

ספר

מצות המלך

הנקרא

סמ"ה

והוא סדר מצות היום

עם

ממעמי המצוות ומשנה הלכות

חלק שני

מחובר ומיוסד ללמוד מצוה אחת בכל יום ברבים

ולחדש תקנת חר מקדמאי מבעלי התוספות רבינו יצחק מקורביל בעל הסמ"ק ז"ל

כמבואר בהקדמה

חובר ונברר על ידי אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבר"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים ברוקלין, נוא יארק

בן לאאמור"ר הקדוש חסיד וענוי

מרן רבי אליעזר זאב זלה"ה הי"ד

שנהרג ונשרף עקה"ש

הוצאה חדשה עם הנהות והוספות ומראה מקומות

מאת מרן המחבר שליט"א

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת תשמ"ב

Published by

Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of

Rabbi Menashe Klein

of Ungvar

Dean of Yeshiva Beth Shearim

1578 53rd Street

Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:

To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free

ניו יורק (718) 851-0806

ארץ ישראל (02) 587-0613

MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל

Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:

Please send your generous donations to:

Machon Mishne Halachos

3301 W. Strathmore Ave.

Baltimore, MD 21215

USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד

Copyright © 2004

מפתחות

- שכט) שלא נאסוף פירות האילן
בשביעית כדרך שאוספין אותן
בכל שנה:
של) מצות ספירת שבע שבתות
שנים:
של"א) מצות תקיעת שופר ביה"כ:
של"ב) מצות קידוש שנת היובל:
של"ג) שלא נעבוד הארץ בשנת היובל:
של"ד) שלא נקצור ספיחי תבואות של
שנת היובל:
של"ה) שלא לאסוף פירות האילנות
בשנת היובל כדרך שאוספים
אותן בשאר השנים:
שלו) מצות עשיית רין לוקח ומוכר:
שלו"ז) שלא להנות במקח וממכר:
של"ח) שלא להנות אחר מישראל
בדברים:
של"ט) שלא למכור שדה בא"י
לצמיתות:
שמ) מצות השבת קרקע לבעליהן
ביובל:
שמ"א) מצות פדיון בתי ערי חומה עד
השלמת שנה:
שמ"ב) שלא לשנות מגרשי ערי הלויים
ושדותיהן:
שמ"ג) שלא להלוות ברבית לישראל:
שמ"ד) שלא נעבוד בע"ע עבודת בזיון
כמו עבודת כנעני:
שמה) שלא נמכור ע"ע על אבן המקח:
שמו) שלא לעבוד בע"ע בעבודת
פרך:
- שמז) מצות עבודה בעבד כנעני
לעולם:
שמח) שלא להניח לגוי לעבוד בע"ע
הנמכר לו:
שמט) שלא נשתחוה על אבן משכית
אפי' לשם:
אם בחקוטי
שנ) מצות מעריך ארם שיתן דמים
הקצובים בתורה:
שנ"א) שלא נמיר הקדשים:
שנ"ב) מצות הממיר בהמת קרבן
בבהמה אחרת שתהיינה שתיהן
קודש:
שנ"ג) מצות מעריך בהמה שיתן כפי
שיעריכנה הכהן:
שנ"ד) מצות מעריך בתים שיתן כערך
שיעריכנה הכהן ותוסי' חומש:
שנ"ה) מצות מעריך שדה שיתן כערך
הקצוב בפרשה:
שנ"ו) שלא לשנות הקדשים מקרבן
לקרבן:
שנ"ז) מצות דין מחירים מנכסיו שהוא
לכהנים:
שנ"ח) שלא ימכור קרקע שהחרימו
אותה בעלים אלא תנתן לכהנים:
שנ"ט) שלא יגאל שדה החרם:
שס) מצות מעשר בהמה טהורה בכל
שנה:
שס"א) שלא למכור מעשר בהמה אלא
יאכל בירושלים:

נשא

שסב מצות שילוח טמאים חוץ
למחנה שכינה:

שסג שלא יכנס טמא בבהמ"ק:

שסד מצות וידוי על החטאת:

שסה מצות סוטה שיביאנה הבעל אל
הכהן ויעשה לה כמשפט
הכתוב:

שסו שלא ליתן שמן בקרבן סוטה:

שסז שלא להשים לבונה בקרבן

סוטה:

שסח שלא ישתה הנזיר יין או כל מיני
שכר:

שסט שלא יאכל הנזיר ענבים לחים:

שע שלא יאכל הנזיר צמוקים:

שעא שלא יאכל הנזיר גרעיני

הענבים:

שעב שלא יאכל הנזיר קליפת

הענבים:

שעג שלא יגלח הנזיר שערו:

שעד מצות גידול שיער נזיר:

שעה שלא יכנס הנזיר לאהל המת:

שעו שלא יטמא הנזיר במת ובשאר

טומאות:

שעז מצות גילוח הנזיר והבאת

קרבנותיו:

שעה מצות ברכת כהנים בכל יום:

שעט מצות משא הארון בכתף:

בהעלותך

שפ מצות פסח שני בי"ד באייר:

שפא מצות פסח שני שיאכל על מצות

ומרורים:

שפב שלא להותיר כלום מבשר הפסח

שני למחרתו:

שפג שלא לשבור עצם מעצמות פסח

שני:

שפד מצות תקיעת חצוצרות במקדש
ובמלחמות:

שלח לך

שפה מצות חלה:

שפו מצות ציצית:

שפז שלא לתור אחר מחשבת הלב

וראיית העינים:

ויקה קרבן

שפח מצות שמירת המקדש:

שפט שלא יתעסקו הכהנים בעבודת
הלויים ולא הלויים בעבודת

כהנים:

שצ שלא יעבוד זר במקדש:

שצא שלא לבטל שמירת המקדש:

שצב מצות פדיון בכור אדם:

שצג שלא לפדות בכור בהמה

טהורה:

שצד מצות עבודת הלויים במקדש:

שצה מצות מעשר ראשון:

שצו מצות הלויים לתת מעשר מן

המעשר:

זאת חקת

שצז מצות פרה אדומה:

שצח מצות טומאה של מת:

שצט מצות מי נדה שמטמאין אדם

טהור ומטהרין טמא מטומאת

מת בלבד:

פנחם

ת מצות דיני נחלות:

תא מצות תמידין בכל יום:

תב מצות קרבן מוסף של שבת:

תג מצות קרבן מוסף בכל חודש

וחודש:

תכג לקבוע מזוזה כפתחים :
תכד שלא לנסות נביא אמת יותר
מדאי :
תכה להחרים שבעה עממין :
תכו שלא לחון ולרחם על ע"א :
תכז שלא להתחנן בע"א :

עקב

תכח שלא ליהנות מעכו"ם
ומשמשיה :
תכט שלא ליהנות מתקרובת עכו"ם :
תל לברך השם אחר אכילת מזון :
תלא לאהוב את הגרים :
תלב לירא מהקב"ה :
תלג לעבוד הש"י בתפלה בכל יום :
תלד להדבק ביודעי התורה :
תלה להשבע בשמו ית' באמת :

ראא

תלו לאבד ע"ז ומשמשיה :
תלז שלא לאבד דברים שנקרא שמו
ית' עליהם :
תלח שיביא כל נדריו ברגל ראשון :
תלט שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה :
תמ להקריב כל הקרבנות בבית
הבתירה :
תמא לפדות קרשים שנפל בהם מום :
תמב שלא לאכול מעשר שני של דגן
תוך לירושלים :
תמג שלא לאכול מעשר שני של
תירוש תוך לירושלים :
תמד שלא לאכול מעשר שני של
יצהר חוץ לירושלים :
תמה שלא לאכול בכור תמים תוך
לירושלים :

תד מצות קרבן מוסף ביום חג
השבועות :
תה מצות שופר בראש השנה :

ראשי המטות

תו מצות דין הפרת נדרים :
תז שלא נחל דברינו בדברים :

אלה מסעי

תח מצות ישראל לתת ערים ללוים
לשבת בהן והן קולטות :
תט שלא להרוג מחוייב קודם
שיעמוד בדין :
תי מצות ב"ד לשלוח מכה נפש
בשגגה מעירו לערי מקלט ועל
הרוצח בעצמו ללכת שם :
תיא שלא יורה העד בדין שהעיד בו
בידני נפשות :
תיב שלא ליקח כופר להציל ממות
הרוצח :
תיג שלא נקח כופר ממתייב גלות
לפוטרו מן הגלות :

דברים

תיד שלא למנות דיין שאינו יודע
בדיני תורה :
תטו שלא יירא הדיין בדין :

ואתחנן

תטז שלא להתאות ממון תבירו :
תיז מצות אחדות השם :
תיח מצות אהבת השם :
תיט ללמוד תורה וללמדה :
תכ לקרות שמע ב"פ בכל יום :
תכא להניח תפילין על היד :
תכב להניח תפילין על הראש :

תמו (תמו) שלא לאכול קדשי קדשים חוץ לעזרה:
תמוז (תמוז) שלא לאכול בשר העולה:
תמוח (תמוח) שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים:
תמט (תמט) שלא יאכל כהן ביכורים קודם הנתחם בעזרה:
תנ (תנ) שלא לעזוב הלוי מליחן לו מתנותיו:
תנא (תנא) לשחוט בהמה חיה ועוף כראוי:
תנב (תנב) שלא לאכול אבר מן החי:
תנג (תנג) להביא קדשים בבית הבחירה:
תנד (תנד) שלא להוסיף על המצות ופירושן:
תנה (תנה) שלא לגרוע מכל המצות ופירושן:
תנו (תנו) שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז:
תנז (תנז) שלא לאהוב המסית:
תנח (תנח) שלא לעזוב שנאתו על המסית:
תנט (תנט) שלא להציל המסית:
תס (תס) שלא ללמד זכות למסית:
תסא (תסא) שלא למנוע מללמד עליו תובה:
תסב (תסב) שלא להסית לעבוד ע"ז:
תסג (תסג) לדרוש ולחקור העדים:
תסד (תסד) לשרוף עיר הנדתת ולהרוג אנשיה:
תסה (תסה) שלא לבנות עיר הנדחת:
תסו (תסו) שלא ליהנות מכל ממונה:
תסז (תסז) שלא להתגודד:
תסח (תסח) שלא לקרות שער ראשו על מח:
תסט (תסט) שלא לאכול קדשים שהופסלו:
תע (תע) לבדוק בסימני העוף:
תעא (תעא) שלא לאכול שרץ העוף:
תעב (תעב) שלא לאכול נבלה:
תעג (תעג) להפריש מעשר שני:
תעד (תעד) להפריש מעשר עני:

תעה (תעה) שישיט כל הלוואותיו בשביעית:
תעו (תעו) לנגוש את הנכרי:
תעז (תעז) שלא לחבוע חוב שעברה עליו שביעית:
תעח (תעח) שלא יאמץ את לבבו על העני:
תעט (תעט) ליתן צדקה כמסת ידו:
תפ (תפ) שלא ימנע מלהלוות קודם שמיטה:
תפא (תפא) שלא לשלוח עבד עברי ריקם:
תפב (תפב) להעניק לו בצאתו לחפשי:
תפג (תפג) שלא לעבוד בקדשים:
תפד (תפד) שלא לגזוז הצמר בקדשים:
תפה (תפה) שלא לאכול חמץ בערב פסח אחר חצות:
תפו (תפו) שלא להותיר מקרבן תגיגה עד יום שלישי:
תפז (תפז) שלא להקריב קרבן פסח בבמת יחיד:
תפח (תפח) לשמות ברגלים:
תפט (תפט) להראות בבית הבחירה ברגלים:
תצ (תצ) שלא להראות שם בלא קרבן:

שופטים

תצא (תצא) למנות שופטים ושוטרים:
תצב (תצב) שלא ליטע אשרה:
תצג (תצג) שלא להקים מצבה:
תצד (תצד) שלא להקריב בעל מום עובר:
תצה (תצה) לשמוע בכל בית דין בכל זמן:
תצו (תצו) שלא לסור מדבריהם:
תצז (תצז) למנות מלך מישראל:
תצח (תצח) שלא להקים עלינו מלך נכרי:
תצט (תצט) שלא ירבה המלך סוסים:
תק (תק) שלא לשכון בארץ מצרים:
תקא (תקא) שלא ירבה המלך נשים:
תקב (תקב) שלא ירבה המלך כסף וזהב:

תמו (תמו) שלא לאכול קדשי קדשים חוץ לעזרה:
תמוז (תמוז) שלא לאכול בשר העולה:
תמוח (תמוח) שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים:
תמט (תמט) שלא יאכל כהן ביכורים קודם הנתחם בעזרה:
תנ (תנ) שלא לעזוב הלוי מליחן לו מתנותיו:
תנא (תנא) לשחוט בהמה חיה ועוף כראוי:
תנב (תנב) שלא לאכול אבר מן החי:
תנג (תנג) להביא קדשים בבית הבחירה:
תנד (תנד) שלא להוסיף על המצות ופירושן:
תנה (תנה) שלא לגרוע מכל המצות ופירושן:
תנו (תנו) שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז:
תנז (תנז) שלא לאהוב המסית:
תנח (תנח) שלא לעזוב שנאתו על המסית:
תנט (תנט) שלא להציל המסית:
תס (תס) שלא ללמד זכות למסית:
תסא (תסא) שלא למנוע מללמד עליו תובה:
תסב (תסב) שלא להסית לעבוד ע"ז:
תסג (תסג) לדרוש ולחקור העדים:
תסד (תסד) לשרוף עיר הנדתת ולהרוג אנשיה:
תסה (תסה) שלא לבנות עיר הנדחת:
תסו (תסו) שלא ליהנות מכל ממונה:
תסז (תסז) שלא להתגודד:
תסח (תסח) שלא לקרות שער ראשו על מח:
תסט (תסט) שלא לאכול קדשים שהופסלו:
תע (תע) לבדוק בסימני העוף:
תעא (תעא) שלא לאכול שרץ העוף:
תעב (תעב) שלא לאכול נבלה:
תעג (תעג) להפריש מעשר שני:
תעד (תעד) להפריש מעשר עני:

תקלג) שלא למכור יפת תואר :
 תקלד) שלא להעבירה אחר שבעלה :
 תקלה) לתלות המחוייב לחלות :
 תקלו) שלא להליץ התלוי :
 תקלז) לקברו בו ביום וכן כל המתים :
 תקלח) להשיב אבירה לישראל :
 תקלט) שלא להעלים עיניו ממנה :
 תקמ) שלא להניח בהמת חבירו נופלת תחת משאה :
 תקמא) לטעון המשא שנפל עם חבירו :
 תקמב) שלא תלבש אשה עדי איש :
 תקמג) שלא ילבש איש מלבושי אשה :
 תקמד) שלא ליקח אם על בניס :
 תקמה) לשלות האם אם לקחה על הבנים :
 תקמו) לעשות מעקה לגגו :
 תקמז) שלא להניח מכשול :
 תקמח) שלא לזרוע כלאים בכרם :
 תקמט) שלא לאכול כלאי הכרם :
 תקנ) שלא לעשות מלאכה בבי מיני בהמות :
 תקנא) שלא ללבוש שעטנו :
 תקנב) לישא אשה בכתובה וקדושין :
 תקנג) שחשב אשת מוציא שם רע תחתיו :
 תקנד) שלא יגרשנה כל ימיו :
 תקנה) לסקול המחוייב בב"ד :
 תקנו) שלא לעגוש האנוס בחטא :
 תקנז) שישא האנוס אנוסתו :
 תקנח) שלא יגרשנה כל ימיו :
 תקנט) שלא ישא סריס בת ישראל :
 תקס) שלא ישא ממזר בת ישראל :
 תקסא) שלא יבוא עמוני ומאבי בקהה ה' :
 תקסב) שלא לדרוש שלומם במלחמה :
 תקסג) שלא להרחיק ארומי דוד שלישי מלבא בקהל :
 תקסד) שלא להרחיק מצרי דוד שלישי :

תקג) שיכתוב המלך ס"ת שני לעצמו :
 תקד) שלא ינחל שבט לוי בארץ ישראל :
 תקה) שלא יקח שבט לוי חלק בבזיה :
 תקו) לתת זרוע ולחיים וקיבה לכהן :
 תקז) להפריש תרומה גדולה לכהן :
 תקח) לתת לכהן ראשית הגז :
 תקט) שתהיינה המשמרות שוות ברגלים :
 תקי) שלא לקטום :
 תקיא) שלא לכשף :
 תקיב) שלא לחבר חבר :
 תקיג) שלא לשאול בבעל אוב :
 תקיד) שלא לשאול בידעוני :
 תקטו) שלא לדרוש אל המתים :
 תקטז) לשמוע אל הנביא אמת :
 תקיז) שלא להתנבא בשקר :
 תקיח) שלא להתנבא בשם ע"ז :
 תקיט) שלא לגור מהריגת נביא השקר :
 תקכ) להפריש ערי מקלט :
 תקכא) שלא לחוס על הרוצח וחובל :
 תקכב) שלא להשיג גבול :
 תקכג) שלא יקום דבר העדות בעד אחד :
 תקכד) לעשות לעד זומם כאשר זומם :
 תקכה) שלא לערוץ ולפחד במלחמה :
 תקכו) למשוך כהן למלחמה :
 תקכז) לשלות שלום לערים שצרים עליהן :
 תקכח) שלא להחיות נשמה מז' עממין :
 תקכט) שלא להשחית אילני מאכל :
 תקל) לערוף את העגלה בנחל :
 תקלא) שלא לעבוד ולזרוע באותו קרקע :

כי תצא

תקלב) לרוץ יפת תואר ככתוב בתורה :

- תקסה) שלא יכנס טמא להר הבית:
 תקסו) להתקין מקום להפנות בו:
 תקסז) להתקין יתד לחפור בו כנ"ל:
 תקסח) שלא להסגיר עבד שברח אל אדוניו:
 תקסט) שלא להונות עבד הנצל אלינו:
 תקע) שלא לבעול אשה בלא כתובה וקדושין:
 תקעא) שלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב:
 תקעב) שלא יתן הלואה ריבית לישראל:
 תקעג) להלוות לנכרי ברבית:
 תקעד) שלא לאחר נדריו יותר משלשה רגלים:
 תקעה) לקיים מוצא שפתיו כמו שנדר:
 תקעו) להניח השכיר לאכול מהמחובר שעושים בו:
 תקעז) שלא ליקח הפועל בידו יותר על אכילתו:
 תקעח) שלא יאכל הפועל בשעת מלאכה:
- תקצ) שלא להטות משפט גר ויתום:
 תקצא) שלא למשכן בגד אלמנה:
 תקצב) להניח לעניים השכחה:
 תקצג) שלא ישוב לקחת השכחה:
 תקצד) להלקות לרשע:
 תקצה) שלא להוסיף להכותו:
 תקצו) שלא לחסום בהמה בשעת מלאכתה:
 תקצז) שלא תינשא היבמה לאחר עד שתחליץ:
 תקצח) מצות יבום:
 תקצט) מצות חליצה:
 תר) להציל הנרדף בנפשו של רודף:
 תרא) שלא לחוס על הרודף:
 תרב) שלא להשהות משקלות ומדות חסרות:
 תרג) לזכור מה שעשה לנו עמלק:
 תרד) למחות זרעו מן העולם:
 תרה) שלא לשכוח מה שעשה לנו:

כי תבא

- תרו) לקרות על הבכורים ככתוב:
 תרז) להתודות וידי מעשר:
 תרח) שלא לאכול מעשר שני באינינו:
 תרט) שלא לאכול בטומאה:
 תרי) שלא להוציא דמיו אלא באכילה ושתייה:
 תריא) ללכת ולהדמות בודכי השם יתברך:
 וילך
- תריב) להקהיל כל ישראל בחג הסוכות:
 תריג) לכתוב כל אחד ספד תודה לעצמו:
- תקפ) לגרש בגט:
 תקפג) שלא יחזיר גרושתו משנשאת:
 תקפא) שלא יצא החתן מביתו כל השנה אפי' לצרכי צבור:
 תקפב) שישמח החתן עם אשתו שנה א' תקפג) שלא ימשכן בחובו כלים שעושים בהם אוכל נפש:
 תקפד) שלא לתלוש סימני צרעת:
 תקפה) שלא למשכן בעל חוב בזרוע:
 תקפו) שלא למנוע המשכון מבעליו העני:
 תקפז) להחזיר המשכון לבעלים בעת שצריך לו:
 תקפח) לתת שכר שכיר ביומו:
 תקפט) שלא יעיד קרוב זה אל זה:

מצוה שכט

ענבי נזירך לא תבצור (ל"ח ר"א)

הזהיר הקב"ה שלא ללקט ולאסוף מה שיוציאו האילנות מן הפירות בשנה השביעית כמו שעושין בפירות כל שנה, שנאמר (ויקרא כ"ה ה') ואת ענבי נזירך לא תבצור. משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. וכאן אוהרה מיוחדת על פירות האילן שלא נאמר דוקא פירות הארץ שבאים על ידי עבודת אדמה, או ספיחיה שגם כן באים מן הארץ ממש, אסרה התורה אבל פירות האילן וענבי גפן שבאים מעץ ולא מהאדמה, ושגם שהוא במציאות שיוציאו פירות שנה או שתיים או אפילו יותר בלי עבודת האדמה תחתיהם כלל, נטעה לומר דכה"ג לא אסרה התורה. ולכן באה

משנה הלכות

(שכט) איסור בצירה מה"ת. קיום המצוה. האוסף פירות שהוציאו אילנות בשנה השביעית כדרך שאוספין אותו בכל שנה לוקה. וכן הבצור כרמו כדרך שבוצרין אותו בכל שנה לוקה, אלא ישנה בלקיטתן להראות כי הכל הפקר ולוקט כמו מן ההפקר. וכן אמרו ז"ל^א תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה (פירוש כלי העשויה ללקט תאנים נקראת מקצה) אבל קוצה הוא בתרבו ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטב אבל כותשם ומכניס לבוררם^ב. ורש"י^ג פירש נזירך, כלומר שהנזרת והפרשת אותם ולא עשיתם הפקר לא תבצור אותם עד שתפקיר. והרמב"ן^ד

פירש גפן שלא עבדוהו ולא זמרו אותו, ואמר הכתוב אפילו כרם הנזירות לא תבצור, וכ"ש כרם שנעבד.

זמני גידולי שביעית. ולאין אלו אינם בשנת השמיטה דוקא, אלא תלוי בגידולי שביעית, מה שגדל קודם שביעית, כל אחד לפי מה שיתבאר שיעורו, מותר לקצור אף בשביעית, ומה שגדל בשביעית אף לאחר שביעית אסור לקצור ולבצור^ה. ודין הירקות שהולכין בתר לקיטתן ובתר עונת המעשר כל אחד לפי שיעורו, עיין רמב"ם פ"ד כאן^ו. ודין קדושת שביעית בכלל, ועיין בספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' רכ"ז) לענין אתרוג.

שכט. א) שביעית פ"ח מ"ו. ב) ר"ם פ"ד טה"ל שמיטה הכ"ב כ"ג חינוך. ג) עה"ת כאן. ד) עה"ת כאן, ושני הפירושים הובאו בחינוך. ה) לשון מנחת ע"פ ר"ם שם ח"מ י"ב. ו) ה"ז י"א י"ב.

מצות המלך

אזהרה בפני עצמה על פירות האילן שאסור לבצרם ככל השנה. עוד יש בזה כי מחמלת הא-ל על העניים בשנת השביעית שאין להם מה לאכול ולא יכולים להשכיר עצמן, שאין עבודת הארץ מצויה, אסר הקב"ה ללקוט פירי האילן לבעל הבית כבכל השנה, אלא יפקודם לכל הצריך ואכלו העניים וישבעו, ולכן את ענבי נזירך לא תבצור (של"ה).

טראה מקומות עיין מצוה שכ"ו.

מצוה של

למנות שנים ושמיטות אחר היוכל (מ"ע קכ"ט)

צוה הקב"ה להיות הב"ד הגדול של סנהדרין בארץ ישראל מונין שנה שנה מהחמישים שנה, וכן שמיטה ושמיטה ז'

משנה הלכות

תשמישי פירות שביעית ומבירתן. פירות שביעית אסור לשנותם מברייתם, דבר שדרכו לאכול חי אוכל חי, מבושל אוכל מבושל. ואין מאכילין מאכל אדם לבהמה^ה, ואסור לרפאות מהם דלאכלה אמר רחמנא ולא לרפואה^ה. ואסור להפסיד בכלל פירות שביעית בכל אופן שהוא. מיהו פירות שביעית שלו הם לכל דבר כגון לענין קדושין ואתרוג וכיוצא בזה שצריך להיות שלו^ה. מכון תופסים הדמים ואינם יוצאין מקדושתן^ה.
 פירות שביעית אסור לשנותם מברייתם, דבר שדרכו לאכול חי אוכל חי, מבושל אוכל מבושל. ואין מאכילין מאכל אדם לבהמה^ה, ואסור לרפאות מהם דלאכלה אמר רחמנא ולא לרפואה^ה. ואסור להפסיד בכלל פירות שביעית בכל אופן שהוא. מיהו פירות שביעית שלו הם לכל דבר כגון לענין קדושין ואתרוג וכיוצא בזה שצריך להיות שלו^ה. מכון תופסים הדמים ואינם יוצאין מקדושתן^ה.
 ביעור פירות שביעית. ויש עוד דין ביעור בפירות שביעית. ועיין רמב"ם^ה ורמב"ן^ה אי מדאורייתא או דרבנן.

פירות עכו"ם בשביעית. ונחלקו רבותינו הפוסקים ז"ל אי בפירות עכו"ם בא"י שייך דין שביעית, עיין מהרי"ט סי' מ"ג. גם במוכר קרקע ישראל לעכו"ם אי נוהג בה דין שביעית ואי מותר למכור לעכו"ם כהאי גוונא, וגם אי יש נפ"מ בין פירות לתבואות, ואין כאן מקום להאריך בזה ולא באתי רק לעורר^ה.
 כללים. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שישראל על אדמתן ובזמן הזה מחלוקת הפוסקים^ה.
 (של) גודרי המצוה. קיום המצוה, מצות עשה על הבית דין הגדול שיהיו מונים שנה שנה ושבע שבוע של שנים עד שנת היוכל^ה,

(ז) שם פ"ה ה"ג. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ו. (יא) ר"ם פ"ה מהלי אישת ה"ה ועיי הלי שמיטה ויובל פ"ה ה"ה. (יב) ר"ם פ"ו מהלי שמיטה ה"ה ר. (יג) שם פ"ו ה"ה. (יד) עה"ת פרשת בהר וקרא כ"ה ז'. (טו) עיי מניח ופאת השלחן סי' כ"ג סקכ"פ. (טז) עיין מצוה שכ"ו אות י'. של. א) ר"ם פ"ו מהלכות שמיטה ויובל ה"ה, ובספר המצות עשין מצוה ק"מ.

פעמים עד שנת היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה ח') וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים. משרשי המצוה כי רצה הקב"ה להעלות על לב כל חכם לב שלא יגזלו ולא יחמדו בלבם קרקע של חבירו בידעם כי הכל שב לאשר חפץ הא-ל שתהיה לו, ואפילו אם יקנהו בדמים לא תשאר אצלו אלא לזמן. ועם מצוה זו של הספירה ירחקו מזה בראותם שהימים מתקרבים שנה שנה. עוד יש מעם בדבר לפרסם להקונים קרקעות או עבדים עברים שידעו כמה שנים ביוכל עומדים בו, ולפי רבות בשנים ירבה הדמים ולפי מעוט השנים ימעטו. ואם הבית דין לא ימנו השנים והשמיטות ברבות השנים ישכחו החשבון, וכמו שענינינו רואות בעונ"ה בזמנינו שרבה המחלוקת בין הפוסקים על שנת השמיטה והיובל ובאופן המנין עד שבימי חכמי התלמוד כבר נחלקו בו אי מונים

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

והספירה צריך להיות כפה, ולענין ברכה בספירה כתבו התוס' מנחות דס"ה דש"מא כ"ד סופרין ומכריזין על הספירה כמו שאנו מכריזין על ספירת העומר. החילוק מן ספירת גדה וזבה. ותמהו הראשונים ז"ל למה בנדה וזבה שצריכין למנות ולא צריך כפה ולכרך כמו ביובל וספירה, ועיין חנוך כאן, וברב"ז על המצות תירץ דנדה וזבה אם לא ירצו לטהר לעולם הרשות בידם ואין עליהם חיוב, ואם כן אין חיוב ספירה, מה שאין כן אלו שיש חיוב דאורייתא לספור ע"ש ומהאי טעמא י"ל נמי דאין חיוב לענין ספירה כפה ופשוט. ועיין נוב"י ת' י"ד סי' קכ"ג-ד וח"ס או"ח סי' קע"ח. ובאמת קצ"ע אתירדך

רדב"ז הנ"ל, שהרי גם הם מחויבים לטהר לאכול הפסח וי"ל דאין זה מכת נדה וזבה אלא טעם צדדי. חשבון שמיטין ויובלות. והתחילו למנות שמיטה הראשונה י"ד שנה אחר שנכנסו ישראל לארץ, ושבעה עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ עד שיצאו, ומשחרב בית המקדש שיכב"א בראשונה מוצאי שביעית היתה ושנת שש ושלשים ביובלי. ומסורת ביד הגאונים איש מפי איש שלא מנו אלא שמיטות ולא יובלות בשבעים שנה שבין חורבן בית ראשון לבנין בית שני, וכן משחרב הבית באחרונה לא מנו אלא שמיטות ולא יובלות. וכתב הרמב"ם ז"ל דעל זה אנו

(ב) רמב"ן עה"ת ויקרא כ"ג ס"ו חינוך. (ג) ע"ב ד"ה וספרתם. (ד) עיין תוס' כתובות דף ע"ב ע"א ד"ה וספרת ותוס' מנחות הנ"ל חינוך ורמב"ן הנ"ל. (ה) ר"ם שם ח"ב. (ו) שם ח"ב. (ז) שם ח"ה. (ח) שם ח"ו.

מצות המלך

שנת היובל לשנים, ועל הכ"ד מומל שלא יפסידו בני האדם את ממונם ושלא ישתכח מצוה ממצות התורה. ומה שהחשבון עולה דוקא שבעה, יש בו סוד גדול מסודות התורה, בו נרמזו כל ימי עולם ושניו כמבואר בכתבי האר"י זצ"ל. והרבה מצות ומספרים עולים לשבעה, שבת יום השביעי, שלש רגלים שבעה ימים, ספירה, ובלעם ערך שבעה מזבחות, ועוד. ואתה חכם לב תזכה ותחקור ותראה ותרכה דעת.

רי"ח ט' כ"ז ל' קדושין ל"ח ערכין ר"ב ל"ב ר"ס פ"ז שמיטה סדרים פ"ע קל"ו ק"ס, סמ"ג עשין ק"ג קנ"א.

מצוה שלא

שופר של יום הכפורים (מ"ע ק"ל)

צוה הקב"ה לתקוע בשופר בעשרה בתשרי שהוא יום הכפורים בשנת היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה ט') והעברת שופר תרועה בחדש השביעי. בעשור לחדש ביום הכפורים תעבדו שופר בכל ארצכם.

משנה הלכות

שלא) החיוב על ב"ד ועל כל ישראל. קיום המצוה. מצות עשה על הבית דין להתחיל לתקוע בשופר ביום הכפורים בשנת היובל, ואחר שתקעו הבית דין כל התקיעות הבאים לאותו היום חייב כל יחיד ויחיד לתקוע שנאמר תעבירו*, ואם תקע אחר ושמע נראה דיצא כמו בראש השנה*. סדר התקיעות בר"ה ויובל. סדר התקיעות שתוקעין בראש השנה בכל השנה היינו תשע תקיעות, ומברכין עליו. ואסור להפסיק בין ברכה לתקיעה. והנה אנו השתא תוקעין מתקנת רבי אבהו שלשה סדרים תשרית, תש"ת, תר"ת מפני הספק

סומכין שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי לתלות. ועיין טור* שהביא בזה מחלוקת ובס' התרומות שער מ"ה סכ"ג ובאחרונים, וכבר נפסקה ההלכה ע"פ המנהג שנהגו כהיום כפי מנין הרמב"ם ז"ל. ולדעת הסמ"ג שנת היובל אינו עולה ממנין השבוע אלא שנת מ"ט שמיטה, שנת חמשים יובל, שנת חמשים ואחת מתחילת חלת שש שנים של שבוע הבא וכן לעולם, עיין סמ"ג, אבל בש"ע יו"ד סי' שלא סמ"ו פסק דעולה, ועיין ש"ך שם ס"ק מ"ו ובביאור הגר"א שם. ומצוה זו נוהגת בזמן שהיובל נוהג בכ"ד הגדול י"ר שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו.

(ט) יו"ד סי' של"א. (ז) ועיי' מנ"ח מצוה שכ"ט. שלא. (א) ר"ס פ"ז סחלכות שמיטה ה"י. (ב) עיי' במנ"ח ועיי' סאזרי ר"ה ל' ע"א, ואך עיי' מעשה רוקח על הרמב"ם שם.

מזרשי המצוה מה שמפורש בקרא וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, כלומר שמצות התקיעה ביום הזה הוא לפרסם חירות כל עבד עברי ולהודיע שיצאו לבני חורין מאדוניהם בלא דמים, ואל יעכבו עליהם אדוניהם בשום עיכוב בעולם וישובו לביתם ולמשפחתם. ואף דהחירות התחילה כבר מראש השנה, מכל מקום לא יצאו עד אחר יום הכפורים שתקעו בית דין ויחידים בשופר, וכן אמרו רז"ל (ר"ה ח' ע"ב) מר"ה ועד יום כפורים היו העבדים אוכלים ושותים ושמחים בבית אדוניהם, לא נפטרים לבתיהם ולא האדון משתעבד בהם, כיון שהגיע יום הכפורים היו תוקעין ונפטרים לבתיהם. ולפי שטבע השופר לעורר לב בני אדם באו בשופר זה לעורר האדון כיון שקשה לו לשלוח העבד שעבדו שנים רבות, וכן על העבד לעוררו כי לפעמים התרגל עם אדונו וקשה לו לעזוב את אדונו ואת אשתו אשר מסר לו רבו שפחה בנענית. וגם ממעם זה שהשדות חוזרות לבעליהם בא השופר לזדם שאל יקשה בעיניהם לקיים מצות התורה, וישמחו בקיומם כי לכסוף ושבתם איש אל אחותו ואיש אל משפחתו תשובו.

מראה מקומות עיני מצוה הקדמת

משנה הלכות

של דבר שופר של יוכל ושופר של ראש השנה אחד הוא לכל דבר אלא שכיובל תוקעין בין בבית דין שקדשו בו את החודש בין בבית דין שלא קדשו בו את החודש, ותוקעין בכל גבול ישראל, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שב"ד יושבין ואפילו שלא בפני ב"ד, ובר"ה שחל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בב"ד שקדשו בו את החודש ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני ב"ד.

שנסתפקו בו חכמינו ז"לי איזוהי התרועה המבוארת בתורה. ובזמן הבית הראשון שהיה היובל נוהג מה"ת אולי היו בקיאים אז יותר ולא היו מסופקין כלל בענין התקיעות, ורק הגלות גרמה השכחה, ואפילו היו מסופקים הב"ד הגדול מבררין אז ולא תקעו רק תשע תקיעות וכן נראה. אמנם לדעת רב האי גאון^ג דבאמת גם תקיעות דרכי אבהו מן החיוב הם, ולא מפני הספק א"כ גם אז תקעו כל התקיעות שאנו תוקעין. כללו

(ג) ר"ה דף ל"ד ע"א. (ד) ר"מ הל' שופר פי"ג ה"א כי"ג אר"ח סי' תקי"ב סי"ב. (ה) ר"ן ר"ה שם דף י' סע"א וע"ב מדפי הרי"ף. (ו) ר"מ הל' שמיטה שם ח"א. (ז) שם ח"ב.

מצוה שלב

לקדש שנת החמשים (מ"ע קל"א)

צוה הקב"ה לקדש שנת החמשים בכיטול עבודת האדמה והפקר מה שתצמיח בה כמו בשנת השמיטה, שנאמר (ויקרא כ"ה י') וקדשתם את שנת החמשים שנה וגו'. משרשי המצוה לפרסם בזה שאין שום יפוי כח לאדם בעולם הזה על שום דבר, אלא הוה כהקדש שמפקיע מידי בעלים, והבעלים הם רק כגבאי הקדש שנתמנו מהקב"ה. וצוה הא-ל לעשות רמו לאמונה הזאת לסוף מ"מ, שנה שהוא דור אחר, להיות דבר זה קבוע בלבנו ולא תשכח מפי זרעינו שהם הדור הבא, וללמדם מכל הקף ימים והקף חדשים, שכן בכל ו' חדשים אחריו מועד והקף השנים שהם ו' ושמיטה אחריה, וכן

משנה הלכות

<p>תקיעה לפני שילוח עבדים והחזרת שדות. שלשה דברים מעכבין ביובל תקיעה ושילוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן¹. לאחר שתקעו דוקא נפטרו עבדים מאדוניהם והולכין לבתיהן ושדות חזרות לבעליהן. ומר"ה של שנות היובל לא נשתעבדו בהם ולא נפטרין עד יום הכפורים², ופשוט דכל זה אחר יום הכפורים אם לא שהיו העבדים במקום שמותרים לחזור בו ביום.</p> <p>כללים. ותקיעת שופר זו אינו נוהג אלא בארץ דכתיב ארצכם, עיין ט"א וחנוך כאן. ונוהגת בזמן שהיובל נוהג ואם עברו ב"ד ולא תקעו, וכן היחידים אף ששלחו העבדים לבתיהם והחזרו השדות, בטלו מצות עשה זו.</p>	<p>משנה הלכות (שלב) גרדי המצות. קיום המצוה, בתחלת כניסת שנת החמשים, שהוא ראש השנה של שנת היובל, הבית דין מתכנסין ואומרין מקודשת השנה³. ונוהג בה קדושה כשמיטה בכיטול העבודה בארץ והפקר מכל הצומח בה בשנה ההיא, והכלל בזה כל האסור בשביעית מעבודת הארץ אסור ביובל וכל מה שמותר בה מותר ביובל והחיוב למי שעבר גם כן שוה בשניהם⁴.</p> <p>החבדלים בין שמיטה ליובל. יתירה שביעית על היובל שמשמטת כספים ואין היובל משמט כספים⁵, ושביעית משמט כספים דוקא בסוף השנה⁶. יתר יובל על השביעית שמשמט קרקע ומוציא עבדים ובתחלת השנה⁷. אבל אינן יוצאין עד יום</p>
--	--

(ח) שם ה"ג. (ט) שם ה"ד. (שלב) א) ר"ם פרק י' מהלי שמיטה ה"א; ועיין מנ"ח. (ב) ר"ם שם ה"ו.
 (ג) שם ה"ו. (ד) שם פ"ט ה"ד ופ"י ה"ו. (ה) שם פ"י ה"ו.

בכל דור ודור שהוא יובל. ועד"ה פקודא דא להזכיר האדם שימי הזקנה מתקדמין, ומהיום יקדש שנותיו עכ"פ, כי ימי הירידה התחילו וצריך להתכונן לשוב לאחוזתו (ע"ד אחוזת קבר) ולמשפחתו אשר בעולם האמת מושכם רובם, בשנים האלו שהוא שנת החמשים רוב משפחתו מדור הקודם כבר הלכו, ולכן וקדשתם שנת החמשים וקראתם דרור להשתחרר עצמו מעסקיו ויושביה, ויקדש יתר ימיו בתורה ועבודה לתקן נפשו בעוה"ב.

ר"ה ה' כ"ה, ר"מ פ"י משמיטה, פה"ס פ"ע קל"ו, ספ"ג עשין קנ"ב

מצוה שלג

לא תזרעו (ל"ת ר"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד את האדמה ואת האילנות בשנת

משנה הלכות

הכפורים לאחר תקיעת שופרי (עיין מצוה של"א)
 זמן קידוש בית דין. ובמנ"ח נסתפק כאן אם לא קדשו ביו"כ אפשר ומקדשין אחר יוה"כ עד כלות השנה או דילמא יום כפורים דוקא. עוד הביא המנ"ח דעת רש"י עה"ת פ' בהר ור"ה דף ח' דתיכף כליל ר"ה של יובל מקדשין השנה, אבל דעת החנוך נראה דביום הכפורים מקדשין, וכתב דמסתבר כהחנוך, ע"ש. אבל ראיתי בתו"כ פ' בהר פרק ב' שכתב להדיא כרש"י, וז"ל וקדשתם את שנת החמשים מה ת"ל לפי שנאמר בעשור לחדש שיכול אין לי מתקדשת אלא בעשור לחדש, וכשהוא אומר וקדשתם את שנת החמשים שנה מלמד שהיא מתקדשת מר"ה, ע"כ ע"ש. וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב פ"י הי"ד כיון שהגיע יוה"כ תקעו ב"ד בשופר וכו' ולא הזכיר כלום דקדשו השנה משהגיע יו"כ, וק"ל.
 שאר כללים. עוד דרשו בתו"כ שם פ"ג בשנת היובל הזאת תשובו וגו' לרבות שהמקדיש שדהו ובא בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל. ואין היובל נוהג אפילו לעבודת הארץ וקדושת הפירות עד שנתקיימו שלשה דברים היינו חזרת שדות, חזרת עבדים, ותקיעת שופר, ואם נחסר אחד משלשתן אינו יובל דשלשתן מעכבין. ונוהג בארץ ישראל בזמן שכל יושביה עליה, ומברכין אשר קדשנו וכו' לקדש השנים, והעובר על זה ולא רצה לשלוח עבדו חפשי או שעובד אדמתו ואינו מחזיר שדה אחיזה עובר בעשה זו זולת הלאו, ועונשו גדול מאד שהוא כפר בחידוש העולם.
 שלג) גרדי איסור. קיום המצוה ודיניה בענין עבודת הארץ

(ז) שם הי"ד ועי' מנ"ח מצוה של"א. (ח) ר"מ שם הי"ג. (ח) חינוך.

מצות המלך

היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו.

משרשי המצוה עיין מש"כ במצות הקודמות. עוד נראה על דרך הפשט ששנת החמשים צריך להיות שנת חרות לכל עבד וארון, ולפי שנשתחררו העבדים בשנת החמשים ונשאר הארון בלי עבדים ומשרתים, ועל כרחק ישתעבד עצמו יותר בעבודת האדמה לפי שאין לו מי שיעזרהו, הזהירה התורה שלא לעבוד את האדמה שנה זו בכלל, שיהנה גם הוא מהחרות ויתבונן במצות ה' וכתורתו יהנה. ועד"ה כדי שנאכל שנה זו בלי עמל ויגיעה, רמו שלעתיד לבא עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת בלי עבודה. והעושה מלאכת עבודה ביובל כפר בחרוש העולם, ולעתיד לבא ממשלת התחתונים במלה לנמרי ככתחלה ואדם אין לעבוד את האדמה ואין שם לא

משנה הלכות

והאילנות דיניה שוים לכל דיני השביעית, וכל מה שאסור בה אסור ביובל וכל מה שמותר בה מותר ביובל. ונאמר בתורה לא תזרעו לשון רבים, לפי שנכללו עבודת ארץ ועבודת אילן בלאו אחד, ונפקא מינה לענין התראה דקיי"ל דצריך להתרותו בלאו שעובר, וכאן מתרין על שניהם משום לאו ולא תזרעו. עבודות קרקע האסורים בשמיטה וביובל. ואשנה כאן קצת הלכות. אין מציתין את האש באישת הקנים, פ"י מחיצת הקנים, מפני שהוא עבודת קרקע, ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול, והוא מקום שאין ראוי לזריעה, ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים, ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי

שביעית, ומקיימין האלוויי (פ"י) מין עשב או ירק שזרעין אותו לנוי) בראש הגג אבל אין משקן אותו. אין נוטעין בשביעית אפילו אילני סרק. והנוטע אילנות בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר מפני שישראל חשודים על השביעית ואם תאמר בשוגג יקיים יאמר מזיד הייתי, וכל אלו ה"ה ביובל. הקוצץ אילן או שנים לעצים מותר לשרשן, קצץ שלשה או יתר מזה זה בצד זה לא ישרש אחריהן שהרי מתקן את הארץ, אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ, כמה דברים אמורים בתוך שלו אבל משרה חבירו מותר לשרשן, ואם אמר אשרש בשלך אתה שרש בשלי אסור. אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית, לא בשביל שיעלה אלא שלא יוסיף. אין קוצצין בתולת שקמה בדרך

שלג. (א) ר"ם פ"י מהלי שמיטה ה"י. (ב) חינוך, עיין מניית. (ג) ר"ם פ"א מהלי שמיטה ה"י. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"ב. (ו) שם ה"ה. (ז) שם הכ"ב רכ"ז שם. (ח) ר"ם שם הכ"א.

עבודת ולא מלאכת זריעה וקצירה ונטיעות אילנות וכרמים (ועין שו"ת הרשב"א ח"א סי' ט', והבן בדבריו הקדושים) אלא צדיקים יושבים ועמדותיהן בראשיתן ונהנין מזיו השכינה, בני חורין חרות ממלאך המות.

ספרי בטר ופי' ראה, ערכן בית, ר"ם פ"י משמיטה, שה"ס ל"ח רכ"ד-ה, סמ"ג לאוין ע"ב-ג, יראים קפ"ג.

מצוה שלד

לא תקצרו את נזיריה (ל"ח ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לקצור ונלקוט לאסוף ספיחי תבואת שנת היובל כמו שאדם קוצר בשאר השנים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) ולא תקצרו את ספיחיה.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצות הקודמות. ורצה הקב"ה לחזק האמונה האמתית בו והבטחון השלם שלא נפחד

משנה הלכות

מותרין, הזורע ספיחים אחר שנת היובל הגידולין מותרין. אין לוקחין פירות במוצאי שנת היובל אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי היובל, עשה הבכיר התיר האפיל, ומותר ליקח ירק במוצאי יובל מיד, בצלים שיצאו מיובל למוצאי היובל משיעשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורים. מותר אדם ליקח לוף במוצאי יובל משירבה החדש.

מינים האסורים משום ספיחים. התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחים. בנות שוח הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים, אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה של שנת היובל הרי הן נאכלות בשנה ראשונה מן השבוע בתורת שביעית, ואם באו לעונת המעשר קודם ראש השנה של שנה ראשונה של שביעית נאכלות בשנה

שקוצצין בשאר השנה שבקציצה זו תגדל ותוסיף והוי עבודת אילן, ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.

כללים. ונוהג בזמן שהיובל נוהג והעובר במזיד ובהתראה לוקה.

שלד) כלל איסורי יובל. מדיני המצוה עיין מצוה שכ"ח,

כי כל דיני המצוה שוין הם לטובה ואין כדאי לכפול הדברים, קחם משם.

איסורי ספיחין. והנה ספיחי שנת היובל שיצאו למוצאי יובל

אסורין באכילה, ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו והן נעקרין, ובהמה רועה כדרכה ואינו חושש.

חיתרין במוצאי יובל. ועד מתי אסורין במוצאי יובל, מראש

השנה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך הן

ט) ר"ם שם הכ"א. שלד. א) ר"ם פ"י הל' שמיטה ה"ט, ונפ"ז הם כל דיני מצוה זו ומצוה הבאה. ב) שם פ"ד ה"ח. ג) שם ה"ו. ד) שם ה"ו. ה) שם ה"ח. ו) שם ה"י.

מצות המלך

מה נאכל בשנה הרביעית, שזה שנתים שלא זרענו ולא עבדנו שום עבודת האדמה, ואם בשנת השמיטה אמרה התורה וכי תאמרו מה נאכל בשנה השמינית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואותינו, והכטיח הקב"ה וצויתי את ברכתי ועשת התבואה לשלש השנים, אבל כשבא גם שנת היובל אחר שמיטה וארכו השנים שיצרכו להוכיח הקרקע ולאכול שנה נוספת מישן, אולי יפול לב הנופל ללקום על כל פנים מספיחי התבואות ולהביאו לביתו להשקיט רעבון ביתו, הזהיר הקב"ה שלא לקצור ולא לאסוף ספיחי תבואות שנת היובל כשמיטה, ולבטוח בה' ית"ש אשר ברכתו היא תעשיר, ועשת התבואה לשנה נוספת. ואם אף כי לא ימצא הברכה בכרי בשעת מדידה יתברך במעיו בשעת אכילה, ואוכל קימעה ומתברך במעיו.

מראה מקומות עיין מצוה ש"ג.

מצוה שלה

שלא לאסוף פירות האילן ביובל (ל"ח ר"ד)

הזהיר הקב"ה שלא ללקט ולקצור ולאסוף פירות האילנות בשנת היובל כמו בשאר שנים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) ולא תבצרו את נזיריה.

משנה הלכות

שנייה מן השבוע בחורת שביעית. ועיין לעיל מצוה שכ"ח דמן התורה ספיחים מותרים בשמיטה והוא הדין ביובל אלא שחכמים גזרו עליהם. ופירות האילן לא גזרו עליהן ונאכלין בקדושת שביעית מן ההפקר וכן ביובל.¹ קרקע של עכו"ם בא"י. ואסור לעשות מלאכה בקרקע אפילו ע"י עכו"ם, עכו"ם שגנה קרקע בארץ ישראל לא נשאר עליה קדושת הארץ לעכו"ם ומותר לעבדו בשלו דאינו מצווה על

1) ע"פ ר"ם שם הפ"ו. (ח) שם הי"ב. (ט) שם הי"ג. (י) עיין מניח מצוה שכ"ט ד"ה והנה ד"ו (וכרפוסים החדשים אות י"א).

משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. עוד מעט לשבח כי למרות שכל העולם כולו ניוון מה' ית"ש ברחמים גדולים על דרך נם, כמו שתקן בנוסח הברכה הזן את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים הוא נותן לחם לכל בשר, מכל מקום המביע הקב"ה דרכי המבוע בעולמו כדי למעט בניסא ולא ליקח הבחירה מבני אדם, ומחמלת ה' על העניים שלא יצטרכו להתפרנס על ידי נם גלוי צוה הקב"ה להפקיר להעשירים כל אשר להם בצומח הראוי לאכילה ויבואו העניים כעשירים ויקח כל אחד כפי חמדת לבו, ויתפרנס בדרך היתר על פי דרך המבוע האנושי. גם כי לא יתרעם העני לה' על אשר נולד במזל רע כמעשה דר' חנינא בן דוסא, ולכן צוה והפקיר כל הארץ כולו לשנה זו. ומאחר כי בשנת היובל אסור לעבוד עבודת האדמה, ולא ימצא העני להרויח אצל העשיר בעבודתו כי לא צריך לו, ולא ימצא מעות להביא מרף לביתו אשתו

משנה הלכות

הבוצרים בכל השנה לוקה". ועבר הירדן מותרין באכילה. עכו"ם מקומות האסורים. וכל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה, וכל הספיחין שצומחין בו אסורים באכילה, וכל הפירות שבאילנות אסורין בבצירה כשאר השנים, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד, שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה, הספיחין בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית וכיובל. סוריא ועבר הירדן גזרו עליה תכמים שתהא אסורה בעבודה כארץ ישראל כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו להשתקע שם, אבל עמון ומואב ומצרים ושנער, אף על פי שהם חייבות במעשרות אין שביעית ויובל נוהג בהם. וספיחי סוריא

ועבר הירדן מותרין באכילה. עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל חרעה בשביעית או כיובל פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינם מצווין על השביעית. עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבחו הפירות של שביעית ויובל כיון שהכל הפקר, ואין מניחין אותם לזכות בפירות הפקר של שביעית ויובל מפני שיש בהם קדושה. שאר איסורים בפירות יובל (ושביעית). פירות אלו אין מוציאין אותם מארץ לחו"ל, ואפילו לסוריא, ואין מאכילין אותם לא לעכו"ם ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שקצץ מזונותיו הרי הוא

שלה. (א) ר"מ פ"ד מהל' שמיטה הל' כ"ב. (ב) שם הכ"ז. (ג) שם הכ"ז. (ד) שם הכ"ז. (ה) שם הכ"ז. (ו) שם הל' ורדב"ז שם.

מצות המלך

ובניו, והעשירים אולי לא יספקו להם ברכונם הטוב די צרכם, הזהיר הקב"ה שלא ללקט אלא להניח פירות האילנות לכל ויאכלו עניים ועניים וישבעו.

טראה מקסות עיני מצוה של"ג

מצוה שלו

דיני מקח וממכר (מ"ע קל"ב)

צוה הקב"ה לדון בדין מקח וממכר, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך. משרשי המצוה כי יש דברים נקנים במשיכה ויש שנקנים בהנבחה ויש בכסף או בשטר או בחזקה. ואם קנה דבר באחד מדרכי הקנין אין שום אחד מהם יכול לחזור בו, והם קיום וישוב העולם, שאם לא נתנה התורה גדר לקיום הקנינים בין איש לרעהו או איש את רעהו חיים בלעו, וידבו

משנה הלכות

כאנשי ביתו. ואין עושין סחורה בפירות אלו".
 שאר פרטי דינים. ואין אוכלין מהם אלא כל זמן שמצוי מאותו מין בשדה, כלה לחיה מן השדה חייב לבער^ט. ואסור לחזק ידי עובדי שביעית [וביובל], ואסור למכור להן כלי עבודת הארץ ואילן לחשוד על זה.
 כללים ביובל. וכללו של דבר דין יובל ושביעית שוין הן לאכילה ומכירה ולביעור^ח, יתר עליו שביעית לענין שמיטת כספים ויתר עליו יובל לענין עבדים ושדה אחוזה^ז. ונוהג בזמן שהיובל נוהג בזכרים ונקבות.
 שלו) דיני מקח וממכר רבים הם ומבוארים ברמב"ם ה' מקח וממכר

ובש"ע חו"מ, ואי אפשר לבארם בקיצור כפי דרכינו בחבור זה.
 קניני קרקע. והנה הקרקעות והעבדים יש בהם ד' קנינים ואלו הן כסף, שטר, חזקה, וקנין סודר^א.
 קנין כסף. בכסף כיצד כגון שנתן לו פרוטה או שוה פרוטה, ובפחות משהו פרוטה לא קנה לעולם.
 ודוקא ישראל מישראל אבל ישראל מעכו"ם או עכו"ם מישראל קונה אפילו בפחות משו"פ^ב. ובמנ"ח נסתפק בישראל אם אצל הלוקח שוה פרוטה ואצל המוכר אינו שוה, ולפענ"ד כיון דסמיכת דעת דשניהם בעינן, בעינן נמי שיהיה שו"פ לשניהם, וראיה ברורה מהמוכר איסורי הנאה לחולה שיש בו

ז) שם פ"ה תי"ג. ח) שם פ"ו ה"א. ט) שם פ"ו ה"א. י) שם פ"ה ה"א. יא) שם פ"י ה"ו. יב) שם חמ"ו. שלו. א) ר"ס פ"א המלי' מכירה ח"ג פ"ה היה חרם סי' ק"צ ט"א. ב) ר"ס שם ה"ד חרם שם סי"ב. ג) מנחת

סדר מצות היום

י

הקטמות והמדיבות בין שני אדם כשאחד ימכור דבר ויעלה המקה ויחזור בו המוכר, או שירד ויחזור בו הלוקח והוא כבר עשה לו הכנות על כסף זו וכיוצא בזה, ויש לו לשלם חובו לשלישי ואם לא ישלם יאכר את כל אשר לו. אבל כאשר עשתה התורה גבולים בעניני מקח וממכר, הוא ולא אחר, ואין אחר קנין כלום, ואם נסתפחה שרהו נסתפחה לו ואם הרויח מזלו גרם. וכבר ידעת שכל הדברים מתקיימין ע"י הקנין בסוד וזאת התעודה בישראל שלף איש נעלו ונתן לרעהו, וקנין סודר במקום שלף איש נעלו, אלא שרצו להסתיר הענין (מצ"ר מ' ת"צ).

קדושן ג"ה וכו'ה נזיק, ר"מ הל' מכירה, פ"ג ע"ג ר"מ, ס"ג ע"ג פ"ג, ח"מ ס"ג ק"מ עד רכ"ז.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

והשטר צריך להיות בכתב ידו של מוכר או שיש עדי מסירה, לא היו עדי מסירה ולא כתב ידו של מוכר אין זה שטר". ודין זה דשטר הוא במתנה או במכר שדהו מחמת רעתו, אבל במכר סתם לא סמכה דעתו עד שיתן מעות". הנייר והדיו ושכר הסופר הכל משל מוכר. קנין שטר אין נוהג בעכו"ם". קניני חזקה וסודר. בחזקה כיצד, נעל גדר או פרץ כל שהוא שמועיל לקרקע הוי חזקה". וקנין סודר הוא שנותן הקונה כלי למקנה, אף שאין בו שוה פרוטה, ועל ידי זה נקנה הקרקע לקונה". ועיין חו"מ סי' קצ"ה דיני קנין סודר. ובעכו"ם נחלקו הפוסקים אי מועיל קנין סודר".

סכנה שמתור לחולה ליהנות, ואסור למכור, ועיין בהגמ"מ בה' אישות, והבן. וכסף שקונה במקום שאין כותבין שטר, אבל כותבין שטר אין כסף קונה, ולא סמכה דעתיה בלי שטר". ומן התורה בעי סמיכת דעת בכל קנינים, ואם אחד לא סמך דעתו לא קנה, ומיהו אפילו שניהם סמכו דעתם אפ"ה צריכין קנין, ובדברים בעלמא אין קונים לעולם", חוץ מהפוסק מעות לבתו או לבנו לנישואין שהן הן הדברים הנקנים באמירה".

קנין שטר. בשטר כיצד, כתב לו על הנייר או חרס שדי נתונה לך כיון שהגיע השטר לידו קנה אע"פ שאין שם עדים ואין השטר שוה כלום".

חינוך. (ז) ר"מ שם ח"מ שם ס"ו. (ח) ע"י ר"מ שם פ"ד ח"מ פ"ו פכ"כ הל' וכו'ה פ"א ח"מ סי' קפ"ט.
(ז) ר"מ הל' אישות פכ"ג ח"מ פ"ו מו"ל וכו'ה ח"מ אה"ע פ"מ נ"א. (ז) ר"מ הל' מכירה פ"א ח"מ סי' קצ"א
ס"א ובתנ"ר"א שם ס"ק א'. (ח) מניח ע"פ ח"מ סי' מ' ס"ב ועיין בב"ח סי' קצ"א ר"ה ומ"ש אע"פ. (ט) ר"מ שם
ח"מ סי' קצ"א ס"ב. (י) קצו"ח ח"מ שם ס"ק א' ועיין בנתיבות שם ס"ק א' מניח. (יא) תוס' קידושין דף י"ד
ע"ב ד"ה הואיל כ"כ נ"ד ע"ב ד"ה עובה, ועיין ר"מ שם הל' י"ז וכו', מניח, ועיין גם מ"מ שם ועי' סמ"ע סי' קצ"ד
ס"ק ד' תני' בתנ"ר"א שם ס"ק א'. (יב) ר"מ הל' מכירה שם ח"ה ח"מ סי' קצ"כ ס"ק א'. (יג) ר"מ שם פ"ה ח"ה
ו' ו'. (יד) עיין ש"ך ח"מ סי' קב"ג סק"ל.

מצות המלך

מצוה שלז

אונאת ממון (ל"ח ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להונות שום אחד מישראל במקח וממכר, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ד) אל תונו איש את אחיו. משרשי המצוה כי גלוי לכל, ואם לא נכתב דין הוא שיכתב, והשכל מחייבו כי אינו מן הראוי להיות בני אדם זוכין בדבר שאינו שלו דרך שקר ותרמית ומרמה. והרי הוא בכלל גזל, דמה לי גזל את החפץ ומה לי גזל את מחשבתו ונתן לו החפץ. ועוד גדול הוא מגזל שגול שניהם, המחשבה והחפץ. אלא כל אחד יזכה בעולמו בעמלו כמה שיחננו אלקים כאמת וביושר. ויש בזה תועלת לכל אחד ואחד, שכמו שהוא לא יונה את אחרים כמו כן אחרים לא יונו אותו. והמאנה את חבירו

משנה הלכות

קניני מטלטלין. מטלטלין נקנין בהגבהה ובמשיכה ובמסירה ובחליפין. ומן התורה מעות קונות במטלטלין, ורבנן גזרו שלא יקנו משום שםא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה^{טו}. ומטלטלין נקנין אגב קרקע, כלומר שאם הקנה לו קרקע כל שהוא קנה כל המטלטלין אגבה אפילו בכל מקום שהם^{טז}. וכל המחובר לקרקע דינו כקרקע לקנין^{טז}. ודיני הקנין יש להם דינים מפורטים במקומם תקחנו משם ודרכיה דרכי נועם, נוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. שלז) גדרי אונאה ומקח מעות. המאנה את חבירו בשתות, כגון מכר לו שוה חמש כשש, או שבעה כשש המקח קיים ומחזיר האונאה^א, פחות משתות מקח קיים והרי זה מחילה לאלתר^ב, יתר משתות בטל מקח^ג. זמן ההשבה. והזמן שיכול להחזיר כדי שיראה לחגר או לקרובו, ואם שהה יותר אפילו לקח שוה מנה במאתים אינו חוזר^ד. ואמר רב נחמיה לא שנו אלא לוקח אבל מוכר לעולם חוזר, היה המקח בדבר שמקחו ידוע בין לוקח ובין מוכר אינם חוזרים אלא עד שישאל שער שבשוק^ה. באיזה דברים שייכא אונאה. ואין חלוק בין בהמות או מטבע או שאר מטלטלין. ולא שנו אלא בלוקח מן התגר, אבל הלוקח מבעל הבית המוכר כלי תשמישו אין לו אונאה^ו. וצריך שיהא שיעור אונאה יתר על פרוטה, ואם

טו) ר"ט שם פ"ג היא פ"ה היה חר"ט סי' קצ"ה ס"א סי' קצ"ח ס"א. טז) ר"ט שם פ"ג היה פ"ו חר"ט סי' ר"ב טעף א' ב'. ז) ר"ט שם פ"א ה"ו חר"ט סי' קצ"ג. שלז) א) ר"ט ה"ל מכירה פ"יב ח"ב חר"ט סי' רכ"ז ס"ב. ב) ר"ט שם ה"ג חר"ט שם ס"ג. ג) ר"ט שם ה"ד חר"ט שם ס"ד. ד) ר"ט שם ה"ה חר"ט שם ס"ה. ה) כ"ט דף נ"י ע"ב. ו) ר"ט שם ה"ו חר"ט שם ס"ה. ז) ר"ט שם ה"ז, שריע חר"ט שם הפ"ו פ"ג. ח) ר"ט שם פ"ג ח"ב

סדר מצות היום

מו

כופר בהשגחתו ית"ש וחושב כאלו אינו משגיח עליו ואינו רואהו, והכתוב אומר אם יסתתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה'.

ב"מ ט"ז ע"ז ג"ס. ר"מ פ"ב ספ"ד. פ"ה ל"ח ר"ב. פ"ג ל"א ק"ע. פ"ק פ"י ר"ב. ח"מ פ"י ר"ז.

מצוה שלח

אונאת דברים (ל"ח ר"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להונות נפש מישראל בדברים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ו) ולא תונו איש את עמיתו וגו'.

משנה הלכות

ואם מכר סחורתו מעט מעט שמין טרחו ויציאתו ומותר עליהם ירוח שתות"ם. אסור לרמות לבני אדם במקח וממכר ואפילו דעת עכו"ם, היה יודע שהיה בממכרו מום יודיע ללוקח, ואפילו לגנוב דעתן של בריות בדברים בעלמא אסור"ט, ואסור לחנווני להניח פירות יפות בפתחו וימכור הרעות בפנים. אסור לערב שמרים ביין וכשמן אפילו כ"ש, אבל מוכר עם שמריו שבתוכו ואף מותר להוסיף שמריו של אותו יין שעירה לכל"ז, או שהיה בפירות עפר או תבן או דבר אחר מוכר כמות שהוא"ב, ובדיני מכר הולכין הכל כפי מנהג המדינה בענינים כאל"ב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואין לוקחין על לאו זה.

שלח מקור האימור. האי לא תונו דרשו חז"ל (ב"מ ג"ח ותו"כ בהר) באונאת דברים הכתוב מדבר, שהרי על אונאת ממון

היתה אונאה בפרטה בשוה אינו אונאה"ס. ואין אונאה לקרקעות, יש אומרים לעולם, ויש אומרים"ד עד חצי המקח. ואין אונאה לעבדים ולהקדשות"ב. שליח שמכר וטעה בכל שהוא בין מקרקעי ובין מטלטלין חזור"י. **אי מהני תנאי**. המוכר חפץ ואומר על מנת שאין לך עלי אונאה יש לו עליו אונאה, דמתנה על מה שכתב בתורה, ואם מפרש ואמר חפץ שאני מוכר או לוקח יודע אני ששוה מאתים על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה דיכול אדם ליתן מתנה כפי שירצה"ד. האחים שחלקו מטלטלים הם כלקוחות דעלמא"ט, ואם התנו ביניהם שיחלקו בשום הדיינים אפילו בשתות בטל מקח, שהדיינין ששמו ופחתו שתות או הותירו מכרן בטל"ט.

שאר דיני מקח וממכר. אין משתכרין בדבר שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות יתר משתות"ג.

ח"מ ט"ז ע"ז ג"ס. ר"מ פ"ב ספ"ד. פ"ה ל"ח ר"ב. פ"ג ל"א ק"ע. פ"ק פ"י ר"ב. ח"מ פ"י ר"ז. ב"מ ט"ז ע"ז ג"ס. ר"מ פ"ב ספ"ד. פ"ה ל"ח ר"ב. פ"ג ל"א ק"ע. פ"ק פ"י ר"ב. ח"מ פ"י ר"ז. ב"מ ט"ז ע"ז ג"ס. ר"מ פ"ב ספ"ד. פ"ה ל"ח ר"ב. פ"ג ל"א ק"ע. פ"ק פ"י ר"ב. ח"מ פ"י ר"ז. ב"מ ט"ז ע"ז ג"ס. ר"מ פ"ב ספ"ד. פ"ה ל"ח ר"ב. פ"ג ל"א ק"ע. פ"ק פ"י ר"ב. ח"מ פ"י ר"ז.

מצות המלך

משרשי המצוה לתת שלום בין הבריות. וגדול השלום שהכרכה מצויה בו, ואם יתאנה חבירו אפילו בדברים כשיודע לו יצטער בזה הרבה וישנאהו ולא יקבל דבריו עוד להבא, ומתוך צערם וחלישות דעתם ולבו על צערם יתפלל מתוך דאגת לבו בכוונה ונשמע ונענש. ואם תאמר ומי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מה' היודע מחשבות לבו (רכינו בחיי). גם כי יש בו גזל מחשבתו, ולפעמים גורם רעה הרבה לחבירו. ועד"ה מעם אונאת דברים כי הדיבור בוקע אוירים ושם למעלה, ותובע דינו והגזר דין נחתם ויוצא. ולכן השוה הכתוב אונאת דברים לאונאת ממון ועדיף מיניה, דממון ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, ורעהו. ודע עוד כי מצות התורה יש תלויות במחשבה ויש בדבור ויש כמעשה החוטא במחשבה פוגם בעולם השכל שהוא עולם המחשבה, החוטא בדיבור פוגם בעולם הבנין

משנה הלכות

כבר נאמר אל תונו איש את אחיו. וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו זה כממונו. ובמכילתא פ' משפטים פ"ג שבעה גנבים הם, הראשון שכנגבים גונב דעת הבריות, וכן אמרו תוספתא ב"ק פ"ז ה"ג. (ועיין בספרי שו"ת ח"ג סי' קל"ט).

גדרי האיסור. כיצד הוא אונאת דברים לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, לכן גרים זכור מעשי אבותיך, ואסור להכאיב חבירו בשום דבר, ולא לביישו.

חומר האיסור ודרכי הזהירות ממנו. וכמה אזהרות ורחוק שהזהירנו חז"ל בענין זה, והפליגו בדבר, עד שאמרו' שלא יתלה עיניו במקח בשעה שאין לו דמים, ואפילו ברמו ראוי להזהר שלא לתרף שהוא קשה מאוד

ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליו יותר מן הממון, הכלל כל שיש בזה צער לבריות צריך לזהר מזה, כי הקב"ה יודע כל פסיעותיו ורמזותיו והאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, ועל זה נאמר ויראת מאלקיך, ואפילו בקטנים יזהר שלא לצערן יותר מדאי, ומיהו מי שמתחיל להתקוטט עמו מותר להשיב ולא יהא כאבן שאין לו הופכין, ויהיה בשתיקתו שוה למכירים כמו החירופים כי התורה לא תצוה לנו אלא שלא נתחיל להתקוטט, והאמת כי מי שאינו בעל קטטה לא יתפרוהו בני אדם זולתי השוטים הגמורים ואין לתת לב על השוטים, ומיהו יש כת החסידים שאינם משיבין לחרופיהן דבר פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדאי, ועליהם אמרו רז"ל הנעלבים ואינם

שם הי"ב חר"ם שם ס"ב. שלח. (א) ר"ם פ"ד מהל' מכירה ח"ב. (ב) ר"ם שם הי"ח חר"ם סי' רכ"ח ס"א.
 (ג) ר"ם שם הי"ג י"ד הל' תשובה פ"ו הי"ח חר"ם שם ס"ד ח' חינוך. (ד) ב"ם דף ג"ח ע"ב. (ה) שבת פ"ח ע"ב.

הנקרא עולם המומבע אשר משם כח הדבור, והחומא במעשה פוגם בעולם המודגש אשר ממנו כח המעשה. ועיין אריכות (מצ"ד תצ"ד).

ב"ם י"ח, ר"ס פ"ד ספסודה, פה"ס ל"ת ר"ג, ס"ג לאון ק"מ, ס"ק ס"י ק"ב, ח"ס ס"י ר"ח.

מצוה שלט

והארץ לא תמכור לצמיתות (ל"ת ר"ז)

הזהיר הקב"ה שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ג) והארץ לא תמכר לצמיתות. משרשי המצוה מה שביאר הקרא כי לי הארץ, ואיך ימכור האדם מה שאינו שלו ואף על פי שנתרצה הלוקח לשלם למוכר על דבר שאינו שלו, מכל מקום אינו מקח ואי עבד לא מהני, כי הקב"ה לא נתנו לו על תנאי זה למכרו והוה כלוקח גולה, ואף שאינו מקח מכל מקום לוקח משום דעבד

משנה הלכות

עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר כצאת השמש בגבורתו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים שאסור לצערם, ואין לוקין עליו, וכמה מלקיות בלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה!

שלט) גרדי האיסור. קיום המצוה, המוכר שדה בא"י והתנו ביניהם שיתקיים מכרם לעולם עברו על לאו זה, אף על פי שאין התנאי מועיל והיובל מפקיעו בעל כרחו, שאי אפשר להתנות על מה שכתוב בתורה. ונאמר לאו זה על הארץ שנתחלקה לשבטים, אלו דברי הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן ז"ל חולק ומפרש לאו

זה שלא למכור הארץ לעכו"ם שיחזיק בה לעולם, אבל הישראל יחזיר. והמוכר שדהו לסכום שנים כגון לששים שנה או פחות או יותר אינו חחר ביובל, שאינו חחר ביובל אלא שדה הנמכר לעולם או נמכר סתם שאז שניהם עוברים בלאו ויוצא ביובל, אבל כל זמן שמזכירים סכום שנים אין זה לצמיתות. אכילת שתי תבואות. והמוכר שדה אחותו שתי שנים ראשונים אסור לגואלו ואפילו שניהם רוצים, ואפילו התנו שיחזור בתוך שתי שנים בטל התנאי דגוה"כ הוא, וצריך להיות שתי שנים מעת לעת. וצריך הלוקח לאכול ממנו שתי תבואות בשתי שנים, היה שנת שדפן וירקון אינו עולה

(ו) ע"י במנ"ח שכתב שכן נראה מדברי השו"ע ח"ס ס"י ת"ך ח"ג. (ז) הכל בחינוך. שלט. (א) פ"א סח"ל שמיטה הלכה א'. (ב) ברמב"ן עה"ת בהר כ"ה כ"ג, ובספר המצות ל"ת רכ"ו. (ג) ר"ס שם ח"ב. (ד) עיין במנ"ח. (ה) ר"ס שם ח"ט.

קרקע, ובית בכלל, בלא כסף ובלא מחיר, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ד) ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. משרשי המצוה כי מראים בזה הכנעה להשי"ת, להורות שהארץ וכל אשר עליה קנויה לו יתברך שמו, ואין לאדם שום חזקה במה שהחזיק בעולמו, הן בעבדים וקרקעות הן בעבדים הנרצעים. כללו של דבר אין באותה השנה שום שעבוד לאדם על חבירו, וכמו שהקרקעות חוזרות לבעליהן והעבד יוצא לרשות עצמו, כן ונשגב ה' לברו באלף השביעי וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ונעשים חירות ממלאך המות (א"א). ואמרו חז"ל לא גלו ישראל עד שבטלו שמיטין ויובלות, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, ובגאולת הארץ תלוי גאולתינו ופדות נפשינו, ובשעבודה תלוי שעבודינו, וכשנשיב הקרקע לבעליהן ישוב ה' ויגאלינו, כי"ד בב"א.

ערכך פ"ז-ה-ט ב"ם ע"ב, ר"ם פ"רא י"ב שמיטה, פ"ה"ס פ"ע ק"ה, ס"ג ע"ש ק"ג

משנה הלכות

פדאוהו הבעלים, או לוקח בית בעיר שאינה מוקפת חומה ולא פדאוהו הבעלים, והגיע שנת היובל מצות עשה על הלוקח להשיבו לבעלים בלא שום תשלומי כסף*. והמוכר בית בתוך עיר מוקפת חומה בארץ ישראל אם רוצה גואל אותו מיד ועד י"ב חודש מעת לעת, ואם לא פדאו מחלטת ביד הלוקח לעולם. דיני הפדיון. וכשהוא פודה אינו גורע מן הדמים כלום, ואף על פי שהוא רבית שזה דר בכיתו משך הזמן בלי תשלומין התורה התירה כן. ואסור ללות מעות ולגאול, ואינו גואל לחצאין, אבל מוכר שדה אחוזתו אם יש

לו ורצה וגואל, ולא כשדה אחוזה שאינו מוכר שדה אחר, ואין הקרובין גואלין, ולא כשדה אחוזה שקרובין גואלין. מת הלוקח נפדה מיד בניו, מת המוכר בנו או יורשיו פודין אם אין בן. דיני מכר. והלוקח יכול לחזור ולמכרו להמוכר לאחר השנה, ויש לו דין שנה לגאולה כמו שהיה למוכר ראשון, הכלל דנעשה של לוקח לכל דבר לאחר שנה. נתן הבית במתנה יש לו דין מכר לענין גאולה. היתה השנה מעוברת פודה י"ג חרשים מעת לעת. מכר בשנת היובל דינו כבשאר שנים שאין השמיטה יובל מעיל כלום בזה. מכר לראובן בניסן וראובן מכרו לשמעון בתשרי כיון

ש. א) ר"ם פ"רא פ"ה"ס שמיטה ה"ה שם פ"יב ה"י. ב) שם פ"יב ה"א. ג) שם ה"ד כ"ם שם ה"א. ד) ר"ם שם ה"א. ה) חינוך סוף מצוה שמי"א ע"פ ערכך ל"א ע"א. ו) ר"ם שם ה"ב וכ"כ ס"ג ע"ש ק"ה. ז) ע"ש חינוך מצוה שמי"א ומניח בשם מ"ים. ח) ר"ם שם ה"ג מניח. ט) ע"י ר"ם שם ה"ד ומניח. י) ר"ם שם ה"ד. י"א) ע"ש ח"ה וע"ש ערכך ל"א ע"א. י"ב) מניח.

מצות המלך

מצוה שמא

פדיון בתי ערי חומה (מ"ע קל"ד)

צוה הקב"ה שיהיה זמן פדיון לנחלות הנכרים בתוך עיר המוקפת חומה עד תום שנה לבר, ואחר השנה אם לא פדאו תשארו לקונה אותו לעולם, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ט) ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה וכו'.

משרשי המצוה שלא יקל האדם למכור ביתו אשר יש לו בכרך גדול מוקף חומה, והוא צורך גדול לו ולאשתו ובניו. ואם ימכר מחמת דחקו יורז מיד בכל כחו לנאול, ולא יסמוך

משנה הלכות

אם הגיע שנה מהפדיון ולא גאלו המקדיש נחלטה^{יב}. ונהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נהג.

(שמא) גדר בתי ערי חומה. קיום המצוה, עיני מצוה

ש"מ, כי שם כתבנו כמה דינים, ותלמדם לכאן. וערי חומה הם הערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, היינו משעת כבוש הראשון, ובחורבן בית ראשון בטלו קדושת מוקפים לדעת הרמב"ם ז"ל^{יא} דס"ל קדושה ראשונה לא נתקדשה לעתיד לבא, ועזרא קידש בתי ערי חומה שהיו מוקפות בזמנו. ודעת מהרי"ט (יו"ד סי' י"ז) דעזרא לא קידש רק אותן שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. וכן מלך המשיח שיתגלה לנו במהרה, כל מקום שיכבוש ויהיו ערים מוקפות חומה יקדש אותם^{יב}.

קידושן. ודיני הקידוש מבואר בגמרא, ומיהו אופן הקידוש צ"ב, ועיין תוס' ערכין דל"ב ע"ב.

שהגיע ניסן לשנה הבאה ולא גאלו נחלט ביד שמעון לעולם וראובן פודה מיד שמעון עד תשרי^{יג}. היה המוכר אנוס ולא יכול לפדות מכל מקום נחלטה^{יד}, ועיין מג"א אור"ח סי' ק"ח^ט וקצה"ח סי' נ"ה^י.

דיני מוקף חומה. כל שהוא לפניו מן החומה כגון שובכין ובתי הבדים נדונין כבית חוץ מן השדות^{יז}. בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אינו נחלטה^{יח}, ועט"ז אור"ח סי' תרל"ד^{יח} ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' י"ז). בירושלים אין הבית נחלטת לעולם^{יט}. בית הבנוי בחומה עצמה, או עיר שהים חומותיה או שגגותיה חומותיה, אינם כמוקפות חומה לזה^כ. ומוקפת חומה צריך דוקא מימות יהושע בן נון^{כא}, ושיהיה בה מג' חצרות ולמעלה^{כב}. הקיפוח ישראל לאחר ירושה^{כג}, או נתיישבה ולבסוף הקיפוח אינו מוקף^{כד}. שאר פרטים. המקדיש בית ופדהו אחר,

(יב) ר"מ שם ח"ד. (יג) מנ"ח. (יד) ס"ק י"א. (טו) ס"ק א', ועיין נדה"ט שם. (טז) ר"מ שם ח"א. (יז) שם ח"י"ב. (יח) ס"ק ב'. (יט) ר"מ שם. (כ) שם ח"י"ב י"ב. (כא) שם ח"פ"ו, עיי"ש ובמצוה הבאה. (כב) שם ח"ד. (כג) שם ח"פ"ו. (כד) מנ"ח. (כה) ר"מ שם ח"א. (כו) פ"ב טהלי שמיטה ח"פ"ו. (כז) ר"מ שם ח"פ"ו. (כח) ר"ח

על הנאולה ברוב שנים ויהיו אשתו ובניו לבונו לנים ברחובות ואשפתות. אולם אם דחקתו השעה והוצרך למכרו גזרה חכמתו ית' שאחר השנה לא ינאלנו עוד, כי אם יהיה לו רשות לנאול לעולם לא ימצא מי שיקננו, כי אין אדם מוציא דמיו ואחר זמן יבא המוכר וינאלנו, ונמצא זה אשר דחקתו השעה מוטל ברעב. והרמב"ן כתב החמירה התורה בבתי ערי חומה יותר מבשדות בענין הנאולה מפני שאין צורך הבית אל הפרנסה כצורך השדה. עוד נראה דלא דמי הבית שמתקלקל והולך משנה לשנה, ואם ימתין עד היובל בחמשים כבר לא יהיה לו מה להחזיר, ולא כן השדה שחוזר כמו שקנאו לעולם, והבן זה. הכלל כי רצה הקב"ה למוכתינו ולזכותינו וכל דרכיה נועם.

נרכן פ"ט, ר"ט פ"יב משמיטה, פ"ט פ"ע ק"ט, פ"ג ע"ג ע"ג ק"ד.

משנה הלכות

ברית לאברהם אבינו ע"ה, או שיכבוש מלך המשיח במהרה, הרי הכהנים והלויים באותם הארצות כשאר ישראל לענין נחלה ולענין כל דיני נחלה. ישראל שירש אבי אמו לוי בבתי ערי הלויים הרי זה גואל כלוים, ולוי שירש אבי אמו ישראל גואל כלוים, ולוי שירש תלוי במקומות ולא בבעלים. והסמ"ג הביא מגמ' ב"ב קכ"ב דלעתיד יטלו שבט לוי חלק בארץ ישראל ככל ישראל, ומנ"ח כתב דאם כן לעתיד לא יהיה שייך דין זה, ולפענ"ד דדבר זה תלוי במקום כמו שכתב הרמב"ם, וממילא יהיה שייך במ"ח עיירות כמו עכשיו, ובשאר ארץ ישראל ממילא לא שייך לעולם, והבן. ונוהג בזמן שהיובל נוהג בארץ ישראל בזכרים ונקבות.

נשרף הבית. ובמנ"ח נסתפק במכר בית ולא פדאו ונשרף בתוך שנה אם קרקע הבית נחשבת כבית ונחלטת או שנעשה שדה ויוצאת ביובל ככל שדה, ועיין בסמוך מצוה שמ"ב פתרון.

ערי הלויים. ולוים בבתי ערי חומה שלהם במ"ח עיר, ולעתיד שיוסיפו עוד ג' ערי מקלט, אין להם דין מוקף חומה ופודים לעולם, וגם פודים שדה אחוזה שלהם פחות משתי שנים, ואם הקדישו יש להם פדיון אחר היובל, ואם לא פדאו יוצא ביובל כשדה ישראל, עיין רש"י בהר פכ"ה פסוק ל"ג ואשר יגאל מן הלויים, ואין להם דין זה מיוחד אלא במ"ח עיר. כל הארצות שכובש מלך ישראל, חוץ מא"י שנכרתה

וקדשו ערי חומה. (ה) ר"ט שם פ"יג ח"א. (ז) שם ח"ג. (ז) שם ח"ג. (ז) שם ח"א. (ח) שם ח"ח פ"ט.

מצות המלך

מצוה שמב

מגרשי הלויים (ל"ח ר"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהם, שנאמר (ויקרא כ"ה ל"ד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר.

מגרשי המצוה לפי שערי הלויים היו נכונים לצרכי כל שאר השכטים, כי הוא שבט נבחר לעבודת השי"ת וכל עסקם בחכמה, ולא יהיו מומרדים בעבודת האדמה ועליהם נאמר יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל, ומתוך כך היה עסק כל ישראל עליהם. ומן הדין שיהיו אותם הערים אשר יד הכל שוה בהן ולב הכל עליהן בתכלית היופי ושבח כל ישראל בכל, ולכן בא הצווי שלא לשנותם, כי ארון החכמה יסדן ותקנן והגביל גבולו, וירא כי כן טוב וכל חלוף אינו אלא גרוע (חינוך). ועד"ה לקחת מוסר השכל לכל מי שנדכה רוחו לעמוד לשרת לפני ה', פורק מעליו הנאות העולם הזה וחשבונות בני האדם, אזי מיד נתקדש קדש קדשים בשמירת המצות בדקדוק

משנה הלכות

שמב) מספר גודל עריהם. ערי הלויים המפורשים בתורה הם שש ערי מקלט, ועליהם שתיים וארבעים עיר, סך הכל ארבעים ושמונה עיר, וכימי המשיח שיתגלה לנו במהרה יוסיפו עוד שלש ערי מקלט והיו הכל ללויים^א. שיעור גודל הערים נתפרש בתורה שלשת אלפים אמה לכל רוח מקיר העיר וחוצה, אלף הראשונים מגרש, ואלפים הנותרות לשדות וכרמים^ב. ונותנין לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום זה, שאין קוברין מתיהן לתחום עריהם^ג. שאין משנין אותן. אין משנין בערי

הלויים לעשות מעיר מגרש, ולא מגרש עיר, ולא מגרש שדה, ולא שדה מגרש. ומפי השמועה למדו רהאי לא ימכר פירושו לא ישונה, אלא השדה והמגרש והעיר כל אחד משלשתן כמו שהוא לעולם, וגם בערי ישראל נוהג דין זה^ד, שלא יסתור אדם ביתו לעשות גינה, ולא יטע חרבתו גינה, שלא יחריבו ארץ ישראל^ה. ומכאן נפשט חקירת המנ"ח במצוה שמ"א שנוסף הבית שתוך שנתו אי קרקע הבית נעשה שדה ויוצא ביובל או נחשבת כבית ונחלטת, אבל נראה כיון דאסור ליטע חרבתו גינה ממילא לא נעשה שדה לעולם, ופשוט.

שמב. א) ר"מ פ"ג טה"ל שמיטה ח"א. ב) שם ח"ב. ג) שם ח"ב. ד) שם ח"ד. ה) שם ח"ה. ו) שם ח"ו.

והחזיק בנחלתו ונקרא גוי קרוש, אזי למעלת שדה מגרש עריהם
לא ימכר.

ערכך ל"ג, ר"מ פ"ג משמיטה, פ"ה ל"ת ר"ח, ס"ג לארץ רע"ח.

מצוה שמג

דיני רבית (ל"ת ר"מ)

הזהיר הקב"ה שלא להלוות ברבית לבני ישראל, שנאמר
(ויקרא כ"ה ל"ו) את כספך לא תתן בנשך.

משנה הלכות

תומך גורלי עכ"ל"ק (פ"ג משמיטה),
ופוק חזי מי המבטיח. ונוהג בארץ
ישראל בזמן שישראל על אדמתם
זכורים ונקבות.

שמג) סוגי רבית. קיום המצוה, המלוה
לישראל ברבית
עובר בששה לארץ, עיין לעיל מצוה
(ס"ח). וג' מיני רבית הן, רבית קצוצה
שאסור מן התורה, ואבק רבית מדרבנן,
ורבית מפני שלא יערימו.

רבית דאורייתא. רבית מן התורה, כל
מי שאמר לחבירו
הלויני מנה ואני אתן לך ככל יום פרוטה
עד שאפרענו לך, וכן שאמר לו הלויני
מאה דינרים כמאה ועשרם לשנה, וכן
המלוה מעות ומשכן לו בית או פירות,
והלה אוכל ממנו עד שישלים לו המעות
מבלי שינכה לו כלום מההלואה בשבילו,
הרי אלו וכיוצא באלו כל שהוא אגר נטר
אסור מן התורה, ואם לקח בית דין
מוציאין אותו ממנו*.

רבית דרבנן. רבית דרבנן כיצד, כגון אין
פוסקים על הפירות עד
שלא יצא השער כשלא היה לו מאותו

איסור נחלה וביזה ללוים. כל שבט לוי
מזהרין שלא ינחלו בארץ
כנען ושלא יטלו חלק בכיזה, והוא
דוקא בארץ שנכרתה עליה ברית
לאברהם יצחק ויעקב". וכתב הרמב"ם
ז"ל למא לא זכה לוי בנחלת ארץ
ישראל ובכיזה עם אחיו, מפני שהובדל
לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו
הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים,
לפיכך הובדלו מדרכי העולם ולא נוחלין
ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם
חיל ה' שנאמר ברוך ה' חילו, והוא ברוך
הוא וזכה להם שנאמר אני חלקך
ונחלתך, ולא שבט לוי בלבד, אלא כל
איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה
רוחו אותו והבינו מדע להבדל לעמוד
לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה'
והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק
מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר
בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש
קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם
ולעולמי עולמים, ויזכה לו כעוה"ז דבר
המספיק כמו שזכה לכהנים וללוים, הרי
דוד ע"ה אמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה

(ז) שם ח"י. (ח) שם ח"יא. (ט) שם ח"יב י"ג. שמג. (א) ר"מ פ"ו מהלכות מלוה ח"א י"ד סי' קס"א ס"א ח'.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי שהרבית גורמת אכזריות לבני אדם, שנומל מעני חייו שיש לו לפרנס אשתו ובניו הקטנים, והוא דוחק עליו ונומל את נפשו. ולכן נקרא נשך, דדמי לנשיבת הנחש לאט לאט מתפשט עד שמגיע ללב, כך הרבית מתרבה עד שנוגע האדם בלבו. ואין ראוי להתנהג עם ישראל רק במדת הרחמים והחסד. והוכפלו האזהרות וההתראות בזה לפי שתמדת הממון יכולה לפתות האדם ולהודות היתר לעצמו, ולומר איך אני מלוה מעותי ויהיו במילות אצל פלוני, בא הכפל לודו הענין. ואם יאמר אתלה מעותי בגוי, אמר ויראת מאלוקך אני ה'. וכל המקבל רבית באיזה אופן שהוא סופו להיות מתמוטט ומתרושש ואבד העושר, וענשו גדול מאד מאד עד שאמרו רז"ל המלוה ברבית אינו קם לתחיית המתים, בינה זאת (ועיין לעיל מצוה ס"ח).

ב"ם פ"ה ר"ם פ"ד מסלות, סו"ט ל"ח ר"ח, סו"ט ל"ח ר"ם, י"ד קנ"ט וק"ט

משנה הלכות

לאדם לאבד כמה אוצרות של ממון שלי.

עיסקאות האסורות והמותרות. ואסור להלוות מעות

קרוב לשכר ורחוק להפסד, וראו רביתינו ז"ל גדול המכשול וצורך השעה ועמדו וחקנו שטר היתר עסקא להמוכרחים לכך, ומוטב שיאכל בשר כוס כוס, וכל

מי שיש לו מעות שנראה לו כעין רבית יעשה שאלת חכם כדת מה לעשות, ויש

להזהיר בפרט במדינה זו בענין המשכנתאות (מארגערו בלע"ז) על הבתים, או מי שיש לו מעות בבאנקים ושואלים או הסותרים המשלמים רבית על הסתורות, כי זה הכל רבית דאורייתא. ועל קאסא ושקאנטא יש להתיר ובלבד שלא ישלם לו רבית ודאי

מין, ואם היה לו מאותו מין מותר, היה לו מאותו המין אלא שמחוסר מלאכה אחת או שתיים פוסק, אבל חסר ג' מלאכות ה"ז כמי שאין לו מאותו המין.

ואין מקבלין ממון על תנאי שיהא הקרן קיימת לבעל הממון על המקבל לשלם, ויטול חלקו בריוח, אלו וכיוצא באלו הוי רבית דרבנן.

הערמת רבית. הערמת רבית, כגון שאמר אדם לחבירו

הלויני מנה וא"ל מנה אין לי חטים יש לי ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחם בצי דינרים הרי זה אסור משום הערמת רבית. ויש ליוהר לבעל נפש ולהתרחק מכל ענין שיש בו הערמת רבית, וכל המחזיר אחר צדדין ליטול רבית בסופו מתרושש, ופרוטה אחת של רבית גורמת

ב) ר"ם שם פ"ט ה"א ב', י"ד ס"י קע"ה ס"א ד'. ג) ר"ם שם פ"ח ה"ב י"ד ס"י קע"ז ס"א. ד) ר"ם שם פ"ה ס"ו י"ד ס"י קס"ט ס"ב. ה) ר"ם שם ה"ח י"ד ס"י קס"ב ס"ב. ו) ר"ם שם פ"ח ה"ב י"ד ס"י קע"ז ס"ה. ז) ר"ם שם ה"ח י"ד ס"י קע"ז ס"ב. ח) ר"ם שם פ"ח ה"ב י"ד ס"י קע"ז ס"ב.

מצוה שדמ

שלא לעבוד בעבד עברי כבזיון (לית ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד בעבד עברי עבודה שיש בה בזיון ועיניו גדול והכנעה שדרך לעבוד בו בעבד כנעני, שנאמר (ויקרא כ"ה ל"ט) לא תעבוד בו עבודת עבד. משרשי המצוה מה שמבואר בקרא כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, וכולנו בני איש אחד נחנו ואין לאח להשתעבד עם אחיו השני בעבודת הפרך. ומתוך זה יתן האדם אל לבו כי האומה שלנו היא הנכבדת מכולם, וגם הוא אחינו בשדינו הוא עם קדוש ממקור קדוש מחצבתו, ולפיכך גם הגופות לא יהיו משועבדות לדבר בעולם זולת ליוצר

משנה הלכות

לאחר שעבר הזמן תשלומן, כי אז כבר עבר בכל הלאוין ויש להזהיר בזה על הסודרין.
שאר פרטים. נכסי הקדש אין בהם משום רבית^א, ובנכסי יתומים יש בזה תנאים^ב. ודיני רבית מרובים הם וא"א לפורטם, ואין זה כוונתי בספרי זה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואין לוקץ עליו מפני שניתן להשבון.
(שד"מ) ב' מיני עבד עברי. קיום המצוה, דע כי ב' מיני עבד עברי הם, ודיניהם חלוקים במקצת ושוין במקצת. א) ישראל שגנב מישראל חבירו ואין לו לשלם גניבתו ומכרוהו בית דין בגניבתו, ב) מוכר עצמו מחמת דחק שאין לו מה לאכול (ועיין לעיל מצוה מ"ב)^א.

עבודות האמורות. ואסור לו לישראל הקונה עבד עברי לעבוד בו עבודת עבד כנעני, היינו עבודה שיש בה בזיון והכנעה, כגון שיוליך לפניו כליו לבית המרחץ, או יחלוץ לו מנעליו, או שיוליך אחריו ספסל קטן שעושיין לישב עליו בכל מקום כשהן יגעין בדרך, אלא נוהג עמו כשכיר, שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך, ומותר לספר לו שערך ולכבס לו כסותו ולאפות לו עיסתו, אבל לא יעשה אותו בלן לרבים, ואם היתה אומנותו זאת קודם שנמכר הרי זה עושה, אבל לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה היא שעושה כשהיה מקדם, במה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה עליו במכירה, אבל ישראל בן חורין שלא נמכר מותר

(ח) ב"מ נ"ז ע"ב. (ט) ר"מ שם פ"ד ה"ל י"ד י"ד ס"י ק"מ ס"ח.
שד"מ. א) ר"מ פ"א מה"ל עבדים ה"א.

מצות המלך

כל ית"ש. ומתוך כך יאהב אומתו ותורתו, ויתן אל לבו כמו שזה העבד עברי נמכר לו מפני דחקו או שמכרוהו בי"ד שגנב מחמת דחקו, בן אפשר שיקרה גם לקונה אותו או לאחד מבניו אם יגרום לו החמא ח"ו, ומתוך מחשבתו זאת יזהר מחמא להשי"ת. ועוד בו תועלת אחרת, שילמד האדם נפשו במדת החסד והרחמים, ויתרחק ממדת האכזריות הרעה, וילמוד לאהוב כל נפש מישראל כנפשו.

מכילתא, ת"כ, ר"ט פ"א מעבדים, שה"ט ד"ת ר"ז, ס"ג לאוין קע"ז.

מצוה שמה

שלא למכור עבד עברי כדרך שמוכרין הבנעני (ל"ח ר"א)

זהוהי הקב"ה שלא למכור עבד עברי כדרך שמוכרין הבנעני בהכרזה על אבן המקנה, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ב) לא ימכרו ממכרת עבד.

משנה הלכות

שנאמר^א ובאחיכם בני ישראל, ואף על פי כן צריך העבד לנהוג בעצמו מנהג עבדות באותן עבודות שהוא עושה לו. כללים. ונהוג בזמן שהיובל נוהג בזכרים ונקרית. ואין לוקין על לא זה^ב.

שמה גרדי האיסור. עבד עברי, בין שמוכר עצמו מחמת דחקו ובין שמכרוהו בית דין על כרתו, אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח, ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרים, שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד, ואינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד^ג. אך אשה עוברת על הלאו. ונהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג^ד. ובמנ"ח תמה כאן אחינוך שכתב דנהוג בנקיבות, שהרי

להשתמש בו כל מלאכה כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו. וכן אם השכיר עצמו ליום למלאכה זו מותר^ה.

חיובי האדון כלפי עבדו העברי. כל עבד עברי או אמה העבריה חייב האדון להשוותן לו במאכל ומשקה בכסות ובמדור, שנאמר כי טוב לו עמך, שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן, אתה דר בכרך והוא דר בכפר, או אתה בכפר והוא בכרך, היה לו כסת אחד נותן לו לעבדו והוא ישן על הארץ, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי לעצמו כקונה אדון לעצמו^ו, וחייב לנהוג בו מנהג אחוה

(ב) שם ה"ו מכילתא פרשת משפטים פ"א בהר פ"ו. (ג) ראב"ד בת"כ שם. (ד) קידושין דף כ"ו. (ה) ויקרא כ"ח פ"ו. (ו) ר"ט שם ה"ט. (ז) חינוך ע"י מניח. (ח) שמה. (א) ר"ט פ"א מהל' עבדים ח"ה. (ב) חינוך.

משרשי המצוה כי כל ישראל בני מלכים מלכו של עולם הן, וכמו שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם, ואם כי בן מלך שחטא ויצא עליו הקצף וענשו המלך להיות עובר עבודת עבר אצל אחד מאחיו ח"ו שיקבל בו למכרו דרך בזיון כדרך שמוכרין עבד כנעני, כי חרפת המלך הוא כשרואים בנו מתבזה כאחד הרקים, וכ"ש אדם מישראל מזרע אברהם יצחק ויעקב בני א-ל חי, שנברא בצלם אלקים, ומטה רגלו וחטא לאלקיו וראוי ליסרו ולהיותו עבד, מכל מקום ואהבת לרעך כמוך. ולא יהי זרע קדש נתבזה על ידי אחיו מישראל ח"ו, כי צלם אלקים בו, אלא יהא צנוע בו, ובמכר פנים יפות וטוב לו עמך. ועתה בן אדם תן דעתך, אם על גנב וחוטא מישראל שעונותיו גרמו לו למכרו בכ"ד הזהירה התורה בכמה לאוין שלא לבזותו, כ"ש על אדם כשר מישראל המבזה אותו ח"ו ומיקל בכבודו על אחת כמה וכמה שעתידי ליתן את הדין, ומרובה מדה טובה ממדת פרעניות ואהבת לרעך כמוך.

תיב. מנהדרין פ"ו קודשין פרק א'. ר"ם פ"א מעבדים. שה"ס ל"ת רנ"ח רנ"ט ר"ם. סמ"ג לאוין קנ"ה קנ"ז קנ"ט, ידא"ס פ"י רפ"ב רפ"ג רפ"ד, י"ד פ"י רס"ז.

משנה הלכות

אשה אינה נמכרת בכ"ד בגנבתה ודרשינן בגנבתו ולא בגנבתה, גם לשיטת הרמב"ם דאמוכר עצמו גם כן שייך לאו זה מ"מ הרי הרמב"ם בעצמו ס"ל דאין האשה מוכרת את עצמה, ולפענ"ד לא כיון יפה בכוננת החינוך. דהחינוך וראי מורה לדברי הכל דאין האשה נמכרת וכוננתו אלאו זה, כלומר שאם מכרוהו ב"ד שלא תעמידהו אשה על אבן המקח או במוכר עצמו שבאת אשה ולקחתו על אבן המקח שגם היא עוברת על לאו שלא למכור ממכרת עבד אם מכרתו, והכי מוכח לשון החינוך ח"ל ועובר על זה ומכר עבד עברי כדרך שהעבדים כנעניים נמכרים עבר על לאו וכו' הרי שכתב שמי שמכר עבד עברי

עבר על לאו זה, והוא ודאי גם אשה בכלל ופשוט. וממילא מה שכתב המנ"ח ולא תאמר דמשכחת אם אשה קנתה בעבירה וכו' צודק בזה, אבל החינוך לא מיירי שקנתה כלום אלא שהלכה למכור עבד עברי ישראל על אבן המקח, וזה לפענ"ד ברור. אלא דאפילו לשיטתו היה יכול לשנות לפי דעת הרמב"ן ז"ל דס"ל דאשה מוכרת עצמה, ועיין מל"מ פ"א מעבדים, והמנ"ח בעצמו הביאו מצוה מ"ב ע"ש, ואם כן הרי אפשר דהחנך כתב כן לפי שיטת הרמב"ן ז"ל, אלא דלדין לא צריכא לה והדברים כפשוטן. שאפשר בלי מעשה. עוד הקשו על החינוך ז"ל שכתב דאין לוקן על לאו זה שאפשר לעבור בלי

מצות המלך

מצוה שמו

לא תרדה בו בפרך (ל"ח ר"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד בעבד עברי עבודת פרך, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ג) לא תרדה בו פרך.

משרשי המצוה מה שהקדים הכתוב כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד, והרודה בעבדו מראה עצמו מושל עליו, כמו שכתב האבן עזרא ז"ל. ולא ראוי למשול לישראל, כי אם על עכו"ם, אבל זה אחיך הוא שכל זרע ישראל ענפים הם מנוע אחד ומקור אחד מחצבתם, ואין איש נפרד מחבריו מפאת נפשותם (אף שגופים נפרדים הם) כי כולם נפש אחד הם ואחדות אחד לכולם, כי משרש אחד נוצרו כמפורסם במקומות רבים. וזה שאמר

משנה הלכות

העבריה בכלל הלאו היא דאיתקש עברי לעבריה ועבריה לעברי לכל דבר מדברים אלי. ודרשו חז"ל ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, שהחליפו עבודת אנשים לנשים ועבודת נשים לאנשים, עבודת היום ללילה ועבודת לילה ליום, ופשוט דאם כן כל זה בכלל פרך לעבד עברי.

חלה פניו עד שנתרצה. ובאלישיך כתב בפה רך בלשון רכה כמו סוטה י"א, ויהיה פי' בפה רך שתחלה פניו עד שיתרצה, ויאמר מרצונו הוא עושה, אבל באמת אינו עושה אלא מפני שהוא בוש ממך, ואתה עושה הכנות שיעשה מה שאין לכו חפץ, ויראת מאלקיך כי הוא ית"ש יודע כי לא מלבו עושה זאת, ואל תאמר אם אני אחלה פניו בפה רך והוא מודה ועושה למה ימנעני הוא ית"ש מלעשותו, לזה אמר

מעשה, והקשו דהא הקנין נעשה ע"י מעשה דוקא, ולפענ"ד יש לומר גם בזה דעת החינוך שאפשר בלי מעשה, כגון שיאמר לעבד שיעלה על אבן המקח בעצמו והוא יכריז כאן יש עבד למכור, ועובר על הלאו בלי מעשה, ודו"ק. ועיין שעה"מ פ"א מחמץ ומצה ה"ג ובבב"ר משה לאויך קע"ה.

שמו) הגדרת עבודת פרך. קיום המצוה. איזהו עבודת הפרך פירשו לנו רז"ל עבודה שאין לה קצבה, וכן עבודה שאין צריך לה אלא שאומר לו שיעבוד כדי שלא יתבטל העבד ויעשה עצל, וע"ד משל אמרו שלא יאמר האדם עדור תחת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן קצבה, אלא יאמר עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני. ובספרא י אמרו עוד שלא יאמר לו החם לי כוס והוא א"צ לו, וכן כל היוצא בזה. ואמה

שמו. א) ת"כ פ' בהר פ"ג. ב) ר"מ פ"א מהל' עבדים ה"ו. ג) שם וחובא בכ"מ שם. ד) מניח. ה) סוטה דף י"א ע"ב. ו) תנחות מ"סונויות שם אות ב'.

סדר מצות היום

כפ

ובאחיכם בני ישראל איש באחיו, כלומר כל איש נכלל ודבק באחיו, ולכן לא תרדה בו בפרך. ועל דרך הרמז שבזכות לא תרדה בו בפרך באחיכם בני ישראל תזכו להתנחלתם אותם לבניכם בעבד כנעני, והוא אשר תלה ירמיה צרות הגלות המר במה שלא שלחו ישראל את עבדיהם העברים חפשים (ועיין אלשיך).

פראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

מצוה שמז

לעולם בהם תעבודו (מ"ע קל"ה)

צוה הקב"ה לעבוד בעבד כנעני לעולם, כלומר שלא נשחרר אותו לעולם, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ו) לעולם בהם תעבודו.

משרשי המצוה לפי שעם ישראל נברא לעבודת הבורא יתברך

משנה הלכות

כי עבדך ואמתך אשר יהיה מן הגויים בהם תעשה, כי הם ירודים לך במדרגה, ולא באחיך. שאר פרטים וכללים. ובספרא' עוד בו אין אתה רודה בפרך אבל רודה אתה בכן חורין בפרך, ופיר' הראב"ד והר"ש אם הוא שכירך ונשתכר לעבוד עבודה קשה. ונוהג מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג, ואין בה מלקות לפי שאין בה מעשה דבמלאכה שאין צריכה הוא דבר המסור ללב, וגם במשנה עבודת לילה ליום ולהיפוך מ"מ אינו עושה מעשה אלא מצווהו. וכתב התנוך ואע"פ שאינה נוהג בזמן הזה ראוי לו לאדם להזהר בענין זה המצוה גם היום בהיות עניים בני ביתו, ולהזהר הרבה שלא לעבדם בפרך

ולדחקם יותר מראי, ויתן אל לבו כי העניות והעושר גלגל הוא שתחור בעולם. שמוז) גרדי עבד כנעני. קיום המצוה. בן נח זכר או נקבה מאיזה אומה שהוא, המוכר עצמו או שמכרוהו אביו עכו"ם לישראל לעבד או שפחה, הרי זה עבד או שפחה לעולם, ומלין וטובלין את העבד, והשפחה טובלין אותה לשם עבודתו, ונתחייבו במצות כנשים*. וצריך בית דין של שלשה וביום לקבלת העבדות, עי' רמב"ם פ"ג מא"ב. ובמקום אחר הארכתו לענין זמן בעבד זכר מתי נעשה בר עונשין די"ג שנה הלכה למשה מסיני הוא ולישראל נאמרה ולא לעכו"ם, ואולי עבד אפילו זכר שנתחייב במצות כנשים

(ז) שם, הובא כהנהגות מייטוניות שם אות נ'. שמו. (א) מנ"ה. (ב) עי' שו"ת משנה הלכות חיד סי' רי"ח.

מצות המלך

שמו, וצדיקין הם לעבדים לשמש אותם, ואם אין להם עבדים מן העכו"ם לא יוכלו להשתעבר שכולן משועבדים לו ית"ש. וז"ש וכאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו, כלומר ובכן לא תצטרכו להשתעבר באחיכם ותהיו כולם נכונים לעבודתו ית"ש. ובהיות יסוד המקרא הזה כדי שירכו בני ישראל בעבודת בוראם התירו חכמים מפי הקבלה לנטל מצוה זו במקום מצוה, ואפילו בשביל מצוה דרבנן אם הוא מצוה דרבים כגון שלא היה עשרה בבית הכנסת מותר לשחרר עבד ואפילו שנים להשלים המנין. ועד"ה כי העכו"ם מסטרא דשמאל, ויהיה השמאל משועבד לימין לעולם, ולפי שהיו מכעיסין את בוראם, ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך.

ברכות פ"ו גימ' ל"ה קדושין כ"ד ב"ק כ"ו. ר"מ פ"ה מעבדים. פ"ה פ"ע ר"ה. פ"ג ע"ש פ"ו. י"ד פ"י רמ"ז ח"מ פ"י קצ"ו.

משנה הלכות

חייבין בהם אלא בני תורין, יצא לחירות בכך וכופין את רבו לתת לו גט שחורו'. שפחה שבא עליה האדון יש אומרים שיצאה לחרות".

עבודתנו. ויכול לומר לו האדון לעבדו הכנעני עשה עמי ואיני זנך". ומותר לעבד עמו בפרך, ואע"פ שהדין כן מדת חסידות ודרכי חכמים שיהא אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו מותרים לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז,

ואפשר הכ"נ לענין עונשין. עכו"ם שהיה לו עבד עכו"ם ומכרו לישראל, אם קדם העבד וטבל עצמו לשם בן תורין יצא לחרות, ואין קונה קנין הגוף רק במילה וטבילה לשם עבדות, ודעת הר"מ דעכו"ם שמכר עצמו יש בו תיכף קה"ג. המשחרר עבדו עובר בעשה, ולמצוה מותר לשחררו ואפילו מצוה דרבנן דרבים".

דרכי קנייתו ושחרורו. עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה ובחלופין ובמשיכה, וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים שיתנו לאדון על מנת שישחררו, או בשטר שכתב לו רבו, או ששחת לו רבו אחת מראשי אבריו בכוונה. השיאו רבו בת תורין או שהניח לו תפילין על ראשו, וכיוצא באלו שאין

ג) ר"מ שם ח"א, י"ד פ"י רמ"ז פ"ט. ד) כ"ט ה"ל עבדים פ"ט ה"ה י"ד שם. עיין ב"י פ"י רמ"ז, ועיין לח"ט פ"ח מה"ל עבדים הכ"א פ"ט ה"ג ומנ"ח. ה) ר"מ ה"ל עבדים פ"ט ה"ו י"ד שם פ"ט. ו) ר"מ שם פ"ה ה"א י"ד שם פ"ג כ"ה כ"ו. ז) ר"מ שם פ"ה ח"י י"ד שם פ"ט. ח) ראב"ד וכו"מ שם פ"ט ה"א י"ד שם פ"ט ושיך שם ס"ק פ"ט, ועי' רמב"ם ה"ל גירושין פ"י ח"מ. ט) ר"מ שם פ"ט ה"ו י"ד שם פ"ט.

סדר מצות היום

זא

מצוה שמח

שלא להניח עכו"ם לעבוד בע"ע בפרך (ל"ח ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נניח עכו"ם השוכן בארץ ישראל לעבוד בעבד עברי שמכר עצמו לו בעבודת פרך, שנאמר (ויקרא כ"ה נ"ג) לא ירדנו בפרך לעיניך.

משרשי המצוה שלא נאמר מאחר שזה העבד העברי עבר על נפשו ומכר עצמו לעבד לנכרי, ודרשו ז"ל וכי ימוך אחיך עמך, מי גרם לו שימוך רכוקו עמו, אם כן רשע הוא נניחו שיעבוד בו והלעיטהו לרשע וימות, ולכן הזהירה התורה לא ירדנו בפרך לעיניך. והאיד עיניך יכולים לראות ברדיית אחיך, כי מזרע אברהם יצחק ויעקב הוא. ואף על פי שחטא קראו הכתוב אחיך, וכי ימוך אחיך, ואף שהוא מך במצות אולי ישוב לה' וירחמהו. ועל כיוצא בזה אמרו רז"ל (קידושין כ' ע"ב)

משנה הלכות

אין רשאי למכור עצמו לעכו"ם, ואפילו לא לגר תושב, ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעכו"ם, ואפילו לעבודת כוכבים עצמה, הרי זה מכור, שנאמר או לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה".

חחיוב על ישראל למנוע רדייה. ואסור לו לעכו"ם הקונה אותו

לעבוד עמו בפרך (ומהו עבודת פרך עיין לעיל מצוה שמ"ו), ואם רצה עכו"ם לעבוד עמו בפרך מצוה על כל אדם מישראל להצילו ממנו, ואמרו בספרא לא ירדנו בפרך לעיניך אין אתה מצווה אלא לעיניך, כלומר שאין אנו חייבים לחזר עליו ולהכנס בבית העכו"ם לראות אם ירדנו בפרך, אלא כל זמן שנראה הדבר מצוין אנו למנועו ואם הניתוהו עובד ויש בידו למנועו עובר בלאו.

אבל זרעו שק אברהם אבינו ע"ה והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בתקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך (מלשון הרמב"ם ז"ל).

כללים. ונהוג מצוה זו בזכרים ונקבות לעולם, ואשה אלמנה שמת בעלה והניח לה עבדים אולי מותרת לשחרר עבדה אם לא תוכל למכרם, כי אסורה להיות לה עבדים מפני החשר".

שמח) מכירת עבד עברי. עבד עברי שמכרוהו בית דין בגנבתו אין מוכרין אותו אלא לישראל או לגר צדק. וכן המוכר עצמו

ז) שם היח יו"ד שם ס"ו. יא) ע"י עיניך והנחתו של המל"ם עליו. שמה. א) ר"ם ה"ל עבדים פ"א ה"ב. ב) בהר ספ"ת. ג) ר"ם שם ה"ל ו'.

מצות המלך

שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה משמש לע"ז אדחה אבן אחר הנופל, תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהיה לו. ומהאי מעמא אסור להניחו ולרדותו גם כן. והתנוך כתב ששורש מצוה זו גלויה לכל רואי שמש.

מראה מקומות עין מצוה שמ"ח.

מצוה שמט

שלא להשתחוות על אבן משכית (ל"ח ר"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות אבן מוכנת להשתחוות עליה אפילו לה' ברוך הוא, שנאמר (ויקרא כ"ו א') ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה.

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שהיו עושין כן העכו"ם לע"ז, ושימו אבנים מצויירות במלאכה נאה לפני הצלם והיו משתחיים עליה לפניו. ואפשר גם כן המעם מפני שנראה כמשתחוה לאבן עצמה, אחר שהכינוהו וציירוהו והוא

משנה הלכות

חיוב העכו"ם הרודה בע"ע. ויש להסתפק בעכו"ם שעבד את ישראל בפרך אי חייב מיתה, דהרי אפשר שחייב מיתה על שציערו לישראל, ואולי קצת ראי' ממשה רבינו שראה איש מצרי מכה עברי מאחיו ורודוהו בפרך ולכן הרגו, ואולי מטעם זה נתחייבו מצרים מיתה, והרמב"ם בשמנה פרקים דבר מקושיית המפרשים כיון שהיתה גורת וענו אותם א"כ קיימו רצון השם, וע"ש מה שתירץ, ולהני"ל י"ל כיון שעבדו בהם בפרך, ובמקום אחרי פירשתי דהרי הקב"ה לכתחלה התנה שאותה אומה שתשעבד את ישראל ידון אותה וכמ"ש וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואם כן לא ידענא מאי קשיא,

דכך היה התנאי ועל שם זה נכנסו ושעבדו את ישראל, והוה דומיא דמי שאומר לחבירו שבר כלי ותשלם שחייב לשלם, והכי נמי, ויש להאריך. ונהג בזמן שדין עבד עברי נהג וידינו תקיפה על האומות ויש לנו כח לצוותם לעשות על פי חוקי התורה. ואם עבר אין לוקין על לאו זה כיון דאין בו מעשה.

שמט גרדי האיסור. המשתחוה על רצפת אבנים בכל מקום חוץ מבית המקדש עצמה בפישוט ידים ורגלים, שנמצא כולו מוטל על האבן, ואפילו השתחוה לה' עובר בלאו זה, ובעדים והתראה לוקה^א. ואם השתחוה בלא פישוט ידים ורגלים מכין אותו מכת מרדות, ואם השתחוה לע"ז

(ז פ"ח. ה) ע"י הגדה של פסח עם מגיד משנת, ברוך שומר הבמותו. (א) ר"ס פ"ו מהל' ע"ז ה"ו. שמט.

נאה יש מקום לחשוד שעשאו לע"ז. אבל המשתחוה על גבי בגדים נאים אין שם מקום לחשד, שהבגד הוא דבר שכלה במהרה ולא יעשנו בריה אלוה, ולא כן אבן. והתורה תרחק האדם הרבה מלעשות דבר שיחשד בו, ועוד שלא יכשלו אחריו רואיו כאמת בע"ז. עוד מעם שלא יתנאו לפניו עובדיה הכופרים ולא נמשך אחריהם ח"ו. ומאד ומאד הזהירה התורה להרחיק מכל מיני ע"ז ומעשיה שלא נימשך אחריה ע"ד שאמרו המצבנה אהובה היתה למקום וכיון שעבדו בה לע"ז הרחיקה ושנאה.

מגילה כ"ב, ירושלמי ע"ז פ"ד ה"א, ר"מ פ"ז מע"ז, סוה"מ ל"ח י"ב, ספ"ג לאיון פ"ג, אורח סי' קצ"א.

משנה הלכות

ודרשינן בארצכם אין אתם משתחווים אבל אתם משתחווים על אבנים המפוצלות במקדש". ובמנ"ח נסתפק בהר הבית חוץ מעזרת ישראל מהו להשתחוות שם על אבנים, ולפענ"ד דבהר הבית אסור מדאמרו אבל אתם משתחווים על האבנים שבמקדש, ולשון שבמקדש משמע בפנים במקדש. ומה שטען המנ"ח דלטעם החינוך גם בהר הבית אין מקום חשד, יש לומר אדרבה כיון שהגיע להר הבית ואינו נכנס לעזרה להשתחוות ומשתחוהו בחוץ אדרבה יחשדוהו שאין עבודתו להשם, וצ"ע. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

אין חילוק בין פשוט ידים ורגלים או ככל אופן, אלא מיד שכבש אדם פניו בקרקע להשתחוות לפניו נסקל"ב.

בפריסת מחצלאות. ואין אסור אלא על האבן עצמו, אבל פרסו מחצלאות או מיני בגדים או עשבים וכיסה רצפת האבנים מותר להשתחוות עליהן לה', ומהאי טעמא נהגו בארצות המזרח לשטוח עשבים בכתי כנסיות ביום כפורים שנופלין על פניהם בעבודה".

היתרו בבית המקדש. בכית המקדש מותר להשתחוות לה' על האבנים שנאמר לא תתנו בארצכם,

(ג) שם ח"ת. (ג) שם ה"ז אורה סי' קל"א ס"ה בהנה ומ"ז שם סי' ט"ו, תנ"י מנ"ח שם סי' כ"ב. (ד) מגילה כ"ב ע"ב. (ה) ר"מ שם.

מצות המלך

בחוקותי יש בה ז' עשין ה' לאוין.

מצוה שנ

דיני ערכין (מ"ע קל"ו)

צוה הקב"ה לדון בדון ערכי אדם שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי שיתן הערך המפורש בתורה לזכר ולנקבה, שנאמר (ויקרא כ"ז ב') איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה' וגו'. משרשי המצוה לפי שהאדם ישתתף בעליונים בדבור ובמחשבה, והוא החלק הנכבד שבו שנקרא אדם, נפש חיה כתרנומו והות באדם לרוח ממללא, כי שאר חלקי הגוף מתים הם, ואם יפסיד האדם זה החלק הטוב ישאר הגוף מת אין חפץ בו. ולכן נתחייב לקיים דבורו במה שהוא משתמש בו בהקדשות וצדקות. ואף ביתר עניני העולם, אף על פי שלא נתייחדו בהן עשה ול"ת, הזהירו חכמים שלא ישנה האדם בדבורו. וגם תקנו לקללו במי שפרע למי שאינו עומד בדבורו. ובמדרש תנחומא דרשו מגיד דבריו ליעקב וגו', אמר להן הקב"ה לישראל אם אתם מביאין לפני ערכין

משנה הלכות

(שנ) נדדי המצוה. קיום המצוה. האומר ערכי עלי, או ערך פלוני עלי, חייב ליתן לבדק הבית^א כסף כפי ערך הקצוב בתורה לפי שנות האדם.^ב ערכין לפי השנים. והיינו לזכר משנולד עד יום שלשים, ויום שלשים בכלל, אין לו ערך כלל, מיום ל"א עד מלאת חמש שנים לזכר, ויום מלאת בכלל, לזכר חמשה שקלים ולנקבה שלשה שקלים, מיום שנכנס לשנת שש עד מלאת עשרים שנה הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרה שקלים, מעשרים ואחת עד תשלום ששים שנה הזכר חמשים שקלים ונקבה שלשים שקלים, מששים ולמעלה כל ימי חייו, הזכר ט"ו שקלים ונקבה עשרה שקלים. ואין חלוק בערכין בין אם הוא אדם נאה לאדם מכוער, בין חולה לבריא, ואפילו סומא או גידם, הכל נערכין לפי השנים שהם, והוא מגזירת הכתוב. ולפלא שלאחר ששים שנה ערך שוי הזכר ירד יותר לפי אחוים מהנקבה, והוא על דרך שאמרו ז"ל סבא בביתא פאתא בביתא סבתא בביתא וכו'. האומר דמי פלוני עלי משלם לפי ערך שויו שהוא שוה למכור בשוק, לפי שנדר בדמי שויו ולא בערך של תורה.^ג דיני השג יד. ויש דין השג יד בערכין, כלומר שאם העריך אדם גדול

שנ. א) ר"מ פ"א מהל' ערכין ה"י. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ג. ד) שם ה"ד. ה) ערכין דף י"ט ע"א. ו) ר"מ

שלכם מעלה אני עליכם כאלו הקרכתם נפשותיכם לפני, אמר הקב"ה לישראל בזכות הערכין אני מציל אתכם מעריכת גיהנם.

ערכין פ"א ה', ר"ס פ"א מערכת, סה"ס פ"ע קי"ד, סס"ג עשין קכ"ח.

מצוה שנא

לא יחליפנו ולא ימיר (ל"ח רמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להמיר בהמה שהקדישה למוכח בבהמות אחרות, שנאמר (ויקרא כ"ז י') לא יחליפנו ולא ימיר אותנו.

משנה הלכות

שנא גדרו האיסור. קיום המצוה, מי שיש לו קרבן שהוא שלו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים^א, ואמר על בהמת חולין אחת, או הרבה בהמות שיש לו, הרי זו תחת זו, או תליפת זו, או שאמר הרי זו תחת חטאת שיש לו בכיתו ויש לו, עובר בלאו זה, ובעדים ובהתראה לוקה על כל בהמה ובהמה שהמיר, אבל אם אומר על בהמת חולין הרי זו תחת חטאת או עולה סתם, ולא הזכיר תחת איזה חטאת או עולה, אינו כלום, שצריך שיהא ההקדש שמחליף בו מפורט וידוע^ב.

בעלי מומין והדומה להם. היתה הבהמת הקדש בעלת מום, אם בשעה שהקדישה היתה שלמה או שהקדיש בעל מום עובר שחלה הקדושה נעשית תמורה ועובר, ואם קדם מום קבוע להקדשו אינו עושה תמורה ואינו עובר^ג. הכלאים והטריפה ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס אם הקדישם

ונתחייב ג' שקלים, והוא עני ואין לו אלא סלע, נותן הסלע שיש לו בידו ונפטר, ואפילו נתעשר לאחר כך אין השאר עליו חובה^ד, ודוקא שיש לו עכ"פ סלע, אבל אם אין לו סלע ישאר הכל עליו חובה עד שיעשיר וישלם הכל^ה. היה עשיר בשעת הערך והעני עד שעת הערכת הכהן, לרמב"ם^ו משלם כעשיר, ולתוס'^ז כעני כיון דבשעת ערך הכהן היה עני. עני והעשיר נותן ערך עשיר, עני והעשיר והעני נותן ערך עני^ח.

שאר פרטים. ואינו משלם עד שיעמוד בדין, לפיכך מת קודם שיעמוד בדין אין היורשין חייבין, עמד בדין ומת יתנו היורשין^ט. והממון לבדק הבית, ונותנו לכהן הגבאי^י. עכו"ם, דעת הרמב"ם דאינו מעריך, ודעת הראב"ד דמעריך כישראלי^{יא}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ומכל מקום אמרו חכמים^{יב} דבזמן הזה לכתחלה אין מעריכין.

שם ה"ט. ז) שם פ"ג ה"ב. ח) שם ה"ג ד'. ט) שם ה"ג ה' וע"י לח"ט. י) ערכין דף ז' ע"ב ד"ה בעידנא. יא) ר"ס שם. יב) שם פ"א ה"א. יג) שם ה"י חינוך ומניח. יד) שם ה"ו. טו) ע"ז דף י"ג ע"א ושי"ד, וע"י ר"ס שם פ"ח ה"ח. שנא. א) ע"י תמורה י"ג סע"א. ב) ר"ס פ"א מהלכות תמורה ה"א פ"ב ה"א. ג) שם פ"א ה"ג.

מצות המלך

משרשי המצוה שירדה תורה לסוף דעתו של אדם, שכרא בו יצר טוב ויצר הרע וכשיתגבר עליו יצר הטוב ועולה במעלות הקדושה נודד ומקדיש לה' בתשוקתו לאהבת הכורא לרבקה בו, ולפעמים יתגבר היצר הרע ו"ל ויסיתו לחזור בו. וכיון שראה שנתקדשה קדושת הגוף ואינו רשאי לחזור, יחשוב על כל פנים להחליפו בפחותה ממנה, ואסרה התורה שלא יחליפנו. ומזה המעם אסרה תורה שלא יחליף אפילו רע בטוב, שאם יתיר לו להחליף רע בטוב יבוא להחליף גם טוב ברע ויאמר טוב הוא. וקנס הכתוב שאם עבר והמיר והיה הוא ותמורתו קדש (רכינו בחיי וד"ע). ועד"ה כי שמא זו הבהמה שהקדיש למוזבח תם עונו וכא עתה לתקן ומדרגה הראוי לה, שתם גלגולו של הנפש שנתגלגל בה מפני המאן, ואסור לדחותה מלתקנה ולמצוא מנוח לרגלה.

תמורה פ"א, ר"ס הל' תמורה, פה"ט ק"ו ט"ע פ"ו, פ"ג לאין שמי"ה, עשין רכ"ב

משנה הלכות

<p>התורה, ועיין השגת הראב"ד. החטאות שדינם שימותו, כגון ארבע חטאות מתות וכיוצא בזה, אין עושין תמורה, וכל שדינו שתרעה עד שיפול בו מום ותמכור ויביא בדמיה קרבן אחרת עושה תמורה"א.</p> <p>כללים. ונהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואם עבר אדם אפילו בזמן הזה והקדיש בהמה למוזבח, אף על פי שאינו רשאי, והמירה חייב מלקות, ואף שהוא לאו שאין בו מעשה מ"מ בדבורו מתעבד מעשה כמו שאמר"ב שאני מימר דבדיבורו עבד מעשה"ב.</p>	<p>אינם עושין תמורה"ג. הרובע והנרבע הרי הם כבעלי מום ועושים תמורה, וכל אלו שהם כבע"מ עובר עושין תמורה"ד.</p> <p>שונג. התכוין לומר תמורת עולה ואמר תמורת שלמים שיש לי, הרי זו תמורה ולוקה, אבל אם סבר שמתור להמיר והמיר הרי זו תמורה ואינו לוקה"ה.</p> <p>קרבנות שאין עושין תמורה. המיר באבר אחד כגון שאמר תחת רגל, ואפילו בלב וכבד שהנשמה תלויה בו אינו תמורה"ו. ואין התמורה עושה תמורה"ז. ואין תמורה בעופות"ח. קדשי נכרים אין עושין תמורה מן</p>
--	---

(א) שם ה"ז. (ב) שם ה"ח. (ג) שם ה"ב. (ד) שם ה"ו ומניח, אך עיי' בכ"ט שם. (ה) ר"ס שם ה"ו. (ו) שם ה"א. (ז) שם ה"ו. (ח) תמורה ג' ע"ב וש"ד. (ט) עיי' ר"ס שם ה"א ובכ"ט לח"ט. ועיין מניח.

סדר מצות היום

15

מצוה שנב

שהתמורה יהיה קדש (מ"ע קל"ז)

צוה הקב"ה להיות התמורה קדש, כלומר הממיר בהמת קרבנו בבהמה אחרת שתהיה היא קודש כקרבן עצמו, שנאמר (ויקרא כ"ז י') וחייה הוא ותמורתו יהיה קדש.

משרשי המצוה כיון שנתן דעתו ומחשבתו על בהמה זו שתתקדש קדושת הגוף חלף בהמת הקדש שלו ותחול עליה קדושה, מיד נתפסה בהמה זו בכל קדושה שיש לה לבהמת הקדש ונתפשטה הקדושה בכל חומר ההקדש. ומכל מקום לא פקעה קדושת הראשונה ממנה עד שתצא הראשונה לחולין, כי התורה קנסו כיון שעבר אמימרא דרחמנא שצוה לא להחליפנו, ואי עביד לא מהני ונשארו שניהם קודש, כי לא נעקרה הקדושה מראשונה אלא נתפשטה גם על השניה, והבן. ועד"ה כי מוסיפין מחול על הקודש, ולכן החול נעשה קודש אבל לא מקודש על החול ולא יצא הקודש מקדושתו. ובמצ"ד כתב כי שמא בהמה זו תם גלגולה (עיין מצוה שנ"א), וזה רוצה

משנה הלכות

תודה תקריב תודה אלא שאינה טעונה לחם, תמורת פסח שהמיר קודם חצות בע"פ תרעה עד שתפול בה מום וימכור ויביא בדמיה שלמים, לאחר חצות היא עצמה תקריב שלמים, בכור ומעשר תמורתן ירעו עד שתפול בהם מום ותאכלי. תמורת הבכור לכהנים והמעשר לבעלים. כל התמורות שהיו בעלי מומין קבועים מתחילתן הרי אלו יפדו ואינן יוצאין לחולין לכל דבר שיהו מותרין בגזיה ועבודה לאחר פדיונן, שהקדישה חלה על בעלת מום קבוע שנאמר רע בטוב". בהמה שהקדישה חצייה עולה וחצייה שלמים תמורתה כמוה'.

שנב) גרדי המצוה. קיום המצוה, צוה הקב"ה שהממיר בהמה בבהמה, כמבואר במצוה הקודמת, התמורה תהיה קודש כקדושת הקרבן שתפס בה, והוא מ"ע". דיני תמורות קרבנות. ואין וולד בהמת הקדש עושה תמורה. והנה תמורת עולה תקריב עולה, ואם לא היתה ראויה להקריב תמכר ויביא בדמיה עולה, ונקבה תרעה עד שתפול בה מום ותמכור ותקריב בדמיה, תמורת חטאת תמות, תמורת אשם תרעה עד שתפול בה מום ויפלו דמיה לנרבה, תמורת שלמים תקריב שלמים, תמורת

שנב. א) ר"ם פ"א מהלכות תמורה ה"א. ב) שם ה"ו. ג) שם פ"ג ה"א. ד) שם ה"ב. ח) שם ה"ה. ו) שם ה"ד.

מצות המלך

לדחותה, לכן מומין השי"ת לזה הממיר אחרת כיוצא בראשונה והיו שניהם קודש ועולים ע"ג המזבח ונתקנו שניהם, כי הוא ית"ש חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ולכן אין דין תמורה בעופות. ואף על פי שכל המצות חוקי התורה הן ראוי אתה להתבונן בהם, כל שאתה יכול ליתן בהם מעם תן (רמב"ם ו"ל).

מראה מקומות עיין מצוה שנ"א.

מצוה שנ"ג

ערכי בהמה (מ"ע קל"ח)

צוה הקב"ה לדרן בדין ערכי בהמה כמו שצותה התורה, שנאמר (ויקרא כ"ז י"א, י"ב) והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך הכהן אותה.

משנה הלכות

שאלה בתמורה. ואין נשאלין על התמורה דהא אפילו בטעות חל התמורה^א, ומיהו אם שאל על גוף הקרבן והתירו לו ויצאה לחולין למפרע גם התמורה הותרה, דמאחר דאין העיקר קדוש תמורתה אין לה כמה לתפוס הקדושה^ב. ובמקום אחר^ג נסתפקתי אם לוקה כהאי גוונא על התמורה כיון דעבר אמירא דרחמנא קודם ששאל, או דיילא כיון ששאל הוכרר הדבר ולא עבר. תוך כדי דבור לאו כדבור דמי בתמורה^ד.

שאר פרטים. ואין תמורה בקרבן צבור^ה. ואינו נוהג בעופות^ו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר ולא נהג קדושה בתמורה בטל עשה זו לבד האיסור דמשתמש בקדשים.

שנג) גדרי המצוה. קיום המצוה. המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית, אף על פי שעבר על עשה מה שעשה עשוי וחלה קדושה עליה ונפדית כשהיא תמימה, ומעריך אותה הכהן כדמיה והדמים יפלו לבדק הבית, ואין הפודה פודה אותה אלא להקריבה למזבח, לפי מה שהיא ראויה, שכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם^א. וכן המקדיש את בהמתו סתם, או שהקדיש את נכסיו סתם, רואין כל בהמה תמימה הראויה להקריב על גבי המזבח זכרים ימכרו לצרכי עולות והנקבות לצרכי שלמים, ויקריבו אותן והדמים יפלו לבדק הבית, שסתם הקדשות לבדק הבית^ב. הקדיש תמימה למזבח ונפל בה מום, או שהקדיש טמאה הרי זו נערכת בשויה בין טוב

(ז) שם פ"ד מהלכות נדרים ה"ו. (ח) מסכת נזיר דף ל"ב ע"א ותוס' שם ל"ג ע"א ד"ה ובי"ה, וחובא במל"ם ה"י ערכי פ"ו הל"ז ובמנ"ח. (ט) עיי' כעין זה בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' קל"פ. י' עיין קצוה"ח סימן רנ"ה פ"ק כ"י מנ"ח. י"א) ר"ס פ"א מה"ל תמורה ה"א. י"ב) שם ה"א. שנג. א) ר"ס פ"ה מה"ל ערכי ח"ה. ב) שם ה"ו.

משרשי המצוה בכאן הודיעך כח הקדושה, שאפילו הקדיש בהמה טמאה (שהיא היפך קדושה) או בעלת מום שאינם ראויים לקרבן ואינם עולין לרצון על מזבח ה', על כל פנים נתפסה בהם קדושה ואסורה להוציאה לחולין בכרי, אלא צריך לפדותה ולקנות בהמה אחרת במקומה בדמיה ולהעלותה על המזבח לקרבן ריח ניחוח. ואם בהמה טמאה הקדיש, דמיה לבדק הבית. ועד"ה להודיע כי קדושת ישראל מתפשט בכל אברי האדם, ואפילו ח"ו רשע שהוא טמא לגמרי או בעל מום שחטא לאלקיו מכל מקום קדושת ישראל עליהם ואינם יוצאין לחולין, אלא ילך לכהן שהוא גדול הדור ויערכנו ויתן לו תשובה, וכערך הכהן יהיה בתשובה ותפלה וצדקה חטאו יפרוק. ולכן המצוה להעמידו כשהוא חי דוקא, לרמוז לשוב יום אחד לפני מיתתו, דאין תשובה לאחד מיתה, אבל כל זמן שהוא חי אפילו גוסס ששב והתודה מקבלין אותו.

בפסוק י"ד תפודה ל"ב, ר"ס פ"ה סע"ב, פ"ה ס"ע קפ"ו, ס"ג ע"ג ע"ג ק"פ.

משנה הלכות

ובין רע והרמים יפלו לבדק הבית. פדה אותה המקדיש או אשתו או יורשו מוסיף חומש¹, וכופין הבעלים לפתוח ראשון בפדיה². דיני פדיון הקדש. הקדש אינו נפרה אלא במעות או במטלטלין ולא בקרקעות ועבדים ושטרות³. החומש צריך גם כן במטלטלין⁴, ואין החומש מעכב⁵, והחומש נעשה הקדש⁶. ושמן החומש מלכר כלומר בעד שוה ד' גותן חמשה⁷. העמדה והערכה. כל המקדיש בהמה בין טהורה ובין שאינה טהורה, בין קדשי בדק הבית ובין קדשי מזבח שנפל בה מום או תמימה

הראויה ליקרב כמו שנחבאר וצריך לפדותה, הרי זו צריכה העמדה והערכה בבית דין, לפיכך מתה קודם שתערך ותפדה אין פודין אותה ותקבר⁸. שחט בה שניים או רוב שני סימנן ועדין היא מפרכסת הרי היא כחי לכל דבריה ונערכת כמו שהיא ונפדית⁹. ויש חולקין¹⁰ כיון שנשחטה בשחיטה כשרה מתה היא. מתה לאחר שנערכת אף שלא נתן המעות הרי זה פודה, ועיין תוס' חולין קל"ה ע"א ד"ה והא, וצ"ע. הקדיש בהמה שחוטה או נבילה, וכן המקדיש אוחין ותרגולין, נפדין כמטלטלין, ואפילו מתו ואין צריכין העמדה והערכה מחיים¹¹.

1) שם הי"ג י"א. 2) שם הי"ג. 3) שם הי"ג. 4) שם הי"ג. 5) שם הי"ג. 6) שם הי"ג י"א. 7) שם פ"ה הי"ב. 8) שם הי"ג. 9) תוספות בבא קטא דף ע"ו ע"א ד"ה שחיטה שאינה ראויה, וחובא במל"ט שם. 10) מנ"ח.

מצות המלך

מצוה שנד

ערכי בתים (מ"ע קל"ט)

צוה הקב"ה לדון בערכי בתים שהקדישום הבעלים ורוצים לפדותם מיד ההקדש שיעדיך אותם הכתן ונותן הערך ועוד חומש, שנאמר (ויקרא כ"ז י"ד) ואיש כי יקדיש את ביתו קדש לה' והעריכו וכו' ויסף חמישיתו וגו'.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצות שנ"ב שנ"ג. ומעם שהבעלים מוסיפין חומש, כי אדם אחד שלא היה לו הקדש זה מעולם פודה בשויו, שהרי מקדיש המעות תמורת ההקדש ומעלהו בכך. אבל אם פודה אדם ההקדש שלו, לא די לפדותו בשויו, מה העלאה יש להקדש. והא דצריך חומש דוקא דבר זה יש בו חכמה עמוקה, כי לא נקרא תוספת רק החומש, כי אין הב' תוספת על הא' ואין ג' תוספת על הב' ואין ד'

משנה הלכות

כללים. ונהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, ובזמן הזה אם הקדיש יחללו על שוה פרוטה, ואין להקדיש לכתחלה בזמן הזה^ט.
שנד גרדי המצוה. קיום המצוה. המקדיש את ביתו, בין שהיה הבית מבתי ערי חומה ובין שהיה מבתי החצרים, נערך בשויו בין טוב ובין רע, והדמים הם לבדק הבית, ואם פדה אותו המקדיש או אשתו או יורשו הרי זה מוסיף חומש על יד פדיונו^י.
 דיני פדיון. וההערכה צריכה להיות על פי עשרה אנשים זכרים, ואחר מהם כהן^י. וכופין הבעלים לפתות ראשון ולומר בכך וכך אני נתן לפדיון,

אם נמצ' מי שמוסיף עליו וגואל אותם יגאל ואם לאו אומרין לו הגיעתך ויתן מה שאמר, ואינו פוחת בפחות מד' פרוטות כדי שיהא החומש שמוסיף פרוטה^ל. ואינו נפדה אלא במעות או במטלטלין^מ. ויכולים היורשין או בעלי הבתים לגאלו לעולם מיד ההקדש^נ, ואין היובל מפקיע מיד ההקדש^ס, גאלו אדם אתר מיד ההקדש אם היה מבתי החצרים והגיע היובל והוא ביד הגואל חזר לבעליו ביובל ואם חזר והקדישו הגואל קודם היובל יצאה ביובל לבעלים הראשונים, כיון דהגואל האחר אין לו רשות זכות בעלים על זה רק עד היובל מה לי קנה מיד הדיוט או מיד הקדש מאחר שבעלים הראשונים יש להם זכות

טו חינוך. שנד. א) ר"ם פ"ה מהל' ערכי ה"ב. ב) שם פ"ה ח"ב. ג) שם פ"ה ה"א. ד) שם פ"ו ה"א. ה) שם פ"ה ה"ג. ו) מנ"ה.

סדר מצות היום

מא

תוספת על הג'. ודבר זה מפני כי השטח הוא שנקרא שלם מפני שיש לו ד' קצוות, ולפיכך לא יקרא חלק ר' תוספת, אך חלק חמישי נקרא תוספת שנתוסף על השטח השלם. ולכן כאשר צותה התורה להוסיף מוסיף חומש, שהרי חמישי הוא תוספת (א"ז בגור אר"י).

ערכי פ"ב. ר"ס פ"ה מערכת. פ"ח"ט פ"ע קצ"ו. פ"כ"ג עש"ן ק"ז.

מצוה שנה

ערכי שדות (מ"ע ק"מ)

צוה הקב"ה לדון ברין ערכי שדות, כלומר המקדיש שדהו ורוצה לפדותה מיד ההקדש צריך שיתן כערך הקצוב בתורה, שנאמר (ויקרא כ"ז ט"ז) ואם משדה אחותו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו.

משרשי המצוה מה שנתנה תורה שכום קצוב לקרקע בין רע ובין טוב, ולא לפי ערך שיווי הקרקע, כדרי שיקבע אדם בלבו שהארץ אינו שלו אלא של הקב"ה שנתנה לו לפי

משנה הלכות

כללים. ונוהג בארץ ישראל בזכרים ונקבות וגם בזמן הזה לענין פדיון הקדש ולחללו על פרוטה והעובר בטל עשה זו.

שנה) גרדי המצוה. המקדיש שדה אחוזתו שירשה ממורישיו שהיה להם משעת חלוק הארץ על ידי יהושע בן נון ע"ה, אחת שדה טובה ואחת שדה רעה, פדיון הקדשו שוה^א, זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף^ב. חשבון כסף הפדיון. והסכום חמשים היינו מ"ט שקלים למ"ט שנים שכין יוכל ויובל, ולפי החשבון הזה פודה לפי השנים, למשל הקדישו

מיד שנגאל מהקדש וחוזר להם ביובל, א"כ גם הגואל אינו יכול להקדישו יתרי^ג.

אינו ברשותו. ודרשו רז"ל^ד מדאמר כי יקדיש ביתו ולא אמר

בית לומר מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, יכול להקדיש יצא המקדיש דבר שאינו ברשותו אף על פי שהוא שלו וכגון גזל ולא נתיימשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו^ה, ודוקא במטלטלין, אבל קרקע בחזקת בעליה עומדת ויכולים הבעלים להקדיש^ו, וגם במטלטלין שהפקידם אם יכול להוציאם בריינים הרי זה מקדישן^ז.

(ז) ר"ס שם היד ומנחת. (ח) ב"ק פ"ט ע"ב ב"מ ו' ע"א. (ט) ר"ס שם פ"ו הכ"ב כ"ד חינוך. (י) ר"ס שם הכ"ג. (יא) מנחת חינוך. שנה. (א) ר"ס פ"ד פה"י ערכי הי"א. (ב) שם הי"ב.

מצות המלך

שעה לעברה ולהחיות בה את נפשו ונפש ביתו. ולכן נתנה תורה סכום קצוב בזרע חומר שעורים אחד המקדיש בחולת המחוז ואחד המקדיש בפרדיסות סכסמי, כלומר בין המקדיש הפחותה שבקרקעות ובין מעולה שבקרקעות תשלומן אחד הם, חמשים שקל כסף, ולא לפי שיווי כי ממילא אינו שלו. ובאה הסכום חמשים שהוא סלע ופונדיון לשנה עד היוכל. והכל לרמו הנ"ל, כי אין לו הקרקע אלא עד שנת היוכל והוי כמקדיש דבר שאינו שלו. גם לרמו על חמשים שערי בינה הנמשכים לשדה, ולכן אין צריך להוסיף חומש בשדה, כי רק על שלו מוסיף חומש, ולכן לשון גאולה להודיע שהיא משועבדת תחת רשות הקדושה, ורמו נפלא שהנחלות האמתיות הם למעלה. (רמ"ה וד"ע).

ערכן פ"ו-ז-ח, ר"ט פ"ד מערכין, פה"ט פ"ע ק"ו, ס"ג עשין ק"א

משנה הלכות

בשנת עשרים ליוכל נותן כ"ט סלעים, ועוד סלע אחד שנחלק לכל השנים, נמצא פונדיון לכל שנה להוסיף על הסלע, סך הכל סלע ופונדיון לשנה, ולפי חשבון זה לעולם^ג. והבעלים מוסיפים חומש גם על זה^ה. החומר שאמרנו היא הכור, ומחזיק ל' סאין, מקום שיש בו נ' אמה על נ' אמה הוא בית סאה שהם אלפים ות"ק אמות בתשבורת, נמצא שהמקום שראוי לזרוע בו חומר שעורים שהוא ל' סאין יש בו ע"ה אלף אמות בתשבורת^ז, וכשמודדין אין מודדין אלא מקומות הראוין לזריעה^ח. והפודה באמצע השנה אינו מגרע בעבור החדשים, דאין מחשבין חדשים להקדש^ט. שאר פרטי דינים. לא גאלה המקדיש וגאלה בנו חזרת לאביו

ביובל, גאלה בתו או קרוביו או נכרי מיד הגזבר ברמים הללו, ולא גאלה בעליה הראשונים מידם, עומדת ביד הלוקח עד היוכל וביובל חזרת אל יד הכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם^א. כא לגאלה פחות משתי שנים לפני היוכל אינה נפדית בגרעון, אלא צריך שיתן חמשים שקל כסף לחומר שעורים^ב. היה המקדיש כהן או לוי והקדיש משדי אחוזתם שירשו הכהנים הלויים, גואל לעולם אפילו לאחר היוכל ואין היוכל מפקיע.

שדה מרשין או אילנות. המקדיש שדה מרשין שנינו ראוי לזריעה פודין אותה בשוייה, וכן המקדיש אילנות בלבד^ד. לא פרו אילנות אינם יוצאים לכהנים ביובל^ה.

ג) ר"ט שם הי"ג ה' ז') שם הי"ה. ה) שם הי"ד. ו) שם הי"ג. ז) שם הי"ח. ח) שם הי"ב כ"ד. ט) שם הי"ט.
 י) שם הכ"א. יא) שם המ"ו. יב) שם הכ"ה.

סדר מצות היום

מג

מצוה שנו

שלא לשנות קדשים (ל"ח רמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות הקרבנות מזה על זה, כגון מבכור לעולה ולא מעולה חמאת וכדומה לו, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ו) אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו, ובא הפי' המקובל שלא יקדיש לקרבן אחר, אלא יניחנו כמות שהוא.

משרשי המצוה מה שנתבאר בדין תמורה (מצוה שנ"א). ובא להודיענו שלא נחשוב שלא אסרה התורה להחליף אלא להוציא מקדושה לחול, אבל לשנות מקודש לקודש מותר לשנות דכל קדושות לה' הם, וכל שכן מקדשים קלים לקדשי קדשים שנתעלה בקדושתה, לכן בא הלאו מפורש שלא לשנות. כי מעלות יש בקדושה לא ראי זה כראי זה, וכל שנתפס עליו קדושה אחת אין לשנותה לאחרת, אפילו אם רוצה להביאה

משנה הלכות

מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח, ולא קדשי מזבח לקדשי בדק הבית, והמנחת כאן כתב ונראה דאסור לשנות גם מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח ע"ש והדבר מפורש כן בסמ"ג ולא צריך לסבוא, הכלל כל דבר שנתקדש לקדושה שהוא אין משנין אותו לקדושה אחרת". הערמה בוולדות קדשים ובבכור. ואין מערימין על בהמת

הקדש להקדיש העובר קודם שנולד לקדושה אחרת, כי וולדות קדשים במעי אמן הם קדושים ואינו יכול לשנות. בכור במעי אמו יכול להקדישו לעולה או לקרבן אחר וה"ז נתפס בקדושה זו שהקדישה, שהבכור במעי אמו חולין הוא וביציאתו הוא מתקדש, רכפטר רחם תלה רחמנא, ומיהו אינו יכול להקדישה

שדה מקנה. המקדיש שדה מקנתו פורין אותן בשויין ובעלים ומוסיפים חומש, וכשיגיע היובל תחזור השדה לבעלים הראשונים בכל אופן ואינה יוצאה לכהנים, שהרי לא הקדיש זה אלא הרשות שהיה לו בשדה זו". כללים. ונהוג בזכרים ונקבות בזמן הבית, ובזמן הזה, הכל כערכי הבית".

שנו) גרדי האיסור. אסור לשנות את הקדשים מקדושה לקדושה, בין מחמור לקל ובין מקל לחמור, כגון מקדשי קדשים לקדשים קלים, ומקדשים קלים לקדשי קדשים, או מקדשי קדשים לקדשי קדשים, ומקדשים קלים לקדשים קלים, ואם אמר עולה זו יהא שלמים או להיפוך עובר בלאו, וכן אין משנים

(י) שם הכ"ו. (יז) עין חינוך. שנו א) ר"ס פ"ד סה' תמורה ה"א. ב) שם ה"ג.

מצות המלך

לקרבן גבוה ממנו ולהעלותו בקדושה לא חלקה התורה, שאם נתיר לו לשנות לא יבחיץ. גם כי לפעמים ירצה לשנות ולפמור עצמו בקרבן שכבר הקדיש על החוב שנתחייב לאחר כן, וירדה תורה לסוף מחשבת האדם. ועד"ה כי המלך חלק מתנותיו לעבדיו כמ"ש את קרבני לחמי לאשי, וכולם נחלקים למשמרות, אלפים ורבבות מלאכי מעלה משרתי א-ל, וכיון שהקדישה לקרבן זה זכו בה בני משמרתה ולא יוכל להחליף.

ערכן כ"ם תמורה ל"ב ר"ם פ"ד תמורה, פ"ה ל"ת ק"ו, ס"ג לאין ש"ו, א"ח ס' קנ"ג וי"ד ס' רנ"א-נ"ב-ג"ם.

מצוה שנז

דיני חרמים (מ"ע קמ"א)

צוה הקב"ה לרון בדיני חרמים שהחרים אדם, הן לה' לבדק הבית או סתמם לכהנים, ושאר פרטי דינים, שנאמר (ויקרא כ"ו כ"ח) אך כל חרם אשר יחרם איש לה' וגו'. משרשי המצוה לכאר עוד קניני הקדש המקדיש דבר מכל אשר לו, ולמדנו שכל המקדיש לה' בחרם דבר משלו בין אדם ובין בהמה ובין שדה אחוזתו שלא יהיה כשאר

משנה הלכות

שנז) שני מיני חרמים. אדם שהחרים מנכסיו בסתם ולא פי' למי, הרי זה ינתנו לכהנים שבאותו משמר, ואם אמר בפירוש לבדק הבית הרי אלו לבדק הבית^א. מה בין חרמי כהנים לחרמי שמים (בדק הבית נקראו חרמי שמים), שחרמי שמים הקדש ונפדין בשוויין ויפלו הדמים לנרבה והנכסים יוצאין לחולין, חרמי כהנים אין להם פדיון לעולם אלא ניתנין לכהנים כתרומה^ב.

שאר פרטים. ושואלין על החרמים בחרמי שמים, או

שלמים לפי שקדושת שלמים למטה מקדושת בכור^ג, וכדיעבד אם קדשה שלמים הרי הוא שלמים^ד. אמר על הבכור עם יציאת רובו יהיה עולה הרי זה בכור ואינו עולה, כיון ששניהם באים כאחד דברי הרב קודמין, ואינו עובר בלאו^ה.

כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ועיין י"ד ס' רנ"א רנ"ב ורנ"ט אי משנין מצדקה לצדקה ומתנות עניים אי מותר לשנות.

א) שם הי"ב. ד) סנה"ד. ה) ר"ם שם וסנה"ד. שנו. א) ר"ם פ"ו סה"ל ערכן היא ה'. ב) שם ה"ד.

סדר מצות היום

מה

הקדשות שיפדו, כי אלו הם חרמים לכהנים ואין להם פדיון עור. והמחרים מן האדם שאינו שלו, כגון הנלחמים על אויביהם ונודדים לה' אם נתן תתן את העם הזה או ימיתו כל החרם הנמצא בהם, כי לא היה דעת הנודד לתת לכהנים החרם ההוא אלא להחרימו בהחלט ולהפסידו. ולפי שמיני החרם שנים הם חרם לתתו לכהן וחרם מההשחתה וההפסד, וצותה התורה כנגד חרם הראשון אמר אך כל חרם אשר יחרם איש וגו' לא ימכר ולא יגאל, ועל השני אמר כל חרם אשר יחרם וגו' מות יומת. ומזה המין היה חרם ידיחו.

ערכין כ"ח, ר"מ פ"ו ז ח, מערכין, שה"ט מ"ע קמ"ה, סמ"ג עשין קל"ב

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

בחרמי כהנים לפני שבאו לידי הכהנים, ככל דבר הנקדש בפה. המתרים בזמן הזה מטלטלין סתם הרי אלו נותנים לכהנים הנמצאין באותו מקום, אבל אם חתרים שדה בארץ ישראל סתם או שהחרימה לכהנים אינם חרם, שאין שדה חרם נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, החתרים לכהנים קרקע בחוץ לארץ ואפילו בזמן הזה הרי הוא כמטלטלין בארץ ישראל ותנתן לכהנים, והרי הם כחולין לכל דבר אצל הכהן ואינה חזרת לבעלים הראשונים לעולם.

מרחמין עליו ועל זה וכיוצא בזה אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפורז ממונו אל יפור יותר מחומש ויהיה כמו שצוו הנביאים יכלכל דבריו במשפט, בין בדברי תורה ובין בדברי עולם, אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה התורה על ממון ישראל ואמרה שיביא כפי מיסת ידו, ק"ו לדבר שלא נתחייב בו אלא מחמת גדרו ונדבת לבו צריך שלא ינדור אלא כראוי לו, שנאמר איש כמתנת ידו כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך. ומה אם לגבנה אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהיה אדם חס על נכסיו ולא יהא מזולז ומפקיר נכסיו ואפילו לצורך ויהא מצמצם למזונותיו, ק"ז מהקדש (ראב"ד ור"ש ספרי בהר פ"ה). ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג לענין שדה, ולענין מטלטלין אפילו בזמן הזה בכל מקום.

שלא יחריים כל נכסיו. ולעולם אל יחריים אדם ולא יקדיש כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שנאמר מכל אשר לו, ולא כל אשר לו, ואם החתרים הרי זה חרם, ומכל מקום אין זה חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין

(ג) סני"ח. (ד) ר"מ שם פ"ח ח"א, ועי' ראב"ד שם. (ה) שם ח"ג.

מצות המלך

מצוה שנח

שלא למכור שדה החרם (ל"ת ר"ז)

הזהיר הקב"ה שלא ימכור שדות וקרקעות וממלמלין שהחרימו אותן הבעלים, אלא ינתנו לכהנים שנאותו משמר, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ח) לא ימכר.

משרשי המצוה לפי שהמחרים דבר מנכסיו מקצתם או כולם נתכוין זה להוציא מרשותו לגמרי שלא יהנה בהם עוד שום הנאה, אלא ישארו ברשות ארון הכל ית' והם קדש קדשים לה'. מיד שהחריים נכנס ברשות ה' ולא יכול למכרו והוא אסור בהנאה, ולכן החרם הוה הוא לה' בלבד, אלא שהוא ית"ש צוה שיתנוהו לכהנים שהם משרתיו עושי רצונו חלף עבודתם, כמ"ש

משנה הלכות

דעבר אמירא דרחמנא הכי נמי לוקהי'. פרטי דינים. ומשכא ליד הכהנים הרי הוא חולין ומותרין למכור ולהשתמש בו ככל חולין. ואין אדם יכול להחריים רק מה שהוא שלו לגמרי, כגון שדה אחוזה או מטלטלין או אפילו עבדו או שפחתו, אבל אין אדם מחריים בנו וכתו ולא שדה מקנה, שאין אדם מחריים דבר שאין גופו שלו. שדה של כהן. קנה שדה חרם מכהן, ואפילו היה הלוקח בעלים ראשונים שהיה שדה שלו שהחריים ונתן לכהן וחזר וקנאו והקדישו, חוזרת לכהן שמכרה ביובל, שנכסי כהן אינם נמכרים לעולם ואין שדהו נחרם, וכהנים ולוים אין מחרימין דכתיב אחוזת עולם הוא להם, וגם מטלטלין אין מחרימין, אבל קדשי בדק הבית מקדישין.

שנח) גדרי האיסור. המוכר שדה החרם, והוא הדין שאר קרקעות ומטלטלין שהחריים אותן, עובר בלאו, אלא ינתנו לכהנים שבאותו משמר בלי שום תשלום כסף, כי השי"ת זכה להם החרמים לעולם*. ודוקא חרמי סתם, דאלו החרים בפירוש לבדק הבית הרי זה לבדק הבית. ודע דאין חלוק בין אמר קדשי בדק הבית או חרמי בדק הבית כי השמות נפרדים והענין אחד.

עבר ומכר. עבר ומכר אין כמעשיו כלום וחזרו המכר, ולענין המעות אי הוה מתנה או חייב להחזיר לו המעות תלוי בדין המקדש אחותו אי אמרינן מעות מתנה או חייב להחזיר, נ"ל. ואין לוקחין על לאו זה, ולרבא דס"ל בכל מקום אי עביר לא מהני ולקי משום

שנח. א) ר"מ פ"ו מהל' ערכין ה"ד ה'. ב) שם ה"א. ג) מניח. ד) ר"מ הל' בכורות פ"ו ה"ה לח"מ שם הובא במניח. ה) ר"מ הל' ערכין שם ה"ה. ו) שם ה"ב כ"א. ז) שם ה"ו. ח) מניח מצוה שנינו ע"פ גמרא דרש"י ערכין

כל חרם בישראל להם יהיה. ומזה הטעם כל מה שיחרימו הכהנים והלויים אין החרם חל עליו, כיון שהקב"ה נתן להם נכסים חרם של אחרים כל שכן של עצמם שיחרימו שהם כאלו קבלם. ועוד כי נכסי הלויים אינם שלהם ואין להם אחוזה אלא של ה' שנתן להם, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ועוד כי החרם הוא ענין השחתה וקללה ר"ל, והכהנים ולויים הם ברוכי ה' ואין הקללה שורה במקום ברכה, וכהנים משלחן גבוה קא זכו, מקור הברכה הוא.

ערכן כ"ח תמורה ה', ר"ם פ"ז מערכין, פה"ם ל"ח ק"י ק"א, ספי"ג לאוין ר"ח ר"ב

מצוה שנט

לא יגאל (ל"ח ר"ח)

הזהיר הקב"ה שלא להגאל נכסים המותרים אלא ינתנו לכהנים, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ח) ולא יגאל משרשי המצוה מה שכתבנו בקודמת, כיון שהחרימו יצאה מרשותו לגמרי ונכנסו לרשות גבוה וא"א לגאלם עוד. ועד"ה כי החרם הוא מין מארה, כמ"ש והיית חרם כמוהו

משנה הלכות

שאר פרטים וכללים. ומכואר בחוסי תמורה ל"ב דחרמי כהנים דוקא באמר הרי זה חל עליו שם חרם, אמר הרי עלי אינו חל, ולא אמרינן בזה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ויכול לחזור בו. המחריס חצי עבדו הוא והכהן שותפין בו. ואיתא בשאלה ככל הקדש פה"א. ולא זו, וכן הלאו דלא יגאל, נוהגים בזמן הזה בזכרים ונקבות, שהמחריס בזמן הזה קרקע או מטלטלין בכ"מ נותן לכהנים ואע"פ שאינו נוהג שדה החרם בארץ ישראל אלא בזמן שהיובל נוהג (כמצוה שני"ז). ²	שנט) מהות המצוה. אדם שהחריס אדם שדהו או קרקעות ומטלטלין לכהנים, אסור לגואלם לעולם אלא נותן לכהנים*. עבר ונאל. ואם גאלם אין במעשיו כלום, ונשארו חרם ועבר על לאו דלא יגאל ואין לוקין עליו. ונסתפקתי שאם גאל אי מעות הוי מתנה כדין מקדש אחותו דאדם יודע שאין קדושין תופסין בה וגמר ונתן לשם מתנה, הכי נמי אדם יודע שאסור לגאול ואין במעשיו כלום והמעות גמר ונתן לשם מתנה, או דילמא המעות חחרים,
--	--

כ"ט ע"א. (ט) ע"א ד"ה האמר עולא, וחובא במניח מצוה שני"ז. (ז) שם ח"ו. (יא) מניח מצוה שני"ז. (יב) ר"ם שם פ"ח ח"א, וע"י מניח מצוה שני"ז. שנט. (א) ר"ם פ"ז מולי ערכן ח"ד. (ב) מניח.

מצות המלך

הנאמר בע"ז, והמחרים נכסיו הכניסם ברשות כחות החיצוניות שנקרא חרם, והם אותיות רמ"ח, שהמועל בחרם נכנס ברמ"ח אבריו כענין עכן בן זרת. ומזה תבין הכתוב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. כלומר שרמזה התורה שיש כח ביד בית דין שאם יחרימו את האדם יכולים להמיתו לפי הוראת שעה, ואם יחרימו אדם את עצמו אם לא התירוהו באים כחות המומאה ונכנסים לתוכו בשעת מיתה. ולכן אמרו רז"ל סוקלין את ארונו כדי שיקבל ענשו ויתכפר לו. וה"ה אם החרימו אותו אחרים כדין ולא התירוהו נדחה מכל רמ"ח אברים עליונים שמצוות עשה נאצלים מהם עד שישוב וירחמהו. חר"ם אותיות רח"ם ואותיות רמ"ח (ועיין רדב"ז במצ"ד וחינוך).

מראה מקומות עיין מצוה שני"ח.

משנה הלכות

ואין הזמן מסכים לברר הרב, ועיין לעיל מצוה שני"ח.
 חרמי שמים. וחרמי שמים (היינו לבדק הבית) נפדה בשוויו ויפלו הרמים לבדק הבית ויצאו הנכסים לחולין, ורק בחרמי כהנים אמרינן דלא יגאלי.
 שאר פרטים. כהן שזכה בשדה חרמים ומכרה תורת לו או לזרעו ביוכל שנאמר לכהן תהיה אחותו, מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחותו לישראל. מי שהחרים כל נכסיו, אע"פ שאינו רשאי (עיין מצוה שני"ז), לוקחין ממנו כל מה שיש לו ואפילו תפילין שכראשו ואין צריך לומר כלי אומנתו ובגדיו, שהכל חרם וכן בהקדש".

כללים. וכתב החינוך ואין ספק כי לאו זה נוהג היום, שהמחרים בזמן הזה קרקע או מטלטלין בחור"ל שניתן לכהנים ולא יגאל, ואע"פ שאינו נוהג שדי החרמים בארץ אלא בזמן שהיובל נוהג, ונוהג בזכרים ונקבות. ודע דאע"פ שהקדשות והחרמים והערכין מצות וראוי לאדם לנהוג עצמו בדברים אלו כדי לכופף את יצרו ולא יהיה כילי ויקיים מה שצוה הנביאים כבוד את ה' מהונך, אעפ"כ אם לא הקדיש ולא העריך ולא החרים מעולם אין בכך כלום, הרי התורה העידה ואמרה וכי תחל לנדור לא יהיה כן חטא', ולכן כל ערום יעשה ברצת ולא יכשל ח"ו בעון חרמות.

מצוה שט

מצות מעשר בהמה (ט"ע קמ"ב)

צוה הקב"ה לעשר כל הבהמות המהורות, שהם בקר וצאן ועזים, הנולדים בעדר ככל שנה ושנה ולהביא המעשר לירושלים ולהקריב החלב והדם למוזבח ולאכול שם הבשר, שנאמר (ויקרא כ"ז ל"ב) וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'.

משרשי המצוה שהאל-ב"ה בחר בעם ישראל להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, והיות שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר בשגם הוא בשר ולא יתנו נפשם בעול התורה ובעסקה תמיד, סבב הקב"ה להעלות כל איש מעשר שנה שנה למקום עסק התורה והחכמה שם, והיא ירושלים ששם הסנהדרין, ונעלה שמה מעשר תבואותינו בד' שני השמטה

משנה הלכות

שט) איזה וולדות חייבות במעשה. מצוה עשה על כל ישראל, כהנים לויים וישראלים, לעשר הולדות מבהמות טהורות הנולדים להם בכל שנה, בין תמימים ובין בעלי מומין, חוץ מכלאים וטרפה וירצא דופן ומחוסר זמן ויתום שמתה או שנשחטה אמו עם הלידה. וטומטום ואנדרוגינוס מחלוקת הפוסקים, וכן ספק פטור, ועיין תי"ט ומנ"ת.

קדושתו. מעשר הראוי להקרבה מקריבין אותו בבית המקדש דמו וחלבו, והבשר נאכל לבעלים, ומעשר בעלי מומין נאכל לבעלים בכל מקום ונשחטים בכל מקום, ואין לכהן כלום במעשר של ישראל, ומיהו אסורים בגיזה ועבודה כשאר קדשים ונאכלין בקדושת מעשרי.

איזה בהמות מתעשרות זו על זו. נוהג בבקר ובצאן, ואין מתעשרין מזה על זה, בכבשים ובעזים ומתעשרין מזה על זה. באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, ואין מתעשרין הנולדות משנה זו על חברתה. ומתעשרין בשלש גרנות, בפרוס החג, ובפרוס הפסח, ובפרוס העצרת (פרוס ר"ל שתי שבועות קודם, פרוס מלשון פרוסה), והגורן טובל כלומר שאסור למכור מזמן הגורן עד שלא יתעשר, וקודם זמן הגורן מותרים לאכול ולשאול ולמכור, ומשהגיע זמן הגורן אסור עד שיתעשרי.

ולד מפרכסת. ויש להסתפק בשחט בהמה ועדיין מפרכסת, דכחי היא לכל דבריה, וילדה ולד אי חייב לעשר, דהא היו היא ואמו שעה אחת בעולם

שט. א) ר"ט פ"ז מה"ל בכורות ה"א. ב) שם ה"ד. ג) עיין מנ"ת, ותי' ר"ט שם ור"כ ותו"ם בכורות פ"ט מ"ד. ד) ר"ט שם ה"ד. ה) שם פ"ז ה"ד. ו) שם ח"ה ו' ז) שם ח"ז ה'.

מצות המלך

שמעשר שני ונמנע רבעי נאכל בירושלים, ובהכרח ילך לשם בעל הממון וילמוד תורה וישאוף מרוח הקדושה, או ישלח שם אחד מבניו שילמוד תורה בירושלים ויהא ניוון באותן פירות, ומתוך כך יהיה בכל בית ובית עכ"פ איש אחד חכם יודע התורה, ובחכמתו ילמד לכל בית אביו ומלאה הארץ דעה. כי אם חכם אחד יהיה בעיר ואפילו עשרה יהיו הרבה מבני העיר שלא יבואו לפניו, אבל אם יהיה בכל בית שוכן ביניהם יזהירם תמיד וילמדם הדרך ילכון בה, ולא ימצא ביניהם שום דבר חמא ויזכו לברכת ה' היא תעשיר.

בכורות פ"ט ר"ה דף ב', ר"ס פ"ז מבכורות, סה"פ ס"ע ע"ה. ספ"ג עשן ר"ב ידאים ס"י ת"א.

מצוה שסא

שלא למכור מעשר בהמה (ל"ת ר"ט)

הזהיר הקב"ה שלא למכור מעשר בהמה בשום צד, אלא

משנה הלכות

עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן קודש". התשיעי נאכל כמומו העשירי קודש וי"א נקרב שלמים".

שאר פרטים. הלוקח, וכן השותפין בשנה שנשתתפו בבהמות, והמקבל מתנה פטורין ממעשר". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וחז"ל גזרו שלא לעשר בזמן הזה שלא יבא לאכלו בלא מום ויבא לאיסור כרת, עבר בזמן הזה ועישר יאכל כמומו לבעלים".

שסא) גרדי האיסור מדאורייתא ומדרבנן. המוכר בהמת מעשר הראוי למזבח, באיזה אופן שהוא, או פודהו עובר בלאו ואין המכר

ולא הוה יתום, וי"ל כיון דרש"י כתב בחולין" דבן פקועה פסול דהוה כיוצא דופן, והתוס"ט ס"ל דהוה כשחוט, וא"כ ממה נפשך אינו מתעשר, דאם לא הוה יתום אבל הוה בן פקועה דפטור משחיטה, אלא דלדעת הרמב"ם אכתי יש לעיין, והבן.

כיצד מעשרין. כיצד מעשרין, מי שיש לו עשר טלאים או עגלים או יותר מכניס כל הטלאים או העגלים מאותו שנה לדיר אחד, ועושין לו פתח קטן שלא יצאו שנים כאחד, ומעמידין אמותיהן מבחוץ שישמעו הטלאין קולן ויצאו לחוץ, וכשיצאו מונה בשבט אחד, שנים, וכו', והיוצא עשירי סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר. קרא לתשיעי

(ח) דף ע"ד ע"ב ר"ה דגמר שה ש"ה. (ט) שם ר"ה דגמר. (ז) ר"ס ה"ל בכורות שם היא, שם פ"ה היא כ"י. (יא) שם פ"ה היא. (יב) שם ה"ב. (יג) שם פ"ו ה"י. (יד) שם ה"ב.

יאכלוהו בעליו או מי שירצו הם בירושלים, שנאמר (ויקרא כ"ז ל"ג) לא יגאל, ולשון גאולה ישמש כאן בלשון מכירה. משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת, ואם ימכר המעשר לא תתקיים הכוונה בזה לעלות לירושלים. זולת כי מעשר בהמה קודש הוא כדכתיב העשירי יהיה קודש לה'. ואינו שלו כשאר קדשי המזבח, ולכן לא ימכר ולא יגאל. ומכל מקום לאחר שהקריב החלב והדם זכה בו לאכלו בירושלים. ואם נפל בו מום נדחה מקדושה ונאכל לבעלים. ועד"ה כתב מהר"י חיות כל אשר יעבור תחת השב"ט העשירי יהיה קודש, כלומר כל אשר יעבור כל השנה עבירות, והוא ראוי לענוש בשבט עברתו, משיעבור תחת השב"ט, ר"ת שב ט', היינו ששב ט' ימי תשובה שנתכנע במ' ימי תשובה לה',

משנה הלכות

קיים^א. ומדברי סופרים שאסור למכור אפילו בהמת מעשר בעלת מום, ואפילו שחוטה בין תם ובין בעלת מום, גזירה שמא ימכרנה חי', ולפיכך אמרו שאין שוקלין ממנה מנה כנגד מנה מפני שנראה כמוכר^ב. המותר למכור. ומותר למכור חלב וגיד ועור ועצמות בעלי מום ששחטו, ואם הבליע דמי הבשר בדמי העור והחלב והגידין ומכר הכל בהבלעה מותר, היו דמי העצמות יקרים והבליע דמי הבשר בעצמות מותר^ג. מעשר בהמה של יתומים שנשחט כמומו מותר למכרו כדרכו, מפני השבת אבדה ליתומים לא גזרו עליו^ד. מלקות. וכתב הר"מ^ה ויראה לי שהמוכר מעשר לא

עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח. ובמל"מ הקשה על הר"מ מש"ס זבחים^ו דאמרינן למאי נפקא מינה למלקי משום לא יגאל. ובהגהות מהר"ם שיק מצ' שט"ב על ט' מצ"ה כתב לישב דהרמב"ם כתב להוציא דלא נימא כדיבורא איתעביד מעשה כמו מימר דמ"ש הקדש מקנין, לכן כתב הרמב"ם דאין הקנין חל וממילא פטור. ודבריו צ"ע, חדא דדאי שנא ושנא הקדש מקנין, דהקדש כדיבורו איעביד מעשה, מבהמת חולין נעשה בהמת הקדש, וא"כ נעשה מעשה ושינוי בגוף הבהמה, משא"כ בקנין שלא נעשה מעשה בגוף החפץ אלא שינוי בכעלים. שנית דמעיקרא דדינא פירכא, דהרי הרמב"ם לא פסק גם הא דרבי יוחנן תמורה ג'

ש.א.א. (א) ר"מ פ"ו מהל' בכורות ה"ה. (ב) שם ה"ו וכ"ס שם. (ג) ר"מ שם ה"ה. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"ה. (ו) דף ט' ע"א.

מצות המלך

אז העשידי שהוא יום הכפורים יהיה קודש לה' וכאלו לא חטא,
לא יבקר בין טוב לדע, כי יום כפורים מכפר לשבים, ואז כל
העדה בלם קרושים.

מעשר שני פ"א, ר"ם פ"ו מכבודות, סה"ם ל"ת ק"ט, סמ"ג לאין שד"ם.

משנה הלכות

שאני מימר דבריבורו איתעביד מעשה, בזכרים ונקבות, וגזרו חז"ל שלא לעשר
ועין מנ"ח מצוה שס"א, ודבריו ג"כ בזמן הזה ואם עבר ועישר יאכל במומו
מקושי הבנה הם. ומלשון הרמב"ם יראה לבעלים!
לי וכו', משמע דקאי אמכירה, ודו"ק חסל ספר ויקרא ותהלה לאל חי אקרא,
היטיב. ובמצות שנצטוונו על ידי משה מההר, ובמצות שנצטוונו על ידי משה מההר,
בללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן אתחיל ספר במדבר.

ז ר"ם שם ה"ב.

ספר במדבר

פרשת נשא יש כה ז' מצות עשה וי"א לאוין

מצוה שסב

לשלח מן המחנות כל ממא (מ"ע קמ"ג)

צוה הקב"ה לשלח הטמאים מן המחנה, שנאמר (במדבר ה' ב') וישלחו מן המחנה כל צדוע וכל זב וכל ממא לנפש. משרשי המצוה שאין ראוי להיות מומאה במקום קדושה, שאין השכינה שורה תוך ד' אמות של מומאה, ולמעלת קדושת המקום מתאוות כחות המומאה ליכנס שם, ולפי

משנה הלכות

שסב) קדושת ג' מחנות בירושלים. ג' מחנות היו בישראל במקדש, מחנה שכינה, מחנה לויה, ומחנה ישראל, מחנה שכינה היא כל המקדש היינו ההיכל ועזרת ישראל^א, וכל השערים שבמקדש חוץ משער נקנור^ב. מחנה לויה, משער נקנור ועזרת נשים החיל וכו' עד חומת הר הבית^ג. שערי הר הבית לא נתקדשו^ד. מחנה ישראל, מהר הבית וכל ירושלים^ה, ושערי ירושלים לא נתקדשו, ששם נכנסים המצורעים מפני הגשם, ונחלקו בגנין ועליות של ירושלים אי נתקדשו^ו.

משתלח מעזרת נשים, ואסור טבול יום במחנה לויה מד"ס^ז, מחוסר כפורים משתלח מעזרת ישראל^ח. עונשים. המשולח מהר הבית אם נכנס, וכן המצורע לירושלים, לוקין^ט. ומצורע שנכנס להר הבית לוקה שמינים^י. ואסור ליכנס לשאר עירות מוקפות חומה^{יא}, אם נכנס לשאר ערי מוקפות חומה אעפ"י שאסור אינו לוקה^{יב}. טמא מת וטבול יום שנכנס לעזרת נשים, או מחוסר כפורים שנכנס לעזרת ישראל מכין אותו מכת מרדות^{יג}. טמא שנכנס למקדש, מעזרת ישראל ולפנים או על תוספת העזרה שנתקדשה כראוי, במזיד ענוש כרת ובשוגג מביא קרבן עולה ויורד^{יד}.

על איזה מומאות חייב. ועל אלו טומאות חייב כרת במקדש, כל שהנזיר מגלח עליה (עיין סי' שע"ז)

דיני שילות. וכל שטומאת חמורה חמור בשילוחו, מצורע נשתלח חוץ מג' מחנות היינו חוץ לירושלים^{טו}, זבים וחכות נדות ויולדות חוץ להר הבית היינו מחנה לויה^{טז}, טמא מת ובוועל נדה וגוי משתלחין חוץ מן החיל^{טז}, טבול יום

שסב. א) ר"מ פ"ז מהל' בית הוצדה ה"א. ב) מצ"ת. ג) ר"מ שם. ד) עיין מ"מ שם ה"ג מצ"ת. ה) ר"מ שם ה"א. ו) עיין מ"מ שם ה"ג מצ"ת. ז) ר"מ פ"ז מהל' ביאת מקדש ה"ב. ח) שם ה"ג. ט) שם ה"ה. י) שם ה"ו. יא) שם ה"ז. יב) שם ה"ח. יג) שם ה"ט. יד) ר"מ הל' בית הוצדה פ"ז ה"ג. ה"ל ביאת מקדש שם ה"ח. טו) ר"מ הל' ביאת מקדש שם. טז) שם ה"ט. יז) שם הלכה י"ב.

מצות המלך

שהטומאה ידוע לחכמים שיחליש כח הנפש השכליית ויערכב אותה ויפריד בינה ובין השכל העליוני השלם עד שתמהר, כמו שדרשו רז"ל ולא תטמאו בה ונטמתם בה, ודרשו (יומא ל"ט) ונטמתם בה שמעינות השכל מיטמטמים בטומאה, אין ראוי במקום הקדוש והטהור אשר רוח אלקים מרחפת שם להיות מלוכלוך בטומאה. ומשל לפלטרין של מלך שמרחיקין ממנו כל איש צדוע ונמאם בגופו או אפילו במלבושיו, כן הדבר הזה שאין לבא בשער המלך בלבוש שק, וב"ש מלוכש בטומאתו.

שבעות היא תריות מכת יד פסחים פ"ו גזיר גזיר וזכרים קפוי כלים פ"א, ר"ס פ"ג מביאת מקדש, מה"ס מ"ע ד"א ל"ת ע"ו, פ"ג עשין קפ"ד לאין ש"ה.

מצוה שסג

ולא יטמאו את מחניהם (ל"ח ר"כ)

הזהיר הקב"ה שלא יכנס כל טמא במקדש וכל שדומה לו לדורות בכל העזרה משער נקנור ולפנים, שנאמר (כמדבר ה' ג') ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. משרשי המצוה מה שנילתה התורה שלא לטמאות מקום משכן המלך מלכי המלכים הקב"ה שנבנה לשכינתא ב"ה, ואין הקב"ה סובל הטומאה, וכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי

משנה הלכות

שסג) גדר האיסור. קיום המצוה. קצת פרטי דינים עיין מצוה שס"ב כי עולים לכאן גם כן. והנה כל אדם הנוגע בטומאה שעל ידה נעשה טמא מן התורה, כגון שנטמא באב הטומאה או שנטמא במשא מאב הטומאה, או שהוא טמא בטומאה היוצא מגופו, כגון מצורע חב חובה ונדה ויולדות, הכלל בכל טומאה שהוא טמא מן התורה, אם נכנס למחנה שכינה עובר בלאו, לבד העשה הנזכרת במצוה הקודמת^א, ועונשו כרת, ואם התרו בו

או נגע באדם או בכלים שנגעו בטומאות שהנזיר מגלח עליהם, וכן שנטמאו בכל שאר טומאות שטעון ביאת מים מן התורה, הבא אל המקדש חייב כרת, נטמאו בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה אף על פי שהוא טמא שבעה פטור מכרת, והוא הלכה למשה מסיני ומכך אותו מכת מרדות^ב.

כללים. ונוהג בזכרים ונקבות, ובזמן הזה שבעונת^ה שהמקדש שמש הנכנס למקום המקדש לדעת הרמב"ם^ט חייב כרת והראב"ד^י חולק.

(ח) שם הי"ג י"ד פ"ו. (ט) ר"ס פ"ו מבית מבוזזה המ"ו. (כ) שם. שסג. (א) ר"ס פ"ג מהל' ביאת מקדש

בתוכם, כלומר שיעשו המקום מקדש כדי שיוכל לשכון בתוך בני ישראל, וכל זה להרחיק הטומאה מפני הקדושה ושלא תתרחק הקדושה מפני הטומאה ח"ו. ולפי שמיום שירדה שכינה למקדש אינה מסתלקת מישראל, משל למלך שהשיא את בתו ועשה לעצמו בית קמץ שיהיה קרוב לה (כדאיתא במדרש), צוה לעם קדשו לעשות מקום מקדש שישכון ביניהם. ואל תתמה ממה שאמרה תורה השוכן אתם בתוך טומאותם, לפי שאנן קיי"ל טומאה רחוויה בציבור, וכשכל הקהל ממאים או נדחה הטומאה מפני הקדושה. וזה לשון דחוויה, שדוחה אותה הקדושה, אבל ביחיד אל יכנס במקדש ולא יטמא את משכן ה'.

טראה מקומות עיין מצוה שפ"ב

משנה הלכות

חייב מלקות, ובשוגג קרבן עולה ויורד.^א ואינו חייב אלא כשנכנס דרך ביאה, נכנס למקדש דרך גגות, או שנכנס במגדל הפורח באויר פטור מכרת ומכין אותו מרדותי,^ב ומיהו אם שהה שם כדי טומאה חייב כרת.^ג שחייב. נטמא במקדש אחר שנכנס, אפילו טימא עצמו שם במזיד, ימהר ויבהל לצאת בדרך קצרה,^ד ואם שהה ויצא בארוכה אף על פי שלא שהה חייב כרת.^ה ואי זו הוא דרך ארוכה כל שאפשר לצאת מן המקדש בדרך קצרה ממנה, ואע"פ שרץ בכל כחו ונמצא שהלך בארוכה פחות מזמן המהלך כל אדם בקצרה מ"מ חייב,^ו ונראה דעכ"פ צריך להיות דרך ארוכה כל כך ארוך מהקצרה שיש בו שיעור כדי השתחוויה בין ארוכה לקצרה, והבן. עכו"ם אין להם שום טומאה מן התורה.^ז

הכנים טומאה למקדש. אדם שהכניס שרץ במקדש או הכניס אדם טמא אחר חייב המכניס,^א ואם היו בדעת שניהם שניהם חייבים אלא שאינו לוקה לפי שאין בו מעשה, ואם סייע להמכניס לוקה גם כן,^ב ואם הכניס עכו"ם פטור. הזורק כלים טמאים למקדש אפילו היו כלים שנגעו במת פטור מכרת וחייב מלקות.^ג טמא שהכניס ידו למקדש מכין אותו מכת מרדות, וכן כל טמא באב מאבות הטומאה של דבריהם, או שאכל אוכלין טמאין, ושתה משקין טמאין, ונכנס למקדש במזיד קודם שטבל מכין אותו מרדותי.^ד כללים. ונוהג בבית המקדש בזכרים ונקבות ובזמן הזה שבבעונ"ה המקדש שמם הנכנס למקום המקדש לדעת הרמב"ם^א לוקה והראב"ד^ב חולק.

ה"י מצ"ת (ב) ר"מ שם ה"ב מצ"ת (ג) ר"מ שם ה"ג. (ד) שם במל"מ מצ"ת. (ה) ר"מ שם ה"ב. (ו) שם ה"ב. (ז) שם ה"ב. (ח) ר"מ פ"א טה"ל טומאת מת ה"ג. (ט) ר"מ הל' ביאת מקדש שם ה"ג. (י) מצ"ת. (יא) ר"מ שם. (יב) שם ה"ת. (יג) ר"מ פ"ז טה"ל בית הכזוזה ה"ג. (יד) שם.

מצות המלך

מצוה שסד

והתודו על חמאתם (מ"ע קמ"ד)

צוה הקב"ה להתוודות לפניו על העוונות וחמאים גדולים או קטנים שחמאנו לו ית"ש בעת שנתנחם עליהם ונרצה לבקש סליחתו, שנאמר (במדבר ה' ו', ז') דבר אל בני ישראל איש או אשה אשר יעשו מכל חמאות האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתודו את חמאתם אשר עשו. משרשי המצוה כי הדיבור עושה רושם גדול למעלה, הן לטוב והן להפכו. כי יש מלאכים מליצי יושר לוקחין הדיבור ומעלין אותו לפני ארון כל תחת כסא כבודו ואומרים הרי פלוני התודה על כל חמאיו ואמר נחמתי כי עשיתי. גם כי ויודי הפה ברמץ מעיד על פנימיות הלב, שנהפך לאיש אחר ושהוא מאמין

משנה הלכות

ויגמור בדעתו בהחלט שלא יחטא עוד עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד. והאחרונים תמהו על הרמב"ם ז"ל למה לא מנה מצוות תשובה במנין תרי"ג. שאר עניני תשובה. וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ח דמ"ה) ואמרו ז"ל אפילו יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו. וכתב הרמ"ע מפאנו שהוא מטעם ערכות רמאחר דישראל ערבים זה לזה אי"כ כל זמן שלא מחלו לאחד מישראל בסוף העולם אכתי נשאר עליו חוב ערכות ישראל חברו, ואי אפשר לו למחול על כל, עד שמוחלין לכל העולם כולו. ובה יש ליתן טעם שמתוודין בציבור אפילו על עבירות שלא עברו עליהן בודאי, ועיין אלה המצוות כאן ועוד מפרשים

מצוות ויודי. מצות עשה על כל יודע מישראל להתוודות לפני השי"ת אחר שחטא ועבר על מצות ה' בין עשה ובין לא תעשה, בין בודון ובין בשגגה, על כל דבר פשע לאחר שעשה תשובה והתחרט על החטא צריך להתוודות בפה, ויאמר אנא השם חטאתי עיתי פשעתי לפניך וכך וכך עשיתי (ויפרש החטא בשפתיו) והרי נחמתי ובושתי ממעשי הרעים ולעולם איני חוזר לעשות דבר הזה, וכל המרבה להתוודות כפי צחות לשונו ורגשי לבו הרי זה משובח. ואע"פ ששב בכל לבבו והביא קרבנו בזמן הבית מצוה עליו להתוודות בדברים". מצוות תשובה. ובכלל המצוה הוא ג"כ תשובה, דכתיב (דברים ל') ושבת עד ה' אלקיך ושמתת בקולו. והתשובה היא שיעזוב החוטא חטאו

שסד. א) ר"ט פ"א מהל' תשובה ה"א ויודי ופי' מצ"ת. ב) ר"ט שם פ"ב הל"ב. ג) מצ"ת. ד) יזמא פ"ז ע"א. ה) יזמא ר"ף פ"ז ע"ב.

באמת כי גלוי וידוע לפנינו ב"ה כל מעשהו, ומתוך הזכרת החטא בפרט ובהתנחמו עליו יזהר ממנו יותר פעם אחרת לכל יהיה נכשל בו עוד. מאחר שיאמר בפיו כזו וכזו עשיתי ונסכלתי במעשי יהיה נגדר שלא לעשות כן, דהאיך יתוודה לה' בפיו ולבו כל עמו. גם כי הקול מעורר הכוונה, אף שעיקר החרטה הוא עזיבת החטא וקבלה בלב על לחבא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכמלה עוד.

יחטא ליה ופ"ב ר"מ הל' תשובה, פ"ה ט"ע ע"ג ספ"ג ע"ג פ"ז, ספ"ק פ"י ג"ג א"ח ט"י תר"ו.

מצוה שסה

דיני מוטה (מ"ע קמ"ה)

צוה הקב"ה אל הבעל להביא האשה המוטה אל הכהן שיעשה לה כמשפט התורה, שנאמר (במדבר ה' ט"ו) והביא האיש את אשתו אל הכהן.

משנה הלכות

שדברו מזה, אבל כיון שישראל ערבין זמן בזכרים ונקבות, ובעכו"ם יש זה לזה א"כ מתודה. בשביל חטא אף מחלוקת אי מועיל בהו תשובה^ט שלא עבר דלמא חבירו עבר. וד' מיני תשובה הם תשובת הגדר, תשובת הכתוב, תשובת המשקל, תשובת החרטה, ועיין רוקח הגדול מזה. עבירה שעבר בגלוי ומפורסמת יתודה עליה בגלוי ויתבייש וימחלו לו, עבירה שעבר בסתר יבקש מחילה בינו לבין קונו וירבה בתשובה וודויל, כי האומר הקב"ה וותרן הוא יותרו מעיני, ומקלעין נשמתו בכף הקלע (שמואל א' כ"ה), וכל הקרבנות וודוי אינם מכפרים עד שישוב אל ה' בחרטה גמורה וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלות עם התשובה", ונותנין לו שכר כאלו חי מאותה שעה עד סוף העולם, וגוהג בכל מקום ובכל

זמן בזכרים ונקבות, ובעכו"ם יש מחלוקת אי מועיל בהו תשובה^ט (שסה) גרדי המצוה. קיום המצוה, אדם מישראל שעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואמר לה בפני שני עדים כשרים אל תסתרי עם איש פלוני ולא שמעה לו ונסתרה עם פלוני בפני עדים ושהתה עמו כדי טומאה (שהוא כדי לצלות ביצת עוף ולגומעה) הרי זו אסורה לבעלה עד שתתה מים המרים ויתברר הדבר אם זנתה או לא^א.

פי אינה שותה ודינה כשאינה שותה. וצריך שיהא האיש שקנא לה ממנו מבן ט' שנה ויום אחד ולמעלה^ב, ופחות מבן ט' אין ביאתו ביאה^ג. ודיני המצוה שיהא הבעל והאשה שניהם

(ו) ר"מ שם פ"ב ה"ה וראב"ד שם ע"י מג"א סי' תר"ז ס"ק ב'. (ז) שקלים פ"ה ה"א. (ח) מדרש תנחומא האונק, ירושלמי ר"מ שם ה"ב ג' ד'. (ט) ע"י מג"א בשם ספרי דרושם. (א) ר"מ פ"ק א' מהל' סוטה הל' א' ב' הל' אישות פ"ד הכ"ד. (ב) הל' סוטה שם ה"ו. (ג) שם הל' אישות פ"א ה"ג.

משרשי מצוה זו נגלה לכל רואי שמש, והוא שבח גדול לקדושת עמנו לצרף ולכרר עם קדש מפסולת ותערובות ח"ו, ולדעת האמת באשה הנחשדת אם זנתה תחת בעלה ותבא לה משפט הראוי לה או לא זנתה ויהא שלום בין איש לאשתו, מה שלא אפשר לכל נוי ואומה לעשות כן. ועליהן נאמר אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, כי מי מגלה על בנותיהן כי תזננה ועל כלותיהן כי תנאפנה. ועמנו עם קדש נתקדש בכל דבר שבקדושה ונתן לנו הא-ל ב"ה מופת לדעת ענין זה הנעלם למען קדושת האומה ולמען השלום. וכתב הרמב"ן ז"ל דבכל התורה כולה לא סמכה התורה על הנס והמופת כי אם במקום זה לבר, וזה לפי שאין השכינה שורה אלא על מיוחדים. ושורת בכלי חרס לרמו שאם לא נטמאה

משנה הלכות

יבא עליה בדרך, ומדברין על לכה בב"ד ומיגעין אותה ממקום אל מקום כדי שתודה ולא יצטרכו למחות שם שמים. עמדה בדבורה שלא נטמאה משביע אותה הכהן ועושה לה כל הפרשה הכתובה בתורה^א, כותב על הקלף הכשר כמו לס"ת לשמה ובדיו שיוכל להמחות^ב, נוטל עפר מקרקע ההיכל, ונותן אל המים חיים עד שיראה על פני המים ונותן למים דבר מר ומוחק לתוכן המגילה^ג ומשקה^ד, אם טהורה היא מותרת אפילו לבעלה כהן^ה, לא רצתה לשתות לאחר שנמחק השם מערעין אותה בעל כרחו^ו, ואם אמרה טמאה היא אין משקין אותה^ז. בזה"ו ושאר כללים. ובה"ו שאין מי מרים אסור לקנא לאשתו, ואם קנא לאשתו ונסתרה נאסרה על בעלה עולמית, ואפילו בינו ובינה בלי

בריאים, ה"י אחד מהן סומין או אילמים או תגרים או חרשים או כרותי יד אינה שותת^ח. אמרה טמאה אני או שאמרה איני רוצה לשתות אין כופין אותה אלא תצא בלא כתובה ואסורה לבעלה לעולם^ט. ואסור להחזירה אפילו נתברר אח"כ בעדים שלא זנתה^י. וצ"ע באם החמו עדי סתירה לאחר שגרשה. אין האיש מנוקה מעון. בא עליה בעלה אחר שנסתרה אינה שותת^{יא}. בא הבעל ביאה אסורה מימיו אינה שותת לפי שאין האיש מנוקה מעון, ואם שתתה אין המים בודקין אותה, ונוטלת כתובתה ויוצאת ונאסרת על בעלה לעולם^{יב}. וכל מקום שנאסרה על בעל נאסרה לבעל שקינא לה ממנו^{יג}. סדר השקאתה. סדר השקאה הבעל מביאה לב"ד הגדול שבירושלים, ומלויין אותו שתי ת"ח שלא

(ד) שם הל' סוטה פ"ב ה"ב (ה) שם ה"א (ו) ע"י שם הל' אישות פכ"ד ה"ב (ז) הל' סוטה שם. (ח) שם ה"ח וע"י במל"מ (ט) שם ה"ב (י) שם פ"ג ה"א ב' נ' (יא) שם ה"ג (יב) שם ה"ד (יג) שם ה"ה (יד) שם ה"ו (טו) שם ה"ז כ"א. (טז) שם פ"ד ה"ד. (יז) שם ה"ז.

נוספת לה חיים ואם נשמאה היא ככלי חרס הנשבר שאין לו תקנה.

מסכת סוטה, ר"ט הל' סוטה, פ"ט ר"ב, ס"ג ע"ג נ"ז, ידא"מ ק"ד, אה"ע ס' י"א וס' ק"ג"ח.

מצוה שסו

לא יתן עליה שמן (ל"ח רכ"א)

הזהיר הקב"ה שלא ליתן שמן בקרבן מנחת סוטה, שנאמר (במדבר ה' מ"ו) והביא את קרבנה ונז' לא יצוק עליה

שמן.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל כרי שלא תהא קרבנה מהודר, שהשמן אור יקרו וזו אהבה את האפלה, עשתה בחושך מעשיה, לפיכך לא תהא אור במנחתה. והרמב"ן ז"ל

משנה הלכות

ותקחנו משם.

פרטי דינים. אשה שקנא לה בעלה מהרבה אנשים ונסתרה עם הרבה אנשים מביא מנחה אחת על כולם. וכל המנחות שעשאן הכהן באחד מארבע עבודות שלא לשמה כשרות אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ ממנחת חוטא ומנחת קנאות (היינו מנחת סוטה) שפטולה. ואם נתכוין לשם חולין ולא לשם קדושה אחרת כשרה גם זו, אלא שלא עלתה לבעלים, וד' עבודות הם קמיצה, ומתן כלי, הולכה, זריקת הקומץ ע"ג האישים, וצריך להביא מנחה אחרת.

הקרבנה והשקאה. ומשקה אותה המים המאורים ואחר כך מביא המנחה ומקריבו, אם הקריב ואח"כ השקה כשרה. וקודם שהקריבו המנחה אין המים בודקין אותה. אשה

עדים אין לקנא. וצריך להזהיר על זה עמא דבר שלא יאסרו נשותיהם עליהם. ונהוג בכל מקום ובכל זמן לענין קנוי ובזמן הבית להשקאה. וגם בזמן הבית כשרבו הנואפים הפטיקו מלהשקות. (שסו) דיני מנחת סוטה והקרבנות. קיום המצוה. מנחת סוטה באה עשרון ככל המנחות, ובאה קמח שעורים דוקא ולא סולת. ואינו נותן בה שמן אם עבר הכהן ויצק עליה שמן עבר בלאו זה ובעדים והתראה לוקה. וטעונה תנופה, סדר הנפתה הכהן מניח ידו תחת ידה ומניף, ובתוס' קדושין ל"ו ע"ב וסוטה י"ט ע"א ד"ה וכהן בשם הירושלמי הקשו האין מניח ידו תחת ידה והלא מכוער הדבר ולא חיישינן להרהור, ותייצו בבי אופנים ע"ש, וצע"ק. וצריך הגשה ככל המנחות, ועיין לעיל מצוה קכ"ה וקכ"ו

(יח) כ"ט שם ה"ט אה"ע ס' ק"ג ס"ו. (יט) ר"ט שם פ"ג ה"ט. שסו. א) ר"ט פ"ג מ"ד סוטה ה"ב י"ג הל' מעשה"ק פ"ב ה"ב ה' ז. ב) הל' סוטה שם ה"טו הל' מעשה"ק שם ה"ו. ג) הל' סוטה שם. ד) שם פ"ד ה"טו. ה) שם פ"ז מ"ד פסח"ק ה"ב (ז) מ"ג. ו) ר"ט פ"ג מ"ד סוטה ה"ב. ח) שם פ"ד ה"ד. ט) מ"ג.

מצות המלך

כתב כי הקרבן הזה הבעל מביא אותו משלו על קנאתו שקנא בה כדי שינקום הש"י נקמתו ממנה, ומעם השעורים שתהיה מערת הש"י וחמה יצאה וסער מתחולל על ראש הרשעה הזונה יחול. ובעין צליל לחם שעורים האמור בגרעון שפתרו אותו לסער ולמהומה רבה. ומשקה אותה מים מן הכיור שנעשה ממראות הנחושת של נשים כשרות שהיו במצרים, וזאת קלקלה ולא הלכה בדרך נשים הכשרות, לכך היו מים אלו בודקים אותה. והביאזה לכהן דוקא לפי שהכהן המברך לבני ישראל יברך בבנים וישמרך בבנות שלא יבואו לזנות, עליו מוטל הבדיקה שיוהר לכוין בברכות שלא יבואו לידי כך.

מצוות ג"ס, ר"מ פ"ג מסכת, פ"ה ל"ח ק"ד ק"ה, פ"ג לאוין פ"ו פ"ח

מצוה שסז

ולא ישים עליה לבונה (ל"ח רכ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להשים לבונה בקרבן מנחת סוטה, שנאמר (במדבר ה' מ"ו) ולא יתן עליה לבונה.

משרשי המצוה מה שביארנו בשמן, כי גם הלבונה מהידור הקרבן הוא וריח טוב ואין ראוי לזו להדר קרבנה בשום אופן. עוד אמרו כי האמהות הכשירות והצנועות קרואות לבונה שנאמר (שה"ש) אל גבעת הלבונה, וזו פירשה מדרבן.

משנה הלכות

שהיתה ראויה לשתות וכן הקרבת המנחה והשתיה נעשית גידמת וכיוצא בזה שפסולה לשתות לכתחלה, אפילו הכי שותת כיון שהקריבו המנחה, כך כתב המג"ח וצ"ע.	שסז) נדרוי האיסור. קיום המצוה. אסור ליתן במנחת סוטה לבונה, וכהן שנתן עליה לבונה עבר בלאו, ובעדים והתראה לוקה ^א .
שאר פרטים. קרב המנחה ומת הוא או היא או שאמרה טמאה אני אין השיירים נאכלין, רמב"ם ודעת התוס"ם ^ב . דנאכלין. ונוהג בזמן הבית ככהנים הראויים לעבודה.	פרטי דינים. מנחת סוטה באה משל בעל ^ב . נתן עליה לבונה וחזר וליקטה, המנחה כשרה להקריב ^ב . נתן עליה שמן ואח"כ לבונה פטור על הלבונה שהרי כבר נפסלה בשמן ^ב , ודעת הרמב"ם ^ב דחייב. ועיין לעיל מצוה

(א) ר"מ שם. (ב) סוטה דף ו' ע"ב ד"ה קרב הקומץ, והובא במצ"ח. שסז. א) ר"מ פ"ג מהל' סוטה ה"ג. (ב) שם ה"ב. (ג) שם פ"א מהל' פסחים ה"י. (ד) תוס' מצות דף ס' ע"א ד"ה יכול ר"ה. (ה) ר"מ שם פ"ב מהל' מעה"ק

ולפי שעשתה מעשה בהמה לפיכך קרבנה מן השעורים, מאכל בהמה. וצוה בכלי חרס ולא בזכוכית שאם זנתה אין לה תקנה, ולא בזכוכית שיש לו תקנה בנפיחה, וכן המתים עתידים לחיות ק"ו מזכוכית וזו לא תקום. ולקח מים ועפר מפני שיצירתה מן המים ועפר, ותטעום טעם עפר שנתקללה הנחש. ופרע את ראשה, היא קשמה לפני הנואף הכהן מבוה אותה, היא קשמה פניה לפיכך פניה מודיקות, כחלה עיניה לפיכך בולמות, קלעה שערה לפיכך הכהן סותרה, הראה לו באצבע לפיכך צפרניה נושרות, חגרה לו בצילצול לפיכך מביא חבל מצרי וקושר למעלה מודיה, פשמה לו ידכה לפיכך ידכה נופלת, קבלתהו על כרסה לפיכך במנה צבה, האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, השקתהו בכוסות משובחים תשתה מים המאררים, היא עשתה כסתר יושב כסתר עליון שם בה פנים, שנאמר (איוב) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (מ"ד).

מראה סקופות עיין סנהז וקדמות

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

בה דבטעות הוה, נראה דכל דין מנחה נעקרה ממנה והוי חולין מעיקרא ואינו עובר בלאו, ומ"מ צריך כפרה דהוה כנתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.
בללים בקנאו. המקנא לאשתו קי"ל דנכנסה בו רוח טהרה, ומיהו אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחלה אלא בינו וכינה בנחת וכדרך טהרה ואזהרה כדי להדריכה בדרך ישרה ולהסיר מכשול, וכל מי שאינו מקפיד על אשתו ובניו ובני ביתו ומזהירן ופוקד דרכיהן תמיד ער שידע שהן שלמים מכל חטא ומעון הרי זה חוטא שנאמר וידעת כי שלום אהלך

(קכ"ו) קצת הלכות מדיני לבונה ותלמדנו לכאן.
כשהוזמו עדיה. ונסתפקתי בכהן שנתן שמן או לבונה על המנחה ואחר באו עדים זוממין והוזמו העדים, שהדין דהמנחה תצא לחולין, אי נפטר הכהן ממלקות כיון דהרי הוכרר הדבר ולא היתה ראויה להיות קודש, או דילמא כיון דעבר על ד"ת בשעת נתינה אע"פ שעכשיו נתברר שהמנחה תצא לחולין מ"מ עבר אמימרא דרחמנא בשעת נתינה שהיתה קדושה, ועדים זוממין חרדש הוא. ונראה לדייק מלשון רש"י סוטה ו' ב' מנחתה חולין לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועלין

מצות המלך

מצוה שסח

שלא ישתה הנזיר יין (ל"ה רכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא ישתה הנזיר יין ושכר היוצא מן הגפן, שנאמר (במדבר ו' ג') מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה.

משרשי המצוה מה שאמרו בגמ' (סוטה כ"א) תניא רבי אומר למה נסמכה פ' נזיר לפרשת סוטה, לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, כי הרבה יין עושה, ורבי יין גורם לקלקול זנות וכמ"ש (הושע ד') זנות יין ותירוש יקח לב. ואמרו רז"ל (ברכות מ' א') אין לך דבר שמביא יללה על האדם כמו היין. ולכן בסוטה כשאמרו לה פסוקי דוכות אמרו לה הרבה יין עושה, שמא תודה. ורמזה התודה לקדש עצמך במותר לך משום לך לך אמרו לנזירא לכרמא לא תקרב. וחרחקת היין מורה הפרישות, ולפיכך נקרא קדוש שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא גדר קדושה. ולכן הנזיר שנתן דעתו להפרש מעניני עוה"ז ולא לחזור אחר התאות יזיר

משנה הלכות

ישתהי. ונזיר השותה רביעית לוג יין בעדים והתראה לוקה.¹
צירוף. והשותה יין וחומץ יחד אינו לוקה אלא אחת,² ומצטרפין לשיעור רביעית לוג, שאם לא שתה אלא שמינית לוג יין, ושמינית לוג חומץ לוקה.³ יין קרוש אסור לאכלו ושיעורו בכזית כיון שנקרש.⁴ והשותה פחות מכשיעור אסור מן התורה.⁵ והשתיה צריך להיות בלי הפסק, שיעור שיכול לשתות רביעית בינתיים, ואם שהה כדי שיעור רביעית אינו מצטרף.⁶ והאכילה צריך להיות כזית בכדי אכילת פרס.⁷ הכלל ככל אכילת ושתיית איסור,

ופקדת נוך ולא תחטא,⁸ ומיהו אין לקנאות בזמן הזה בדרך קינוי שלא תאסר עליו עולמית כמ"ש מצוה (שס"ה) ונהג בזמן הבית בכהנים הראוים לעבודה.

שסח) גרדי האיסור. קיום המצוה. כל היוצא מן הגפן או כל מיני יין ושכר שעיקרן מיין שהוא מוהל ענבים,⁹ וכל משרת יין, כלומר ששרה פתו ביין, או בין ענבים, הנזיר אסור בהם.¹⁰ ואפילו נתחמץ היין או השכר שנתערב בו היין אסור לשתותו,¹¹ ועל אלו נאמר וכל משרת ענבים לא ישתה,¹² חומץ יין וחומץ שכר לא

(ח) שם הי"ט. שסח. א) חונך. ב) ר"מ פ"ה מהל' נזירות ה"ה. ג) שם הי"ט. ד) שם ה"ה. ה) שם הי"ט. ו) שם פ"א הי"ב פ"ה הי"ב. ז) שם פ"ה הי"ט. ח) שם הי"ט. ט) שם הי"ב. י) ר"מ פ"ד מהל' טכ"א הי"ב. יא) שם הי"ט. יב) שם

עצמו מן היין שהוא מושך אחר התאוות, ואל יהי בסוכאי יין.

נזיר פ"ו דף ל"ד סבות כ"א, ר"פ פ"ה פנזרות, פ"ה ל"ה ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ז, פ"ג לאין רפ"ג ד-ה-ו.

מצוה שסט

שלא יאכל הנזיר ענבים (ל"ה רכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר ענבים לחים שנאמר (במדבר ו' ג') וענבים לחים וגו' לא יאכל.

משרשי המצוה, אקדים לך הקדמה שאם תמצא לפעמים שאכתוב טעמים מנגדים אלו לאלו אל יקשה לך, כי אלו ואלו דברי אלקים חיים ושבעים פנים לתורה. והנה מעם אלו המצות בולן עולה לקנה אחד, כיון שבא היין מהם ולכן אסור בכלם. וכתב הרדב"ז ז"ל דענין הנזירות היא לפי שהנחיל הקב"ה לישראל ג' כתרים, כתר כהונה וכה כה אהרן לו ולזרעו אחריו, כתר מלכות וכה בו דוד וביתו אחריו, כתר תורה מונח לכל מי שידצה לזכות בה, ולא הכל ראויים להיות זוכים בכתר זה מפני מדרות העולם ועומק המושג וקוצר המשיג, לפיכך רצה

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

אכילת שמן בכזית אע"פ שהוא משקה כיון דלאכילה עומד, ע"ש, והכ"נ כיון דשרה פיתו ולאכילה עומד מצטרף בכדי אכילת פרס, אי נמי דגזרת הכתוב הוא מבכל משרת. עוד י"ל דכיון דהוא מעורב בפת שיעורו בכדי אכילת פרס, והא דהקשה א"כ בכזית סגי אה"נ וס"ל דרביעית כל שיקרש יעמוד על כזית כגמ' שבת ע"ז, ועיין רמב"ם פ"ח מה' שבת ה"ב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שסט) דיני קבלת נזירות. קיום המצוה, צריך אני להקדים להוי ידוע כי דין נזיר נוהג בזמן הזה ככל דיני נדר" וכל מי שקבל עליו

יותר מזה אין מצטרפין למלקות. פרס לדעת הרמב"ם" הוא ג' ביצים ויש סוברים" שהוא שיעור ד' ביצים, ויש לילך לתומרא בדאורייתא ובדרבנן לקולא.

שרה פתו ביין. שרה פתו ביין והיה רביעית יין בכדי אכילת פרס מן הפת ואכל כדי פרס שנמצא אכל רביעית יין ה"ז לוקה, והוא שיהיה טעמו וממשו, רמב"ם ס"ו. והמנ"ח כאן הקשה לרמב"ם שהרי שיעור יין ברביעית וגם הצירוף הוא בכדי שתיית רביעית, וא"כ האיך מצטרף בכדי אכילת פרס שהוא הרבה יותר מרביעית ע"ש. וי"ל לפי מה שכתב החינוך מצוה תמ"ד בשיעור

ה"ת ג' שם. ד' רש"י ברכות ל"ז ע"כ ד"ה והוא שאכלו. טו) הל' נזירות שם ה"ד. שסמ. א) ר"ם פ"ב מו"ל נזירות

מצות המלך

הקב"ה לתת לישראל מצות זו כדי שכל אדם מישראל יזכה לכתר קדושה, ויהיה מדרגתו כמדרגת כהן גדול. ומטעם זה נקרא קדוש ונזיר אלקיו על ראשו, ורוב אזהרות ומצות שנצטוו בו כהן גדול נצטוו הנזיר, ונאסרו לו המומאה והתגלחת והיוצא מן הגפן, כי המהרה מביאה לידי קדושה וגודל שער מורה הכנעה והרחקה מיינ מורה הפרישות.

פראה מקומות עיין מצוה סס"ח.

משנה הלכות

יו"ד סי' רל"ט ס"ק כ"ח שכתב דנזירות נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית בין בארץ ובין בחו"ל. והרמב"ם ספ"ב (הכ"א כ"ב) דנזירות כתב מי שנדר בנזיר בזמן הזה כופין אותו לעלות לא"י, וכל זמן שהוא בחו"ל כל דקדוקי נזירות עליו, והראב"ד השיגו דאין טומאה וטהרה בינינו עכשיו. ועיין ספרי משנה הלכות נזיר (סי' א'). גם נחלקו אי נזירות הוה איסור גברא או תפצא, ע"ש.^א

צידוף לשיעור באיסורי הגפן. והנה אסרה התורה ענבים לחים לנזיר, ואם אכל כזית לוקה, ופחות מכזית אסור מה"ת, והעלין והלולבין והסמדר מותר לפי שאינו לא פרי ולא פטולת פרי אלא כמו עץ נחשבים.^ב אכל כחצי זית ענבים לחים וכחצי זית ענבים יבשים מצטרפין, הכלל כי כל המינים הללו מצטרפין לכזית כמו המשקאות לרביעית.^ג נהערכו עם שאר דברים כגון גרוגרות וכיוצא בהם, אם יש בהם כזית בכדי אכילת פרס לוקין עליו ואם לא ואין לוקין לפי שאין היתר מצטרף

בנדר להיות נזיר, שאמר הרי עלי להיות נזיר או הריני נזיר או אפילו לשונות וביטויים שהמשמעות שכיוון להיות נזיר וגמר בלבו והוציא בשפתיו דברים כאלו הרי זה נזיר. וכל כנויי נזירות כנזירות כגון נזיק נזית, פזיח. האומר הריני נזיר על מנת שאשתה יין ומטמא למתים הרי זה נזיר ואסור בכלם, האומר הריני נזיר מן התרצנים בלבד, או מן היין בלבד או מן התגלחת בלבד וכיוצא בזה כל שנדר מן אחד הדברים שאסורים לנזיר אסור בכל, ואף על פי שלא היה בלבו אלא לדבר זה בלבד.^ד וסתם נזירות שלשים יום.^ה ואם קבל עליו פחות משלשים יום הרי זה נזיר שלשים דאין נזירות פחות משלשים יום, ואם קבל עליו יותר משלשים יום הכל כפי מה שקבל.^ו אמר הריני נזיר שלשים יום ושעה אחת הרי זה נזיר שלשים ואחד יום, שאין נזירות לשעות.^ז

מחלוקת הפוסקים בנזירות בזה"ל. וכבר תמהתי על הפוסקים שלא הביאו דיני נזירות כשיע אלא אתת הגנה ואחת הגנה, ועיין ש"ך

ה"ב (ב) שם פ"א ה"ה. ג) שם ה"ת (ד) שם ה"ג. ה) שם ה"ט. ו) שם פ"ג ה"א. ז) שם ה"ב. ח) שם ה"ג. ט) שם ה"ד. י) הובא בנזיקין ומצ"ח סוף מצוה שע"ד. יא) ועי' גם מצ"ח כאן שהביא משרית מדר"ט ח"א סי' נ"ג נ"ד. יב) ר"ט שם פ"ה ה"ב. יג) שם ה"ג.

מצוה שע

שלא יאכל הנזיר צמוקים (ל"ח רכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר צמוקים, שנאמר (במדבר ו' ג') וענבים ונו' ויכשים לא יאכל.

משרשי המצוה שלא יאמר הואיל ונשתנה שמם שנקראים צמוקים ולא ענבים, וגם מעמם נשתנה, ונתייבש מהם יינם וליכא בהו משום שכרות, מותרים באכילה שלא נאסרו רק ענבים לחים מלאים יין, ועל היין הקפידה התורה, לפיכך ביאר הכתוב איסור גם בהם. כי ענבים הם, ואם נתייבשו יינם מפקד פקיד בתוכם, ואם ישרה אותם במים יצא מהם. ומזה המעם אסרה התורה גם זרע הענבים (במצוה שע"א) וקליפת הענבים (מצוה שע"ב), שלא תאמר הני ודאי לית בהו שום

משנה הלכות

למתיס'. נזיר שנשטמא בתוך ימי נזירותו יביא קרבן טומאה וסותר הכל ויתחיל למנות מחדש משנטהר.^ה

שאל על נזרו. נזיר איתא בשאלה, ואם התרו בו למלקות ועבר

והביאו להלקותו ואפילו כבר מתוח על העמוד ללקות והחזן והרצועה בידו

ונשאל על הנזירות נפטר ממלקות, ואם כבר התחילו להלקותו ובאמצע התירו

לו, כרגע אני מסופק אם פוטרין אותו ואין הפנאי מסכים לברר כעת. ומכל

מקום לא הוה בניזיר התראת ספק שמא ישאל על נדרו, משום דמוקמינן ליה

אחזקתו, פי' דאוקמינן ליה בחזקת איסור שהוא עכשיו נזיר ויש לו חזקת

איסור, ואם ישאל או עוקר החכם מעיקרו ואינו עכשיו ואנן מוקמינן

אחזקת שהוא עכשיו, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד סי' תמ"ט,

לאיסורי'. ונחלקו הפוסקים^ט בטעם כעיקר אי הוה דאורייתא או דרבנן.

שע) גדר האיסור. קיום המצוה. נזיר האוכל כוית

צמוקים, או שאכל חצי זית ענבים לחים וחצי זית יכשים, כעדים ובהתראה

לוקה^א. תמושיט כוס יין לנזיר. ואסור להושיט

לנזיר כוס יין או כל היוצא מן היין, ואם עבר והושיט לו כוס

יין הרי זה עובר בלפני עור, ואפילו לא שתה הנזיר הייך. ואם שאל אחר כך על

נזירותו אי עבר בלפנ"ע או איגלאי מילתא למפרע דלא עבר נסתפקתי בזה

במקום אחר, ונראה דלא עבר. שאר פרטי דינים. והנה מי שאמר הריני

נזיר נעשה נזיר מיד ומצווה על מצוות הללו, ושלשה דברים אסורים

עליו היוצא מגפן והתגלחת ולטמא

(ד) שם ה"ר. טו) ר"מ ודאב"ד שם ה"ו. שע. א) ר"מ פ"ה טהל נזירות ה"ב ג' ב) סמ"ג לאין קס"ח ועי' חתנך מצוה רל"ב ובספר זה לעיל שם, תני שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קל"ג ג) עיין שו"ת משנה הלכות שם, ועי' גם בחידושי משנה פסחים ב"ב ע"ב ר) ר"מ שם פ"א ה"א פ"ה ה"א. ה) שם פ"ו ה"ג. ו) תוספות גיטין רף ל"ג ע"א

מצות המלך

לחלוחית יין כלל והותרו, לפיכך ביאר הכתוב לאו בכל אלו, דגם אלו אסורין כיון דמענבים הם, ולך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, וכל שבהן ריח היין לא יאכלו, אפילו רק משרת ענבים אמרה תורה.

מראה מקומות עיין מצוה שפ"ח.

מצוה שעא

שלא יאכל הנזיר זרע ענבים (ל"ח רכ"ו)

הזהיר הקדוש ברוך הוא שלא יאכל הנזיר גרעיני הענבים הנקראים חרצנים, שנאמר (במדבר ו' ד') מחרצנים ונו' לא יאכל.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה ש"ע. והוציא הכתוב לשון של נזירות בלשון כי יפליא, והוא לשון פלא, כלומר כי הנזיר יעשה דבר פלא לעיני העולם, כי רוב העולם הולכין בתר תאוות לבם הרע וזה פורש מן התאוות ומתעמק בקרושה, ולכן נקרא נזיר מלשון נזר הקודש, כי נזר אלקיו על ראשו

משנה הלכות

והבין. ונסתפקתי בהמושיט כוס יין לנזיר דעבר אלפני עור ואח"כ נשאל הנזיר והתירו לו נזירותו אי נפטר המושיט ג"כ מלפני עור או דילמא בשעה שעבר עבר על איסור ומה שעשה עשה, וצ"ע". שייכוד חנוור מכוס יין. שייכוד שנתנו לו כוס לשתות ואמר הריני נזיר ממנו אינו אסור אלא באותו כוס, ואם הגיע לשכרותו של לוט אין בדבריו ממש ואינו חייב על כל עבירה שיעשה משגגיע לשכרותו של לוט, דאינו בן חיוב^ב. ועיין מש"כ בספרי משנה הלכות נזיר (סי' ח'), ועוד דיני נזירות מה שכתבתי שם בס"ד. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזו"נ.

והריני נזיר מן הגרוגרות או מן הדבילה וכיוצא בהן ה"ז אסור בהן ואינו נזיר (רמב"ם)^ב, ועיין בהשגות שחולק. מזגו לו כוס יין לשתות ואמר הריני נזיר הרי זה נזיר גמור, ואם היה מר גפש או כועס או מתאבל והיו מבקשין ממנו לשתות ואמר הריני נזיר ממנו אינו אסור אלא בכוס זה דלא

שעא) גרדי האיסור. קיום המצוה, נזיר שאכל זרע ענבים הנקראים חרצנים בלשון התורה, אם אכל מהם שיעור כזית לוקה^א. ולענין צירוף האיך מצטרפין, ושיעור אכילתן לענין שהייה דינו כבמצוה הקודמת. פ"ט דינים בקבלת נזירות. היה אומר הריני נזיר מן הגרוגרות או מן הדבילה וכיוצא בהן ה"ז אסור בהן ואינו נזיר (רמב"ם)^ב, ועיין בהשגות שחולק. מזגו לו כוס יין לשתות ואמר הריני נזיר הרי זה נזיר גמור, ואם היה מר גפש או כועס או מתאבל והיו מבקשין ממנו לשתות ואמר הריני נזיר ממנו אינו אסור אלא בכוס זה דלא

ד"ה ואפקעיננו. ו) ועי' חרדשי משנה פמוים כ"ב ע"ב. ח) עי' שרית משנה הלכות ת"ל. ט) ר"ם שם פ"א ה"ב. שעא. א) ר"ם פ"ה מהל' נזירות ה"ב. ב) שם פ"א ה"י.

והוא ענין עמרה וכתר מלכות, ונקרא גם בשם הזה על שם שהוא מלך מולך ומושל על התאוות, הפך משאר בני הארץ שהם עברים להתאוות והתאוות מושלים עליהם. וכל הנמשך אחר היין ושכר וכל מיני משקאות המשכרים נופל ברשת התאוות המביאתו לידי חטאים רבים, ואי אפשר לו להנצל מהם ר"ל, לפי שהיין והשכרות מפסיד השכל ומקלקל המחשבה, והמזיר לה' ממשיך עליו שכל העליון וקדושה עליונה.

מראה מקומות עיין מצוה שס"ח.

מצוה שעב

שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים (ל"ח רכ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים, שנאמר (במדבר ו' ד') ועד זג לא יאכל.

משרשי המצוה, עיין מצוה ש"ע. ועד"ה הנה החל הכתוב ביין, ואחריו חומץ יין, והוא כי היין רומז על דבר המחמיא,

משנה הלכות

עד שישלים הכל או עד שימות'. קטן מופלא סמוך לאיש נודר בניזיר מה"ת ומביא קרבנות כגדול", ולהראב"ד אינו אלא מדרבנן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ונוהג גם בעבדים, אלא דבנשים הבעל אם אינו רוצה בניזירתה מפר לה כשאר נדרים, ובעבד רבו כופה אותו לשתות יין ואם לא כופהו, או לאחר ששחררו, גומר ניזירותו. ואינו נוהג בעכו"ם".

שעב) נדרים האיסור. קיום המצוה, נזיר שאכל קליפת הענבים בכזית הרי זה לוקה. ופחות מכזית וגם כמה מצטרף עיין מצוה שס"ח.

נתכוין זה לניזירות אלא שלא יאלציהו לשתות'. נדר בניזיר ואמר לא הייתי יודע שהנזיר אסור בכל אלו הרי זה נזיר, שהרי היה יודע שאסור עצמו עכ"פ באחד מאלו, אמר יודע הייתי שניזיר אסור בכל אלו אבל היה בדעתו שמותר לו לשתות יין מפני שאינו יכול לחיות בלא יין או מפני שהוא קובר מתים, אין זה נזיר מפני שאלו בכלל נדרי שגגות ואינם צריכים שאלה לחכם". האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר הרי זה נזיר מיד שמא ימות ולא ישלים ניזירותו, ואם איחר ניזירותו עובר בכל תאחרי. קבל כמה ניזירות הרי זה נזיר כמנין שאמר, ובכל שלשים מביא קרבנותיו ומגלח ומתחיל למנות ניזירות שניה, וכן לעולם

(ג) שם ה"א. (ד) שם ה"ד. (ה) שם ה"ה. (ו) שם ה"ו. (ז) שם ה"ז. (ח) שם פ"ב ה"ג. (ט) שם י'. שם ה"ז ראב"ד שם ה"ח. (יא) ר"מ שם ה"ט. (שעב. א) ר"מ פ"ה מהל' נזירות ה"ב.

וידמה אליו המתחבר לרשע. ובא ללמד דעת להתרחק מן המחמיאו, ולא בלבד מהמחמיאו כי אפילו אדם רע והזקן ותשש כחו עשות רע אל תתחבר לו, וזה חומץ יין וחומץ שכר, שבהיותו יין או שכר היה בכחו להחמיאך, גם שעתה נתקדר חמימותו הרחק ממנו. ועוד תוסיף להרחיק מן הכיעור ודומה לו, היינו משרת ענבים שאינו יין ולא חומץ אבל נשרה בו, והוא אדם שבעצמו אינו רשע אבל נשרה עמהן ומתערב ביניהם. ועוד תוסיף שמירה אפילו דבה שכעת אינו כיעור, אבל אפשר לימשך ממנו דבר מבוועד, וזהו ענבים לחים, ולא זה בלבד אלא דבר שהיה ראוי למשוך ממנו דבר רע, אף שנשתנה, והוא אמרו ויבשים שכעת אינו יוצא מהם עסים. ועוד תוסיף פרישות מי שהיה בשכונת הדבר רע, גם אחר שהופרש מן הרע, וזהו מחרצנים שהיו שכנים לתירוש. ועוד תוסיף זהירות גם במי

משנה הלכות

האב המדיר את בנו בניירות. ויש דין מיוחד בניירות, שהאב מדיר בנו קטן בניירות, והוא הלכה למשה מסיני, ודוקא אב ולא אב"ד, ודוקא שגם הבן מסכים או שתק ולא מיחה. אבל אם בנו מיחה בו או אפילו קרובו שמיתו כשלא שמע הבן הוה מחאה ואינו נזיר. אבל אם הסכים הבן או שתק אין מחאת קרובו כלום. והבן אינו יכול לשאול על נזירות שהזירו אביו. ועיין משנה הלכות נזיר (סי' כ"ז). נזיר עולם. ויש עוד נזיר עולם, כגון שאמר הריני נזיר עולם או הריני נזיר כל ימי חיי זה נזיר עולם. ואסור בכל הדברים שהנזיר אסור בהם, אלא שמגלח ראשו בתער כל י"ב

חדש, ומביא שלש קרבנות שנזיר טהור מביא. ויש אומרים דמגלח אחת לשלשים יום והוא מחלוקת בגמ' נזיר. עוד נחלקו הפוסקים אי האי תגלחת מצוה הוא או רשות. עיין מנשה הלכות הנ"ל.

פחות מל' יום. והמנ"ח"י נסתפק אם חל נזירות פחות מל' יום כגון שאין מקום לחול יותר ע"ש, ופשיט ליה מדברי הרמב"ם"י מי שאמר הריני נזיר יום אחד לפני מיתתי ה"ז אסור לשתות יין ולטמא ולגלח לעולם, מבואר דאפילו יום אחד לפני מיתתו ה"ז אסור לשתות יין ולטמא ולגלח לעולם, מבואר דאפילו יום אחד נעשה נזיר, ולולי דבריו הקדושים אין כאן ראי' די"ל כוונתו

(ב) שם פ"ב ה"ג (ג) שם ה"ד (ד) שם ה"ה (ה) מנ"ח מצוה שס"ח (ו) מליט שם ה"ג, הביאו מנ"ח תנ"ל, אך בקומץ מנחה שם הביא ראה מדרשלים שיהיה לשאול. (ז) ר"ט שם פ"ג ה"א. (ח) שם ה"ב. (ט) רש"י נזיר דף ד' ע"א במשנה ד"ה הריני נזיר עולם, וע"ב ד"ה ה"ג תנא, ע"י מליט שם ה"ב. (י) דף ד' ר"א (יא) ש"מ כשם ראי"ש וע"י מנ"ח מצוה שס"ח ברע"ה הרמב"ם ועוד. (יב) מצוה שס"ח. (יג) פ"ד ה"י.

שהתאכמן הרע אצל, והוא הזג שחיה כנום בתוכו היין. וכל המתרחק מן העברה ומן הגורם דגורם כל התרחקות קדוש יאמר לו.

מראה מקומות עיין מצוה שפ"ח.

מצוה שעג

שלא יגלח הנזיר שערו (ל"ת רכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יגלח נזיר שערו כל ימי נזירותו, שנאמר (במדבר ו' ה') תער לא יעבור על ראשו. משרשי המצוה כי גידול השער על ראש האדם בלי תיקון מורה הכנעה ומוליד הראגה, ויהיה לבו נכנע בעבודת הש"י ויהיה נזהר מהמתרות המנוולים אותו, כי גם השער מותר המכע באדם מהעשנים הנולדים בגוף. ותקון השער מגרה היצר

משנה הלכות

שעג) גדרי האיסור. קיום המצוה, נזיר אסור לגלח שער ראשו ואפילו שעה אחת, בין בתער בין בזוג, ואפילו תלשה ביד ולא הניח בשער כדי לכוף ראשו לעיקרו הרי זה עבר בלאו זה^א, ובעדים והתראה לוקה שתיים, אחת משום תער לא יעבור על ראשו, ואחת משום לא יחל דברו שכולל כל הנדרים^ב.

אם גלח מה דינו. ומיהו אם גלח מיעוט שער ראשו בין בשוגג בין במזיד אינו סותר נזרו, אלא מונה והולך מה שהוא עומד בו וישלים נזירותו, אבל אם גלח רוב ראשו בין בתער ובין כעין תער ולא נשאר מהשערות גדול כדי לכוף ראשו לעיקרו בין ברצון ובין בשגגה, ואפילו גלחווה לסטים באונס, הרי זה סותר שלשים יום עד שיהיה לו

שיחול שלשים יום קודם וכומן שאפשר לחול, וכמו שקיי"ל^ד דאומר הריני נזיר יום אחד הר"ז נזיר שלשים יום^ה ועיין כ"מ, אלא די"ל קצת ראי' מסתם נזירות דקיי"ל שמא ימות חיישין ואפ"ה לא חיישין דילמא ימות קודם שלשים והוה ספק נזירות דקיי"ל להקל, וי"ל דסמכינן אחזקת חיים. ועיין רשד"ם סי' ע"ו. וקצת צ"ע מהריני נזיר ביום שכן דוד בא, ועיין רמב"ם פ"ד^ו מנזיר ובי"ש אר"ח סי' קמ"ב.

נזיר שמשון. יש עוד נזירות שמשון, ואסור בתגלחת ריין לעולם, ואינו מביא קרבן בשום פעם ומותר לטמא למתים^ז. ונחלקו הפוסקים אי נשאלין עליו, עיין מהרי"ט ח"ב סי' כ"ד ומשנה הלכות נזיר סי' כ"ט. ונהוג כמצות הקודמות.

(ד) שם פ"ג הל' ד' טו) שם הל"ב טו) ה"א, יז) שם פ"ג הל' י"ד. שענ. א) ר"מ פ"א מהל' נזירות ה"א ופ"ה שם ה"א, ב) שם פ"א הל"ב ט"ח.

מצות המלך

בו, ואמרו חז"ל ריש נזיר אמר רבי שמעון הצדיק פעם אחת בא אדם לפני מן הדרום יפה עינים ומוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמרתי לו בני מה ראית להשחית שערך זה, אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעיין, ונסתכלתי בכבואה שלי ופחו יצרי עלי ובקש למרדני מן העולם, אמרתי לו רשע למה אתה מתנאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה, העבודה שאנחלך לשמים. ויוסף כשהתחיל למלמל בשערו נתגרה בו הרוב, ואבשלום שנתנאה בשערו נתלה בהם, לבר כי יש בשער כח אלקי כדמצינו בשמשון לאחר שגלחה אבר כחו, ולכן תער לא יעבור.

נזיר פ"ו מכות כ"א, ר"ם פ"ה ופ"ו מנזירות, מה"ם ל"ח ר"ם פ"ע צ"ב, ספ"ג לאוין ר"ג ע"ש קכ"ז.

משנה הלכות

משום נזירות (רשב"א בתש' ט' ת"ח), ועיין משנה הלכות נזיר ס"י י"א. גלחו אחר, שניהם חייבים, ואין המתגלח לוקה אלא כשסייע בדבר, דאם לאו הוה לאו שאין בו מעשה¹.

תגלחת טומאה. נטמא הנזיר חייב לגלח ומביא

קרבנות טומאה וסותר את הקודמים², ואינו מגלח עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת, ויש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהם אלא מטהר עצמו בשלישי ובשביעי ולא סותר הקודמין, אבל כל ימי הטומאה אין עולין לו ממנץ ימי נזירותו³. נזיר שנצטרע ימי הסגר עולין לו מימי נזירותו ולא ימי חלוטו וספורו, זכ וזבה ימי זיבתן עולין להן ודבר זה הלכה למשה מסיני⁴.

פרע⁵. כיצד נדר בנזירות מאה יום ונתגלח לאחר עשרים יום רוב ראשו, הרי זה שוהה שלשים יום עד שירבה ראשו שער, ואחר שלשים יום מונה שמונים יום תשלום ימי נזירותו, וכל אותן השלשים של גידול פרע כל דקדוקי נזירות עליו אלא שאין עולין לו מן המנץ⁶.

מלקות. גילח כל הראש אינו חייב אלא אחת, ואם התרו בו על כל שער ושער לוקה על כל אחת ואחת⁷. נזיר חופף ומפספס, כלומר חופף שערו בידו וחוכך בצפרניו ואינו חושש שמא יפלו השערות, אבל לא טורק דהוה פסיק רישא שבדאי יתלשו ויפלו, וכן לא יחוף באדמה או בכל מיני סם וכל דבר המשיר שער ודאי⁸. ושער זקן אינו בכלל הלאו, ואם גלח שער זקנו אינו חייב

1) ר"ם שם פ"ו ה"א. 2) שם ה"ב. 3) שם פ"ה ה"ג. 4) שם ה"ד. 5) שם ה"ה. 6) שם ה"ו. 7) שם ה"ז. 8) שם ה"ח.

סדר מצות היום

עא

מצוה שעד

שיגדל הנזיר שעד ראשו (מ"ע קמ"ו)

צוה הקב"ה שיגדל הנזיר שעד ראשו כל ימי נורו בקדושת, שנאמר (במדבר ו' ה') גדל פרע שעד ראשו.

משרשי המצוה היות כי הקב"ה ברא האדם משותף מחומר ושכל, ולולא שנתחייב שכלנו לשכון בחומר, בעל תאוות וחטאים, ראוי היה לעמוד ולשרת לפני הקב"ה כאחד המלאכים הנצבים עליו. אמנם אחר שנשתעבד לשכון בחומר מוכרח להשתדל קצת בצרכי הבית אשר ידור בו, כי לא יתקיים הבנין זולתו. ומאחר דעיקר יצירתו לעבודת הבורא, כמה שיוכל למעט בצרכי הבית (החומר) וישים מגמתו לעבודת קונו טוב לו, ובלבד שלא ימוש מלאכת הבית לנמרי ויחריבהו, כי יחשב לו עון אחר שהמלך הפץ להיות בריה כזו. וע"ז אמרו ואל תהי

משנה הלכות

דיני קבלת נזירות. מי שנדר והוא בבית הקברות נזירות חלה עליו, ואפילו שהה שם כמה ימים אין עולץ לו, ולוקה על שהייתו שם, ועיין בית שערים יו"ד למרן זקני סי' תל"ט בקושית התוס'. הא הוי לאו שאין בו מעשה. ואם התרו בו שלא יזיר שם לוקה ואינו מגלח שערו כשיצא משם, ואם נטמא שם באחת מן הטומאות שהנזיר מגלח עליהן אינו מגלח ואינו מביא קרבן¹. ושנינו בניזיר² כל כנויי נזירות כנזירות, כיצד מקומות שמשנים את הדיבור ואומרים הריני נזיק נזיח פזיח או פסוח ה"ז נזיר. וידות נזירות כנזירות³. ומה הן ידות, האומר אהא והיה נזיר עובר לפניו הרי זה נזיר וכיוצא בזה⁴.

שאר פרטי דינים. נזיר ששתה יין, אפילו שתה ימים רבים אף על פי שלוקה, אינו סותר מנינו מפני

מצות עשה על הנזיר לגדל שער ראשו כל ימי הזירו להשי"ת, והעובר ומסיר השער בתוך ימי נזירותו בטל עשה זו, לבד מהלא תעשה שנחבאר במצוה שע"ג⁵. והסך נשא, כלומר בסם, על שערו אין לוקין על גילוח כזה, מיהו עבר על עשה דגדל פרע⁶. והמסיר מקצת שערו והניח עד כדי לכוף ראשו לעקרו אכתי שער הוא ואינו עובר⁷, ומיהו נראה דאסור לתתוך אפילו מקצת.

פרטי דיני נילוח. גילח אחר מלאת נזרו קודם שהביא קרבנותיו אינו סותר את נזירותו, י"א שסותר. ומביא הקרבנות, ותגלחת אינה מעכבת והנזירות שלמה⁸. ושער נזיר אסור בהנאה⁹, והיראים מצוה (שכ"ג) וכן הרמב"ן ז"ל חשבו זה למצוה בפני עצמה.

שעור. א) ר"מ פ"א מהל נזירות ה"א. ב) שם פ"ה ה"ב. ג) שם ה"א. ד) שם פ"ח ה"ה. ה) שם פ"ז ה"ה. ו) שם ה"ה. ז) נזיר י"ז ע"א ר"ה אילמא. ח) ר"מ שם. ט) כ' ע"א. י) ר"מ שם פ"א ה"ה. יא) נזיר שם במדבר. יב) ר"מ שם ש"ק א' ה"ו.

מצות המלך

צדיק הרבה וגו' למה תשומם. וזה הוא קדושת הנזיר בהניחו מלאכת הבית, שהוא החומר שלו, וישבור תאוותו כמה שאינו חרכן גמור לבית, כגון מניעת שתיית היין וגידול השער, כי בזה יכנע היצר ולא ידלף הבית בעבורו, אבל יתחזק בו עבודת השכל לה' ויתקיים כונת הכריאה מבלי יתמעט עבודת ה' מפני שתוף החומר שבו. וכתב הרמב"ן ז"ל דמה"ט נקרא נזיר חוטא כיון שכבר נכנס בקדושה לא הי' לו להפסיק.

מראה מקומות עיין מצוה שצ"ג.

מצוה שעה

שלא יכנס נזיר לאהל המת (ל"ח רכ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא יכנס הנזיר באהל המת, שנאמר (במדבר ו' ו') על נפש מת לא יבא.

משרשי המצוה כי מאחר שנדבנה לבו להשלים נפשו השכליית על ידי השתעבודת החומר ולעלות במעלת הקדושה גבוה מעל גבוהים כמדרגת הכהן גדול, ורובן של דברים שנצטוו בהם הכהן גדול נצטוו הנזיר לגדול קדושתו, מוכן מאליו הרחקת המומאה ממנו שהיא באה מן החומר, חלק הכהמיות שבאדם. והנזיר שהשיג קדושתו מצד השתדלותו צריך להיות זהיר יותר בקדושה, ובהתעלות נפשו יקל בעיניו הנאת הגוף וכבוד וענג, זולת בעבודת יוצר כל יהיה תמיד נקשר בו

משנה הלכות

כ"י, אבל סותר את מנינו אם נטמא". קטן שהדירו אביו בניור וגילח אוגלתוהו קרוביו בדרך שאסור לנזיר הרי זה גילוי דעת שאינו רוצה בניירות^ט, ודקא מיד, אבל אם שתק ואח"כ גילח הרי זה נזיר אעפ"כ^ט. נזיר שגלח תגלחת טהרה ואח"כ נודע שטמא היה בתוך ימי נזרו סותר הכל, ואם בטומאת התהום נטמא אינו סותר^ט. ונהוג בכל מקום ובכל זמן

בזכרים ונקבות. **שעה** נטמא באהל המת. נזיר טהור שנכנס באהל המת כדרכו חייב מלקות על הטומאה, שמעת שיכניס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא, ואינו חייב משום ביאה עד שיכוא כולו בבית^א, ורובו ככולו כשנכנס דרך ביאה^ב. והנכנס דרך אחריו אפילו נכנס כל גופו חרץ מחוטמו לא מקרי ביאה^ג.

(ג) שם פ"ו ה"א. (ד) שם ה"ג. (ט) שם פ"ב ה"ז. (ז) תוס' נזיר כ"ח ע"ב ד"ה ואין האשה מדרת. (ח) ר"ם שם פ"ו ה"ז. **שעה**. (א) ר"ם פ"ה מ"ל נירות ה"ח. (ב) עי' מצ"ח מצוה שעלו עיני תוס' שכונות דף י"ו ע"ב ד"ה ואפילו. (ג) שם בגמ' לענין בית המצות וטמא והכנס למקדש.

ועיניו אליו ישא. ויאמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר. וזה פלא גדול במין האנושי להודיע כמו שיש בידו להשלים צורת גופו כן יש בידו להשלים נפשו המהורה.

נזיר פ"ו פסוק כ"א, ר"ם פ"ח פניחות, פדים ל"ח ר"ז ר"ח, פס"ג זאוק רפ"ו רפ"ח.

מצוה שעו

שלא יטמא הנזיר במת (ל"ח ר"ל)

הזהיר הקב"ה שלא יטמא הנזיר במת, שנאמר (במדבר ו' ז')

לאביו ולאמו לא יטמא.

משנה הלכות

מהם לוקה, התרו בו לצאת ושהה שם כדי השתחויה לוקה. ולמדנו שנייר שטימא עצמו ונכנס באהל לוקה ד' מלקיות משום לא יטמא ומשום לא יחל דברו ומשום לא תאחר לשלמו ומשום לא יבא אם היתה כבת אחת.

שאר פרטי פוממא נזיר. מי שנור והוא בבית הקברות נזירות חלה עליו, ואם התרו בו שלא ישהה שם לוקה על שהייתו, ואם התרו בו שלא יזיר אין צריך שהייה ולוקה. נזיר שנטמא במת וטבל והביא קרבנות טומאה, ואחר כך נודע שמת היה מושקע בקרקעות המערה כשירד לטבול, אע"פ שהוא טומאה שאינה ידועה סתם הכל, ירד להקר הרי זה טהור עד שידע שנטמא, שחזקת טמא טמא וטהור טהור, נמצא המת צף על פני המים הרי זה כחזקתו שנגע בוה שהוא צף. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שעו) נזירי האימור. נזיר בשעת ספירתו אסור לטמאות לשום מת, ואפילו לששה קרובים שכהן הדיוט

ואינו לוקה עליו משום ביאה. שהיה באהל המת הנכנס לבית ושהה שם עד שמת שם מת, או שנכנס בשירה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע גג התיבה מעליו מדעתו, ה"ו לוקה שתים, א' משום לא יטמא, וב' משום לא יבא, דטומאה וכיאה באו כאחד. נכנס לאהל המת בשוגג או בכית הקברות, ואחר שנודע לו שהה שם כדי השתחויה במקדש חייב מלקות, ואם התרו בו לוקה אכל התראה, עיין תוס' נזיר דף י"ז ע"א ד"ה אילמא. וצריך לצאת בדרך קצרה, ואם יצא בדרך ארוכה אפילו רץ כיון שהיה לו קצרה מזה הרי זה עובר, נ"ל, עיין לעיל מצוה שס"ג למי שניטמא במקדש.

אחר המטמא את הנזיר. נזיר שהיה עומד אצל המת ובא אחר ועשה אהל וטמאו, אם היה הנזיר מזיד עובר בלאו ואינו לוקה דהוה לאו שאין בו מעשה, והמטמאו עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ואם היה הנזיר שוגג וזה שטמאו מזיד אין אחד

(ד) ר"ט שם. (ה) שם ה"מ. (ו) שם ה"כ. (ז) שם ה"א. (ח) ר"ם שם פרק ו' הל' ח' יע"ש בנושא כליו, וע"י בשורת משנה הלכות ח"ט סי' רכ"ב. (ט) שם ה"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה שע"ה. וכאמת כי התורה אמרה נור אלקיו על ראשו, ואין ראוי שיטמא נור המלך. ואל תתמה שכהן הדיוט שגם בן קדוש מטמא לאלו ונזיר אסור למטאות, כי קדושת כהן באה לו מלידה ובעל כרחו כבח שבמו שכולו קודש, והנהגתו עם קרוביו ככל שאר בני הארץ, זולת לעתים שיעבור בבית ה'. אבל לעתים ישכון בהיכלו ויגל עם קרוביו. ולכן יחס לכו עליהם, וגם הם עליו בהלקחו זה מזה. ולכן הרשה לו התורה להטמא להם בהפרדס ממנו, כי דרכי התורה נועמים הם. אבל הנזיר לה', כי מרצונו הטוב פרש מתאוות העולם, ולא ימצא בבית משתאות וסעודת מדעים, ומניח תענוגי הגוף, וכל מחשבותיו אחרי נפש היקרה, וצרכי גופו וכשרו נישש, ואם על הנאת גופו לא חש כל שכן שלא יפנה אחר גופים אחרים אם קרובים הם או רחוקים, ולא ימצא תענוג כי אם בעבודתו הקרושה לה'.

מראה מקומות עיני מצוה שע"ה.

משנה הלכות

אינו לוקה אלא אחת, ואם התרו בו לוקה על כל פעם ופעם. היה נוגע במת ועדיין המת בידו או על כתיפו, ונגע במת אחר אינו חייב אלא אחת אע"פ שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה כיון דמחולל ועומד הוא, היה עסוק במת מצוה ועדיין הוא בידו ונגע במת אחר פטור מכלום שהרי במת מצוה מותר לו ומצוה להתעסק והרי הוא מחולל ועומד לגבי שני

על איזו טומאה מגלח. ועל אלו טומאות הנזיר מגלח, על המת ועל כזית ממנו ועל כזית נצל, ועל עצמות שהן רוב מנין העצמות, ועל רוב בניינו של מת, ועל חצי קב עצמות של

מטמא להם, חוץ למת מצוה שחייב למטאות לו כמבואר במצוה ע"ד, ואפילו כהן גדול מטמא לו.^א

שאר דיני נזיר שנממא. ונזיר שמשון מטמא לכל מתים והוא

הלכה למשה מסיני.^ב ויש טומאה שהנזיר צריך להזות עליהן שלישי ושביעי ולהביא קרבנות טומאה ומגלח וסותר הימים הקודמים ומתחיל למנות מחדש, ויש שאינו מגלח ואינו מביא קרבנות טומאה ואינו סותר את הנזירות הראשונה, ומכל מקום ימי הטומאה עד שיטהר אינם עולים לו, וצריך להשלים אותן ימים שחסרו לו על ידי טומאה.^ג

מחולל ועומד. נטמא למת פעמים הרבה

שע"ה. (א) ד"ם פ"ז מהל' נדרות ה"א י"ב. (ב) שם פ"ג ה"ג י"ד. (ג) שם פ"ז ה"ה. (ד) שם ה"א ו'. (ה) שם ה"ג. (ו) שם פ"ה ה"ג. (ז) שם ה"ה, ועיין בלח"ט.

מצוה שעז

שיגלח הנזיר שערו (מ"ע קמ"ז)

צוה הקב"ה שיגלח הנזיר שערו ויביא קרבנותיו כשישלים ימי נזירותו או כשיטמא, שנאמר (במדבר ו' י"ג) וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נורו יביא אותו אל פתח אהל מועד והקריב את קרבנו ונו' וגלח הנזיר.

משרשי המצוה כי גילוח השער שנתרכה בקדושה, כאשר יסכים לחדול עצמו מן הפרישות ראוי הוא להסיר נזר אלקיו מעל ראשו בשוכו להטמא בהכלי העולם, ומשליך השער תחת הדוד ושורפם שלא ינהג בהם מנהג בזיון, כי אסורים הם בהנאה כהקדש. וגם שלא להטעות בני אדם בראותם אותו כשערות גדולות כבראשונה ויחשבו שעדיין נוהג

משנה הלכות

זה אינו סותר^א. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שעז) תגלחת מחרה. נזיר שהשלים נזירותו מביא

שלוש בהמות, כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים, ומביא עם איל השלמים ששה עשרונות ושני שלישי עשרון טולת, אופה מהן עשרים חלות, עשר חלות מצות ועשרה ריקיקין, ומביא רביעית שמן ומושח אותן^ב, החלות כולל והריקיקין מושח^ג. שוחט החטאת ואחר כך העולה ואחר כך האיל ואחר הזריקה מגלח, גילח אחר ששחט החטאת או העולה יצא^ד, ודע דכל מקום דבעי גילוח בעי קרבן^ה. ומיהו אין התגלחת מעכב הקרבנות רק למצוה^ו. מגלח שערו בעזרת נשים לוקח מן הרוטב של זבחי שלמים לאחר שבשולן ונותן על השער, ואח"כ משליכו לאש

מת אחד שאין בהן לא רוב בניינו ולא רוב בניינו, ועל שדרה ועל גלגולת של מת אחד, ועל הנפל אפילו לא נתקשרו איבריו בגידיו, על אבר מן המת, ועל אבר מן החי מאדם שיש עליו בשר כראוי, (והוא שיהיה ראוי לעלות ארוכה מחיים) על חצי לוג דם ממת אחד, על מלא חפנים רקב^ז, (ועיין משנה הלכות נזיר סי' כ"ו) אלו שנים עשר טומאות שהנזיר מגלח עליהם בטומאת אהל וסותר^ח. נגע בעצם כשעורה, או נשא, מגלח עליו, אבל אין עצם כשעורה מטמא באהל^ט. נטמא בגוש ארץ העמים, בשדה שנחרש בה קבר, במגע או במשא או שהאהיל עליו, נטמא באהל רובע עצמות שאין בהן לא רוב מנין ולא רוב בנין, או ברביעית דם מן המת, או בגולל או בדופק, או באבר מן החי, או באבר מן המת שאין עליהם בשר כראוי, הרי

(א) שם. שעז. (א) ר"מ פ"ח מהל' נידות ה"א, ועיין (ג) ר"מ הל' נידות שם ה"ב. (ד) מ"ח. (ה) ר"מ

(ח) שם פ"ו הל' כ'. (ט) שם ה"ד. (י) שם ה"ו. במל"ט. (כ) מל"ט שם, ר"מ הל' מעשה"ק פ"ט ה"ג.

מצות המלך

כפרישות. וממעם הראשון כתב הרמב"ן ז"ל מביא הנזיר קרבן חטאת, כי הענין שהנזיר צריך כפרה בשוכו להטמא בתאוות העולם, דמכיון שהיתה עליו רוח ה' והתחיל להיות נזיר ראוי היה לעמוד בן כל ימיו, עכ"ל. אלא שרבינו בחיי והרדב"ז תפסו עליו, דלא מצינו בשום מקום קרבן על לעתיד. ולולא דבריהם הקדושים נראים לי דעת הרמב"ן ז"ל, דכיון דכיום מלאת לא השלים מיד להתחיל נזירות אחרת, א"כ באותה רגע שיצא מנזירות ראשונה כבר שב לתאוותו במה שהפסיק מנזירותו, וע"ז מביא קרבן.

נזיר פ"ו, ר"ס פ"ח מנזירות, פ"ה ס"ע צ"ג, סמ"ג ע"ש קכ"ו.

משנה הלכות

תגלחת פומא. נזיר שנטמא שצריך להתגלח עליה כמו שביארנו במצוה שע"ז, כיום השביעי לטהרתו מגלח, ואם לא גלח בשביעי מגלח בשמיני, וכיום השמיני מביא קרבנותיו ומתחיל למנות מיד הנזירות מחדש, והימים הראשונים יפלו, ודוקא כשנטמא מיום ג' לנזירות ואילך סותר^ט. נזיר טמא אינו צריך לגלח בפתח המקדש, ואינו צריך להשליך שערו תחת הדוד^ט.

שאר פרטים. כל מקום שתגלחתו פסולה מונה שלשים יום אחר התגלחת הפסולה ומביא קרבנותיו ומגלח^י. שלש בהמות אלו והלחם הבא עמהם והתגלחת הכל בא מן התולין דוקא^י, ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תחת הדוד של שלמים, ואם השליכו תחת החטאת יצא^א. ובלשכת הנזירים שהיתה בקרן מזרחית דרומית היתה נעשית, גילח במדינה יצא, ומשליך שערו תחת דוד, ואינו מגלח עד שיהא פתח העזרה פתוח^ב. ממורט שאין לו שער אין צריך להעביר תערה^ב. וצריך לגלח כל שערות ראשו, ובתער דוקא, גילח שלא בתער, או הניח שתי שערות שלא גילח, לא קיים המצוה^ב. גילח על הקרבן ונמצא פסול תגלחתו פסולה ולא עלו לו הזבחים^ב, ואם גלח על שלשתו ונמצא קרבן אחד כשר הותר בכל וישלים הקרבנות^ב, והשערות אסורין בהנאה^ב. נזוק אחד מן הימים הותר הנזיר לשתות יין ולטמא ולגלח, אע"פ שלא הניף ולא השלים שאר דברים, דשאר דברים רק למצוה הם^ב.

שם היו פ"י ה"ט. (ו) שם פ"ח ה"ב. (ז) שם ה"ג. (ח) שם ה"ד. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ו. (יא) שם ה"ז. (יב) שם פ"ו ה"ד. (יג) שם פ"ח ה"ה. (יד) שם פרק ו' הל' יא. (טו) שם היו וע"י בכ"ט ובלח"ט. (טז) שם ה"ד. (יז) שם פ"ח ה"א. (יח) שם ה"ג.

מצוה שעז

שנצטו הכהנים שיברכו את ישראל (מ"ע קמ"ה)

צוה הקב"ה לכהנים שיברכו את ישראל בכל יום, שנאמר (במדבר ו' כ"ג) כה תברכו את בני ישראל אמור להם. משרשי המצוה שרצה הקב"ה לתת את ברכתו לעם ישראל על ידי משרתיו הכהנים הקרושים והמהודים, אנשי החסד וההכרה, העומדים לפניו תמיד לשרת, ועל ידם תחול הברכה ממקור הברכות, כרתיב ואני אברכם, ולפי שהכהנים הם שלוחי דהתמנא ורדין. וברכות הברכה והמוכה לישראל יהנו מזה הכהנים במתנות כהונה, כתרומות ומעשרות וזרוע ולחיים והקבה, ועל ידי זה יתנו דעתם יותר לברך בכוונה ולהשפיע

משנה הלכות

ממקומן והולכין ועולים לדוכן, ועומדים שם פניהם כלפי היכל עד לך נאה להודות^א. כהן שלא עקר רגליו בעבודה אינו עולה לדוכן, ואם עלה לא ירד^ב, ועי' שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' י"ב). היו שנים הש"ץ קורא כהנים, ואם הוא אחד הופך מעצמו פניו כלפי העם^ג, וי"א^ד דגם לאחד קורא כהנים והכי נוהגים בהרבה קהלות. ואין המקרא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור, ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים^ה. המקרא קורא מלה במלה כל הג' ברכות^ו, ואין הכהנים מחזירין פניהם מהצבור עד שיתחיל השליח ציבור שים שלום, ואין רשאי לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם, ומתקנת ריב"ז שיעלו יחפים לדוכן^ז, והאידנא נהגו

מצות עשה על הכהנים בין תמימין ובין בעלי מומין לברך את ישראל בכל יום^א. ואמרו רז"ל^ב שיש ברבר שלשה עשין, ואם אינו מברך עובר ככולם, ודוקא כשקוראין אותו לעלות לדוכן ואינו עולה, ודוקא בעשרה^ג. וצריך לברך בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאות כפים, ובקול רם, ופנים כנגד פנים כלומר כלפי העם^ד, ובמקדש מברכין בשם המפורש אבל לא בגבולין^ה. ואסור להוסיף ברכה משלו, אבל מותר לברך אפילו כמה פעמים ביום אחד, ובכל פעם שמברך מקיים מצות עשה^ו. ותקנו חכמינו ז"ל לברך על סדר התפילות^ז. סדר נשיאת כפים. סדר נשיאות כפים, כשמגיע השליח צבור לעבודה (רצה) כל הכהנים עוקרין

שעת. א) חזק. ב) סוטה דף ל"ח ע"ב. ג) ר"מ הל' תפלה פסיו הי"ב א"ח סי' קכ"ח ס"ב. ד) ר"מ שם פ"ד ה"א, א"ח שם ס"ה. ה) ר"מ שם ה"י. ו) שם ה"ב. ז) מ"ת. ח) מ"ת ע"פ ר"מ שם ה"א. ט) ר"מ שם ה"ג א"ח שם ס"ח. י) ר"מ שם פרק מ"ו ה"א, א"ח שם ס"ח. יא) מ"א ס"ק י' ועי' באר"ט שם ס"ק י"א. יב) ר"מ שם פרק י"ד ה"ה, שו"ע שם ס"י. יג) ב"י והגהות סימניו שם בשם ס"ק וסמ"ג. יד) ר"מ שם ה"ה א"ח שם ס"ח. טו) ר"מ שם ה"ג א"ח שם ס"ג. טז) ר"מ שם ה"ו א"ח שם סמ"ז.

מצות המלך

הברכה על ישראל בעין טובה. ועד"ה יש בפסוק הראשון של ברכת כהנים אותיות כמנץ י"ה ובשני כמנץ ה"י ובשלישי יה"י, וזה מורה שהשם הנזכר בשלשה פעמים שליט בשלשה זמנים היה הוה ויהיה, והרי לך ששים אותיות, ועליהם אמר שלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל (כוונות האר"י י"ד).

תענית כ"ז מגילה כ"ד סוטה ל"ח, ר"ם פ"ד סתפלה, סה"ס ט"ע כ"ז, סמ"ג עשין כ', סמ"ק פ"י ק"ג, אורח פ"י קכ"ח.

מצוה שעט

לשאת את הארון בכתף (מ"ע קמ"ט)

צוה הקדוש ברוך הוא לכהנים ולוים לשאת את הארון על כתפיהם כשיצטרכו להוליכו ממקום למקום, שנאמר (במדבר ז' ט') כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו.

משנה הלכות

באנפילאות^א. ונוטלין הכהנים את ידיהם קודם שיעלו לדוכן, ואם לא נטל ידיו בכל יום. כהן ממזר אי נושא את כפיו, עיין משנה הלכות (ח"ב סי' כ"ה). כהן חלל אינו נושא את כפי"ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרי כהונה הכשרים. (שעט) גרדי המצוה. קיום המצוה, כל זמן שיצטרכו ישראל לישא הארון ממקום למקום לאיזה סבה שהיא או במלחמה, או בשעת שלום, או לשום דבר, לא ישאוהו בעגלה, אלא מצות עשה שישאוהו הכהנים או לויים על כתפיהם, ואין מוליכין אותו לא על בהמות ולא על העגלות, ולפי ששכח דוד ונשאו על העגלות נפרץ פרץ בעזא"ה. וכבר שמו חכמים^ב לדוד טועה בדבר ההתינוקות קוראין בו

באנפילאות^א. ונוטלין הכהנים את ידיהם קודם שיעלו לדוכן, ואם לא נטל ידיו אינו עולה^א. דברים המונעים מנשיאת כפים. ששה דברים מונעין נשיאת כפים וסימן מעשטי"ל, מומין, עבירה, שנים, יין, טומאת ידים, לשון"ס. ובעבירה היינו שהרג את הנפש או שעבד ע"ז. עיר שכולה כהנים ואין שם אלא עשרה עולים כולם לדוכן ומכריכין לישראל שבשאר מקומות, והנשים והטף עונים אמנ"ה. כהן אע"פ שאינו חכם והעם מרננין אחריו אין מונעין אותו מנשיאת כפים, ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מהמצוה^ב, ומיהו המחלל שבת כפרהסיא ומשומד ודאי אינו עולה^ב. ובעונ"ה בחו"ל אין הכהנים מכריכין בכל יום ונאמרו בזה כמה

(ז) ר"ם והגהות מייטנויות שם אורח ס"ה. (ח) ר"ם שם פרק ט"ו היה אורח שם ס"ו. (ט) ר"ם שם ה"א. (כ) שם ח"ג אורח שם ס"ה ל"ו. (כא) ר"ם שם ה"ט אורח שם ס"ה. (כב) ר"ם שם ח"ג אורח ס"ה. (כג) ע"י אורח שם ס"ו שרת משנה הלכות ח"ג סי' כ"ב. (כד) עיין רמ"א אורח שם סמ"ד וצמ"ד ס"ק ע' ומ"ז שם"ק ל"ו. (כה) שרע שם סמ"ב. שעט. (א) ר"ם פ"ב מהל' כל המקדש הי"ב. (ב) במדבר רבה פ'

משרשי המצוה לפי שעיקר כבודם של ישראל הוא התורה הקדושה שבה הכדילנו מכל העמים להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ונעשינו לגיונו של מלך, ולכן נצטוינו להפליג רוב חשיבותה. ולפי שמדרך האדם לישא אצלו מרגליות טובות, וכל שכן אבן טוב של כתר מלכות, ולא ישלחם עם שאר חבילותיו בעגלות כדי לשום עינו עליו בכל עת ורגע, כל שכן תורתנו הקדושה יקרה היא מפנינים שמן הראוי לשאת אותה בכתף ולא בעגלה על גבי בהמה או באופן אחר. והיה הארון נושא את נושאו, כמו שהנשמה אינה מן המדה של הגוף ובנם היא נקשרת כח השכלי בכח החומרי, והנשמה נושא את נושאה, ולולא הנפש אין חיות בגוף, ואעפ"כ הגוף נושא הנפש (הנשמה), כשארם הולך ממקום למקום גם נפשו נעתקת עמו, כן הדבר בארון.

סופה ל"ח מנחות צ"ח, ר"מ פ"ב מכלי המקדש, ט"ח ט"ז ל"ד, ס"ג ע"ח קפ"ח.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

עגלות, הא אפשר שיעמדו על העגלות וישאו בכתפיהם, על כרחך כהאי גוונא אסור.	עגלות, הא אפשר שיעמדו על העגלות וישאו בכתפיהם, על כרחך כהאי גוונא אסור.
המצוה לדורות בכהנים או לויים. ודע דהרמב"ם כתב דמצוה זו במדבר היתה על הלויים, אבל לאחר כן לדורות נשתנה ונתנה לכהנים. אבל הרמב"ן ודעימי כתבו חלילה לנו שנאמר שנשתנה שום מצוה בתורה שיהיו נפסלים הלויים ממשא הארון לעולם, אלא כהנים ולויים בכלל המצוה, והסכימו עמו האחרונים ז"ל, ועיין לעיל מצוה צ"ו. ונהג בזמן שישראל על אדמתן והארון בינינו. ובעונ"ה אין לנו לא מלך ולא ארון לשאת, י"ד שיתגלה לנו במהרה עם משיח צדקינו.	יקחו הלויים הארון על כתפיהם כמשפטו, אלא שיעמדו הלויים על העגלה והארון על כתפיהם אם כהאי גוונא מקרי בכתף שהרי על כתפיהם הוא נישא, או דילמא על כתפיהם ולהלך ברגליהם על הארץ בעינן, ולפי טעם החינוך שהוא משום כבוד לכאורה גם בזה יש כבוד. ונראה להביא ראיה מספרי דקאמר והיכן צוהו ולבני קהת לא נתן הא לא חידשו הכהנים כלום אלא הכל מפי משה ומשה מפי הגבורה, ע"כ. נראה דלבני קהת לא נתן עגלות משום דבכתף ישאו, ואי נימא דהלויים על העגלות והארון על כתפיהם שפיר דמי אכתי למה לא נתן להם

מצות המלך

פ' בהעלותך יש בה ה' מצות עשה וב' לאוין

מצוה שפ

פסח שני (מ"ע ק"ג)

צוה הקב"ה לכל מי שלא עשה פסח ראשון בזמנו שיעשה פסח
 בי"ד באייר, והוא נקרא פסח שני, שנאמר (במדבר מ'
 י"א) בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש יעשו אותו וגו'.
 משרשי המצוה מה שכארנו בפסח ראשון. וכבר ביאר הבעל
 הגדה פסח זה שאנו אוכלין על שום מה על שום
 שפסח על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל,
 וזה זכר לנם שפסח על בתי בני ישראל, וע"י נזכור כל הנסים

משנה הלכות

הכל, הזיד בראשון אף דשגג או נאנס
 בשני חייב כרת, דעיקר חיוב על
 הראשון. נשים ועבדים מחלוקת אי
 חייבים בשני, ומיהו אפילו נשים
 שהזידו בראשון ועשו בשני נפטרו
 מכרת.

הטמאים שנדחים לפ"ש. טמאים
 שנדחים היינו

שלא היו יכולים לאכול בערב, אבל טמא
 שרץ ונבלה או זב בעל שתי ראיות כיום
 שהוא ערב פסח אם טבלו שוחטים
 וחורקין עליהם והם אוכלין בערב ואינם
 נדחין לפסח שני. ובטומאת מת כיום
 השביעי שלו נחלקו ר"מ והראב"ד אי
 דוחין אותו לשני. מי ששחטו עליו
 הפסח כחשבו שמתו לאכול בערב
 ונודע אחר כך שנטמא קודם בטומאת
 התהום, או שנטמא אח"כ, כבר נפטר
 ואין צריך שני. טמאים שהיו יכולים

להוציא ס"ת לקראת מלכים. וכתב
 החינוך דלהוציא ס"ת נגד
 מלך אין צריך כהנים או לויים וכל בני
 ישראל ישאו, ואם יבחרו מהם מדרך
 כבוד תבא עליהם ברכה, נראה עכ"פ
 דס"ל דהוה מצוה להוציא ס"ת נגד מלך.
 שפ) נדדי המצוה. קיום המצוה. נפש
 מישראל שהיה

טמא או בדרך רחוקה בי"ד בניסן בין
 הערבים, או שוגג או אונס, ואפילו מזיד,
 ולא עשה הפסח בראשון, יעשה פסח
 בי"ד באייר והוא נקרא פסח שני. ודוקא
 יחיד נדחה ואין צבור נדחין, לפיכך רוב
 הצבור שהיו טמאים בראשון עושין אותו
 בטומאה.

חיוב כרת. דעת הרמב"ם דאם היה
 שוגג או אונס בראשון
 והזיד בשני חייב כרת והראב"ד פליג
 עליו. הזיד בשניהם חייב כרת לדברי

שפ. (א) ר"מ פ"ה מ"ל קרבן פסח ה"א ב'. (ב) שם פ"ו ה"א. (ג) שם פ"ה ה"ב. (ד) שם. (ה) עיין ר"מ
 שם ה"ח ובבב"ט ולח"ט ומצ"ח. (ו) מצ"ח. (ז) ר"מ שם פ"ו ה"א ג'. (ח) שם ה"ב. (ט) שם ה"ב (וע"י פ"ה

והנפלאות שעשה עמנו ושינוי הטבע בעשר מכות למצרים ולילה כיום יאיר לישראל. ולפי שלא עשה בפסח ראשון זכר לכל אלו, ואפילו בזדון לבו וכל שכן באונם, לחומר המצוה שהיא מצות עשה שיש בה כרת נתנה הקב"ה לתשלומין לרוב רחמיו לזכות בה כל איש ישראל ושלא יענש כרת עליה ח"ו. ועד"ה בא לרמו למי שהוא ממא, מלוכלך בחמאים, וברדך רחוקה, רחוק מדרכי ה' כי לא דרכי ה' דרכיו, אם ישוב ויטהר עצמו במים קדושים ירחמהו ה' ויעשה אותו אדם שני.

פסחים פ"ט. ר"ם פ"הו מ"ק"פ. פ"ה"ם מ"ע ג"ז ג"ה ל"ת ק"י"ב. ספ"ג ע"ש ר"כ"ד ר"כ"ו ל"א"ן שניו שני"ב.

מצוה שפא

פסח שני נאכל על מצות ומרורים (מ"ע קנ"א)

צוה הקב"ה לאכול כשר פסח שני בזמנו על מצות ומרורים, שנאמר (במדבר ט' י"א) על מצות ומרורים יאכלוהו. משרשי המצוה בא להודיענו דהפסח נאכל כדרך שנאכל

משנה הלכות

להפטר בראשון בע"פ ולא תקנו הוי כמזידיים בראשון. היו אנוסים, כגון שלא היה להם מקוה הו"ל אונס. קמן שנתגדל. קטן שהגדיל או גר שנתגייר בין שני פסחים חייבים לעשות פ"ש, וקטן שעשה פסח בראשון ונתגדל בין ראשון לשני נפטר בראשון ולא צריך שני". עשיית קרבן פסח שני. מן שחיטת הפסח וכל ענינו כמעשהו בראשון כך מעשהו בשני". בא מן הכבשים, ומן העזים, זכר תמים בן שנה, ושוחטו בין הערבים", ומיהו אין צריך ביקור ד' ימים, ואין צריך ג' כחות

לשחיטתו, ואינו דוחה טומאה", ועיין לקמן מצוה שפ"א. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים בתור חיוב, ובנקבות ברשות. והוא אחת מב' מצות עשה שבתורה שחייבין עליה כרת".

שפא גודי המצוה. פסח שני נאכל בליל ט"ו אייר על מצות ומרורים, וכל הסדר הכל כפסח ראשון, והמצות צריכים להיות שמורה משעת קצירה, ומרור כשר לפסח", הכלל כל דיני מצוה שיוצאין בראשון יוצאין בשני". אין לו מצוה ומרור יוצא בפסח לחוד, דמצוה ומרור למצוה ולא לעכב". ואכילת הפסח שיעורו בכזית ככל

ה"א שהכל תלוי בזמן שחיטה. (י) שם פ"ה ה"ד. (יא) שם היו ועי' בכ"מ. ועי' שרית משנה הלכות ח"ג סי' ר"ל. (יב) תוס' פנחות רף מ"ט ע"א ד"ה ח"ל, ועי' במל"מ שם פרק א' ה"ד ועי' ר"ם שם פ"י הפ"ו. (ג) ר"ם שם פרק א' ה"א. (ד) מ"ה ע"פ פסחים צ"ו ע"א ותוס' שם צ"ה ע"א ד"ה ט"ה. (ט) ר"ם שם פ"י הפ"ו. (טז) שם הל' שגגות פ"א ה"ב. שפא. (א) ויחך מ"ה. (ב) ר"ם פ"י מהל' קרבן פסח הפ"ו. (ג) שם פ"ה ה"ב.

מצות המלך

הראשון, ולא יחשוב האדם מאחד שכבר אכל מצה ומרור בחג פסח הראשון ולא חסר רק הפסח, ומה שחסר בראשון ישלים ויצטרף, בא הציווי מפורש דהמצוה לאכלם שלשתם יחד בין בראשון ובין בשני, ואף שראה גם אכילת שלשתן יחד באחרים אינו דומה לעושה מעשה בעצמו, כי יעמוד תמיד לזכרון בין עיניו. ויאכלו המלה שהוא אלהי מצרים על מצות ומרורים, שכן המצרים העובדים למלה האכילו את אבותינו מריבות ומרנים על מצות ומרורים.

מראה מקומות עין מצה ש"פ.

משנה הלכות

מותר עם הפסח ע"ש, ולפענ"ד פשוט מדכתיב חמץ ומצה עמו בבית משמע דדוקא בבית אבל לא באכילה, גם מדרשו ז"ל (פסחים צ"ה ע"א) ככל חקת הפסח יעשו אותו במצות שבגופו הכתוב מדבר, מצות שעל גופו מנין ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו, נמצא דדרשו מצות ומרורים כפסח ראשון בעי, והתם פשוט דבלי חמץ, מלבד שהחמץ מבטל טעם מצה ומרור ופסח בפיו. שאר דינים שביניהם. פסח ראשון אין מוציאין ממנו חוץ לחבורה, ומביאין עמו חגיגה, ואפשר שיבא בטומאה כגון ברוב צבור טמאין, פסח שני מוציאין אותו חוץ מבית אכילתו, כלומר לא לאכלו חוץ מבית אכילתו אלא צריך להחזירו לחבורתו ולאכול, אלא שפסח ראשון כיון שיצא חוץ נפסל ולא פסח שני (צל"ח). ואין מביאין עמו חגיגה, ואינו בא בטומאה לעולם^ט. ונוהג בזמן הבית כמי שלא עשה פסח בראשון.

אכילות שבתורה^ז. ומרור עין או"ח סי' תע"ג במג"א^ח שאין יוצאין רק בה' מינים.

דינים שבין פסח ראשון לשני. ויש דינים מחולקים בין ראשון לשני כמו שאמרו רז"ל^י מה בין ראשון לשני הראשון אסור בכל יראה וכל ימצא והשני חמץ ומצה עמו בבית, ראשון נוהג שבעה, והשני אינו נוהג אלא יום אחד, ואין שם יו"ט ואינו אסור במלאכה, הראשון טעון הלל באכילתו והשני אין טעון הלל באכילתו, וזהו זה טעונין הלל בעשייתו, ושניהם נאכלים צלי, ושניהם דוחין את השבת^{יא}.

חמץ ומצה עמו בבית. ופשוט דמה שאמרו בשני חמץ ומצה עמו בבית, כלומר שאין מחויב לבדוק חמץ ולהוציא מביתו אבל אסור באכילתו יחידיו, וכ"כ רש"י בהעלותך ט' פסוק י' ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו, ובמנ"ח תמה מנא ליה לרש"י הא, ופשיטא ליה דאפילו לאכול חמץ

(ד) עין ר"מ שם פ"ב ה"ג. (ה) ס"ק ט"ו. (ו) פסחים צ"ה ע"א. (ז) ר"מ שם פ"י ה"ג. (ח) פסחים צ"ה ע"א, הובא במנ"ח. (ט) שם.

מצוה שפכ

שלא להותיר מבשר פסח שני (ל"ה רל"א)

הזהיר הקב"ה שלא להותיר מבשר פסח שני למחרתו, שנאמר (במדבר ט' י"ב) לא ישאירו ממנו עד בקר. משרשי המצוה, עיין מצוה ח'. ולפי שנשתנה פסח שני בכמה דברים מבראשון, שבשני חמץ ומצה עמו בבית, ואינו נוהג אלא יום אחד, ואינו אסור במלאכה, ואין טעון הלל באכילתו רק בעשייתו, ואינו יו"ט, לא נאמר הואיל ונדחה מכל אלו נדחו גם חומרותיו שלא להותיר ממנו, בא האזהרה בפירוש דלא ישאירו ממנו עד בקר כי פסח הוא ככל משפטו, ואסור להשאיר ממנו כי אין דרך מלכים להשאיר מיום על חבירו ואם נתותר באש ישרף כדרך מלכים ושרים. עוד טעם ע"ד הפשט שלא יותירו ממנו עד בקר שמא יסריח ונמצא איכא בזיון קדושים, וכדי להרחיק מזה צוה לשורפו כל הנותר ממנו. ועד"ה כי הנותר ממנו נותן חלק לכחות הנמשכים מהאש הגדול, ואין היחוד שלם כי זמן אכילתו כלילה רמו למידת לילה, ובליל פסח לילה כיום יאיר, ולכן לא ישאירו ממנו עד בקר.

מראה מקומות עיין מצוה ש"פ.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

שפכ (גדדי הלאו. המותיר מבשר פסח שני עד הבוקר ולא אכלו עובר בלאו^א ואין לוקין עליו, ואפילו במזיד והתרו אותו אין לוקין עליו כיון הניתק לעשה, והנותר ממנו באש תשרף^ב, גם כי הוה ליה לאו שאין בו מעשה^ג. ונסתפקו האחרונים אם הותר פחות מכזית אי עובר^ד. ואינו עובר רק אם הניח דברים הראויים לאכילה, אבל אם הניח דברים שאינם ראויין לאכילה, אפילו רק מכת איסור

דרבנן שעלייהו כגון שמנו של גיד או גידי צוור אף שהם בשר, אינו עובר עליהם^ה. גידין שסופן להקשות אינו עובר עליהן, וגידין הרכין שנמנין עליהם כפסח עובר עליהם^ו.

מי עובר. והלאו זה מוטל על כל בני חבורה דהם כולם מחזירים לאכלו^ז. ואין עוברין עליו אלא פעם אחת בבקר הראשון שניתותר ואחר כך אינו עובר עוד. ועיין תוס' פסחים כ"ח ע"א ד"ה וחמץ

שפכ. א) ר"ט פ"י מהל' קרבן פסח ה"א ט"ו. ב) שם ה"א הל' פסול המוקדשין פ"ח ה"ט. ג) כ"ט ומל"ט כהל' פסול המוקדשין שם. ד) עיין מצ"ח מצוה ח' ה) מצ"ח שם, ועי' ר"ט הל' ק"פ פ"י ה"א. ו) מצ"ח שם ע"פ ר"ט שם ה"י וש"ס פסחים דף פ"ד ע"א. ז) מצ"ח שם.

מצות המלך

מצוה שפג

ועצם לא תשכרו בו (ל"ח רל"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לשכור עצם קרבן מעצמות קרבן פסח השני, שנאמר (במדבר ט' י"ב) ועצם לא ישכרו בו. משרשי המצוה מה שכתבנו בסמוך מצוה שפ"ג, שלא נאמר הואיל ונדרחה לפסח שני ונדרחו קצת חומרותיו מותר לשכור בו גם העצמות. ולפי שהכלב לא חרץ לשונו לבני ישראל אמרה תורה ועצם לא ישכרו בו אלא יעמוד שלם להכרה מעליא, הכלבים יסתכוהו לאלהי מצרים בחוצות באשפתות וראו פחיתת אלהיהם. עוד טעם בדבר י"ל כי אם יותר לשכור העצמות יסמוך על המח שבועצמות לאכלו ואולי לא ימצא כל צרכו, ונמצא לא אכל כדי שבעו מפסח, אבל כשנצטרך למנות רק על בשר בעין אין לשעות כוח. ועד"ה צוה שלא לשכור, רמז שאין הקב"ה חפץ לכלות ולחשחית מעשה ידיו, ואע"פ שצוה לשחוט הפסח ולאכול רמז להחליש כח השר העליון השולט עליו, וצוה השי"ת להשאיר לו מאומה רושם

משנה הלכות

זמנו. וזמן שנעשה נותר מדאורייתא כעמוד השחר^א, וחכמים גזרו מחצות ואילך כדי להרחיק אדם מן העבירה^ב. ונוהג בזמן הבית כל זמן שהפסח נוהג.

שפג נדרי הלאו. השוכר עצם מקרבן פסח טהור הרי זה לוקה^א, ואינו חייב אלא על שכירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מח, עצם שאין עליו כזית בשר ואין בו מח אינו חייב על שכירתו, היה עליו כזית בשר ושכר העצם שלא במקום הכשר או שלא במקום המח חייב אע"פ שהמקום ששכר פנוי הוא^ב.

על איזה עצמות מוזהר. השוכר אחר

נשים. נשים אף דהוי בשני רשות, מ"מ אם עשו פסח שני נראה פשוט דעוכרות בלאו זה מאחר שעשו הפסח אף שהם רשות, אלא דבעיקר דין נותר לנשים אי עוברים בו האריך המנ"ח במצוה ח' כיון דהוה לאו שאין בו מעשה, וכבר עמד על מדוכה זו בפמ"ג בפתיחה לאו"ת לפי מה דמבואר בקדושין ל"ה דכל מצות לא תעשה נשים חייבות, ואמרינן מנא הני מילי אמר ר"י אמר רב וכן תדר"י אמר קרא איש או אשה, השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ופרש"י ולאוינן עונשין מלקות הן, משמע דלאו שאין בו מלקות לא השוה, ע"ש ודו"ק.

(ח) ר"מ שם ה"א. (ט) שם פ"ח ה"ו. שפג. (א) ר"מ פ"י מ"ה קרבן פסח ה"א. (ב) שם ה"ג.

שלם ולא ישברו עצמותיו, כי לא יהפוך נמות הרשע כי אם בשוכו מדרכו וחיה (עיין מצ"ד מצ' תי"ב).

מראה מקומות עיין מצוה ש"ב.

מצוה שפד

לתקוע בחצוצרות בכל יום (מ"ע קנ"ב)

צוה הקב"ה לתקוע בחצוצרות במקדש בכל יום עם הקרבת קרבנות, שנאמר (במדבר י' י') ובוים שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלתיכם

משנה הלכות

בעצם פסול. ובמנ"ח מצוה ט"ז הקשה בפסול אמאי נוהג איסור שבירת עצם, הרי עומד לשרוף הוא ונימא כתותי מכתת שיעוריה, ובאמת כי אינו קושיא כי העצם מצידו אינו עומד לשרוף, ר"ל אין חיוב שרפה על העצם מצד עצמו אלא המח הוא שחייב שרפה ולא אמרינן בעצם כתותי מכתת, והבן. וליכא להקשות דנימא כשרוף דמי וא"כ ליכא מח בעצם דהרי על כל פנים כזית איכא בפנים, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' קנ"ט-ק"ס) מה שהארכתי בדן דהעומד לשרוף וכתותי מכתת שיעוריה. ונוהג כמצוה הקודמת.

שפד) מצות תקיעה במקדש. קיום המצוה, בזמן שבית המקדש קיים מצות עשה לכהנים לתקוע בחצוצרות בבית המקדש בשעת הקרבת הקרבן, ואף שבקרא כתיב ובוים שמחתכם ומועדיכם, מכל מקום בכל יום היו תוקעין במקדש לדעת כמה פוסקים, ועיין חינוך, ומיהו דעת הרמב"ם^ג וכמה מוני המצות דאין המצוה בכל יום אלא ב"ט ור"ח

השובר בעצם אחד לוקה^ה. פסח שהוא נא או מבושל, ואפילו נפסל בטומאה ויוצא וכיוצא בהם, כל שהיתה לו שעת הכשר יש בו משום שבירת עצם, לא היה לו שעת הכשר כגון שנתפגל או נעשה במחשבת שינוי זמן או שינוי השם אין בו משום שבירת עצם^ה. היה גדי קטן ועצמותיו רכין לא יאכל אותם שהרי זה בכלל שובר עצם, וזה הכלל כל הנאכל בשור הגדול אחר שנתבשל הוא שמותר לאכול נגדו בגדי הרך אחר צלייתו, כגון ראשי כנפים והסחוסים^ה.

אבילת מח. מח שכראש נמנין עליו מפני שיכול להוציא בלי

שבירת עצם^ה. השורף עצמות והמתך גידים אין בו משום שבירת עצם, ונראה לי שאם נשרף עצם בשעת צליתו, מותר להוציא המח, וגם חייב לעשות כן שלא יבא לידי נותר

שיעור השבירה. ושבירת העצם לאו ששברו דוקא

למחצה לשליש ולרביע אלא כל שחסר ממנו כל שהוא חייב ובלבד שיחגור הציפורן בהפגימה^ה.

(ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ז. (ה) שם ה"ט. (ו) שם ה"י. (ז) שם ה"ה. (ח) מצ"ח מצוה ט"ז. שפד. (א) פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה.

מצות המלך

וגו'. ובא הפירוש בקבלה לתקוע בכל יום, ובכלל המצוה לתקוע בעת צרה שלא תבא, שנאמר (שם ט') וכי תבאו מלחמה.

משרשי המצוה מכואר, ונוכרתם לפני אלקיכם ונושעתם, כלומר כי מדרכי התשובה שאל יאמרו על הצדה הבאה עליהם ח"ו שמקדה הוא, שאם יעשו כן מוסיפין על המאטם פשע. אלא יתבוננו ויבינו כי הכל מאתו ית"ש בא על המאטם ולעורדם בתשובה, ויעשו תשובה ויצעקו לפניו העונה לעמו ישראל בעת צרה וצוקה. וצוה לתקוע בשופר, כי מדרכו להחרד הלכבות ולעורדם כדכתיב היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, והיו תוקעים בחצוצרות לעורר ובשופרות להכניע כי זה טבעם. והתקיעות על הקרבנות גם כן מזה הטעם, שלא יחשוב החוטא כי בקרבן יכופר וישולם, ולא יכנע ויתודה ויוסיף על המאטו פשע בהקריבו קרבן ולבו כל עמו לשוב. אלא צריך להתאבל ולכבות ולהתודות ברמעות שלישי, וע"י תשובה יהפוך מרת הדין למרת הרחמים ויכופר עון ושב ורפא לו.

ר"ה כ"ז תענית י"ח, ר"מ פ"א מתענית ופ"ג מכלי המקדש, פ"ד פ"ג נ"ג, פ"ג עשין ק"ג, א"ח ס"ו תקע"ו.

משנה הלכות

מעשה החצוצרות. החצוצרות היו באין המקדש. כר"ה היה השופר מאריך ותצוצרות מקצין מפני שמצות היום בשופר, ובתענית היה השופר מקצר והחצוצרות מאריכין מפני שמצות היום בחצוצרות. והתקיעות היו בשעת הניסוך בכל הקרבנות ציבורי".

מצות תקיעה בעת צרה. והנה הרמב"ם והחינוך כללו במצוה זו גם לתקוע בעת צרה שלא תבא על הציבור ובהה"מ תמה למה לא ימנה בשתי מצות, והסמ"ג חשבו לשתיים. וחצוצרות של תענית מחוץ למקדש בלא

מעשה החצוצרות. החצוצרות היו באין משל כסף מעשת אחד, ומכה בקורנם עד שיצא ממנה חצוצרות שלמה, ואם עשאה מגרוטאות כסף כשר, עשה משאר מיני מתכת פסוליך. ואין פוחתין במקדש משני חצוצרות ומוסיפין עד מאה ועשרים, וי"א עד עולם

התקיעות. ואין פוחתין מעשרים וארבע תקיעות בביהמ"ק ואין מוסיפין מארבעים ושמה". ואין תוקעין בשופר וחצוצרות כאחד אלא בכית

(ב) ר"מ שם, רש"י מצות כ"ח ע"א ר"ה מן העשות. (ג) ר"מ שם ה"ד. (ד) ע"י תוס' ערבין דף י"ג ע"א ר"ה ומוסיפין. (ה) מוכה נ"ג ע"ב ר"מ שם פ"ז ה"ה ו'. (ו) ר"מ פ"א מהל תעניות ה"ד ומ"מ שם. (ז) ר"מ פ"א מהל שופר ה"ב ופ"א מהל תעניות ה"ד. (ח) מצ"ח ע"פ ר"מ הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב ג' ר'. (ט) פ"א מהל תעניות ה"א.

פ' שלח יש בה ב' עשין ול"ת אחת

מצוה שפה

להפריש חלה (מ"ע קנ"ג)

צוה הקב"ה להפריש חלה מכל עיסה וליתן אותה לכהן, שנאמר (במדבר ט"ו כ"א) מראשית עריסותכם תתנו לה' תרומה.

משרשי המצות היות כי חיות האדם, הגוף ונפש, תלוי בלחם, כמו שענינו רואות שאם לא יאכל מזון כמה ימים ימות ברעב ותצא נשמתו ממנו, ואיך אפשר שהלחם החומרי תוון חלק הרוחני. אלא הענין הוא כי כל מאכל יש בו רוחני כמו שאמר הכתוב לא על הלחם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה', כלומר מוצא פי ה' שבלחם, שהוא החלק הרוחני הנשפע בו בלחם, יחיה האדם. וממעם זה צותה התורה להפריש

משנה הלכות

<p>שופר, ואין תוקעין ומריעין אלא בחול, ולא זועקים ומתחננין בתפלה בשבתות וימים טובים אלא א"כ היתה עיר שהקיפוה גוים או נהר או ספינה המטרפת ביס"כ. והכהנים תוקעין בחצוצרות^ב ובשופר בין כהנים בין ישראלים^ג. ומד"ס שיתענו הציבור בעת צרה עד שירחמו עליהם מן השמים^ד, וכן מצוה להתענות לכל יחיד על כל צרה שלא תבא וישוב ויתודה עד שירחמהו ה'^ה. ונוהג תקיעת חצוצרות לקרבן כביהמ"ק בכהנים, ולענין תשובה בכל מקום ובכל זמן (רעין מג"א סי' תקע"ו^ו ובתרי"י ריש פ' היה קורא).</p>	<p>שפה) איזו עיסה חייבת. קיום המצוה, חמשה מיני דגן חייבים בחלה, והם חטים, ושעורים, כוסמין, שבלת שועל, ושיפון^א. נתערבו הקמחין מכולם יחד מצטרפין לשיעור עיסה^ב. שיעור קמח שנתחייב בחלה הוא כשיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה, פחות מכאן פטורה^ג. והוא לכל הפחות כשיעור 1½ פונט וחצי, ויש חולקין דהשיעור הוא כפלים מזה ועכ"פ במקום שמסופק לא יברך ויפריש בלי ברכה. גילוש מזה מעט ומזה מעט אין החטים מצטרפין אלא עם הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל, חוץ מן החטים^ד. ואין שיעור</p>
---	--

(י) שם הדר. (יא) שם הדר. (יב) שם פרק ד' הדר, ופי' מזה כל המקדש הדר. (יג) מצ"ת (יד) ר"מ הל' תעניות פ"א הדר. (טו) שם ה"ט. (טז) בראש הסמן, שפ"ת. (א) ר"מ פרק ו' מהל' בכורים הל' ב' י"ד סי' שכ"ד ס"א וש"ך שם ס"ק א'. (ב) ר"מ שם ה"טו י"ד שם ס"ב. (ג) ר"מ שם, י"ד שם ס"א. (ד) ג"ל"ח פסחים דף קמ"ז ע"ב, הובא במ"ת שם ס"ק א', ועי' שר"ת טעמיה הדר סי' ס"ט ח"ו סי' קנ"ט ק"ג ח"ט סי' קצ"ד מדי"ח ח"א סי' ש"פ. (ה) ר"מ שם פ"ז ה"ג י"ד שם ס"ב.

מצות המלך

חלה ולעשות מצוה עם העיסת, ולעודד כח הקדושה שבו. ואז הלחם מזכך לגוף ונפש האוכלה, והנשמה נהנית מהרוחניות והגוף מהגשמיות שבת. וצוה הקב"ה ליתנה להכהנים למען יחיו בלי יגיעה, כי הם משרתי ה' העוסקים תמיד בעבודתו ית"ש ועל ידם יתברך הלחם מאתו ית"ש (האר"י ז"ל וד"ע).

מ"י חלה ותרומה פרק ב' חלק ק"ה, ר"ס פ"ה סבב"ו, פ"ה פ"ע ק"ג, פ"ג ע"ג קמ"א, פ"ג רפ"ו, י"ד שכ"ב

משנה הלכות

לחלה לכמה שיתן בזמן הזה, ומ"מ יפריש כדי שיראה שהוא חלה. המפריש חלתו קמח אינו חלה, ואם יאמר לכשיעשה זה עיסה תהא זו חלה הרי זו חלה".

צירוף עיסות. העושה עיסתו קב קב לבדו פטורה מחלה עד

שישכו יחד, כלומר שידבקו, ואם אפאן ונתנן לסל הסל מצרפן. וכן סדין או מפה מצרפן, וכן ראוי לעשות במצה בפסח. ולכתחלה לא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב, ובדיעבד מותר ליקח מאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת שיהיה בו לשאור. חלת חו"ל לא בעינן מן המוקף ואוכל והולך ואחר כך מפריש, ובמצות שלשין כל אחד לבדה צריך שישאיר מכל אחת מעט לחלה, ועיין לעיל מצוה ש"א, ולכן טוב להפריש מקודם.

עיסות הפטורות. עיסת תרומה והקדשים פטורה מן החלה.

(ז) רמ"א שם סי' שכ"ב ס"ה. (ז) ר"מ שם פ"ה היא י"ד סי' שכ"ז ס"א. (ח) י"ד שם. (ט) ר"מ שם פ"ו היא י"ד סי' שכ"ב ס"א. (י) ר"מ שם פ"ו המ"ו י"ד שם. (יא) י"ד שם. (יב) ר"מ שם פ"ו היא רמ"א שם סי' שכ"ז ס"א. (יג) ר"מ הל' מעשה פ"א וה"ה י"ד סי' שכ"ג סמ"א. (יד) רמ"א שם, ועי' אריה סימן תנ"ו ס"א. (טו) ר"מ הל' כבודים פ"ח היא מצ"ת. (טז) ר"מ שם היא י"ד סי' ש"ל ס"א. (יז) ר"מ שם פ"ו היא. (יח) מצ"ת. (יט) ר"מ שם ה"ד. (כ) שם פ"ה היא י"ד סי' שכ"ב ס"א. (כא) י"ד סי' שכ"ב ס"ג ת"ה שם, ועיי' שם ב"ש ס"ק ה' ומ"ו ס"ק ב' תקדיח ובית הלל שם. (כב) שם סי' שכ"ג ס"א בתנ"ה. (כג) ר"מ שם פ"ה היא י"ד סי' שכ"ב ס"ג. (כד) ספר המצות שודש י"ב, ועיי' מצ"ת כ"ה) שם היא וספר המצות ע"ש קל"ג

סדר מצות היום

מצוה שפו

מצות ציצית (מ"ע קנ"ד)

צוה הקב"ה להמיל ציצית על כל נגר שנתכסה בה ויש לו ארבע כנפים או יותר, שנאמר (במדבר מ"ו ל"ח) ועשו להם ציצית, ונאמר (רברים כ"ב י"ב) גרילים תעשה לך על ארבע כנפות כמותך אשר תכסה בה.

משדשי המצוה מה שמפורש בקרא וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. כי אין לך דבר יותר טוב לזכרון כמו מי שנושא חותם ארוניו קבוע בר' כנפות כמותו אשר יכסה בה תמיד, ויהיה תמיד מצות ה' לפניו. ואמרו רז"ל כי ציצית עולה תרי"ג, וע"ז אמרו שקולה מצות ציצית ככל התורה. ועוד רמזו בה כי גופו של אדם ונפשו הכל להשם ב"ה, כי הלב רמז לגוף שנברא מן הלוּבן, וחמין רומזין להתחלת

משנה הלכות

ציצית וציצית, ובזמן שיש תכלת נותן ב' חוטין תכלת וב' חוטין לבן אין תכלת, נותן ארבעתן לבן ואין התכלת מעכב את הלבן. סדר עשייתן, תוחב החוטין בנקב שעל הכנף תוך ג' אגודלין מן הכנף, הניחן למטה מאגודל או למעלה משלש אגודלין אין זה כנף. קושר שני קשרים וכורך ז' כריכות, וחוזר וקושר ב' קשרים וכורך ח' כריכות, וקושר ב' קשרים וכורך י"א כריכות, וקושר ב' קשרים וכורך י"ג כריכות, וקושר ב"ק, וכן בכל ד'. אורך הציצית י"ב אגודלין ואם ארוך יותר אין לחוש. ונכון לעשות שני שלישים חוטין ושליש חוליה. ציצית של צמר ופשתן פוטרין בין במינם ובין שלא במינם,

שפו) נגד החייב בציצית. אדם מישראל שיש לו טלית משלו שלובשו ביום, ויש לו ד' כנפות או יותר, חייבת בציצית על ד' כנפות המרוחקות. אין לה אלא ג' כנפות פטור מציצית. שיעור הטלית מתחיל מכדי שיחכסה ראשו ורובו של קטן כבן שש"ב ובאמה על אמה יוצא לדיה. ויש ליזהר להיות לטליתים קטנים שיעור, וכ"ש בשבת בעירות גדולות שיש רשות הרבים דאורייתא.

עשיית ציצית. וד' ציציות מעכבות זו את זו, שארבעתם מצוה אחת הם, אין לו אלא ג' לא קיים המצוה ואסור לצאת בבגד שיש לו ארבע כנפות וג' ציציות. ומצוותן ד' חוטין לכל

שפו. (א) ר"מ פ"ג מהל' ציצית היא ג' אר"ח ס"י ס"א. (ב) ר"מ שם היא אר"ח ס"י ס"ו. (ג) ע"ש במ"ב ס"ק ד' בשם אר"ח, ועי' שרית משנה הלכות ח"ח ס"י ג'. (ד) תשרי רמ"א ס"י ק"י ע"י אר"ח ס"י י"ג ס"א ס"י ש"א ס"ח, ועי' שרית משנה הלכות ח"ו ס"י ה'. (ה) ר"מ שם פ"א ח"ה אר"ח ט"מ י"ג סעף א'. (ו) ר"מ שם ח"ו אר"ח ס"י י"א ס"ב ז'. עי' ר"מ ח"אב"ד שם. (ח) ר"מ שם ח"ד. (ט) ר"מ שם ח"ו אר"ח שם ס"ט (י) ג"א שם ס"ק כ"ב בשם של"ה, ועי' שם כשע"י תשובה ס"ק כ"ד. (יא) אר"ח שם ס"ד. (יב) ר"מ שם

מצות המלך

ברייתו של אדם כעין חטין (נדה כ"ה), אמר רב עמרם שתי ידכותיו כשני חוטין של זהורית. והתכלת רומה לרקיע ורמוז לנפש שהוא מן העליונים. ולזה אמרו רז"ל (מנחות מ"ג) תכלת רומה לים וים רומה לרקיע ורקיע רומה לכסא הכבוד. וכורכין חוט התכלת על הלכך, שהנפש היא עליונית והגוף תחתון. ועושיין הכריכות לרמוז הרקיעים ואוירים שכיניהם.

מנחות ל"ו ע"ד ס"ד, ר"מ הל' ציצית, פ"ה ס"ז י"ד, פ"ג ע"ג כ"ו, פ"ק ס"י ז"א, א"ח ס"י י"א.

מצוה שפז

שלא לתור אחר מחשבות הרעות שכלב (ל"ח רל"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לתור אחר תאוות ומחשבות הרעות שכלב וראיית העינים, שנאמר (במדבר ט"ו ל"ט) ולא תתורו

משנה הלכות

ושאר מינין במינם פוטרים שלא במינם אינם פוטרים^י, מיהו נכון שלא לעשות שום ציצית רק מצמר^י. וצריך לטוותן לשמה^י. טוון עכו"ם פסולים^י. הפטורים מציצית. נשים פטורין מציצית^י וכשרין לעשותם^י, ויש חולקים^י שלא יעשו אותן. כסות לילה פטור אפילו ביום, כסות יום חייבת אף בלילה^י. בגד שאול או גזול פטור מן הציצית, ולאחר שלשים יום חייב מדרבנן^י. טומטום ואגודווינוס חייבים מספק^י. כללים. וכל פעם שאדם לובש חייב בכרכה^י. ומאד יש להזהיר שלא יקנו בבתי כנסיות הטליתים

הקטנים שאין עליהם ציצית כראוי, שלא די שלא מקיימן המצוה מברכין לבטלה ג"כ, שכל פעם שלובש חייב לברך. ומצוה זו גדולה מאד ושקולה כנגד כל התורה שנאמר חזרתם את כל מצות ה'^י. ואמרו ז"ל^י הזהיר בה זוכה ומשמשין אותו עבדים רבים, והזהיר בתפילין ומזוזה וציצית מובטח הוא שלא יחטא^י ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים. שפז) אחרי לכבבם. קיום המצוה, היסוד הגדול שלא נעלה ח"ו על לבנו מחשבת מינות, כגון שלא נשאל מה למעלה ומה למטה ומה לפני ומה לאחור, או לחשוב שאין תורה מן השמים ולא לחשוב שלא

ה"ח א"ח שם ס"ד, ועי' ש"ת משנה הלכות מ"ה ח"ג ס"י ה'. (ג) ר"מ שם פ"ג היה א"ח ס"י ס"י ס"ב ג'. (ד) א"ח שם ס"ו. (טו) ר"מ שם פ"א היא א"ח ס"י י"א ס"א. (טז) ר"מ שם ה"כ א"ח שם ס"ב ס"ב (ז) ר"מ שם פ"ג הל' מ', א"ח ס"סן ז' סעף ב'. (ח) תהות טיטוניות שם פ"א ה"כ אות ס' א"ח ס"סן י"ד סעף א'. (ט) תהות טיטוניות שם א"ח שם ב"ג, ועיין פ"ו ס"ק א'. (כ) תהות טיטוניות שם פ"ב הל' אות ח' א"ח ס"י י"ח ס"א. (כא) ר"מ שם פ"ג הל' א"ח ס"י י"ד ס"ג ב"ג, ועי' ביאור הלכה ס"י י"א ו"ה אם עשאם. (כב) ר"מ שם הל' א"ח ס"י י"ז ס"ב. (כג) ר"מ שם פ"ג הל' ת"י, ועי' א"ח ס"י ח' ס"ב ובתרה שם. (כד) ר"מ שם פ"ג ה"כ. (כה) שבת הל' ל"ב ע"ב. (כו) מנחות דף מ"ג ע"ב.

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. משרשי המצוה כי ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה הם, ועין רואה ולב חומר וכלי מעשיו גומרים, והוא יסוד גדול בתורה. ואל יאמר אדם לא פעלתי און, כי מחשבות הרעות הן אבות הטומאת, ובניהם אשר יולידו הם המעשים, ואמרו ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה. ובע"ז ובענין האמונה, ושאר פרטים שנאמר עליהם מין, אמחשבה לברא נעשה רשע גמור, ובשאר מצות אף שאין הקב"ה מצרפה למעשה מיהו אם חשב לעשות וכבש יצרו ולא עשאה הרי המחשבה כגפול לא ראה מאורות מימיו כי לא יצאת לאויר העולם, מ"מ הרה עמל וילד שקר. ונלוה אל האזהרה ראיית עינים, כי לעולם לא יחשוב אדם על אשה אם לא ראה אותה, וזה אחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם, שהזנות באה ע"י ראיית עינים. נמצא ע"ז ונ"ע באים מכתוב אחר. השי"ת ישים ידאתו על פנינו ומחשבותינו לבלתי נחמא.

ברכות י"ב ר"פ פ"ב מע"ז פה"ס ד"ת פ"ז סמ"ג לאון פ"ז סמ"כ פ"י ר"ב

משנה הלכות

להאמין בדברי חכמינו ז"ל, ושלא לחשוב ולהתבונן בפסוקי דיתזקאל שאסרו תז"ל. כי כל אלו מחשבות וכיוצא בהן מביא האדם לידי כפירה ומינות ח"ו, והשטן מסית אותו לחשוב בהם, ואח"כ עולה ומקטרג. וציוותה התורה שלא לחשוב בהם כלל, ואם באה לו מחשבה כזו יסירנה מיד ויפנה לבו לדברי תורה או דבר אחר שהוא*. אחרי עיניכם. ואחר ראיית עינים זו זנות, ושלא יסתכל ולא יהרהר בנשים, ואמרו ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה, ואפילו באשה פנויה, וכ"ש כשהיא נדה. ומעולם לא הרהר אדם באשה שלא ראה מעולם.

שפ"ו. (א) ר"ט פ"ב מהל ע"כ"ם הל' ג' סמ"ג לאון פ"ז. (ב) יומא כ"ט ע"א.

מצות המלך

פ' קרח יש בה ה' מ"ע וד' מל"ת

מצוה שפח

שנצטוו הכהנים והלוויים לשמור המקדש (מ"ע קנ"ה)

צוה הקב"ה שישמרו הכהנים המקדש מבפנים והלוים מבחוץ, שנאמר (במדבר י"ח ג') ושמרו משמרתך ומשמרת כל

האהל וגו'.

משרשי המצוה להיות כי מכבוד המלך למנות על ביתו שומרים לכבוד ותפארת כדרך המלכים הגדולים אשר בארץ שיעשו כן. ואלו השומרים לא מפחד ורעת אויב הם כלל, כי בזמן שהיו עושים רצונו של מקום הובטחנו מהקב"ה לשמור דלתות של כל ישראל, וכ"ש היכלו, אלא שלהיות כלו אומר כבוד ולתת מוראו על לב האדם. אינו רומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין. אף כי היו שומרים על האש שלא תכבה והטומאה שלא תכנס בבית המקדש. ועד"ה כד"א הנה ממתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו', כדי שלא יכנסו כחות הטומאה להיכל קודש. והיו שומרים משמרות כענין מלאכים העליונים שעומדין

משנה הלכות

שומרים אותו בג' מקומות מבפנים והלוים בכ"א מקומות מבחוץ. ודעת הרמב"ם¹ והחינוך ועוד דאין שמירה אלא בלילה, ויש מהראשונים² דסבירא להו דהיו שומרים ביום ובלילה. הכשרים לשמירה. וכל הפסולים לעבודה כשרים לשמירה זו, ופסולים שאמרו שכשרים לשמירה זו כלומר פסולים מחמת מומין, אבל חלל פסול גם לזו³. וקטנים אי כשרים לשמירה מחלוקת הפוסקים⁴. מה בין שמירת כהנים ללוים. והכהנים היו שומרים בבית אבטינס ובית

בעיניו לעשותו כמה פעמים, כי התאוה תמשיך הבשר כמשוך היין אל השותים. כי הסוכאים לא תשבע נפשם לעולם ביין, ולפי הרגילים נפשם בו תחזק עליהם תאותם. כן הדבר הזה, בכל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן יחזק עליו יצרו הרע יום יום, ובהמנע מהם ישמח בחלקו תמיד ויראה כי אלקים עשה את האדם ישרי. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובכל שעה.

שפח) גדרו המצוה. מצות עשה על הכהנים והלוים לשמור את בית המקדש⁵, והכהנים

1) חינוך. שפח. א) ויש פ"ח מהל' בית הכחודה ה"א. ב) שם ה"ד. ג) שם ה"ב. ד) ע"י שם במל"ט כשם מפרש לט"ו תמיד כ"ה ע"ב ר"ה היו עליות, וע"י בבצ"ת. ה) מל"ת. ו) ע"י שם ה"ה בב"ט ומל"ט וע"י מל"ת

משמרות. ולזה אמרו רז"ל חתן וכלה צריכין שימור, כי המקדש וכליו דומים יחוד חתן וכלה, ולפיכך צריכין שימור.

תמיד פ"א סזות פ"א, ר"ם פ"ה מבית המדרש, פ"ה פ"ב כ"ב ל"ח פ"ז, ס"ג ע"ג ע"ג קפ"ה

מצוה שפט

שלא יתעסקו הלויים בעבודת הכהנים (ל"ח רל"ד)

תזתיר הקב"ה שלא יתעסקו הלויים בעבודה המיוחדת לכהנים או ללויים אחרים, אלא כל אחד יעשה במלאכתו המיוחדת לו, שנאמר (במדבר י"ח ג) אך אל בלי המקדש ואל

משנה הלכות

הניצוץ ובית המוקד, ולא בפנים בעזרה ממש, והלויים מבחוץ היינו על פני השמים בלי חדרים".

איש הר הבית. ומעמידין אחד שהיה מחזור על המשמרות כל הלילה ואבוקות דולקות לפניו, ואיש הר הבית היה נקרא, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישן, וחובטו במקל, ורשות היה לו לשרוף את כסותו ובגדיו נשרפין, והיה נשמע קולו עד שהיו אומרין בירושלים קול בן לוי נשמע שלוקה בעזרה ובגדיו נשרפין על שישן על משמרתו^א.

שפט) נדרי חמיסור. כהן או לוי שנתמנה לעבודה או

למשא או לכל מלאכה המיוחדת לו בבית המקדש אסור לו לשנות ולעבוד עבודת חבירו, ושמואל הרואה ודוד המלך ע"ה חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות, ועובד בכל שבת משמר אחד, עד שיעברו כולם ויחזרו חלילה. כל אנשי משמר של אותה השבוע מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות, וראשי האבות מחלקים העובדין ביום שלהם איש איש על עבודתו, וכל הלויים מזהרין על עבודת המזבח^א.

וכשם שהלויים מזהרין שלא לעבוד עבודת כהנים, כך הכהנים מזהרין שלא לעבוד עבודת הלויים, וכן הלויים עצמם מזהרים שלא יעשה אחד מלאכת חבירו, ובלשכת הפרוכת, ואחורי בית הכפורת^א.

מקומות השמירה. ואלו הם המקומות ששמרו

הכהנים בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. והלויים שומרים על חמשה שערי הבית ועל ארבע פינותיו מתוכו, ועל ארבע פינות העזרה מבחוץ, שאסור לישב בעזרה, ועל חמשה שערי העזרה חוץ לעזרה, ובלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת, ואחורי בית הכפורת^א.

(ז) ר"ם שם ה"ה. (ח) ע"י מ"ס סזות פ"א מ"ט ורע"ב שם ומצ"ה. (ט) שם ה"י. (י) שם ה"ה. (יא) שם ה"ה מ'. (יב) שם ה"ה א. שפ"ו. (א) ר"ם פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ט.

מצות המלך

המזבח לא יקרבו ולא ימותו גם הם גם אתם, ונאמר (במדבר ד' י"ט) איש איש על עבודתו ואל משאו. משרשי המצוה לפי שמשרתי עליון עומדים איש איש על עבודתו, וצריך לשמרה מן היאוש והעצלה ולקיימה בכיוון גמור, ומי שאין מלאכתו בכך שמא ישנה פרט מהפרטים ונמצא מחריב את העולם שמהפך מרחמים דין ודין רחמים, אבל כשיעמוד כל אחד על מקומו לא יאונה כל און כיון שהוא מורגל במלאכתו ויודע לכיון בה על צד האמת. לבד כי אין ספק כי כל מלאכה שאפשר לעשותה ע"י רבים פשיעה מצויה בה יותר ממלאכה מוטלת על היחיד לבדו, כי הרבים לפעמים יסמכו האחד על חבירו ותתבטל המלאכה מביניהם ולא תעשה, וזה דבר ברור לכל אדם, ולא כן אדם בשלו. ודרך משל אמרו רז"ל על כיוצא בזה (עירובין ג' א', ב"ב כ"ד ב') קדירא דבי שותפי לא קדירא ולא חמימא.

ערבך ירא, ר"ס פ"ג מכלי המקדש, שהם ל"ח ע"ב, ספ"ג צאון רצ"ו.

משנה הלכות

הלויים כגון שפתח השער, אף שעבר מ"מ אין צריך לנעול שפתח לוי, ולוי שעבר עבודתו פסולה כמו זו שעבר, אבל בעבודת הלויים לא מצינו עבודה מחוללת.¹ ישראל בעבודת לוי. ישראל שעבר עבודת לוי ששורר או ששיער לא מצינו בו איסור דלא מצינו אזהרה אלא מלויים לכהנים וכהנים ללויים אבל לא לישראל, ואולי כך הוא גזירת הכתוב, וישראלים אינם עוברים כלל אם עובדים עבודת הלויים, ומיהו ישראל העובד בעבודת הקרבה חייב מיתה בידי שמים מלאו דכל זו (מצוה ש"צ) ובשאר עבודות הקרבן בלאו.

ושלא יסייע המשורר לשוער ולא השוער למשורר.² לויים שעברו עבודת כהנים חייבין מיתה בידי שמים, וכהן שעבר עבודת לוי לדעת הרמב"ם אינו אלא בלא תעשה ולהראב"ד במיתה. ונחלקו הפוסקים בדין מסייע, ומיהו כ"ע מודי במסייע באופן שאי אפשר וזולתו שחייב.³ והנה לוי שאסור במלאכת חבירו וכן כהן במלאכת כהן חבירו אינו חייב עד שזכה חבירו במלאכה זו, כגון אחר שחלק הראש בית אב של אותו יום, או לאחר שעשו פייס חכה ע"י פייס, וקודם שזכו במלאכה הכל שוים הם.⁴ חילול העבודה. וכהן שעבר בעבודת

(ב) שם ה"י. (ג) שם ה"א. (ד) שם. (ה) ע"י כהנים ומצ"ת. (ו) מצ"ת (ז) שם.

מצוה שצ

שלא יעבוד הור במקדש (ל"ת רל"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יעבוד הור שאינו מזרע אהרן עבודת הכהן במקדש, שנאמר (במדבר י"ח ד') וזר לא יקרב אליכם. משרשי המצוה לפי שדצה הקב"ה ונתן הכהונה לאהרן ולבניו ברית מלח עולם, ויחד עבודתו לכהנים שהם מזרע אהרן קדוש ה', ולא יתערב זר עמהם אשר לא נבחר לעבודת

משנה הלכות

לעולם אינו חלל אלא ממזר כהן. עיין מה שכתבתי בספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן כ"ה)
 על איזו עבודה יש חיוב מיתה. והעובר בלאו זה חייב מיתה בידי שמים, ואינו חייב מיתה בידי שמים אלא על ד' עבודות זריקה והקטרה, ניסוך היין, וניסוך המים בחג'. עבר עבודה שאינה תמה ויש אחריה עבודה כגון היוצק, והבולל, והפוחת, והמולח, והמניף, והמגיש, והמבדר לחם הפנים, והבזיכין, והמטיב את הנרות, והמצית אש במזבח, והקומץ, והמקבל דם, אף על פי שנפסלו ועבר בלא תעשה ולוקה, אבל אינו חייב מיתה בידי שמים מפני שכל אחד מהם אינו גמר עבודה". ואינו אסור אלא עבודה שמצותה בכהן, ושחיטת קדשים כשרה בזר לכתחילה^ט ואפילו בנשים, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני דרצה לחדש דבשבת אשה אסורה לשחוט בקרבן משום דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, ועיין במשנת העמרמי שם (סימן ט') מה שהערותי.

כהן פסול. כהן בעל מום ושאר פסולים נכללו בלאו זה דכל המשפחה נאסרה", ומיהו חלל לאו בכלל הוא". ונהוג בזמן הבית בכהנים ולוים הזכרים.
 (שצ) המזוהרים. קיום המצוה, כל מי שאינו מזרע אהרן הכהן ובניו הזכרים, הרי הוא בכלל זר ומחהר על לאו זה שלא יעבוד הור במקדש, ואם עבר ועבד, עבר בלאו זה". נשים גם כן בכלל לאו זה ואפילו בנות כהנים, ויש חולקין בבת כהן. כהן חלל שנולד מאיסורי כהונה דאורייתא הרי זה בכלל זר ונכלל בכלל הלאו. וכלל זה נקוט בידך כל מקום שאמרו כהן פסול לעבודה משום מומין אין חלל בכלל זה, ואפילו במקום שכהן בעל מום כשר חלל פסול, דלאו כהן הוא בכלל אלא לזר נחשב. כהן ממזר אי הוה בכלל הלאו נראה דתלי בשחיטת הפוסקים" אי כהן ממזר הוה כהן או לא, ואפשר להיות ממזר ואינו חלל כגון שנולד מביאה ראשונה, ולדעת קצת פוסקים מעריות

(ח) שם. (ט) עיי' גני"ח מצוה ש"צ שחלל בכלל זר לכל דבר. שצ. (א) ר"מ פ"ט מהל' ביאת המקדש ה"א. (ב) ר"מ שם, ועיי' גני"ח. (ג) עיי' דעתך, והנהגות מ"ל"ט לחזקתך, ועיי' גני"ח (ד) גני"ח ע"פ דר"מ הל' אי"כ פ"ט ה"י והל' תרומות פ"ו ה"ז שחלל בזר לכל דבר. (ה) עיי' אה"ע"ו סימן ז' ס"ד. ובח"מ וב"ש ומ"ז שם. (ו) עיי' פרמ"ג א"ח סי' קכ"ח א"א סי' נ"ז. (ז) ר"מ הל' ביטק שם ה"ב. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ו. (י) עיי' תוס' תולין

מצות המלך

המלך ליכנס לפלטרין של מלך בלי רשות מהמלך. ועוד שאינו מן הכבוד למלך להחליף בני עבודתו ובני משמרתו בכל עת ואידך, כי לא יצליחו לעבודה. וכשהעבודה מיוחדת לאיש מיוחד או לשבט אחד ומשפחה בלבד, ולא לאחרים, אוי תתפרסם הקדושה, וכשלא יהיה איש מיוחד לעבודה מחוי בעבודת עראי וכל הרוצה יעבוד והחדל יחדל, ומלאכת ה' מצוה הוא. ועד"ה נבחרו הכהנים חלף הכהודים, כי הכבוד הוא דוגמת החסד שהוא ברור לאצילת הבנין, ונכנסו הכהנים במקומם כי אהרן איש חסד, ואין העון מתכפר אלא ע"י כהנים הנמשכים מצד החסד כי בו יכופר עון ולא בזולתו.

חמא כ"ד סנהדרין פ"ג זכרים פ"ו ל"ב מנחות ק"ט. ר"ס הל' ביאת מקדש פ"ט, פה"ט לאוין ע"ד, ס"ג לאוין ש"פ.

מצוה שצא

שלא לבטל שמירת המקדש (ל"ח רל"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לבטל שמירת המקדש ללכת סביבו בכל (היום וכל) הלילה, שנאמר (במדבר י"ח ה') שמרתם את משמרת הקדש.

משנה הלכות

ונקבות. ובזמן הזה שביית המקדש חרב בעו"ה אם עבר ועשה במקדש אחת מעבודות שהם ככהנים עבר על לאו זה לדעת הרמב"ם^ט, ולהראב"ד דבטלה קדושת המקדש ומקומו אין חייב משום זרות, דכהן ג"כ אסור להקריב. **שצא** (המוזהרים). (קיום המצוה, עיין קצת פרטי דינים במצות עשה שפ"ח). והנה כהנים ולוים שלא שמרו סביבות המקדש בכל יום עברו על לאו זה^א. ונראה דהלאו קאי על

הפשט וניתוח והולכת עצים למזבח כשר בור"א. הדלקת הנרות להרמב"ם^ב מותר בור, ולהראב"ד רק דיעבד כשר. זו המקריב קרבן עצים על המזבח חייב דהם קרבן^ג. תרומת הודשן אין הזר חייב עליה^ד. ואינו חייב על הקטרה עד שיקטיר בכזית, ועל ניסוך המים בחג ג' לוגין, ועל ניסוך היין ג' לוגין, כפי מה שמתנדבין ממנו, והמקטיר קטורת ביו"כ במלא חפניו^ה. כללים. ונוהג בזמן הבית בזכרים

רף ב' ע"א ר"ה הכל שומעין. (א) ר"ס שם. (ב) שם ה"ו. (ג) שם ה"ה. (ד) שם ה"ה. (ט) שם ה"ח. (ז) ע"א מ"ג. (ח) ר"ס פ"ו מהל' בית הכבוד ה"ד. (א) ר"ס פ"ח מהל' בית הכבוד ה"ז.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה שפ"ח, והמבטל שמירתו אינו מיקל בכבוד המקדש אלא במי שצוה לשומר, ונראה כמצוה המלך ח"ו. ורמזו ז"ל כי בכ"ד מקומות שמרו במקדש, והוא נגד הארבעה ועשרים ספרי קדש אשר התורה שבכתב נחלקו עליהם, ושעליהם העולם עומד כמ"ש (ירמיה ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת. וידוע כי התורה שומרת העולם לכל תהרב ותפסיד. ולפי שהכהנים וחלויים היו שופטי התורה, כמו שנאמר יורו משפטך ליעקב ונאמר ובאת אל הכהנים וחלויים ואל השופט אשר יהי בימים ההם, ולכן הם נבחרו להיותם שומרי המקדש בכ"ד מקומות לרמז שהם צריכים להיות שומרים על קדושת הבית

משנה הלכות

סדר השמירה בבית המוקד. והנה כבית המוקד כיפה ובית גרול היה מוקף רובדין (ספסלאות) של אבן חקני בית אב של אותו היום ישנים שם (שלא היו עומדים על המשמר) ומפתחות העזרה בידם^א. ולא היו כהנים ישנים כבגדי כהונה אלא מקפלין ומניחין אותן כנגד ראשיהם, ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ, כדרך שומרי חצירות המלכים שלא יישנו על המטות^ב. אירע קרי לאחד מהם, הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקרו, וטובל שם וחוזר ער שנפתחין השערים ויוצא והולך לו, שאסור בעבודה כל היום^ג. קודם שיעלה עמוד השחר הממונה של מקדש דופק בבית המוקד, פותחין לו, נטל המפתח ופתח השער הקטן ונכנס מבית המוקד לעזרה, והכהנים אחריו ושתי אבוקות בידם, נחלקו לשתי כתות אחת

כל השבט, ובראשם הנשיא והסנהדרין שלהם שכירם להכריח העם לשמור, ומיהו אם מינו מהכהנים והלויים על משמרתם והניחו את מקום משמרתם עברו הם על הלאו, וכן לוי שישן על משמרתו נראה דעבר על לאו זה שהרי בטל שמירתו, ואולי כל זמן שיש שנים שומרים אינו עובר מה"ת דלא נתנה התורה שיעור בכמה לשמור אין בו מלקות. ומיהו אין לוקין על לאו זה דאין בו מעשה^ד, ואפילו קם לוי בכח ולא הניח שאר לויים לשמור אינו לוקה, וצ"ע. השמר דעשה. ונחלקו הראשונים ז"ל בלשון ושמרתם, ועיין מנחות ל"ו ובתוס' שם^ה ובר"מ פ"ח מבית הבחירה וברש"י על התורה^ו דהשמר בכ"מ ל"ח, והרמב"ן השיגו, ובעירובין דף צ"ו ע"א אמרינן השמר דעשה עשה, ע"ש.

(א) מניין. (ב) ע"כ ר"ה ושצרת את התעק. (ג) ר"ה. (ד) רב"מ י"ג א'. (ה) שמות כ"ג י"ג. (ו) שם ר"ה ועי' מ"מ שם ובר"י. (ז) שם ה"ו. (ח) שם ה"ו. (ט) שם ה"ו.

מצות המלך

וקדושת התורה וישראל, ולפיכך הזהירה התורה שלא לבטל בשמירת המקדש ללכת סביביו כל הלילה, ואיש הר הבית על משמרתו, לרמוז על קומי רוני בלילה, ולעורר בני ישראל על הקדושה. ועל הגדול הרור לעורר לב בני ישראל, ולפי שאמרו והגית בה יומם ולילה, הלכו סביביו כל היום ולילה, ולמ"ד רק בלילה כי עיקר התורה לומדים בלילה.

טראה סקמות עיך לעיל מצוה שפ"ח.

מצוה שצב

לפרות בכור אדם (מ"ע קנ"ו)

צוה הקב"ה לזכרי ישראל לפרות מן הכהן את בנו הבכור הנולד לו מישראלית, שנאמר (במדבר י"ח ט"ו) אך פדה תפדה את בכור האדם.

משרשי המצוה מה שביאר הכתוב (פ' בא, שמות י"ג י"א - ט"ו) והיה כי יביאך ה' אלקיך אל ארץ וגו' והעברת כל פטר רחם לה' וגו', וכל בכור אדם בבניך תפדה, והיה כי

משנה הלכות

למזרח ואחת למערב, והיו בודקין והולכין את כל העזרה עד שיגיעו אלו לאלו, ואומרים הכל שלום, והעמידו עושי חביתין לעשות חביתין. כסדר הזה עושין בכל לילה חוץ מליל שבת שאין בידם אבוקות אלא בודקין בנרות הדלוקין מערב שבת^א, י"ד שנוכה לראותם בעבודתם במהרה.

שצב החיוב. מצוה על כל אדם מישראל לפרות את בנו הבכור שהוא פטר רחם לאמו דוקא, כשיגיע ליום שלשים ואחד שכבר יצא מידי ספק נפל, וליתן ה' טלעים לכהן^א. יש לו כמה נשים וכל אחת ילדה בכור חייב לפרות^ב.

פדה קודם ל'. פדה קודם שהגיע ליום שלשים ואחד אינו פדוי וחרר ופודו בזמנו, אבל אם התנה שיחול הפדיון לאחר שלשים הוא פדוי, וי"א דאם אין המעות קיים או שהחזירן לאב קודם הזמן אינו פדוי, וטוב לחזור ולפרותו בלי ברכה^ג. מת הבן בתוך שלשים יחזיר הכהן המעות, ואפילו לא מת אלא נולדו בו סימני טרפה, מת לאחר שלשים חייב לפרותו מ"מ^ד. ובספר חסידים סימן של"ד מעשה בכחור בכור נוטה למות וצעק תפדוני תפדוני, אמר להם חכם פדאוהו ויחיה, מיד פדאוהו וחי עוד כ"ה שנים.

ע"י שליח. ונחלקו הפוסקים אי האב

(י) שם ה"א. (יא) שם ה"ב. שצב. (א) ר"מ פ"א טה"ל בנדרים ה"א ו' י"ד י"ד פ"א ט"א י"א. (ב) ר"מ שם הכ"א י"ד שם ט"ו. (ג) ר"מ שם ה"ח י"ד שם ט"ז וברכה. (ד) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ט"ב והגה.

ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים, ויהי כי הקשה פרעה לשלחינו ויהרג ה' כל בכר בארץ מצרים מבכר אדם עד בכר בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפרה. ונתנה התורה שיעוד חמש סלעים לפי שנפש של אדם שעוסק בתורה שקולה כנגד חמשה חומשי תורה, גם להודיענו שהכל לה' ית"ש, ולפיכך בנו הבכור חמרת לבו נצטווה לפרותו להראות שברשותו, וממנו בא לו במתנה, ברצונו נתן לו וברצונו יקחנו לעת הזמן, וכמעשה דברוריה. וצוה ליתן הפדיון לכתן לפי שהם משרתי ה', וצוה הארון ליתן למשרתו. גם כי הם לקחו חלק הבכורים, שהיה העבודה בבכורים קודם שחטאו, וא"כ מן הראוי ליתן להם.

קדושין כ"ב בבורות כ'. ר"ם פ"א מבכורים, פ"ה ס"ג ק"פ, ס"ג ע"ג קפ"ד, ס"ק ס" רפ"ג, י"ד ש"ה.

משנה הלכות

עושה שליח לפדות, ע"י רמ"א יו"ד סי' ש"ה¹ ובמפרשים וחתם סופר יו"ד רצ"ה ובית שערים למרן זקני יו"ד סימן שפ"ה². ובא לידי מעשה בחיל אחד שילדה אשתו בכור, והוריתי שישלח חמש סלעים על הדואר לכיתו ולא יתנם במתנה לשום אדם, וביום הפדיון צויתי לו לקרא על הטעלעפאן ויאמר אל הכהן שיקח המעות שלו שמוכן לו שם בכיתו ויצא לדברי הכל, והסכימו עמי גדולי הדור³.

שלא ע"י האב. לא פדאו האב פודה עצמו לכשיגדילה. ומיהו גם על האב מצוה לפדותו לעולם⁴. קטן יתום אי ב"ד יכולין לפדותו מחלוקת הט"ז והש"ך⁵.

ועיין בית שערים הנ"ל, והדעת נוטה שיפדוהו ואין האם חייבת לפדותו⁶. פ"ר דיני הפדיון. היה חולה ולא נימול פודהו מכל מקום, ואם חל יום המילה ביום ל"א מלין קודם ואח"כ פודים⁷. ובכל פודים חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות⁸, ופודים במתנה על מנת להחזיר⁹. והחתם סופר¹⁰ כתב דפודים בבאנק נאטען ואין נוהגין כן. הפטורים. יוצא דופן והבא אחריי והבא אחר נפלים פטורים מפדיה¹¹. כהנים ולוים וכן בת כהן ולוי פטורים¹². עכו"ם הבא על בת ישראל וכן הבא על הכהנת נפקעה מקדושתה וחייב בפדיון, והבא על לוויה פטור¹³.

(ה) סעף י'. (ו) ועי' ש"ת משנה הלכות ח"י סי' קצ"ה. (ז) עי' ש"ת משנה הלכות ח"ד סי' קמ"א. (ח) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם סמ"ו. (ט) חזקת סוף מצוה זו, ועי' מנ"ח ריש מצוה זו. (י) יו"ד שם ס"ק י"א. (יא) ס"ק י"א כ' ובנקודות הכסף שם, ועי' ש"ת משנה הלכות ח"ו סי' קצ"ב ח"ו סי' קצ"ט וטה"ח ח"ב סי' רל"א. (יב) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם ס"ב. (יג) עיין ש"ך שם ס"ק י"ב. (יד) ר"ם שם ח"ו יו"ד שם ס"ג. (טו) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם ס"ח. (טז) סימן קל"ד הובא בפ"ח שם ס"ק ו'. (יז) ר"ם שם ח"ד ח"ו יו"ד שם סכ"ב כ"ד. (יח) ר"ם שם ח"ב י' יו"ד שם ס"ח. (יט) ר"ם שם ח"א יו"ד שם ועי' ש"ת משנה הלכות ח"ו סי' קצ"ט וטה"ח ח"ב סי' רל"א.

מצות המלך

מצוה שצג

שלא לפדות בכור בהמה מהורה (ל"ת רל"ז)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא נפרה בכור בהמה מהורה כדרך שנצטווינו בפטר חמור, שנאמר (במדבר י"ח י"ז) אך בכור שור או בכור כבש או בכור עז לא תפרה קדש הם. משרשי המצוה כיון שבכור בהמה מהורה ראוי להקרבה למוכה לקרבן אשה לה' הוה בכלל כל קדשי מזבח שנצטווינו שלא לפדותם. ואינו יוצא לידי חולין לעולם כיון שחלה עליו קדושת הגוף, ואין קדושתו נעתקת ממנו. ואין מועיל פדיון רק לדבר שמעיקרא לא נתקדש קדושת עולם או בהקדש במעות, והזהיר לנו בזה אף שהיה בכלל כל קדשים

משנה הלכות

הכהן. ואין נותנין הפדיון לכהנת. ספק בכור המוציא מחבירו עליו הראיה^{כא}. ומצוה לחזור אחר כהן כשר ומיוחס, ומיהו כל הכהנים בחזקת כשרות הם, ואם הכהן רוצה להחזיר המעות לבעלים יכול^{כב}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בישראל הזכרים. **שצג** גדרו האיסור. הפודה בכור בהמה מהורה בין בכור תם בין בכור בעל מום עובר בלאו ואינו פדוי, וכמו שאין הבעלים יכולים לפדותו שיצא לחולין, כך הכהן אינו יכול למכרו או לפדותו בעודו תם כיון שהוא עומד לקרבן. אין לכהן זכות בו אלא להקריבו^{כג}. מכירת בכור. בכור בעל מום מותר למכרו אפילו בזמן הבית דכחולין הוא^{כד}, ובזמן הזה שאין לנו בית המקדש בעוה

אפילו הוא תמים מותר למכרו, הואיל ולאכילה הוא עומד, ומוכרו בין לכהן ובין לישראל וצריך להודיעו שהוא בכור, כדי שינהוג בו קדושת בכור הלוקח אותו, והזהירו חכמים שלא למכרו באטליו דרך פרהסיא אלא בבית, וי"א דמדאורייתא אסור למכרו בפרהסיא (תוספות בכורות ל"א ע"א ד"ה חוץ). קדושת בכור. והבכור קדוש בין בארץ ובין בחוץ לארץ. והכל חייבים במצוה זו כהנים לויים וישראלים. ואף על פי שנפטרו כהנים ולויים מבכור אדם ופטר חמור חייבים בבכור בהמה מהורה^{כה}. ומצוה להקדיש הבכור בפה שנאמר תקדיש לה' אלקיך, ואומר הרי קדוש לה', ואם לא הקדישו ממילא קדוש הדרחם קדשו^{כו}. נתינתו לכהן. ונותנין אותו לכהן ולא

(כ) ר"ם שם פ"א ה"י, עיין תשר ח"ם סימן ש"א הובא בפ"ת ס"ק ה'. (כא) ר"ם שם פ"א ה"ם כ' י"ד שם ס"ז. (כב) עי' תשר שאלת יעקב ח"א סימן ק"ה ותשר ח"ם ס"ם רצ"א הובאו בפ"ת ס"ק י"ב ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ו ס"י קצ"ג. שצג. (א) ר"ם פ"א מ"ל בכורות ה"ו. (ב) שם ה"ח. (ג) ר"ם שם י"ד ס"י ש"ז ס"ו. (ד) ר"ם שם ה"ה י"ד שם ס"א. (ה) ר"ם שם ה"ו. (ו) שם ה"ד י"ד שם ס"א.

שלא יעלה על דעתינו כמו שנצטוונו לפדות פמר חמור הכי נמי בכור בהמה מהורה בבהמה אחרת על כל פנים ונקריב אותה ולא יהיה המזבח חסר, כי אין קדושת פמר חמור דומה לקדושת בהמה מהורה שלא נתקדש רק לדמיו. ורמז גדול יש שאי אפשר לשנות ולפמור את קדושת בני בכורי ישראל שנתקדשו קדושת הגוף ואין קדושתם נעתקת לעולם, ואין יוצר כל יתברך מתליפס באומה אחרת לעולם. ואם ראית פודים פמר חמור הוא לזכרון שפדה השם במצרים, אבל לא יפמור החול את הקודש.

תמורה ה' כ"א. ר"ם פ"א מנחות, פ"ה ל"ח ק"ח, פ"ג ל"אין ש"ג, ח"ד ש"א.

מצוה שצד

להיות הלויים עובדים בבית המקדש (מ"ע קנ"ז)

צוה הקב"ה להיות הלויים עובדים במקדש, להיותם שוערים ומשוררים קבועים בבית המקדש שנאמר (במדבר י"ח כ"ג) ועבד הלוי את עבודת אהל מועד.

משנה הלכות

דרחמנא הכ"ג לוקה.¹
 שצד) עבודת הלויים. מצוה עשה להיות הלויים הזכרים מתעסקים בעבודת בית המקדש,² ואין נכנס לעבודה עד לאחר שילמוד סדר העבודה חמש שנים.³ וזה עבודתם שומרים ושוערים לפתוח שערי המקדש ולסגרם, לשורר בכל יום על הקרבן. ולוי שהיה אונן מותר לעבוד ולשורר. שירת הלויים. והשיר שהלויים היו אומרים היה על כל עולת צבור חובה, ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין, עולות נדבה שמקריבין הצבור לקייץ המזבח וכן נסכים הבאים בפני עצמן אין אומרים עליהם שירה.⁴

לכהנת! ישראל שיש לו בכור חייב לטפל בו עד שיגדיל קצת, בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום.⁵
 כללים. וכתב המנ"ח דלאו זה עובר אפילו בבכור חבירו, ובאמת הכי מסתבר כי העובר ממילא אינו שלו אלא של הקדש, ומ"מ עובר, א"כ מאי שנא הוא ומאי שנא אחר. ונהוג לענין מכירה בזמן הבית בכל מקום, ולענין פדיון בכל זמן בזכרים ונקבות בכור תם, ובע"מ מותר הכהן למכור אף בזמן הבית,⁶ והעובר ומכר עבר בלאו ואינו לוקה, כיון דלא אהני מעשיו ולא הוה מעשה, ולרבא דס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד ל"מ ולקי משום דעבר אמימרא

(1) י"ד שם ב"ה. (ח) ר"ם שם ה"ד י"ד שם ס"ב. (ט) ר"ם שם ה"ח. (ז) מנ"ח. שצד. (א) ר"ם פ"ג מנ"ח כ"ל המקדש ה"א. (ב) שם ה"ו. (ג) שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה כי מכבוד המלך שיהיו אנשים קבועים ידועים ונכבדים להיות עובדים בשירות המלך ומשרתים לפניו, ויהיו מוכנים בכל עת ובכל שעה לכל שדות הצריך לצרכו או לצרכי ביתו, ושיהיו אותם המשרתים יראו בתר כלי ביתו והנהגתו הכל על מכוננו לא יפקד מהם דבר, ולהיותם פותחים ונועלים דלתות ארמנותיו כפי הצריך, ולא יחסר דבר מבית המלך. ומלכותא דארעא כעין מלכותא דקיעא, ולכן ימנו אנשים ידועים נכבדים להיות כל מלאכת ההיכל נעשה על ידם. ונבחר לזה שבמו של לוי שהוא שלישי ליצירה, ולפי שאינו מן הכבוד למלך לשנות משמשו יום ויום ויהיו הכל משתמשין בכתר שירות המלך, גם כי אינו דומה שירות ונאמנות אדם קבוע מקבל פרס המלך כל ימי חייו ומכיר בעבודתו בעלי נסיון דוד אחר דוד ממשרת בן יומו לא ניסה במלאכה זו לעולם, ולכן לא יכנס זר ביניהם לעולם.

מדות פרק א' סוכה ג"א בכורות י' ערפך י"א י"ג ר"ט פ"ג מכה"ט, פ"ה פ"ג כ"ג ס"ג עשן קס"ב.

משנה הלכות

ומני שירה. ושנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח, בשחיטת פסח ראשון, ופסח שני, ביו"ט ראשון של פסח, ביום ראשון של עצרת, ובשמנה ימי התג, וחליל זה דוחה שבת". דיני המשוררים. הלוי אינו נפסל בשנים ולא במומים לעולם, אלא בקול שאם יתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לשיר, אבל יהיה מן השוערים". סדר השיר. וסדר השיר שהלויים היו אומרים ביום הראשון לדה"ו, בשני היו אומרים גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלקינו הר קדשו, בשלישי היו אומרים אלקים נצב בעדת א-ל בקרב אלקים ישפוט וגו' כמבואר בברייתא

ועיקר השירה הוא כפה, ואין פותחין משנים עשר ליום העומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה ומוסיפין עליהם עד עולם, ואלו הם המנגינן כפה, ואחרים עומדין שם ומנגינן בכלי שיר מהם לויים מהם ישראלים מיוחסים המשיאין לכהונה, ואין אלו המשוררים בכלי עולין למנין י"ב. ומנגינן בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות וצלצל, אין פותחין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה, אין פותחין משני חלילים ומוסיפים עד שנים עשר, אין פותחין משתי חצוצרות ומוסיפין עד עשרים ומאה, אין פותחין מתשעה כנורות ומוסיפין עד עולם, והצלצל אחד בלבד ולא יתיר".

(1) שם ה"ג. (2) שם ה"ד. (ח) שם ה"ו. (ט) שם ה"ח.

סדר מצות היום

מצוה שצה

מצות מעשר (מ"ע קנ"ח)

צוה הקב"ה לבני ישראל לתת ללוים חלק אחד מעשרה מכל מה שתוציא הארץ בכל שנה והוא הנקרא מעשר, שנאמר (במדבר י"ח כ"ד) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים.

משרשי המצוה מאחר שכחד השי"ת בשבט לוי מתוך אחיו לעבודתו היה מחסדו עליהם לתת להם מחייתם דרך כבוד, כי כן ראוי למשרתי המלך שלא יצטרכו ליגע אחר שום דבר וזולת בעבודת המלך היקדה, ואם יחסר להם מזון להחיות

משנה הלכות

החיוב על כהנים ולויים. כהן ולוי גם כן מפרישין מעשר ראשון והם לעצמן, וכן בכל מתנות כהונה שחייבין בהן מפרישין והן לעצמן. ואין מוציאין מכהן לכהן, ועזרא קנס את הלוים שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו לירושלים עמו מן הגולה. ואין ללוים או לכהנים אלא משעה שירימו, שנאמר אשר ירימו לה' אין לך אלא משעת הרמה ואילך, וטובת הנאה לבעלים.

מהות איסור מכל. ובגמ' יבמות דף פ"ז ע"א ד"ה מה תרומה טובלת, פרשי דאיסור טבל משום דפתין ביה תרומה, ובתוספות ד"ה מה תרומה הקשו דא"כ כהן יהא מותר בטבל, אמנם לפי מה שכתבנו דאין לו לכהן אלא משעת הרמה ואילך, א"כ קודם הרמה גם לכהן לא הותרה וחייב עליה. ובחדושי הארכתי".

השיר שהלוים. ואין אומרים שיר בלילה^א, תמיד של בין הערבים אין השיר מעכב בו, עיין מג"א אר"ח סימן קל"ב ס"ק ד' וטור וב"י שם סי' קל"ג. כללים. ונוהג בזמן הבית בלוים זכרים משעה שיגדילו ויעשו אנשים, וילמדו חמש שנים סדר עבודה, ולא בנקבות. ולוי שלא רצה בעבודתו ביטל עשה ואשר יחפור מן הלוים בעבודת בוראו החיים והשלום והברכה והכבוד יהיה אתו.

שצה) נדרי המצוה. אדם מישראל שיש לו גורן תבואה שנגמרה לאכילה, לאחר שהפריש ממנה תרומה גדולה חייב להפריש אחד מעשרה ממה שנשאר והיא נקראת מעשר ראשון, ונתנו ללוי בין זכר ובין נקבה^א, ואסור להקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה^ב. והרמב"ן ז"ל מונה מ"ז לשחים. א) מצות הפרשת מעשר, ב) מצות נתינתו ללוי.

(א) שם הל' תמידין פ"ו הל' יא) עי' מ"ח ע"ג ערכין י"א ע"א. שצה. א) ר"מ פ"א טה"ל מעשר ה"א י"ד ט"י של"א סעיף ס"ז. ב) ר"מ הל' תרומות פ"ג הכ"ז י"ד שם סכ"ז. ג) ספר המצות שרש"י, ועילמ"ה. ד) ר"מ הל' מעשר שם הל' י"ד שם סכ"ח. ה) ר"מ שם הל' י"ד שם סכ"ט. ו) ר"מ שם הל' י"ד שם ס"ע. ז) עי' ר"מ הל' תרומות פ"ד הל' י"ד שם ס"ל. ח) עי' שרית משנה הלכות ח"ה סי' ר"ה, ח"ז סי'

את נפשם ונפש ביתם לא יוכלו לקיים עבודתם בשלמות. ואף שהשבטים היו י"ב ולפי חלוקה שווה היה ראוי שיקבלו אחד מי"ב, אולם גם זה יתרון להם לכבודם, כי מהיותם מבית המלך ראוי שתהיה חלקם יתירה על כולם, ויבא להם חלק עשירי נקי מכל הוצאות הקרקע. והמחיה משרתי א-ל בממונו ברכת הש"י תנוח עליו בכל אשר לו, וזה שאמרו רז"ל מעשרות סיג לעושר, ועשר בשביל שתתעשר. גם אמרו שאסור לנסות ה' בעסק המצוות זולת במצוה זו שמותר לנסות אם יברכהו ה' בעשותה אותה, ומפורש ע"י נביא הביאו את כל מעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות.

מסכת מעשרות, ר"ם פ"א סמ"ע, שה"ס פ"ע קכ"ז. סמ"ג עשין קל"ה, י"ד ס' ש"א.

משנה הלכות

פרטי דינים. מעשרין ממקום זה על מקום אחר אבל לא מין על שאינו מינו, ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, ואם עשר אינו מעושר, ומעשרין שלא מן המוקף. כל הפטור מן התרומה פטור מן המעשר וכל שאמרו בתרומה אין תורמין ואם תרמו תרומתו תרומה כך במעשר. אכל טבל אי יש תקנה לאחר שאכל לתקן האיסור, עיין תו"ט פ"ג דגיטין מ"ח, ושו"ת בית שערים י"ד סימן תי"ב, ובהגהות משנת עמרמי שם בסופר"א.

החייב מן התורה. ואינו חייב מן התורה אלא מחמשת מיני דגן, ותירוש, ויצהר, ושאר פירות וירקות הכל

מדרכבנך, ולהרמב"ם כולם מן התורה חרץ מירקות, ועיין מל"מ פ"ב מתרומות. ואינו חייב עד שיגיע לעונת המעשרות, וכל אחד יש לו עונה שלו לענין מעשר. הלוקח תבואה פטור ממעשר מה"ת וחייב מדרכבנך. ויש עוד דינים בלוקח מישראל או מעכו"ם, ונ"מ ביר מי היה המירוח.

כללים. ונוהגים בזמן הזה להכשיר הפירות במים שיטמאו בעודם בטבלם קודם ההפרשה, ולכתחילה אפילו קודם המירוח, ומברך אקב"ו להפריש מעשר, ואם מפריש גם תרומה ביחד מברך תרומות ומעשרות. ונהגו היום בארץ ישראל לקנות את המעשר מידי הלוי בסכום קטן כגון נותן ללוי קודם הבציר איזה סכום כסף להלוואה ומתנה עמו

קכ"ג, מה"ת ח"ג ס' קכ"ט, ועי' במשנה הלכות קדושין ס' ס"ז. (ט) ר"ם הל' מעשר שם ה"ו הל' מעשר שני פ"א המ"ו י"ד שם סמ"א ר"ה י"ג ע"ב. (י) ר"ם הל' מעשר שם ה"ו י"ד שם סמ"ב. (יא) ועי' שר"ת משנה הלכות ח"א ס' ד'. (יב) תוס' ר"ה י"ב ע"א ר"ה תנא וכבודות נ"ד ע"א ר"ה ושני וכו' פ"ח ע"א ר"ה הבא, ראב"ד הל' תרומות פ"ג המ"ו הל' מעשר שם ה"ט, מ"ו י"ד שם ס"ק ה'. (יג) שם הל' מעשר ה"ט. (יד) ה"א. (טו) ר"ם הל' מעשר פ"ב ה"ג ד' ה' י"ד שם סמ"ג. (טז) ר"ם שם ה"ב. (יז) עי' ר"ם הל' תרומה פ"א ה"י-י"ח י"ד שם ס"ה-י"א, ועי' גמ"ת. (יח) י"ד שם ס"ט ב"ה"ה ועי' ש"ך ס"ק ל"ה. (יט) ר"ם הל' מעשר

מצוה שצו

להפריש מעשר מן המעשר (מ"ע קנ"ט)

צוה הקב"ה שהלויים יפרישו מעשר מן המעשר הניתן להם ויתנו אותו לכהנים, וזהו הנקרא תרומת מעשר, שנאמר (במדבר י"ח כ"ו) ואל הלויים תדבר לאמר אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם, והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר.

משרשי המצוה כדי שידעו ויתבוננו הלויים שאף על פי שהם יקרים ונכבדים נבדלים מעדת ישראל לעבודתו ית"ש תמיד, מ"מ ישנם עוד נכבדים עליהם והם הכהנים שהם המשרתים הגדולים והלויים מפלים להם, וכמ"ש וילוו עליהם, השוערים מכחוזן והם מבפנים כהיכל המלך. נמצא שלויים לגבי כהנים כישראלים לגבי לויים, וגבוה מעל לכולם שומר הכל ית"ש, ולכן יפרישו מעשר מן המעשר כעין שלקחו מבני ישראל.

משנה הלכות

חייב להפריש תרומה גדולה, ואם הפריש מעשר מדגן קודם שיפריש תרומה גדולה חייב הלוי להפריש תרומה גדולה לכהן. בן לוי שלקח מעשר בשבולים וגרם להפקיע תרומה גדולה קונסים אותו לדוש ולזרות וליתן תרומת מעשר מן הדגן.

השיעור שחייב למסל בה. תרומת מעשר שלא היה בה אחד משמנה בשמינית אינו מטפל בה להוליכה לכהן אלא משליכה לאור ושורפה, וביין ושמן אפילו כ"ש מוליכה לכהן, היתה טמאה או של דמאי אם אין בה כשיעור שורפה.

פרטי דינים. ותורמין שלא מן המוקף, ות"ח אין תורמין אלא מן המוקף. עושה אדם שליח להפריש תרומות ומעשרות. חרש שוטה וקטן

שבכל הבציר יקנו ממנו המעשר שיעשרו וינכה מהלואה עד תום כל ההלואה, ואם הוא לוי הרגיל לתת לו אינו צריך לזכות לו, ואם לאו יזכה לו המעשר והרי הוא שלו בקנין הלואה. ונוהג בזכרים ונקבות כא"י ובזמן הזה מחלוקת גדולה בין הפוסקים בענין תו"מ עד שיבא מורה צדק ויאמר אי דאורייתא או דרבנן.

שצו) גררי המצוה. קיום המצוה. כל לוי שקבל מעשר

מישראל מצות עשה עליו להפריש מעשר מן המעשר הזה ויתנו לכהן, ויש לו רשות לישראל להפריש תרומת מעשר עד שלא נתן המעשר ללוי ויתן המעשר ללוי ותרומת מעשר לכהן.

הפרישה בשבולים. ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא בשבולים ונתן ללוי אין הלוי

פ"א המ"ז יוד שם סע"ת. שצו. (א) ר"מ הל' תרומות פ"ג הל' י"ב יוד סי' שלא סיכ. (ב) ר"מ שם הל"ג (ג) שם הל"ד. (ד) שם המ"ו. (ה) שם הל"כ יוד שם סכ"ד בתנא. (ו) ר"מ שם פ"ד הל' יוד שם סכ"ט.

מצות המלך

ובחדר הקב"ה בשבט עצמו אחד לראש וקצין הוא וזרעו אחריו קודש ומקודש לעמוד ולשרת בפנים פני ה' תמיד, ושאר כל השבט ניתן לסייעו בעבודה, וכמ"ש ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך אתך תשאנו את עון המקדש וגו' וגם אחיך משה לוי וגו' ילוו עליך וישרתוך. ונתן הלויים משרתים לאהרן ובניו בעבודת השם, וע"כ בהיות הכהנים עיקר בעבודת אלקינו זכו בתרומת מעשר ובכ"ד מתנות כהונה.

מעשר שני גיטין ז', ר"מ פ"ג פתחוהו. שה"ס פ"ג ק"מ, ס"ג עשין ק"ד.

פ' חוקת יש בה ג' מ"ע

מצוה שצו

לשרוף פרה אדומה (מ"ע ק"ס)

צוה הקב"ה לשרוף פרה אדומה שיהא אפרה מוכן ומוזמן למי

משנה הלכות

הראוי לבהמה נותנין לבהמה, ומותר להדליק ממנו במבואות האפילות ברשות כהן, ולצרכי רבים, והיינו בטמאה, אבל אם הפריש בטהורה הרי אסור להאכילה לבהמה ואסור לאבדה ולהפסידה^ז, והעלו חכמי ארץ ישראל כמה עצות לאחינו בני ישראל כיצד ינהגו בזה"ז בארץ ישראל, או שיטמאו הטבל קודם הפרשה או שאר עצות בכל הפירות שמפרישין מהן תרומת מעשר. ונהג בזמן שישראל על אדמתן מדאורייתא ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי דאורייתא או דרבנן עד שיבא מורה צדק.

שצו לקחת הפרה ותמימותה. קיום המצוה. המצוה. עשה על הציבור לקנות פרה אדומה תמימה מתרומת הלשכה ככל קרבנות הצבור^ח. ויחיד מתנדב פרה ומוסרה

שתרמו, והתורם שאינו שלו, ועכו"ם אין תרומתן תרומה^י. חרש המדבר ואינו שומע, אלם השומע ואינו מדבר, וערום שאינו יכול לברך, והסומא, והשכור שלא הגיע לשכרותו של לוט לכתחלה לא יתרמו ואם תרמו תרומתן תרומה^י. ותרומה נישלת במחשבה^י. נתן עיניו בצד זה ואוכל בצד שני. וכשמפריש תרומת מעשר צריך לדקדק בשיעור במדה ובמשקל^{יא}. מפרישין מן המובחר שבפירות, ואם תרם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה, ואסור לעשות כן^{יב}. התורם משלו על של אחרים הרי זה תרומה וטובת הנאה שלו^{יג}.

כללים. ונהג בזמן שהתרומה נוהג. ותרומת מעשר בזמן הזה נותנים לכהנים, דבר הראוי להדלקה מדליקין אותו ונהנין בהדלקתו, ודבר

(ז) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ל. (ח) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ב. (ט) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ז.

(י) ע"י ר"מ מעשרות פ"ט ה"ח ט. (יא) ר"מ הל' תרומות פ"ג ה"י י"א י"ד שם ס"ד. (יב) ר"מ שם פ"ה

ה"א ג' י"ד שם ס"ב ג"ג. (יג) ר"מ שם פ"ד ה"ב י"ד שם ס"ל. (יד) ע"י רמ"א שם ס"ט.

שצו. (א) ר"מ פ"א

שיצטרף למהר ממומאת מת שנאמר (כמדבר י"ט ב') זאת חקת התורה דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה וגו'. מעם מצוה זו לא נתגלה זולתי לארון הנביאים כמ"ש בתנחומא אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה מעם פרה ולא לאחרים. וגם החכם מכל אדם שלמה המלך שהשיג ברוב חכמתו כל מעמי התורה לא השיג מעמה, ואמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו. וכ' הריקאנט"י דאין כוונת המאמר שלא יהיה נודע ממעם מצוה זו כלל רק ענין יש שלא נתגלה רק למשה רבינו ע"ה אבל יש מה שנתגלה, ורש"י בשם רבינו משה הדרשן כתב ויקחו אליך משלהם כשם שהם נשתתפו בעון העגל ופרקו נזמי הזהב כך ישתתפו לכפרה ויביאו משלהם פרה, משל לבן שפחה שמנף פלטרין של מלך אמר הבא האם ותקנה צואת בנה, כך תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. עוד אמרו במדרש רב חנן בר ביבי פתח קריא פ' פרה אדומה שיש בה משבעה שעה, ז' פעמים נזכרה פרה בפרשה, וז' הזאות, וז' כבוסי, וז' טמאין, וז' פתורין, וז' כהנים, ומשה ואהרן בכלל היו.

מ"י פרה ר"ט ה"י פרה פה"ט ס"ג ק"ג ס"ג ע"ג ע"ג ר"ב
מ שנה הלכות

לצבורי. הפרה מצותה שתהיה תמימה באדמיות, נמצאו בה שתי שערות שחורות או לבנות פסולה. היתה עיקר מאדים וראשן משחיר גזוז השחור, ואם נשאר באדום כדי לכוף ראשן לעיקרן כשרה, וקודם שגזז פסולה, ועיין מנ"ח. וקונין אותה כשהיא פרה, היינו מבת ג' שנים ולמעלה, ולא כשהיא עגל, ולדעת הרמב"ם" הוא מגזה"כ והראב"ד ס"ל דהוא פסול משום מחוסר זמן, ועיין ספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן ר"ב) טעם מחלוקתן. היתה זקנה הרבה כשרה, אלא שאין מניחין אותה להודקן

הרכה שמא תפסל. ומום פוסל בה וכן עבודה פוסל בה.
שריפתה. ומעלות גדולות היו עושין כשריפתה", כהן שוחטה בהר המשחה בין הדיוט וכין כהן גדול^ט, ושחיטה כשרה בזר אלא שנהגו ככהן. שוחט כימין ומקבל דם בשמאל, ומזה באצבעו הימנית מן הדם שבכפו ז' פעמים כנגד בית קדשי קדשים, ואחר כל הזאה מקנח אצבעו, מצית האש בפרה ברובה, ונוטל עץ ארז ואזוב וכורכן בשני תולעת ומשליך לתוך בטנה^א. נשרפה חולקין האפר לג'

מהל פרה היא, מצ"ת (ב) מל"ט שם. (ג) ר"ט שם ה"ב (ד) שם ה"ג ר'. (ה) שם ה"א. (ו) שם. (ז) שם ה"ו. (ח) שם פ"ב ה"א. (ט) שם פ"ג ה"א ב'. (י) שם פ"א מהל פה"מ"ק ה"ב. (יא) ה"ל פרה שם ה"ב.

מצות המלך

מצוה שצח

דיני טומאת מת (מ"ע קס"א)

צוה הקב"ה לדון ולהתנהג בכל דיני טומאת מת כמו שכתוב בתורה, שנאמר (י"ט י"ד) זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא.

משרשי המצוה לפי שגוף ישראל מקודש יותר מכל העמים על ידי נשמתו, וקדושת ישראל עליו, ולכן מתאווים כחות הטומאה לשדות בו. והמופת לזה כי גוף עכו"ם שאין לו נשמת ישראל טומאתו קלושה, ואינו מטמא בחיים מן התורה כלל, וגם לאחר מיתה אינו מטמאה באהל אלא במגע ובמשא. ואין שום בעלי חי מקבל טומאה ואפילו אדם חוץ מגוף ישראל בן קיימא. והבהמה עוד טומאתה קלושה שאינה מטמאה דק טומאת ערב לאחר מיתה. ובהפרד ישראל תודו ותדרו, והיינו

משנה הלכות

חלקים, אחד למשמרות הכהונה שיקדשו ממנה, אחד לטהר ישראל, ואחד למשמרת². וטבול יום כשר לעשותה², וכל העוסקין בפרה משחיתתה עד שתעשה אפר מטמאין בגדים וטוענין טבילה והערב שמש מדין תורה². ועשייתה ביום³. ובמנ"ח נסתפק במצוה ער"ה אי כהן בעל מום כשר

לשרוף הפרה, ובמנ"ח אישתמיטתיה תוספות זבחים ט"ז ע"ב ד"ה שם טומאה, וי"ז ע"ב ד"ה אונן, ע"ש ובחידושי הארכתי. וכל המומין הפוסלים בקדשים פוסלין בפרה⁴, נולד בה פסול תפרה⁵. שבעת ימים קודם שריפת הפרה היו מפרישין כהן לזה⁶, ומביאין ילדים להר הבית שגדלו שם ולא נטמאו מעולם התעסקו בהזאה על הכהן ובמלוי מים

להזות, ומטבלין היו התינוקות שממלאין ומקדשין ומזין על הכהן השורף, אע"פ שהן טהורים ממת, שמא נטמאו בטומאה אחרת⁷. ותשע פרות נעשו משנצטווה במצוה זו, ראשונה עשה משה רבינו, שניה עשה עזרא ושבע מעזרא עד חורבן הבית, והעשירית יעשה מלך המשיח מהרה יגלה אכ"ר⁸.

שצח) טומאת אדם וכלים במת. המת הוא אבי אבות הטומאה⁹. וכל כלי מתכת הנוגעת בו נעשה כמוהו¹⁰, אדם הנוגע במת או בכלים שנגעו במת נעשה אב הטומאה וטמא שבעה, וצריך הזאה שלישי ושביעי, והמת מטמא באהל או אם הוא מאהיל עליו. ושאל רבינו חיים הכהן לר"ת כיון דליכא בית אשר אין שם

(יב) שם ה"ד. (יג) שם פ"א ה"ג. (יד) שם פ"ה ה"א. (טו) שם פ"א ה"ו. (ז) שם ה"ח. (יח) שם פ"ב ה"ב. (יט) שם פ"ב ה"ו. (כ) שם פ"ג ה"ד. שצח. (א) סמ"ג עשין ר"א, ועי' רש"י עירובין ק"ד ע"ב ד"ה לא. (ב) ר"ש אהלות פ"א מ"ב, ועי' ר"מ פ"ה ה"ג. (ג) ר"מ פרק ה' מהל' טומאת מת הל'

סדר מצות היום

קט

צורת השכל שהיא הנשמה, וישאר הגוף, ובראות כחות הטומאה הגוף פנוי מרוח הקודש נאים לשרות בו כי הם תאנים להשלמת יצירתם, שקדש עליהם היום ונשארו חסדים, ולהכי כל אשר בתוכו יממא שממלאים כל האהל טומאה, וממעם זה צריך שמידת גוף האדם כי ימות באהל, ועיין לעיל מצוה רס"ג, צדיקים אינם מטמאים.

מ"י אהלות, ר"ס ה' טומאת מת, פ"ה ס"ע ק"ו, ס"ג עשין ר"א.

משנה הלכות

נטמא כולו^א. מת אינו מטמא משכב ומושב ומדף, ולפיכך מת שיש לו על גביו עשרה בגדים ומתחתיו עשרה בגדים לא נטמאו אלא הראשון שנגע בו, והשני שנגע בראשון טומאת ז', והשלישי טומאת ערב, והשאר טהורין אא"כ היתה שם טומאה רצוצה או אהל^ב. קבר סתום מטמא כל סביביו, קבר פתוח אינו מטמא מצדדיו^ג.

איזה כלים מקבלים טומאה. כלי חרס מטמא באויר מתוכו ולא כמגע, היתה צמיד פתיל עליו מצלת מן הטומאה^ד, כלים שנעשו מעצמות דג ועורו טהורים דכל מה שבים טהור^ה. כלי אבנים, כלי גללים, כלי אדמה, וכלי עץ העשויות לנחת והבאים במדה יותר מ' סאה, אין מקבלין טומאה^ו.

חיבורין וכללים. מדברי סופרים הנוגע במת ונגע באדם אחר ועדיין הוא מחובר במת שניהם טמאין טומאת שבעה וכאלו נגע זה השני במת עצמו לענין תרומה וקדשים, ולענין פסח וזויר אינו טמא אלא טומאת ערב, כדן

מסמרים ואין בית אשר אין שם מת, א"כ איזה בית אשר תכנו לי כיון שחרב הרי הוא כחלל ומטמא באהל, עיין תוספות זויר נ"ד ע"ב, וסמ"ג מצוה רל"א ת"י שכתב לו ר"ת בכתב דוקא לענין תרומה וקדשים אבל אין הזויר מגלח אלא על המת בלבד, ע"ש. הנוגע באדם שנגע במת הרי הוא ראשון וטמא עד הערב, כלים שנגעו באדם שנגע במת הנוגע בכלים כאלו נגע באדם עצמו^ז.

דיני חמת. כל שכמת טמא חוץ מהשער והשיניים והצפרניים בזמן שאינם מחוברים לו, משקה היוצא מן המת טהור חוץ מדמל. פחות מכזית כשר ועצם פחות מכשעורה טהור^ח. עור המת שעיקרה טהורה מדאורייתא וטמאה מד"ס ומטמא גם במשא^ט. מת עכו"ם מטמא במגע ובמשא^י, ובאהל מחלוקת אי עכו"ם מטמא^י.

מיני טומאה שבמת. טומאת אהל. הבא לאהל שהמת בו, או הבא מקצתו אפילו הכניס ידו או רגלו או ראשי אצבעותיו או חוטמו לאהל המת,

כ"ג נ"ד סמ"ג שם. (ד) ד"ה ת"ש. (ה) ר"מ שם ה"ב ג'. (ו) שם פ"ג ה"ג. (ז) שם ה"א. (ח) שם ה"א. (ט) שם פ"ב ה"ב. (י) ר"מ שם י"ג ועי' בב"מ י"ד ס"י שעי"ב ס"ב ועי' יבמות ס"א ע"א ותוס' שם ד"ה מצנע, ומג"ח מצוה רס"ג. (יא) ר"מ שם ה"א. (יב) שם פ"ה ה"ד. (יג) שם פ"ו ה"ז. (יד) שם ה"ג. (טו) שם ה"א. (טז) שם ה"ב.

מצות המלך

מצוה שצט

מי נדה (מ"ע קס"ב)

צוה הקב"ה להיות מי נדה של פרה מעלין את האדם מן הטומאה ומטמאין את המהור, שנאמר (במדבר י"ט י"ט) והזה המהור על הטמא וגו' ומזה מי הנדה יכבם בגדיו.

משרשי המצוה כבר הקדמנו במצוה שצ"ז שאין טעם לפרה ודיניה. ועד"ה שהפרה רמו להחומר והעוסקים בה טמאים, הורה שהנמשך אחר החומר יטמא, כי החומר טמא כח השכלי לפי רוע מזגו. ואפרה מטהר הטמאים, הורה שהמכניע החומר ושורפו ישאר מהור ונקי (הקדוש ר"ש אסתרוק). וקיי"ל שכל אוכל אינו מוכשר לטומאה עד שיפול עליו מים. וא"ת איך מים שהם מקור המהרה יסובו לטומאה,

משנה הלכות

מלאכה אלא אפילו דיבור והוראה אסור משום היסח הדעת.¹

קידוש מי חמאת. נותן אפר הפרה על פני המים, ונותן כל כך כדי

שיראה על פני המים, והוא הנקרא קידוש ונתקדשו המים, והוא נקרא מי

נדה, נתן האפר תחלה ואח"כ המים חיים פסול.² ומניחם אצלו ימים ושנים ומזה

מהן כל זמן שצריך עד שיתמו.³ ומערה מכלי לכלי בין קודם קידוש ובין לאחר

קידוש⁴ ואסור ליטול שכר על הקידוש או להזות, ואם נטל מימיו מי מערה,

ומותר ליטול שכר על המילוי של מים.⁵ כל השרצים ששתו ממי חטאת לא

פסלוהו חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקקת,⁶ ר"ג אומר אף הנחש,⁷ ועיין

רש"י חולין ט"ז. שפ"י וכשמקיאות פוסלות את הראשונות דמי חטאת נפסלו

במלאכה, ובתוספות תמהו עליו, ועיין

תורה.⁸ ודיני טומאה רבים הם (ועיין מצוה שע"ז ורס"ג) ונוהג בזכרים ונקבות בכ"מ ובכ"ז ובעו"ה אנחנו היום כלנו טמאי מתים מפני שאין לנו אפר פרה, השם יערה עלינו רוח טהרה ויטהרנו עד עולם.

שצט) מילוי המים. קיום המצוה. אדם טהור בר דעת

ממלא מים מן המעיין לשם מי חטאת,⁹ וצריך להיות מי מעיינות הנובעים או

נהרות הזוחלין שידוע ברור שלא נתערבו בהם רוב נוטפים¹⁰ (ועיין שו"ת משנה

הלכות ח"ב סימן ד'), וים הגדול אינו כשר,¹¹ וכן מים מלוחים ופושרים

והמעורבים בטיט פסולים.¹² וצריך להיות בכלי דוקא, וכל הכלים כשרים ואפילו

אינם מקבלים טומאה,¹³ ואסור לעשות מלאכה אחרת בשעת מילוי,¹⁴ ועיין משנה

הלכות (ח"ג סי' רכ"ג), ולא דוקא

(ז) שם פ"ה ה"ב. שצט. (א) ר"ט פ"ז מהל' פרה ה"א ב'. (ב) שם ה"א. (ג) שם ה"י. (ד) שם ה"ב. (ה) שם ה"ג. (ו) שם פ"ז ה"א. (ז) שם פ"ח ה"א. (ח) שם פ"ט ה"א. (ט) שם פ"י ה"ב. (י) שם פ"ז ה"א פ"י ה"א. (יא) שם פ"י ה"ב. (יב) שם פ"ט ה"ב. (יג) פרה פ"ט מ"ג. (יד) ע"ב ד"ה אם יכולה תולדה לשתות.

סדר מצות היום

קיא

ביאור הענין שכך הוא במבעיות שכל דבר אינו מתפעל כי אם מתפכו ולא ממנו, ולכן סמוך לעלות השחר מתגבר החשך. ולפיכך כך אוכל זורע אינו מתפעל מן הטומאה עד שיבא עליו מים שכולו מהרה ואז הטומאה מתגברת לנצח המהרה ועושה רושם, כך מי נדה שכולם מהרה ואפר פרה שכולו טומאה אם זורק על אדם טמא מתפעל שהמים מהודים הפכיים לו ונמחה, והמהור הנושא המים שבו העפר מתפעל מן העפר שהם הפכיים לו ונממא (כ"י).

פרה פ"א כלים פ"א, ר"מ פ"א ספדה, פ"ה"ס פ"ע ק"ה, פ"ג"ג עשין ר"ג.

פ' פנחס יש בה ששה מ"ע

מצוה ת

דיני נחלות (מ"ע קפ"ג)

צוה הקב"ה לרון בדין נחלות שכתוב בתורה, שנאמר (במדבר כ"ז ח') או כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו.

משנה הלכות

רש"ש ורא"ש פרה פ"ט מ"ג, ובשור"ת משנה הלכות (ח"ג סימן רכ"ג) הארכתי בזה בס"ד. הנוגע והנושא מי הנדה שיש בהם שיעור כדי הזאה נטמא^ט.
הזאת המים. סדר טהרה. אדם טהור לוקח ג' קלחין אוזוב ואוגדן, טובלן במי הנדה, ומתכוין ומזה על האדם או הכלים הטמאים ביום השלישי וביום השביעי, ואין הזאה אלא ביום ומשעלה עמוד השחר כשר, וטובל ומעריב שמשו וטהור בערב^ט. ואינו צריך טבילה לקלחין בכל הזייה אלא טובל את האזוב ומזה עד שיגמרו המים

ממנו, הוזה על ק' אנשים וכלים יחד כל שעלתה בו משהו מן המים טהור, טבל האזוב ונתכוין להזות על בהמה או דבר שאינו מקבל טומאה יחזור ויטבול ויתכוין להזות על האדם או על דבר המקבל טומאה^ט. טבל האזוב בלילה והזה ביום או להיפוך פסול^ט. וכל בני דעת כשרים להזות חוץ מן האשה וטומטום ואנדרוגינוס^ט, ונוהג בזמן שישנו אפר פרה בזכרים ונקבות.
(ת) סדר נחלות. קיום המצוה. סדר נחלות כך הם, מי שמת והניח נכסים בנו יורשו^ט, לא נמצא

(ט) שם פ"ו ה"א. (ז) שם פ"א ה"א. (ח) שם פ"א ה"א. (ט) שם פ"א ה"ו.
ת. א) ר"מ פ"א טבל נחלות היא ח"ט סי רע"ז ס"א.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי שהקב"ה בטובו וברצונו הטוב זוכה לכל אחד ואחד מבני העולם חלקו ונחלתו המגיע לו, פעם בניעה רבה ופעם שלא בניעה כי ברכת ה' היא תעשיר, והתורה דרכיה דרכי נועם וגלוי לפני הקב"ה שעיקר חפצו של אדם שלא יעזוב לאחריים חילו וקנין כספו מה שמרדח ויגע בעוה"ז, ואברהם אבינו ע"ה כהתנצלו אמר מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' הן לי לא נתת זרע ובן משק ביתי יורש אותי, והיה דבר ה' אליו לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, והיה מרצון ה' כי אם יתן ברכה למשפחה או שבט לו ולזרעו אחריו הוא, ומפני סילוק גופו אינו בדין להיות הפסק למתנת ה' המבורכת, אבל תתפשט בגוף המשתלשל ממנו שהוא בנו או בתו. ואף אם הוא בעונו ימות ובנים לא היו לו ראוי ברכת ה' שתשוב אל הקרוב אליו ממשפחתו, כי הוא גם כן ממשפחתו המבורכת וזכות אבות סייעו, ולכן הקרוב קודם לכל אדם.

ב"ב פרק ח"ט, ר"ם הל' נחלות, פ"ה ס"ד ר"מ, פ"ג ע"ג צ"ו, ר"ם פ"י ר"ע ז'.

משנה הלכות

המת, וכל דיני אביו לו לענין זה, אין אחים ואחות לאבי המת ולא זרע מהם, חזרת לאבי אבי אביו או לזרעם על דרך שביארנו, ועל זה הדרך נחלה משמשת למעלה עד ראובן בן יעקב אבינו ע"ה. משפחת האם. משפחת האם אינה קרויה משפחה לענין ירושה, שאין האם יורשת את בנה ולא את בתה, ואחין מן האם לא יורשין זה את זה, אלא כל אחד משפחת אביו יורש אותו. הבן יורש את אמו וכן הבת יורשת את אמה כשאין בן. ומצאנו בת יורשת שני שבטים, כגון

לו בן רואים אם יש לבן זרע בין זרע זכר ובין זרע נקבה עד סוף כל הדורות עומדים במקום הבן ויורש הכל, לא נמצא זרע לבן או שלא היה לו בן ויש לו בת תירשנו, וכל יוצאי חלציה עד סוף כל הדורות קודמין כאלו היתה בן זכר, לא נמצא לה זרע תחזור הירושה לאביו של מת, אין אביו קיים תחזור לזרעו שהם אחי המת שהם בחיים או לזרעם, אין לו אח ולא זרע ממנו חזר לאחות המת או לזרעה, אין לו אחות ולא זרע ממנה תחזור לאבי אביו של מת, ואם אינו קיים חזר לזרעו שהם אחי אבי

(ב) שם הל' ת"מ שם, ועי' בשרית משנה הלכות ח"ט פ"י ש"ז. (ג) ר"ם שם הל' ת"מ שם ס"ד. (ד) ר"ם שם הל' ת"מ שם.

מצוה תא

להקריב תמידין בכל יום (מ"ע קס"ד)

צוה הקב"ה שיקריבו הכהנים במקדש שני תמידין בכל יום לשם כל ישראל, אחד בבקר והשני בין הערבים, שנאמר (במדבר כ"ח ב') צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו' כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עולה תמיד וגו'.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מעולם לא לן אדם בירושלים וכידו עון, כיצד תמיד של שחר מכפר על עבירות שנעשו בלילה ותמיד של בין הערבים על עבירות היום (ועיין עקידה שער פ"ה). כי כמו שהארץ נתנה בידי אדם לסיפוק צרכי הגופות ופרנסתם, כן יסוד יוצר כל נברא ירושלים עיר הק' ובית המקדש בתוכה אשר בו יתפרנסו הנפשות המהורות

משנה הלכות

לחת לבכור פי שנים², ונאמן האב לומר זה בני בכורי³, ואפילו במקום שעושה על ידי זה בנו מוחזק לבכור לממזרי⁴, עיין שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן כ"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר וצוה שלא ירשנו בניו בטל מצות עשה ואין שומעין לו, ומיהו בתורת מתנה מותר ליתן בחייו כל מה שירצה⁵ ואף על פי כן אין ראוי להעביר נחלה אפילו מברא בישא לברא טבא⁶.

תא) קרבנות חתמיד. מצות עשה בזמן שבית המקדש היה קיימם להקריב בו בכל יום בבקר כבש אחד לעולה ובין הערבים כבש אחד לעולה⁷, והם קרבנות צבור ובאים

שאביה משבט ראובן ואמה מיהודה ולא היה להם אלא בת יורשת שני שבטים. הבן קודם לבת בין בנכסי האב ובין בנכסי האם⁸.

בעל ואשתו. הבעל יורש את אשתו י"א⁹ מה"ת וי"א¹⁰ דרבנן. ואין אשה יורשת את בעלה כלל¹¹.

שאר פרטים. מי שהיה לו שני בנים ומתו בחייו, והניח אחד ג' בנים ואחד בת אחת, ואח"כ מת הזקן בת הבן יורשת חצי הנכסים וג' בנים חצי השני¹². כל הפסולים כממזר יורשים ככשרים חוץ מבן השפחה¹³. קטן בן יומו נוחל את אמר¹⁴, ולדעת הרמב"ם אפילו לא כלו לו חדשיו¹⁵, ועיין בקצות החושן לדו"ז חו"מ סימן רע"ו. ובכלל המצוה

ה) שם. (ו) ראב"ד שם היה ועי' מ"ט בשם רשב"א והגהות מייטניות. (ז) ר"מ שם ועי' אה"ע סי' צ' ס"א.

ח) ר"מ שם. (ט) ר"מ שם היה ת"מ שם ס"ג. (י) ר"מ שם היה ת"מ שם ס"ז. (יא) ר"מ שם היה ת"מ שם ס"ה. (יב) שם. (יג) ר"מ שם פ"ב הוא ת"מ סי' תע"ז ס"א. (יד) ר"מ שם היה ת"מ שם ס"ב. (טו) סמ"ע שם ס"ק כ"ד, ועי' ת"מ סי' רע"ט ס"א. (טז) ת"מ סי' רפ"א ס"ז. (יז) ת"מ סי' רפ"ב. תא. (א) ר"מ פ"א

מצות המלך

מבני ישראל, ויהיו תמיד נקיים מן החטא על ידי ערוך קרבן תמיד על שלחן אלקי ערב ובקר, ויזכו אל התענוג הנפלא הנצחיי של עוה"ב אשר בו צדיקים יושבים וכתרי הכבוד כראשיהם ונהנין מזיו השכינה תענוג וזיו שאין להם הפסק. וחסרי האמונה והמעשה הם יבושו ויכלמו ואוי להם לאותה נושה. ואמר שניים ליום, ולא אמר שניים ביום או בכל יום, אמרו במדרש בגלל היום כדי שלא יקמרג עליהם שרו של יום, ע"כ.

מס' תמיד יומא פ"ב ר"ט פ"א מתמידין, סו"ט ס"ע ד"ט, ספ"ג עשין ק"ב.

משנה הלכות

אותן בשבת, עיין משנה למלך פ"א מתמידין ומוספין' ובשאלות ותשובות משנה הלכות (חלק שני סימן מ"א). מעשהו כמעשה עולה, עיין לעיל מצוה קט"ו.

מקום שחיבתן. לא היו כופתין את הטלה לשחיטה שלא יחקו את המיני' שהיו שוחטין כן, אלא אוחזין ידי ורגליו בידיהן^א. סדר שחיטתו ראשו לדרום ופניו למערב, תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שניה של בית המטבחים, ושל בין ערבים על קרן צפונית מזרחית, ודברי קבלה הן שיהא התמיד נשחט נגד השמש^ב.

שאר פ"א. לא הקריבו תמיד של שחר בין בשוגג ובין במזיד יקריבו בין הערבים, היה מזבח חדש שלא הקריבו עליו מעולם לא יקריבו עליו תחלה בין הערבים, שאין מתוכנין מזבח העולה אלא בתמיד של שחר^ג. וכל אישי ישראל היו להם חלק בקרבנות

מתרומת הלשכה^ד. והם הנקראים תמיד של שחרית ותמיד של בין הערבים. הכבשים צריכין ביקור ד' ימים קודם הקרבתי^ה. ובט"א מגלה' מפלפל אם מועיל הביקור אף קודם שנתקדשו.

זמן שחיבתן. זמן שחיטתן בשחר משהאיר המזרח עד חברון עד סוף שעה ד"ה, ושל בין הערבים מ' שעות ומחצה ולמעלה עד סוף היום, ואף שכל זה הזמן כשר לא היו שוחטין אותו לעולם אלא בשמונה ומחצה כדי שיהיה זמן להקריב קרבנות ישראל של היום כיון שעליה השלם כל הקרבנות כולם^ו. בערב פסח היו מקדימים שחיטת התמיד משום שחיטת הפסח^ז. ודוחה את השבת ואת הטומאה^ח, איברים של תמיד דוחין את הטומאה ואין דוחין את השבת אלא בערב שבת בלבד מקטירין איברי תמיד של ערב שבת שהתמיד תחילתו דוחה וסופו אינו דוחה שבת^ט. איברים שנפסלו באופן דקיי"ל אם עלו לא ירדו אם מקטירין

מהל' תמידין ה"א. (ב) שם פ"ד מהל' שקלים ה"א פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ה. (ג) הל' תמידין שם ה"ט, ועיין בלח"ט. (ד) דף כ"ט ע"ב. (ה) ר"ט שם הל' בלח"ט. (ו) שם ה"ג. (ז) שם ה"ה. (ח) שם הל' ביאת מקדש פ"ד ה"י. (ט) הל' תמידין שם ה"ו. (י) שם. (יא) שם ה"י. (יב) שם ה"י ר"א. (יג) שם ה"ב.

סדר מצות היום

קפז

מצוה תב

קרבן מוסף בשבת (מ"ע קס"ה)

צוה הקב"ה להקריב בכל שבת שני כבשים נוסף על תמיד היום, שנאמר (במדבר כ"ח מ') וכיום השבת שני כבשים בני שנה.

משרשי המצוה לפי הפשט כי לכבוד שבת שהוא פנים חדשות, וצריך לחם משנה לבצוע על שתי ככרות, כל שכן שלחן גבוה שצריך לחם משנה בקרבנות. וכי היכי דאיכא בשבת נפש יתירה בתוספת רוח קדושה, כך צריך תוספת קרבן כנגד נפש יתירה. גם באו שניים אחד כנגד זכור, ואחד כנגד שמור, ואמרו ז"ל במדרש אמר הקב"ה אין אני רוצה

משנה הלכות

לתמידין אפי' בריעבד וכשרי' למוספין, או שהביאו להם לאחר זמן הקרבת תמיד של שחר, דאם היו להם קודם הרי נקרבין לתמיד דתמיד תדיר הוא ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וצריכין שניהם להיות שוים כמראה ובקומה וברמים (ר"ל דמי מקח) ולקחתן כאחד כשעירי יום כפורים. וכל אלו למצוה ולא לעכבי'. ואין מעכבין זה את זה שאם אין לו אלא אחת מקריב את האחד. שבת בשחרית מפסיק אנשי בית אב של משמר היוצא וכל שזכה בעבודה מעבודת התמיד של שחר זוכה בה בשני כבשי המוסף.¹ השירה. ההלויים אומרים שירה על הכבשים, ואומרים בשירת האזינו, וחולקין אותה לששה פרקים, והסימן הזי"ו ל"ך, כדרך שקורין אותה בבית הכנסת, ואומרין פרק בכל שבת, גמרו הששה פרקים בששה

אלו. ונוהג בזמן הבית ומוטלת על הציבור ויותר על הכהנים שהם ראויים להקרבה. והרמב"ן ז"ל חשב שני תמידין לשני מצוות בשחרית מצוה ובערבית מצוה², והעובר אינו לוקה לפי שאין בו מעשה.

תב) גדרי המצוה. קיום המצוה, בכל שבת ושבת בזמן

שבת המקדש קיים היו מקריבין שני כבשים לעולה לאחר שהקריבו קרבן התמיד³, והם קרבנות ציבור, ומתרומת הלשכה הם באים⁴, זמן הקרבתן כל היום, ומיהו בין שני התמידין היו באין, ואם אין תמידין אז זמנן כל היום

דיני הכבשים. ואין צריכין ביקור ד' ימים⁵, ובה אפשר

במציאות שיהיו כבשים למוספין ואין מקריבין תמידין, כגון שהיה להם כבשים שלא נתבקרו ד' ימים קודם שפטולין

1) מוף ספר המצות, והובא בתוסף. 2) עי' חינוך ומנ"ח. תב. 3) ר"מ פ"ד מהל' תמידין ה"ט. 4) שם פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ה. 5) שם פ"ד מהל' שקלים ה"א. 6) מנ"ח, מנחות מ"ט ע"ב ורש"י שם ד"ה לעולם דאית לה. 7) רש"י יומא פרק שני שענין מ"ב ע"ב ד"ה ומוספין של שבת, ועיין מל"מ פ"ד מתמידין ה"ט בסוף דבריו. 8) ר"מ שם פ"ח ה"ב. 9) שם פ"ד ה"ט.

מצות המלך

מכם יותר ממה שאתם עושים לעצמכם, מה אתם עושים ב' סעודות אף אני שני כבשים. ומצוה לעשות סעודה יתירה בשביל האורח ולשמת חתן וכלה שבת מלכתא והשושבינן הראוים לכבדם. ובשלשה החגים וראש השנה ויום כפורים תמצא שבעה כבשים למוסף היום וכאן רק שנים מפני שכבודו כפול זכור ושמור, ולכן כל עניני שבת כפולים, וגם שכרו כפול לשומרו ועונשו כפול למחללו ושירו כפול וקרבנו כפול.

סנהוט מ"ה, ר"ם פ"ד ו' מתמידן, פה"ם פ"ע מ"א מ"ב מ"ה, ס"ג ע"ג קצ"ה קצ"ו ר"א.

מצוה תג

קרבן מוסף של ר"ח (מ"ע קס"ו)

צוה הקב"ה להקריב קרבן בכל ראש חדש נוסף על תמיד היום, שנאמר (במדבר כ"ח י"א, י"ד, מ"ו) ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים ואיל אחד

משנה הלכות

לחטאת^א. ושעיר החטאת מקריבין קודם לעולות^ב. סדר הקרבת העולות אחד הוא, כמעשה התמיד ושאר העולות, ומעשה החטאת של ראשי חדשים ושל מועדות כמעשה קרבן חטאת הנאכלת, והכל מפורש כל אחד על מקומו^ג.

זמן מוסף. זמן מוסף היום ככל קרבן מוסף, עיין מצוה ת"ב, אלא שפעם אחת נשתהו עידי קדוש החדש מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש, ולא ידעו מה לעשות, אם יעשו עולה (ר"ל תמיד) של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו עוד מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים, התקינו בית דין שלא היו מקבלין עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין

שבתות, תחזין לראש^ד. וכתבו הפוסקים טעם למה אין קורין בשבת פרשה של שבת כמו בר"ח ויו"ט לפי שכל קריאות שאנו קורין במוסף לכפרה הן באות לכן קורין משום ונשלמה פרים שפתינו, אבל מוספי שבת שהן עולות אין לחוש בקריאתן כי לא לכפרה הם באין, וי"א לפי שאין בפרשת שבת כי אם שני פסוקים ולכן לא תקנו לקרותה, ועיין ש"ע אור"ח^ה. ונוהג בזמן הבית על הצבור וביתור על זכרי כהונה ככל קרבנות צבור.

תג) סדר הקרבתו. מצוה עשה להקריב בכל ראש חדש קרבן מוסף נוסף על קרבנות היום, והם פרים בני בקר שנים, ואיל אחד, ושבעה כבשים הכל עולות, ושעיר עזים אחד

(ה) שם פ"ז ה"ט, ט) סי' רפ"ג, תג. (א) ר"ם פ"ז מהל' תמידן ה"א. (ב) ועי' ר"ם שם פ"ט ה"ג. (ג) שם פ"ז ה"ב.

כבשים בני שנה שבעה תמימים, ונסכיהם, ושעיר עזים אחד לחמאת לה'.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מה נשתנה מוסף ראש חדש שנאמר בו לה' מה שלא נאמר בשאר מוספים, אמר הקב"ה הביאו עלי קרבן על שמיעמתי את הירח, כלומר הביאו לפני קרבן ריצוי. ומה שנצממו דוקא ישראל על זה ולא שאר אומות נראה לפי מה שכתב מוהר"ם כי הממונה של אותו חדש מבקש ריץ ומשפם על ישראל בשביל מיעוט הירח, כי ישראל מונים ללבנה, וצדיקים נקראים על שמה, דוד הקמן שמואל הקמן, לפיכך צוה השי"ת לפייסו בקרבן. ואין זה ח"ו כזוכה לממונה, כיון שנצממו מהשי"ת להקריב קרבן זה נמצא אנו רצון ארון עושין. ומוה המעם נ"כ מותר להביא שעיר לעזאזל, עיין רמב"ן ויקרא פ"ז ח', וז"ל ואין הכוונה בשעיר המשתלח שיהי' קרבן מאתנו אליו חלילה, אבל תהי' כונתינו לעשות רצון בוראינו שצונו בכך, ע"ש והבן. ודרשו רז"ל פרים כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם, איל כנגד יצחק דכתיב והנה איל אחד, כבשים כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב, ושעיר אחד לחמאת כנגד השכמים דכתיב וישחמו שעיר עזים.

מראה מקומות עיין מצוה ת"ב

משנה הלכות

הערבים'. ויש מפרשים ^ה שנחלקלו	חדש תהלים מזמור ק"ד'. חל שבת ראש
הלויים כשיר ממש, ר"ל ששרו שיר אחר	חדש השיר של ראש חדש דוחה השיר
משהיה להם לשיר. לא באו עדים עד	של שבת, כדי לפרסם שהיום ראש
המנחה עושים תמיד של בין הערבים,	חדש ^ה , ובשבת הבא אומרים שירה
ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה	שדלגו בשבת ראש חדש ^ב .
נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש,	דיני קדימה. ומקריבין מוסף של שבת
ומקריבין מוסף למחר מיד אחר התמיד	קודם של ראש חדש ^ג .
של שחר ^ד .	קרבנות מוסף אינם מעכבין זה את זה.
שיר של יום. ואומרין שיר של ראש	לא היו להם אלא ששה כבשים מקריבין

(ד) שם פ"ג מהל' קדוש החדש ה"ה, ועי' בלח"מ. (ה) עי' תוס' ביצה דף ה' ע"א ד"ה ונתקלקלו. (ו) ר"ט שם ה"ו. (ז) שם פ"ו הל' תמידין ה"י, ועיי' בשו"ת רמ"ע מפאנו ממדרש תעלם. (ח) שם ה"י. (ט) סוכה נ"ה ע"א. (י) ר"ט שם פ"ט ה"ב.

מצות המלך

מצוה תד

להקריב קרבן מוסף בחג השבועות (מ"ע קס"ז)

צוה הקב"ה להקריב קרבן מוסף ביום חמשים להקרבת העומר, והוא חג הביכורים, שנאמר (במדבר כ"ח כ"ו) וכיום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' וגו' והקרבתם עולה לריח ניחוח לה'.

משרשי המצוה מה שביארנו בשאר מוספים שהוא לתום קדושת היום. עוד י"ל לפי מה שאמרו רז"ל דהכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם ויהיו רוב הצבור מרודים

משנה הלכות

שם ובחלופי גירסאות, ועיין מנ"ח מצ' רצ"ט ד"ה דיני המצוה, מה שתמה כשיש לו אמאי מעכבין, והא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, אמנם מדברי הרמב"ם דדוקא כשנשחטו כולם מעכבין אחי הכל שפיר, ע"ש ודו"ק. ואם לא מצאו אלא שני כבשים ואם יקריבו אותן למוסף היום אין להם תמידין למחר הרי הדבר שקול, אם הקריבו למוסף היום הקריבו, ואם רצו להניחם למחר לתמידין יניחו, והוא בגמ"ז. איבעיא דלא איפשיטא, וצ"ל שהיו כבשים אלו מבוקרים וראוין לתמיד, דאל"כ ממילא פסולין לתמידין כיון שלא נתבקרו ד' ימים, ולמוספין כשרים דלא בעי ביקור

זמנם. זמן הקרבת המוסף הוא בין התמידין, ומיהו אם לא הקריב המוסף קודם תמיד של בין הערבים יכול להקריב אחר התמיד של בין הערבים דהוה ליה עשה דרבים ודחי לעשה דהשלמה, כ"כ התוס' ר"ה' בסוגיא דנתקלקלו הלויים בשיר

ששה, ואפילו לא מצאו אחד מקריבין אותו, ואין חייבין להקריב השאר למחר או למועד אחר, שכל קרבן צבור שעבר זמנו בטל קרבנו ואין לו תשלומין^א. ונוהג בזמן הבית, והמצוה מוטלת על הצבור, וביותר על הכהנים ככל קרבנות צבור.

תד) סדר הקרבנות. קרבן מוסף של עצרת הם שני פרים ואיל ושבעה כבשים כולם עולות, ושעיר חטאת, והן הן הקרבנות האמורות בחומש הפקודים והם מוסף היום^ב, הכל כמו במוסף ר"ח (עיי' מצוה קודמת) **אם מעכבין זה את זה**. וכבר כתבתי לעיל דאין הקרבנות מעכבין זה את זה, שאם לא מצאו אפילו אחד מקריב אותו. והא דאין מעכבין דוקא כשאין לו, אבל היו לו כל הקרבנות מעכבין זה את זה, וצריך להקריב כולם. וכתב הרמב"ם פ"ח מתור"מ הי"ט שבעה כבשים וכו' אינן מעכבין זה את זה וכו' ואם נשחטו כולן מעכבין זה את זה, ועיין בהשגות ובכ"מ

(א) ר"מ שם פ"ח ה"כ. תד. (א) ר"מ פ"ח מהל' תמידין ה"א. (ב) שם ה"כ. (ג) מנחת דף מ"ב. (ד) דף ל' ע"ב ר"ה ותקלקלו.

סדר מצות היום

קיט

בסעודה ושמא יעברו הנבול, ועל כל פנים ימעמו בלימוד התורה ולכן על הציבור להביא קרבנות נוספות להוסיף בקדושה בשביל כל ישראל. גם כי מפני שלא היו בני ישראל ראויים לקבלת התורה בצאתם ממצרים ונתעכב זמן מתן תורה חמשים יום עד עצרת, ו' שבועות, ונגרם על ידי זה מיעוט הקדושה. והתרגום מסייענו, בשבועותיכם תרגום בעצרתכון, ולפיכך לאחר שזכו לקבלת התורה בעצרת יש להוסיף בקרבנות ובקדושה, ולהגן על בני ישראל ולכפר עליהם. ועל דרך שאמרו חז"ל שאלו לחכמה החושא מה עונשו, וכן לנבואה והשיבו תמות, ושאלו לתורה והשיבה יביא קרבן וכפר, ולכן במתן תורה מוסיפין בקרבנות היום.

מראה מקומות עיין סצה ת"ב

מצוה תה

לשמוע קול שופר בר"ה (מ"ע קס"ה)

צוה הקב"ה לשמוע קול שופר ביום ראשון של תשרי שהוא ראש השנה, שנאמר (במדבר כ"ט א') יום תרועה הוא לכם.

משנה הלכות

מנחות ונסכים. ומנחתם ונסכיהם, שלשה עשרונים	דיני מוסף עיין עוד לעיל מצוה ת"ב ת"ג. ונוהג בזמן הבית כשאר קרבנות צבור.
לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסויה. ואם לא קרבו רק פר או איל ולא היה להם יותר מביא רק נסכים לקרבן שיש להם, לא היה להם סולת לנסכים מביאים יין לבדו ואין הסולת מעכב, ואומרים שירה על היין, ואם לא היה להם נסכים כלל מביאים אפילו לאחר עשרה ימים". ואם אומרים שירה אנסכים הבאים בפני עצמן, עיין מנ"ח מצוה רצ"ט, אריכות גדול בזה. ובעיקר	תה) גרדי המצוה. מצות עשה לשמוע קול שופר הכשר לתקיעות מבעל תוקע המחויב בשופר בראש השנה ^א . השומע מאינו מחויב בדבר לא יצא ^ב .
	כוונה לצאת. והשומע ומשמיע שניהם צריכין לכוין לצאת ידי מצוה, כיוון השומע ולא המשמיע או להיפוך לא יצא ^ג . הולך אחורי בית

(ה) ר"מ פ"ב מהל' מעה"ק ה"ד. (ו) שם ה"ב. (ז) ר"מ הל' כלי' מעה"ק פ"ג ה"ב. (ח) הל' מעה"ק שם. (ת) ר"מ פ"ב מהל' שופר ה"א. (ב) שם פ"ב ה"ב א"ח סי' תקפ"ט ס"א. (ג) ר"מ שם ה"ד א"ח שם ס"ז.

מצות המלך

משרשי המצוה כתב רבינו סעדיה גאון י' ענינים. (א) כי ר"ה תחילת הבריאה שבו ברא ה' עולמו ומלך עליו, וכן עושים המלכים שתוקעין תחלת מלכותם, וכן אנו ממליכים עלינו הקב"ה ביום הזה. (ב) כי הוא יום ראשון לעשרת ימי תשובה, ותוקעין להכריז לתשובה, ואם לא ישוב לא יקרא תגר לחקב"ה ומוזהרין תחלה. (ג) להזכיר מעמד הר סיני, שנאמר וקול שופר. (ד) להזכיר דברי הנביאים שנמשלו לשופר, שנאמר ושמע השומע את קול השופר ולא נוהר ותבא החרב. (ה) להזכיר חרבן בית המקדש וקול תרועת מלחמה ונבקש על בנינו. (ו) להזכיר עקרת יצחק. (ז) שנראה ונפחד ונשבר עצמנו לפני בוראנו, כי כך מבע השופר כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. (ח) להזכיר יום הדין הגדול, שנאמר כי קרוב יום ה' הגדול יום שופר ותרועה. (ט) להזכיר קיבוץ נרחי ישראל ולהתאות אליו, שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'. י' להזכירנו בתחיית

משנה הלכות

הכנסת ושמע קול תקיעות, אם כיוון לבו יצא דחזן הכנסת מכוחין להוציא כל אדם.
קולות הכשרים. וכל הקולות כשרים בשופר.^ד שמע קול הברה לא יצא.^ה שמע תקיעת שופר על הטעלעפאן לא יצא, וכן על הראדיא.^ו שופרות הכשרים. וכל השופרות כשרים חוץ משל פרה ושור וקרני רוב חיות, שהם עצם אחד ואין שמם שופר, שאין נקרא שופר אלא קרן החלול שיש לו זכרות מבפנים ונקלף, ומצוה מן המובחר בשל איל כפוף.

שופר מבהמה טמאה פסולי.^א הגחל שופר ותקע בו יצא דאין גול בקול,^ב ולא יברך עליו דהוה מצוה הבאה בעבירה.^ג מותר ליטול שופר של חבירו שלא מדעתו ולתקוע בו ומברך עליו דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה היכא דלא מפסיד.^ד שופר של ע"ז התוקע בו לא יצא.^ה שופר של איסורי הנאה לא יתקע בו ואם תקע בו יצא.^ו הגנדר משופר ישמע מאחר התוקע.^ז נשים פטורות,^ח ומכל מקום רגילין לתקוע להם ונכון שיברכו לעצמן.^ט ישעור השופר טפח,^י היה ארוך וקצרו כשר

(ד) ר"מ שם היה ארץ שם ס"מ. (ה) ר"מ שם פ"א היו ארץ סי תקפו' ס"ו. (ו) ר"מ שם היה ארץ סי תקפו' ס"א. (ז) עיין שרת משנה הלכות חדר סי פ"ה היה סי ע"ב מרית חדר סי ק"ג. (ח) ארץ סי תקפו' ס"א, ועי' ר"מ שם פ"א היא ובראב"ד ונ"כ שם. (ט) ר"מ שם היה ארץ שם ס"ב. י' שם בפ"א סי' ד. י"א) שם. י"ב) ארץ שם ס"ג, עיריש ובר"מ שם. י"ג) עי' ר"מ שם וארץ שם ס"ד. י"ד) ארץ שם ס"ה. ט"ו) ר"מ שם ס"ב היא ארץ סי תקפו' ס"ג. ט"ז) ארץ שם ס"ז וברנה. י"ז) ר"מ שם פ"א היה וחתות מיינות

המתים ולהאמין בה, שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ וגו' וכתקוע שופר תשמעון וגו'. עוד אמרו רז"ל כדי לערכב השמן שירא שבא יום הגדול ומחפך מדת הדין למדת הרחמים.

ר"ה פרק ג' ד', ר"מ פ"א משופר, פ"ח פ"ט קע"ג, פ"ג ע"ש פ"ב, פ"ק פ"י צ"ב, א"ח סי' תקפ"ח.

פ' מטות יש בה ב' מצות. עשה ולא תעשה

מצוה תו

מצות נדרים (מ"ע קס"ט)

צוה הקב"ה לרון בעניני הפרת נדרים, כמו שנאמר (כמדבר ל' ג') איש כי ידור נדר לה'!

משרשי המצוה כי ברית כרותה לשפתים שלא לשנות הדברים ולקיימם. ואמרו רז"ל היתר נדרים פורחין כאויר ואין

משנה הלכות

ובלבד שיעמוד על טפח^א. צפהו זהב מכפנים או במקום הנחת פה פסול, צפהו מבחוץ אם לא נשתנה קולו כשר^ב. סדר התקיעות. וחייב אדם לשמוע תשע תקיעות, היינו תקיעה תרועה תקיעה ג' פעמים^ג, ומחמת רוב הצרות נסתפקו חכמינו ז"ל בפי' תרועה אם הוא גנוחי או ילולי או תרווייהו יחד, עמד ר' אבהו ותקן לתקוע תקיעה שברים תקיעה ג' פעמים, ותקיעה תרועה תקיעה ג"פ, ותקיעה שברים תרועה תקיעה ג"פ, וכוה יוצאים מכל הספקות^ד. וחזרין ותוקעין בתפלת שמ"ע כדי לערכב השטן, וגם כהא

נחלקו באופן תקיעתן, וגם אי תוקעין בתפילת לחש, וכל מקום יחויק מנהגו אחרי שאינם אלא לערכב השטן (סמ"ק^ה). וקיי"ל שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא^ו. וצריך לתקוע ביום דוקא^ז. וגזרו שלא לתקוע בשבת^ח. ומברכין לשמוע קול שופר ושהחיינו ב' ימים^ט. במקדש היו תוקעין בשופר אחד ושתי תצוצרות משני צדדים, השופר מאריך ותצוצרות מקצרין שמצות היום בשופר^י. ודיני שופר מרובין עיין א"ח. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים. (תו) גרדי המצוה, ושמוע שלא תדור. קיום המצוה. אדם

שם אות ה' א"ח סימן תקפ"ז ס"ט. יח) ר"מ שם ה"ו א"ח שם ס"ג. יט) ר"מ שם ה"ו א"ח שם סמ"ו. כ) ר"מ שם פ"ג ה"א א"ח סי' תקצ"א. כא) ר"מ שם ה"ב א"ח שם ס"ב. כב) ר"מ שם ה"ו ע"ד ה"ב א"ח סי' תקצ"ב ס"א כ' ד'. כג) ר"מ שם פ"ג ה"ה א"ח סי' תקצ"ג. כד) א"ח סי' תקפ"ח ס"א. כה) ר"מ שם פ"ג ה"ו א"ח שם ס"ה. כו) א"ח סי' תקפ"ח ס"ב סי' ת"ד ס"ג ב"ג. כז) ר"מ שם פ"א ה"ב

מצות המלך

להם על מה שיסמוכו אלא הקבלה האמתית. מ"ט רמז לדבר
 כמעט ההיתר כג' הדיוטות או ביחיד מומחה אנו למדין מהפרת
 הבעל ואב שיש בידם להפר, ואמרו רז"ל המעם דכל אשה
 ברשות בעלה או אביה הנודדת היא, ואין בידה לעשות בלי
 הסכמתם עד שאמרו באשה כל הנודדת על דעת בעלה היא
 נודדת, וכ"ש הבת הקמנה, ולכן כשאין מסכימין מפירין הנדר
 שהרי לא נדרה אלא על דעתם. כך איש ישראל הוא ברשות
 ב"ד ומחויב לעשות ככל אשר יודוהו, ונמצא כל הנודד כאלו
 התנה שעל דעת ב"ד הוא נודד, ואם לא יסכימו עוקרין הנדר
 מעיקרו. וז"ש היתר נדרים פורחין באויר, ותולין בהסכמת חכמי
 ישראל והבי"ד.

מ"ט נדרים שבעות פ"ג, ר"ט פ"א י"ב מנדרים ופ"ו משבעות, מה"ט מ"ט צ"ה ל"ח קכ"ז, סכ"ג ע"ח קכ"ח
 לאוזן רמ"ב, סכ"ק ס"י פ"א, י"ד ס"י ר"ב רכ"ח-ל"ד אה"ע ס"י ע"ה.

משנה הלכות

מישראל שנדר, אע"פ שמצות עשה ול"ת
 שלא לעבור על דבריו, אמרו רז"ל כל
 הנודד כאלו בנה כמה והמקיים כאלו
 הקריב עליה קרבן (ר"ל לאיסורא), ולכן
 מצוה לאתשולי על נדרו ולהתירו, חזן
 מנדרי הקדש שהנודד צריך לקיים²,
 ואפ"ה טוב שלא תדור³. וקבלו חז"ל
 מפי משה רבינו ע"ה דהנודד אחרים
 מתירין לו את נדרו ע"י חרטה (או פתח).
 ויחיד מומחה או ג' הדיוטות מתירין
 הנדר⁴. ויש אומרים דבזמן הזה אין דין
 יחיד מומחה דבעי סמוך⁵, וי"א דכל רב
 מובהק כדורו מתיר יחידי⁶, ועיין משנה
 הלכות נדרים (ס"י ט"ז). בג' הדיוטות
 נמי י"א דבעי עכ"פ דמסכרי להו

ושכר⁷, וי"א דלא בעי⁸, ויש לחוש
 לחומרא.
 סדר החתרה. סדר התרת נדרים הנודד
 או הנשבע בא לחכם או
 לב"ד הדיוטות ואומר כך וכך נדרתי או
 נשבעתי והריני מתחרט, ואילו הייתי
 יודע שאצטער כזה עד כה או שארע לי
 כך לא הייתי נודד או נשבע, ושואלים
 אותו כבר נתחרטת, אם אומר הן מתירין
 לו ואומרין מותר לך או שרי לך או
 מחול לך, ונוהגים לאמרו ג' פעמים⁹,
 אמרו מופר לך אינו כלום¹⁰.
 הפרה והקמה. ואב לבתו עד שלא
 בגרה, ואיש לאשתו
 שנדרו אומרים מופר לך¹¹, בעל שאמר

תו. (א) נדרים דף כ"ב ע"א. (ב) ר"ט פ"ג מהל' נדרים הכ"ה י"ד ס"י ר"ט ס"ג. (ג) נדרים פ' ע"ב, ועי' י"ד
 שם פ"ד. (ד) תצנע דף י' ע"א. (ה) ר"ט שם פ"ד הזה י"ד ס"י רכ"ח ס"א. (ו) ר"ן נדרים כ"ג ע"א וזה היתר
 נדרים, בשם רמב"ן, ועי' י"ד שם. (ז) ר"ט פ"ו מהל' שבעות ה"א. (ח) רא"ש הנהגות סיטננות ודב"ז שם.
 (ט) כ"ט שם, ועי' במשנה הלכות נדרים שם. (י) י"ד שם. (יא) ר"ט שם הזה י"ד שם ס"ג ועיין ש"ך השם
 ס"ק ה. (יב) ר"ט שם וי"ד שם במ"ו ס"ק ד. (יג) ר"ט הל' נדרים פ"ג הי"ב י"ד ס"י ר"ד ס"ל.

סדר מצות היום

מצוה תז

לא יחל דברו (ל"ת רל"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות ולעבור מה שנדר ונתחייב בו האדם מכה דיבור ואפילו בלא שבועה, שנאמר (במדבר ל' ג') ולא יחל דברו.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה הקודמת, כי ברית כרותה לשפתים ובדיבורו אתעבד מעשה הנדר. והנודד מן הדבר מטיל איסור על החפץ בדיבורו, ואם הוא חפץ שלו יכול לאוסרו על כל העולם כלו. גם המקדיש חפץ בפיו בלבד נעשה הקדש גמור (ואפילו במחשבה), ולכן איש כי יודר נדר לה' אסור לשנות מדבורו וככל היוצא מפיו יעשה. וכתב הרמב"ן ז"ל והטעם כי יודר נדר לה' אינו כמו אשר נשבע לה', כי הוא

משנה הלכות

שאר פרטי דינים. נדרי זרחין ונדרי שגגות ונדרי הבאי ונדרי אונסין מותרין בלי שאלה, שאינן חלק כלל^א. ופותחין בחרטה, ואין פותחין בנולד^ב. ואין חכם מתיר לעצמו^ג. ויש אומרים^ד דכפתח מתיר לעצמו, עיין משנה הלכות על בה"ג נדרים סימן כ"א כ"ג. ונסתפקו האחרונים אי מתירין נדרים בכתב^ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ונקבות אינם ראוים להתיר נדרים^ו. האדון כופה את עבדו ועובר על נדר^ז.

תז) שני מיני נדרים. דע דשני מיני נדרים הם, א' שאוסר על עצמו דברים מותרים כגון האומר פירות אלו אסורין עלי בכל לשון

מותר לך והחכם שאמר מופר לך אינו כלום^א. בעל מפר נדרי אשתו והאב נדרי בתו שלא בגרה^ב, ובעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבינה או עינוי נפש^ג. ומפירים דוקא ביום שמעו, שמע ושחק הרי זה נדר^ד. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' קפ"א) אם יש שאלה לשתיקה. נערה המאורסה אביה והארוס שניהם מפירין נדריה, החרישו לה ביום שמעו, או החריש אחד ואחד הפר, נתקיים הנדר, וכ"ש שהקימו^ה. ויש שאלה להקם, י"א דוקא ביום שמעו וי"א שאם שאל על ההקם אפילו לאחר זמן רב ביום שמעו מקרי בשעה שהתירו לו ההקם^ו. ואשה ונערה לאחר הקמה יכולים להתיר ע"י חכם כשאר כל אדם^ז.

(ד) ר"מ שם ושבתות פ"ו היה יודר שם. (ט) ר"מ פ"ג מהל' נדרים ה"א יודר שם ס"א כ. (ס) ר"מ שם פ"ב ה"א יודר שם ס"ה. (ז) ר"מ שם המ"ו יודר שם סכ"א. (ח) ר"מ שם פ"א ה"ט יודר שם ס"ה. (ט) ר"מ שם פ"ג ה"כ וכלל' ודמ"י שם יודר שם סמ"ט. (כ) יודר שם סכ"ג בתנה. (כא) ר"מ שם פ"ד ה"א ג' יודר סי' רל"ב ס"א. (כב) ר"מ הל' שבתות פ"ו ה"כ יודר סי' רכ"ח סי"ב י"ג. (כג) ר"מ שם פ"ד ה"ג יודר סי' רל"ב ס"א. (כד) המפרש בנדרים דף ס"ה ע"א ר"ה בגזין לך, עיין רשנ"א ומאירי נדרים כ' בשם יש אומרים. (כה) עיין פ"ו יודר סי' רכ"ח ס"ק כ', ועיי"ש בפ"ה ס"ק מ' ועיין משנה הלכות נדרים סי' כ"ג. (כו) פ"ה שם ס"ק כ' בשם השו"ת ור"א בהשמת לסי' ע"ג, צ"ת. (כז) ר"מ הל' נדרות פ"ב ה"ו ר"ה הל' עבדים פ"ח ה"ו ועי'

כמו ישבע לו שנשבע אליו לצרכו, אבל בשבועות נאמר ובשמו תשבע ואשבעך בה' השבעה לי באלה-ים, אבל בנדרים לא נאמר ידור בה', אלא לה', וכבר זכרו חכמים טעם לדבר בספרי אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות, בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו, ע"כ ע"ש. ואוי לו למי שנדר בחיי המלך מלכי המלכים ולא מקיימו, כי פוגם ח"ו בכבוד המלך, ולכן לא יחל דברו.

טראה מקומות עיין מצה הקדמת

משנה הלכות

המתפיש באיסור שיכול לעשותו בנדר אסורים ואם לאו מותרין. החזיר תוך כדי דבור חזרתו חזרה. ואין אדם אוסר דבר שאינו של. ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם הדרים באותו מקום. על דעת רבים. הנודר על דעת רבים אין לו התרה, ולדבר מצוה מתירין. ולעלות לארץ ישראל הוה מצוה.

התרה ע"י שליח. ונחלקו הפוסקים אי הנודר עושה שליח לשאל על נדרו, עיין יו"ד סי' רכ"ח, ורבינו שמשון^א התיר לבקש חרטה בכתב, והריב"ש^ב כתב דאפילו למאן דס"ל שליח אסור, מודה בכתב דכתב יד עדיף משליח, ועיין משנה הלכות נדרים (סי' כ"ג). בעל נעשה שליח חרטת אשתו אם היו ב"ד יושבין מכונפין, אבל אם צריך לכונפן אינו נעשה שליח.^ג

שיאסר, ואע"פ שאין שם שבועה ולא הזכרת שם או כינוי הרי זה נאסר, וזה הנקרא נדרי איסור^א. מין שני שחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו, כגון האומר הרי עלי להביא עולה או שלמים או מנחה, הרי זה כדבריו, האומר הרי עלי הרי זה נדר וחייב באחריותו אם מתה או נאבדה, אמר הרי זו זה נדבה ופטור מאחריותה.^ב

פרמי דינים בחלות נדרים. האוסר על עצמו מין מפירות או מין מאכל ואוכל ממנו כל שהוא לוקה, שאין לנדרים שיעור, והנודר מדבר היו כמפרי כל שהוא. ובכל דבר הנידר יכול להתפיש בו בנדר, כגון האומר הרי פירות עלי כקרבן נאסרו מפני שהקרבן הוא בעצמו דבר הנידר, אבל האומר כחזיר אין כאן נדר ומותרין שא"א שיעשה דבר שאינו חזיר כבשר חזיר, זה הכלל

הל' שבועות פ"ב ה"ז ובראב"ד תרי"ח שם יו"ד סי' רס"ז סע"ב. חו. א) ר"מ פ"א מהל' נדרים ה"א. ב) שם ה"ב ג) שם ה"ה. ד) ר"מ שם ה"ז ח' מ' יו"ד סי' ר"ד ס"א וסי' ר"ה ס"א. ה) ר"מ שם פ"ב ה"ג יו"ד סי' ר"י ס"ג. ו) ר"מ שם פ"ה ה"ג יו"ד סי' רכ"ה ס"א וש"ך שם ס"ק א'. ז) ר"מ שם פ"ט ה"א יו"ד סי' ר"ז ס"א. ח) ר"מ הל' שבועות פ"ז ה"ח יו"ד סי' רכ"ח ס"א ועי' במשנה הלכות חידושי נדרים סי' מ"ה. ט) עיין שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קצ"ב עיי"ש וביוד' סי' רכ"ח ס"ז וש"ך ופ"ח שם. י) סמ"ו. יא) שו"ת הרשב"א סי' תקצ"ד, הובא בב"י ובמ"ז ס"ק כ'. יב) סימן ש"ע. יג) ר"מ פ"ז מהל' שבועות ה"ד יו"ד סי' רל"ד מ"ז.

פ' מסעי יש בה ו' מצות ב' מ"ע וד' ל"ת.

מצוה תח

לתת לשכמ לוי ערים לשבת (מ"ע ק"ע)

צוה הקב"ה לתת ללוים ערים לשבת בהן שנאמר (במדבר ל"ה ב') צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת.

משרשי המצוה מה שמכואר בתורה ששכמ לוי לא ינחלו נחלה בתוך בני ישראל לפי שהוא נכון לעבודת ה', אבל זה רק בנחלת שדות וכרמים, מיהו היו צריכים להם ערים לשבת בהם הם ונשיהם ומפם וכל חייתם ואשר להם, והפרישו ערים אלו להיותם ערי מקלט לרוצח נפש בשגגה, כי אולי תכופר עליו אדמתם המקודשת בקדושתם. והרוצח ישב שם עד מות הכהן הגדול, לפי שלא התפלל שלא יארע תקלה זו לישראל

משנה הלכות

נודר על דבר מצוה. ונדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות, והאומר קונם תפילין שאיני מניח, מצות שאיני אוכל, הרי זה נדר וצריך להחיר, ושבועה אינה חלה על דבר מצוה, ובוה חמור נדר משבועה, ויש חמור בשבועה מבנדר. הנודר שלא לשחוק אטור להטיל גורלות. הנשבע לקיים המצוה ע"ל (מצו' תקע"ד) אי עובר על כל יחל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

תח) מספר ערי הלוים. קיום המצוה. שכט לוי, אף על פי שאין להם חלק בארץ, נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת, ומגרשיהם הם שש ערי מקלט ועליהן שתיים וארבעים

(ד) ר"מ פ"ג מנחל נדרים היא יור' מי רמ"ו ס"א וס"י רמ"ט ס"ג ד'. (ט) יור' מי רמ"ו סמ"ח, ועי' שר"ת משנה הלכות ח"ד סי' ק"ט. תח. (א) ר"מ פ"ג מנחל שמיטה היא. (ב) שם פ"ח מנחל רוצח ה"י. (ג) שם פ"ג מנחל שמיטה הל' ס' י.

בחיינו. וכשימשך לישב בעיר מקלטו יצמער שלא יוכל לשוב לביתו ויתפלל שימות הכהן הגדול ותתקבל תפלתו ויקבל הכ"ג עונשו מדה כנגד מדה, שמפני שלא התפלל הוא על בני שלא ימותו שלא בזמנם הוא ימות שלא בזמנו, ויתמנה אחר תחתיו שיתפלל ולא תהי עוד תקלה בישראל (לבוש). וזה המעם יש לומר ג"כ שהקצו ערי הלויים, כדי שיצמערו מן הרוצחים כיון שלא התפללו על בני ישראל.

ספח כ"ז מכות ב' שלהי ערכו, ר"ס פ"ג משסיסו, מה"ט פ"ג קפ"ג, ספ"ג עשן קב"ה

מצוה תט

שלא להרוג רוצח עד עמדו בדין (ל"ח רל"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להרוג מי שרואהו עובר בחטא שיתחייב עליו מיתת בית דין קודם שנביאהו לב"ד, שנאמר (במדבר ל"ה י"ב) ולא יומת הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט.

משנה הלכות

והלויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל. ובמנ"ח נסתפק אי עירות שנוטלין הלויים בשאר הארצות ג"כ קולטות, וחלוי בערי הלויים בכל מקום שהם, או גזירת הכתוב דוקא הני מ"ח, וכתב דספק עד שיבא מורה צדק, ולפי ענין פשוט דדוקא הני מ"ח, ונראה ראי' מגמ' מכות דף י' כל ערי הלויים קולטות וכל אחת מהן מקלט הוא שנא' ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר וכל הערים אשר תתנו ללויים ארבעים ושמונה עיר, הקישן הכתוב כולן זו לזו לקלוט, עיין סמ"ג (מ"ע ע"ו), הרי דגם על המ"ב עיר אי לאו הקישא לא היו קולטין, וא"כ עירות משאר ארצות שאין להם היקש אינן קולטות. וכי הסמ"ג דלע"ל הלויים

נוטלין חלק אף בארץ, והאחרונים הקשו עליו. ועיין פסיקתא רבתי אות ג' וברוקח הגדול ה' ר"ח סי' רכ"ט, א"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל בכל העולם כולו. ונוהג בארץ ישראל, ומוטל על הצבור ויותר על ראשי העם.

תט נדרי המצות. רוצח וכן כל חייבי בית דין, אין ממתין אותו העדים ולא הרואין אותו עד שיביאו אותו לב"ד, וידינוהו למיתה בעדים^א. עברו העדים והרגו לחוטא קודם שהביאוהו לב"ד וחייבהו הב"ד, אפילו היה חייב מיתה דין ההורגו כדין רוצח נפש מישראל ונהרג עליו בזמן הבית בעדים והתראה^ב.

(ד) שם ה"א. (חמ. א) ר"ט פ"א מה"ל רוצח ה"ה. (ב) פנ"ה.

סדר מצות היום

קכז

משרשי המצוה לפי שדיני נפשות צריכין דקדוק גדול ושקידה רבה להוציא הדבר לאמתו, כי הוא דבר קשה מאד לברר האמת, ונצטוו העדה להיות שופטים ומצילים, כלומר שיהפכו בזכותו. ולא שיטה דין ח"ו, אלא שאם יש לו זכות יצילהו ולא יהרג. ולכן הזהירנו התורה שיבא הדין לפני ב"ד, ולא ידינותו העדים שראו הדבר בעיניהם והתרו בו כי מתוך ראות עיניהם והתראתם לא יוכלו להפוך בזכותו לעולם. גם מתקון העולם הוא שלא יעמדו שני אנשים על רעהו בשוק ויהרגוהו ויאמרו פעל און, ומלאה הארץ רצח. לכן צותה התורה להעמיד הרשע בדין, וידאו לנפשם שמא יביא עדים אחרים להוימם, או שיכחישו זה את זה ע"י דדישה וחקירה עכ"פ. ואפילו ב"ד או עדה כולה ראוהו הורג נפש יהיו כולם עדים וישאוהו אצל ב"ד אחר וידינותו.

משנה הלכות

שב"ד מענישין לצורך השעה. וחייבין רוצח שא"א לחייבו. ההורג נפשות עדים בלא התראה, או שראו זה אחר זה, או שהכחישו כבדיקות ולא בחקירות, כל אלו רצחנין הם, וב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכרסן נבקעת ^ה , ואין עושין כן לשאר חייבי מיתות ב"ד אלא כשאין יכולים לחייבם פוטרין אותם ^ג .	ב"ד להכות ולאסור שנים רבות במצור ובמצוק לשבור ורוע הרשעים, כגון השוכר אחרים להרוג אדם מישראל, וכן המוסר חבירו לפני חיה ואכלהו וכיוצא בזה, ואף שדינו מסור לשמים, ואם היה השעה צריכה לכך הרשות בידן להרגו להוראת שעה ומיגדר מילתא ^ב .
רצח בלא כוונה. המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ^ה . הכוהו עשרה בני אדם במקלות וכל אחד יש בו כדי להמית ומת, כולן פטורין ממיתה, וכן דחפוהו שנים במים, או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהם והרג, שנאמר כל נפש אדם שיהא אחד	רודף. ואעפ"כ מי שהיה רודף אחר חבירו להרגו או אחר נערה המאורסה והזהירוהו ולא מנע מלרדוף, אע"פ שלא קבל התראה חייבים להצילו באחד מאברי הרודף, ואם לא יכול להצילו באחד מאבריו חייבים להרגו ולהציל הנרדף ^ד .

(ג) ר"מ שם פ"ב ה"ד ה' תר"ם ס' תכ"ה כצנח ב"ש ה"ט"מ. (ד) שם פ"א ה"ז תר"ם שם ס"א. (ה) שם פ"ד ה"ג. (ו) שם ה"ט. (ז) שם ה"א.

מצות המלך

סבות י"ב, ר"ס פ' כ"א מרזח, פ"ח"ט ד"ה רצ"ב, ס"ג לא"ן קפ"ג

מצוה תי

להושיב מכה נפש בשגגה בערי מקלט (מ"ע קע"א)

צוה הקב"ה על ב"ד של ישראל להגלות מכה נפש בשגגה בערי מקלט, שנאמר (במדבר ל"ה כ"ה) והשיבו אותו אל עיר מקלטו.

משרשי המצוה משום דגלות מכפרת עון, והוא במקום מיתה שנגלה ממקומו וחביריו, למקום שאין מכירין אותו, ואמר איוב או חברותא או מיתותא. ולפי שזה היה רוצח בשוגג נגלה לכפר עליו. לבר מה שכתבה התורה להצילו מיד גואל הדם לבל יהרגנו על לא חמס בכפיו, שהרי שוגג היה ומה' אירע לו כך. ואם יצוא יצא הרוצח מעיר מקלטו אשר ינום שמה

משנה הלכות

הורג כל נפש". זרקו בו עשרה אבנים זה אחר זה וכל אחת מהן אין בה כדי להמית, וזרק אחד באחרונה ויש בה כדי להמית ומת האחרון חייב".
אלו שמורדין ולא מעלין. המינין והאפקורסין שכופרין בתורה ועושין עבירות להכעיס הן מן המורדין ולא מעלין. עכו"ם עובדי ע"ז ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין^א, אבל ישראל העושה עבירות להנאתן ולתאבתם מצוה להצילם ואסור לעמוד על דמנ^ב (סמ"ג). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.
תי) איזה רוצח גלה. מצות עשה על הב"ד להגלות ההורג נפש בשגגה ממקום מושבו לערי מקלט^א. ואינו גולה אלא אם כן מת ההורג מיד^ב, וחבלו ולא מת מיד אע"פ שמת אח"כ מחבלתו אינו גולה, רמב"ם^ג והראב"ד

השיגו. ישראל שהרג עבד בשגגה, או עבד שהרג ישראל בשגגה, גולין, וכן גר תושב שהרג את גר תושב^ד, אבל גר תושב שהרג את ישראל נהרג עליו^ה. כן שהרג את אביו גולה, וכן האב שהרג את בנו, הי' מייסר בנו ללמוד תורה או חכמה או אומנות ומת פטור, ואם היה אומנות שאין צריך לה נהרג עליו. הרב המכה את תלמידו ושליח ב"ד הרודה הבעל דין והמיתו בשגגה פטורין^ו. וכן כל אדם מישאל המייסר לרשע כדי שישוב ומת פטור (סמ"ק)

כיצד גולה. בתחלה, כל ההורג אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט ובית דין העיר מביאין ודנין אותו, נפטור פוטרין אותו, נתחייב מיתה הורגין אותו, נתחייב גלות, מוסרין לו שני ת"ח שמה יהרגנו גואל הדם על הדרך ואומרים לו אל תנהג בו מנהג

(ח) שם היו מנהדין ע"ה ע"א. (ט) שם היו. (י) שם הי' תריס שם ס"ה. (יא) שם הי'א תריס שם. (יב) שם הי"ב תריס שם. תי. (א) ר"מ פ"ה מהל רוצח הי'א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם. (ד) שם הי"ג. (ה) שם הי"ד. (ו) שם הי"ה. (ז) שם הי"ו.

סדר מצות היום

קכב

ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצחו נפש אין לו דם, וגם כל אדם אין חייבין עליו. ועוד תועלת אחרת בדבר לכל ידאו קרובי המוכה את הרוצח לעיניהם תמיד במקום שנעשה הרעה, וכל דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום. ומעם עד מות הכה"ג, ר"מ אומר רוצח מקצד ימיו של אדם וכה"ג מאריך, אינו דין שיעמוד המקצד לפני המאריך, רבי אומר רוצח מטמא הארץ וממלק השכינה וכה"ג משרה שכינה בארץ, אינו בדין שיעמוד הממלק לפני מי שגרם להשרות שכינה (פסיקתא), ועיין לעיל (מצוה ת"ח).

מטת פרק ב', ר"מ פ"ה פרוצח. פה"מ פ"ע רכ"ה, ספ"ג עשין ע"ה.

מצוה תיא

שלא יהא העד מוען ודיין בדיני נפשות (ל"ח ר"מ)

הזהיר הקב"ה שלא יהא העד שהעיד בדיני נפשות מוען זולת הגדת עדותו לבד, לא לזכות ולא לחובה, שנאמר (במדבר ל"ה ל') ועד אחד לא יענה נפש למות.

משנה הלכות

שופכי דמים, בשוגג בא מעשה לידו^א. יצא מעיר מקלטו וחוץ לתחום העיר בדרך, רשות ביד גואל הדם להרגו וכל אדם אין חייבין עליו אם הרגהו, יצא בשוגג ההורגו גולה עליו, ואם הורגו בתוך התחום נהרג עליו^ב.

תיא) גרדי האיסור. כל עד שהעיד

כבית דין בדיני נפשות אינו נעשה דיין ומורה בדין זה הנהרג, ואסור ללמד עליו זכות או חובה לאחר שהגיד עדותו, ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות או חובה משתקים אותו, ודרשינן למות כלומר עד שהעיד בנפש למות לא יענה בדבר אלא יעיד וישתוק, ובדיני ממנות מלמד זכות וחובה אלא לא ימנה עם הדיינין שאין עד נעשה דיינא^ג.

פרטי דינים. המזכר קולט להורג בשגגה, ואם הרגו שם גואל הדם נהרג עליו^ד. נגמר דינו להגלות ומת קודם שגלה מגלין עצמותיו לשם, וכשימות הכ"ג מוליכין עצמותיו לקבר אבותיו^ה. עיר מקלט שרובה רוצחים אינה קולטת^ו. ההורג בעיר מקלט גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר, בן לוי שהרג בעירו גולה לעיר אחרת מערי הלויים. הרג חוץ לעיר וברח

ח) שם ה"ז ח'. ט) שם ה"ט י"א. י) שם ה"כ. יא) שם פ"ז ה"ג. יב) שם ה"ו. יג) שם ה"ה. יד) שם פ"ז ה"י. תיא. א) ר"מ פ"ה מהל' עדות ה"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה כי העד המעיד עליו שמחויב מיתה הוא כנוגע בעדותו וירצה ללמד עליו חובה, ואף אם ירצה ללמד עליו זכות אולי מתחרט על שהעיד עליו או ששקד העיד והוא נוגע בעדותו שלא יזום ויתחייב, ואפילו אמת העיד ובלי מעם נגיעה יש מעם כזה שלא יחשכו ויחשדוהו ששנאה ושממה גדולה ביניהם כיון שהעיד עליו ומורה להמיתו, ונמצא עד אחד נעשה שנים, תחלה עד ואחד כך נעשה דיין והוא רק עד אחד, ולכן לא יענה בנפש למות, וכל זה לפי שענין הרציחה חמור מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו רז"ל ההודג נפש כמויד אפילו עשה כל המצות אינו ניצול מן הדין, אבל בדיני ממונות עד מלמד זכות או חובה אלא שאינו נעשה דיין.

מנהדרין ל"ג כתובות כ"א ב"ק ז', ר"מ פ"ה סעודת סו"ט ל"ח ר"א, ס"ג לאין רפ"ד בספ"ו ולא סנאו ללא מיוחד.

משנה הלכות

בעדות דרבנן או לא הוצרך להעיד. חובה זו אי הוה בכלל האיסור, או דימא דוקא לפני ב"ד אסור ללמד זכות וחובה, וצ"ע.

כללים. נוהגת מצוה זו בזכרים הראויים להעיד בזמן הבית וסנהדרין במקומן, כי אז נדון דיני נפשות, ואם עבר ודיבר לזכות או לחובה עבר על לאו זה ואין לוקה עליו לפי שאין בו מעשה. והרמב"ן ז"ל פי הכתוב ללאו אחר, והוא שלא לקבל עדות מיוחדת בדיני נפשות, וכגון שהיו העדים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון אחר רחוק מן הראשון שאין יכולין לראות זה את זה, אף שראו שניהם הבעל עבירה עבר אין מקבלין עדותן.

ובדבר שהוא דרבנן כגון שהביא גט ואמר בפני נכתב ובפני נחתם נעשה דיין והוא ושניים אחרים נותנין לה. עד הרואה ונתכוין להעיד, ואין צריך להעיד מפני שיש אחרים, נעשה דיין. עד נעשה דיין בקיום שטרות דרבנן.

כדיעבד שלימד זכות או חובה. ופשוט שאם עבר העד ואמר זכות או חובה בדיני נפשות והב"ד רואין דבריו תותכין הדין על פי דברים אלו, אלא שאסור לו שידבר דבר בזה. ונסתפקתי שאם ידע לו זכות או חובה ואמרו לאחד התלמידים או לאחד הדיינים ביחידות שהם ילמדו לו זכות או

(א) שם ה"ט. (ב) עיין שם ה"ח כ"ט וב"ח"ט. (ד) ר"מ פ"ז ה"ו ת"מ ס"י מ"ו סכ"ד. (ה) שם"ט (ו) סו"ט מצות ל"ח ששכת אותן דרב מצוה מ', והובא בהנ"ך.

מצוה תיב

שלא נקח כופר מרוצח (ל"ח רמ"א)

הזהיר הקב"ה שלא נקח כופר מרוצח כדי לפטרו ממיתה, שנאמר (במדבר ל"ה ל"א) ולא תקחו כופר לנפש רוצח אחר שהוא רשע למות.

משרשי המצוה גלוי לכל בר דעת אשר ישכיל ויבין שאם הורשו אדוני ארץ ליקח כופר מיד הרוצח נמצא שכל הגדול מחכירו ועשיר ממנו יהרגנו אם יחרה בו אפו ויתן כפרו אשר יושת עליו, ונמצא חרב איש כאחיו ומלאה הארץ דמים וישוב במל. והזהירה התורה על זה מפני קמני השכל שלא יאמרו מה בצע כי נהרוג את הרוצח והרי לא יחזיר הנרצח ויחיה, אלא יתן כופרו לגואל הדם ועל כל פנים יחיו האלמנה והיתומים מכספו, ולא נשחית עוד נפש מן הארץ, ואולי גם

משנה הלכות

תיב) גרדי האיסור. רוצח שהרג נפש מיראל ורצה ליתן כופר נפשו אסור לקבל ממנו, ואפילו נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גואל הדם לפטרו, כי אין נפשו של אדם קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה, ואין לך דבר שהקפידה עליו התורה יותר משפיכת דמים^א.

פי מוזהר. והנה הרמב"ם כתב במצוה זו ומחרין ב"ד, משמע דס"ל דק על הב"ד אזהרה זו נאמרה, וכן כתב הסמ"ג, אבל החינוך כתב דמצוה זו נוהגת בזכרים ונקבות, ואף על פי שאינן דנות הענין הוא שאם אולי בזמן מן הזמנים מחמת מלכות או סיבה אחרת יבוא ביד אשה ענין שישאלו ממנה להציל נפש רוצח בשביל ממון,

במחלו חנרצח. ופשוט דאפילו הנרצח בעצמו רצה ליקח כופר נפשו, כגון שחי קצת, איננו יכול,

תיב. (א) ר"מ פ"א מהל רוצח הדי. (ב) ע"כ ר"ה ט"כ שכממן.

מצות המלך

האלמנה והיתומים כמעט ימותו ברעב וטוב לנו שנחיייה אותם בכספו, וכל שכן שאם יסכימו גם גואלי הדם מחמת דחקם וצערם, הוזהרה התורה הקדושה כי לארץ לא יכופר כי אם בדם שופכו. ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו ואפילו הנרצח בעצמו בשעת מיתתו פטרו לא נשמע לו, כי אין הרשות בידו לפוטרו בכל ממון שבעולם ומשפטי ה' צדקו יחדיו לעני ולעשיר.

תנבות ל"ג, ר"ס פ"א סדרה, פה"ס ל"ת רצ"ה רצ"ו, פס"ג לאין קפ"א קפ"ב

מצוה תיג

שלא נקח כופר מהמחויב גלות (ל"ת רמ"ב)

הוזהיר הקב"ה שלא נקח כופר מהמחויב גלות לפטרו ממנו, שנאמר (במדבר ל"ה ל"ב) ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו.

משרשי המצוה (עיין מצוה הקודמת), ושלא תאמר כיון שלא הרג במזיד ומאת ה' היתה לו, ובודאי הנהרג מחויב

משנה הלכות

שהרי אין הרוצח בשגגה גולה אלא א"כ מת הנהרג מיד, אבל חבל בו בשגגה אע"פ שמת מאותה חבלה אינו גולה דשמא הוא קירב מיתתו או רוח נכנסה ובלבדלו. עיין לעיל מצוה ת"י דכן הוא דעת הרמב"ם^א. ולהראב"ד י"ל אפי' בשוגג דס"ל דאפי' בשוגג ולא מת מיד גולה. ובספרי פ' מסעי דרשו עוד ולא תקחו כופר, הרי שהרג את הנפש במזיד שומע אני אם יתן כופר יגלה ת"ל לא תקחו כופר לנוס שמה, ע"כ ומכ"ש לפטור לגמרי וסתמא כר"י, ועיין רמב"ן עה"ת.

חניפה. והוזהרה התורה עוד ולא תחניפו הארץ, הרי זו אזהרה לחניפים (ספרי). ולשון רמב"ן מתחילה

וכן כתב החינוך, ואפילו מחל לרוצח אינו כלום ועיין רש"י קדושין י"ט. ומורה נבוכים ח"ג פמ"ג, ועיין שו"ת חדות יעקב סי' י' ודבריו צע"ג ומלשון הרמב"ם שכי נפשו של זה קנין של הקב"ה פשוט דאין לזה כופר בעולם. והעובר על זה ולוקח כופר להציל רוצח עובר בלאו זה ואינו לוקח, ונהוג בזמן שדיני נפשות נוהגין.

תיג) גואל הדם שלקח כופר, ואם הנרצח יכול למחול. דיני

מצוה זו ופרטיה כמצוה הקודמת. ואם לקח גואל הדם כופר ולא נס לערי המקלט מ"מ ביד גואל הדם להרגו אם רוצה. ובשוגג אי אפשר לצייר שמחל לעצמו או לקח כופר הנרצח בעצמו,

סדר מצות היום

קדג

מיתה בירי שמים היה, וכמעשה רחז"ל משנים שנודמנו בפונדק אחד, אחד הרג שונג ואחד הרג מזיד, ואם כן נקבל גם הכופר. וגם כי גואל הדם ימחול לו בעבור הכופר כי לא אשם הוא. הזהירה התורה שלא ליקח כופר, כי נפש הנרצח אינה נכנסת במחיצתה, ומפחת דברים כלפי מעלה, ועד שתראה נקמה אינה מתפייסת ושוקמת. וראיה מרוח נבות שנאמר ותצא הרוח ואין לה מנוחה אלא תהא גלות מכפרת עד מות הכהן הגדול ומיתת הצדיקים מכפרת. גם כי הוא נתפס בעונו על שלא בקש רחמים שלא יארע לו כזה בימיו. ובפסיקתא ואם יצא הרוצח אפילו פסיעה אחת אמר רבי אלעזר בן עזריה ומה אם לענין פורעניות הפוסע פסיעה אחת מתחייב בנפשו, ק"ו להולך לדבר מצוה שזכה לו ולדורותיו.

משנה הלכות

בירי, היה עובד סמוך למזבח או אחז בקרנותיו אינו קולט¹. מי שקלטו מזבח מוסרין לו שומרין ומגלין אותו, מי שפחד ממלך או מב"ד שלא יהרגוהו בהוראת שעה וברח למזבח אפילו זר מזבח קולטו, רמב"ם², והכ"מ תמה מיואב ומחלק בין מורד במלכות להורג נפש, ע"ש. ונהוג בזמן שיש ערי מקלט בישראל.

הזהיר שלא נקח שוחד ברצחים, ואח"כ הזהיר שלא נתניף להם למעלתם או לתקפם או לכבוד משפחתם, כל מקח שוחד, כי אם נתניף להם הנה נתניף את הארץ והיא חנפה תחת יושביה. ועיין משנה מכות פ"ב, ושביעית פ"ג יאמר להם רוצח אני ואם כבדו אותו מכל מקום מותר לקבל, וצריך לומר דהתם בשביל תורתם הוא

קליטת מזבח. ועיין לעיל מצוה (ת"י) דמזבח קולט³, ואינו קולט אלא גגו של מזבח לבית העולמים, ואינו קולט אלא כהן ובשעה שעבודה

ושפתינו נשלם מקרן פר, בהשלים ספר במדבר, ועוד יזכינו ה' להקריב פרים, עדי נתחיל ונסיים ספר דברים.

(א) משנה ח' דף י"ב ע"ב. (ב) משנה ח'. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ד.

מצות המלך

פ' דברים יש בה שני לאוין

מצוה תיד

שלא להעמיד דין שאינו בן תורה (ל"ת רמ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא להעמיד דין שאינו הגון ובקי בחכמת התורה, שנאמר (דברים א' י"ז) לא תכירו פנים. וכא הקבלה לחז"ל שלא תהיה מינוי הדיינים בשביל הכרת פנים. שורש מצוה זו גלוי לכל בר שכל, כי דיינים שיתמנו על הציבור צריכין להיות אנשים חכמים גדולים ידועים בחכמת התורה, יודעי דת ודין לרון דין אמת לאמיתו. ואם אין בהם דעת התורה נמצאו מזכים את החייב ומחייבים את הזכאי, ואפילו לא מחמת רשע אלא מחסרון ידיעה, ונמצא יחריבו את

משנה הלכות

חראוי להיות דין. וצריך שיהא בדין ז' מעלות, חכמה, ענה, יראת חטא, שנאת ממון, אהבת הבריות להם, ואהבת האמת, בעלי שם טוב, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' ל"ה קונטרס מיוחד). חכמים הראשונים היו בורחים מלהתמנות ודוחקים עצמן הרבה שלא ישבו בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמותם, ושם ימנעו מן הדין תקלקל השורה, ואף עפ"כ לא היו יושבין בדין עד שמכבידן עליהם את העם והזקנים ופוצרין בהן¹.

דינו של אינו מומחה. ומי שאינו מומחה, אף על פי שנטל רשות לדין, הרי הוא בכלל בעלי זרוע ואינו בכלל הדיינים, לפיכך אין דינו דין בין טעה בין לא טעה, וכל אחד מבעלי הדיינים אם רצה תחול. ורשאק בעלי דינים לקבל עליהם מדעתם אפילו רועה בקר

תיד) גרדי האיסור. כל אחד מסנהדרין או מדיינים או מלך או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דין, אע"פ שכלו מחמדים ויש בו טובות אחרות, ה"ז שהעמידו עובר בלא תעשה, ואמרו חכמים² שמא תאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דין, איש פלוני קרובי אושיבנו דין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דין אף שאינו בקי בחכמת התורה, נמצא מוכה את החייב ומחייב את הזכאי. ואמרו עוד כל המעמיד דין שאינו הגון כאילו הקים מצבה, ובמקום תלמידי חכמים כאלו נטע אשרה³. דין שנתן ממון כדי שיתמנה אסור לעמוד מפניו, וצו חכמים להקל אותו ולזלזל בו, והטלית שמתעטף בו כמרדעת של חמור⁴.

תיד. א) בספרי ב) ר"מ פ"ג מהל' סנהדרין ה"ח ח"ט סי' ח' ס"א, תועך. ג) ר"מ שם ה"ט ח"ט שם. ד) ר"מ שם פ"ב ה"ז ח"ט סי' ו' ס"א. ה) ר"מ שם פ"ג ה"י ח"ט סי' ח' ס"ג. ו) ר"מ שם פ"ו ה"ד ח"ט סי' כ"ה

סדר מצות היום

קל"ה

העולם ומלאת הארץ חמם. זולת כי לא יספיק להם גם ידיעת התורה לבדה, אלא צריך שיתלווה אליהם יראת ה' קודמת לחכמתם ויהיו אנשי מדות, גבורים במצות כובשים את יצרם, ואנשי חיל להציל עשוק מעשוקו, וכמו שנאמר ויקם משה ויושיען, ואז ודאי יצליחו. ואם ישימו עליהם דיינים שאינם מהוגנים או אשמים של הדיינים בראשם של אלו שמנו אותם כדכתיב (דברים א' י"ג) ואשימם בראשיכם, לבד שהדיין עתיד ליתן את הדין על שקבל עליו.

ע"ז נ"ד פנהדין ז' ר"מ פ"ג פנהדין, פה"מ ל"ח רפ"ד, פ"ג לאון קב"ה, ח"מ ס"ה ה'.

מצוה תטו

לא תגורו מפני איש (ל"ח רמ"ד)

הזהיר הקב"ה על הדיין שלא לירא מאיש רע מעללים שבא לדין לפניו, אלא יחתוך הדין לאמיתו, שנאמר (דברים א' י"ז) לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא.

משנה הלכות

תטו) גודי האיסור. קיום המצוה. שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה, והדיין אינו רוצה להצטרע עם כעל דין קשה עד שלא ישמע את דבריהם, או אפילו כבר שמע אלא שאינו יודע להיכן הדין נוטה, רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה ונמצא רוּדף אחר הדיין, אבל מששמע את דבריהם וידע להיכן הדין נוטה אינו רשאי לומר איני נזקק לכם, וע"ז נאמר לא תגורו מפני איש, שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני, שמא ידליק את גדישי, שמא יקצץ נטיעותי, במה דברים אמורים בסתם דיין, אבל דיין הממונה לרבים בכל אופן חייב להזקק להם כל זמן שאין בו סכנת נפשות". תלמיד שהיה

ואפילו קרוב ופסול וידון להם בדיני ממונות'. וכתב החינוך ז"ל ובכלל המצוה זו שמי שבחרו בו בני הקהל למנות עליהם ממונים לשום ענין שישגיח בכל כחו למנות רק ראויים וטובים על מינוי שהקהל צריכים ולא יגור מפני איש למנות מי שאינו ראוי ע"ש. ובעונ"ה במדינה זו שלרוב מחללי שבת הן הם הממונים לברור להם רבנים ופוק חזי מאי עלתה להם בעונ"ה, ואל אחינו בני ישראל היראים הקדושים אנחנו פונים שיחוסו על כבוד התורה ולומדיה ויבררו לעצמם גדולי תורה ועל פיהם יצאו ועל פיהם יבאו וינעם להם בזה ובבא. ונהג בכל מקום ובכל זמן ואין לוקין אלאו זה.

ס"ד. ז' ר"מ שם פ"ו ה"ב ת"מ ס"י כ"ב ס"א. ת"מ. א) ר"מ פ"ב מהל' פנהדין היא ת"מ ס"י י"ב ס"א.

מצות המלך

משרשי המצוה שאם מחמת מורא בעל דין התקיף ואיש מוֹיֵק עו פנים עב המוח וכיוצא בו יעוות הדין, או על כל פנים לא יחתכנו אלא יחמיצנו, נמצא מרת הדין לקוי, ומרבה בבעלי זרוע החומסים למי שהוא חלש ממנו, ואין מי שיצילו ממנו, ונמצא חבר לאיש משחית. ואם תאמר איך אכנים עצמי בסכנה והתורה אמרה וחי בהם אל תירא אותה, כי איך מלאך לכך היותך ירא וחרד מאדם כמותך ולא תירא מיוצר כל ית"ש שצווק לא לגור ממנו. ואם תירא ממנו דע כי המשפט לאלקים הוא, ואם תנצל מידו אבל לא תנצל מהדין הגדול אשר לו המשפט, והרבה שלוחים למקום לשלם לך. ואמר לא תגורו מפני איש, אפילו מי שהוא שר וחשוב כמו אישי כהן גדול ופניו כפני מלאך וכאור פניו יהלך, מכל מקום לא תגור מאותו הפנים שהם פני איש.

מנהדרין ז' ר"ם פכ"ב סנהדרין, פה"ם ל"ח רע"ו, ספ"ג לאין ר"ו, פפ"ק ס"ו רל"ג, יראים ס"ו רל"ו, תו"ם ס"ו י"ב

משנה הלכות

יושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר או להיפק, אם שתק הרי זה עובר משום לא תגורו.^א
במקום סכנה. וכי הב"ח והתומים תו"ם ס"י י"ב דכשנוקק לדון אסור לחזור אפילו מחשש שמא יהרג, ומלשון ספרי שמא תאמר מתירא אני שמא יהרוג את בני, משמע לכאורה דוקא שאמר יהרוג בני אבל אם אמר מתירא אני שמא יהרגוני מסתלק אם מתירא לעצמו, ואין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, זה פשוט מאד לפענ"ד. ועיין יראים ס"ו רל"ו בסביב ליראיו שלא הבין כן כוונת הספרי ותמה אשכו"י, אבל לפענ"ד פשוט כמ"ש. והרמ"א כתב דעכשיו נהגו שאם הב"ד רואים סכנה

בדבר יכולים להסתלק אפילו בגמר דין ואפילו דיין קבוע, ודווקא כשיש סכנה, אבל אם אין סכנה רק שיהיה לו תרעומת מהאלם אינו יכול להסתלק, ויודע תעלומות יודע ועד מפני מה מסתלק. ובספק פק"ג לא כתבו הפוסקים דמסתלק, ואולי יש לדייק מלשון הספרי שכתב מתירא אני שמא יהרוג את בני, והוא ספק, ואפילו הכי כתבו הספק רק על בנו, משמע אבל על עצמו אפילו מספק מסתלק. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים כי להם המשפט. ואין לוקין על לאו זה. ואם קבלו עליהם מי שאינו ראוי לדין יכולין לחזור בו ואינו עובר בלאו, דהלאו לא נכתבה אלא בראויים לדין.

(א) ר"ם שם ה"ב. (ג) ועי' ספ"ג לאין רע"ו, נידסת ודמכ"ם בספרי. (ד) ע"ה

פרשת אתחנן, יש בה י"ב מצות, ח' עשין וד' לאוין.

מצוה תטז

לא תתאוה (ל"ח רמ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להתאוות שום דבר שהוא של חבירו אפילו בלב, שנאמר (דברים ה' י"ח) ולא תתאוה בית רעך וגו' וכל אשר לרעך.

משרשי המצוה כי על ידי התאוה יבא להתחנן לו ולהכביד עליו למוכרו או להחליפו בכלי אחר, ואם לא ירצה לו יעשה תחבולות אחרות להשיגו ולפעמים יבא לידי רציחה. וכן מצינו באחאב שחמד שדה נבות היזרעאלי והוא היה הסיבה שע"י נרצח נבות ונתקלל אחאב שלא יהא לו משתין בקיר. ועבן שחמד ואמר וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ואחמדם

משנה הלכות

תטז) נדרי האימור. קיום המצוה. שיראה ברשות חבירו והוא אין לו מזון סעודה אחת וכסות ושמלה, ואי אפשר לו לאדם לעמוד עליו, אין הדבר כן כי ביד האדם למנוע מחשבותיו ותאותיו מכל מה שירצה, ולבו מסור בידו ואל כל אשר יחפוץ יטנו. והשי"ת צופה ומביט כל תעלומותיו חופש כל חדרי בטן ומחשבות לבו ואין כל דבר נעלם ממנו ישלם לעוברי רצונו בלבכם ונוצר חסד לאוהביו המפנים מחשבותיו לעבודתו. ודעת רש"י והסמ"ג לאוין קנ"ח חולקים על הרמב"ם מדכתיב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך, ולפי דבריו החמיר בבית מאשת איש, אלא תרווייהו לאו אחד הם. וכן פי' התרגום אונקלוס. כללים. וא"ח והא קיי"ל מחשבה רעה

תטז) נדרי האימור. קיום המצוה. שיראה ברשות חבירו והוא אין לו מזון סעודה אחת וכסות ושמלה, ואי אפשר לו לאדם לעמוד עליו, אין הדבר כן כי ביד האדם למנוע מחשבותיו ותאותיו מכל מה שירצה, ולבו מסור בידו ואל כל אשר יחפוץ יטנו. והשי"ת צופה ומביט כל תעלומותיו חופש כל חדרי בטן ומחשבות לבו ואין כל דבר נעלם ממנו ישלם לעוברי רצונו בלבכם ונוצר חסד לאוהביו המפנים מחשבותיו לעבודתו. ודעת רש"י והסמ"ג לאוין קנ"ח חולקים על הרמב"ם מדכתיב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך, ולפי דבריו החמיר בבית מאשת איש, אלא תרווייהו לאו אחד הם. וכן פי' התרגום אונקלוס. כללים. וא"ח והא קיי"ל מחשבה רעה

חמו. (א) ר"ט פ"א מהל' גולה ה"י תר"ט ס"י שצ"ט ס"י. (ב) שם ה"ב ובסו"מ, וע"י תר"ט שם ס"ב (ג) וזנך. (ד) דברים ה' י"ג. (ה) קדושן מ' ע"א.

ואקחם, ומה עלתה לו הביאתו לידי סקילה ואבד חייו. וירדה התורה לסוף דעתו של אדם. ואמרו במדרש מי שחומד מה שאינו ראוי לו אין נותנין לו ומה שבידו נופלין ממנו, שכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו בחמדה אף מה שבידו נמלו ממנו ונשאר ארור מכל באכילת עפר ועל נחוננו ילך כל ימי חייו לו ולרורותיו. אמנם מצינו חמדה מותרת ומצוה, והיא חמדת התורה והמצות כמ"ש ז"ל קנאת סופדים תרבה חכמה, והיא מצוה יש לו שכר עליה.

כ"ט ה', ר"ט פ"א מצילה, סה"ט ל"ח ר"ט, ספ"ג לאון ק"ח, ח"ט ס' ש"ט.

מצוה ת"ז

להאמין שהש"ת הוא אחד (מ"ע קע"ב)

צוה הקב"ה להאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא פועל כל המציאות והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים בלי שום שיתוף כלל, שנאמר (דברים ו' ד') שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד.

משנה הלכות

אין הקב"ה מצרפה למעשה, והתאוה הוא במחשבה לחוד. וי"ל שהוא גזירת הכתוב. ועיין סמ"ק שכתב נחש, וקין, וקרח, ובלעם, ודואג האדומי, ואחיתופל, ואבשלום, וגחזי, וארזניה, ועוזיה, והמן, כולם נתנו עיניהם כמה שאינו שלהם והסוטה כמוהם, ובכולם גם מה שהיה להם לקחו מהם. והחומד והקנאי פגע בהם מלך ואמר א' מכם ישאל דבר ממני וינתן לו ולחבירו כפלים, ושאל הקנאי שינקרו לו עין אחת ולחבירו ינקרו שנים. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות וגם בכני נח, ועיין עוד קצת לעיל מצוה ל"ח.

ת"ז) גרדי האחדות. קיום המצוה,

מצות עשה

שאין זולתו. כתב רבינו סעדיה גאון כי

אחד^א.

(1) אריות צדיקים שעשה הקאה. חז. (א) ר"ט פ"א טרל יסודי התורה ה"ו. (ב) אמנות ודעות מאמר שני.

שורש המצוה זו מובנת לכל כי יסוד היסודות ועמוד האמונה אשר בלעדה לא יצוייד שום הויות בעולם, וכל שכך זרע ישראל קודש שתייכים להאמין באמונה זו בלי שום שיתוף כלל. וכל מי שאינו מודה ביחודו ב"ה וב"ש כופר בעיקר. והמאמין ובטח בו ישוגב, ודלא כאותם אפיקורסים ומינים אשר דעתם המטורפת נמאסת לנו, אלא כאברהם אבינו אשר מחכמתו הבין כי אי אפשר לכידה בלא מנהיג. ואנחנו מצאצאי צאצאיו אשר קבלנו קבלה אמיתית מפי אבותינו ואבות אבותינו עד מעמד הר סיני, אשר בעיניהם ראו את הקולות ושמעו אנכי ה' אלקיך וגו' ולא יהיה לך אלהים אחרים. וכל אדם מישראל מחויב למסור עצמו למיתה ובכל מיני מיתות ועיננים ח"ו אם ימצא אויב שירצה להכריחו להכחיש יחוד אמיתותו, ולא יכחיש אמיתות זה לא בדיבור ולא במחשבה ולא במעשה שיוכיח היפך, ודבר זה יש לבוין בשעת אריכות הד' של אחד עם שאר הכוונות.

ברכות י"ד פ"ז מספיק ל"ז. ר"מ פ"א מספיק התורה, פה"מ פ"ב, פ"ג ע"ש ב', פ"ק פ"ב, א"ח פ"ב פ"א.

משנה הלכות

רוחות העולם, ולעתיד לבא יאמינו כולם שהוא אחד כדכתיב (זכריה י"ד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, פי' שהכל יאמינו בו. וצריך להאמין בכל שעה ובכל רגע שהוא ית"ש אחד, וכל אחד מחויב ליהרג ולא לעבור על מצות יחודי, וצריך שיכוין האדם בדעתו ויגמור במחשבתו כשאומר פסוק זה שהוא מוסר עצמו למיתה על יחוד קדושת שמו ית"ה. ונהגת מצות עשה זו בכל מקום ובכל זמן ובכל רגע ממש בזכרים ונקבות ובכ"ג והעובר על זה הרי זה מין ואפיקורוס ואינו בכלל ישראל אלא בכלל המינים.

כמו שצריכין אנו להאמין כי הוא האדון המנהיג הכל, כך יש לנו להאמין שאין זולתו מנהיג, ועל כרחק כך הוא הדין והאמת. ואפילו על המופת כי לא ישור שנים לעולם, ואין אחד יכול לעשות דבר בלי רשות חבירו ואין נתפייסו שניהם לעשות כל האותות והמופתים, ואם כל אחד יכול לעשות בלי רשות חבירו אם כן ימית אחד שום בריה היום וחבירו יחיהו כדי להודיע שיש כח לשני, אלא יחיד הוא בשמים ובארץ ובו רקיעים.

כוונת יחוד ה'. זהו רמז אל"ף וח"י"ת שבאחד, וד' רמז לד'

מצות המלך

מצוה תיח

לאהוב השי"ת (מ"ע קע"ג)

צוה הקב"ה לאהוב את שמו יתברך ככל לבנו וככל נפשו
ובכל מאדו, שנאמר (דברים ו' ה') ואהבת את ה' אלקיך
וגו'.

משרשי המצוה כי ידוע שלא יקיים האדם מצות השם בשלמות
רק באהבתו אותו, כי אינו דומה העובד מאהבה
לעובד מיראה. ועל דרך משל האוהב דבר מדברים וחושק אליו
בתכלית החשק יהיו כל חושיו עסוקים בו בכל עת ורגע להשיגו
ולהביאו אל ביתו, ואיננו מניח לו לישן ולא יעשה שום פעולה
או תנועה שיחשוב בלבו שיוכל להזיק לו למצוא חפצו. ותמיד
יעשה עצות בנפשו ויתיעץ עם חכמים ואוהביו אם יהיה ספק
בלבו. כן יהיה הדבר באהבתו להשי"ת, להתבונן בתורה ולעשות
פעולות ותחבולות ולחזור אחר עצות אידך וכמה נוכל להשיג
כפי השגתנו המעומה דרכי ה' ונתענג בהשגתו בתכלית העונג

משנה הלכות

שנוטלים אויבים את נפשו ממנו יעבוד
בוראו באהבה כר"ע שהיה מאריך באחד
בשעת נטילת נשמה, ואמרו לו תלמידיו
רבי עד כאן אמר להם כל ימי הייתי
מצטער מתי יבא לידי ועכשיו שבא לידי
לא אקיימנה".

בכל ממונך. ובכל מאדך אף על פי שיש
סכנה לאבד כל ממונו אם
יעבוד בוראו, או בשעה שנוטלים אויבים
ממונו ומצוה עליו לעשות אל ימנע
בשביל הפסד ממונו".

התבוננות בחסדי הבורא ית'. וירגיל
מחשבותיו תמיד באמונתו
ויחודו יתברך ובאהבתו, ויחשוב בלבו
הטובות שעשה לו הקב"ה כבר, בראו
מטפה סרוחה ויכוננהו בחכמה, וברא בו

תיח) עבודה מאהבה. עבודת הבורא
מאהבה היא

מצות עשה, וכמו שדרשו לנו רז"ל" בכל
לבבך בשני יצריך. פי' שישנה אדם יצרו
הרע המבקש תאוותו לעזוב הכל למען
תאות עשות מצות הבורא, ואל יהא עליו
שום דבר קשה, ולא יראה שום עיפות
וליאות בקיום המצות, ויש לו לשמוח
ולהתענג בעשיית מצות יותר מכל שאר
ההנאות שבעולם".

בכל נפשך. בכל נפשך שימסור נפשו
אפילו למיתה על מצות

בורא שנצטוו למסור עליהם נפשיו,
והיינו בע"ז וג"ע ושפיכת דמים, ובשאר
מצות אינו חייב ליהרגי (עי' לעיל מצוה
רצ"ו). ד"א ובכל נפשך אפילו בשעה

תיח. (א) ברכות דף ג' ע"א. (ב) עי' ר"מ הל' תשובה פי' ה"ב הל' לולב פי' הפסוק. (ג) ר"מ הל' יסודות
פי' ה"א ב'. (ד) ברכות ס"א ע"ב. (ה) עי' ירד סי' קצ"ז ס"א.

עד שתתישב האהבה בלב בהכרח, ואמרו רז"ל שזאת אהבה תחייב האדם לעורר בני אדם באהבתו לעובדו.

ברכות נ"ד פ"א פסחים כ"ה, ר"מ פ"ב מ"ה"ה וסוף הל' תשובה, פ"ה"ט פ"ע ג', פ"ט"ג ע"ח ג', פ"ט"ק ס"ו ג'.

מצוה תיט

ושננתם לבניך (מ"ע קע"ד)

צוה הקב"ה ללמוד חכמת התורה וללמדה, שנאמר (דברים ו') ו' ושננתם לבניך.

משרשי המצוה מה שמבואר בכמה מקומות שגדול הלימוד שמביא לידי מעשה, ואמרו רז"ל ותלמוד תורה כנגד כולם, וכתוב ולמדתם אותם את בניכם, וכתוב ובתורתו יהגה יומם ולילה. ובגמ' מנחות ק"י גדולה תורה יותר מכל הקרבנות שנאמר זאת התורה לעולה ולמנחה ולחמאת. והעוסק בתורה

משנה הלכות

נקבים ונקבים, חלולים וחלולים להכניס ולהוציא, ואם יסתם אחר מהם או יפתח, או יסתום את הפתוח ויפתח את הסתום אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת.¹ שאר פרטים. והעובד מאהבה שכרו מכופל² והמתיירא מחבירו פעמים מניחו והולך, אבל העושה מאהבה אינו כן, ואין אהבה אלא שידע להקדוש ברוך הוא על ידי התורה הקדושה ומעשיו, וכמו שכתוב דע את אלקי אביך ועבדהו. ונכלל במצוה זו לאהוב השי"ת על הבריות ולקרב בני אדם לעבודתו ית"ש כאברהם אבינו ע"ה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, והלא יתוש אחר אי אפשר לבני אדם להבראות אלא שהיה אברהם אבינו מלמדן ומכניסן תחת כנפי השכינה³. וכל המקיים גפש א' מישראל כאלו קיים

עולם מלא. ונוהג בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות ובכל שעה.

תיט) שיעור תלמוד תורה. קיום המצוה, כל אדם מישראל הן עשיר והן עני הן בריא הן בעל יסורים מחויב ללמוד תורה, ואפילו עני המחזיר על הפתחים לא נפטר ממ"ע זו, וחייב לקבוע לו זמן ללמוד תורה ביום ובלילה בכל יום⁴, ואינו נפטר ממצוה זו עד שימות⁵, ודרשו חכמים שאפילו בעת מיתתו חייב בתורה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל.

החייב ללמד לבנו קטן. קטן אע"פ שהוא פטור מכל המצות, וגם אביו אינו חייב לחנכו בשאר מצות אלא מדרבנן, אבל תלמוד תורה מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן⁶. ומאימתי חייב

1) על ויקרא רבה פרשה י"ד. 2) ספרי. 3) ספרי. 4) ספרי, סו"ט. תיט. 5) א) ר"מ פ"א מהל' ת"ת ה"ה י"ד ס"ו רמ"ז ס"א. ב) ר"מ שם ה"י י"ד שם ס"ג. ג) שבת פ"ג ע"ב. ד) ר"מ שם ה"א.

הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו, ואם לא יעסוק בתורה לא ידע דרכי השי"ת ולא יבין מעשהו ונחשב כבהמה, וזולת שלא ידע איך להתנהג בדרך ה'. גם ללמד בניו תורה הוא ענין גדול מאד כי על ידי זה ימשיך בחיים חיותו, ובאברהם כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך ה', ואחד שניסה אותו בעשר נסיונות לא אהבו אלא בשביל שילמד את בניו לשמור דרך ה', ובמדרש יש שבשעה שקבלו ישראל התורה ביקש הקב"ה ערבות שישמרו אותה ונתנו את בניהם ערבים.

שבת ק"פ וטא ל"ה סכה ס"ב קדושך כ"ט סטה כ"א נדרים ל"ו ב"ק י"ז כ"ב ב"ה, ר"ט פ"א מ"ח, פ"ד ט"ז פ"ג ר"א, ס"ג ע"ש י"ב ס"ק ק"ה ק"ו, י"ד ס"י ר"ט.

משנה הלכות

מותר ליטול שכר, וכן מותר ליטול שכר בטלה הניכר מפני שביטל ממלאכתו אפילו עבור גדולים".

שאר פרטים וכללים. הוא ובנו, וא"א לשניהם ללמוד

הוא קודם, ואם בנו נכון בנו קודם". וחייב ללמוד לבן בנו תורה. ושקולה ת"ת כנגד כל המצות", והפורש מן התורה כפורש מן התיים". ואמר רבי

עקיבא כך היתה תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת נודמן לי מת מצוה ונשאתיו שלשה מלין על כתפי עד בית הקברות ואמרו לי חכמים על כל פסיעה ופסיעה שפסעת כאילו שפכת דמי נקי, שהרי מת מצוה קונה מקומו, אמרתי בלבי, ומה כשהייתי מכוין לעשות מצוה כך, לעשות עבירה על אחת כמה וכמה, מאותה שעה לא זזתי מלפני חכמים". וזהו שאמרו חכמים" ולא עם הארץ

ללמדו, משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ופסוק ראשון משמע ישראל, ואח"כ מלמדו מעט מעט, אותיות, וכתבה, וכדומה, עד שיכנס בשנה החמישית שאז מלמדו לקרות תורה שבכתב, וכשיהיה בן שש או בן שבע (הכל לפי בוריו וכחו) מוליכו אצל מלמד תינוקות לקרות בתורה כל היום כולו".

מה ללמוד. ולומד תורה שבכתב ומשניות וגמרא כל הש"ס ופוסקים ושאר כל דרשות חז"ל, ולאחר שלמד כל אלו, כל ימיו של אדם יעסוק איש לפי שכלו ויכלתו בפלפול התלמוד להבין דבר מתוך דבר, לחדש הלכות רבות לאמתה של תורה". שכר לימוד. ומצוה על חכם מישראל ללמד עם תלמודים בחנם, ומכל מקום מהתינוקות כשהם קטנים

(ה) ר"ט שם היו ירד סי' רמ"ה ס"ח. (ו) ר"ט שם היא י"ב ירד סי' רמ"ו ס"ד וש"ך שם ס"ק ה'. (ז) ר"ט שם היו ירד סי' רמ"ה ס"ז. (ח) ירד סי' רמ"ו ס"ה. (ט) ר"ט שם הד' ירד סי' רמ"ה ס"ב. (י) ר"ט שם ה"ב ירד שם ס"ב. (יא) ר"ט שם פ"ג ה"ג ירד סי' רמ"ו ס"ח. (יב) סדר היום תג המכות וע"י ברכות ס"א ע"ב ע"ז ג' ע"ב וזר ח"ג קמ"ח ב'. (יג) ס"י דרך ארץ וטא פ"ה, והובא ברש"י כתובות י"ז ע"א ו"ה במבלין תלמוד תורה להנאות המת. (יד) אבות פ"ב מ"ה.

מצוה תכ

לקרות ק"ש בכל יום (מ"ע קע"ה)

צוה הקב"ה לעם קרשו לקרות קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית, שנאמר (דברים ו' ז') ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וגו'.

משרשי המצוה כי בהיות האדם חומר ונפתה אחר הכלי העולם ונמשך לתאוותיו וכח השכחה מצויה, ולכן צריך זכרון תמידי לקבל עליו עול מלכות שמים ביחוד שמו הגדול ולירא מלפניו, וצוה בשני זמנים הללו בקבע וכוונה נמורה, אחת בשכבו שידע לפני מי ישכב ומפקיד נשמתו אצלו, וכשהנשמה עולה למרום לשאוב חיות לגוף מעידה עליו שנשקע בשינה מתוך עול מלכות שמים ותורה, ובקומו משנתו להועיל

משנה הלכות

הכוכבים, נחלקו הפוסקים אי יצא. והמתפללין ערבית במקום שמקדימן צריך לחזור ולקרות לאחר צאת הכוכבים. קריאת שמע של שחרית מצוה כוונתיקין, שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה ויגמור עם הנץ החמה, ואם קרא לאחר שעלה עמוד השחר יצא. סוף זמן קריאתה עד רביעית היום בין שהיום ארוך או קצר ובדיעבד יצא עד שעה עשירית^א.

מ"מי קריאתה. סדר קריאתה שמע והיה אם שמוע ויאמר^ב.

ונחלקו הפוסקים אי ק"ש דאורייתא או דרבנן, ואי כל ג' פרשיות דאורייתא או רק ב' פרשיות או רק פסוק ראשון. ק"ש צריך כוונה בכלה, ואם לא כיון עכ"פ בפסוק ראשון לא יצא וצריך לחזור

חסיד. ותורה נמשלת למים^א מה מים יורדין טיפין טיפין ונעשין נחל כך ד"ת לומד הלכה היום והלכה למחר עד שיודע הרבה. המדבר דברים בטלים עובר בעשה^ב, נכנס ליצנות בפיו יצא דבר תורה כנגדו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ונקבות פטורים מלימוד התורה לבד בדינים שנוהגים בהם, ומ"מ ראוי להם להשתדל שלא יהיו בניהם ע"ה ומקבלין שכר ע"ז^א.

תכ) זמנת. קיום המצוה, מאימתי קורין את שמע בערבין משעת

צאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם לא קרא תוך חצות קורא קודם שיעלה עמוד השחר, ואם נאנס ולא קרא יכול לקרותה קודם הנץ החמה^א. הקדים לקרותה מפלג המנחה, היינו שעה ורביעית קודם צאת

(ט) תענית ד' ע"א. (סו) ע"י יומא י"ט ע"ב. (ז) ר"מ שם פ"א ה"א ועיי"ש הי"ג י"ד ס' רמ"ז ס"ו.
 תכ. (א) ר"מ פ"א מהל' ק"ש ה"ט י' א"ר"ח ס"ל ר"ל"ה ס"א ג' ד'. (ב) עיין א"ר"ח שם במ"ו ס"ב ב' ומצ"א ס"ק ג'. (ג) א"ר"ח שם ס"א. (ד) ר"מ שם ה"א י"ב, א"ר"ח ס"ל נ"ח ס"א ד' (ועיי"ש ש"כ' שהוא מצוה מן המצוות).
 (ה) ר"מ שם א"ר"ח שם ועשית' ס"ק א'. (ו) ר"מ שם ה"ב. (ז) עיין א"ר"ח ס' ס"ו במ"ו ס"ק א' ומצ"א ועי' גם

מצות המלך

לכל מעשהו שביום. כי בהיות האדם זוכר כבוקר אחדות השי"ת ומלכותו יתן אל לבו כי עיניו פקוחות על כל דרכיו ולא יוכל להתעלם ממנו דבר ולהחנא אחת מכל מחשבותיו, והיה לו זה למשמר מחשבתו ואת והודאת פיו כל היום שהוא על כל מעשיו. עוד כתבו מעם כזה כי ערב ובקר עובדי הלכנה והחמה והכוכבים ומזלות מבעימים ליוצר כל והקב"ה מאריך אפו בשביל ישראל.

ברכות פ"א כ"ג, ר"ם פ"א מק"ש, פה"ם ס"ע ו', ספ"ג עש"ן ר"ח, ספ"ק ס"י ק"ד, ארי"ה ס"י פ"א

מצוה תכא

להניח תפילין של יד (מ"ע קע"ו)

צוה הקב"ה לקשור תפילין על היד בכל יום הראוי לכך, שנאמר (דברים ו' ח') וקשרתם לאות על ידך. משרשי המצוה מה שמבואר בתורה לזכור היום אשר יצאנו

משנה הלכות

אהבת עולם, ולאחריה אמת ויציב, ובלילה שהים לפני המעריב ערבים ואוהב עמו ישראל, ושתים לאחריה אמת ואמונה והשיבנו". ספק קרא ק"ש ספק לא קרא תחור וקורא ומברך לפני ולאתריה, ודאי קרא וספק בירך לפני או לאחריה לא יחזור ויברך". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ולא בנקבות שהוא מ"ע שהזמן גרמא. והרמב"ן ז"ל מנה ק"ש כיום ולילה לשתי מצות.

תכא) מקום הנחתה. מצות עשה על כל מישראל להניח תפילין של יד בכל ימות מימות החול במקום גבוה של זרועו, בעצם שבין האציל ובין בית השחי והוא ידוע בכל

ולקרות". וצריך להאריך בח' דאחד עד שימליך הקב"ה על ז' רקיעים וארץ, ובד' דאחד עד שתמליכהו בד' רוחות העולם, וממשלתו בכל הוא ואין כל דבר נעלם ממנו ובחפצו קיום כל הדברים, ולא יחטוף בח' ולא יאריך בא' שלא יהיה נראה כשני תיבות, וצריך להשמיע לאזניו ולדקדק באותיות, ויתן ריוח בין הדבקים כגון בכל לבבך, הכנף פחיל, שלא יראה כתיבה אחת, וכיוצא בזה". מעיקר הדין ק"ש נאמרת בכל לשון", ומיהו בזמן הזה שאין בקיאים לתרגם התיבות ככיון אינה נאמרת אלא בלשון הקודש, וכן תפלה". ומברך שהים לפניו, ביום יוצר אור ואהבה רבה (או

בפ"ח ס"י מ"ו ושרת שאנת אריה ס"י ב' שהוכאו בשעת שם ס"ק א'. ח) ר"ם שם פ"ב ה"א אריה ס"י ס"ה ס"י ס"ד ס"ה. ט) ר"ם שם ה"ט אריה ס"י ס"א ס"ו ה'. י) ר"ם שם ה"ח אריה ס"י ס"ב ס"ב. יא) ר"ם שם ה"ט אריה ס"י ס"א ס"ב. יב) ר"ם שם ה"ז אריה ס"י ס"ב ס"ב. יג) ע"י שרת משנה הלכות ח"ב ס"י ע"א וח"ג ס"י פ"ג. יד) ר"ם שם פ"א ה"ז אריה ס"י ג"ט ס"א ס"י ס"י ס"א ס"י ר"ל"ו ס"א. טז) ר"ם שם פ"ב ה"ז אריה

סדר מצות היום

קמ"ה

ממצרים מבית עבדים, קשורים ברצועות פרעה, ובחוק יד הוציאנו ה' ממצרים, והיה זה לאות על ידינו לנו ולבנינו עד עולם כי ישאלו מה לנו זאת. גם כי היות יצד לב האדם רע מנעוריו, ובהכרח ימשך אחר התאוה כי כן תבע החומר לבקש כל ההנאות אליו והערב לחכו, אם לא שהנפש אשר חתנו האל-ל תמנענו לפי כחה מן החטא, ולכן צריך שומרים הדבה לשומרה משכנה הרע, פן יקום עליה הגוף ויהרגה אחר היותה בגבולו ותחת ידו. ומאחר כי התאות מקורם המושחת בלב צונו להניח על היד נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית"ש, וכן על הראש נגד המח ממעם זה.

מנחת פרק ג' ערובין ד"ה ר"מ פ"א תפילין, פ"ה ס"ע ר"ב ר"ג, ס"ג ע"ג כ"ב כ"ג, ס"ק ס' קנ"ג א"ח ס' כ"ה.

משנה הלכות

ישראל^א. וצריך להניחו על היד נגד הלב וקושרו שם וכורך ז' כריכות על הזרוע וג' כריכות על האצבע האמצעי^ב. ואסור להיות דבר חוצץ בין היד להתפילין^ג. היה לו מכה על זרועו יניחם על סמרטוט דק^ד. שבר ידו ויש לו גבס לא יניחם על הגבס כי אין זה על יד, אלא יניח תפילין של ראש^ה. וצריך לכסותן לכתחילה, נקרע הבית יד ונראין התפילין אין לחוש^ו. איטר יד מניח תפילין בימין כל אדם, היה שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם^ז. אופן וזמן הנחתן. תפילין של יד אינו מעכב לשל ראש, לפיכך אם אין לו אלא אחת מניח זה

שיש לו^א, על התפילין של יד מברך להניח תפילין^ב. ואסור לספר בין תפלה לתפלה^ג, ואפילו לענות אמן שבקדושה אסור קודם שניח ש"ר^ד ואפי' אמן אחר מניח תפילין אחר לא יענה^ה. מניח של יד ואח"כ של ראש, וכשחולץ חולץ של ראש תחלה^ו. מצותן ביום, וזמן הנחתן משיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת מרחוק ד' אמות^ז. זהירות בקדושתן. חייב למשמש בהם תמיד שלא יסח דעתו^ח. ואסור לישן בהם^ט. חולי מעים פטור מן התפילין^י, וכן מי שלא יכול להעמיד עצמו שלא יפית בהם^{יא}. קטן היודע לשמור תפילין אביו מחנכו^{יב}

ס' ס"ו. תבא. (א) ר"מ פ"ד מהל' תפילין ה"ב ו' אר"ח ס' כ"ז ס"א ס' ל"א ס"א. (ב) ר"מ שם ה"כ א"ח ס' כ"ז ס"א ה'. (ג) אר"ח שם ס"ד. (ד) שם ס"ה ונצ"א סק"ו. (ה) ע"פ נצ"א שם ס"ק ז' ע"י שורת משנה הלכות חד ס' ג'. (ו) אר"ח שם ס"א בתנה ונצ"א ס"ק ו' וס"ק כ"א. (ז) ר"מ שם ה"ג אר"ח שם ס"ו. (ח) ר"מ שם ה"ד אר"ח ס' כ"ז ס"א. (ט) ר"מ שם אר"ח ס' כ"ה ס"ה. (י) ר"מ שם ה"ז אר"ח ס"ט. (יא) אר"ח שם ס"י. (יב) ע"י שם בבב"ט ושערי תשובה ס"ק י"א. (יג) ר"מ שם ה"ה אר"ח ס' כ"ה ס"ה וס"י כ"ח ס"ב. (יד) ר"מ שם ה"י אר"ח ס' ל' ס"א. (טו) ר"מ שם ה"ד אר"ח ס' כ"ח ס"א. (טז) ר"מ שם ה"ז אר"ח ס' מ"ד. (יז) ר"מ שם ה"ח אר"ח ס' ל"ח ס"א. (יח) ר"מ שם ה"ט אר"ח ס' ל"ז ס"ב ס' ל"ח ס"ב. (יט) ר"מ שם ה"י אר"ח ס' ל"ז

מצות המלך

מצוה תכב

להניח תפילין של ראש (מ"ע קע"ז)

צוה הקב"ה להניח תפילין על הראש, שנאמר (דברים ו' ח') והיו למוטפות בין עיניך.

משרשי המצוה מש"כ בשל יד, אלא שהשל יד לך לאות והשל ראש לאחרים לאות, כמה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וכתב הרמב"ן פ' בא כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר,

משנה הלכות

ע"ש. ומצוה זו גדולה היא והמבטלה עונשו גדול והוה קרקפתא דלא מנח תפילין ובכלל פושעי ישראל הוא". וכל המקיים אותה מקיים ח' עשין, ומאריך ימים דכתב ה' עליהם יחירי".

תכב מקום הנחתה. תפילין של ראש מניחין אותן על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס", וצריך שיכוין שיהא באמצע הראש כדי לקיים בין עיניך, ואם לא היה ממש באמצע יצא דמקום יש בראש להניח שני תפילין, ומיהו הכל לפי גודל התפילין והראשי. ולא יניחם על מצחו מקום שאין שם עוד שער, ואם הניחם לא יצא ובירך ברכה לבטלה, וצריך מאד לדקדק ולהזהיר בזה".

עשייתן. תפילין של יד פרשיות בבית אחד, ושל ראש ד' פרשיות בד' בתים". וצריך הכל לעבד לשמה, הקלף והעורות".

ובזמן הזה נהגו שלא להניח לקטן להניח תפילין. וצריכין גוף נקי", ומיהו אפילו טמא או בעל עבירות מחויב בתפילין, ובלבד שיודע להזהר שלא יפיח בהם, ואולי בזכות מצות תפילין ישוב מדרכו הרעה ויטהר מכל גלוליו".

קנייתן ועשייתן. ואין לוקחין תפילין אלא מן המומחה וירא שמים". ושמונה הלכות יש בתפילין וכולם הלכה למשנה מסיני, שיהיו מרובעות וכן תפירה, בבית של ראש יהיה צורת ש"ן מימין ומשמאל, לכרוך הפרשיות במטלית, לכרוך בשערות על המטלית, לתופרן בגידין, לעשות להן מעברתא שתעבור הרצועה בתוכה, רצועות יהיו שחורות, שיהא הקשר בצורת ד"ט, ועוד דינים מפורטים בש"ע".

גודל שברן. ועיין סמ"ג עשין ג' שבשנת תחקצ"ו קבלו אלפים ורובבות מצות תפילין מזוזות וציצית

ס"ג. (ב) ארבע שם ברגה. (ג) ר"מ שם המ"ו ארבע שם ס"ב (כב) חתוך. (כג) ארבע סי' ל"ט ס"ת. (כד) ר"מ שם פ"ג היא ארבע סי' ל"ב ס"ל"ט מ"ד מ"ט נ"ב סי' ל"ג ס"ג. (כה) סמ"ג ל"ב. (כו) ארבע סי' ל"ו ס"א. (כז) ר"מ שם פ"ד ה"ב. תכב. (א) ר"מ פ"ד טה"ל תפילין היא ארבע סי' כ"ז ס"ט. (ב) ר"מ ארבע שם ס"א. (ג) שרת רב"ר חיים ח"ב סי' ו' תוס' ערוכ"ן דף צ"ה ע"ב ר"ה מקום, שרת משנה הלכות ח"ה סי' ה'. (ד) עיין מ"ו שם ס"ק י' ובשע"ת ס"ק ס"ג. (ה) ר"מ שם פ"ג היה ו' ארבע סי' ל"ב ס"ל"ט. (ו) ר"מ שם פ"א היא יד

סדר מצות היום

קמז

וצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם לדור אחרון, והחמיר מאד בענין זה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח, והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באמת ובאותות ובמופתים על ידינו, ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי בתינו במוזות, ושנוכור זה בפנינו בבקר ובערב, כמו שאמרו אמת ויציב דאורייתא, ושנעשה סוכה, וכן מצות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת אלקים. כי הקונה מוזה בזו אחד וקבעה בפתחה ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם וכידיעת הכורא והשגחתו וגם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הכורא גדול יותר מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותה עבדות לחרות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצים ביראת שמו, ולפיכך אמר הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן מחמדות וחכיבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו, וכוונת כל המצות שנאמין בלבנו ונודה אליו שהוא בראנו והוא כוונת היצירה וכו', ע"ש דברים כלהבות אש.

סראה מקומות עיין סנהה הקדמת.

משנה הלכות

דיני הנחתן. שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הוא', ובחול המועד מחלוקת הראשונים ותלוי במנהג המקומות ואין לן הכרע בזה, והמניחן ומחמיר עכ"פ שלא לברך עליהם לא הפסידו. תפילין של ראש מחלוקת הפוסקים אם לברך עליהם בפני עצמן, ואנו בני אשכנז נמשכין אחר הרמ"א ומברכים עליהם ואומרים ברוך שם כבוד מל"ו, ויש נוהגין שלא לברך. הפסיק בין של יד לשל ראש לכ"ע מברך עליהם. יש לו מיתוש בראשו, או בזמן הקור, ואינו יכול ומניח על הסמרטוט דק איך למחות בו". טעה והניח ש"ר קודם

ארח סי' ל"ב סי' ל"ז סי' ל"ח (ז) ר"מ שם פ"ד ה"י ארח סי' ל"א. (ח) ארח שם סי' כ' וכתנה ומ"ו סי' כ'. (ט) ר"מ שם ה"ד ה' ונהגות מייטנות אות ב' ארח סי' כ"ה סי' ע"י שרת משנה הלכות ד"ה סי' ז'. (י) ר"מ שם ארח שם סי' מ'. (יא) ארח סי' כ"ז סי' ע"י שרת משנה הלכות ח"ד סי' ג'.

מצות המלך

מצוה תכג

לקבוע מזוזה (מ"ע קע"ח)

צוה הקב"ה לקבוע מזוזה כמזוות פתחי בתינו, שנאמר (דברים ו' ט') וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

משרשי המצוה עיין לעיל מצוה תכ"ב מש"כ בשם הרמב"ן. והכוונה להיות לזכרון לאדם כאמנת השי"ת בכל עת

בואו וצאתו מביתו, ולכן אמרו ז"ל מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים כי היכא דתפגע במצוה מיד, ואמרו רז"ל מי שיש לו ציצית בכנודו, ותפילין בראשו ולבו, ומזוזה בפתחו

משנה הלכות

זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ומעיקר הדין מצוות כל היום ובעונ"ה לפי שאין אנתנו יכולין לשמון כל היום בקדושה מניחן בשעת התפילה ויוצאין בהם^ט.

תכג) כתיבתה וקביעתה. קיום המצוה. מצות עשה לכתוב

פרשת שמע, והיה אם שמוע עד כימי השמים על הארץ^א, ולקבוע על מזוזת הפתח, בטפח הסמוך לרשות הרבים^ב. ומניחה בקנה^ג, וקובעה על מזוזת הבית מצד ימין הכניסה, ומצוה להניחה בתוך חללה של פתח בשליש העליון^ד, אם הפתח גבוה מניחה נגד כתיפו^ה. ומניחה באלכסון^ו. וצריך לקובעה במסמרין, או שיחזקו בתוך מזוזת השער פחות מטפח ויניחנה שם^ז. או שירבקה בדבק היטיב^ח, דבקה בנייר דבק אינו מועיל^ט. בדיעבד שאין מקום בחלל הפתח, כגון שהודלת סוגרת בכל החלל, יניחנה אחורי הדלת

לשל יד אין צריך להסיר ולהניח של יד קודם^י (עיין שו"ת בית שערים אור"ח סימן כ"ג).

סדר הפרשיות. סדר כתיבת הפרשיות, קדש, והיה כי יביאך,

שמע, והיה אם שמוע^י, ובסדר הנחתן לבתים נחלקו בו אבות העולם, רש"י ורמב"ם ושמושא רבה ס"ל הנחתן ככתיבתן, ורב שרירא גאון ורב האי גאון ור"ת ס"ל קדש והיה כי יביאך מימין הקורא, ותחור הקורא ומתחיל שמע והיה אם שמוע, ונהגו העולם כרש"י, ואנשי מעשה מניחין שני תפילין לצאת ידי שניהם^י. טעה והניח של ר"ת ובירך עליהם, אם נזכר בעודו בתפלתו מניח של רש"י ואין צריך לברך עליהם, ואם הסיח דעתו כבר צריך לברך עליהן.

שאר פרטים. בתפילין לא אמרינן קליטה כמי שהונחה דמיא (בית שערים אור"ח סימן כ"ד)^ט. ונוהגת מצוה

(יב) פמ"ג בא"א סי' כ"ז ס"ק א. (יג) ר"מ שם פ"ב ה"ד ה' ו' אור"ח סי' ל"ב ס"א. (יד) אור"ח סי' ל"ד ס"א ב'. (טו) בבאור דברי רב"ם אור"ח סי' כ"ה ס"ק ה', ועיי' משנת העמדת שם. (טז) עיי' ר"מ שם פ"ד הכ"ז אור"ח סי' ל"ז ס"ב. תכג. (א) ר"מ פ"ה מהל' מזוזה ה"א י"ד סי' רפ"ח ס"א. (ב) ר"מ שם פ"ו ה"כ י"ד סי' רפ"ט ס"ב. (ג) ר"מ שם פ"ה ה"ו י"ד שם ס"א. (ד) ר"מ שם פ"ו ה"כ י"ד שם ס"ב. (ה) ש"ך שם סק"ד. (ו) רמ"א שם פ"ו. (ז) ר"מ שם פ"ה ה"ו י"ד שם ס"ד. (ח) עיין ערך השלחן שם. (ט) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' ק"ט במסופ.

סדר מצות היום

קמט

מוכמח שלא יחמא. זולת כי המזוזה היא שמירה לבעלים יותר מכל כסף וזהב, ושם שד"י שכותבין נוטריקון שומד דלתות ישראל, ומזוזות אותיות זו-מות. גם כי ישים האדם את ידו על המזוזה כשנכנס ויוצא ויזכור כי הוא ובניו ואשתו הם אורחים נכנסים ויוצאים והקב"ה הוא הבעל הבית הגדול, והוא ישמרהו בבית ובשדה, והעושה כן ד' מלאכים ילווהו ומכריזין לפניו הבו יקד לבן מלך.

ימא י"א מנחות ז"א, ר"ם פ"ה מסוזה, שה"ס מ"ע ט"ו, ספ"ג עשין כ"ג, ספ"ק סי' קנ"ד, י"ד סי' רפ"ח.

משנה הלכות

וכשר (ובלבד שלא ירחיק להניחנה חוץ למזוחת השער, היינו העמוד שהדלת סוגרת עליו).
מקומות הפטורים. בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות, ובית עגול שאין בו לרבע ד"א על ד"א פטור מן המזוחה"א. (עיין משנה הלכות ח"ב סי' י"ז), ארוני קיר אפי' יש בהם ד' על ד' פטורים ממזוחה"ב. פתחי שמאי שאין להם שקיפי או תקרה ושאין לו מזוחות, ושאין גבוה י' טפחים ובית של הקדש פטור"ב. ארצרות יין ושמן, בית העצים, בית הבקר, חייבים במזוחה, ואם רוחצות שם נשים פטור, זה הכלל כל שיש שם בית דירה חייב, ואם לאו פטור"ב.
פתח החייב. בית שער וכל שפתוח לבית שיש בו דירה חייב"ב. וכל פתח חייב במזוחה, לפיכך בית שיש בו עשר דירות זה פתוח לזה כולן חייבין במזוחה, ואפילו היו החיצונות פחות מד' על ד' חייבין

במזוחה מכה הפנימי"ב.
השוכר בית. מזוחה חובת הדור והשוכר בית עליו לעשות מזוחה, יצא מן הבית אסור ליטלה משום סכנה והנשאר חייב לשלם לו, נשאר עכו"ם יטלנה, בחו"ל מיום ל' ואילך מחויב במזוחה, ובא"י מיד שנכנס בה לדור"ב.
שאר פרטים. יש לכסות המזוחה מפני הטינוף"ב. בית של שותפים חייב במזוחה ושל עכו"ם פטור"ב. עיין גליון הש"ס יומא י"א ע"ב, ופלא שלא זכר השר דברי המדרכי ספ"ק דע"ז, ועיין משנה הלכות (ח"ב סימן ט"ז). מעוני קיץ ומלונים ומי שהוא בבית החולים ספק אי חייב במזוחה, ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ד סימן קל"ד. וצריכה כתיבה ועשיה לשמה"ב, ויש ליזהר לקנות מיראי שמים, חנויות שבשווקים שאין בהם בית דירה כלל יש לקבוע מזוחה בלי ברכה, וחנות שתחת הבית חייב במזוחה לכ"ע"ב. ונוהג בכל

(י) י"ד שם סיב כגנה ובש"ך שם ס"ק ג', ועי' שו"ת משנה הלכות שם. (יא) ר"ם שם פ"ו ה"ב י"ד סי' רפ"ז ס"ג. (יב) שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קל"ב. (יג) ר"ם שם ה"ד ה' ו' י"ד סי' רפ"ז ס"א ב'. (יד) ר"ם שם ה"ז י"ד סי' רפ"ז ס"ב. (טו) ר"ם שם י"ד שם פ"ו ה' ה"ה י"ד שם פ"ו ה"ה. (טז) ר"ם שם פ"ה ה"ה י"ד סי' רפ"ז. (יז) ר"ם שם פ"ה ה"ה י"ד סי' רפ"ז. (יח) תהנות מיימנות שם פ"ו ה"ה אות ה' י"ד סי' רפ"ז ס"ה. (יט) ר"ם שם פ"ו ה"ה י"ד שם ס"א ובגנה שם. (כ) ר"ם ה"ל תפילין פ"א ה"טו ועי' י"ד סי' רפ"ח ס"ו. (כא) ר"ם ה"ל מזוחה פ"ו ה"ט י"ד סי' רפ"ז ס"א ופ"ו סק"י.

מצות המלך

מצוה תכד

שלא לנסות הנביא יותר מדאי (ל"ח רמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לנסות את הנביא יותר מדאי אחר שהוחזק לנו לנביא אמת, שנאמר (דברים ו' ט"ז) לא תנסו את ה' אלקיכם.

משרשי המצוה כי הנסיון היתר בנביא האמת ימצא הפסד, כי לאחר שנתחזק אצלנו לנביא אמת ובאו דבריו בעתידות שלש פעמים במכון אסור להעמים עליו עוד ולבקש ממנו מופתים ונפלאות גדולות כמו שעשו הנביאים הראשונים, ומחויבים לשמוע לו לכל מה שיאמר לנו בדברי התשובה, ושמירת הדת, ולא להמרות פיו. כי ענין הנבואה איננו ענין תמידי לכל נביא, ופעמים לא יתנבא כי אם מעט, ואם בכל פעם ופעם נמרידהו למופתים שהוא נביא נאמן יהיה זה סיבה

משנה הלכות

מקום ובכ"ז בזכרים ונקבות, והקובע מזהה מקיים ב' עשין, ומאריך ימים דכתיב למען ירבו ימיכם.

תכד) האמנת הנביא. קיום המצוה. נביא האמת שיעמוד

בישראל ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד האותות שעשה משה רבינו, או אליהו ואלישע, שיש בהם שינוי טבע ומנהג העולם, אלא שיאמר ג' פעמים דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו בלי גרעון כלל. ולפיכך כשיבא אדם הראוי לנבואה בצדקתו, ולא יבא לא להוסיף ולא לגרוע דבר מן התורה הרי זה נביא אמת ומצוה לשמוע לו.^א דברי הפורעניות שאומר הנביא שיבא, כגון שפלוגי ימות וכיוצא בזה, ולא בא הדבר אין בזה הכחשה לנבואתו,

שלא לנסות ה' במצוות. ונכלל במצוה זו שלא לעשות מצות

ה' על דרך נסיון, כלומר שיאמר אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך בשבילה, ובגמרא תענית^ה מקשה עלה מדכתיב עשר תעשו ודרשו בשביל שתעשו,

הקב"ה אך אפים ואפשר שעשו תשובה וניחם על הרעה, אבל אם הבטיח על הטובה שתבא ולא בא כידוע שהוא נביא שקר, שדבר טובה שיגזור האל-אפילו על תנאי הוא בא, ולא חזר הקב"ה מטובה לרעה חוץ מפעם אחת.^ב נביא שהעיד על נביא אחר שהוא נביא, הרי זה נביא אמת ואין השני צריך חקירה או להביא מופת לנבואתו. ואסור לנסות נביא יותר מדאי, ואסור להרהר ולחשב אחר נבואתו אם אמת הוא או לא, וע"ז נאמר לא תנסו.^ג

תכד. א) ר"ט פ"י מהל' יסודי התורה ה"א ח"ג. ב) ר"ט שם ה"ד. ג) שם ה"ה. ד) שם. ה) דף ט.

סדר מצות היום

קנא

לעם שימרדו בו ויקלו בדבריו. ומה גם בני אדם המקנאים בו והכואבים למעלתו, ויחלקו עליו. והדבר הזה אירע לנביאי האמת עם נביאי הבעל שהיו מכחישים דבריהם ומחטטים אחריהם עד שלא היה מספיק להם אות אחר אות ומופת אחר מופת.

מנחורין פ"ט ערכין פ"ז תענית פ"ג ר"ט פ"ז פסח"ת פ"ה"ט ל"ח ס"ד. ספ"ג לאוין ד'. ספ"ק ס"י י"ח.

מצוה תכה

להרוג ז' עממין (מ"ע קע"ט)

צוה הקב"ה להרוג ולאבד ז' עממין שהיו מחזיקים בארצנו קודם שנכבשה, בכל מקום שיהיו נמצאים, שנאמר (דברים ז' ב') החרם תחרים אותם.

משרשי המצוה לפי שאלו ז' עממים הם אשר החלו לעשות כל מיני ע"ז ותועבות השם אשר שנא, ולכן כהיותם עיקר ע"ז ויסודה הראשון נצטוונו עליהם למחותם ולאבדם מתחת השמים, ובמצותינו זאת עליהם ימצא לנו תועלת שנאמר זכרם מן העולם ולא נלמוד ממעשיהם, וגם לכל העולם יהי

משנה הלכות

תכה) גרדי המצות. קיום המצוה. שבעה אומות שנצטוונו להחרים ולעקור מן העולם הם הכנעני, החתי, האמורי, והפריזי, והחוי, והיבוסים, והגרגשי, שהיו מחזיקים בארץ קודם שנכבשה בידינו. ומ"ע על כל אדם מישראל שאם ימצאם בכל מקום שהם להרגם ולאבדם מן העולם*. ובזמן הזה אינם נמצאים כי כבר עלה סנחריב ובלבל את כל העולם כולו, ומכל מקום אם ימצא אחד אפילו בזמן הזה דור אחר דור מז' עממין מצוה להורגו. בקבל המצות. ז' עממין שקבלו עליהם המצות אין הורגין אותן.

ומשני חרץ מזו שנאמר כחונני נא בזאת, והא דאמרינן הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור מוקמינן בגמרא ומקני בין כך ובין כך, כלומר בין שיחיה ובין לא יחיה, ואינו כן בעכו"ם שמתחרטים אם לא יחיה, ולכן בדידהו לא הוה צדקה! ונהוגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן שיעמוד נביא לישראל. והעובר ומנסה אותו יותר מראי עובר על לאו זה. ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני י"ד סימן של"א של"ב אריכות גדול בנאמנות הנביא לענין דיני תורה, ובבית מאיר בתשובת צלעות הבית סימן א'.

(1) ביכ"ז ע"ב (1) ספ"ג חזק.

חכ"ה. (א) ר"ט פ"ה מהל' מלכים ה"ד חזק. (ב) ברכות דף כ"ח ע"א. (ג) ספ"ג.

מצות המלך

זכות זה. גם כי ברדפנו אחר כל איש ממשפחות הרעות הללו להרנם יעלה על לב כל איש שלא לעשות כמעשיהם בשום פנים ולא נפנה אחר העכו"ם. וכתב החינוך שאין לשאול למה נבראו כלל האומות הרעות הללו אחר שסופן לאבד מן העולם, כי בתחלת הבריאה היו ראויים לטובה והרשות נתונה בידו של אדם להיות טוב או רע, או כי אפשר שיצא מבין כולם אדם אחר הגון ובשבילו זכו כולם.

ספרי, ר"ם פ"ה מסלבים, פה"ם ט"ז קפ"ז, סמ"ג עשן ק"ז.

מצוה תכו

לא תחנם (ל"ח רמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לחמול על עכו"ם ולא ליישר ולא ליפות ולספר בשבח וחן שום רכר ממה שמיוחד להם, שנאמר (ברבים ז' ב') ולא תחנם.

משנה הלכות

לדורות, אבל כל מצוה שהיא נעדרת מחמת שאינה נמצאת לנו שנוכל לקיימה, ולא שתלה אותה הכתוב בזמן מן הזמנים, כגון זו של ז' עממים ומחייית עמלק שנצטוינו בכל דור אף שכבר עשינו בהם המחויב ע"י דוד מלכנו שהשחיתם עד שלא נשאר רק מתי מספר שנחפזו וטבעו בין האומות ולא נודעו לא תקרא מצוה זו וכיוצא בה מצוה שאינה נוהגת, והבן זה העיקר והחזק בו.

תכו גודרי האיסור. ג' דינים נפקא לן מלא תחנם. א) לא תתן להם חן. ב) לא תתן להם מתנת חנם. ג) לא תתן להם חניה בקרקע, בגמרא ע"ז דף כ"א.

שאסור לשכחם. ואסור לישראל לומר כמה נאה עכו"ם זה,

ואם לא השלימו הורגין אותן, ונתלקו בזה הרמב"ם והראב"ד בפ"ז מהל' מלכים, ועיין רדב"ז שם, דבא"י לא פליגי דאם לא קבלו עליהם המצוות אפילו רצו לעבוד למס הורגין אותן, ולא פליגי אלא ברחוקים. ועיין לעיל (מצוה צ"ג).

בזמן חזת. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, אם יש כח בידו להרוג ועבר ולא הרג עבר על עשה זו. וכתב הרמב"ם ז"ל אולי יחשוב שזו מצוה אינה נוהגת לדורות אחר שז' אומות כבר אכדו, יש לך לדעת כי כל מצוה שלא תהיה עשייתה נעדרת מחמת שעבר זמנה, כגון מצות שהיו במדבר ולא אחר כן בארץ וכן מצות הסבת נחלה שלא היה רק לאותו הדור שנכנסו לארץ, כגון אלו נקראות אינן נוהגות

סדר מצות היום

קנג

משרשי המצוה כי הדיבור עושה רושם בלב האדם, ולפעמים הדברים עושים רושם בלב כל כך עד שחייב עליהם מיתה בידי שמים, ואפילו המחשבה קובעת במעשים, וע"ד שאמרו סוף מעשה במחשבה תחילה. ואם יקבע במחשבתו ויעלה על שפת לשונו חן עכו"ם, יהא נמשך אחריהם או הוא או זרעו בשמעו אביו משבחם, ויבא להתחבר עמם, ואולי ילמוד ממעשיהם הרעים. ולכן נמנענו מתודתנו הקדושה ממצוא בעכו"ם תועלת וחן, הן במחשבה והן בדיבור והן במעשה, ושלא ליתן להם מתנת חנם. וזה לשון הידושלמי לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם בלא תעשה. ועי"ז הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמם ומרדוף אחד אהבתם ומלהתערב עמם וללמוד שום דבר מכל מעשיהם הרעים לעולם.

עי"ז ב', ר"ם פ"י מע"ז ופ"ג סוכה, מה"ם ל"ת ג', ספ"ג לאות מ"ה, ספ"ק פ"י ק"ה, י"ד פ"י קנ"א ח"ם פ"י ר"ם.

משנה הלכות

או מה נחמד ונעים הוא זה, והוא איסור דאורייתא. ובירושלמי לא תחנם לא תתן להם חן בלי"ת, ויש להזהיר העולם שאינם נזהרין בזה. וכתב הסמ"ג דמדבר באותן שלא נצטוינו להורגם, ואסור לספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנא' לא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להדבק וללמוד ממעשיו הרעים.

איסור מכירת קרקע להם. ואין מוכרין להן בתים ושדות בארץ ישראל, אבל מוכרים להם בתים ושדות וכרמים בחו"ל, ואסור למכור או להשכיר להם ג' בתים זה אצל זה אם שום ישראל נשאר סמוך להם, דילמא

(ב) ר"ם הלכות עכ"ם פ"י הד י"ד פ"י קנ"א ס"ד. (ג) עי"ז פ"א ה"ט. (ד) ר"ם שם ה"ג י"ד שם ס"ה. (ה) ר"ם שם י"ד שם ס"ט ט"ו ס"ק ו' סמ"ג. (ו) הגרות סימניו"ת שם ה"ד אות א' ש"ך שם ס"ק י"ז ועי' באוה"ג אות י"ז. (ז) ר"ם שם ה"ד י"ד שם ס"ז. (ח) ר"ם שם. (ט) ר"ם שם ה"ה ה"ל מתנות עניים פ"א ה"ט פ"ז ה"ז הל' מלכ"ם פ"י ה"ב. (י) ר"ם הל' עכ"ם שם י"ד פ"י קנ"א ס"ט א'.

מצות המלך

מצוה תכז

שלא נתחתן עם האומות (ל"ח רמ"ח)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא להתחתן עם האומות העולם שאינם מורע ישראל, שנאמר (דברים ז' ג') ולא תתחתן כם.

משרשי המצוה גלוי לכל כי התערובות עם אומות אחרות על ידי חתון גורם לאבדן האומה ח"ו, ושתי רעות עושה, אחת כי אין לך דבר רע כגויה זונה שמביאו לידי ע"ז הארוקה בה, ודרך של רוב המון עם דרך ממשות ימשכו אחר עצות נשותיהם, ותמשכהו לעבוד ע"ז ונמצא כופר בה' ח"ו. שנית שתוליד בנים לע"ז, שהרי קיי"ל ישראל הבא על הכותית הולד כמות, נמצא מוליד בנים לע"ז, ואוי לו ואוי לנפשו שגרם לו

משנה הלכות

גדול. ומיהו הנותן לו מתנה ומכין לקבל ממנו בשביל זה, או שכבר נתן לו מתנה והוא מחזיר לו מותר ונכון לעשות כן".

תכז) גרדי האיסור והחייובים. הבא על הכותית או כותי שבא על בת ישראל דרך אישות, אם שאין קדושין תופסין בה, הרי אלו לוקין מן התורה, ואחד שבעה עמים ואחד שאר כל אומות באיסור לאו זה". ונחלקו הפוסקים בשבע אומות לאחר שנתגיירו אי עובר בלאו זה. ויש ראשונים דס"ל דבגיותן אפילו ד' אומות אינו עובר בלאו זה, דלא שייך חיתון בגיותן אלא קנאים פוגעין בהם, ועיין אה"ע (סימן ד' וסימן ט"ז). הבא על הכותית דרך זנות מכין אותו מכות מרדות, ואם יחרה לו חייב עליה משום נדה שפחה כותית חונה

ואסור לרפאות עכו"ם אפילו בשכר, ואם היה מתיירא ממנו או מפני דרכי שלום מרפא בשכר, אבל כחנם לעולם אסור". בקבלו עליהם ד' מצוות. עכו"ם שקבלו עליהם ד' מצות בני נח שנצטוו בהם ונעשו גר תושב, אתה מצווה להחיותו ומרפאים אותן כחנם אם ירצה אבל אין חיוב בדבר, ובזמן שיד ישראל תקיפה אסור לנו להניח עכו"ם בינינו אפילו דרך ארעי, ואם עובר במקום למקום בסתורה לא יעבור דרך ארצינו עד שיקבל עליו ד' מצות כ"ג". כללים. ונוהג מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ופרטי דינים עיין יו"ד סימן קנ"א ותו"מ סימן רמ"ט, והרבה יש להזהיר במצוה זו, כפרט במדינה זו שדוקא מחפשים להתערב בהם וליתן להם חן ומתנות, כי זה איסור

(א) ר"מ שם ה"ב. (ב) שם ה"ו. (ג) מ"ו י"ד ס"י קנ"א ס"ק ח' ת"מ ס"י רמ"ם ס"ב וסמ"ע שם ס"ק ב. חכ"ו. (א) ר"מ פ"ב מהל' איסורי ביאה ה"א אה"ע ס"י ס"א. (ב) מ"ח כתב שהיא מחלוקת רמב"ם שם הכ"ב כ"ג עם רמב"ן יבמות ע"ה ע"כ ורשב"א שם ע"ו ע"כ. (ג) ע"י כ"מ שם ה"א א' מ"ד אה"ע שם ה"כא כרמ"א שם

סדר מצות היום

קנה

רעה עד סוף כל הדורות. ואף אם תשא בת ישראל לעכו"ם, שהולד הולך אחר האם ונקרא על שם ישראל, אבל אחר שאביו כנעני ודאי יגדלנו לע"ז כי מעשה אביו ירשו בניו. וזהו שאמרה תורה ולא תתחתן עם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך כי יסיד את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים, וחרה אף ה' בכם והשמידך מהר, ואינו ראוי לזרע קדש אברהם יצחק ויעקב להתערב עמם.

יבמות כ"ג מנהרות פ"ב ע"ז ל"ו. ר"מ פ' ר"ב ס"א"ב. שה"ס ל"ח נ"ב. סמ"ג לאין ק"ב. סמ"ק ר"ב א"ע פ' פ"ו ח"ט פ' תכ"ח.

משנה הלכות

מדרבנן, ואם היה כהן לוקה עליהם מן התורה משום זונה. כל הבעל כותית בפרהסיא לעיני עשרה מישאל קנאין פוגעין בו, ואם שהרגוהו הרי אלו משוכחין ובלבד שיהיה לכם לשמים, ודבר זה הלכה למשה מסיני. לא פגעו בו קנאין, ולא הלקוהו כ"ד, עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר כי חלל יהודה קדש ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש וגו', ומהר"ם חגיז כתב דחייב מיתה משום דבשר חמורים כשרם והשוכב עם בהמה חייב מיתה. חומ"ר האי"סור. עון זה אע"פ שאין בו מיתת כ"ד גדול הוא מאד ויש בו הפסד שאין בכל עריות כמותו, שהבן מן הערוה בנו הוא ובכל ישראל נחשב אע"פ שהוא ממזר, והבן מן הכותית איננו בנו, ודבר זה גורם להדבק בעכו"ם שהבדילנו הקב"ה מהם, וגורם לשוב מאחרי ה' ולמעול בו ח"ו.

שאר פ"ר"מ. הנתינים דוד המלך גזר עליהם שלא יכנסו בקהל לעולם, לפי שראה אכזריות גדולה ועזות בהם, ובזמן הזה עכו"ם שבא להתגייר כולם כשרים כיון שנתערבו כולם ע"י סנחריב. ועי' לקמן מצוה תקס"א-ס"ב-ס"ג-ס"ד לענין עמון ואדום ומצרים אי אמרינן דגם הם נתבלבלו. ומיהו דוקא שנתגייר שלא לשום דבר. המתגייר לשם אישות אין מקבלין אותו, אפילו רוצה לשמור כל התורה, ואם אינו רוצה לשמור התורה ולא קבל עליו המצות, אפילו מל וטבל כב"ד, כיון שלא עשה כן אלא כשכיל חתון הרי זה גוי גמור לכל דבריהם (ועי' מצוה תל"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והמייחד אשה לבנו או איש לבתו האב עבר בלאו ואינו לוקה והבן או הבת שעשו המעשה לוקין.

מ"ח. (ד) ר"מ שם ה"ב פ"ו ה"ו אה"ע שם ס"א. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"ד. (ו) ר"מ שם ה"ו אה"ע שם ס"ב. (ז) ר"מ שם ה"ו ח' אה"ע שם ס"א. (ח) ר"מ שם הכ"ג כ"ד אה"ע פ' ד' ס"א. (ט) ר"מ שם הכ"ה אה"ע שם ס"א. (י) ח"ת.

מצות המלך

פרשת עקב יש בה ו' עשין וכ' לאוין

מצוה תכח

דיני צפוי ע"ז (ל"ח רמ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ליהנות מציפוי וקישומי ע"ז, שנאמר (דברים ז' כ"ה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם. משרשי המצוה להרחיק ולהתעיב כל ענין ע"ז וכל הנטפל לה להמאים אותה בכל מיני מיאוס, ולא נהנה ממנה כל עיקר אפילו בעקיפין, ושמא יאמר דוקא ע"ז ממש שנאסרה מעובדיה היא דאסורה בהנאה, אבל ציפוי מע"ז שבעצמה לא נאסרה לעובדיה, ובגון המשתחוה לדבר שאין בו תפיסת יד

משנה הלכות

(כח) גרדי האיסור. כל דבר שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד, כגון הרים ובהמה ואילן, אע"פ שהנעבד עצמו לא נאסר בהנאה ציפוי מהן אסור בהנאה, כלומר שאם ציפה ההר או הבהמה או האילן שעבר להם כזהב נאסר בהנאה, והנהנה בכל שהן מהן לוקה, וכל ציפוי ע"ז ה"ה בכלל משמשיה^א. והרמב"ם פ"ז מע"ז: כשאר משמשי ע"ז כ' דעובר בשני לאוין, אחת משום לא תביא תועבה ואחת משום לא ידבק בידך, וכאן לא כתב אלא לאו אחד, ועיין מג"ח כאן. משמשי הר, כלומר הכלים ששמשו על ההר, הוי כציפוי ואסור, תקרובת הר אינו נאסר בהנאה^ב, ובאכילה נחלקו הפוסקים אי נאסרה^ג.

ביטול ע"ז. והנה עכו"ם מבטל ע"ז שלו ושל עכו"ם חבירו, אבל לא מבטל ע"ז של ישראל. ישראל אינו מבטל ע"ז של עכו"ם וכ"ש של ישראל,

תכת. א) ר"מ פ"ח טרל עכ"מ ה"ז יוד סי' קמ"ה ס"ב. ב) ה"ב. ג) יוד שם ב"מ"א. ד) עי' ש"ך שם ס"ק ז' ועי' מ"ו שם ס"ק ה'. ה) ר"מ שם פ"ח ה"ז סי' יוד סי' קמ"ז ס"א.

סדר מצות היום

קנז

אדם, כהד או כהמה או אילן, שאינן אסודין בהנאה הכי נמי הציפוי לא תאסר, דלא גרע המשמש מהנעבד עצמו שהע"ז עצמה מותרת והציפוי יהיה אסור, ובא הלאו מפורש דהציפוי שעליהם מכל מקום אסורים בהנאה, שהוא בכלל משמשי עכו"ם שאסורים בהנאה. ונתנה התורה טעם לדבר פן תוקש בו שלפעמים יקרה שתצליח באותו כסף וזהב שעליהם ותבא לחשוב שיחיה זה בכח אותה ע"ז שהיה עליה (ספורנו), ועיין מצוה תכ"ט.

ע"ז פ"ה, ר"ם פ"ה סע"ז, סדרים ל"ח כ"ב, סס"ג לאוין ס"ז, ספ"ק ס"ז, י"ד ס"י קפ"ח

מצוה תכט

ולא תביא תועבה אל ביתך (ל"ח ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נדבק שום דבר מע"ז עם מה שלנו לרשותנו, שנאמר (דברים ז' כ"ו) ולא תביא תועבה אל ביתך.

משרשי המצוה באיסורי הנאה בע"ז מבואר מאד שפעמים יקחה אדם לביתו לשוכרה וישאירה בביתו ותהיה לו

משנה הלכות

כתבתי מה שנראה לי ואתה תבחר לך. ומשמשי עו"כ אפילו כבר ביד ישראל ובטלם עו"כ נתבטלו. שאר פרטים. נשאלתי אמורה שעות בראש בית תיפלתם אם מותר לישראל לראות השעה, והשבתי דמותר, והטעם דזה אינו בכלל משמשי ע"ז ומיהו כל כמה שאפשר להתרחק מהם שלא לפנות בצדם הרחק. ועיין לעיל (מצוה ר"ג). ונהוג בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר ונהוג אפילו בכל שהוא לוקח.

תכט) גרדי האיסור. כל עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרוכת עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה ומצוה לשרפה ולאבדה. נשרפה אפרה אסור בהנאה, וגחלת של ע"ז אסורה והשלהבת מותר בהנאה מפני שאין בה ממש. ספק ע"ז אסורה בהנאה, ספק ספיקא מותר. ואיסורה בכל שהו ואוסרת את תערוכתן לעולם. ע"ז של עכו"ם אסורה בהנאה משפסלה אף שלא עבדה עדיין ושל ישראל אינה אסורה עד שתעבד, ומשמשי ע"ז בין של

(ו) י"ד שם ס"ב. (ז) שרית משנה הלכות י"ד ס"י ק"א, ותי שרית מצות אלעזר ח"ב ס"י ע"ג. תכט. (א) ר"ם פ"ה מהל' עכרים היא י"ד ס"י קמ"ז ס"ד. (ב) ר"ם שם הי' י"ד ס"י קמ"ב ס"א. (ג) ס"ז י"ד ס"י קמ"א ס"ק כ'. (ד) י"ד ס"י קמ"א.

למוקש, ואפילו אם שברה ויצקה או מכרה לעכו"ם הדמים נאסרו בהנאה כדי להרחיק בני ישראל מע"ז בכל אופן. גם כי הרכה פעמים יחשבו ההמון הענינים המקרים לסיבות עצומות, כמו שנמצא רוב בני אדם אומרים שאחר ששכן פלוני בבית זה או קנה זאת הכהמה או זה הכלי העשיר והוסיף ממונו וכי היו מבורכין לו. וכן היה אפשר שיקרה לאיש אחד שהשעה משחקת לו שהצליח סחורתו וירב ממונו מן הדמים ההם, ויחשבהו לסכה ושברכת דמי הצורה הזאת גרמה לו זה, וח"ו יאמין בה (רמב"ם). גם כי כיון שכנת תקלה לבני אדם על ידה צריך לשרפה ולכערה מן העולם שלא יאמרו זו גרמה להמית את זה, וכמו שאמרה תורה באתונו של בלעם ובכהמה הנרבעת, לכד כי יש בה רוחות הטומאה והמחזיק בה מחזיק בהם.

סבת כ"ב פסחים ס"ח, ר"ט פ"ו מע"ז, פה"ט ל"ח בית, ס"ג לאוין ס"ח, ס"ג פ"ו ס"ח, י"ד פ"ו ק"ח.

משנה הלכות

להר או לאבנים שלא נדלדלו, ואפילו נדלדלו כל זמן שהם במקומם, והנהרות, והמעיינות של רבים, ואילנות שלא נטעו לשם אלילים, לא נאסרו, ומיהו השריגים והעלים, והפירות שיצאו אחר שנעבד אסורים בהנאה". אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד אסור בהנאה". כל בעלי חיים אינם נאסרים בהנאה, אפילו השתחוה לבהמה שלו אינה נאסרת, שחטה לע"ז נאסרה, החליף בעלי חיים באלילים נאסרו".

בית של ע"ז. המשתחוה לבית אסור בהנאה, ואם הכניס אלילים לתוך הבית כל זמן שהם בבית הבית אסור בהנאה, הוציאם הותר הבית". ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והנוטל כל שהוא מע"ז

עכו"ם ובין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהם לעכו"ם וי"ח".

איזה צורות אסורים. צורות שעשואם עכו"ם לנוי מותרין

בהנאה ושעשואם לע"ז אסורים, וסתם צורות הנמצאות בכפרים הם לע"ז, והנמצאים במדינה, אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורה המורה לע"ז הם בחזקת לע"ז, ואם לאו הם לנוי ומותרין. צלמי ע"ז שנמצאו מושלכין בשוקין או בתוך הגרוטאות, ואין צריך לומר שכרי צלמיהן, מותרין, אבל המוצא יד מצורת כוכב וכיוצא בו, הואיל ויודע ודאי שזה האבר מצורת ע"ז הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שעכו"ם בטלה".

אין בו תפיסת יד אדם. המשתחוה

(ה) ר"ט שם ה"ד. (ו) שם ה"ז י"ד פ"ו ק"א ס"א. (ז) ר"ט שם ה"ז י"ד שם ס"ב. (ח) ר"ט שם פ"ח ה"א כ' ג' י"ד פ"ו ק"ח ס"א. (ט) ר"ט שם ה"ג י"ד שם ס"ו. (י) ר"ט שם ה"א י"ד שם ס"ח ט'. (יא) ר"ט שם ה"ד

מצוה תל

לכרך אחר האכילה (מ"ע ק"פ)

צוה הקב"ה לכרך ברכת המזון אחר אכילת לחם כדי שביעת, שנאמר (דברים ח' י') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך.

מזרשי המצוה לקבוע בנפשנו שלא נהיה כפויי טובה למי שעושה עמנו חסד, כי היא מדה גרועה מאד. והקב"ה ברוב רחמיו וחמדיו זן את העולם כולו ומפרנס לכל מקרני ראם עד ביצי כנים, לרעים ולטובים. וכל המפתחות מסר לשלוחים חוץ מג', ואחד מהם מפתח של גשמים ופרנסה שבו תלוי חיי נפש. וכמה פעמים אשר מן הדין אינו ראוי למונות, והשי"ת ברוב רחמיו זן ומפרנסו, ולפעמים בזכות צדיקי אמת

משנה הלכות

בהמ"ז דאורייתא הם, והרביעית דרבנן. וצריך להזכיר בברכת הארץ ברית ותורה וחיים ומזון, ומלכות בית דוד כבונה ירושלים, ומזכיר מעין המאורע, בשבת רצה, ביו"ט ור"ח יעלה ויבא, חל ר"ח בשבת מזכיר רצה ויעלה ויבא, שכת ולא נזכר עד שלא התחיל ברכה רביעית אומר ברכה בפני עצמה, ואם לא נזכר עד שהתחיל בשבת ויו"ט חזר, ובר"ח אינו חזר. כחנוכה ופורים מזכיר על הנסים בועל הכל ואם לא הזכיר אינו חזר.^א

זימון. שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן, ובעשרה אומרים לאלקינו להרמב"ם ובש"ע אלקיני. היה אחד אוכל דבר איסור אין מזמנין עליו. ואין

לכיתו לוקה על לאו זה ולא לא תביא.^ב

תל) אכילה המחויבת בברח"מ. קיום המצוה. האוכל לחם מהי מיני דגן, והם חטה ושעורה וכוסמת ושיכולת שועל ושיפון, ושבע ממנו חייב לכרך לאחריו ברכת המזון מן התורה. ומדרבנן צריך לכרך בהמ"ז אכזית פת שאכל בכדי אכילת פרס.^א אכל הרבה ירקות ואכל כזית פת ושבע בו, נחלקו הראשונים ז"ל אי חייב דאורייתא או דרבנן. וברכה לפניו גמרינן מק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, ומיהו לא הוה אלא דרבנן. נוסח הברכות. השלשה ברכות של

ידי שם ס"ג (י) ר"מ שם פ"ז ה"ב

חל. (א) ר"מ פ"א טהל ברכות היא ארץ סי קפ"ד ס"ז. (ב) פמ"ז סי קפ"ד א"א ס"ק ח ועי שרת משנה הלכות טה"ת סי קפ"א. (ג) ברכות דף ל"ה ע"א. (ד) תוס' שם ד"ה לפנו לכ"ש ר"מ שם פ"ח ה"ב. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"א. (ו) ר"מ שם ה"ב ארץ סי קפ"ז ס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ג ארץ שם ס"ד. (ח) שם היה ארץ סי קפ"ח ס"ה. (ט) ר"מ שם היו ארץ שם. (י) ר"מ שם ה"ב י"ג ארץ שם ס"ז ו. (יא) ר"מ שם היו ארץ סי קפ"ז ס"ד ב"תה סי תרפ"ב ס"א סי תרצ"ה ס"ג. (יב) ר"מ שם פ"ה ה"ב ארץ סי קצ"ב ס"א. (יג) ר"מ שם ה"ד ארץ שם. (יד) ר"מ שם פ"א ה"ט והאב"ד שם ארץ סי קצ"ו ס"א.

מצות המלך

כמ"ש רז"ל כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני. ולכן מן הראוי כי אין לתת תודה להשי"ת על אשר המציא לנו מזון בעתו כפי צרכנו. וודאי כי אין הקב"ה, אשר כל הכבוד וההודו וכל הטוב והחכמה והיכולת והברכה שלו הוא, דרכי בני אדם ומעשהו אם טוב ואם רע, לא יוסיף ולא יגרע בשלמותו ב"ה. אבל הכוונה אנו מצד עצמנו נכיר מובה כדי להדריכנו בדרך הישר כי בן ראוי להודות למי שהנהנו. ועיין חנוך כאן אריכות גדול.

ברכות דף כ' ופרק ו-ז. ר"ם הל' ברכות ה' פורים ראשונים. פורים מ"ע ר"ם. פס"ג עשין כ"ז. ספ"ק סי' ק"ם. אר"ח סי' קפ"ד.

משנה הלכות

המאורע, ובחנוכה ופורים אינו מזכיר מעין המאורע.²²

שאר דיני ברכות. אכל שלא כדרך אכילתן אינו חייב

בבהמ"ז ולא במעין שלשי.²³ ואסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה, ואפילו

להרית ריח טוב וכדומה, שאינו נכנס לגוף.²⁴ ספק בידך ברכת המזון חתור

ומברך, ודוקא כשנתחייב מדאורייתא, וכן בברכת התורה חתור ומברך, ובכל

שאר ברכות אינו חתור מספק, דכפי הנראה הני תרווייהו הוי דאורייתא וכל

שאר ברכות דרבנן.²⁵ ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ובנקבות נחלקו

הפוסקים אי מתחייבים דאורייתא או דרבנן.²⁶

מזמנין על נשים ועבדים²⁷, ואם ירצו יוצאות בברכת הזמון ומזון של אנשים,

והמוציא צריך לכון להוציא²⁸. כהן מברך, או גדול החבורה, ואם אכלו אצל

בעל הבית הרשות בידו לכבד למי שרוצה ואין לכהן קדימה²⁹. שבעה

שאלו פת וג' ירקות מצטרפין לעשרה³⁰. ומברכין על הכוס³¹. האוכל דבר איסור

אינו מברך תחלה וסוף³², ואפילו באיסור דרבנן, ויש חולקין³³.

ברכה מעין שלש. פת הבא בכסנין, ופירות שנשתבחה

בהן ארץ ישראל, והם גפן תאנה ורמון זית שמן ודבש, מברכין עליהן ברכה

מעין ג', ובשבת וי"ט ור"ח מזכיר מעין

(א) ר"ם שם פ"ה ה"ו אר"ח סי' קצ"ט ס"ו. (ב) אר"ח סי' קצ"ג ס"א ב"ע. (ז) ר"ם שם ה"ט אר"ח סי' ר"א ס"א ב', ועי' שרית משנה הלכות ח"ג סי' כ"ז. (ח) ר"ם שם ה"ח אר"ח סי' קצ"ז ס"ב. (ט) ר"ם שם פ"ו ה"ד פ"ו אר"ח סי' קצ"ב ס"א. (כ) ר"ם שם פ"א ה"ט אר"ח סי' קצ"ו ס"א. (כא) הרמב"ם. (כב) ר"ם שם פ"ג ה"א פ"ח ה"א י"ד אר"ח סי' ר"ח ס"א ב'. (כג) מצ"ת. (כד) ר"ם שם פ"א ה"ב פ"ט ה"א אר"ח סי' רמ"ז ס"א מ"ב סי' מ"ז ס"ק א'. (כה) עי' ר"ם שם פ"ח ה"ב וכו' שם אר"ח סי' מ"ז ס"א בב"מ ס"ק א' סי' קפ"ד מ"ד וז"ל. (כז) אר"ח סי' קפ"ז ס"א וז"ל וצ"ל.

סדר מצות היום

מצוה תלא

לאהוב את הגרים (ט"ע קפ"א)

צוה הקב"ה לאהוב את הגרים שנאמר (דברים י' י"ט)
ואהבתם את הגר.

משרשי המצוה שנצמיינו לאוהבו אחר שעזב את אביו ואמו
וכל בית אביו ומולדתו וארצו ואוהביו ומיודעיו ונא
להתישב בינינו, נפשו עגומה עליו כי נרחק מקרוביו וכל
אוהביו, ולכן מן הראוי לאוהבו ולקרבו. גם כי גרים היינו בארץ
מצרים, ורצה השי"ת לעם קדשו אשר בחר בו לזכותם ולכן
הצריכם וצום על דרכי החנינה והחמלה ולהתעמר בכל מדה
חמודה שבחר לו אלה. וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד
ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו
ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה, וכבחירתו
באמת ושנאת השקר. וכחיותנו זוכים למדות טובות הללו,

משנה הלכות

תלא) אהבת הגר. מצות עשה לאהוב
את הגר, והוא גר
צדק שבא לחסות תחת כנפי השכינה,
ושומר מצות ככלנו". אבל אם אינו
שומר מצות אדרבה מצוה לשנאתו, ולא
טוב הוא מישראל רשע שאמר עליו דוד
המלך ע"ה הלא משנאיך ה' אשנא
וגומר. ובכמה מקומות הזהירה התורה
על הגר, והקדוש ב"ה אוהב גרים
שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.²
ויש במדרשי כי גדולים גרים בעולם הזה
יותר מישראל בעמידתן לפני הר סיני
(סמ"ג מצוה י'). ויש בו עוד מ"ע של
ואהבת לרעך כמוך שנאמרה לכל
ישראלי. וצוה על אהבת הגר כמו שצוה

על אהבת עצמו, שנאמר ואהבת את ה'
אלקיך (רמב"ם).³
דיני גרות. ודע דגר אינו גר עד שימול
ויטבולו וקבל עליו כל
המצות דאורייתא ודרבנן ותורה שבכתב
ובעל פה וקבלת חז"ל ודקדוקי סופרים
ופירושיה, קבל עליו כל התורה לכד
מדבר אחד ואפילו דברי סופרים, ואפילו
רק אות אחת של תורה שלא רצה לקבל
או דרש אחד אין זה גר ואין מקבלין
אותו, ואפילו קבלוהו אינו גר עד שיקבל
עליו הכל.⁴ קבל עליו בשעת גרות ואח"כ
חזר לסורו הרי זה כישראל מומר.⁵
ולכתחילה צריך מילה ואח"כ טבילה,
ואם טבל ואח"כ מל הרי זה גר, ומיהו

תלא. א) ר"מ פ"ו מהל' דעות ה"ד. ב) ר"מ שם סמ"ג. ג) תנחומא לך לך פ' ה. ד) ר"מ שם. ה) שם.
ו) ר"מ פ"ג מהל' אסורי ביאה ה"ד ו'. ז) ר"מ שם פ"ד היה י"ד סי' רס"ח ס"ב, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"י
סי' קפ"א. ח) י"ד שם.

מצות המלך

מצוות הא-ל תדבק בנו ושום דבר לא תמנענה ממנו, כי המצוות תתפשט במובנים והפכה ברעים.

ב"מ נ"ט, ר"מ פ"ז מדעות, פ"ה"ט פ"ע ר"ז, ספ"ג עש"ו ה'

מצוה תלב

להיות יראת ה' על פניו* (מ"ע קפ"ב)

צוה הקב"ה להיות יראת שמו יתברך על פנינו תמיד, ולהפחד מיראת עונשו לעוברי רצונו, שנאמר (דברים י" כ') את ה' אלקיך תירא.

משרשי המצוה ביראת השם גלוי לכל כי השמירה גדולה מן החטא הוא יראת העונש, ולהאמין בעונשים אשר יעידו לנו הכתובים בתורה, כי אז לא במהרה הוא חוטא. כי

משנה הלכות

תלב) הנכלל במצוה זו. מצות עשה לירא מה' שלא יעבור על דעת קונו, והצווי הזה לא בשביל דאגת פרעניות בלבד, אלא אפילו אינו ירא כלל ובטוח שלא יקבל פורענות יש לו לירא ולכוין דאגתו שלא יכעיס מלך גדול ונורא עליו, ומכאן אזהרה על המוציא שם שמים לבטלה*. ודרשו* את לרבות ת"ת, וגם לירא מרבו ולאבהו, ואמרו* מורא רבך כמורא שמים, ואמרו* דמוקיר רבנן הווי ליה חתנין רבנן, דרחים רבנן הווי ליה בנין רבנן, דדחיל מרבנן הוא גופיה צורבא מרבנן. ובכלל המצוה שלא להתרפאות בדברי תורה, כגון הקורא פסוק על המכה ורוקק וכיוצא בזה*.

מחות היראה. וענן היראה שכל עניני עוה"ז יהיו בעיניו הכל

יש לו לטבול אח"כ*. וגר צריך ב"ד של שלשה, ומקוה של מ' סאה*. והרבה יש להאריך מאותן הגרים בזמן הזה שבאים להתגייר לשם אישות או לשם דבר אחר, והם אינן מקבלין עליהם עול המצות באמת ואינם גרים כלל, והרבה סמכו אהא דאמרו* המתגייר לשם אישות אין מקבלין אותו ומיהו בדיעבד הוי גר, וזה טעות גמור, כי התם מיירי במתגייר לשם אישות, אבל מקבל עליו עול מצות בשעת גירות וגם שומרן, אלא שהיה לשם דבר ולא לש"ש, אבל הני גירי זמננו שבאים למי שהוא להתגייר הרי עיקר הגירות הוא רק חוכא וטלולא, ואינם מקבלין עליהם כלום ואינם גרים אלא גוים גמורין ומצוה לפרסם זה*. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ט) ירד שם ס"א ברמ"א. (י) ר"מ שם פ"ז ה"ג ירד שם ס"ג ש"ך שם ס"ק ה'. (יא) יבמות כ"ד ע"ב. (יב) שריה משנה הלכות ח"ה סי' דס"ה.

תלב. (א) ספ"ט ספ"ג עש"ו. (ב) פסחים דף נ"ב ע"ב. (ג) אבות פ"ד מ"ב. (ד) שבת דף כ"ג ע"ב. (ה) ר"מ

ממכע רוב בני האדם שלא לשמוע לצווי המלך משכלו ודעתו, אף שהוא למוכנתו ולמוכנת בני המדינה, כל זמן שלא יתודע העונש על העובר מאת המלך, ואשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד. ואם בא יבא איזה סיבה בלתי צפויה, וכ"ש איזה צער ונוק, אל יתלה זה במקרה הזמן ומכע העולם, ועלינו בני ישראל להאמין שהכל מסוכב מאת ה' מן השמים ולירא ממנו. ואף כי מעלת העובר מיראה איננה כ"כ שלמה כעובר מאהבה (עיין לעיל מצוה תי"ח), אבל אי אפשר אפילו ליותר שלם להגיע לעבוד מאהבה אם לא השיג מדת היראה תחילה לפי שפרא אדם יולד, וכשתוסף בו חכמת התורה תבא אהבה.

מנהדרין נ"ז. ר"ס פ"ב מ"ספדת, ס"ה"ס ס"ע ד', ס"ג ע"ש ד', ס"ק ס"ד ד'.

מצוה תלג

להתפלל להשי"ת (מ"ע קפ"ג)

צוה הקב"ה להתפלל לפניו, שנאמר (דברים י' כ') ואותו תעבוד.

משנה הלכות

וריק, ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו רמה ותולעה במותו, ועי"ז יהי דבר נמנע אצלו מעבור מצות המלך מלכי המלכים. וא"א להגיע למדת היראה זולתי עם זה (כד הקמח). וכתב הסמ"ק' כי אהבה ויראה יכולין להיות במקום אחד, ומצינו באברהם נקרא אוהב וירא, והחילוק האוהב הוא זריז במ"ע ול"ת ולעשות גדר לפרוש קודם החטא, ומדת היראה זהירות כשתבא עבירה לידו אל יעשנה. אמנם בספרי ואתחנן אמרו אין לך אהבה במקום יראה יראה במקום אהבה, אלא כמדת הוקרה בלב בלבד. והעושה מצוות מאהבת שכו או מיראת היסורין טוב הוא שמאמין בהקב"ה שיש בידו להטיב ולהעניש, אך

לא הגיע לעיקר המצוה אלא העושה מאהבה שלא על מנת לקבל פרס. והעושה מאהבת אדם או יראתו זו מדה רעה. ולעולם יעשה אדם מצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ויש עוד יראה אחרת הנקראת יראת הרוממות שבא מתוך אהבה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ובכל רגע ממש

תלג) המצוה מן התורה. דעת הרמב"ם

ז"ל ש"א שמצות

עשה מן התורה להתפלל בכל יום, ולדעת הרמב"ם ורוב ראשונים ואחרונים תפלה בכל יום מדרבנן הוא, ובעת צרה שלא תבא היא דאורייתא.

מצות המלך

משרשי המצוה כי כל מי שמתפלל ומתחנן מלפניו מודה שיש לו ארון מצוי ויכול, ושהוא צריך לו בכל דבר ואין לו קיום בלעדיו. ועל ההיפך נאמר ואותי השלכת אחרי גוך, וממעם זה צריך לכוין רגליו בשעת התפלה לרמו שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (מהר"י אבוהב), גם להראות בכוון רגליו כאלו רגליו כבולין, אין חפצו תלוי בעצמו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו, ולא לאדם דרכו. והנה האומות מראים הכוונה הזאת בכוון ידים בבקשת תחנונים, והם עצמם אינם יודעים למה הורגלו

משנה הלכות

הקב"ה המתפלל צריך לכוין רגליו^א ושלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקירי^ב חמשה דברים מעכבים התפלה אפילו הגיע זמנה, טהרת ידים, כיסוי הערוה, טהרת מקום לתפלה, הצריך לנקביו, וכוונת הלב^ג ויש דברים אחרים שהם לכתחלה, להתפלל בעמידה, ונגד המקדש, תקון הגוף ומלבושיו, וישוה הקול, כריעה בכרכות, ובדיעבד אינו מעכב^ד. וגדולה תפלה בצבור^ה, והקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו^ו ובתוך ד' אמות הוה קבע^ז. שכח או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים וכן כולם, ואם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין^ח. מי שמימו נוטפין כל שעה וא"א להעמיד עצמו עכ"פ זמן שמונה עשרה אסור להתפלל עד שירחמו עליו מן השמים (עיין שו"ת משנה הלכות ח"ב סימן ס"א-ס"ח), ועכ"פ יעשה שאלת חכם.

תפלה לפי תקנת חכמים. ולכולי עלמא נוסח התפלה חומי התפלה מדרבנן הם, ומדאורי' יוצא בתפלה כל דהוי, ואנשי כנסת הגדולה שהיו ק"כ זקנים ומהם נביאים תקנו סדר ונוסח התפלה שלפנינו היום^א, אסור לשנות ממטבע שטבעו הם לעולם^ב. ותקנו ג' תפלות לכל יום שחרית מנחה וערבית, וכנגד תמידין ומוספין תקנום, ותפילת ערבית תקנו כנגד אברי תמיד של בין הערבים שזמנן כל הלילה^ג והידות בתפלה. וצריך לכוין בכל חיבה פירושה, וידקדק שלא ידלג חיבה כאלו מונה מעות^ד. אינו יכול לכוין בכל השמונה עשרה עכ"פ יכוין באבות ובמודים, ועכ"פ בברכה ראשונה. ואם לא כיון כלל יחזור ויתפלל, ומיהו בזמן הזה אין מצריכין לחזור ולהתפלל אם לא כיון שמא גם בשניה לא יכוין^ה ויש לחשוב שהוא עומד לפני מלך מה"מ

ג) עי' שם בב"מ, ועיין שו"ת שאנ"א סי' ד'. (ד) ר"מ שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) ר"מ הל' ק"ש פ"א ה"ו. (ז) ר"מ הל' תפלה שם ה"ה ו'. (ח) עי' אריח סי' נ"א בבה"ט ס"ק ח' בשם ר"מ לענין פסוק דמרה, וכ"ש כאן. (ט) אריח סי' ק"א סי' ו' וכאשל אברהם (אופנידים) שם. י' אריח סי' צ"ח פ"א. י"א) ר"מ שם פ"ד ה"ד אריח סי' צ"ה פ"א. י"ב) ר"מ שם ה"ו אריח סי' צ' סכ"א. י"ג) ר"מ שם ה"א. י"ד) ר"מ פ"ה ה"א. י"ה) ר"מ פ"ה ה"א אריח סי' צ' ס"ט. י"ו) אריח שם ס"ט. י"ז) מצ"א שם ס"ק ל"ד. י"ח) ר"מ שם פ"ג ה"ח מ' אריח סי' ק"ח ס"א ו'.

סדר מצות היום

קס"ה

כך, והמעם להראות כפול כח עצמו כאלו ידיו אמורות, והוא מוסר עצמו למי שמתחנן אליו. ולפי שתנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים נהגו הכוון רגלים (כחיי). וממעם זה אנו מניחים הידים על החזה, ומניחים הימין על השמאל להגביר כח הימין שהוא רחמים על העולם.

ברכות פרק ג' ד' ה' ריש תענית, ר"מ הל' תפלת, פ"ה ס"ע ה', ס"ג ע"ג י"ב, ס"ק ס' י"א, א"ח ס' פ"ב.

מצוה תלד

ובו תדבק (מ"ע קפ"ד)

צוה הקב"ה להתחבר ולדבק ולהתיחד עם חכמי התורה האמיתיים שנאמר (דברים י' כ') ובו תדבק.

משנה הלכות

אלקיך אש אוכלה הוא, אלא הרבק בחכמים להנותם ולעשות להם פרקמטיא ולישא בת ת"ח, ולהשיא בתו לת"ח, וכיוצא בו, ונמצא מתדבק בתורה שנקראת אש, ולפיכך צריך אדם שישתדל שישא בת ת"ח, וישא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם ת"ח, ולעשות פרקמטיא לת"ח, והמתחבר בהם בכל מיני חבור עליו נאמר ולדבקה בו, ואמרו ז"ל והוה מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם, ואשריהם ליחודי סגולה בישראל שמקיימים מצוה זו כפרטיה וכלליה? ועוד דרשו בספרי ולדבקה בו, למוד דבריו שמתוך כך אתה מכיר ממי שאמר והיה העולם. והרמב"ן כתב שיהא זוכר השי"ת תמיד במחשבתו ולא יפריד עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו, ולבו לפני השי"ת והוא נעשה מעון לשכינה.

שאר פרטי דינים. ולעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפללי, ומטעם זה אומרים פסוקי דזמרה. בשעת הדחוק בימות החמה תקנו תפלת הבינו, וכימות הגשמים וכן כמוצאי שבת ויר"ט אין מתפללין הבינו. העונה אמן פותחין לו שערי גן עדן, והעונה יש"ר בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה"א וכתב הסמ"ק אוי להם למדברים דברים בטלים או עושים שחוק וקלות ראש בבית הכנסת, וספרו אבותינו וראינו בעינינו כי כמה בתי כנסיות אשר נהפכו להיות בתי עובדי אלילים על שהיו נהגין בהם קלות ראש ע"כ, והבן זאת.

תלד) גדר ומעלת דביקות בת"ח. קיום המצוה. אמרו רז"ל וכי אפשר להרבק בו והכתיב כי ה'

(יט) ע"ז ו' ע"ב. (כ) ר"מ שם פ"ב הל' ג' ר' א"ח ס' ק"י ס"א. (כא) שבת רף ק"ט ע"ב. (תלד. א) כתובות רף ק"א ע"ב. (ב) אבות פ"א מ"ד. (ג) ר"מ פ"ז מהל' דעות הל' ב. (ד) עה"ת דברים י"א כ"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה כדי שעל ידן נדבק ביוצר כל ית"ש. ולפי שדרכו של אדם להיות נמשך ברעותיו ובמעשיו אחר מיודעיו וחבריו ונוהג במנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם הטובים, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם הרעים. הוא שאמר שלמה המלך ע"ה הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו' (רמב"ם). וכמו שהמלכים ובניהם יחזיקו להם לעולם רופא מומחה בחברתם והולכים אצלם בכל פעם להודיע להם היאך להתנהג לטובת בריאותם, וכל אשר יאמר להם יעשהו ולפעמים אפילו בלי להגיד מעם הדבר או שלא מצאו בספרי הרופאים או שאינו רוצה להגיד משום טעם כמום שיש לו, כך ישראל בני מלכים הם צריכין להתדבק ברופאי נפש חכמי האמת וללמוד מהם דרכי ה' וחיי נפש.

כתובות ק"ד, ר"ם פ"ו מדעות, שה"ס פ"ע וף ספ"ג עשין ח', ספ"ק סי' ס"ח.

משנה הלכות

שלא להתחבר לרשעים. ואסור להתחבר לרשעים, והמתחבר להם נעשה חבר לאיש משחית וגורם גיהנם לעצמו, ואפילו להסתכל בפניו של רשע אסור. וכתב הרמב"ם" ואם היו המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגין בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיהם טובים מפני הגייסות, או מפני החולי, ישב לבד יחידי שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישיב במדינה אלא א"כ נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר מי יתנו במדבר מלון אורחים, עכ"ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר ע"ז ואינו מתחבר עמהם לקבוע בלבו אהבתם ומשתדל בטובתם בזמן שיש ספוק בידו לעשות כן בטל מ"ע זו וענשו גדול מאד, כי הם קיום התורה ויסוד חזק לתשועת הנפשות.

סדר מצות היום

מצוה תלה

ובשמו תשבוע (מ"ע קפ"ה)

צוה הקב"ה להשבוע בשמו יתברך בעת הצורך לקיים דבר או להכחישו, שנאמר (דברים י' כ') ובשמו תשבוע. משרשי המצוה כי בהיותו נשבוע במי שאמר והיה העולם על קיום הדבר ההכרחי ונצרך לזה, יורה בזה גדולתו ורוממותו וכבודו, כי לא יחליף את דברו מכח השבועה בשמו יתברך ובוה הוא מודה בהשם שאם נשבוע לשקר יענש ממי שנשבוע בו. גם כי האותב אוהבו ביותר נשבוע בשמו להזכיר גדולתו, והנשבוע בחיי המלך בשקר מתיוון את ראשו וחמור הוא מכל העבירות, שהרוצח והגונב והנואף לא יעברו בכל עת שירצו, וימנעו מעשות רשע לעתים, גם לא יניחוהו אחרים, אבל

משנה הלכות

עומד ונשבוע בשם או בכינוי, בשבועה או באלה, מפיו או מפי הדיינין, ומשביעין בלשון קודש, ומודיעין את הנתבע שיהא מכיר בלשון השבועה. הנשבוע מפיו עומד ואומר הריני נשבוע באלקי ישראל, במי ששמו רחום, חנון, שאיני חייב לזה כלום, וכן אם אמר בלשון ארוך. מפי הדיינין הם משביעים והוא עונה אמנ^ס, וכתבו רי"ף ורש"י וראב"ד בשם הגאונים דבדורות אחרונים בטלו שבועה בשם מפני גדול ענשה שלא ישתומם העולם בעון שבועות, ויש חלוק בין שבועה דאורייתא לדרבנן^א. לפני עור במשביע. ובספר מוצל מאש הוקשה המשביע

חבירו בשביל ממונו ויודע שנשבוע לשקר, א"כ עבר אלפני עור וצריך לפזר

תלה) גרדי המצוה. מצוה עשה על כל מי שנתחייב שבועה בבית דין שישבע בה, שנאמר ובשמו תשבוע^א. ובין בשם המיוחד ובין בכינוי, ואסור לישבע בדבר אחר עם שמו וכל המשתתף דבר אחר בשבועה נעקר מן העולם והרמב"ן ז"ל חולק וס"ל דאין זה מצוה עשה אלא היתר, כלומר שהרוצה מותר לו לישבע ואם לא ירצה לישבע לעולם הרשות בידו. ותניא^ב את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד וכו' תדבק, אם תקיים והולך בכל מדותם אז בשמו תשבוע ואם לאו לא תהיה רשאי לישבע בשמו. ומותר לישבע לזר עצמו לדבר מצוה^ג.

סדר השבועה. כיצד סדר השבועה, אוחז ספר תורה בזרועו והוא

תלה. א) ר"מ פ"א מ"א שבתות ח"א. ב) סמ"ג ע"פ גמ' מנהדרין ל"ח ע"כ. ג) ר"מ שם ה"ב, ועי' מנהדרין א"ח ס"י ק"ו ס"ק ב' סמ"ג בשם גמ' מנהדרין ס"ג ע"א. ד) מ"א מצוה ז'. ה) במדבר ובה פ' כ"ב. ו) י"ד ס"י ר"ג ס"ז. ז) ר"מ שם ה"ח ח"מ ס"י פ"ז ס"ז. ח) ר"מ שם ח"מ ח"מ שם. ט) ר"מ שם ה"י ח"מ שם ס"ט. י) ראב"ד שם ה"ג ח"מ שם ס"ט. יא) ח"מ שם ס"ח.

מצות המלך

המרגיל עצמו לישבע על כל דבור ישבע מאה שבועות בכל יום בלי הנאה כלל, לכן אם יהיה בו כל המדות המובנות ורק אז וכשמו תשבע (ועי' גם בארחות חיים עם דרך ישרה אות כ"ג, ובאגרת התשובה עם פתשגן הכתב אות ה', בענין זה).

גדרים ב' מנהדרין ס"ג תמורה ג', ר"ם פ"א משבועות, פה"ס ס"ג ז', סמ"ג עש"ן קכ"ג, סמ"ק ס"י ק"ח, יראים ס"ז שפ"ו, י"ד ס"י ר"י.

פרשת ראה יש בה י' מ"ע ול"ח ל"ת

מצוה תלו

אבר תאבדון (מ"ע קפ"ו)

צוה הקב"ה לאבר בתי עבודה זרה כולם ומשמשיה ולא נניח ממנה רושם, שנאמר (דברים י"ב ב') אבר תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים.

משנה הלכות

מיני אבודים, כגון שריפה, חזרה לרוח, או שחוק, הריסה, וכריתה, הכלל כל ע"ז איבוד הראוי לה, ובאופן שהוא נשחת עד שיאבוד מן העולם ולא ישאר ממנה רושם^א. ובספרי, מניין אתה אומר שאם קצץ אשירה והחליפה אפילו עשרה פעמים שחייב אדם לקוצצה, ת"ל אבר תאבדון. וכאשר יגרענה צריך לשרש אחריה, וצריך לשנות את שמן לגנאי שנאמר שקץ תשקצנו, היו קורין לה בית גליא קורא לה בית כריא^ב. ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריהם אפילו במקום שלא כבשנו (סמ"ג) עד שנאבד אותה מכל ארצינו, שנאמר אשר עבדו שם הגוים אשר אתם יורשים אותם, ובחול"ל אין מצוין לרדוף אחריה אלא בכל מקום שנכבשו אותו בלבד נאבד כל ע"ז

כל ממונו שלא יעבור בלאו, ובשו"ת בי"ש למרן זקני יו"ד סימן י"ז תירץ לפמ"ש חו"י דבלאו שאין בו מעשה אין צריך לבזבז כל ממונו, והכ"נ לפני עור ע"ש. אמנם עיין רש"י פרק שבועות הדיינין שאם נשבע לשקר יש עליו עונש שבועת שקר וגם על המשביעו שגרם כל זה שלא היה לו לישא וליתן עם זה, ואם נשבע באמת יש על המשביע עונש שבועת שוא שהשביעו ועל הנשבע יש עונש שבועת שוא כחנם שנתגלגלה על ידו, ע"ש. וכן כתב בסמ"ג מ"ע קכ"ג, וצ"ע. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תלו) קיום המצוה. מצות עשה לאבד עבודה זרה ומשמשיה בכל

תלו. א) ר"ם פ"ח טה"ל עכ"ם ה"ז י"ד ס"י קמ"ז ס"ד. ב) י"ד שם סמ"ז.

משרשי המצוה כדי לשרש אחד עבודה זרה עד שלא ישאר ממנה זכרון כלל, לפי שאותן המקומות מושפע עליהם כחות משמות המומאה ונפסד ונתעפש האויר אשר סביבה ומטמאה כנדה, ולכן באה המצוה לאבד המקומות שעברו שם. ומה נדה אחד שנמהרה מהורה, כן עבודה זרה אם במלה עכו"ם מותרת. ומשל למלך שחפץ לבנות לו פלמרין לדוד בו ומצאו המקום בלתי מהור מחטינופות, ולכן מצוה הראשונה צוה להם לפנות את המקום מכל מינוף וחולי ואחר כך יבנו לו ארמון לפי כבוד המלך. כך רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולדוד ביניהם, ולכן צוה לאבד את כל המקומות המטונפות ממינוף עבודה זרה ויבנו לו בית המקדש (אלשיך). ועל דרך הפשט בזה כדי שלא יכשלו בהם בני ישראל בזמן מהזמנים נצטוו לאבדם.

ע"ז פ"ה ר"מ פ"ז מע"ז, פ"ה פ"ז קפ"ה, פ"ה ע"ז ר"ד, פ"ה פ"ז ר"ז, וראים פ"ז ע"א, ר"ד פ"ז קפ"ו.

משנה הלכות

שם. ולשנות השם נראה דגם בחו"ל חייב מדהביא הסמ"ג לשון הספרי ומנין שמצוה שישנו השם שנעשה שיהיה להם לגנאי וכו', ואח"כ ובא"י מצוה לרדוף וכו', משמע דשינוי השם אפילו בחו"ל, ועין ט"ז יו"ד סימן קמ"ו סק"ב, ובנה"כ שם חולק עליו, אבל מדברי הסמ"ג ראיה להט"ז, ועי' סביב ליראוי וכיראים מצוה ע"א, ודבריו ג"כ צ"ע מסמ"ג הנ"ל.

דיני ביטול ע"ז. וכל אלו בע"ז שלא בטלוהו עכו"ם, אבל ע"ז שבטלה גוי בר דעת הרי זו מותרת בהנאה. המבטל אלילים נתבטלו משמשיה, ביטל שמשיה לא נתבטלה ע"ז. הניחו גוים ע"ז והלכו להם, בשעת שלום מותרות ובשעת מלחמה אם יכולים לחזור ולא חזרו ג"כ מותרות ואם לאו אסורות. ומהאי טעמא אסור לכנות שום ע"ז אפילו בה"ז ואפי' בחו"ל, אלא אם יצטרך להזכירה יכנה לה שם לגנאי. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואם עבר ולא אבד ע"ז שיש בידינו לאבד ביטל עשה זו.

(ג) ר"מ שם פ"ז ה"א. (ד) ר"מ שם פ"ח ה"ט י"ד שם ס"ה. (ה) ר"מ שם י"ד שם ס"ג. (ו) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ו. (ז) ר"מ שם ס"ו.

מצות המלך

מצוה תלז

שלא למחוק שמות הקדושים (ל"ח רנ"א)

תזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא למחוק שום שם משמות הקדושים ולא להרוס כל דבר שבקדושה או מקום קדוש, שנאמר (דברים י"ב ד') לא תעשון כן לה' אלקיכם. משרשי המצוה כי בנשת בני ישראל אל הקודש באימה ברתת ובזיע, ומתוך כך יכניסו בלבם הפחד והיראה גדולה אל השי"ת, וכל הנותן בית שהמלך שוכן בו גדול עונו מנשוא, ומכל שכן המוחק שם המלך שבזיון גדול הוא למלך (אף שאינו עושה בזה שום דבר למלך עצמו, העושה נתכוין לרעה). וכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ובית הכנסת ובית המדרש הוא מקדש מעט והנותצו נותן ח"ו פלטרין של מלך, וכל שכן מוחק

משנה הלכות

הנאמן, מקום, וכיוצא באלו מותר למחוק. שם שלום נסתפקו בו הפוסקים. אי הוה מן הנמחקים. שלמה האמור בשיר השירים אינו נמחק. וצריך לכתוב השם כסדרן. המוחק על מנת לתקן נחלקו הראשונים ז"ל אי מותר למחוק, עיין ב"י סימן רע"ו, ותשב"ץ ח"א סי' ב', ותת"ס יו"ד סימן רס"ז, וחלק ו' סימן ח'.

נתיצת ההיכל ושאר פרטי דינים. ובכלל הלאו הנותץ

אבן מן ההיכל ומן המזבת, ומן העזרה, והשורף עצי הקדש, ואם עבר על שלשתן יחד לוקה ג"כ. וכתב רבינו בה"ג שאם כתב שם במקום שאינו ראוי לכתוב לא קדוש כולו גליץ, וכן אם כתב על ידות הכלים, אבל אם כתב שם על

תלז) מחיקת שמות הקדושים. כל המוחק שם משמות

הקדושים שאינן נמחקים במזיד והתראה לוקה". וז' שמות שאינן נמחקים הם, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, אדנ"י, א-ל, אלו"ה, אלקים, שד"י, צב-אות. המוחק אפילו אות אחת מהן לוקה. מחק מקצת מן האות באופן שעדיין השם קיים וכשר לקריאה אינו לוקה, מכל מקום אסור לעשות כן, והמנ"ח כתב כא"ן דכהאי גוונא ליכא איסור כלל והוא פלא.

אותיות הנטפלות לשם מאתרו כגון ד' דאלקין וס' של אלקיכם אינם נמחקים, ומכין אותו מדרות". ש"ד משד"י נמתק, א-ל מאלקים או י-ה מהשם אינו נמחק שהוא שם בפני עצמו. שאר שבחין כגון חנון, רחום, הגדול, הגבור, והנורא,

תלז. א) ר"מ פ"ו מהל יסודות ה"א. ב) ר"מ שם ה"ב יו"ד סי' רע"ז ס"ט. ג) עי' יו"ד שם ס"א ברה"ה. ד) ר"מ שם ה"ג יו"ד שם ס"ט. ה) ר"מ שם ה"ד יו"ד שם ס"י. ו) ר"מ שם ה"ה. ז) עיין יו"ד שם ס"ג ועי' גם בא"ח סי' פ"ד ס"א. ח) ר"מ שם ה"ט. ט) ר"מ פ"א מהל בית הבדודה ה"ז הל' יסודות פ"ו ה"ז. י) עי' ר"מ הל' יסודות שם ה"ז יו"ד סי' רע"ז ס"ג.

שם משמות הקרושים. ואף שאי אפשר ליציר חומר לנתויץ ולהרום שום קרושה ח"ו, וכל שכן להפסידו, מכל מקום הזהירה התורה שלא לעשות בקרושה מה שעושיין בפומאת. וער"ה שלא תעשו כמעשיהם, כמעשה עכו"ם, ועל ידי זה יגרום העון למקדש ליחרב כאשר גרם בעונ"ה לחורבן המקדש, וההורם ביתו של השי"ת יהרם גופו.

שבת קפ"ו מסות כ"ב שבעות ל"ה מנחות ל'. ר"ם פ"ו משה"ת פ"ה ל"ה פ"ה מ"ג לאוין סי' ג'. ח"ד סי' רע"ו.

מצוה תלח

להביא נדרו ברגל (מ"ע קפ"ו)

צוה הקב"ה למי שנדר או נרב קרבן לה' שיביאנו ברגל הראשון אחר נדרו, שנאמר (דברים י"ב ה') ובאת שמה והבאתם שמה, עולותיכם וזבחיכם וכו'.

משרשי המצוה שאין ראוי לאדם להתרשל ולהתעצל במה שנדר לעשות מצוה, ואם המוליד מתנה למלך בשר

משנה הלכות

יריעה אפילו בטעות כתב הסמ"ג דכל היריעה קדושה ובלבד שנתכוין לשם. ואסור לחתוך מן היריעה אפילו מן הצד כיון דנתקדשה כל היריעה, ועיין מה שכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן י"ח-י"ט), ואסור לחתוך גליונות ס"ת שנתישנו ולדבקם על אחרת^א, ויש להזהיר על זה סופרי הזמן. כל כתבי קודש שכי' ישראל ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפן או לאבדן ביד, והמאבד מכין אותו מדרות, כתבן מין או אפיקורס ישראל אפילו ס"ת כולה שורפין אותה עם אזכרות שלה, גוי שכתב שם גונוזין אותו, כתבי קודש שבלו גונוזין אותם^ב. גרם מחיקה כתבו הפוסקים דמותר^ג.

ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ועובר ומוחק דרך השחתה לוקה. (תלח) נדרי המצוה וזמנו. קיום המצוה. מי שנדר או נרב קרבן לה' או שאר דברים שאדם חייב בהן, כערכין ודמים ומעשרות ומתנות עניים, מצות עשה מן התורה שיביא הכל ברגל ראשון שפגע בו, שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה, כלומר בעת שתבא שמה תביא כל מה שאתה חייב בו ותתן כל חוב שעליך לשם, הגיע הרגל ולא הביא ביטל מצוה עשה ז'^ד. ואינו עובר עד שיעבור עליו כל הרגל, נדר באמצע הרגל אינו עובר אלא מרגל הבא, הגיע רגל הבא מקצת מן השני ומקצת מן

(א) שרית ח"ס ירד סי' תע"ט, הובא בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' י"ח. (ב) ר"ם שם הח' ירד סי' רפ"א סי"א סי' רפ"ב סי' י'. (ג) מציח ע"פ רמב"ם שם ח"ו, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קכ"א (ח' תלח). (ד) ר"ם פ"ד מהל' מעשה הקבוצת ח"ג. (ה) תוס' ר"ה דף ה' ע"ב ד"ה שו"תם בתוך הרגל, ועיין מל"ט

מצות המלך

ודם או מביא לו חובו יוחר הרבה לעשות הדבר בעתו ובזמנו, כל שכן המביא חובו או מתנתו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. גם כי לפעמים אם לא יודרו להביא בזמנו יבא לידי שכחה או שגגה ולא ישלם הנדר ויבשל בקדש, ומלכד כי לפעמים ח"ו ימות אם יאריך זמן הבאתו ולא ישלם נדרו ויהיה בו חמא. ולא רצה הכתוב להפריחו עליו שיעלה מיד לשלם נדרו, דאז ימנע ולא ידור, אלא בעלותו לרגל מעלה עמו כל נדריו ונדבותיו. ומיהו לא נתחייב עדיין בלאו לאחר רגל אחד עד שיעברו עליו ג' רגלים, דבג' פעמים הוה חזקה וכיון דפשע כולי האי פושע הוא, אבל פעם אחת ושנים יקרה אשר לא יביא ולכן אינו אלא בעשה.

ר"ה ו'. ר"ס פ"ד סע"ה דקרבנות. פ"ד ס"ג פ"ג. ס"ג ע"ג ע"ג קפ"ו.

משנה הלכות

הראשון מצטרף והוי ליה כל הרגל, עובר בעשה^ט, וכל הקרבנות שעבר שמיני עצרת לענין זה בכלל סוכות הוא עליהן רגל ראשון ואפילו עברו ג' רגלים ואינו עובר עד לאחר שמ"ע.^י לא נפסלו, אלא שעובר עליהם בכל יום ככל תאחר וכשרים להקרבה ובי"ד מעשין אותו עד שיקריב ברגל שפגע בו מחויב לבא לבית המקדש, תחלה.^י היה חיגר וכיוצא בזה שפטור מלעלות אינו עובר, ונראה דאפילו אם עלה אינו עובר. הי' הקרבן חולה אינו עובר.^י נשים נחלקו הפוסקים אי עוברים בלאו ועשה זה' יורש עובר בעשה זה' טומטום פטור.^י באיזה קרבן עוברים. הקדיש בהמה למזבח ונפל בה מום ופדאה על בהמה אחרת, אם לא הביאה

עובר בעשה^ט, וכל הקרבנות שעבר עליהן רגל ראשון ואפילו עברו ג' רגלים לא נפסלו, אלא שעובר עליהם בכל יום ככל תאחר וכשרים להקרבה ובי"ד מעשין אותו עד שיקריב ברגל שפגע בו תחלה.^י

צדקה. והמתחייב עצמו בצדקה מחויב ליתנו מיד, ואם אין עני נמצא יפרישו ויתנו לעני כשימצא, ואם נדר לעני ידוע אינו חייב עד שימצאו, נדר לגבאי צדקה במקום שנהגו שהגבאי גובה אינו עובר עד שיבקשו^א. ונהוג בזמן הבית, ולענין צדקה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שם, מצ"ח. (ג) מצ"ח. (ד) שם. (ה) ע"י מצ"ח מצוה תקע"ה. (ו) ע"י מצ"ח ר"ה מחלוקת רמב"ם וראב"ד פ"א ט"ג. (ז) ע"י שאג"א סי' ס"ו. (ח) מצ"ח ע"פ ר"ם הל' מעשה"ק שם ה"ד. (ט) מצ"ח. (י) ר"ם שם. (יא) שם הפ"ו. (יב) יור' סי' ר"ג ס"ג.

מצוה תלט

שלא להעלות קרבן חוץ לעזרה (ל"ח רנ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להעלות שום דבר מהקרבנות חוץ לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ג) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום.

משרשי המצוה כי המקום נורם לקדושה, וזו היא תקנה למקריב ולניקרב, דהיינו הקרבן, שתרדווייהו צריכין תיקון, והמעלה אותו בחוץ דוחה אותו מקדושתו ותקנתו, ומתי יהיה לו תקנה, כי אולי יצטרך להתגלגל עוד הפעם עד שיבא לתיקון השלם, והגורם זה גדול עונו מנשוא. ולפיכך חייבה התורה כרת עליה, מדה כנגד מדה, כי קרבן הנקרב במקומו בקדושה מוכן לעלות ולהדבק בשרשו ומקום מחצבתו, שהוא

משנה הלכות

תלט) נדרי החיובים. המקריב קרבן שכשר להקריב למזבח חוץ לעזרה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, ואם הקריב במזיד חייב כרת ובהתראה מלקות ובשוגג מביא חטאת קבועה^א. וכן השוחט חוץ לעזרה אע"פ שלא העלם חייב כרת^ב; והשוחט וגם העלה בחוץ חייב שטים, אחת על השחיטה ואחת על ההעלאה, שחט בפנים והעלה בחוץ או שחט בחוץ והעלה בפנים חייב אחת^ג.

שחימה והעלאה הפסולות. ואינו חייב אלא על קדשים הראויין להקריב על גבי מזבח, אבל השוחט בחוץ אחד מאיסורי המזבח או מחטאות המתות הרי זה פטור^ד. מחוסר זמן בגופו, כגון ולד בהמה שלא שלמו לו ז' ימים, ותורין שלא הגיע זמנו, וכן בהמה שנשחטה אמו היום ואינו ראוי עד

חלט. א) ר"מ פ"ח מהל' מעשה הקדשות ה"ב. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"ה. ד) שם ה"ז. ה) שם ה"ז הל' (ו) שם ה"ט. ז) שם ה"ט. ח) שם ה"ט. ט) שם ה"ט. י) שם ה"ט. י"א) שם ה"ט. י"ב) שם ה"ט.

מצות המלך

האילן אשר ממנו פורחות הנשמות, ובהעלותו חוץ נעשה כענף הנכרת מן האילן, וחייב על הקרכתו בפני עצמו לפי שהוא זמן עילויה לשורשה, ואם תעלה בחוץ נדחה אל החיצונות ומתי ישוב. (ועיין מצוה ת"מ).

זכחים פ"ג דף י"ב ר"ם ריש כריתות, ר"ם פ"ח ספ"ג ספ"ג פ"ד, ס"ג ל"אויך ש"ב ע"ש קפ"ח.

מצוה תמ

להקריב כל קרבן בבית המקדש (מ"ע קפ"ח)

צוה הקב"ה להקריב כל הקרבנות בבית המקדש ולא בחוץ לארץ, שנאמר (דברים י"ב י"ד) כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך.

משרשי המצוה כי בית הקדוש הזה נבחר לעבודה ולקרבנות, והמקום הזה הוקדש מיום שנברא העולם, ומשם לוקח עפרו של אדם הראשון, ושם הקריב קרבן, וכן נח, האבות, כולוהו הקריבו שם, עד שנבנה שם בית המקדש ונתקדש יותר

משנה הלכות

חיונים מיוחדים. בהמה שגופה בפנים שהוא מטפל בהם להביא לבית הבחירה^א. לא הביא בטל עשה זו ואם הקריב בחוץ עובר גם בלאו הנתבאר לעיל^ב. ואין המעלה בחוץ חייב עד שיעלה לראש המזבח וישחט לשם השם, העלה על הסלע או על האבן פטורי^ג. מינים החייבים. ואינו חייב אלא על דבר הראוי לאישים כגון השוחט או הזורק דם או מקטיר איכרי עולה או קומץ או לבונה או קטורת, או המנסך יין שלשה לוגים או מים, כללו של דבר כל המתקבל בפנים חייב עליו בחוץ^ד. הזורק שיורי הדם או מנסך יין פחות מכשיעור וכיוצא בהן פטור כל שחסר מן השיעור^ה. המעלה בהמה כולה בחוץ חייב כאלו הקטיר האימורין בפני

בהמה שגופה בפנים וצוארה בחוץ או צוארה בפנים וגופה בחוץ חייב^ו. גנב בהמה והקדיש ושחט חייב^ז. השוחט בחוץ כלילה חייב^ח. מלק בפנים והעלהו בחוץ חייב, שחט העוף בחוץ והעלהו בחוץ חייב שתיים^ט. ונהג ככל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תמ) גדר המצוה. כל הקרבנות כולם בין קרבנות בהמה ועוף, בין קרבנות מנחות, מצות עשה להקריב בבית הבחירה, וכן מצות עשה להיות כל אדם מטפל ומביא קרבנות בהמה שנתחייב להקריב מחו"ל לבית הבחירה שנאמר קדשיך וגו', מפי השמועה למדו שמדבר בקדשי חו"ל

(ג) שם ה"ז. (ד) שם ה"ד. (ט) שם ה"ו. (ז) שם ה"ח.

חמ. (א) ר"ם פ"ח סה"ל ספ"ג ספ"ג פ"ד. (ב) שם ה"ב. (ג) שם פ"ט ה"א. (ד) שם ה"ב ג'. (ה) שם ה"ד.

סדר מצות היום

קצה

בקדושה ותפלה ונחה עליו רוח ה' בהתמדת הקדושה. והתנה אברהם אבינו בעקידה עם יוצר כל יתברך שבכל פעם שיעלו לרגל יראה השי"ת ויזכיר אפרו של יצחק אבינו. ואם ילך כל אחד ויבנה במה לעצמו ויעמיד לו כהנים בבמות, יתחלפו העבודות בהתחלף הדעות, ותתבטל הכוונה האלקית בהקרבת הקרבנות. ולכן צוה שיביאו כולם אל מקום אחד אשר שם הסנהדרין ומתרכה שם הדעת והחכמה. ועד"ה כי זה שעד השמים, ומזבח של מטה מכווין כנגד מזבח של מעלה, וכל תפילות ישראל בכל מקום שהם באים בתחלה לבית המקדש, וכן כל הקרבנות כולם אפילו בשעת היתר הנמות עולות דרך שם לשעור השמים.

טראה מקומות עיין מצוה (ת"מ).

מצוה תמא

לפדות קדשים שנפל בהם מום (מ"ע קפ"ט)

צוה הקב"ה לפדות קדשים שנפל בהם מום, שיעשה לחולין ולוקח בדמיו קרבן אחר, שנאמר (דברים י"ב ט"ו) רק ככל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו'.

משנה הלכות

עצמן, המעלה מנחה שלא נקמצה פטור שאין הקומץ מוכדלי, וכל שאינו גמר עבודה פטור עליה בחוץ.^א השיעור לחייב. ושיעור לחייב בכזית ככל החייבין.^ב העלו אבר והעצם משלימו לכזית בשר חייב.^ב חייב על כל אבר ואבר. שנים שהעלו בחוץ חייב.^ב קדשי נכרים והקרבת בוח"ו. השוחט קדשי נכרי בחוץ חייב, ונכרי עצמו מותר להקריב קרבנותיו בכל מקום לשם השם והוא שיקריב בבמה, ואסור לישראל לסייעו ולעשות שליחו,

(ז) שם ה"ה. (ז) שם ה"ו. (ח) שם ה"ח. (ט) שם ה"י. (י) שם ה"יא. (יא) שם ה"יב. (יב) שם ה"יג. (יג) שם ה"יד. שם הל' בית הבדחה פ"ו המ"ו ס"ו.

מצות המלך

משרשי המצוה שמאחר שחלה הקדושה על הקרבן שוב לא תצא לחולין לעולם בלי פדיון, אפילו לא ראוי עוד למזבח. ובא הצייווי לפדותה וליקח בהמה אחרת בדמיה שלא יפסיד המזבח במה שנפל בו מום, ויביאו קרבן אחר במקומה. ולא הניח הכתוב ברשותינו לפדותה או שלא לפדותה, לפי שחל עליו הקדושה ואפשר שיהיו נמנעים בני אדם מלאכול אותו ומחמת חסידות יחושו ליגע בהם כיון שבא מן ההקדש, צוה הקב"ה לפדות ולאכול אותו כצבי וכאיל, כלומר אכלוהו בלא פקפוק כצבי וכאייל ולא חיל עליו שום קדושה. וזולת כי רחמיו על כל מעשיו כתיב, ואם לא יפרו אותו להקריבו אי אפשר, נמצא הולך למיתה ובמה יתוקן, ולכן יתקן על כל פנים כל מה שאפשר.

בטורת פ"ו ל"ו תמורה ל"ב ר"מ פ"א מאיפרי מזבח, טה"ט פ"ט פ"ו, פס"ג עשין קצ"ו.

משנה הלכות

שנולד בהם מום ויצאו לחולין ויאכלו, וכן המקדיש בהמה בעלת מום למזבח אף על פי שהוא לוקח נתקדשה ותפדה^א. מתה, וולדה. נפל בה מום עובר אינה נפדית, וימתין עד שתתרפא ויקריב למזבח^ב. מתה הבהמה קודם שפדאה אסורה בהנאה, דאין פדיון אחר מתה, נשחטו שני סמנים ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה ומותר לפדותה קודם שתמות^ג, ודעת התוס'^ד דכיון שנשחטה כהלכתה אינה נפדית עוד. אין פודין קדשים להאכילן לכלבים, ולכן בהמה שנולד בה טריפות אין פודין אותה אלא תמות ותקבר^ה. נפדית ואח"כ מתה או נטרפה טעונה קבורה דאסור להאכילה לכלבים או

לעכו"ם. כשרה שנפדית וראויה לאכילה מותר ליתן ממנה לכלב ולעכו"ם^ו. ילדה קודם שנפדית מקריבין הולד לשם אותו הקרבן, נתעברה קודם שנפדית וילדה לאחר שנפדית הולד אסור ואינו נפדה, וכיצד יעשה סמוך לפדיון אמו מתפיס הולד לשם אותו הזבח לפי שאינו יכול להקריבו מכח אמו מפני שבא מכח קדושה דחוויה^ז.

דיני קדשים שנפדו. כל פסולי המוקדשין כשיפדו מותר לשוחטן בשוק של טבחים ולמוכרן, ולשקול בשרם בליטרא כשאר חולין, חוץ מבכור ומעשר מפני שמכירתן בשוק מוסיף בדמיהן, ושאר הקדשים שמביא בדמיהן בהמה אחרת מוכרן בשוק, בכור

תמא. א) ר"מ פ"א מהל' איפרי מזבח ה"י. ב) שם פ"ב ה"ו. ג) שם פ"א ה"א. ד) חולין פ"ד ע"א ר"ה בעינן, ב"ק ע"ו ע"א ר"ה שחיטה שאינה ראויה. ה) ר"מ שם פ"ב ה"י. ו) מ"ח ע"פ התוס' ובזבחים ע"א ע"ב ר"ה ובטרפה, וש"ד. ז) ר"מ שם פ"א ה"א, עיי"ש.

מצוה תמב

שלא לאכול מעשר שני חוץ לירושלים (ל"ח רנ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך.

משרשי המצוה לפי שמעשר שני קדש הוא וצריך להתנהג בו קדושה באכילתו, ואינו דומה האוכל בביתו לאוכל בפלטרין של מלך שצריך שם זריזות וזהירות יתירה, ולכן צריך לאכול בבית ובחומת המלך כי פת בגו הוא, והוא ברוך הוא צוה לאכול בבית מגורתו. שהאוכל מעשרות כמו כהן הוא, ואסור לאכול בשעריך דרך בזיון כשאר אכילות גסות של חולין. והזכיר דגן ותירוש ויצהר, יען הם ראשי אבות לכל המזונות

משנה הלכות

ומעשר שאין דמיהן הקדש אלא נאכלין במומן אין שוחטין ומוכרין בשוק, ואפילו התפיס בכור לבדק הבית לא ישחט וימכור בשוק שאינו יכול להתפיס אלא דבר הקניי לו קנין גמור^ה. שאר פרטים. הקדיש עובר במעי אמה ושחטה או שנולד יוצא

דופן נפדה אפילו תמים כיון שפסול לקרבן, וכן הדין בכך פקועה^ה. ועיין רמב"ם פ"ב מא"מ על איזה מומין פודין. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות. (תמב) גררי האיפור. קיום המצוה. מעשר שני

נאכל לבעליו לפנים מחומת ירושלים, ואינו נאכל בירושלים אלא בפני הבית. אכלו חוץ לחומה במזיד והתראה לוקה^ה. ואינו חייב מלקות עד שיאכלנו אחר שכבר נכנס לחומת ירושלים וחזר והוציאו, אבל אם אכלו קודם שיכנס

(ח) שם ה"ב. ט) מ"ח ע"פ ר"ם הל' תמורה פ"ד הל' ולח"מ שם תמב. א) ר"ם פ"ב טהר מעשר שני ה"א. ב) שם ה"ה. ג) שם ה"ו. ד) שם ה"ז. ה) שם ה"ח ב' י"ד ס' שלי"א מעי קלי"א. ו) ר"ם שם ה"ב ג'. ז) י"ד שם.

לפני ה' תאכלם, ולפי שממנע הרבה בני אדם בשעה שאוספין פירותיהן עושיין סעודות גדולות ושמחה גדולה בסעודת מרעים, צוה הקב"ה שיקח חלק הזה ויעלהו לירושלים וישמח בו בשמחה של מצוה עם מרעים ת"ח על שלחנו.

ספי מעשר שני מכות י"ג י"ד י"ה כריתות ד' ה' ר"ם פ"ב ממעשר שני, פה"מ ל"ח קפ"א קפ"ב קפ"ג, ספי"ג לאין ר"מ ר"ס רס"א.

מצוה תמג

אכילת מע"ש של תירוש חוץ לירושלים ((ל"ח רנ"ה))

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר וגו' ותירושך.

משנה הלכות

הבית מדאורייתא ובזמן הזה מחלוקת הפוסקים ככל תו"מ. (תמג) גרדי האיסור. השוטה שיעור רביעית מתירוש של מעשר שני שכבר הובא לירושלים וחזר והוציאו חייב מלקות^א (ועיין לעיל מצוה קמ"ח ותמ"ב, ורוב פרטי דינים המבוארים שם נוהגין גם כאן).

מעשר או מכל הנמצא בירושלים בזה"ז. והנה הבאתי לעיל דאין פודין מעשר שני בירושלים, וירושלים היינו העיר העתיקה, ומה שנקרא היום ירושלים אין לו דין ירושלים לענין קדושת החומה, וזה פשוט ולא באתי רק לעורר. מי שיש לו פירות בירושלים ורוצה לצאת ידי הכל יוציאם חוץ לחומת ירושלים טרם שנתמרתו בעודם בטבלם וממרת שם, ומפריש תרומה ומעשרות, ופודה המעשר שני וחזר

מוציאין אותו משם ומניחים שם עד שירקב, וכן אם עבר והוציאו משם מניחין אותן עד שירקב, ולפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין את הפירות בטבלן מתוך לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו, ואם הפרישו בירושלים ירקב^ב. ועיין בסמוך מצוה (תמ"ג) עוד אופנים ותקנות לזמן הזה. מעשר שני שנטמא פודין אותו אפילו בירושלים, היה הוא בפנים ומשאו בתוך אפילו היה אותו בקנה הואיל ולא הכניס המעשר לפנים מן החומה מותר לפדותו שם בצד החומה^ה. מעשר שני אפילו של דמאי, וכן פירות הנלקחין בכסף מעשר שני, אסור להוציאם מירושלים, עבר והוציאן כשוגג או במזיד יחזרו ויאכלו בירושלים, מעות מעשר שני נכנסין ויוצאין מירושלים^ו. ונוהג בזכרים ונקבות בכל זמן. בזמן

(ח) ר"מ שם ה"ד י"ד שם סעי' קל"ג. (ט) ר"מ שם ה"ח י"ד שם. (י) ר"מ שם ה"ט תמג. (א) ר"מ פ"ב מהל' מעשר שני ה"ה.

מזרשי המצוה מה שביארנו בקודמת. והכתוב ביאר הטעם, למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים. כי בעלותו שם לירושלים, מקום החכמה והעבודה וכל יושביה אנשי אמת יראי אלקים, גם הוא ילמוד מהם, לפי שידוע כי מטבע האדם להמשך אחר דוב בני המדינה אשר יושב ביניהם. והיות כי על פי הנדמה בעיני העם שהעבודה לה' תלוי רק ברוב תעניתים וסינופים וקיום המצות שאין בהם הנאת הגוף, ולהוציא זה מלבם באה הצווי כי אודכה מצוה גדולה היא לאכול ולשמוח לפני ה', ורק היא בקדושה ובטהרה, וכמאמר החכם יותר קשה לאכול לה' מלהתענות לה', ובא הצווי שאם העלה מעות מעשר שני אסור להוציא לשאר צרכיו זולת האכילה ושתיה להראות על גודל מעלת אכילה בקדושה לפני ה'.

פראה מקסות עין מצוה (תפ"ב).

משנה הלכות

ומכניס. הדרך השני למי שאינו רוצה להוציא הפירות חוץ לירושלים להכשיר הפירות במים שיקבלו טומאה קודם שנתמחו, ויפריש מעשר שני אפי" בירושלים ופודה, דקיי"ל פודין מעשר שני טמא בירושלים, ובדיעבד אפילו נתמחו קודם שהוכשרו, או שהכניסן ממורתין קודם שהפריש, מותר להכשירן גם לאחר המירוח בזמן הזה או להוציאן חוץ לירושלים ולהפריש שם (הגרי"ש סלנט זצ"ל). שכונות ירושלים בפרברים, מן נחלת שבעה ולמערב ומחוץ לשער שכם לצפון הם ודאי חוץ לירושלים. פרטי דינים. אילן שעומד לפניו מן החומה ונופו נוטה חוץ לחומה אין אוכלין תחת נופו מעשר שני ואין פודין מעשר שני שנכנס תחת נופו. בתים שבצד החומה שפתחיהם לפניו מן החומה ותללן לחוץ, מכנגד החומה ולפנים כלפנים, ומכנגד החומה אין אוכלין שם ואין פודין שם להחמיר, והחלונות ועובי החומה כלפנים. והנה לעיל כתבתי במקצת מעשר בפנים ומקצת בחוץ האוכל הפנים בחוץ לוקה מה"ת ולא על החיצון, ויש להסתפק בחבית יין אי אמרינן ג"כ הכי, או כיון דלח הוא ונתערב ונמצא האיסור בכל מקום וצ"ע. ונוהג הכל כמצוה הקודמת.

מצות המלך

מצוה תמד

אכילת מע"ש של יצהר חוץ מירושלים (ל"ת רנ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני של יצהר (שמן) חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר ונו' ויצהריך.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. עוד י"ל לפי מ"ש בספרי והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו, מלמד שאם כי אין לו חלק ונחלה עמך ונו' אין לו מעשר ראשון תן לו מעשר שני, אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני, אין לו מעשר עני תן לו שלמים, אין לו שלמים תן לו צדקה. ובהיות האדם יושב בביתו ועל נחלתו אינו מרגיש בחסרון הלוי ואינו רואה כי אין לו ללוי חלק, וצוה הקב"ה לצאת לירושלים ולהיות גר זמן קצר בלי נחלה וירגיש חסרון הנחלה ללוי ויקרא לו

משנה הלכות

תמד) דיני המצוה. דיני המצוה של יצהר הם שוים לדיני תירוש ודגן (מצוה תמ"ב תמ"ג ע"ש) ומשם תקחם. שיעור למשקין הנאכלין. אלא שהחינוך כתב כאן דבר חדש ויקר, דשיעור שמן אכילתו לחייב עליו בכזית ולא ברביעית, אף דהוה משקה וקי"ל שיעור המשקין ברביעית, אבל שמן כיון דלאכילה הוא עומד לכל בני אדם ואין שותין אותו הוה בכזית. ועלתה לן דין חדש, דאפילו משקים שאין דרך לשתותם אלא לאכלם שיעורם בכזית, ועיין (ר"מ פ"י דתרומה ומשנה נגעים פ"ב, ור"ש שם), ומכאן נראה לי דהאוכל גלידה (איזו קרים בלע"ז) מברכין ברכה אחרונה בכזית. דיני פדיון מע"ש. והנה פדיון מעשר שני הוא על מטבע

הירצאה באותה מדינה, ולא על מטבע שפסלתה מלכות ולא על גרוטאות כסף אף ששוה הרבה, כלל הדבר מטבע היוצאת בכל מקום. ואין פודין בשטרות ובכסף נייר. (והגאון חת"ס ביו"ד קל"ד כתב דעל באנק נאטען של ממשלה פודין שהם גופן ממון ולא נוהגין כן). ולכתחילה פודין על מטבע של כסף, אין לו כסף פודה על נחושת או שאר חומר כגון ניקעל או אלומניום ובלבד שתהיה המטבע שוה פרוטה. ונוהגים ליחד שתי מטבעות לפדיית מעשר שני, וכשנתמלאה הראשונה בשיעור הפרוטות שיש בה אומר כל המטבע של מע"ש הלזו מחוללת על פרוטה אחת שבמטבע השניה והמטבע ראשונה יוצאת לחולין, וכן עושה על שניה כשמתמלאה וחוזר כן חלילה כמה פעמים, ויש מהדרין שלא לפדות על מטבע אחת של כסף רק ג'

תמד. א) ר"מ פ"ד טהל מעשר שני ה"ז יוד סי' שלא סעי' קל"ת. ב) הובא בפ"ת יוד סי' שיה מ"ק ה.

סדר מצות היום

קפא

ויאכל מזבחנו. ועד"ה כי ירחק ממך המקום, הקב"ה נקרא מקום, וכי ירגיש אשר ריחק מנו ח"ו ע"י היותו מדור ועסוק בעבודת הארץ מופשט מקדושה יומם ולילה, וירבה ממך הדרך, ולא אמר כי ירבה הדרך אלא ממך, כלומר שלך נראה שהדרך רחוק, והכל כי יברך ה' אלקיך ונתן לך מכל ותרניש ריחוק השם ממך, אז מיד וצרת הכסף בידך ותלכת אל המקום אשר יבחר ה' ותעלה לירושלים, מיד ואכלת לפני ה' אלקיך ותשאב מקדושת המקום ושב ורפא לך.

מראה מקומות עיין מצוה (תפ"ב).

מצוה תמה

אכילת בכור תמים חוץ מירושלים (ל"ח רנ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) ובכורות בקרד וצאנך.

משנה הלכות

פעמים וכשמתמלאה פודה בפרוטה של נחושת ושובר המטבע הקטנה, ואם אין לו מטבע קטנה מחללו על פרי (הגר"א). ויש שהורו לפדות על חתיכת סוכר שגם זה פרי ויש חולקין. הפודה מעשר שני שלו מברך אשר קדשנו במצותיו וכו', ואומר הוא וחומשו פדוי על מטבעת הכסף, ואם פודה של חבירו אינו אומר חומשו. והברכה אם היו פירות ומחללן על מצות אומר על פדיון מע"ש, ואם

היו מצות והוא מחלל על פירות אומר על חילול מעשר שני. ונוהג בזכרים ונקבות במקום חמן שמעשר שני נוהג. **תמה** החיובים. כהן שאכל בכור תמים חוץ לחומת ירושלים עובר בלאו זה, וחייב מלקות בעדות והתראה, ופסול לעדות עד שלא שב או לקה. ולשון ספרי ובכורות זה הבכור, ולא בא הכתוב אלא לזר שאכל בכור בין לפני זריקת דמים ובין לאחר זריקת

(ג) ר"מ שם הל' ירד סי' של"א סק"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה כיון שהבכור תמים קדשים הוא, וראוי להקריב למוכת, אסור לאכלו חוץ מירושלים כשאר קדשים, ואם כבר הקריבו כ"ש שהוא אסור להוציאו חוץ. והצריך הכתוב להזהיר עליו בפרטות שלא יאמר הכהן כיון דקדושת בכור באה לו מאליו (אף שמצוה להקדישו, מ"מ ממילא הוא קדוש), ומעת הובה כל בכור הוקדש בכור אדם ובהמה לה' וצוה ליתנו לכהן, והוה כשאר מתנות כהונה שנאכלין חוץ מירושלים כתרומה וזרוע ולחיים והקבת, שהם מתנות כהונה ונאכלין בכל מקום, וכן בכור בעל מום ששוחטין ואוכלין בכל מקום, הזהירה התורה דבכור זה תמים וראוי לתקרב, וקדושתו עליו ככל קדשים, ואם אכלו בשעריו כשאר חולין איה קדושתו.

מכות דף פ', ר"ט פ"א מבכורים, פה"ט ל"ח קמ"ד, ס"ג ל"אין ש"ב

משנה הלכות

אכילת בכור ושאר מתנות כהונה. כהן האוכל בכור תמים בירושלים מקיים מ"ע ומברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול את הבכורות^א. ונאכלין לזכרים ונקבות לשני ימים ולילה אחד^ב, ואף על פי כן אינן ניתנין אלא לזכרי כהונה שהרי לאנשי משמר הן^ג, ומקריבין חלבו ודמו ואין מקריבין אלא זכרים^ד. וכן פדין הבן לזכרי כהונה הוא שדין הבכורות כולן שוה לזכרים ולא לנקבות (רמב"ם הל' בכורים פ"א)^ה. ובחתם סופר בתשו' פלפל בשיטה אם נתן לאשה אי בנו פדוי. ולפי ענ"ד ראה עוד מהלויים שלא פדאו במדבר רק הזכרים ולא הנקבות, והבן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות לענין העובר, ואכלו חוץ לירושלים ובירושלים בור בזמן הבית ולא ככהן שמצוה הוא לו.

דמים שעובר בל"ח, ור"ל דגם הזר בכלל הלאו, זר שאכל מבכור בכל מקום בין בירושלים ובין חוצה לו לוקה^א. וכהן האוכל חוץ לירושלים לוקה שתיים אחת משום לאו זה, ואחת משום ובשר בשדה טריפה כמבואר בר"מ פ"י מעה"ק, ואם חזר והכניס אינו עובר עוד משום לאו זה אלא משום לאו דטריפה, כיון שיצא פעם אחת נטרפה לעולם, נמצא דזר לוקה שתיים משום טריפה ומשום לא תוכל, וכהן לוקה שתיים משום טריפה ומשום לא תוכל, והנפקא מינה רק בירושלים דכהן מצוה לאכול או לוקה אחת אם חזר ונכנס, זר בירושלים לוקה אחת, ושתיים כשיצא וחזר ונכנס, וכהן האוכל קודם זריקה נמי חייב^ב. עי' מצוה תמ"ח. ועי' מכות י"ז, רש"י שם, דחוץ מהלאוין אלו עובר עוד בעשה כי אם לפני ה' אלקיך^ג.

תמה. א) ר"ט פ"א מהל' בכורות הפ"ז ועי' ע"ח. ב) ע"ח. ג) ר"ה אפילו לאזר זריקה. ד) ע"ח. ה) עי' ר"ט הל' תרומות פ"ז הכ"ב. ו) ר"ט הל' מעשה הקרבנות פ"י ה"ה ו'. ז) ר"ט הל' בכורים פ"א ה"י. ח) ר"ט הל' בכורות פ"א ה"א ב'. ט) ה"י. י) יזר סי' שא' הובא בפ"ח יזר סי' שיה ס"ק ה'.

סדר מצות היום

קפג

מצוה תמו

שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה (ל"ח רנ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וכו' בקרב וצאנך. וכא הפירוש בקבלה שבחטאת ואשם הכתוב מדבר, וכן האוכל קדשים קלים חוץ לחומה.

משרשי המצוה לפי שמעלות יש בקדושה זו למעלה מזו, וכמו שאמרו במשנה כלים (פ"א מ"ו) עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, לפנים מן החומה מקודש מהם, הר הבית מקודש ממנו, עזרת ישראל מקודשת ממנה, עזרת כהנים מקודשת ממנה, בין האולם למזבח מקודש ממנה, ההיכל מקודש ממנו, קדש הקדשים מקודש מהם, והנכנס מקדושה קלה לקדושה חמורה מעון מבילה וטהרה, והיוצא מקדושה חמורה לקלה אין צריך. נמצא דמקום קדושה הקלה כסומאה לחמורה עד שימכול, ולכן חטאת ואשם שהם קדשי קדשים המוציאין חוץ לעזרה טמאין ונפסלו. מלבד כי יחוד המקום לדבר גורם זהירות משנה הלכות

תמו) גרדי החיוב. כל האוכל כזית	שאר חיובים. זו שאכל בשר קדשי
מבשר קדשי	קדשים בעזרה לוקה
קדשים כגון חטאת ואשם חוץ לעזרה	משום חר לא יאכל קדש, אבל אם אכל
לוקה, והוא הדין לאוכל קדשים קלים	בשר קדשי קדשים בחוץ לוקה משום
חוץ לירושלים שהוא לוקה, שחומת	אוכל בחוץ, ולא משום זר, שאינו ראוי
ירושלים לקדשים קלים כחומת העזרה	עוד לכהן אין חזר לוקה משום זרות, וכן
לקדשי קדשים, ואחד בשר חטאת ואשם	אם אכלן בעזרה קודם זריקה לוקה
ואחד שיורי המנחות לדין זה ^א .	משום אוכל קודם זריקה בלבד ולא
יצא וחזר ונכנס. בשר קדשי קדשים	משום זרות ^ב . זו שאכל כזית מחטאת
שיצא חוץ לחומת העזרה	העוף בעזרה לוקה שתים, משום זר
ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת	ומשום נבילה, שמליקה נבילה ולכהנים
ירושלים נאסר ונפסל לעולם, ואף על פי	הותרה ולא לזרים, והרי הן שני איסורין
שחזר למקומו אסור, והאוכל ממנו כזית	הבאים כאחד ^ד . שירי מנחות שיצאו לחוץ
לוקה ^ה . נכנס בשר קדשים קלים בהיכל	והחזירוהו אינו חייב משום לאו דטריפה
הרי זה כשרי.	דלא נאמרה רק בבשר ולא בשאר דברים

תמו. א) ר"מ פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ז. ב) שם ה"ו. ג) שם ה"ז. ד) שם ה"ח. ה) שם ה"ט.

מצות המלך

יתירה, ויכוונו דעתם לקרבן ולא יבא לידי נותר והיסח הדעת וכוונה מהענין ושלא יפסל הקרבן.

מכות י"ז, ר"ם פ"א ממעשה קרבנות, שה"ם ל"ח קמ"ה, פ"ג ל"אין שכ"ה, יראים שצ"ה.

מצוה תמו

שלא לאכול מבשר העולה (ל"ח רנ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מבשר העולה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכל נדריך אשר תדור. ובא הפירוש המקובל נדריך זה עולה. משרשי המצוה לפי שהעולה באה על המתשבה שחשב לעשות עבירה ולא עשה מעשה בפועל ולא נהנה הגוף

משנה הלכות

מן האימורין בין לפני זריקה ובין לאחר זריקה בין כהן ובין ישראל לוקה, שהאימורין כליל למזבח ככל העולה, ונאמר במנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, כל שהוא כליל למזבח אכילתו בל"ח ולוקין עליו בכזית, וכן האוכל כזית מבשר חטאת הנשרפת לוקה, שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לא תאכל באש תשרף, ועוד אחת משום כליל תהיה.

שיעורו וצידוקו. והנה הלאו הזה דאוכל מבשר העולה הוא אזהרה משום דמועל בקדשים, ולענין מעילה צריך שיהנה בשוה פרוטה, ואפילו איכא כזית וליכא שוה פרוטה אינו לוקה, אבל לאו דכליל עובר בכזית אפילו ליכא שו"פ. ועיין כ"מ פ"א ממעשה"ק ה"ג ד"ה מצאתי כתוב. והמנ"ח כאן הקשה לרמב"ם שכתב

(ועיין רמב"ם פ"י מפטולי המוקדשין ופ"א מהל' מעשה"ק). קרבנות שנפסלו ביוצא אם אכלם עובר עוד משום לאו דלא תאכל כל תועבה, וא"כ בחטאת ואשם עובר עוד בלאו דכל תועבה, ובשרי מנחות עובר אלאו דכל תועבה לבד. ונהוג איטור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועיין חינוך כאן. תמוז) גרדי האיסור והחיוב. כל האוכל כזית מבשר העולה, בין

לפני זריקת דמה בין לאחר זריקת דמה, לוקה שתיים, אחת משום לא תוכל לאכול ואחת משום כליל תהיה. וחלבה ובשרה וסלתה ושמנה ויין של נסכיה חמשתן מצטרפין לכזית¹ (ועיין לעיל מצוה תמ"ד לענין שמן שיעורו בכזית ותבין האיך יין ושמן מצטרפין לכזית, ומיושב קושית האחרונים בזה והבן). כליל תהיה לא תאכל. וכן האוכל כזית

(1) מ"ח. (2) מ"ח.

תמוז. (א) ר"ם פ"א טה"ל מעשה הקרבנות ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם ה"ג. (ד) ע"י כ"ט ומל"ט שם. (ה) מ"ח.

ממעשה עבירה, רק מחשבה, וכל קרבן הבא על עבירה יש בה ב' ענינים, הנאת המחשבה והמעשה שהוא הנאת החומר. וכשבא לכפר לאשר חטא במחשבה יתכפר בהקמרת אימורין, שנאמר אשה ריח ניחוח לה, ועל המעשה שנהנה הגוף, יהנו הכהנים מבשר הקרבן וכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ולפיכך העולה שלא באה אלא על מחשבה בלא הנאת המעשה כולה אשה לה' לכפר על המחשבה ולהתם כל מחשבות רעות, ואין מבשרה לכהנים דלא בעי כפרה לגוף שלא נהנה מהעבירה. ומצותה להיות על מוקדה על המזבח כל הלילה, כי און יחשוב על משכבו כלילה לפעול ביום, ולא חש שתבקר פנקסו ולכן כל הלילה עד הבקר.

מכות י"ז, ר"ט פ"א ממעשה"ק, פ"ח ל"ח קפ"ו, פ"ג ל"אין ש"א.

מצוה תמה

שלא לאכול קק"ל קודם זריקת דמים (ל"ח רנ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וגו'

משנה הלכות

מעיקר הדין היו צריכים להיות כליל, וממילא מצטרפין, והבן כי קצרת. ונהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תמח) האיסורים. כל האוכל כזית בשר מבשר הקדשים,

אפילו קדשים קלים קודם זריקת דמים כגון מבשר תודה ושלמים, וה"ה כל שאר קדשים בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים בעדים ובהתראה לוקה, וששה דברים שבתורה שהם החלב והבשר והסלת והשמן והיין והלחם שתיתתן מצטרפין לכזית*. ועי' רש"י מכות י"ז דאיכא כזה גם עשה דכתיב ודם זבחין ישפך והדר והבשר יאכל.

חלבה ובשרה וסלתה ושמנה וכו', והאיך משכחת שיין יצטרף לכזית, דלענין מעילה הצירוף לשו"פ ולענין כזית שהוא לאו דכליל אין היין מצטרף שאינו כליל רק מתנסך לשיתין, ועיין ר"ג מאה"ג מעילה ט"ו שכתב מצטרפין לכזית לענין מעילה בחוץ וליחייב משום פיגול ונותר וטמא ומשום מעילה. וכתב גם כן כהרמב"ם, ונראה דס"ל דאף היין איננו כליל על האישים אלא לשיתין אזלא, מ"מ נקרא כליל לענין צירוף, דהא דאין נותנין אותו על האש הוא משום פטיק רישא שלא ירבה. עיין מהר"י קורקוס בכ"מ פט"ז ממעשה"ק הי"ד, ולעולם

תמח. א) ר"ט פ"א מהל' מעשה הקטנות ה"ד. ב) ע"א ר"ה לפי זריקה.

מצות המלך

ונדבותיך, ובא הפירוש המקובל למשה רבינו מסיני שבקדשים קלים לפני זריקת דמים הכתוב מדבר.
 משרשי המצוה לפי שאכילת בשר הנאת הגוף, וזריקת דמים הנאת הנפש, וכפרה לנפש תחת הנפש, ואיך יעלה על הדעת להקדים הנאת הגוף להנאת הנפש. ולרמוז לתת על לבנו שראוי לנו להקדים לעולם תועלת נפשינו לתועלת גופינו בכל דבר בעולם. מלבד כי אין ראוי לאכול דבר התלוי בספק, אולי ישפוך הדם שבמזרק או יחשוב הכהן מחשבת פסול או איזה פסול אחר, ונפסל הקרבן ונמצא אכל פיגול למפרע. גם כי אפשר יאכלו כל הבשר ולא ישאר כזית קודם זריקת הדם ולא יוכל הכהן עוד לזרוק הדם בלי בשר, מלבד כי הקדשים נתקדשו לגבוה קדושת הגוף ואסורים בהנאה, ולא פקעה מן הבשר קדושת גבוה עד שיעשו כל מעשה גבוה דומיא דמבל שאסור עד לאחר שיפרישו כל ההקדש, והבן.

מטת י"ז, ר"ם פ"א סעשה"ק, ט"ח ל"ח קפ"ז, ט"ג ל"אין שכ"ד.

מצוה תמט

שלא לאכול בכורים קודם שהביא בעזרה (ל"ח ר"ט)

הזהיר הקב"ה שלא יאכלו הכהנים בכורים קודם שהובאו

משנה הלכות

במנחות. ובמל"מ חקר שלא כתב הרמב"ם דגם במנחות אם אוכל קודם הקטרת הקומץ הוי כמו זריקה בדמים, ולא כתב רק מיני דמים, ומיהו הדין אמת דכל שיש לו מתירין אם אכל קודם שקרבו מתיריו לוקין, ובובחים זריקת דמים מתיר ובמנחות הקטרת הקומץ, ובלחם הפנים הבזיכה, ובמנחות נקרא קרב המתיר משהצית האור ברובו בקומץ, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן ר"ד) ובגמרא זבחים

דף ק"י בעי ר"י נפחא קומץ מהו שיתיר כנגוד בשיריים, משרי שרי או מקליש קליש, והאיבעיא הוא בהקטרת הקומץ בלבד בלא לבונה או לבונה בלא קומץ ומסיק בתיקו, א"כ אינו לוקה. ומה שהיין מצטרף לכזית אף דהוה משקה, עיין לעיל (מצוה תמ"ד). ונהג איסור זה בזמן הבית, ובזמן הזה אם עבר והקדיש בהמה היום לקדשים ואכל ממנה כזית חייב מלקות.
 תמט) גרדי האיסור. כהן שאכל בכורים

סדר מצות היום

קפז

לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך ונו'
ותרומת ירך, ונא הפירוש המקובל שהוא בכורים.
משרשי המצוה כיון דקריה רחמנא תרומה כמו שנאמר
ותרומת ירך על כרחק להתמיר עליהן כתרומה, שעד
שיביאם לעזרה ויקרא עליהם הפרשה הגדת, אסורה להם. ואל
יקשה בעיניך דאם שהוא כתרומה האיך הכהן, שהוא מותר
בתרומה עצמה, יאסר בכבורים שחקשו לתרומה, כי התרומה
עצמה יש לה ג"כ זמן איסור לכהן כל זמן שהוא במכלה, כי
המכל אסור לכהן משום דפתיך ביה תרומה (ועיין רש"י יבמות
פ"ו ובתוספות שם) ואפילו הכי אסור לכהן, כי לא הותרה
התרומה לכהן אלא לאחר הפרשה. (ובזה מיושב קושית

משנה הלכות

מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, זה שפנים
חייב עליו זה שבתוך הוה חולץ לכל
דבריו^ה. אכל בשוגג משלם קרן וחומש^ה.
שאר פרימים. פירות החייבים בכבורים
עיין מצוה צ"א, ודיני
הפירות שחייבים בכבורים יתבאר א"ה
בפרשת כי תבא אם יאריך ה' חיים. גם
עוברים בעשה באכלם חוץ לירושלים
דכתיב ואכלת שם^ה. והא דאמרו אין
קריאה מעכבת, דוקא אם היו ראויים
לקריאה דכל הראוי לבילה אין בילה
מעכבת, אבל אם אינן ראויים מעכבת^ה.
וכתב החינוך ואל תתמה איך יתחייב
הכהן מלקות קודם הנחה אחר שהוא
בעצמו יאכלם אחר ההנחה, שכמו כן
במעשר שני שיתחייב הישראל מלקות
באכלו אותו חוץ לירושלים ואע"פ שהוא
בעצמו אוכלו בפנים. ובאמת כי גם
בתרומה לכהן לא הותרה באכילה עד
לאחר הפרשה וכמו שרמזתי לעיל.

חוץ לירושלים, שנכנסו לפניו מן החומה
וחזר והוציאן, לוקה מן התורה, וכן אם
אכלן בירושלים קודם הנחתן בעזרה
לפני ה' לוקה מן התורה, כאלו אכלן
בחוץ לפי שהן טעונין הנחה בעזרה^ה.
ומשיניחם בעזרה הותרו לכהן, ואף על
פי שעדיין לא התודה עליהן, שאין
הקריאה מעכבת בכבורים אלא למצוה,
ואם יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין
באכילה^ה.

דינם כתרומה. ואכילת בכורים כאכילת
תרומה לכל דבריו, יתר
בכורים על התרומה שהן אסורין לאונן
ואם אכלן אומן מלקין אותו מרדות,
וטעונין הבאת מקום, כהן טהור שאכל
בכורים טמאים לוקה כשם שלוקה
ישראל טהור שאכל מעשר שני טמא מה
שאין כן בתרומה^ה. וז' שאכל בכורים
לאחר שנכנסו לחומת ירושלים חייב
מיתה בידי שמים בכל מקום^ה. היו

תמ. (א) ר"מ פ"ג מהל' בכורים ה"ג. (ב) שם ה"ד. (ג) שם ה"ה ו'. (ד) שם ה"א. (ה) שם ה"ב, ועיין לעיל
מצוה תמ"ד. (ו) שם הל' תרומות פ"י ה"ד. (ז) מנ"ח. (ח) שם ע"פ תפ"א מכות י"ח ע"ב.

מצות המלך

התוספות יבמות הנ"ל ע"ש). וכן הנכורים כתרומה קודם הפרשה, והבאתם לעזרה והנחתם לפני ה' וקריאת הפרשה מתירתן, והאיך יאכל הכהן והם עדיין ביד בעל ולא הגיד וענה.

מכות י"ז, ר"ם פ"ג טבטורים, פה"ם ל"ח קמ"ט, סמ"ג לאוין רס"ח

מצוה תג

שלא נעזוב את הלוי (ל"ח רס"א)

הזהיר הקב"ה שלא לעזוב הלויים, שלא נעכב מלתת להם מעשרותן, שנאמר (דברים י"ב י"ט) השמר לך פן תעזוב את הלוי.

משרשי המצוה כי הא-ל ב"ה חפץ בטוב עמו אשר בחר לו ורצה לעשותם עם סגולה חכם ונכון ורע ברך ה' אנשי אמת ואנשי שם, וילמדו לדעת ה' מקמנם ועד גדלם ויעמוד ורעם ושמם לעולם. ומן החקים המחזיקים קיום האומה להיות להם בעלי חכמה ומדע, והפריש שבט אחד כלו ולא נתן להם

משנה הלכות

שלחנו ולשמחם או יתן להם מתנות בשר עם מעשר שלהם כדי שימצאו בו צרכיהם, וכל העוהב את הלוי מלשמחו ושוהה ממנו מעשרותיו ברגלים עובר בלא תעשה^א. ועיין הגהות מהר"ם שיק (מצוה תנ"א) על מצות השם דהוה ב' לאוין השמר ופן, ובאמת כי גם בספרי^ב מבואר כן.

קרימת לוי בזה"ו. וכתבו הסמ"ג והחינוך דמצוה זו דצריך להקדים ללוי אינה נוהגת בזמן הזה, ואין שום קדימה ללוי משאר עניי ישראל, אבל בש"ע יו"ד סימן רנ"א כתב דגם האידנא יש מעלה ללוי מישראל לענין צדקה, ובמגן אברהם אר"ח סימן ר"א^ג הרבה להקשות דכירושלמי^ד וספרי^ה וגם רש"י על

ובחי"ט הארכתי בס"ד ליישב כזה שיטת רש"י מקושיית התוספות יבמות פ"י ע"ש ותבין. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תג) ענין המצוה. כל איש מישראל העולה לרגל מביא

שלמי חגיגה, וכשיזבח אדם שלמי חגיגה ושלמי שמחה לא יהיו אוכלים הוא ובניו ואשתו בלבד וידמה שנעשה מצוה גמורה, אלא חייב לשמח העניים והאומללים שנאמר והלוי וגו', מאכיל הכל ומשקין כפי עשרו ומי שאכל זבחיו ולא שמח אלו עמו עליו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ומצוה בלוי יותר מן הכל לפי שאין לו חלק ולא נחלה ואין לו מתנות בכשר, לפיכך צריך לזמן לויים על

(ט) פתחים ליה ע"א וע"ב. (י) ע"א ר"ה תרומה טובלת.

תג. א) ר"ם פ"ב מהל' תענה ה"ד. ב) סוף פיסקא ב"ב. ג) ס"ט. ד) ס"ק ד'. ה) סוף ה"ד. ו) שם.

חלק ונחלה בקרקעות ושדות כדי שיהו פנוים מכל ופנוים
ללמוד חכמת התורה ודרכי הא-ל הישרים, והמה יורו לכל
ישראל בדרכי התורה והיראה וללכת אחר עצתם. ולפי שחכמת
המסכן בזויה, לא רצה הקב"ה שיהיו עיניהם תלויים על הצדקה
וחסד של כל אחד, כי אז לא יתכבדו בעיני הבריות ולא יהיו
דבריהם נשמעים, צוה לתת להם חלקם השלם מנת ה' עד
שבעה"ב אסור לאכול משלו קודם שהפריש שלהם, וידעו כי
הכל תלוי בהם. ובאה האזהרה שלא נעכב את שלהם, כי מתת
אלקים הוא להם.

ר"ם פ"ב מחגיגה, סה"ט ד"ת רנ"ט, סמ"ג לאוין שפ"א.

מצוה תנא

מצות שחיטה (מ"ע ק"צ)

צוה הקב"ה לשחוט בהמה חיה ועוף בשחיטה ראויה כשנרצה
לאוכלם, שנאמר (דברים י"ב כ"א) וזבחת מבקרך מוצאנך
כאשר צויתך ונו'.

משרשי המצוה שצריך שחיטה ובריכת סכין מפגם, וצריך

משנה הלכות

בחוצות אחר מחייתם הנה והנה, וכל
המרחם ומבקש תועלתם ירוחם מן
השמים וחלק כחלק יאכלו עמהם לעולם
הבא^ט.

תנא) הראויים לשחוט. בהמה חיה ועוף
הטהורין אסור
לאכלן עד שישחטו ע"י ישראל היודע
הלכות שחיטה ומחוקק בכשרות. וקיי"ל^א
רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם,
לפיכך סומכין לאכול בשר ששחטו ואין
מכירין בבית השחיטה אם יפה שחטו
וגם אין מכירין השוחט. וצריך ליהדר
מלאכול בשר בכל מקום שיש ריעותא
על השוחט ובפרט בעו"ה בזמנינו שקשה
לומר על רוב מצוין אצל שחיטה

התורה' כולם טובים דאין מעלה ללוי
האידינא, ע"ש. אבל הרמב"ם בהלכות
מתנות עניים כתב בפ"ח דלוי קודם אף
בזמן הזה. ובאמת כי לפי הטעם שנתנה
התורה והלוי לא תעזבו כי אין לו חלק
ונחלה בעונ"ה כלנו אין לנו חלק ונחלה
וכולם שוים.

להחזיק ת"ח. וכתב עוד החנוך ומצוה
הזאת יש ללמוד לכל
מבין לסעוד ולהטיב אל כל המשתדלים
תמיד בחכמת התורה, כי הם המעמידים
דת האמת ומחזיקים האמונה, מרבים
שלום בעולם ואוהבים הבריות ושמחים
ביישוב המדינה בצדק יחזו פנימו כל
הצריך חגיגה, ואין להם פנאי לשוטט

(ז) דברים י"ב י"ט. (ח) ור"ל. (ט) חזקת. (א) ר"מ פ"ד מהל' שחיטה ה"ז י"ד ס"א א' ס"א.

מצות המלך

מקום השחיטה, וה' דברים המפסידים את השחיטה, כולם משום צער בעלי חיים דקיי"ל שהוא דאורייתא. ודבר ברור שאם שחט את הסמנים מיד תמות הבהמה, ובסכין פגום תצטער יותר והנסיון מעיד לזה, וכן אם יוציאו הנפש ממקום אחד. ואף שהבעלי חיים המהורות נבראו כחפצם וברצונם שישחטו לצורך האדם מששת ימי בראשית כמאמר חז"ל כל מעשה בראשית לרעתן נבראו, מכל מקום לא קבלו עליהם צער אחר שאינו מוכרח לשחיטה, וראוי להתנהג עמהם במדת הרחמים. וכל שכן שעד נח לא הותרה לאכול בשר בעלי חי, שלא למדו תורה, ומטעם זה אמור לע"ה לאכול בשר שנאמר זאת תורת בהמה והעוף, כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף שנאמר זאת תורת, ולא מסרו עצמן אלא ע"פ התורה.

חלק פ"א ב', ר"ם פ"א משחיטה, מהם פ"ע קפ"ו, ספ"ג עש"ב ספ"ג, ספ"ק פ"י קפ"ו, י"ד פ"א א'.

משנה הלכות

מומחין, שהרבה לא למדו או ששכחו הלכות שחיטה, והזריז נשכר שלא יוכל ח"ו. הכל שוחטים ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן ויש אומרים שאין להניח נשים לשחוט וכן המנהג פשוט. ה' הלכות שחיטה. ועיקר הלכות שחיטה הן שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה, ועיקור". והמנהג להטריף בכל שהייה אפי' משהו בעלמא בעוף ובבהמה". שחט סימן אחד בעוף או רובו ועדיין מפרסת ימתנו במקל ולא בסכין, לפי שנמצא שהה בין סימן לסימן. דרסה) כגון שהחז הראש בבת אחת בלא הולכה והבאה, ואם הוליך והביא ויש בסכין כמלא הצואר חוץ לצואר

כשר". חלדה) כשהסכין מכוסה בשום דבר, אפילו מצמר או מטלית, מחמירין לאסור". הגרמה) שלא לשחוט משפוי כובע בקנה וכן כושט בתורבין הושט, ואם שחט פסול (ולכתחילה ישחוט למטה מטבעת הגדולה ולמטה עד אונה ראשונה)^א. עיקור) שנעקרו הסימנים ממקום חיבורן בלחי, ואפילו אם שחט אותם אח"כ או שפסק הסימן באמצע השחיטה או בסכין פגום. נמצא הסימן שמוט ואינו יודע אם קודם או לאחר שחיטה הרי זו פסולה מספק". נמצא הסכין פגום אחר שחיטה אפילו שחט אלף בהמות ולא בדק הסכין בינתיים כולם אסורים^ב.

(א) ר"ם שם היה ירד שם ס"א ה'. (ג) ירד שם בתנה. (ד) ר"ם פ"ג מהל' שוחטה היא ירד פ"י כ"ג ס"א. (ה) ירד שם ס"ב בתנה. (ו) שם ס"ה בתנה. (ז) ר"ם שם היא ירד פ"י כ"ד ס"א ב'. (ח) ר"ם שם היא ירד שם ס"ח. (ט) ר"ם שם פ"א ה"ו פ"ג ה"ב ירד פ"י כ' ס"א פ"י כ"ג ס"ב. (י) ר"ם שם היא ירד שם ספ"ו. (יא) ר"ם שם המ"ו ירד שם ס"ו ובשך שם ס"ק כ"ז. (יב) ר"ם שם פ"א ה"ד ירד פ"י י"ח ס"א.

מצוה תנב

שלא לאכול אבר מן החי (ל"ח רס"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול אבר מן החי, שנאמר (דברים י"ב כ"ג) לא תאכל הנפש עם הבשר. משרשי המצוה כיון דאסור לצער בעלי חיים מדאורייתא אם כן אין לך צער ואכזריות גדול בעולם מוּו שיחתוך אבר או בשר בעלי חיים בעודנו חי לפניו ויאכלנו לעיניו, ואין לך מידה מגונה מוּו, ואנחנו זרע קודש נצמנו לקבוע בנפשינו מדת הרחמים. ואף אם נחתך מאליו מכל מקום לא חלקה התורה שמא יערים ויחתוך, ולכן נאסרה בכל אופן. ובעל צדה לדרך כתב כי מלכי אומות הקודמות היו עושים כן לעבודת אלילים, אוכלים אבר

משנה הלכות

שאר פרטים. ומותר לשחוט בימין ובשמאל ומיהו צריך כח גברא². והלכות שחיטה מרובים הם וצריך השוחט לחזור עליהם לכל הפחות פעם בחודש שלא לשכחם³. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תנב) גרדי האימור והחיובים. התותך אבר מן החי מבהמה חיה ועוף הטהורים דוקא ואכלו עובר בלאו זה, חתך אבר מטמאה ואכלו חייב על טמאה ופטור משום אבר מן החי⁴. ושיעורו בכזית בין הכל גידין ועצמות, אין בו כזית אפילו אבר שלם אינו לוקה⁵. אכל כזית בשר מן החי ואבר מן החי לוקה שתיים⁶. הפריד הבשר מן האבר ושינה האבר מברייתו אינו חייב רק על הבשר בכזית⁷. חלקן מבחוץ ובלען בזה אחר זה פטור, ואם בלען

(ג) ר"מ שם פ"ב ה"ב י"ג י"ד ס"ג ס"ד. (ד) עין באר הגולה י"ד סימן א' באה"ט שם ס"ק ח'. תנב. (א) ר"מ פ"ה מהל' מאכלות אסורות היא י"ד ס"ג ס"ד וס"ה שם ס"ק א'. (ב) ר"מ שם ה"ג. (ג) מצ"ח. (ד) ר"מ שם ה"ב. (ה) ר"מ שם ה"ד ועיין לח"ט. (ו) שם ה"ה. (ז) שם. (ח) שם ה"ו י"ד שם ס"ג. (ט) ר"מ פ"ט מהל' מלכים ה"י. (י) שם ה"ב. (יא) חולין ל"ג ע"א ר"ה מדייש לק"ש שם ק"ו ע"כ ר"ה השוחט כרמא מטאה לעובר כוכבים, שם קכ"א ע"א ר"ה השוחט כרמא מטאה לעובר כוכבים. (יב) חולין פ"ד ע"א ר"ה בענין

מן החי מן הבהמה. זולת כי הדם הוא הנפש ונבלע באברים והאוכל אבר מן החי אוכל חלק מהנפש, ותורה הזהירה לא תאכל הנפש עם הבשר אבל על ידי שחיטה יצא הנפש עם הדם, ואמרו רז"ל בהמה בחייה באיסור שאינה זכוחה עומדת ומי התיר אבר זה.

הולין ק"ב, ר"ס פ"ה מסאמכות אסרות, פה"ס ל"ח קפ"ב, סמ"ג לאוין קל"ו, סמ"ק סי' ר', ירד סי' ס"ב

מצוה תנג

להביא קרבנות חו"ל לביהמ"ק (מ"ע קצ"א)

צוה הקב"ה להביא קרבנות שנתחייבנו בחוץ לארץ לבית הבחירה, שנאמר (דברים י"ב כ"ו) רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא וכאת אל המקום אשר יבחר ה'.

משנה הלכות

נבלה שמתה מעצמה רק בנחירה, ונחירה מתרת להם כשחיטה לישראל (מהר"ל מפראג) וי"ח. בן פקועה אין בו משום אבר החי לישראל^י ובב"נ נחלקו האחרונים^י ונראה דחייב. וכן נח חייב אכל שהוא בשר ונהרג עליו, ואין ב"נ נהרג על אבר מן החי דעוף לדעת הרמב"ם^י, ועיין ב"ש יו"ד סימן ק"י שחדש דבשר עוף לא נאסר לאדם הראשון וליכא אזהרה דאך בשר בנפשו כלל על עוף, רק איסור עשה דאכול תאכל, ע"ש ובסימן קט"ו. חלב בהמה וביצה עוף דלא הוי בכלל אבר מן החי ילפינן מקראי דמותר^י. והחתם סופר ז"ל^י האריך הרכה לענין חלב לב"נ למה לא הוה באיסור אבמה"ת. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תנג) גרדי המצוה. מצות עשה להיות כל אדם מטפל ומביא קרבנות בהמה שנתחייב להקריבן מחוצה לארץ לבית הבחירה, ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי חוץ לארץ שהוא מטפל בהם עד שיביאם לבית הבחירה^א.
איזה קרבן חייב לשלוח. והכ"מ תמה למה פרט הרמב"ם ז"ל קרבן בהמה ע"ש, והנה לשון החינוך מה שנתחייב נפשנו כחטאת ואשם ועולה ושלמים ואע"פ שהבהמות בחוצה לארץ, והזכיר נמי הבהמות ולא עופות^ב. אבל הסמ"ג סי' קפ"ט כתב בסתם וכן מ"ע שהקרבנות שנתחייב אדם בחו"ל והתמורות וולדות קדשים שנביאם לבית הבחירה, וכלל כל הקרבנות, ע"ש. ובגמ'

העמדה הערכה. (ג) עי' ר"מ הל' טאכ"א פ"ה ה"ד ירד סי' י"ג ס"ב, ועי' שו"ת משנה הלכות היה סי' פ"ד. (ד) עיין ע"ג, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכ"ה-קל"א. (ט) ר"מ שם. (ז) בבבזות ר"ף ו' ע"ב, תולין דף ס"ד ע"א, ע"ג. (ח) ירד סי' ע' הובא בפ"ה סי' פ"ט. תנג. (א) ר"מ פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"א. (ב) עי' ע"ג.

סדר מצות היום

קצנ

משרשי המצוה שלא תאמר אחרי שהם במקום רחוק הרבה מאד ופרכתם מרובה לא ימריחנו השם ב"ה בתבאתו אל המקדש, ומה גם כראות עינינו כי התורה חסה על ממונם של ישראל ועל מורח בני הארץ במצות מעשר שני באמרה וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך וגו' ונתתה בכסף וצרת הכסף בדרך והלכת אל המקום, שומע אני בקרבנות חוץ לארץ נמי שיש כאן ריחוק מקום הרבה ומורח גדול ולא יצטרך להביא לבית המקדש, ולכן בא הציווי שחייב להביאם ולהקריבם דוקא בבית המקדש. והרמב"ן ז"ל מען ראין זו מצוה בפני עצמה וכללה במצוה (ת"מ), עיין מה שכתבתי שם ושניהם יונקים משורש אחד.

תמורה י"ז, ר"ס פ"ח ספ"ע ה"ק, סה"ט ס"ע פ"ה, סס"ג עש"ן קפ"ט.

מצוה תנד

שלא להוסיף על תורה שבכתב ושבע"פ (ל"ח רס"ג)

הזהיר הקב"ה לעם קרשו שלא להוסיף בתורה שבכתב ושבעל פה שום דבר על קבלת משה רבינו מסיני, שנאמר (דברים י"ג א') לא תוסף עליו.

משנה הלכות

דרשו עוד תשא ובאת, אינו מדבר אלא בקדשי חו"ל שחייב בטפול הבאה עד שיביאם לבית הבחירה. ופשוט דיכול לשלחו ע"י שליח ולא בעי בעצמו דוקא, ומצוה בו יותר. ונהוג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תנד) גרדי האיפור. כל המוסיף על תורת משה רבינו, הן תורה שבכתב הן תורה שבעל פה, וכגון שאומר על ארבע בתים שבתפילין שיש לעשותם מן התורה

תמורה כ"א שנינו שכל הקדשים הם באין מחוצה לארץ לארץ חוץ מבכור והמעשר. ודרשו בספרי (ראה) יכול אף בכור ומעשר ת"ל ונודריך, קדשים שהם בנדר ונדבה, יצאו בכור ומעשר, יכול אף חטאת ואשם ת"ל וכו' ומה ראית וכו' מרבה אני חטאת שאין להם פרנסה אלא במקומם יצא בכור ומעשר שיש להם פרנסה בכל מקום. והרמב"ם בפח"י לא הזכיר מבכור ומעשר, אבל בהל' בכורות¹ כתב דאין מביאין מחו"ל וצ"ע. ובספרי

(1) פ"א ה"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל כל המוסף גורע, וכל יתר כנישול דמי. ואדון המצוות המצוה אותנו על התורה והמצוות הוא בתכלית השלמות וכל מעשיו וצויו הם שלמים וטובים, והתוספות בהן חסרון הוא. והוא לך מופת מהעושה כדור עגול בתכלית העיגול וכא אחד והוסיף עליו מה שהוא וכאיזה מקום שהוא, הרי פחת העיגול והשחית תואר הכרור והציאו מכיוון העושהו שעשאו להיות דוקא עגול, ואם ירצה להחזירו לשלמותו בעל כרחך שיסור התוספת שהוסיף ואז יחזור על כוננת עושהו. וכן בתורתנו הקדושה והשלמה בכל מיני השלמה, והתוספת בה גירעון הוא. גם כי ידוע הוא ומפורסם שמי שמוסיף באחד גרע מהשני, שנופל מזה ומוסיף על זה, ואפילו מתכמות המכע ידוע שמי שלקה בראי' יקבל פי שנים בחוש השמיעה וכן בכל חושים, והמפורסם אין צריך ראייה.

מנהגות פ"ח ר"ה כ"ח מכה ל"א ול"ו זכאים פ', רמב"ם פ"ב מסמרים פ"ה ל"ח ש"ג ש"ד, פ"ג ל"אין שפ"ד שפ"ה, פ"ג ק"ח, ר"א פ"י ל"ב, א"ח פ"י ק"ח.

משנה הלכות

רוב שיטות הם דרבנן ורק דעה יחידה וכיוצא בזה דאורייתא, והם למגדר מילתא כתבו והוא איסור דאורייתא. ולפענ"ד צ"ע בזה אי שפיר דמי לעשות (כ).

הוספות המותרות. ודעת קצת ראשונים דליכא כל תוסף אלא במצות עשה כגון שמניח שני תפילין בראשו או שתי מזוזות בפתחו, אבל בלאוין ליכא כל תוסף כיון שהתורה צוותה לעשות סייגים מושמרתם את משמרת. ודע דהתוקע בשופר בכל יום ר"ה או נוטל אתרוג מאה פעמים ביום אין זו הוספה, וכן כהן המברך כמה פעמים ביום, כי מותר לעשות מצוה כמה פעמים ביום שחייב

חמש, או שאומר שצריך מן התורה ליקח שני לולבים וכו' אתרוגים^א, וכן המוסף על הציצית ואומר שצריך חמש ציציתי. וכן היושב בסוכה אחר החג, והאומר שאסור לאכול בשר עוף בחלב הוא מן התורה ואינו אלא מדרבנן, וכל כיוצא באלו הרי זה עובר בלאו זה, ואם עבר ועשה כן והתרו בו לוקה.

סינים וגדרים של חכמים. ומיהו יש כח ביד חכמים לעשות סינים וגדרים לתורה ולהוסיף לפי צורך השעה, אלא שיאמרו בפירוש שזה מצוה מדרבנן או סיג ומשמרת^ב. (ומזה צ"ע על קצת צדיקים אחרונים, אשר ברוב קנאתם לה' לפעמים בדבר שהקילו בו העולם, החמירו וכתבו על מצות דרבנן שלדעת

תנ"א (א) חזק וצ"ח. (ב) ע"י פנ"א פ"י ס"ב. (ג) חזק. (ד) ר"ס פ"ב מהל' סמרים ה"ד פ"ה. (ה) שם. (ו) ראב"ד שם וחזק בשם רוב המפרשים.

סדר מצות היום

קצה

מצוה תנה

לא תגרעו (ל"ח רס"ד)

תזהיר הקב"ה שלא לגרוע דבר ממה שחייבה אותנו התורה בין בכתב ובין בעל פה, שנאמר (דברים י"ג א') ולא תגרע ממנו.

מעם מצוה זו גלוי לכל הוא, כי מי הוא שיבא אחר המלך מלכי המלכים, קדמון לכל הקדמונים ואחרון לכל אחרונים, שלם בתכלית השלמות, מקור החכמה והדעת, אשר לא ישונה ולא

משנה הלכות

תנה) גרדי האיסור. כל הגורע מתורת משה רבינו בין בכתב ובין בעל פה, כגון העושה ג' פרשיות בתפילין שכך הוא המצוה מה"ת דאחי הלכתא וגרעא חדא^א, וכגון נתערב דם הניתן כמתן ד' עם הניתן כמתנה אחת ר' אליעזר אומר ינתנו כמתנת ארבע ר' יהושע אומר ינתנו כמתנה אחת שאם אתה נותן כמתן ד' עובר בכל תוסיף ועושה מעשה וכשאתה נותן כמתנה אחת עובר בכל תגרע ואי אתה עושה מעשה^ב. האומר בשר חיה מותר בחלב מה"ת^ג, או בשר בהמה אסור חוץ מן העז, או האומר בשר העז מותר בחלב פרה, או הכבשה, או שאומר בחלב העז שאינו אמו מותר, שלא נאמר אלא על אמו^ד, בכל אלו וכיוצא עובר משום כל תגרע.

עקירת מצוה ע"י ב"ד. וכל דבר שבא לחזק הדת כדי שלא יעברו העם על דברי תורה מכין ועונשין

בה. מיהו כהן המוסיף ברכה מעצמו^ה וכן המוסיף בתקיעות קולות שלא צותה התורה לשם מצוה ה"ז כל תוסיף^ו. ומה שאנו תוקעין כמה קולות משום תקנת ר' אבהו ליכא כל תוסיף כיון דמספקינן איזה עיקר, ואחרות לא לשם מצוה הסי'. ולדעת קצת פוסקים^ז אם הוסיף ממין זה הרבה ליכא כל תוסיף, למשל הנוטל שני לולבין או ב' אתרוגים, אלא כשמוסיף מין אחר על הד' מינים. ודעת אחרים^ח דהוה ב"ת.

שלא בזמן המצוה. בזמן המצוה עובר על ב"ת אפי' בלי כוונה אלא אם כן מתנה בפירוש שעושה שלא לשם מצוה, ושלא בזמנו בעי כוונה^ט. נשים שפטורות ממ"ע שהזמן גרמא אין בדה משום כל תוסיף אם מקיימות כיון דלא נצטוו כלל באלו המצות (וי"ח מיהו נהגו העולם להתיר)^י ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ז) מצוה ע"פ תוס' ר"ה דף ס"ז ע"ב ר"ה ותוקעם, ועי' מצ"א סי' קכ"ח ס"ק מ'. (ח) א"ח סי' קכ"ח סכ"ז. (ט) עי' א"ח סי' תקצ"ו אות א'. (י) תוס' ר"ה שם. (יא) תוס' סוכה דף ל"א ע"ב ר"ה הואיל, ראב"ד פ"ו מהל' לולב ה"ז. (יב) ר"מ שם חונק. (יג) מצ"ת, מצ"א סי' תנ"א ס"ק כ"ו. (יד) עיין רש"י עירובין דף צ"ו ע"א ר"ה ולא מיתו בה חכמים, ותוס' שם ר"ה מיכל בת כוש, ור"ה דילמא סבר לה.

תנה. (א) מצ"ת. (ב) חונק ע"פ ר"ה כ"ח ע"ב. (ג) ר"מ פ"ב מהל' ממצ"ת ה"ט. (ד) מצ"ת.

ישתנה, ובחכמתו גזר עלינו חקים ומשפטים טובים ונעימים ושלמים בתכלית השלימות. ואם מלך בשר ודם גזר לפי שעה ואין דעתו שלמה ולפעמים גזירתו לרעה, הרוצה לשנות ולגרוע מדבריו בנפשו הוא, וכ"ש מלך מלכי המלכים הקב"ה חי וקיים מלכותו לעולמי עד ותורתו שלמה לטובתינו הוא. ואפילו יבא נביא להוסיף או לגרוע מתורתינו הקדושה באמרו כי כן נצטווה מה', לא נאמין כי שקר דבר ומכחיש נכואת אדון הנביאים משה רבינו שכבר אמר שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא ית"ש, אם לא לפי שעה כאלהיו בהר הכרמל ששומעין לו. ואל יקשה בעיניך ממצות דרבנן וסייגים וגדרים, כי כן צונו משה רבינו בתורתנו הקדושה ושמרתם את משמרת לעשות משמרת לתורה, ולא ח"ו לגרוע ממנה.

מראה סקמות עיין מצוה הקודמת.

משנה הלכות

שלא כרין אבל אין קובעין הדבר לדורות
לומר שהלכה כך היא, וכן אם ראו לפי
שעה לעבור על מצות עשה או לא
תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל
רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים
וכמו שהתיר מרדכי לאסתר ללכת
לאחשורוש בשביל להציל כל ישראל,
ולפרות שבויים מבית האסורים בשבת,
וכיוצא בזה לפי מה שצריכים עושים,
כשם שהרופא תותך ידו או גללו של זה
כדי שיתיה כולו, כך בית דין מורים
בזמן מן הזמנים לפי שעה לעבור על
איזה מצוה כדי שיתקיימו כולם, וכדרך
שאמרו חכמים^ה חללו שבת אחת כדי

שישמור שבתות הרכה. ואם תקנו כן
לעשות לעולם אין שומעין להם אפילו
לשעה, ואפילו אם יהיה נביא ורוצה
לגרוע אין שומעין לו וחייב מיתה,
שכבר עבר על נכואת משה רבינו ע"ה
לא תהא מוחלפת'. ומה שאמרו
באגדה^ה בחזיר למה נקרא שמו חזיר
שתחזור להיות כשרה, אין הכוונה
שהתורה ח"ו תתחלף אלא הכוונה
שהחזיר יתחיל להיות מעלה גרה,
וממילא יהיה בכלל הבהמות הכשרים
המבוארים בתורה שסימן מעלה גרה
ומפרסת פרסה^ה. ונוהג בכל מקום
ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ה) שבת ק"א ע"כ יומא פ"ה ע"כ. (ו) ר"מ שם ה"ד. (ז) ר"מ הל' יסרה' פ"ז ה"ז. (ח) הובא באור החיים ויקרא
יא ג'. (ט) עיי' ר"מ הל' יסרה' פ"ט ה"א ב'.

סדר מצות היום

קצו

מצוה תנו

שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז (ל"ת רס"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לשמוע למתנבא בשם עבודה זרה ולא נאמין לו ולא נשאל ממנו אות ומופת, ואם נתן מעצמו לא לשמוע לו, שנאמר (דברים י"ג ד') לא תשמע אל דברי הנביא ההוא.

משרשי המצוה כי בני האדם אשר שכלם אינו בריא לבוא אל תכלית האמת האמיתי הם בטבעם לספק בדברים אשר ישמע מחבירו, וכל שכן כשיתן לו אות ומופת לפי שקריו, והיות שהטעות נמצא אצל בני אדם ותחוש התורה כי אולי מתוך הטענות המכויבות, ואריכות הדברים והויכוח עם הדובר שקרים המתנבא בשם עבודה זרה, יתפתה האדם החלוש בדעתו לדבריו. ואף כי לא יתפתה לגמרי, אולי יפקפק בלבבו אפילו רגע אחת שום סרך בכוביו ומענותיו לשעה, ואע"פ שיודע שאין תקומה לדבריו בעיקר כי האמת יורה דרכו ויעיד על דברי הנביא כי שקר בפיו, אף על פי כן חסה התורה עלינו שלא

משנה הלכות

תנו) גודרי האיסור לדעת הרמב"ם. שמתנבא במה שלא שמע, או שמתנבא מה ששמע נביא חבירו והוא אומר שלו נאמרה והוא מתנבא בו, הרי זה מיתתו בחנק שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתי ומת הנביא הוא². והשומע מתנבא בע"ז צריך להזהירו במה שראוי לכל פושע ואשם¹. בידור שקרו. והאומר נביאות מה שלא נאמרה לו אלא לחבירו, צ"ל שהעידו עליו הנביאים אחרים שלו לא נאמרה נבואה זו וממיתים אותו על דבריהם, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד סי' של"א ושל"ב מה שכתב לישב קושית הפנים יפות פרשת שופטים בפסוק איכה נדע את הדבר, הלא אפשר לידע ע"י שני נביאי אמת שיעידו שהוא נביא שקר, וכתב דבלא ידיעה וראי' אין

תנו. (א) ר"ס פ"ה מהל' עכרים ה"ו. (ב) שם ה"ו. (ג) סה"ט.

נעבור אפילו רגע אחת מכל ימינו בפקפוק המחשבה הרעה
ההוא ח"ו, ולכן הזהירה שלא לשמוע אל דבריו.

ר"ם פ"ה סע"ז, שה"ס ל"ח ב"ח, סס"ג לא"ח ל"ג, סס"ק ס"י כ"ז, ירמ"א ע"ז.

מצוה תנז

שלא לאהוב את המסית (ל"ח רס"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאהוב את המסית, ולשנוא אותו, שנאמר
(דברים י"ג ט') ולא תאבה לו.

משרשי המצוה לפי שאמרה תורה ואהבת לרעך כמוך, אבל
לזה לא תאבה לו ולא ולא תאהבהו כי אינו ראוי
לאהבתך מפאת מעשיו התעתועים שרצה להדיחך מאת ה'
אלקיך ומתורתו הקדושה באר מים חיים לילך ולעבור אלהים

משנה הלכות

סומכין על עדות נביא וצ"ע, וע"ש
אריכות גדולה בענין נאמנות הנביא
ובאיזה דבר סמכין עליו.
דעת שאר ראשונים בגדרי האיסור.
והרמב"ן ז"ל בהשגות השיג

על הרמב"ם ז"ל וכי' האזהרה זו היא
שלא לקבל דבריו מלעשותן, וכן תרגם
אונקלוס לא תקבל לפתגמי נביא ההוא,
וא"כ אין האזהרה על שמיעה בלבד.

וכתב היראים מצוה ע"ז שלא לקבל
דברי הנביא השקר וכי' אע"פ שלא
תעשה כדבריו, ומשעה שקבלת דבריו
אתה עובר. ונהג בכל מקום ובכל זמן
בזכרים ונקבות. ואין לוקין עליו לפי
שאינו בו מעשה.

(תנז) גדרי האיסור. המסית נפש
מישראל בין

איש ובין אשה בין גדול ובין קטן אסור
למוסת לאהוב את המסית. ודרשו בספרי
מכלל שנאמר ואהבת לרעך כמוך יכול
אתה אוהב לזה ת"ל לא תאבה, מכלל

שנאמר עזוב תעזוב עמו יכול אתה עזב
עם זה ת"ל ולא תשמע, מכלל שנאמר
ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה
רשאי לעמוד על דמו של זה ת"ל ולא
תחוס עיניך עליו"א.

לשנוא עובר כוכבים וכופר. וכתב
הסמ"ק ס"י ט"ז ואסור
לאהוב שום עובר כוכבים אם הסיתו
מעולם, וכן הכופר באלקי ישראל.
ומפשטות הדברים נראה דכוונתו דאסור
לאהוב גוי, וצ"ע דהיכן מצינו לזה בלאו,
ואולי כונתו משום דכתיב לא תחנם,
וי"ל כוונתו עוד דאסור לאהוב שום
עובר כוכבים, כוונתו שום ישראל העובר
ע"ז, ור"ל כל ע"ז שעובר כיון שהסיתו
עליה אסור לאוהבו. וכן הכופר באלקי
ישראל אף שלא הסיתו אסור לאוהבו.

דברי האחרונים המצוה זו. והנה המסית
אסור לחבבו אפילו לא
הסיתו אלא בינו לבין עצמו, מכל מקום
אסור לאוהבו בשום דבר. והאחרונים

סדר מצות היום

קצט

אחרים ולאבדך ונפשך מארץ החיים, והרי הוא בכלל הרוצח וגרע ממנו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל גדול המחטיאו יותר מההורגו. ואם תראה לו אהבה ופנים שוחקות, ואפילו אתה לא תשמע לו פן יראה רעך אהבתך אליו וישפוט בלבו שלולא שצדק אתו לא היה אוהב לו וילך וישמע לו, והיה כך חטא. ואם לא תאבה לו לא יהיה כך חטא. ואמר לא תאבה, לא תהיה כאב לו, לא תכנס עמו בטענות ולא תרחם עליו, שאם אתה מצילו ולא יקבל עונשו בעולם הזה אתה מענישו לעולם הבא, ומוטב שיקבל עונשו על ידי ב"ד של מטה.

מנהדרין כ"ט ל"ג מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט פ"ה פ"ז פ"ח פ"ט פ"י פ"יא פ"יב פ"יג פ"יד פ"טו פ"טז פ"יז פ"יח פ"יט פ"כ פ"כא פ"כב פ"כג פ"כד פ"כה פ"כז פ"כח פ"כט פ"ל פ"מ פ"נ פ"ס פ"סא פ"סב פ"סג פ"סד פ"סה פ"סז פ"סח פ"סט

מצוה תנח

שתהיה שנאת המסית קבוע בלבינו (ל"ח רס"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לעזוב שנאה מהמסית, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תשמע אליו, כלומר לא נשמע אליו להעביר נטירתו ונקמתו מן הלב.

משנה הלכות

תנח) נדדי האיסור. מצוה על המוסת לשנוא את המסית בשנאה אמיתית, והזהירה התורה בלאו שלא להעביר אותה השנאה מלבו ואפילו יבקש סליחתו לא ישמע לו, וישמור נטירה ונקימה בלבו ולא יעזוב לו בשום עור. ביאור הספרי "יכול אתה עזוב לזה". וכן אמרו ז"ל. מכלל שנאמר בישראל עזוב תעזוב עמו, ותרגם אונקלוס משבק תשבק מה בלבך עלוהי, יכול אתה עזוב לזה המסית ג"כ ת"ל ולא תשמע אליו. ורש"י ז"ל פי' עזיבה זו לשון עזרה, וא"כ שמעינן שלא לעזור לו במעשה ושלא לעזוב השנאה מלבו. ואף פריקה דאיכא צער בעלי חיים אסור

הקשו לספרי שכתב לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך לזה לא תאהבוהו, דמאיזה טעם צריכים לשללו וגם כי הרי הוא רשע גמור ויצא מכלל ואהבת, וי"ל לפי מה שביאר הבעל התניא דאפילו ברשעים צריך לשנוא רק חלק הרשע שבו אבל חלק הטוב שבו צריך לאהוב, ובא הציווי על המסית לאסור שום אהבה לו. ובזה יש להבין קצת מה שהוסיף הסמ"ק וכן הכופר באלקי ישראל, דזה נמי אסור לאהבו דאין בו עוד נקודה טובה בכלל מאחר שכפר ח"ו. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר ואהב את המסית עובר בלאו ואינו לוקה עליו כיון שאין בו מעשה.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה (תנ"ו) וכמדה שאדם מודד מודדין לו להשיב לו גמולו בראשו לאשר חשב להחריב העולם. הוא רצה להטיל איבה ושנאה בין ישראל לאבינו שבשמים לפיכך ישנאוהו בני אדם. וכן מצינו בנחש הקדמוני, הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה בין זרעך ובין זרעה, במדה שמרד מדרו לו. וכן מצינו וכן מצינו בסוטה, היא נתנה עיניה באחרים ולשנאות את בעלה, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ואם יבקש ממך רחמים לא תשמע אליו, ורחמי רשעים אכזרי, כלומר אם תרצה לרחם את הרשעים התאכזר עליו כדי שלא יהא נענש בעולם הבא, דומיא דעכן שאמר לו יהושע היום הזה אתה עכור ואין אתה עכור לעולם הבא.

פראה מקומות עיין מצוה (תנ"ו)

משנה הלכות

להביאו לב"ד ואפילו שיש לו עדים ובזמן הב"ד. ואני מסופק במסית שהביאוהו לב"ד ומצאו לו זכות ופטרוהו, והמוסת יודע בעצמו שטעו, וברור לו שהסית אותו, אי מצוה לשנאתו, או דילמא כיון שהב"ד פטרוהו ודאי המוסת טעה בדמיונו כיון שלפי הגדת העדים פטרוהו ואסור לשנאתו, והראשון נראה.

מי מוזהר. ובמנ"ח נסתפק עור אי מצוה על כל ישראל לשנאתו או רק על המוסת, ולענ"ד פשוט דאם יש עדים וא"א להורגו דמצוה על כל ישראל לשנאתו, ואי ליכא עדים ודאי דלאחרים אסור לשנאתו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

לו ועובר בלאו ומיהו אינו לוקה אף דעושה מעשה אבל מ"מ הו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. בזמן שיש בית דין. וכתב רש"ל דנראה דמיירי בשאין לו עדים שיוכל להמיתו בב"ד או בזמן הזה דלא דנין דיני נפשות, וכוונתו דאלו בזמן שדנים דיני נפשות ויש לו עליו עדים הרי ב"ד ממיתין אותו, אלא דבאמת גם בזמן שיש ב"ד דנין ויש עליו עדים נמי אפשר שהמצוה לשנאתו כל זמן שלא דנוהו. ואולי כוונת הרש"ל שאם יש ב"ד קודם שדנוהו אין לשנאתו דלמא יזכהו ב"ד, ואם לאחר שדנוהו וסקלוהו וכל המומתים מתודאים א"כ אין לשנאתו, אלא דאפ"ה אכתי איכא למימר באופן שברח מפני הב"ד או שלא עלתה בידם

מצוה תנט

שלא להציל המסית מסכנה (ל"ה רס"ח)

הזהיר הקב"ה שלא יציל המוסת למסית כשיראהו בסכנת מות, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תחוס עינך עליו. משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מכלל שנאמר לא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה עומד על דמו של זה, ת"ל ולא תחוס עינך עליו כדי שיראו אכזריות ברחמנים וינקום נקמת יוצר כל יתברך ממנו. ואמר הכתוב לא תחוס עינך, ולא אמר סתם לא תחוס עליו, לפי שלפעמים יאמר המוסת אולי אני מועה בדבריו ועיני המעני ומה לי ליכנס בספק רציחת, מוטב אעלים עיני ממנו כי הקב"ה ישלם לי עין תחת עין, הזהירה התורה עליו לא תחוס עינך עליו והזהירך להסתכל בעין משנה הלכות

תנט) גרדי האיסור. קיום המצוה. דיני עדות. ובשורת רע"א סי' רי"א המוסת שראה הקשה איך משכחא ניסת למסית שהוא בעת צרה ובסכנת מות אסור להצילו בין בידים ובין בגרמא ככל אופן שהוא, אלא יניחנו וימות ברשעו, ואם הצילו עובר בלאו דלא תחוס ואינו לוקה עליו.^א

בן לאב. ומצוה זו אפילו בן שראה אביו שהסיתו בסכנה אסור להצילו.^ב מלקות. ובמשנ"ח כתב דאינו לוקה משום דאם היו עדים שהסית א"כ בר קטלא הוא ויכול לומר שהצילו כדי להביאו לב"ד ולדונו, ומצוה לדונו ע"פ משפט כב"ד, ובאין עדים אין לוקין ע"פ עצמו.^ג הסית שנים, המוסתים עצמם הם עדין, אבל המוסת עם עד אחד שהכמין לו אינן מצטרפין, בדריני נפשות בעינין שהעדים יראו זה את זה בשעת מעשה, ועיין בקצות החושן לדו"ז בסי' פ"א אות י"ג.^ד

עכו"ם. ונחלקו האחרונים אי עכו"ם המסית לישראל או ישראל המסית לנכרי אי יש להם דין מסית, דעת המנ"ח דמסית הוא רק שמסית ישראל לישראל, ובסי' חסד למשיחא על מגילת רות ומהר"ם שי"ק או"ח נראה דאפילו עכו"ם הוה מסית אם הסית לישראל. ונהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תנ"א. א) ר"מ פ"ה טה"ל עכ"לם ה"ד חינוך. ב) עי' ר"מ הל' ממרים פ"ה ה"ד. ג) הובא במצ"ת. ד) ועי' מצ"ח מצוה חס"כ. ה) עי' גם שו"ת רע"א סי' רי"ב. ו) מצוה חס"ב.

מצות המלך

השכל והדעת ולשמוע באוזן, שני חושים העקריים שהם העין לראות והאוזן לשמוע, וכאשר שניהם יסכימו בעדות לא נשאר שום ספק. וזכור שבמעמד הר סיני כל העם רואים את הקולות.

טראה מקסות עיין מצוה (תנ"ו)

מצוה תס

שלא ללמד זכות על המסית (ל"ה רס"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ללמד המוסת זכות על המסית ואפילו יודע לו זכות, שנאמר (דברים י"ג ט') לא תחמול עליו. משרשי המצוה שאסור ללמד עליהם זכות, כדי לבערם מן העולם ולא יחטאו עוד עם קודש לפנות אחרי אלהים אחרים ומטמאים הקדושה, כי הוא ית"ש משפיע נבואתו לנביאיו הקדושים ע"י כלים נכבדים לחבת ישראל ולהדריכם בדרכי התורה וללמדם דרך ה' ולהשיבם בתשובה שלמה, והוא ברשעתו טמא הכלים ואין לו תקנה אלא לשבר. ולכן לא תחמול עליו לומר אולי יעשה תשובה ויעשה מצות רבות ויגיניו עליו, לא תבסה עליו שיאמרו שאת שותף עמו. ודע כי גרע הוא מן העכו"ם כי בקש להדיחך מלפני ה', והקב"ה ברוב רחמיו

משנה הלכות

תס) גרדי איסור. אסור למוסת ללמד זכות על המסית אחר ששמעו העדים בתוך כדי דבור מיד חזר בו ומתחרט ובוכה לפניו, והעדים לאחר ששמעו דברי המסית מיד הלכו להם לכ"ד ולא שמעו החזרה, או שהחזרה בלחש דבר שלא שמעו העדים, אם כהאי גונא מותר למסית ללמד עליו זכות ולומר כך וכך שמעתי ממנו ואינו חייב מיתה. והספק אי אמרינן כיון דחזר בו לאו מסית הוא ומותר ללמד עליו זכות או דלמא אסור ללמד עליו זכות. ואף דבע"ז לא אמרינן תוך כדי דבור כדבור, אבל במסית שאינו עובד יכול

ששומעין מבחוץ מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו כבגמ' סנהדרין ס"ז, ותיכף אחר ששמעו העדים בתוך כדי דבור מיד חזר בו ומתחרט ובוכה לפניו, והעדים לאחר ששמעו דברי המסית מיד הלכו להם לכ"ד ולא שמעו החזרה, או שהחזרה בלחש דבר שלא שמעו העדים, אם כהאי גונא מותר למסית ללמד עליו זכות ולומר כך וכך שמעתי ממנו ואינו חייב מיתה. והספק אי אמרינן כיון דחזר בו לאו מסית הוא ומותר ללמד עליו זכות או דלמא אסור ללמד עליו זכות. ואף דבע"ז לא אמרינן תוך כדי דבור כדבור, אבל במסית שאינו עובד יכול

גדרי איסור. אסור למוסת ללמד זכות על המסית אע"פ שיודע לו זכות ואם למד עליו זכות עובר בלאו זה^א. ומיהו נראה שאם למד עליו זכות וראו ב"ד שיש ממש בדבריו אע"פ שעבר בלאו מכל מקום פוטרין אותו.^ב כמה ספיקות בדיני איסור זה. ויש להסתפק כשהכמין לו עדים ואומר לו אמור לי ביחוד והוא אומר לו והלה אומר לו האיך נניח את אלקינו שבשמים ונעבוד עבודת כוכבים, וקיי"ל אם חזר בו מוטב ואם אמר כך הוא חובתנו וכך יפה לנו העדים

חס. א) ר"מ פרק ה' טהל' עכ"מ הל' ד'. ב) ט"ח.

חשב לבלתי ידח ממנו נדח, ואם לא תבער המומאה מן העולם ידח אחרים ויוסיף בחטאו. ודמו דהאי גברא פומק טפי, כי זה חטא והחטיא את הרבים ואין זכות באה על ידו, ואין מספיקין לו לעשות תשובה לעולם, ולכן לא תחמול עליו.

טראה מקומות מצדה (תנ"ך)

מצוה תסא

שלא יחרוש מללמד חובה על המסית (ל"ח ע"ר)

הזהיר הקב"ה שלא יחריש המוסת וישתוק מללמד חובה אם ידע על המסית, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תכסה עליו.

משנה הלכות

עבד וחזרה מעליותא היא ולכך בעי מימרא ליה האיך נניח ע"ש. ולפי תי' זה נראה דכיון דמועיל תשובה יכול ללמד עליו זכות ג"כ, וצ"ע. ונהג כמצוה הקודמת.

תסא גרדי האיסור. קיום המצוה. המוסת היודע

חובה על המסית חייב ללמד עליו חובה ואם שתק ולא למד חוב עובר בלאו זה, ואין לוקין עליו כיון דאין בו מעשה. ואפילו למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו הכא אינו לוקה דיכול לומר לא ידעתי, ואפילו באו עדים שידע יכול לומר שכחתי.

דיני בית דין הדין מסית. ולא דוקא המוסת אלא הוא הדין הבי"ד,

דמסית מחזירין לחובה ולא לזכות (עיין ר"מ פ"א מסנהדרין). ומכל מקום קודם שנגמר דינו לחובה ודאי דצריכים ב"ד לעיין בדינו שיצא לאור באמת ככל דיני נפשות בבדיקת עדים אם אומרים אמת, אלא שאין מהפכין בזכותו. ובתוספתא

לחזור בו. גם צ"ע אי נאמן הוא לפני ב"ד באמרו שחזר בו כדי דבור נגד העדים שהכמין והם לא שמעו החזרה והוא טוען שבלחש אמר לו שחזר. עוד יש להסתפק אם הביא המוסת עדים על אחד העדים או על שניהם שהם פסולין להעיד, וממילא ניצל המוסת אי היה בכלל מלמד זכות, או דילמא כיון דידע שהם פסולי עדות מצוה עליו להגיד פסלם לב"ד שלא יוכשלו ב"ד לדון בעדים פסולים. ודאי גם במסית בעיני עדות כשרה שהסית, אך אחר שנתברר שהוא מסית אין טוענין לו להצילו, ועיין ביד רמ"ה. ואם תשאל מ"ש הכא דבעי למימר איך נניח ומ"ש היכא דאמר לשנים ולא צריכי למימר האיך נניח אלא מביאין לב"ד וסוקלין אותו מיד וכו', ותי' גבי אמר לשנים כיון דאי אמר ליה האיך נניח הדר ביה, איכא למימר דמתמת ביעתותיהו הדר ביה ולא מידי הוא, אבל לגבי אחד כיון דלא חזי לסהרותא כי הדר ביה ודאי תשובה הוא

מצות המלך

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. עוד נראה שלא יאמר המוסת בלבו הן ידי לא פעלה און, וככפי לא שפכתי דם, איש לא הדנתי לפצעי וילד לחבורתי ומה לי לרמו של זה, אם בר מות הוא מן השמים ימיתוהו וידי אל יהי בו. רמה לי לדחוק ולהעניש מי שמניחין אותו מן השמים, ועל דרך שאמרו בנמ' (ע"ז דף ב') בהאי מינא שהיה מצער ליה לריב"ל דסבר למלטייה כי ממא האי שעתא נמנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב (ועיין תוספות שם כי לא היה לו לדחוק בידי שמים להענישו). הוזהרה התורה שלא ישתוק אלא חייב ללמד עליו חובה כל מה שיודע ולהמיתו בידי אדם. וכתב החינוך ומרוב אוהרות על המסית יש להבין שמצוה עלינו לשנא הרשעים בשאר עבירות אחר ראותינו שהשחיתו מעשיהם עד שאין תקנה בהם לשוב בשום פעם, ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ד' אשנא וגו'.

טראה סקומת עיין מצוה (תנ"ז).

משנה הלכות

לעשות תשובה ועי' ביאור סהמ"צ לרס"ג ח"א עשין י"א י"ב דף ק"ו. ולאחר מיתה אסור לקללו, שכל המומתין בב"ד מתודין ומתכפרין והקללה תדבק בנפשו לאחר מיתה, ולפיכך חמור קללה מהכאה באב והבן. דיני העדים. ובמשנ"ח כתב דאם המוסת היה הער בב"ד כגון שהסית שנים והן הן עדיו דאסורים ללמד עליו חובה, דקיי"ל דעד לא יענה לא לזכות ולא לחובה, ויעברו על לאו דלא תחמול בשב ואל תעשה ולא יעברו על לא יענה בקום ועשה'. ולפענ"ד כיון דהתורה צוהו כפי' ללמד חובה לא עבר על לאו דלא יענה. ונסתפקו האחרונים אי עד נעשה דיין במסית. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

סנהדרין פ"ג ה"ג בדיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה חוץ מן המסית וריב"ק אומר אף המדיח. ואין טוענין למסית ומושיבין בדינו וקן וסריס ומי שאין לו בנים אף שפטולין בשאר דיני נפשות כדי שלא ירחמו עליו, שהאכזריות על אלו שמטמאין ומטעין את העם אחרי הבליהם רחמים הוא בעולם שנאמר למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים".

באב שהסית. ובכל התורה אין הבן נעשה שליח לאב להלקותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח (ועי' רא"ש פ' הנחנקין). והטעם דבאביו רשע אינו נעשה שליח שמא עשה תשובה ומחוייב לכבדו, אבל במסית הולכין לחובה, ועוד דאין מספיקין בידו

סדר מצות היום

מצוה תסב

שלא להסית אחד מישראל (ל"ח רע"א)

הזהיר הקב"ה שלא להסית שום נפש מישראל לעבוד ע"ז, שנאמר (דברים י"ג י"ב) ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך.

שורש מצוה זו גלוי לכל רואי שמש כי אין לך רעה גדולה מזו להרית נפשות מישראל אחרי עבודה זרה, וגדול המחמיו יותר מההורגו, וחמאתו כחמאת ירבעם בן נבט שחמא והחמיא את הרבים וחמא הרבים תלוי בו, ואין מספיקין בידו לעשות תשובה, ולכן מיתתו בסקילה. והזהירה התורה על זה שלא יטעון המסית הרי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ולא היה לו לשמוע, כי אין מוענין למסית שנאמר בנחש הקדמוני ששאל הקב"ה לאדם המן העץ אשר ציויתך לבלתי אכול ממנו אכלת, ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא

משנה הלכות

תסב גררי האיסור. המסית אחד מישראל בין שהוא איש ובין שהוא אשה, אף על פי שלא עבד המסית ולא המוסת ע"ז, אלא מפני שהורוהו לעבוד בין שהיה המסית הדיוט שבהדיוטות ובין שהיה גדול שבגדולים ואפילו נביא, ובין שהיה המוסת איש או אשה מיתתו בסקילה^א. המסית רוב אנשי עיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית ומיתתו בסקילה, המסית שהסית בין בלשון רבים ובין יחיד, כיצד האומר לחבירו אעבוד ע"ז, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד, אוכח אלך ואוכח נלך ונוכח, וכיוצא בזה חייב^ב. אמר לעבוד ע"ז שאין עבודתה כעבודה פלונית וגם אינה מו' עבודות שהקרוב ניתר בהם נראה דפטור דלא הוי אלא כמשטה, ואם

נתכוין לשם ע"ז ממש חייב דהעובד כל דבר לשם ע"ז חייב.
דיני עדות. הסית לבי עיין (מצוה תנ"ט) דהן הן עדיול. ודוקא שלא היו קרובים זה לזה דאם לא כן פסולין להעיד. מסית אינו צריך התראה^ג. אמר לאחד ואין כאן עדים יאמר יש לי עוד חבר רוצה בזה, ואם אינו רוצה לומר בפני שנים מצוה להכמין לו עדים ומעמידין במקום שיראו המסית והוא לא יראה אותם וישמעו דבריו, אומר לו אמור לי ביחוד והוא אומר, והמסית משיבו האיך נניח את אלקינו ונעבוד את העצים והאבנים, אם חזר בו או שתק פטור, ואם אמר כך הוא חובתינו וכו' מכי אין אותו לכ"ד וסוקלין אותו^ד. ומצוה ביד המוסת להרגו^ה.

תסב. א) ר"מ פ"ה מהל' עכ"מ ח"א. ב) שם ה"ב. ג) שם. ד) שם הל' סנהדרין פ"א ה"ה. ה) הל' עכ"מ שם. ו) שם ה"ד.

מצות המלך

נתנה לי מן העץ ואכל, ויאמר אלקים לאשה וגו' הנחש השיאני ואכל, ויאמר ה' אלקים לנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה וגו', והיה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אלא דאין מוענין למסית ודמו כראשו. וכתב הרמב"ן ז"ל ומכאן למדין עונש למחטיאי אדם בדבר.

טראה מקומות עיני מצוה (תנ"ז)

מצוה תסג

דרישה וחקירה (מ"ע קצ"ב)

צוה הקב"ה לחקור בעדות ולדרוש אותם היטב כפי יכולתינו כדי לעמוד על אמיתת העדות, שנאמר (דברים י"ג ט"ו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר. משרשי המצוה דעת לנכון נקל להבין כי הוא עיקר ויסוד גדול לבא אל האמת, ועל ידי הדרישה וחקירה לשני עדים הרחוקים זה מזה יתברר אמיתת הענין ונמצא שאינו מחייב הזכאי ומוכה החייב והורג נפש נקי, וזה ששינו הוי מתונים

משנה הלכות

הסית על עצמו ועל אחרים. הסית לעצמו שיעבדוהו אחרים, אם עבדוהו נסקל הוא והן שהרי עבדוהו לשם ע"ז והסכים עמהם, ואע"פ שקבלו ממנו ואמרו הן, אינו נסקל לא הוא ולא הן עד שיעבדו, אבל אם הסית על אחרים וקבלו אף שלא עבדו חייבים הוא והן בסקילה.¹ כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות וכל העובר על זה בין הדיוט או חכם ונביא והסית נפש מישראל חייב סקילה.² וכשממיתים למסית מכריזין בכל מקומות בישראל פלוני נהרג על שהסית אדם מישראל, ואין ממתינין לו עד יו"ט אלא מכריזין וממיתין אותו מיד.³

תסג) איזה עדות חייב בדרישה וחקירה. כל עדות הן עדי דיני ממונות והן דיני נפשות צריכים דרישה וחקירה מן התורה, ותקנו חכמינו ז"ל בדיני ממונות שאין צריכין דרישה וחקירה כדי שלא תגעול דלת בפני הלוקין.⁴ (ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' נ"א) כתבתי דדרישה וחקירה הוא כדי שתתקיים הזמה, וממילא במקום שאין צריכין להיות עדות שאתה יכול להזימה לא צריך דו"ח, שוב ראיתי שכן כתב בתומים סי' ל' בדעת הרמב"ם דעדי קה"ח לא צריכין הזמה, ע"ש, ולפי זה בעידי המסית לא בעי דו"ח דלא בעי עדות שאיל"ה.)

(1) שם ה"ה. (ח) שם ה"א. (ט) ר"מ הל' מטרים פ"ג ה"ח נמ"ה. (תסג. א) ר"מ פ"ג מהל' עדות ה"א.

כדין. עוד יש תועלת גדולה בדרישה וחקירה כדי שנוכל להזים העדים הללו אם יבואו אחרים ויעידו שעמהם היו באותו זמן, ולכן חוקרין באיזה זמן ובאיזה מקום ובאיזה שמיטה ובאיזה שנה שבשמיטה, ובאיזה יום מששת ימי השבוע נעשה המעשה, ואם לא היינו יודעין לכל זה מפיהם אם יבואו אחרים ויזימום על הריגה יאמרו הם בזמן אחר הרגו, ולכן צותה התורה לחקור ולדרוש ולעמוד על כל פרטי ענינים שנוכל להזימם, ויהיה עוד תועלת בזה שכשידעו זה לא ימצאו עדי שקר כי יחושו לנפשותם פן יביא הרוצח עדים אחרים ויזימום ויקיימו בהם כאשר זמם ומשפטי ה' צדקו יחדיו.

מנהרין פ"ד, ר"מ פ"א מעדות, פ"ח פ"ע ק"מ, פ"ג ע"ג ע"ח ק"מ, ח"ט פ"ד.

משנה הלכות

מהות החקירות הדרישות והבדיקות ובשבע חקירות בודקים העדים ואלו הן, באיזה שמיטה מז' שמיטות, באיזה שנה מהשמיטה, באיזה חדש משנה, בכמה ימים בחדש, באיזה יום בשבוע, ובכמה שעות ביום, ובאיזה מקום, ואפילו אמר היום נעשה המעשה שואלין ובודקין אותו בכל אלו. וחוז' מז' החקירות שואלים אותו איזה עבירה עבר, ובאיזה מלאכה, כגון מי שחילל שבת או עבד ע"ז, האיך עשה המלאכה, ואיזה מאכל אכל וכיוצא בזה וכל זה בכלל חקירות הן. עוד מרבים הבי"ד לבדוק העדים בענינים אחרים כגון במלבושי הנהרג או ההורג, באיזה מלבושים היה לבוש, ועפר הארץ שנהרג עליה איזה מראה היה לה לבן או אדום, ומעשה בריב"ז שהיה בודק בעוקצי תאנים ושבתוהו, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח.

פרטי דינים. ובודקים כל עד בפני עצמו, ואם השוו עדותן נושאים ונותנים כדין. הכחישו עצמן בחקירות או בדרישות בטלה עדותן. ובדיני ממונות הודאות והלואות ומתנות ומכירות תקנו חכמים לקבל עדות בלא דרישה וחקירה, אלא שכיון שכיוונו שניהם בשיווי הכסף עדותן קיימת. וא"ת האיך עקרו חכמים דו"ח מן התורה בשביל שלא תנעול דלת, לא קשיא והטעם משום דהפקר בית דין היה הפקר, וגם כי בשב ואל תעשה. ומיהו אם ראה הדיין אפילו בד"מ שהדין מרומה צריך לעשות דרישה וחקירה, ואם הכחישו זה את זה בחקירות או בדרישות עדותן בטלה. (ועיי' קצה"ח סי' ל"ו על קושיית פנ"י למה תקנו זמן בגיטין הא בעינן דו"ח). היו מאה עדים ובאו להעיד כולם בבת אחת והיה אחד מכחיש בחקירות או בדרישות עדות כולם בטלה. דיני קנסות

(ב) שם פ"א ה"ד. (ג) שם ה"ו. (ד) שם פ"ג ה"ג. (ה) ר"מ שם ה"א ח"ט סי' ל' ס"א. (ו) ר"מ שם ה"ב ח"ט שם. (ז) ס"ק ב'. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"ט שם ס"ב מ"ח.

מצות המלך

מצוה תסד

שריפת עיר הנדחת (מ"ע קצ"ג)

צוה הקב"ה לשרוף עיר הנדחת ואת כל אשר בה ולהרוג יושביה, שנאמר (דברים י"ג י"ז) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלקיך.

מזרשי המצוה לפי שאנשים החמאים האלה בנפשותם אשר הסכימו ברבים כולם הסכמה רעה ורבה כזאת לעבוד עבודה זרה, ולא נשאר להם בכל המקום שום לחלוחית קדושה אלא כולם כפרו במצות השם ובמציאותו ית"ש ואמרו לא הוא, ועזבו מעשה אבותיהם אשר בזכותם ירשנו את הארץ ותפשו מעשה הכנענים אשר ישבו בה מלפנים ונשמדו ממנה בשביל מעשים כאלו, ראוי למחות גם זכרם כמוהם, ודין אחד להם.

משנה הלכות

העיר ניצול, נמצאו רובן עובדי ע"ז מעלין אותן לכ"ד הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסיף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה, נמצאו העובדים רובה מכים הטף של עובדים לפי חרב, בין שהודחה כולה או רובה מקבצין כל שללה אל תוך רחבה והורגין כל נפש חיה ובהמה אשר בה ושורפין כל שללה עם העיר באש זו מצות עשה^א. פ"מ דיני נכסי העיר. נכסי הצדיקים שנשארו בעיר נשרפין בכלל שללה, הואיל וישבו בה ממונן אבד. שיירא העוברין ממקום למקום ועבדו ע"ז עמהם, אם שהתה שם שלושים יום נהרגין בסיף וממונן אבד, ואם לאו הן בסקילה וממונן ליורשיהם^ב. נכסי עיר אחרת שהיו מופקדין בתוכה יחזרו לבעליהן, ונכסי הרשעים שהיו מופקדים במדינה אחרת אם נקבצו עמה ישרף, ואם לאו תנתן ליורשיהם^ג. בהמה חציה

צריכין דרישה וחקירה^ד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן לענין ממון ובזמן שדנין דיני נפשות לכל דבר.

תסד) גרדי המצוה. קיום המצוה. עיר בישראל שהסכימו

כולם ויצאו מדת ה' לעבוד עכו"ם וראויה לעשות עיר הנדחת בית דין הגדול שבירושלים שולחין ודורשין וחוקרין בדבר עד שידעו ראייה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזר לע"ז, אם אמת הדבר שולחין להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם לעבודת ה', חזרו ועשו תשובה מוטב ומניחין אותם ואם יעמדו במרדן ובאולתן בית דין מצווין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר, כשתבקע העיר מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם, וכל מי שראו עליו שני עדים שעבד ע"ז אחר שהתרו אותו מפרישין אותו, נמצאו כל העובדים מיעוט העיר סוקלין אותן ושאר

(ט) שם פ"ג ה"ב. (תסד. א) ד"ט פ"ד מהל ע"מ ח"ז. (ב) שם ח"ז. (ג) שם ח"ט. (ד) שם ח"י.

מצות המלך

לכל באי עולם כי משפטי ה' צדקו יחריו, ויודו כולם על שאבד שבעה אומות שהיו שם מלפנים בראותם כי ארץ הקדושה אינה סובלת טומאת יושביה, וכמו שהזכירה התורה ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי, ומשפט אחד לכל עושי רשעה. ועד"ה כי הרבה המקום גורם, ואם הרבו לחטוא במקום ההוא עד שנעשה עיר הנדחת אין לבנותו ולהתישב שם עוד כיון שיושביה עובדי עבודה זרה המשיכו אותו הכח עליהם מאותה שעה שדרו בה, וירשו אותה בכחות הטומאה שהתישבו בה, וכל המשיג גבול חבירו יורד עמו לחייו ויגרום לטמאות הנאים אחריהם, ולכן מותר לעשותה גנות ופרדסים.

מראה סקמות עיין מצוה (תפ"ד).

משנה הלכות

דיש היתר לאיסורו, עיין בכורות י"א, ממילא הוה שלו וחל עליו. וגם בשאר איסורי הנאה שיש להם בעלים חל איסור, עבר ובנה עיר הנדחת מצוה להרסה, ועיין מנ"ח פרטי המצוה. ערים שאינן נעשין עיר הנדחת. ואין עושין ירושלים עיר הנדחת, ולא אחד מערי מקלט^ה, והראב"ד. ס"ל דעושין ערי מקלט, ובספרי מפורש כרמב"ם דגם ערי מקלט אין עושין עיר הנדחת, (האחרונים). ולפענ"ד אין זה קושיא הראב"ד, דספרי לשיטתי אזיל דירושלי' נתחלקה לשבטים, ודרשו פרט לירושלים שלא נתנה לבית דירה אלא למלון אורחים תדיר, עיין עמק הנציב א"כ מהאי טעמא נפטרו גם ערי מקלט שניתנו לאורחים כירושלים, אבל בגמ' ב"ק^ו. פליג אספרי וכ' הטעם לפטור ירושלים משום שלא נתחלקה לשבטים, וגם הרמב"ם מביא טעם זה משום שלא נתחלקה, נמצא פליג אספרי, וא"כ צדקו דברי הראב"ד לשיטתו. אין עושין עה"ג

כספר שלא יכנסו עכו"ם ויחריכו את הארץ, ואין עושין שלש עירות נדחות זו לצד זו^ה. ואין עושין עד שיהיו המדיחים שנים או יותר, אבל במדיח אחד לא, ושיהיו המדיחים אנשים, ושיהיו מתוך העיר ושיהיו מאותו שבט וידיחו יושבי עירם ועד שידיחו רובה ויהיו המודחים ממאה עד רוב השבט, הודח רובו של שבט דנים אותם כיחידים, ואינו נעשה נדחת אלא כשהיא עיר ולא כפר או כרך, פחות ממאה כפר ורובו של שבט כרך^ט.

בלא נתקיימו דיני עיר הנדחת. עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה בהם, שכל אחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו, ומותר ליהנות בו שהרי החמול. לא נתקיימו בה כל תנאיה מתרין ומעידין בכל אחד אפילו היו רוב העיר או כולה, וסוקלין אותן כיחידים וממונם ליורשיהם^א. ונוהג בזמן הבית בארץ ישראל.

(ד) כאן. (ה) שם ה"ד. (ו) שם. (ז) פ"ב ע"ב. (ח) שם ה"ד. (ט) שם ה"ב. (י) שם ה"ה. (יא) שם ה"ה

מצוה תסו

ולא ידבק בידך (ל"ח רע"ג)

הזהיר הקב"ה שלא ליהנות ולקחת דבר מממון עיר הנדחת, שנאמר (דברים י"ג י"ח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

משרשי המצוה כדי למחות ולעקור שם עבודה זרה של ישראל מן העולם שאין לה בטול עולמית, והני רשעים שהיו אדוקים בעבודה זרה כנפשם אולי גם עברו לממונם ונאסר בהנאה. ואמר מאומה, כי הנאה חולי המתדבק ביד, וכשתדבק בידיהם תתפשט בכל הגוף ר"ל. וזהו חר"ם, שנכנס ברמ"ח אנרים ומי יוכל להוציאו משם. ועד"ה למה היה ממנום אבד ואפילו

משנה הלכות

תסו) נכסים האסורים בהנאה. נכסי עיר הנדחת אסורים בהנאה ומצותן כשרפה כמבואר במצוות הקודמות, והנהנה מהן ככל שהוא לוקה". בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אי"ה בהנאה כשור הנסקל שנשחט, שער הראש בין איש ובין אשה מותר בהנאה, ופאה נכרית הרי הוא ככל שללה ואסור". פירות המחוכרין וכן האילנות מותרין בהנאה, קדשי מזבח שבתוכה ימותו משום זבח רשעים תועבה, ושל צדיקים שבתוכה יקריבו דלא הוה זבח רשעים". הבכור והמעשר, תמימים ימותו, וכונסין אותן ככיפה וימותו, ובעלי מומין ישרפו כיון דנאכלין לבעלים הוי בכלל בהמתה". התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן יקרבו מפני שהן נכסיו, ואם הם עדיין ביד ישראל ינתנו לכהן של עיר אחרת מפני שהן נכסי שמים, וקדושתן קדושת הגוף.

מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי קודש יגזור.

דין מעשר שני. והא דמעשר שני נגזו משום דאסור בהנאה אך אין שורפין מפני הכבוד, והלח"מ תמה להרמב"ם דלמ"ד מעשר שני ממון גבוה הוא אינו נאסר בכלל שללה, ולמ"ד ממון הדיוט דוקא כירושלים אבל בגבולין לד"ה ממון גבוה, והר"מ פוסק דממון גבוה א"כ לא הוי שללה, וי"ל כיון דמחויב לחללו על כסף והרי יוצא לחולין א"כ חל עליו איסה"ג, וצ"ע.

שאר פרטים. וכירושלמי בעי בנכסין של בהמה חיה ועוף מהו, ועוף שהוא טס למעלה מ"י מהו, דאפשר מחוסר צדה ובנכסין שהם חפורין בקרקע ואנן בעינן תקבוץ אי נאסרו בהנאה. ולעיל הבאתי דנכסי צדיקים שבעיר נשרפים ומבואר בגמ"ד דמלבושים של צדיקים אינם נאסרים. והכרית משה

תסו. א) ר"מ פ"ד מהל' עוב"ם ה"ו ז. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ג. ד) מצי"ח מצוה חס"ד. ה) ר"מ שם ה"ד וע"י מצי"ח כשם רש"י. ו) ר"מ שם ה"ז. ז) ה"ל בכורים פ"ו ה"ד. ח) פנהדין ק"ב ע"א, הובא בנפ"ח.

מצות המלך

ממון צדיקים אשר בתוך העיר נשרפת, מה שאין כן בשאר עובדי עבודה, כי על ידי תאות ממון שהיה להם וכסף וזהב הרבו ורם לבנם שכתו ה', ועל דרך שכתוב שמנת עבית כשית וימוש וגו', ולכן כל ממונם נשרף ונאכזר ואסור בהנאה. הם הלכו אחר הנאת גופם ותאותם ולכן לא יהנו מממונם.

מראה מקומות עין מצדה (תס"ד).

מצוה תסז

לא תתגודדו (ל"ת רע"ד)

הזהיר הקדוש ברוך הוא לעם קדשו שלא לשרוט בשום מקום שבנוף על מת או לשם עבודה זרה, שנאמר (דברים י"ד א') לא תתגודדו, ובפרשת קדושים (ויקרא י"ט כ"ח) ושרט

מ שנה הלכות

התורה שנאכזה ולא על המת וכמעשה דר"ע דהאיסור אינו אלא על המת, ולא על הבית שנפל או על הספינה הטורפת ביס, וכן מותר על התורה^ה. ולכתחילה אין לשרוט גם על שאר אבלות זולת שאסור לחבול בעצמו, ובש"ע יו"ד הביא הרמ"א דברי ב"י דמותר לשרוט על צער אחר ומשמע אפילו לכתחילה, אמנם הב"ח אוסר^ה, וכן החינוך כאן אוסר ויש להחמיר^ב.

שריטות שונות. השורט ה' שריטות על מת אחד והותרה על כל אחת לוקה על כולם. וי"א^א דאפילו בהתראה אחת לוקה ה'. שרט שריטה אחת על ה' מתים לוקה חמש דחייב על כל נפש^ב. השורט בכשר חבירו והיה חבירו מסייע שניהם לוקין, היה אחד שוגג ואחד מזיד המזיד חייב והשוגג

נסתפק אי מותר ליהנות שלא כדרך הנאתו ותלאו בב' תירוצי תוס' פסחים, ולענ"ד לדעת הרש"ל שבועות כ"ג דכל שאיסורו בכל שהוא אסור אפילו שלא כדרך הנאתו א"כ הכ"ג אסור. ומיהו לשון הרמב"ם והסמ"ג שלא ליהנות משמע סתם כדרך הנאתו. ונוהג בזכרים ונקבות בכל מקום בזמן שיש דין עיר הנדחת.

תסז) גדרי האיסור. הסורט ועושה חבורה בגופו אפילו כל שהוא על המת, בין ביד ובין בכלי, עבר בלאו, ובעדים והתראה לוקה^א. ולא זה עובר על כל המתים בין קרובים ובין רחוקים, ונראה דאפילו על מת עכו"ם. היה מכה עצמו על בשרו בידו בלי שריטה יש מתירין ויש אוסרין וכן עיקר^ב, ומיהו מותר להכות עצמו על

תסז. א) ר"ט פ"ב מהל' עכרים ה"ב י"ג יו"ד פ"י ק"פ ס"ה. ב) מצ"ת. ג) יו"ד שם ס"ו. ד) מנהרין ס"ח ע"א. ה) תוספות יבמות דף י"ג ע"א ר"ה דאמר רחמנא, ר"ט שם ה"ז. ו) ר"ט הל' תובל פ"ה ה"א ת"ט ס"י ת"כ מ"לא. ז) ס"ז. ח) הובא בש"ך שם ס"ק מ'. ט) מצ"ת. י) ר"ט פ"ב מהל' עכרים ה"ב. יא) עין מצ"ת. יב) ר"ט שם.

מצוה תסח

לא תשימו קרחה בין עיניכם (ל"ח ער"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות קרחה בראש על המתים, שנאמר (דברים י"ד א') ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. משרשי המצוה כי הענין קרחה מורה על חסרון אמונה בתחיית המתים ובהשראת הנפש שהוא יסוד גדול באמונת ה', כי מראה שכמו הקורח הזה אינו מעלה שער לעולם כן המת הזה לא ישוב לעולם ח"ו. ונמצא כפר בתחיית המתים. וכן היה מנהג עובדי עבודה זרה, ולא כאלה חלק יעקב אשר גזעו מחליף לעת התחיה יפרח אף יצריח. ואמר בין עיניכם, כי שם מקום הנחת תפילין של ראש ששם השכינה שורה בד' פרשיות שהם

משנה הלכות

תסח) גרדי הלאו. אדם מישראל, אחד כהן ואחד ישראל, אחד איש ואחד אשה, הקורח ראשו בכל מקום שהוא על המת והתרו בו חייב מלקות, קרח חמש קריחות זה אחר זה בה' התראות לוקה חמש^א, והקורח חמש קריחות על חמש מתים אינו לוקה אלא אחת, דאין לו רבוי בש"ס ללקות חמש כמו בשריטה^ב. הקורח חייב בין בידו ובין בסם ובין בכלי^ג. שיעורו. שיעור קרחה לרמב"ם^ד כגריס ולהרא"ש^ה בב' שערותי ובשערה אחת לכולי עלמא אינו לוקה אבל אסור מה"ת ככל חצי שיעורי. קרח כחצי גריס וחזר וקרח כחצי גריס אפילו לזמן מרובה מצטרף^ו, ואם עבר יו"כ בינתים תלוי אי יו"כ מכפר אחצי שיעור, וכבר הבאתי כמה פעמים מגמ' כריתות^ז ומה שכתב המל"מ^ח. קרח חצי גריס על

מת זה וחצי גריס על מת אחר חייב דעל כל פנים קרח על מת הוא. בחזון וצומח. ומפשטות הפוסקים נראה דכל שחלש שערו או נשא סם ונשאר קרח אף שהשערות חוזרים וגדלים לאחר זמן, אבל מדברי רש"י מכות^ט וריב"ן שפירשו נשא סם פ"י שמשי את השער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו, משמע לכאורה דדוקא באופן שאינו צומח עוד. ועיין ב"ק פ"ו ע"א דמבואר שם להדיא נשא סם היינו שאינו חוזר וצומח לעולם, דאם לא כן אין פירוש שם לדברים. והמנ"ח פשיטא ליה דכל קרחה לא הוה אלא שנקרח שאינו יכול לגדל עוד שערות, ואי לא לא הוה קרחה. ובאמת כי הדבר צריך תלמוד, דפשוט שהתולש שערות מראשו חזרות וגדלות, גם מלשון הש"ע"ב שכתב סתם, סם וקרחה, ועיין

תסח. א) ד"מ פ"ב מהל' ע"כ"מ ה"ז י"ד ס"י ק"פ ס"ט י"ב. ב) מנ"ח י"ד שם ס"י. ג) ד"מ פ"ק שם י"ד שם ס"ט. ד) שם. ה) מכות פ"ז ס"א א' ב'. ו) י"ד ס"י ק"פ ס"ט. ז) מנ"ח י"ד שם כשם י"א. ח) מנ"ח. ט) דף י"ח ע"ב. י) הל' שגגות פ"ג ה"ט. יא) כ' ע"ב. יב) שם ס"ט.

סדר מצות היום

רמז

ד' חיות המרכבה, והקודח הוה כקרקפתא דלא מנח תפילין דהוה פושע ישראל בגופו. ובמדרש לא תשימו קרחה בכם, כשם שעשה קרח שחלק את ישראל ועשאן אגודות אגודות ועשה קרחה בישראל שנבלעו כמה מאות בני אדם, והפידוש בין עיניכן בין הדיינים שהם נקראים עינים שנאמר ואם מעיני העדה נעשתה.

מכות ב' קודשין ליה, ר"מ פ"ב מע"ו, שהם לית קע"א סמ"ג, לאין ס"ג, סמ"ק ס"י ס"ג.

מצוה תסט

שלא לאכול פסולי המוקדשין (ל"ח רע"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול פסולי המוקדשין, שנאמר (דברים י"ד ג') לא תאכל כל תועבה, ובא הפירוש המקובל שבפסולי המוקדשים הכתוב מדבר.

משנה הלכות

או עוף שנפסל בין שנפסלו במחשבה פסולה כגון שחשב עליהם לאכול חרץ לזמנו או חרץ למקומו, בשעת הקרבה, או שהסית דעתו או שחשב לשם קרבן אחר, ובין שנפסלו במעשה כגון שהקריבם בפסול או שעשה בהם מום בקרבן באופן שאסור עוד להקריבו וכיוצא בזה, או שאירע בו פסול מעצמו, האוכל ממנו כזית לאחר שנשחטו במזיד ובהתראה לוקה^א. ופיגול ונתר שחייב כרת על הפיגול נתוסף בו לאו זה דלא תאכלו כל תועבה. כל שפסולו מספק אין לוקין עליו^ב.

אזהרה על מאכלים אסורים. ובכלל הלאו דכל תועבה כללו כל מאכלות אסורות, ודרשינן לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בכל תאכל, ומכל מקום לא הוה לאו שבכללות לענין פסולי המוקדשין כיון

לכוש שיש ליזהר הנשים העומדין על המתים שלא יתלשו שעריהן, משמע פשוט דהלאו אפילו כשחזרו וגדל, וצ"ע. שאר פרטים. עוד כתב המנ"ח עיין תוס' מכות דה' קרחות בכת אחת חייב ה' היינו בקצת הפסק בין כל קרחה דאל"ה הו"ל חד קרחה והדברים ברורים ע"כ, ולפענ"ד לא דק בזה דאפשר, דהטביל חמש אצבעות בסם והניח בחמשה מקומות כראשו בכת אחת ולוקה חמש (עיין סמ"ג מצוה ס"ג). ואינו חייב על שער הזקן, מיהו הרי"ן מכות כתב תולש שער ראשו או זקנו על מת וצ"ע, ואולי יש לדחוק במקום החבור שער ראש וזקן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (ירושלמי הביאה הסמ"ג). תסט) נדרי עיקר הלאו. כל זבח בהמה

תסט. א) ר"מ פ"ב מהל' פסולי המוקדשין הל"ג ד'. ב) שם הל"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה לקבוע בלבנו מעלת ההקדש וחשיבותו, שאפילו אחר שנפסל עובר בלאו על אכילתו אחר שחל עליו שם שמים, וכל שכן קדשים שלא נפסלו ששורה עליו רוח ה'. ומתוך כך יתעורר רוחינו ויהמו רעיונינו וירך לבבינו ויתחדש בנו רוח נכון כבואינו להתקדש לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, בראותינו שעל כשר בהמה ועוף תחול עליו רוח קדושה אחר שמקדשים אותם להקב"ה, כל שכן נפש המדבר ונשמת עם ישראל הקדושים שנאמר עליהם ואתם תחיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. שאם נקדש עצמינו לו יתברך שתחול עלינו קדושה גבוה ולא יוכלו שונאינו לכלותינו לעולם, וזה שאמר הכתוב קודש ישראל ה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה', שכיון שנתקדשו לה' אסורים לנגוע בהם, וכל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו (ועין מצוה קמ"ה).

ספר. בכוזות ליד, ר"ס פ"ח פסטה"ם, סולם ל"ה ק"ם, ספ"ג לאין רס"ד בסופו.

משנה הלכות

דעיקר הלאו לשם פסה"מ נאמרה ושאר איסורין נפקא להו מכל, דכתיב כל תועבה ולא כתיב לא תאכלו פסולי המוקדשים. והרא"מ הקשה למה לי לאו בבשר בחלב, הא הוי בכלל דכל תועבה, ותי' דהוה לאו שבכללות. שאר פרטים. ובמל"מ נסתפק באוכל פיגול קודם שקרבו מתיריו שאין בו כרת אם לוקה משום פסולי המוקדשים, וכן במחשב מחשבת מקום ואכל מהרברים שאינם ראויים לאכילה, או שאכל קודם זריקת הרם, דאפשר ולא בעינן זריקה למקבעיה אלא

לפגול, אבל לפסול אפילו קודם זריקה נפסל, והניח בצ"ע. והנה בספרי ראה ר"א אומר מנין לצורם אהן מבכור ואוכל וכו' עובר בל"ת, ת"ל לא תאכלו כל תועבה וגוי, אחרים אומרים בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר, ובגמ' בכורות"ה משמע רצורם אהן בכור לא הוה אלא קנס דרבנן, והא דספרי לא הוה אלא אסמכתא בעלמא, עיין תוס' שם והתוס' חולין קט"ו ובמל"מ פי"ח פסטה"מ ד"ה ודע. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה אם הקדיש בהמה לקרבן והטיל בה מום ואכל ממנה עובר על לאו זה.

מצוה תע

לכרוך בסימני העוף (מ"ע קצ"ד)

צוה הקב"ה לכרוך בסימני העוף, שנאמר (דברים י"ד י"א) כל צפור מהורה תאכלו.

משרשי המצוה מה שצוה הקב"ה להיות כל אדם מישראל בקי בעופות ובסימניהם לידע איזה מהם מהור וכשר לאכילה. כי לא כל העופות הטמאים שנתפרשו בתורה ידועים לנו כרי שיהיו כל שאר בחוקת מהורים אצלנו, ולפיכך צריך להיות בקי בסימנים שיכירם על פי קבלת הסימנים שמסרו לנו חכמינו ז"ל ושקבלו בני המקום, ועל פיהם נתנהג. וכל שכן כי יקרה לפעמים שיתרחק האדם מן הישוב על ידי סיבה ממסבב

משנה הלכות

במסורת שכך קבלנו מאבותינו, ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד, והוא שיהא מוחזק אותו צייד שהתיר שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן.¹ כזה"ו עוף נאכל במסורת. ועכשיו שאין אנו בקיאים בהן ובשמותיהן כל עוף הבא לפנינו יש לחוש שמא דורס הוא, שהרי תרנגולת דאגמא אמרינן בגמרא² שהיו מחזיקין אותה בטהורה ולאחר זמן ראוהו דורסת ולכן אין עוף נאכל אלא במסורת. וכל עוף שמסרו לנו אבותינו כטהור טהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש³. ובעי דוקא שיהא פשוט באותו מקום שזה עוף טהור, ועיין רש"י חולין ס"ג שאם זכור הוא באדם כשר שאכלו אוכל. מי שהוא במקום שנהגו איסור בעוף והלך למקום שיש להם מסורות אוכל עמהם⁴. והפלתי הקשה למה אין עוף נאכל בלי מסורת.

סימני עופות. סימני עופות טהורים לא נתפרשו לן בתורה, אלא מנה הכתוב כ"ד עופות האסורין לנו ושאר כל העופות כולן מותרין, ואלו הן העופות הטמאין (א הנשר, ב הפרס, ג העזניה, ד דאה, והיא הראה האמורה במשנה תורה, ה איה, והיא הדיה האמורה במ"ת, ו) כל שהוא מין האיה, שנאמר בה למינה, ז) העורב, ח) זרזיר, ט) בת היענה, י) התחמס, יא) השחף, יב) הנץ, יג) שרינקא, והיא מין נץ, שנאמר בו למינהו, יד) הכוס, טו) השלך, טז) הינשוף, יז) התנשמת, יח) הקאת, יט) הרחם, כ) החסידה, כא) האנפה, כב) מין האנפה, שנאמר בה למינה, כג) הדוכיפת, כד) העטלף⁵. וכל עוף שאינו מהן אינו צריך בדיקה וכשר, ומי שאינו בקי בטמאים אוכל הטהורים

תע. א) ר"מ פ"א מהל' מאכלות אמרות ה"ד י"ד סי' פ"ב ס"א. ב) ר"מ שם ה"ו י"ד שם ס"ב. ג) רמ"א שם ס"ג. ד) חולין דף ס"ב ע"ב. ה) רש"י חולין דף ס"ב ע"ב ר"ה חזרה ודרמה. ו) ע"י י"ד שם ס"ה. ז) ע"ב ר"ה במסורת. ח) שם ס"ד.

כל הסיכות, וידעב נפשו לאכול ולא ימצא לאכול לשבוע את נפשו רק עופות, מינים ממינים שונים, ואם לא יהא בקי בסימני העופות הכשרים נמצא אוכל הטמא ומשייד המהוד, או ימות ברעב. ולכן צותה התורה להיות בקי בהם למוכתינו. ומיחו בזמן הזה אין אנו סומכין על הסימנים, רק על הקבלה אנו אוכלים, וצריך עכ"פ להיות בקי בעופות המקובלים לנו להיות כשרים.

החין פ"ג, ר"ס פ"א ספ"א, סה"ס ס"ע ק"מ, סמ"ג עשין ס', יו"ד ס"י פ"ב

מצוה תעא

שלא לאכול משרץ העוף (ל"ח רע"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול משרץ העוף, שנאמר (דברים י"ד י"ט) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו.

משנה הלכות

וניזל בתר רובא כיון דרוב עופות טהורים, אבל הריב"ש ס' קצ"ב כבר תי' דלא אזלינן בתר רובא משום מצות הבדלה שהתורה צותה בפירוש להבדיל, ועיין בית שערים יו"ד למרן זקניי סימן קמ"ד מה שתי' עוד בזה. ונחלקו האחרונים אודות התרנגולים בחלקת צוארם אדום וערום בלי נוצות, אף שיש להם ג' סימני טהרה, ודעת רוב האחרונים לאוסרם, עיין בית שערים יו"ד הנ"ל ובמשנת העמרמי שם. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. **תעא**) גרדי האיסור. כל האוכל כזית משרץ העוף במזיד ובהתראה לוקה^א, אכל כל השרץ כולו אפילו היתה כל שהוא הרי זה לוקה, ולא בעי כזית כיון דהוה בריה כולה^ב. ואלו הם שרץ העוף, זכוב, או יתוש, וצרעה, ודבורה, וחגבים טמאים, וכיוצא בהן כל שמתעופפים וכל דבר קטן שרוחש על הארץ^ג.

לאוין רכים בכריה אחת. וכתב הרמב"ם^ד הרי שהיתה הכריה משרץ העוף ומשרץ המים ומשרץ הארץ, כגון שהיו לה כנפים והיא מהלכת על הארץ כאשר שרצים והיתה רבה במים, ואכלה לוקה שלש, ואם היתה יתר על זה מן המינין שנבראו בפירות לוקה ארבע מלקיות, ואם היתה מן המינין שפרין ורבין לוקה חמש, ואם היתה מכלל עוף טמא יתר על היותה משרץ העוף לוקה שש, משום עוף טמא ומשום שרץ העוף ומשום שרץ הארץ ומשום שרץ המים ומשום רומש על הארץ ומשום תולעת הפירות, בין שאכלה כולה ובין שאכל ממנה כזית, לפיכך האוכל נמלה הפורחת הגדילה במים לוקה חמש, וכתב עליו הראב"ד ז"ל אסף דברים שאינם בעולם. ומחלוקתם הוא בפ"י גמ' מכות^ה אכל פוטייתא לוקה ד', נמלה לוקה ה', צרעה לוקה ו'. וגם הרמב"ן ז"ל האריך.

תעא. א) ר"ס פ"ב טה"ל טאכלות אסורות ה"ה. ב) ר"ס שם הכ"א. ג) שם ה"ה. ד) שם הכ"ג. ה) ה' רף

משרשי המצוה כי רצה השי"ת ברוב רחמיו להבריל אותנו מלאכול דברים ממאים כדי למהר הנשמה המסתפקת מן האוכל לפי דקותה הצלול, שמוציאה רק החלק הקדושה מן המאכל, ולכן ראוי שלא יהיה הגוף נזון מדברים שמממאין את הלב. כי הם כמו מסך לשכל האדם ולא תמצא הנשמה מזון בשרצים הממאים ותרעב נפשה ותמות בהתמדת הגוף לאכול דברים ממאים. וזה שאמרו רז"ל רשעים בחייהם קרואים מתים. גם כי מאכלים הממאים גסים הם, וידוע כי יותר תפעל הנפש פעולתה אם תהיה ניוזנת מהדברים דקים ולא מן העכורים הגסים. וכמו האומן טוב לא יוכל לפעול אלא בכליו, כן הנשמה לא תוכל תת כחה לפועל בלתי הגוף, ואם יהיה הגוף עכור וממומטם לא יצלה. ועד"ה כי בהמות מהודות ברייתן ממדת החסד והממאות מדין, ורוחן מרוחות המומאה השמין באויר, וישראל קדושים הן אוכלין המהודים.

חילוק ס"ו, ר"מ פ"ב סמ"א, סו"מ ל"ח קע"ה, ספ"ג לא"י ק"ל, ספ"ק ס"י ר"ב, ו"ד ס"י פ"א, דא"מ ק"ב.

מצוה תעב

לא תאכלו נבלה (ל"ח רע"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מבשר בהמה חיה ועוף שמתו או

משנה הלכות

הדבורים ומחממין ומתחין הדבש מותר, שהדבורים פוגמין הדבש. ואע"ג דשרץ ג"כ פוגם ואסור מ"מ רגלי דבורים הם רק עצמות (תוס' וסמ"ג), ומ"מ יש לזהר שלא לאכול דבש בלי סינון מפני תערובות הדבורים ונמלים דשכיח בדבש, וכן המנהג פשוט (פר"ח), הכל לפי המקום, ובמדינתנו ליכא שום חשש לזה (ד"ע), ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעב) גרדי האיסור. בהמה חיה או עוף הטהורין שמתו

להקשות על הרמב"ם בזה ופי' פוטיא מין דג טמא וקטן, וכן פירשו הגאונים וכן הסכים ה"ה.

דבש. דבש דבורים ודבש צרעים מותר באכילה מפני שאינו מתמצית גופן, אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן ומקיאין אותו בכוורת כדי שימצאו לאכול בימות הגשמים. והרמב"ן והרא"ש והטור פסקו דבש צרעין אסור, ומיהו אין צריך לחוש לו כי אינו נמצא ביננו כלל. דבש דבורים, אע"פ שנמצאו בו מעורבים גופי

מצות המלך

נתנבלו, שנאמר (דברים י"ד כ"א) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור.

משדשי המצוה ע"ד הפשט כי בהמה אשר נולד בה חולי עד שמתה ממנה יגרום הפסד לגוף האדם אם יאכלנה, וכן אמרו מדרך הרפואה שבשר נבלות ואפילו טרפות האסורות מוליד הפסד בגוף האוכלו על הרוב אם לא על כולו, ואפילו האומות שמוותרין בה קפדי על זה, וזה דבר מפורסם לכל אין צריך ראייה. ובספרא פרשת אחרי וביקרא רבה פ"א אמר רבי תנחום בר חנילאי משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים, א' יש בו כדי לחיים ואחד אין בו כדי לחיים, זה שיש בו כדי לחיים אומר לו דבר פלוני לא תאכל, וזה שאין בו כדי לחיים אומר כל מאי דבעי הבו ליה, כך לדורות המכעיסים שהיה מנח ועד

משנה הלכות

ונבלות אלו אף שאסורים באכילה מחיים ולוקין עליהם מכל מקום לענין טומאה אינם מטמאים עד לאחר מיתה ממש, חוץ כשחתך ראש הבהמה לגמרי אף שהבהמה עדיין מפרקת מטמא.
אי חלה על איסורים אחרים. ודעת הרמב"ם ז"ל דנבילה הוה איסור מוסיף על אינה זבחה (ועיין שו"ת משנה הלכה ח"ג סי' צ"ט). גיד הנשה חייב משום נבלה להרמב"ם ויש חולקין.

שיעורו וצירופו. האוכל עוף טהור חי לוקה בכל שהוא, עוף טהור מת עד שיהא בו כזית"א. וגידים ועצמות מצטרפין לכזית וברמב"ם כתוב אין מצטרפין, ועי' גם ביו"ד סי' צ"ט ס"א, האוכל עצמות וגידים לחוד פטור"ב. נבילה וטרפה מצטרפין דטרפה תחלת

מאליהן או שנפסלו בשחיתתן. הרי זה נבלה האמורה בתורה, והאוכל מהם כזית בעדים והתראה לוקה"א. ואינו אלא בבהמות הטהורות ולא בבהמות הטמאות, לפיכך האוכל כזית בשר מבהמה טמאה בין שמתה מאליה ובין ששחטה, בין שחתך ממנה בשר מן החי ואכלה, אינו לוקה אלא משום לאו דטמא"ב. ונבלה איכא עוד לבד מן הלאו איסור עשה שאינו זבוח"ב.

נבילות מחיים. האוכל כזית מבשר שנפל מבהמה טהורה לוקה"ב. ויש עוד נבילות מחיים ואלו הם, ניטל הירך וחללה, נשברה המפרקת ורוב בשר עמה, נקרע גבה, וכן חלק גבה, והיינו גיסטרא, נפסק רוב הקנה, ניקב הושט במקום הראוי לשחיטה כל אלו הוה נבלה מחיים"ב, ועיין ש"ך יו"ד סי' ל"ג.

תעב. (א) ר"ם פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) תוס' פסחים ל"ו ע"א ר"ה האוכל נבילה, כיצד כ"ה ע"א ר"ה בחוקת איסור, וש"ד. (ד) ר"ם שם ה"ד. (ה) שם פ"ג מהל' שחיטה ה"ם כ. (ו) ס"ק ר'. (ז) ונקוה"כ ופמ"ג שם. (ח) ר"ם פ"ו מהלכות מאכלות אסורות ה"כ ועי' משנת הנעטרמי (תהנות על שריה כית שערים) י"ד. (ט) שם פ"ח ה"ו. (י) כ"ט שם בשם תשובת הרשב"א. (יא) שם פרק ר' ה"ג. (יב) שם הל' י"ח.

אברהם כירק עשב נתתי לכם את כל, אבל ישראל שהם לחיי העולם הבא אמר את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו, הדא הוא דכתיב כל אמתת אלוה- צרופה (ועיין אנרכנא"ל).

מכות י"ז חולין ל"ב ונזקים ט"ז קב"ט, ר"ט פ"ד טמ"א, ט"ח ל"ח ק"ט, ספ"ג לארין קל"ג, י"ד ט"ז פ"ז, ספ"ק ט"ז ר"ב

מצוה תעג

להפריש מעשר שני (מ"ע קצ"ה)

צוה הקב"ה להפריש מעשר שני, שנאמר (דברים י"ד כ"ב) עשר תעשר את כל מעשר תבואתך.

משרשי המצוה שאחר שהזהיר משה רבינו לישראל שיעבדו את השם יתברך באמונה והדברים הנפשיים, ואחר כך במאכלות ובדברים הנופניים, בא ללמדם איך יעבדו אותו בממונם ותבואותיהם. ואמרו רז"ל עשר בשביל שתתעשר, ולא תאמר למה לי העשירות, דעיקר הסיבה הוא למען תלמוד ליראה את ה' אלקיך כל הימים. וא"ת אחר שאתה ובניך ובנותיך ועבדך ואמתך תאכלו המעשר כמו שאר תבואה ותעלה

משנה הלכות

בהמה שמתה מאליה אסורה ולא הותרה לעכורים אלא בשר נחירה, דנחירה להם כשחיטה לישראל. ועי' בית שערים למרן א"ז יו"ד ט"ו וק"ט ובמשנת העמרמי שם בסופר.

שאר פרטים. דם נבילה אינו בכלל בשר ואינו מטמא^א. ונוהג בכל

מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תעג) חיובו. קיום המצוה. אחר שהפרישו הבעלים מעשר ראשון בכל שנה מפרישין מעשר שני^א, והמעשר הזה אינו צריך ליתנו לאחרים אלא הוא לבעלים ואוכלין אותו

נבלה הוא, ולא שאר איסורים^ב. באינה ראויה לאכילה. ואינו חייב אלא כדרך אכילתן^ג. ותהא ראויה לאכילה, נסרחה הנבלה עד שאינה ראויה לגר אין חיוב באכילתה^ד, ומכאן למדו לכל נוחן טעם לפגם דמות מן התורה^ה.

מתה מאליה לגוי. והנה בתורה כתיב בנבלה או מכור לנכרי, ופשוט דנבלה מותרת לנכרי, מיהו דעת רש"י חולין^ו ותוס"י^ז לחר תירוצא, ורמ"ע מפאנר"ט הביא כן בשם פסיקתא ועוד קצת פוסקים, דאפילו לעכורים

(ג) שם הי"ז. (ד) שם פ"ד ה"י י"א. (ה) עי' ר"מ הל' אבות המטמאה פ"א ה"ד. (ו) עי' פמ"ג יו"ד ט"ז ק"ג מש"ו ס"ק א'. (ז) ע"ב ע"ב ר"ה במקלין. (ח) חולין צ"א ע"א ר"ה כמאן דאמר ניד תעשה. (ט) מאמר חקור דין ח"ג פכ"א. (כ) עי' שר"ח משנה הלכות ח"ד ט"ז צ"ד ח"ה ט"ז פ"ה פ"ז ח"ז ט"ז קב"ה. (כא) ר"מ הל' אבות המטמאה פ"א ח"ד ועי' מ"ח. (תעג. א) ר"מ פ"א מ"ח מעשר שני והיא יו"ד ט"ז של"א סעי' ק"ל קל"א.

על דעתך אם כן מה תועלת בהפרש המעשר הזה משאר תבואות אחרי שזו וזו יאכלו הבעלים, דע לך שיש בזה תועלת גדולה שבהפרישך אותו המעשר ותוליכנו לירושלים לאכלו שם לשם מצוה לפני ה' תלמוד ליראה את ה' גם באכילה, ותקנה התכונה הטובה הזאת בעשות הדברים לשם מצוה לשם יתברך שמו ויראתו. ודרשו רז"ל עשר, ואם לאו תעשר, שתהיה לך מעשר, ואם תעשר או תתעשר.

מס' מעשר שני ר"ה י"ב, ר"מ ה' מעשר שני, מהל"ט פ"ע קב"ה, ספ"ג עשין קל"ה, ירד ס' של"א

משנה הלכות

לקיטתו לענין מעשר שני, עיין משנה הלכות (ח"ג סי' רכ"ז)¹, אתרוג בת שישיית שנכנס לשביעית אפילו היתה כזית ונעשית כככר חייב במעשר². האורז והדוחן והפרגין ושומשמין ופול המצרי הולכין אחר גמר פרי. פירות של שניה שנתערכו בשלישית הולכין בתר רוב, מחצה על מחצה מפריש מעשר שני מן הכל³. הבצלים הסרוסים שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה, ושל בעל שמנע מהם שלש עונות לפני ר"ה, מתעשרין לשעבר, פחות מכאן אע"פ שהתחילו ליבש קודם ר"ה מתעשרין להבא⁴.

הבאתו לירושלים. מעשר שני אין מביאין אותו מחו"ל⁵. מעשר שני שהביאו לירושלים אסור להוציאו לשום דבר זולת אכילה ושתייה וסניכה, ואפילו לדבר מצוה כגון לתכריכין למת אסור, את שדרכו לאכילה יאכל, ואת שדרכו לשתייה שותה, לסיכה סך כדרכו⁶.

בירושלים (ועיין מצוה תמ"ב פרטי דינים בזמן הזה האיך נוהגין במעשר שני בארץ ישראל). מעשר שני ניקח בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית של שמיטה⁷. וכל המחויב במעשר ראשון מחויב במע"ש, וכל מי שתורם במעשר ראשון תורם במעשר שני⁸.

משנה לחברתה. ואין מעשרין מן החדש על הישן ולא מן הישן

על החדש, כלומר משנה זו על חברתה⁹. התחלת השנה למעשרות באחד בתשרי לתבואות וקטניות וירקות, ט"ו בשבט ר"ה לאילנות, תבואה וקטניות שהגיעו לעונת מעשר לפני ר"ה של שלישית מפרישין מעשר שני אע"פ שנגמרו בשלישית, וכן פירות האילן לפני ט"ו בשבט, לאחר ר"ה ולאחר ט"ו בשבט מעשרין מעשר עני¹⁰. הירק בשעת לקיטתו עישורו, אם נלקט בשלישית מעשרין אותו מעשר עני, ואם נלקט בשני מעשרין שני¹¹. אתרוג שוה לאילן בג' דרכים, ולירק בדרך אחד שהולכין אחר

(ב) ר"מ שם פ"ב היא ירד שם מעי קל"ב. (ג) ר"מ שם פ"א היא ירד שם מעי קב"ה קכ"ו. (ד) ר"מ שם ה"ב ירד שם מעי קב"ה, ועיי"ש. (ה) ר"מ שם פ"א המ"ז. (ו) ר"מ שם פ"א ה"ב ירד שם מעי קב"ה. (ז) ר"מ שם ה"ד, ירד שם מעי קכ"ו. (ח) ר"מ שם ה"ה ירד שם. (ט) ר"מ שם ה"ו ירד שם. (י) ר"מ שם ה"ח. (יא) שם היא ירד שם מעי קב"ה. (יב) ר"מ שם ה"ט. (יג) ר"מ שם ה"י. (יד) ר"מ שם פ"ג ה"י י"א.

מצוה תעד

להפריש מעשר עני (מ"ע קצ"ו)

צוה הקב"ה להפריש מעשר עני בשנה השלישית והשישית לשמיטה, שנאמר (דברים י"ד כ"ח) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך.

משרשי המצוה מה שמפורש בתורה למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ירך אשר תעשה, כי השי"ת רצה לזכותינו להיות שלוחיו לפרנס עניים למען נתברך על ידו בשביל זה, ולכן צוה ליתן לכל אלה שרצה. ולא מפני שאין לו ח"ו לתת להם משלו כאשר נתן לנו, כי הוא ית"ש מספיק לכל חי די צרכם, והוא גם הוא יכול ליקח החלק הזה משלך ולתתו להעני, אלא לרוע מזלם יבואו בצמצום מזונם וקבלת חיותם על ידי אחרים. ולפיכך אמרו חז"ל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך ב"א. ואחר שעלית לירושלים ב' שנים ואכלת שם ושמחת בכל הטוב, שנה שלישית שמח

משנה הלכות

ליתן כדי שבעו. בעל השדה שהיה לו מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו כדי שבעו, עיין רמב"ם פ"ו ממתנות עניים¹ שיעור לכל מין ומין. היה לו דבר מיעוט והעניים מרובין ואין בו כדי ליתן לכל אחד ואחד כשיעור, נותן לפניהם והם מחלקין ביניהם². מעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים, אלא העניים באים ונוטלים על כרחו, ואפילו עני שבישראל שיש לו שדה מוציאין ממנו בעל כרחו, אבל המתחלק בבית נותנו לכל עני שירצה³. ובבית אם אין לו ליתן כדי שובע נותן לכל עני אפילו כזית שאין מצוה ליתן כדי שבעו אלא בשדה⁴.

פדיונו ושאר פרטים. ופורים מעשר שני כסף צורה⁵, ובעלים הפודין מוסיפין חומש, ואשה אינה צריכה להוסיף חומש⁶. ערל, טמא, ואונן, אסורין במעשר שני ואם אכלו לוקין⁷. ואסור לאבד מעש"י. ונוהג בזמן שתורמות ומעשרות נוהגין. תעד) חיובו. קיום המצוה. בעל הבית לאחר שהפריש מעשר ראשון מפירותיו בשנה השלישית והשישית לשמיטה מפריש עוד מעשר אחד והוא נקרא מעשר עני, והוא במקום מעשר שני הנלקח בשאר שנים (עיין מצוה תע"ג), ונותנו לעניים, ואין בשתי שנים אלו מעשר שני⁸.

טו) ר"מ שם פ"ד ה"ט י"ד שם מעי ק"ח. טז) ר"מ שם ופ"ה ה"א ב' י"ד שם. יז) ר"מ שם פ"ג ה"א ד' ה'. יח) ר"מ שם ה"ט.
 תעד. א) ר"מ פ"ו מהל' מתנות עניים ה"א ד'. ב) שם ה"ז מור"ד סי' שלא. ג) ה"ח. ד) ר"מ שם ה"ט מ"ד שם. ה) ר"מ שם ה"י מ"ד שם מ"ז שם ס"ק ל"ב ש"ך ס"ק קצ"ו. ו) ר"מ שם ה"כ ש"ך שם.

העניים, נפשות האומללים אשר בשעריך ואכלו ושבעו. גם שלא יכבד העליה שנה שנה ותהיה קץ בה ח"ו. וצוה בשלישית ובשישית, כי בראשון ובשני יש לו לעני אולי קצת משנת השמיטה, ומה שיש לו בשלישית יספיק עד השישית.

פאה פ"א ר"ה י"ב עירובין כ' יבמות ק', ר"מ פ"ז פסחים, ט"ה ט"ז ק"ג, סמ"ג עשן קמ"א סו"ד שלא.

מצוה תעה

שלא לתבוע החוב בשמיטה (ל"ח רע"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לתבוע החובות בשנת השמיטה אלא ישמטם לבעליהם, שנאמר (דברים ט"ו ב') שמוט כל

משנה הלכות

למשה מסיני שיהיו מפרישים בארץ
עמון ומואב מעשר עני בשביעית.¹

שימוש במעשר עני. מעשר עני אין
פורעין ממנו מלוה,

ואין משלמין ממנו תגמולין, ואין פודין
שבויים, ואין עושין בו שושבינות, ואין
נותנין ממנו לצדקה, ואין מוציאין אותו
מארץ לחו"ל, אבל משלמין ממנו
גמילות חסדים, וצריך להודיעו שהוא
מעשר עני. עני אינו יכול לשלם חובו
שלו מצדקה.² ונוהג בכל אישי ישראל
כתרומות ומעשרות.

תעה) גרדי חלאו. מלוה התובע חוב
שעברה עליו שנת

השמיטה עובר בלאו ועשה³ ואינו לוקה
לפי שאין בו מעשה.⁴

תרוצה להחזיר חובו. והלוה אינו חייב
להחזיר לו חובו כיון

שהתורה פטרו מלשלם, החזיר לו הלוה

לאיזה עני נותנין. איש ואשה שכאו
לכית נותנין לאשה תחלה,

אב ובנו, איש וקרובו, שני אחין, שני
שותפין, שהיה אחד מהן עני נותן לו
האחר מעשר עני שלו, היו שניים עניים
נותנים זה לזה, וכן שני עניים שקבלו
שדה באריסות.⁵ המקבל שדה לקצור
ונותן לו שלישה או רביעה בשכרו אסור
בלקט שכחה ופאה ומעשר עני, אמר לו
שליש ממה שאתה קוצר כלבד הוא
שלך, אין לו כלום עד שיקצור, ובשעת
הקצירה הרי הוא עני ומותר בכולהו.⁶

שנת השמיטה. שנת השמיטה אין בה
מעשר כלל, ובחוצה

לארץ שאין בה שמיטה מפרישין בארץ
מצרים ובעמון מואב מעשר ראשון,

ומעשר עני, מפני שהארצות האלו
קרובות לארץ ישראל כדי שיהיו עניי

ישראל נסמכין עליה בשביעית, והלכה

(ז) ר"מ שם ה"ג י"ד ט"ז שם ש"ך שם. (ח) ר"מ שם ה"ג. (ט) שם ה"ח. (י) ר"מ שם ה"ז ט"ז שם ט"ז שם
ש"ך שם. (יא) י"ד ט"ז ס"ב וע"י שרת משנה הלכות מ"ה ח"ב ס"י ק"א.
תעה. (א) פ"ט מהל' שמיטה ה"א. (ב) חזק.

סדר מצות היום

רכה

בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו
כי קרא שמטה לה'.

מזרשי המצוה מח שנראה לפי הפשט שצוה הקב"ה שלא
לתבוע חוב שעברה עליו שביעית, שכיון שעבר כל
כך זמן רב ולא היה בידו לשלם חובו היה מחמלת ה' עליו
שלא לתבעו עוד, כי כחנם הוא נוגשו ומצערו וכביתו אין כל.
ונצטווה על זה בשנת השמיטה שבו צוה ה' להפקיר נכסיו
ופרדסיו וכרמיו וכל נכסים ראית לחון אחריות, להראות כי ה'
ארון הכל הוא, וברצונו נתן לו וברצונו צוהו להפקירו לאחרים,

משנה הלכות

המתנה שלא תשמט ושאר חובות
שאינן נשמטות.

המלוה לחבירו והתנה שלא תשמט
שביעית הרי זה משמט, ואם התנה עמו
שלא ישמט הוא חוב זה תנאו קיים שזה
חייב עצמו בממון אחר שביעית. החנוני,
ושכר שכיר, וכתובת אשה שגירשה קודם
שביעית, אין שביעית משמטת^א.

שאר פרטים. ואין חילוק בין הלזה לו
פרוטה להלזה לו מאה

אלף מנה. ונוהג בזמן הבית בזכרים
ונקבות, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי
נוהג ובח"מ^ב פסק המחבר דנוהג
והרמ"א כתב י"א שאינו נוהג בזמן הזה,
ועליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגים
דין שמיטה. והלל תיקן פרוזבול שלא
תשמט כספים, וזהו גופו של פרוזבול
מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל
חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה,
והדיינים או עדים חותמין ובריעבד
אפילו בע"פ מועיל בפני שלשה, ונכון

החוב מעצמו אומר לו המלוה משמט
אני (צריך שיאמר כפה דכתיב וזה דבר
השמיטה), והלוה אומר אעפ"כ מקבל
ממנו, ולא עבר על כלום שהרי לא
נגשיל. ומותר לומר משמט אני ופושט
ידו לקבלו כדי שיבין הלזה שרוצה
בקבלתו אם יחזירוהו לו^ג. והמחזיר
הלואתו אחר השמיטה אף על פי שאינו
מחויב רוח חכמים נוחה הימנו, ואומר
מתנה אני נותן לך, ואם אינו יודע לומר
כן מסבבין עמו עד שיאמר כן^ד.

במשכון וע"י ב"ד. ומותר לתבוע חובו
שהלוה לו על המשכון
והוא שיהיה חוב כנגד המשכון, ויש
חולקין דאפילו שלא כנגד המשכון.^ה
ולהרמב"ם^ו היה כחוב יתר על המשכון
משמט את היתר. המוסר שטרותיו לב"ד
יאמר להם אתם גבו לי^ז, וכן ב"ד
שפסקו את הדין וכתבו איש פלוני אתה
חייב ליתן לזה כך וכך אין שביעית
משמט^ח.

(ג) ר"מ שם הכ"ח ת"מ ס"י ס"ז סעי' ל"ו, וע"י שרת משנה הלכות ח"י ס"י ע"ד-רע"ו ומד"ת ח"ד ס"י ר"ג. (ד) ע"י
ר"מ שם הכ"ט ש"ך ת"מ שם ס"ק י"א. (ה) ר"מ שם הכ"ח כ"ט ת"מ שם. (ו) ר"מ שם ה"ד ת"מ שם ס"ב.
(ז) שם. (ח) ר"מ שם ה"ט, ת"מ שם ס"א. (ט) ר"מ שם. (י) ר"מ שם ה"י ת"מ שם ס"ט. (יא) ר"מ
שם ה"א י"ג ת"מ שם ס"ד מ"ו י"ו. (יב) שם ס"א.

מצות המלך

ולכן לא יקשה לו להשמט החוב שאין לו לעני לפרוע, כי גם כזה יסמוך על ה' הטוב ולא יתבענו עוד, וכרצונו להטיב לו כהנה וכהנה אם ישמע לדבריו, או להחסירו מכל אם יעבור על דבריו. ועד"ה כי שביעית קדש מעין עולם הבא על כן ראוי להניח עסקי העולם כולם, והנחה למדינות עשה כי קרא שמטה לה', והבן.

שביעית פ"י נסין ל"ז מכות ג' שבעות מ"ח, ר"מ פ"ט משמטה, סה"ט ס"ע קמ"א, ל"ח ר"ל, סמ"ג עשין קמ"ט לאוין ר"ע, סמ"ק ס"י ת"ט, ח"ט ס"י ס"ז.

מצוה תעו

לנגוש העכו"ם שיפרע חובו (מ"ע קצ"ז)

צוה הקב"ה לנגוש לנכרי ולהכריחו לפרוע חובו, שנאמר (דברים מ"ו ג') את הנכרי תגוש. משרשי המצוה על דרך הפשט הוא לעשות סייג וגדר שלא נמשך אחרי הגוים ומעשיהם ועצתם, וזהו יהיה כשלא

משנה הלכות

ליזהר בזה כי רב התועלת ואין כאן חסרון. ואין היתומים צריכין פרובול"י. (תעו) גדר המצוה לרעת הרמב"ם. זה לשון הרמב"ם ומצות עשה לנגוש את העכו"ם ולהצר לו שנאמר לנכרי תגוש, מפי השמועה למדו זו מצות עשה. ובסה"מ מצוה קמ"ב הוא שצונו לנגוש הנכרי ולהכריחו לפרוע חובו, כמו שנצטוינו לחמול על ישראל והזהירתנו מלנגוש אותו, והוא אמרו ית' את הנכרי תגוש, ולשון ספרי את הנכרי תגוש זו מצות עשה.

לא תחנם בהארכת זמן פרעון והמאריך זמן לנכרי על פרעון חובו בלי תשלום פרעון אלא מצד רחמנות עליו ועל ביתו, וגם לא מצד

(ג) ח"ט שם סכ"ח. תעו. (א) פ"א טה"ל מלוח ולוח ה"ב. (ב) ע"פ חנוך. (ג) מנ"ח. (ד) ע"א. (ה) עיין

נחמול ולא נחום עליהם ולא יהיה לנו קירוב דעת עמהם לרחם עליהם כעל נפש אחינו מישראל. ובא הציווי מאחר שאמרה התורה את אחיך תשמט ידיך לא תאמר דגם הנכרי כן. גם כי כשאין לגוי לפרוע ואי אתה דוחקו לפרוע אתה מתייחו ומהנהו מממונך ועובר על לא תתן להם מתנת חנם. וכשאתה דוחקו לפרוע חובו אין לך הרחקה גדולה מזו. והרמב"ן והסמ"ג ס"ל שלא בא הכתוב אלא להזכיר על החמלה בישראל בעשה ול"ת, שנחמול על אחינו בני ישראל שלא לנגשם בשעת דחקם ובנכרי מותר, כי אנחנו נשלם להם מדה כנגד מדה אם מגיש הנכרי את ישראל ומצד לו ומבקש רעתו ונוטל ממנו רכית ונוגשו לפרוע לו בשעת דחקו למה הישראל לא ישיב לו גמולו בראשו וכאשר עשה כן יעשה לו, והתורה התירו.

ספרי, ר"ם פ"א מסלות, פה"ם פ"ע קמ"ב

מצוה תעז

להשמיט הכספים בשמיטה (מ"ע קצ"ח)

צוה הקב"ה להשמיט החובות בשנת השמיטה, שנאמר (דברים מ"ו ג') ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך.
משנה הלכות

זה, וישראל בני רחמנים הם. דעת הרמב"ן במצוה זו. והרמב"ן ז"ל ומהראשונים והאחרונים פירשו דאין זו מצוה עשה אלא שהישראל עובר גם בעשה כשנוגש את ישראל, ומיהו אפילו להרמב"ן ורעמי דאין זה מצוה עשה לנגוש נכרי. מ"מ המאריך חוב לעכו"ם בלי שום תועלת לישראל עושה איסור לכולי עלמא משום לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, אלא ולא עובר בעשה זו אלא בלאו. ונסתפקתי כשנעשה טובה לעכו"ם ממילא, כגון שיש לו מעות אצלו ומתירש ללכת אחריו לבקשו ולא נתכוין

כלל לטובתו, אלא שהעכו"ם ממילא יש לו טובה אי עובר, ונראה דכיון דסוף סוף העכו"ם נהנה עובר משום לא תחנם וצ"ע. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעז) גרדי המצוה. אדם מישראל שיש לו חוב אצל חבירו ולא קבל עליו משכון, ולא מסר שטרותיו לב"ד, ולא כתב פרוזבול, הרי זה מצוה עשה לשמטו בשביעית, עבר ולא שמטו ובקש החוב מהלוה הרי זה עובר בעשה זו, ובלאו, ואינו חייב לשלם לו. ואין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, בערב ראש השנה בסוף מוצאי

מצות המלך

משרשי המצוה לפי שדרך המוכר מעט מעט וזקפו עליו במלוח לזמן מדוכה מעלה השער ומבקש שכר ביותר בערמה ובתחבולות שעושה להעלות בשווי, נמצא העני קונה ואין לו לשלם בזמנו משלם כפלים לאחר זמן והעשיר המוכר לו וזקפו עליו במלוח גולו למחצה שכר. ולכן חייבת התורה למשוך שישמיט ויפסיד את הכל ויצמצם מחיצת ברזל להתרחק מן הגול והדומה לו. זולת כי התורה לא תחייב לשמט המלוח על המשכון ולא המוסר שמורתיו לבית דין ולא המלוח לזמן קצוב כגון לעשר או עשרים שנה, ולא חייבה אלא למי שהיה בערכון היד כמ"ש משה ידו ישמט, והא כי נראה מזה שהלוהו בלי משכון ולא מסר שמורתיו לכ"ד ובשעת הלואתו חישב שאם לא יחזיר לו לא יביאהו לשלם בעל כרחו ואם יהיה לו ברצונו יחזיר, ולכן עם כוא השמיטה ולא החזיר ישמט כי נראה שאין לו להחזיר, ואם יהיה לו וירצה מדעתו יכול להחזיר גם לאחר השמיטה.

נראה מקומות עיין פצה תע"ה.

משנה הלכות

שביעית משתשקע החמה^ב. ומצוה זו חובת גברא הוא, ונוהג בין בארץ ובין בתורל, ומיהו גזה"כ דאינו נוהג מדאורייתא אלא בזמן שהיובל נוהג. וכבית שני מחלוקת הראשונים אי היה נוהג מה"ת, ובזמן הזה עיין לעיל מצוה (תע"ה). ומיהו אף דהמצוה חובת גברא אפילו צווח איני משמט אינו כלום, דהחוב נפקע מאפקעתא דמלאכ, עבר וגבה החוב לאחר שביעית בע"כ הרי זה גזל וחייב להחזיר לו המעות, מת גובים מן היורשים^ה. סיבב אותו לאחר שגבה ככל אופן שהוא ואמר לו שהוא נותנו

לו במתנה, הרי אלו שלו ונפטר מן הגזל.
הלואה לזמן. המלוה לזמן כגון לעשר או שישים שנה או יותר אין השביעית משמטת כל זמן שלא עבר הזמן. סתם הלואה אי משמט בתוך לי יום מחלוקת הפוסקים.^ו
חשמתת שבועה. ושביעית משמטת שבועה שנתחייב לו בשביל ממון ופטור מלישבע^ז. כפר בחוב ועברה עליו שמיטה ואח"כ הודה או באו עדים שחייב לא נשמט. ובהשגות^ח תמה האיך משמט שבועה

(ב) ר"מ שם היד חר"מ סי' ס"ל. (ג) ר"מ שם ה"ב, חר"מ שם ס"א. (ד) חר"מ נישן ל"ו ע"א ר"ה כסנן, מצ"ח. (ה) מצ"ח. (ו) ר"מ שם הכ"ט חר"מ שם ס"ו. (ז) ר"מ שם ה"ט חר"מ שם ס"ו. (ח) ע"י בב"ח חר"מ שם ה"ט ובב"א בקצה"ח ס"ק ד' וע"י מצ"ח. (ט) ר"מ שם ה"ז חר"מ שם ס"ו. (י) ר"מ שם ה"ח חר"מ שם ס"ו. (יא) שם ה"ח.

מצוה תעה

שלא נמנע החסד והצדקה (ל"ת ר"פ)

הזהיר הקב"ה שלא למנוע הצדקה ועשיית החסד מאחינו בני ישראל כשיש בידינו להחזיק להם, שנאמר (דברים מ"ו ז') לא תאמין את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחך האביון. משרשי המצוה כי העולם חסד יבנה, ויוצר כל העולמים מתחלה עלה במחשבתו לברא העולם במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים ושיתף מדת הרחמים למדת הדין, וכל מי שאינו מרחם על הבריות הרי הוא אכזרי, ומהפך סדר

משנה הלכות

לו מצוה ליתן לו, אין לו כסות מכסין אותו, קונים לו כלי בית ומשיאין לו אשה, היתה אשה משיאין אותה לאישי-נתארסו נותנין להם פרנסה לנישואין, ולנישואין אשה קודמת לאיש מפני שאיש דרכו לחזור אחר אשה, ואין אשה דרכה לחזור אחר איש, ועיין משנה הלכות כתובות (ס" קע"ט) פי' חדש כסוגיא שם. היה דרכו של עני לרכוב על סוס, ועבד לרוץ לפניו, וירד מנכסיו קנין לו אלו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו. לא היה ידו משגת נותן לו לפי השגת ידו, ומצוה ליתן עד חומש מנכסיו מן הרווח בכל שנה, אדם בינוני נותן אחד מעשרה, פחות מזה עין רעה, וכל הנותן פחות משלישית השקל בשנה לא קיים המצוה.

מי חייב ליתן, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחרים. יתומים אין פוסקין עליהם צדקה אפילו לפדיון שבויים ויש להם

כיון דאם יודה ישלם, וכתב דדוקא בכפר ונשבע אינו משמט אבל כפירה בלא שבועה משמט. ועיין טוש"ע" ואר"ת. שבועות השותפין והשומרין וכיצא משבועות שאם יודה משלם, אין שביעית משמט.

פורזבול ושאר פרטים. כתובע חובו וטען הלוה היה לו פרוזבול ונאכד נאמן. ת"ח שהלוה זה לזה ומסר דבריו לתלמידים אינו צריך לכתוב פרוזבול מפני ששמיטת כספים בזמן הזה מדרבנן ודברים כלבד נדחה. ונחלקו הפוסקים אי פרוזבול מהני מדאורייתא. ונוהג בזמן שהיובל נוהג, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים עד יבא מורה צדק.

תעה) גדר האיפור. אדם מישראל שיש בידו לעשות צדקה, ורואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלאו זה. במה ליתן. מצות צדקה כל מה שחטר

(יג) מ"ז. (יז) ר"מ שם ה"ז ת"מ מ"ז. (יד) ר"מ שם הכ"ד ת"מ שם מ"ג. (טו) ר"מ שם הכ"ז ת"מ שם מ"ב. (טז) ר"מ רמב"ד שם ה"ז. (יח) ת"מ שם מ"א. (יט) תעה. (א) ר"מ פ"ז מהל' מתנות עניים ה"ב י"ד ס"י רמ"ז מ"א. (ב) ר"מ שם ה"ז י"ד ס"י ר"ג מ"א. (ג) ר"מ שם פ"ח המ"ו מ"ז י"ד ס"י ונ"א מ"ח. (ד) ש"מ כתובות מ"ז ע"ב. (ה) ר"מ שם פ"ז ה"ז י"ד ס"י ר"ג מ"א. (ו) ר"מ שם ה"ה י"ד ס"י רמ"ם מ"א ב'. (ז) י"ד ס"י רמ"ח מ"א.

מצות המלך

הבריאה למדת הדין, וצדיק ה' צדקות אהב. ואין לך אדם בעולם שלא יצטרך למונת וחסדי אחרים לפעמים, ומיום הולדו מוטל על חסד וצדקת אביו ואמו לגדלו, ועל קרוביו וחבריו, ובמדה שאדם מודד מודדין לו, וכמ"ש רז"ל עניות הוא גלגל החוזר בעולם, ואמר ר' חייא לדביתהו כי אתי עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבנגך כדר"י גלגל הוא שחוזר בעולם (שבת קנ"א). וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מן השמים. ואמרו צדקה וגמילות חסדים שקולים כנגד כל המצות, ותורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים.

כ"ב פ' בתוכות ג' פ"א שבת ק"ח, ר"ס פ"ז ח' פ' ספנתות עניים, פ"ח ל"ב פ"ע ק"ה, פ"ג ל"א ר"פ פ"ע ק"ב, פ"ד ר"ס ר"ז, י"ד פ' ר"ט.

מצוה תעט

לעשות צדקה בשמחה (מ"ע קצ"ט)

צוה הקב"ה לעשות צדקה ולחזק יד העני בכל מה שצריך למחייתו, שנאמר (דברים מ"ז ח') כי פתח תפתח את ירך לו.

משנה הלכות

ממון הרבה, ואם לכבודם שיצאו עליהם שם טוב פוסקים, היו להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם ואין להם לאכול רק זו או יחזרו על הפתחים, האפורטרופוס נותן מנכסיהן¹. מי שאינו רוצה ליתן צדקה ב"ד כופין אותו ומכין אותו מרדות עד שיתן כראוי לו, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן², ודוקא באדם עשיר, ובאדם שאינו עשיר אין לדחקו יותר מדאי רק בדבר הראוי. והרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו, וכל דבר שבקדושה שעושה יהיה מהטוב והיפה,

בנה בית תפילה יהיה נאה מביתו, יאכיל לעני מהטוב שבשלחנו יכסה ערום מהיפה שבנכסיו, יקדיש מהיפה מנכסיו, ונאמר כל חלב להי"ם³. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעט מצות נתינת צדקה. מצות עשה לתת צדקה לעניי ישראל לפי השגת ידו, וצריך ליתנהו בסתר ולא יתפאר בצדקה ולא יתיהר בה⁴.

פדיון שבויים. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי עומד בסכנת מות והמעלים עינו עובר בלא

(ח) שם הי"ב י"ד פ' רמ"ח ס"ג. (ט) ר"ט שם ה"י י"ד שם ס"א. (י) ר"ט שם ה"א י"ד שם ס"ז. (יא) ר"ט סוף הל' איסורי מוכח פ"ז ה"א י"ד שם ס"ז. (יב) ר"ט פ"ז ה"א י"ד שם ס"ז. (א) י"ד פ' רמ"ח ס"ג ברמ"א. (ב) תעט. (א) י"ד פ' רמ"ח ס"ג ברמ"א.

משרשי המצוה עיין מצוה (תע"ח). וחייבין אנחנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לזרע אברהם, שנאמר למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו', ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה, שנאמר בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושניה בצדקה. ולעולם אין אדם מעני מצדקה, ואין דבר רע ולא היוזק נגלל בשכיל הצדקה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום. וכל המרחם מרחמין עליו, וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם בודקין על יחומו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו. וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם, ואם לא ירחם אח על אח מי ירחם עליו, ולמי עניי ישראל נושאין עיניהם, הלעכו"ם ששונאים אותם ורודפים אחריהם, הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן (רמב"ם פרק י"א מהלכות מתנות עניים).

מראה מקומות עיין מצוה תע"ח.

משנה הלכות

המך ונתן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות שלא יצטרך לבריות. שניה לה הנותן ואינו יודע למי נתן והמקבל אינו יודע ממי קבל. ג) יודע הנותן ולא ידע המקבל, ד) יודע העני המקבל ואינו יודע הנותן, ה) הנותן לעני קודם שישאל, ו) נתן לו כראוי אחר שישאל, ז) נתן לו פחות משישאל בסבר פנים יפות, ח) הנותן לו בעצב.¹
שאר פרטים. עוד יש דין קדימה בצדקה, קרובו עני קודם לעניים אחרים. עניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. עשיר שצריך הלואה מצות

תאמץ לבכך, ולא תקפרץ את ידך, ולא תעמוד על דם רעך, ולא ירדנו בפרך לעיניך, ומבטל מצות פתוח תפתח את ידך, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, ומצות הצל לקוחים למות, והרכבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפרדיון שבויים. אין פרדיון שבויין יותר מכדי דמיהן. ואם היתה אשתו פודה דאשתו כגופו² (עיין משנה הלכות כתובות סי' ט"ו)

ח' מעלות לצדקה. ושמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו הגדולה בצדקות מי שמחזיק בישראל

ב) ר"מ פ"ח מהל' מתנות עניים ה"י יוד' סי' ר"ב ס"ב ג'. ג) ר"מ שם ה"ב יוד' שם ס"ד. ד) עיין שם ברמ"א ואה"ע סי' ע"ח ס"ב ברמ"א. ה) ר"מ פ"י ה' יוד' יוד' סי' רמ"ט סעי' ו"ג. ו) ר"מ שם פ"ז ה"ג יוד' סי'

מצות המלך

מצוה תפ

לא למנוע להלוות מפני השמיטה (ל"ת רפ"א)

הזהיר הקב"ה שלא למנוע להלוות לישראל מפני פחד השמיטה, שנאמר (דברים מ"ו מ') השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וגו'.

משרשי המצוה כדי לחזק ולקבוע בנפשינו מדת הנדיבות ולהרחיק בתכלית ריחוק מדת הבילות, ואין נדיב יותר בעולם כמלוה מעותיו בלי משכון עם היותו יודע שהזמן קרוב להשמיט מעותיו ולהפסידו ממנו באם לא יוכל לגבותם קודם השמיטה. והוציא הכתוב בלשון השמר לך לומר שאל יעלה על רוחך כי על נזק הדל אני מזהירך פן יחסר לו אשר לא משנה הלכות

להלותו. מה שנהגין לפסוק צדקה עבור מתים בשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם^ז, ומיהו הנותן עבור רשע אינו מועיל^ח. ומצוה להנות לאחר ולייעצו עצה הגונה^ט. (ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קנ"ד) עבריין עובר עבירה להכעיס ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו, משומד לחיאכון אינו חייב להחיותו ואסור לפדותו^י. מפרנסים עניי עכו"ם מפני דרכי שלום^{יא}. ואסור לישראל ליטול צדקה מעכו"ם בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות מותר^{יב}. מי שיש לו מעות מאתים זה אל יטול מן הצדקה^{יג}, ויש מי שאומר דבזמן הזה נוטל עד שיהיה לו קרן שיתפרנס הוא ובני ביתו מהירווח^{יד}. וגדולה צדקה שמקרכת הגאולה^{טו}, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תפ) חומר האיסור. כל הנמנע מלהלוות לחבירו קודם השמיטה מחשש שלא יחזיר לו הלוה לפני זמן השמיטה שישמט החוב נקרא בליעל, וחוטא, ועובר בבי' לאוין ועשה, דהכי דרשו בספרי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, ועשה דנתן תתן לו^{טז}. וחטא גדול הוא הקישו הכתוב לעע"ז, ונראה בו חוסר אמונה והבטחון בהבורא ית"ש אשר הוא הכל יכול כי אבן בותן האמונה השלמה הם הפעולות שאדם עושה על צד ההבטחה שהוא מבטיח עצמו באדון כל. ואדם שיאמר מאמין הוא אך ורק לא יתן מעותיו על פני המים, ואם לא יתן לו משכון שזה בכפלים, וערוכ בטוח חזמן מוגבל למתי יחזיר, על מה יהיה מעותיו על מגן בלי ריות, לכן נשבע להלוות

י"א ס"ג. ז) תריס ס"י צ"ו ס"א. ח) ירד ס"י רמ"ט סמ"ו ברמ"א. ט) מ"ו שם ס"ק ה'. י) תריס שם. יא) ירד ס"י רמ"א ס"ב, ועיין ש"ך שם ס"ק א' ג' ומ"ו ס"ק א'. יב) ר"מ שם ה"ז ירד שם ס"א ברמ"א. יג) ר"מ שם פ"ח ה"מ ירד ס"י רמ"א ס"א. יד) ע"י ר"מ שם פ"ט ה"ג ירד ס"י רמ"א ס"א. טו) ירד שם ס"ב. טז) כ"ב י' ע"א. תפ. א) ר"מ פ"ט מהל' שמיטה ה"ל.

תתן לו, כי לא כן הוא ועל הנוגע לך מזהירך כי יקך עון. וזהו שאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה של שמיטת קרקעות וכרמים וזיתים, ובהם כמונו כעניים שוים בהם, ואיך עוד אפתח ידי לתת עוד לו מממוני צדקה, נמצא העניים אוכלים אותנו בשלש פיות. דע כי לב בליעל הוא, קשה המעשה כע"ז כמ"ש ז"ל כל המעלים עינו מן הצדקה כאלו עובר ע"ז, נאמר כאן בליעל ונאמר יצאו אנשים בני בליעל.

שביעית פ"ו גמין ל"ו. ר"מ פ"ט שמיטה. פה"ס ל"ח ר"מ. פ"ג לאין רע"א. פ"ק ס"ו ר"ח.

מצוה תפא

שלא לשלוח עבד עברי בלא הענקה (ל"ח רפ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לשלוח עבד עברי כשיצא לחרות בידים רקניות, שנאמר (דברים מ"ו י"ג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם.

משנה הלכות

הזהירנו בדברים ואף על פי שאפשר בתקנת אחרות שלא תשטמ. שכר המלוה ושאר פרטים. והמלוה לעני בשעת דחק ואינו חושש שמא תשטטנו שביעית הבטיח הקב"ה שכרו בעוה"ז, שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נהג ובזמן הזה מדרבנן. וכתב רבינו יונה ז"ל ק"ו בזמן שלא יפסיד חובו כי יגדל חטאו המקשה לבו שלא להלוות. תפא) גרדי הלאו. המשלח עבדו או אמתו העברים ריקם בצאתו מאתו בסוף שש או ביובל או במיתת האדון או אמה בסימנין, ואינו מעניקן מפירותיו שעבדו אצלו וחננו ה', הרי זה עובר בלאו זה.

אבל רק באופן שיהיו מעותיו צרוות תחת מראשותיו במשכון של זהב, אין לבו שלם באמונה, שאינו בוטח בה' וחושב שח"ו אין ביכלתו ית"ש לאבד מעותיו באופן אחר, נמצא חסרון הבטחתו יורה על מיעוט האמונה. פרוובול. ואף על פי כן כשראה הלל הזקן שמונעין העם מלהלוות זה את זה עמד ותיקן פרוובול, וכל מי שרוצה שלא ישטטו מעותיו ילך לב"ד ויכתוב פרוובול לעצמו ואין מעותיו נשטטימ (עיין לעיל מצוה תע"ה-ד). וכתב החינוך ז"ל ואולי יעלה על מחשבתך בני לומר ואיך ימנע אדם מהלוואה לעולם מפני זה, ולמה נכתב על זה לאו, והלא בידו להתנות על מנת שלא תשטטנו שביעית, והתיי כי התורה

כ) שם המ"ע פ"ט ח"מ ס"ו ס"ק ל"ו. ג) ר"מ שם הל'. ד) שערי תשובה שער ג' ס"ו ס"ז. תפא. א) ר"מ פ"ג מהל עברים ה"ד.

מצות המלך

משרשי המצוה למען נזכור כי עבדים היינו בארץ מצרים, ולא שלחנו ה' אלקינו ריקם אלא כביות מצרים וכביות הים, ובוה נרחם על העני. לבר שצריך ליתן שכרו ולהעניקו אחר שה' יתברך שלח ברכתו בבית ובשדה בהיותו בבית אדוניו, שמא זכותו עם מרחתו גרמו לברכה. ובמדרש העניק תעניק, והלא דברים ק"ו ומה אם רשעים שהם נמכרין כנגבותם אמר הכתוב תעניק, צדיקי עולם שעושי רצונו והוגים בתורתו בכל יום תמיד על אחת כמה וכמה, מיסורין של צדיקים בעוה"ז אתה למד פורענותן של רשעים בניהנם, ומשלות רשעים בעוה"ז אתה למד מתן שכרם של צדיקים כגן עדן. ואם כשהייתם פטורים מן המצות נתן לכם ביות מצרים וביות הים, מי שעוסק בתורה ובמצות יומם ולילה ודאי אין קץ לשכרן, ואם תראה שהם בדוחק ובעוני בעוה"ז לפי שאי אפשר לתת להם אפי' אחת מאלף אלפי אלפים משכרן.

קדושין י"ד, ר"ס פ"ג מעבדים, פה"פ ל"ג מ"ע קצ"ו, פ"ג לאין קצ"ח עשין פ"ד, יראים רפ"ו.

משנה הלכות

עבדים שאין להם הענקה. עבד עברי היוצא בגרעון כסף אין מעניקין אותו, כדאיתא בקדושין (ט"ז) וכי תשלחנו חפשי מעמך מי ששלחו חפשי, אבל זה אין שילוחו חפשי מעמך כי העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבוד בהם, ועל ידי כן יצא בעל כרחו של אדוניו. ובמוכר עצמו חכמים אומרים דאין מעניקין לו ור' אליעזר אומר זה וזה מעניקין לו, והרמב"ם והיראים פסקו דאין מעניקין לו. וכבר תמהו כל נושאי כליו של הרמב"ם ז"ל דפסקו סותרים, דבפ"ב מהל' מלוה' פסק כר"ג ובקדושין' משמע דחכמים לא ס"ל כר' נתן ועיין ש"ך תו"מ סי' פ"ו, ובא"ז

הגדול סי' פ"ד, ובספרי משנ"ה כתובות (סי' רל"א).¹ ובמל"מ² כתב דמוכר עצמו כיון דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית אין לו הענקה, ובתדושי הארכת"י דהיכא דרוצה בשפחה מוסר לו וכדעת הט"ז פ' משפטים, והבאתי ראיה מגמ' קדושין ס"ט זיל גנוב ואיזדבין בעבד עברי ומוסרין לו שפחה כנענית. ועיין יד אליהו (סי' צ"ח) מה שפ"י שם אריכות גדול בפ"י הגמ' דקדושין הנ"ל, וס"ל דלא כהט"ז. ונראה דאם היה במציאות בזמן שהיובל נוהג שיסתפקו אי מעניקין לו או לא היה יכול לומר קים לי כפוסקים דאין לו הענקה ואינו עובר בלאו.

(ב) שם. (ג) שם ה"ב. (ד) ה"ז. (ה) מ"ו ע"א. (ו) ס"ק נ'. (ז) ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' רל"ד-רל"ה ועיין חידושי משנה הלכות לפסחים רף ל"א ע"א. (ח) הל' עבדים שם. (ט) עיין שרית משנה הלכות שם סי' רל"ב.

מצוה תפב

להעניק עבד עברי (מ"ע ה')

צוה הקב"ה להעניק העבד עברי כשיצא לחפשי ולא יצא בידים ריקניות, שנאמר (דברים מ"ו י"ד) העניק תעניק לו. משרשי המצוה מה שכתבה התורה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ודרשו בספרי מה אני הענקתי ושניתי לך אף אתה הענק ושנה לו, ומה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תן לו ברוחב יד. כי האיך יחזור אל ביתו לאחר שש שנים בידים ריקניות, ובביתו אין כל. והמעם שמוכר עצמו אין מעניקין לו כיון שהוא קבל שכר עבודתו והרי הוא כשאר שכיר

משנה הלכות

ובין ממינים הרבה. אין לו כלים אלא כספים ובגדים, דעת המהרי"ט דמכל מקום נותן לו שיעור ל' סאה והמלי"ט חולק עליו, ועיין תומים וקצה"ח סי' פ"ו. ואינו חייב בהענקה רק בעבד שרבו יכול למסור לו שפחה כנענית.

בעלות הענק. ענק עבד עברי לעצמו, ואין בעל חובו גובו ממנו, ואין רבו חייב להעניק בעל חובו (ראין בו משום שיעבודא דר"ג), ואין העבד חייב לפרוע חובו מהענקתו (ועיין תומים ח"מ סי' פ"ו וקצה"ח שם). ענק אמה העבריה ומציאתה לאביה, מת אביה קודם שיבא לידה הרי הן של עצמה, ואין לאחיה בה כלום, שאין אדם מוריש זכות שיש לו בכחו לבנה.

שאר פרטים. ברח העבד ופגע היובל פטור מהענקה. עבד שעבד שלש שנים וחלה שלש רבו חייב בהענקה, חלה יותר משלש דחייב להשלים ופגע בו היובל יוצא ומעניקין. התנה עם אביה על מנת שלא להעניק

מחילה ושאר פרטים. מחל לו העבד על ההענקה אינו עובר בלאו ומיהו לא קיים העשה, ואם העניקו ואח"כ החזירו לו בדבר מועט ואפילו בחנם הרי זה קיים העשה. ונוהג בזמן שדין עבד עברי נוהג ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה.

תפב) חיובי העשה. מצות עשה להעניק לעבדו או אמתו

היוצאים ממנו בשש או ביובל או במיתת האדון או כסימנים, להעניק להם מדברים שיש בה ברכה מחמת עצמן, כגון צאן, גורן, ויקב, וכן כל שאר דברים חוץ מכספים ובגדים. ונותן לו מכל מין ומין, אין לו ממין אחד אין צריך לקנות וליתן לו, אלא נותן לו ממינים אחרים. ונותן לו לפי הברכה, שאם נתברך יותר בזמן שהעבד היה אצלו נותן לו יותר, ומיהו אפילו לא נתברך בגללו מחוייב בהענקה, ונראה דאפילו פחתו נכסיו ג"כ מחוייב, ולא יפחות לו משהו ל' סאה, בין ממין אחד

תפב. א) ר"מ פ"ג מהל' עבדים הי"ד. ב) ע"י שם במל"ט. ג) ר"מ שם. ד) מל"ט, ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רל"ב. ה) ר"מ שם מהל' ע"י. ו) שם. ז) מ"ז.

מצות המלך

שכא בשכרו, ועוד שיש לו. אבל מכרוהו ב"ד כגנבתו שאינו מקבל כולם, ששכרו לקחו הב"ד ונתנוהו להגנב בתשלום גנבתו, ונמצא עני זה יוצא בפחי נפש לאחר שש שנים ואין לו אף מוזן מעודה אחת. עוד אמרו בזה כי מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית ועובד ביום ובלילה, צוה הכתוב להעניק לו, משא"כ במוכר עצמו שאין רבו מוסר לו שפחה כנענית. וכתב רבינו יצחק הפרחי ז"ל ורומז ע"ע שיוצא בשביעית חפשי למטטרון שר הגדול הנקרא עבדו של יוצרינו, ונקרא כלפי מעלה עבד עברי (מצ"ד מצ' תק"א) והמשכיל יבין סוד הגאולה.

מראה מקומות עין מצוה תפ"א.

מצוה תפג

שלא לעבוד בבהמת קדשים (ל"ח רפ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות עבודה בקדשים, שנאמר (דברים מ"ו י"ט) לא תעבוד בבכור שורך.

משרשי המצוה כדי שלא ליהנות מקדשי ה' שכיון שנתקדשו שם קדשים עליהם, וכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא הוא, והנהנה מהם הרי הוא כאלו גזול מה'. גם כי אם נתיר לעשות מלאכה וליהנות מבהמת קדשים יבאו להשהותם זמן הרבה ולא יקריבם כדי ליהנות מהם ומעבודתם. ויבאו לידי מכשול בהם, ולפעמים ירבה בעבודתה עד שתכחיש הבהמה

משנה הלכות

תפג) דיני מעילת. כל הנהנה מקדשי ה' כשוה פרוטה, בין קדשי קדשים, ובין מקדשים קלים, בין מדברים הקרבים על גבי המזבח, ובין מקדשי בוק הבית, הרי זה מעל". ועיין למרן זקני בשו"ת בית שערים או"ח סי' ש' מה שהאריך בתו"י כריתות י"ג דבקרדה"ג יש מעילה אפילו לא שוה פרוטה. ואם עבר במזיד לוקה ומשלם

תנאו קיים, ואם מת אביה והעניקה שלה חייב להעניק מכל מקום". אין האמה העבריה או עבד עברי יוצאין בראשי אברים". ייעד אותה האדון לעצמו או לבנו, הרי היא כשאר ארוסות ואינה יוצאה אלא בגט ככל נשי ישראל. ונהג בזמן שדין עבד עברי נהג בזכרים ונקבות. וצ"ע אי כופין אעשה זו כיון שמתן שכרה בצדה.

(ח) שם. (ט) ר"מ שם פ"ד ה"ו. (י) שם ה"ו. תפג. (א) ר"מ פ"א מ"ה מעילה ה"א. (ב) ע"כ ר"ה ואשם אחר.

מעבודתה הרבה, וכל שכן שתמות ונמצא ההקדש מפסיד. ורמו יש שכל המתקדש לעבודה ה' אסור ליהנות ולעבוד בו עבודת חולין, וע"ד שאסור להשתמש עם הכהן שנתקדש לעבודתו ית"ש, וקדושתם עליהם וכל המקבל עליו עול תורה אסור להשתמש בו תשמיש של חולין והמשתמש בתגא חלף, כי כל מעשיו ועתיו ורגעיו מקודשים לשמו יתברך.

מטת כ"ב חולין ק"ל ק"ב תמורה י"ב בטורות כ"ה, ר"ט פ"א ממעילה, שה"ט ל"ח ק"ג ק"ד, פס"ג לאוין ש"ט ש"א, יראים שפ"ד, פס"ק סי' ר"ח.

משנה הלכות

ואם עשה לצרכו ולצרכה עובר. בהמת הקדש שנפל בה מום נפדית אסורה בגיזה ועבודה עד שתשחט, נשחטה אחר פדיונה הותרה באכילה, כמה דברים אמורין כשקדם הקדשן את מומן, או קדם מום עובר להקדשן, אבל המקדיש בעלת מום קבוע למזבח אינה אסורה בגיזה ועבודה אלא מדבריהם, נפדית תצא לחולין לכל דבר, חוץ מן הבכור ומעשר שהקדושה חל על גופן אע"פ שהן בעלי מום קבועים מתחילתן ואינם יוצאין לחולין ליגזו וליעבד לעולם. קדשי בדק הבית אסורין בעבודה מדברי סופרין, והעובד בהן מכין אותו מרדות. אסור להרביע בבכור או בפסולי המוקדשים משום עבודה^ט (עיין מ"מ פ"א ממעילה^ה וח"ס יו"ד סי' ש"ה). המקדיש עובר למזבח אמו אסורה בעבודה מדברי סופרים^ז. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות שאם עבר והקדיש בהמה בזמן הזה ועבד בה חייב מלקות.

מה שפגם (ר"מ ועיין בגליון הרמב"ם בשם שו"ת דבר שמואל סי' שכ"ו מה שתי' דאין לוקה ומשלם) ובשוגג משלם מה שנהנה ותוספת חומש ומביא איל בשני סלעים לאשם מעילות^ז, (ועי' לעיל מצוה קכ"ז דין אשם מעילות). ספק קדשים אסורין בעבודה ואין לוקין עליהן^י. דברים שהותרו לאכילה מן הקרבנות כגון בשר חטאת ואשם אחר זריקת דמם, או שתי הלחם אחר זריקת דם שני הכבשים, אין בהם מעילה אפילו אכלם הזר, וכל כיוצא באלו שהן מותרין למקצת בני אדם ליהנות בהן, ואפילו נפסלו ונאסרו באכילה הואיל והיה להן שנת היתר אין חייבין עליהן מעילה^ה.

עבודה כבהמת קדשים. עבודה שהוא לצורך הבהמה, כגון עשה סנדל לבהמה בשביל שלא תחלוק, פרס טליתו עליה שלא תצטנן או מן הזבובים, הכניסה לריבקה בשביל שתניק ודשה מאליה, וכיוצא בזה אינו עובר,

(ג) ר"מ שם ח"ג. (ד) שם הל"ח. (ה) שם ה"ב. (ו) שם פ"א מ"ה הל' מ"ח. (ז) שם פ"א מ"ה הל' מעילה ה"ט. (ח) שם ה"ב. (ט) שם ה"ט. (י) שם. (יא) שם ה"ג.

מצות המלך

מצוה תפד

שלא לגזוז בהמת קדשים (ל"ח רפ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לגזוז בהמת קדשים, שנאמר (דברים מ"ו י"ט) ולא תגזו בכור צאנך.

משרשי המצוה לפי הפשט משום מעלת קדשים, ואפילו קדשים שאינם ראויים למזבח אסורים בגיזוה ועבודה, וכל זה הרחקה יתירה מקדשי השם. ואמרו חז"ל שאם תתיר להם התורה גיזת קדשים חיישינן שישהנו בשביל צמרן ויגדלו מהם עדרים עדרים ויבאו לידי מכשול. ומהאי מעמא אסרו נמי אפילו נשר הצמר מעצמו שלא ליהנות ממנו קודם שחיטה, דילמא משהו להו, גם כי עורות קצת קדשים לכהנים, והגזוז צמרן נמצא גזול הכהנים, ולהמתין ולהשהות עד שיחזור ויגדלו

משנה הלכות

תפד) גדרי האיסור והחיוב. כל קדשי מזבח, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים, אסורין בגיזוה, והגזוז את השור וכ"ש השה לוקה, והתולש שער אינו כגזוז, ואינו לוקה עד שיגזוזו כדי רוחב הסיט כפול^א. וכמה הוא רוחב הסיט, הוא שיעור הריות שבין אצבע לאמה^ב.

חצי שיעור. וחצי שיעור אסור מה"ת ככל חצי שיעור^ג (מלבד להח"צ^ד דרק באכילה כן), גזו כחצי שיעור היום וחזרו וגזו כחצי שיעור לזמן מרובה מצטרף^ה, גזו כחצי שיעור ונשרפו וחזרו וגזו כחצי שיעור תלוי בספקת הפמ"ג כפתחה כוללת לה' שבת ע"ש. גזוז חצי שיעור מבהמה זו, וחצי שיעור מבהמה זו אינו מצטרף, גזו מבהמה אחת כמה שיעורים אינו חייב אלא אחת, ואם התרו בו חייב על כל שיעור ושיעור^ו.

דין השערות שנתלשו אפילו בהיתר. מותר לתלוש שער לכתחלה מן הקדשים כדי להראות המום למומחה, ואותן השערות שתלש אסורים בהנאה אפילו לאחר שישחטו, גזירה שמא ישהה אותן הואיל ואינם בני כפרה, אבל צמר הנושר מן החטאת והאשם, לאחר שנשחטה מפני מומן מותר בהנאה, הואיל ולכפרה הן באים לא ישהה אותן, נתלש מן התודה ספק אי מותר בהנאה לאחר שחיטה, כל שנתלש מן הקדשים אחר שנפל בהם מום מותר בהנאה חוץ מהבכור והמעשר^ז.

גיזוה המותרת. השוחט קדשים תולש השער מכאן ומכאן לעשות מקום לסכין ולא ייזונו ממקומו^ח. המקדיש עובר למזבח, אמו אף על פי שאסורה בעבודה (עיין לעיל מצוה תפ"ג) מותרת בגיזוה לפי שאין בה הפסד

תפד. א) ר"מ פ"א מהל' מעילה ה"ז. ב) רש"י שבת ק"ה ע"ב ד"ה הסיט כפול, אך עיי' ברשב"ם פ"ט מהל' שבת ה"ז. ג) מ"ח מצוה חפ"ז. ד) ס"י פ"ו. ה) מ"ח שם. ו) שם. ז) ר"מ הל' מעילה שם ה"י. ח) שם ה"יא.

אי אפשר, ועוד כי לפעמים בשעת גיזה יעשה בה מום ויאכרנה מן ההקדש, גם כי תצטנן ותמות בעת החורף. ועד"ה כי צאן רומז למדת הרחמים, וישראל רחמנים הם, ונמשלו לשה וצוה שלא לגוזן שלא למעט הרחמים מן העולם.

מראה מקומות עיין מצוה תפ"ג

מצוה תפה

שלא נאכל חמץ ע"פ אחר חצות (ל"ח רפ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר בניסן אחר חצות, שנאמר (דברים מ"ז ג') לא תאכל עליו חמץ. משרשי המצוה כי אחר חצות משינמו צללי ערב כבר הוא זמן שחימת הפסח ואין שוחטין הפסח על החמץ, ואם יותר באכילת חמץ עד הערב אולי לרוב מרדות הקרבת הפסח

משנה הלכות

מתחלת שעה שביעית ביום, והעובר ואוכל כזית חמץ לוקה מן התורה לרמב"ם*, אבל הרמב"ן והסמ"ג ושאר ראשונים חלקו עליו ופסקו כר"ש דאינו עובר כלאו אלא שהוא אסור מן התורה². ולר"ח אין נפקא מינה דלעולם אסור, אלא לענין פסול עדות שאם לוקה עליו נפסל בעדות, ובאיסור דאורייתא שאין בו מלקות אינו נפסל דאורייתא, עי' חו"מ סי' ל"ד ס"א וברמ"א שם. ויש עוד דעת בעה"מ דלר"ש מה"ת אינו אסור בע"פ כלל אלא מדרבנן, וחלקו עליו הפוסקים. ועיין בית שערים (או"ח סי' קפ"ו) מה שהעלה פי' חדש בדברי בעה"מ הנ"ל. וחייב לבערו מן העולם לגמרי.

שעות איסור דרבנן. ומדרבנן אסור לאכול כל שעה חמישית ואפילו דבר שאין איסורו אלא

לולד, הקדיש אבר אחד הרי זה ספק אם אסורה כולה בגיזה ועבודה, ואינו לוקה³. הגוזז את המתה פטור⁴. שאר פרטים. ונוהגין לאוין אלו גם בעוף, ואסור לעבוד בהם עבודה, או למרות הנרצות שלהם⁵. ובספרי וש"ס בכורות דף ט' ע"ב, בככור שורך אי אתה עובד, אבל אתה עובד בשלך ושל אחרים, פי' עכו"ם, ר"ש אומר בככור שורך אי אתה עובד, אבל אתה עובד בפטר חמור, (ועיין סמ"ג ויראים). ואיסור זה נוהג בקדשי עכו"ם⁶. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ועיין בסמוך מצוה (תפ"ג).

תפה) גדרו איסור חמץ ע"פ אחר חצות. קיום המצוה, אסור לאכול חמץ ביום ניסן בניסן מחצי היום ולמעלה, שהוא

(ט) שם הי"ג. (י) מצ"ח שם. (יא) שם. (יב) שם. תפה. (א) ר"מ פ"א מהל' חמץ ה"ח אר"ח סי' תמ"ג ס"א ומצ"א שם ס"ק א'. (ב) ע"ש בתנ"י אות ו' ורמב"ן במד"מ, הובא בחזקתו. (ג) ועי' משנה הלכות בחידושים

ישכח מלבעד החמץ ולאכלו קודם הלילה, והזהירה התורה שלא לאכול לאחר חצות ויבעד הכל קודם חצות. והקרא מוכיח בדברינו שנאמר לא תאכל "עליו" חמץ, ועליו קאי על הפסת, שכיון שהגיע זמן שחיפתו אסור בחמץ מדאורייתא, וחכמינו ז"ל עשו הרחקה יותר. עוד נראה שעם אחר לפי שאסרה תורה לאכול חמץ בפסח, ואם יאכל חמץ ערב פסח בין השמשות ויכנס מיד בחג הפסח וכריסו מלא בחמץ שלא נעכל, ונמצא נהנה מחמץ בפסח, הזהירה התורה שלא לאכול חמץ מחצות ועד הלילה שהוא שש שעות, הזמן היותר גדול לשיעור עיכול, וכל חמץ שיאכל יתעכל בזמן הזה או שיתקלקל במעיו ויפסד לגמרי במעיו ויכנס לחג מהור גברא, כי חום הטבע יהפך החמץ לדם ובשר שבאדם (ועיין חת"ס יו"ד סי' צ"ד, ופמ"ג סימן תמ"ז).

פסחים כ"ט, ר"ט פ"א מחמץ, פה"ט ד"ת קצ"ט, פמ"ג לאוין ע"ז כלל מצוה זו עם אכילת חמץ בפסח, אורח סי' תל"א ותמ"ב.

משנה הלכות

מדברי סופרים בפסח¹. ומותר עדיין בהנאה, ואפילו חמץ גמור, ולפיכך יכול למכרו לגוי אפילו הרבה יחד, או ליתנו לבהמה חיה ועוף של ישראל, ובלבד שיהיה שיאכלנה עד סוף שעה חמישית². ומתחלת שעה שישית ולמעלה אסרוהו גם בהנאה, ואינו יכול למכרו לגוי, ולא ליתנו במתנה, ולא להפקירו, ולא להאכילו לבהמה³, ואפילו לבהמה של הפקר אסור⁴. בדיקת וביעור חמץ. ועוד הוסיפו חכמים ותקנו לחפש אחר החמץ מליל י"ד ולהוציאו מגבולו, וגזרו שאין הפקר מועיל כלום לחמץ

בעין אף קודם שהגיע זמן איסור הנאתו, וצריך לבערו או למכרו לעכו"ם⁵. שאר פרטי דינים בחמץ ע"פ. ואסור להריח פת של עכו"ם משעה שישית ואילך⁶. ושעות הללו חושבין לפי אורך היום וקצרו (כלומר שעות זמניות). המוצא חמץ ברשותו לאחר ו' שורפו מיד⁷. מי שנפל לו חמץ בירושה לאחר חצות ולא מכרו המוריש לעכו"ם, מחלוקת בין האחרונים ז"ל אי נאסר וצריך לעשות שאלת חכמ"ב. ונחלקו האחרונים ז"ל אי חצי שיעור חמץ אסור בע"פ עיין מל"מ⁸. ועיין לעיל מצוה י' וי"א לענין כל יראה וכל

לפסחים דף כ"ח ע"ב. (ה) ר"ט שם ה"ט י' אורח שם. (ו) ר"ט שם אורח שם וסי' תמ"ב סי' ב'. (ז) ר"ט שם וסי' תמ"ב סי' ב'. (ח) ר"ט שם פרק ב' הלכה ב' ג' מפ"א דה"א אורח שם סי' ב'. (ז) עיין הגמ"י שם אות כ' אורח סי' תמ"ב סי'. (ח) ר"ט שם פרק ב' הלכה ב' ג' מפ"א סי' תל"א סי' ב'. (ט) באר"ט סי' תמ"ז סי' ו' בשם אורח כלל ל"ט, ועיין שד"ח מערכת תרי"ט סימן א'. (י) טרו"ו סי' תמ"ז סי' ג'. (יא) ר"ט שם פ"ג הל' ותי' אורח סי' תמ"ז סי' א'. (יב) חק יעקב סי' תל"ה סי' ב' ושורע הגרש"ו שם בק"א, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ר"צ רצ"ב. (יג) פרק א' הלכה ו'.

מצוה תפו

שלא להותיר מבשר חגיגה (ל"ת רפ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להותיר דבר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי, שנאמר (דברים מ"ז ד') ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר.

משרשי המצוה כי החגיגה הבאה עם הפסח היא להגדיל השמחה שבאה ברבוי בשר, ונצטוינו שלא להותיר כל מכל בשר הנשחט לכבוד שמחת הפסח, אלא יאכל כולו ביומו להרבות גילה ונשבע שמחות. ואם תתיר לו התורה להותיר לסעודה אחרת או יצמצם מאכילתו בדרך העולם.

משנה הלכות

ומקריבין אותה ממצות מעשר שני, ובהמת מעשר שני כיון דאינה חובה. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד היינו י"ד וליל ט"ו ויומו עד ביאת השמש. והמותיר ממנה עד לאחר שהעריב שמש מיום ב' עובר בלאו, ואינו לוקה לפי שניתק לעשה, ומצוה לשורפו באש ליום השלישי שהוא יום ראשון דחיה"מ.

זמנה. זמן הקרבתה אחר חצות קודם שחיטת הפסח ולא כפסח שנשחט אחר התמידה. חל ע"פ בשבת לא היו מקריבין חגיגה, ודעת ר"י מאורלייניש והר"י מקורבלי' דהוי מקריבין חגיגה ערב שבת ואוכלין אותה מוצאי שבת ליל פסח, והרא"ש דחה דבריהם. (עין משנה הלכות ח"ג סי' ר"ח ור"י).

קרבנות החנים ושאר פרימים. ואין אדם יוצא בחגיגה זו

ירי חובתו בשלמי שמחה, שהיא מצות עשה בפני עצמה. ושלושה קרבנות היו

ימצא בע"פ ולענין תערוכת חמץ. מי שיש לו שיניים זרים יש להכשירם בע"פ קודם חצות בכלי שני. והמדקקים אופין מצות מצוה אחר חצות. ויש לזהר בזה אם אפשר כי להרבה ראשונים אינו יוצא במצה אחרת, עיין טור"י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תפו) דיני חגיגת י"ד. קרבן חגיגה זו באה מן הבקר ומן הצאן ומכל מין המקריבין מהן שלמים דהקרבן זה הוא שלמים לכל דיניה, באה עם הפסח כדי להגדיל השמחה, וכדי שיהא נאכל הפסח על השובע. ולפיכך אינה באה אלא כחול, ובמיעוט, כלומר שיש הרבה אוכלין ומעט בשר פסח, ואינה באה אלא כשהפסח בא בטהרה, היו פסחים הרבה ואוכלין מועטין אין החגיגה באה. והחגיגה רשות היא, רצה מביא לא רצה אינו מביא.

(ד) ע"י שריפת משנה הלכות חיד סי' ס"ח צ"ל. (ט) ע"י שריפת משנה הלכות מדה"ח סי' שפ"ו. (ז) סי' תניח. (ח) תפו. (א) ר"מ פ"י הל' קרבן פסח ה"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) מ"ח ע"פ תענה ח' ע"א. (ד) ר"מ שם. (ה) מ"מ הל' כל מקדש פ"ו ה"י מ"ח. (ו) ר"מ הל' ק"פ פ"י ה"ב רא"ש פרק ע"פ סי' כ"ה. (ז) הובאו ברא"ש שם. (ח) שם. (ט) חינוך, תני ר"מ פ"ב מהל' תענה ה"י וראב"ד וכו' ולח"מ שם.

מצות המלך

וכפרט העניים שמוזנותם מצומצם בכל השנה ואוכל קמעא ומשייר קמעא, ויבא להשאיר גם ממנה, ועל ידי זה יצא מעיקר הכונה אשר נשמחה. ומכל מקום לא נעשית נותר מיד בחצות כפסח, ראולי גם בשביל זה ימנע לשוחטה, כי יחוס על הכשר שלא יתותר ונמצא גם כן חסר השמחה. ולפיכך זמנה עד יום ג' שאם יתותר מלילה ראשון שלא יוכל לצמצם כשיעור אכילה דוקא יאכלנה למחרתו בשמחה. זה מה שנאמר כאן לבר מהמעם שנתבאר בכל נותר.

מפסח ע"א, ר"מ פ"י מק"ט, פה"מ ל"ח ק"ח, פס"ג לאין שפ"ט.

מצוה תפז

שלא להקריב הפסח בבמת יחיד (ל"ח רפ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להקריב הפסח בבמת יחיד ואפי' בשעת היתר הבמות, שנאמר (דברים ט"ז ה') לא תוכל לזבוח

משנה הלכות

מקריבים כל אדם מישראל בכל אחד מהמועדים, והם א) עולת ראה (מצ' ת"צ), ב) שלמי שמחה (מצ' תפ"ח), ג) קרבן חגיגה (עיין לעיל מצ' פ"ח). כשר חגיגה שעלה עם הפסח על השלחן, וכן כל התבשילין העולין עם הפסח על השלחן מתבערים עמו ואינן נאכלין אלא עד חצות כפסח עצמו, גזירה מפני התערובות. ונוהג בזמן שהפסח נוהג בזכרים ונקבות, והמותר מבשר חגיגה עובר בלאו ואינו לוקה עליו מפני שניתק לעשה.

תפז) גרדי האימור. אסור לשחוט את הפסח חוץ לעזרה והשוחט הפסח חוץ לעזרה לוקה כשוחט שאר קדשים בחוץ^א, והקרבן נפסל. ואפילו בשעת היתר הבמות שהיו

א) ר"מ פ"י טה"ל קרבן פסח הי"ד. תפז. א) ר"מ פ"א טה"ל קרבן פסח הי"ג. ב) ר"מ שפ. ג) מ"ח.

ד) הל' ק"פ שפ. ה) מ"ח. ו) שפ.

סדר מצות היום

רמג

הפסח באחד שעריך. ובכלל הלאו ג"כ שלא לשחוט שום קדשים
חוץ למקדש (עיין מצוה קפ"ו).

משרשי המצוה כי הפסח אינו נשחט אלא בקהל ועדה,
כדכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין
הערבים. ומדכתיב קהל ועדה וישראל, דרשו חכמינו ז"ל דפסחי
צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו, נכנסה כת ראשונה נגעלו
לתות העזרה, גמרו, נכנסה כת שניה, וכן כת שלישית, ואיך
ישחט כל יחיד ויחיד בבמה שלו בלי קהל ועדה. ואף אם יקבצו
קהל רב לבמת יחיד ויהיה קהל ועדה וישראל, מכל מקום לא
ישחטו אותו שם דלא פלוג. גם כי פשוט דכבוד המצוה
ופרסומה הוא יותר כשיעשה במקום מסוים הכל יחד וידעו הכל
מקום המתכנסים וישאלו למה מתכנסים, ויאמרו לבניהם ולנכרי
הבא מארץ רחוקה כי הכינוס הזה הוא לקיים מצות ה' ותורתו
ולפרסם הנס שעשה עמנו, ותועלת זה לא יבא בבמת יחיד.
והרמב"ן חולק על הרמב"ם ז"ל במנין מצוה זו.

פסחים ס"ד מגילה ט' ע"ב זבחים ק"ד, ר"ם פ"א סק"פ.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

הקריבו על במת יחיד ואיזה הקריבו
בצבור.

נראה דפטור גם בפסח וצ"ע. ודעת ר"ל
זבחים ק"ז ע"ב דהמעלה בחוץ בזמן
הזה פטור, והתוס"ט הניחו בתימה, ועיין
בית יצחק מגילה ט' שתי ע"פ דעת
הר"ד חיים דאפילו במקום המקדש אין
יכולין להקריב עכשיו, ולפ"ז השוחט
בזמן הזה עובר משום במת יחיד ולא
משום שחיטת חוץ, ואפילו במקום
המקדש. ונוהג בזכרים ונקבות ומיהו כל
מוני המצות לא מנו לאו זה ללאו בפני
עצמו.

הפטורים בשחיטת חוץ. ועי' רמב"ם
פ"ח ממעה"ק'
דשנים ששחטו בשחיטת חוץ פטורים,
א"כ פטורין גם מלאו זה, ואולי יש חלוק
בין זה אינו יכול לזה אינו יכול או
שניהם יכולים כמו לענין שבת. שוחט
בגגו של היכל פטור משחוט חוץ, וכן
בשאר אופנים שפטור בשחיטת חוץ

(ז) ה"ו. (ח) ר"ם הל' מעה"ק שם ה"ו. (ט) ר"ה ריש לקיש אמר פטור. (י) תוס' מגילה י' ע"א ר"ה ומאי
מעמא תרד ביה.

מצות המלך

מצוה תפח

לשמוח ברגלים (מ"ע ר"א)

צוה הקב"ה לשמוח ברגלים, שנאמר (דברים ט"ז י"ד) ושמתח בחגך.

משרשי המצוה שראוי לאדם לשמוח על אשר בחר בנו הקב"ה מכל עם להיות לו לעם סגולה וגוי קדוש, ונתן לנו התורה ומצות ולעבדו בשמחה. על אשר זכינו לכך, ולפי שאדם דואג רוב ימיו, וכל ימיו כעם ומכאובים, ואין צהלה על פניו, צוה הקב"ה לשמוח בזמנים קבועים עכ"פ, ולהודות לפניו על הטובה. וחייב לשמח אשתו ובניו ובני ביתו אתו ברגל, כי

משנה הלכות

ובספרי שו"ת משנה הלכות ח"ג (סי' ר"ו עד סי' ר"י) שהארכתי הרבה בזה בס"ד. בזמן הזה. ואמרו ז"ל אין שמחה אלא בכשר ויין, ונחלקו הפוסקים אי בזמן הזה איכא מצות שמחה בכשר ביו"ט דאורייתא או מדרבנן? וחייב אדם לשמח אשתו ובניו בכשר ויין וללבוש כבגדים נאים ומיני מתקה, וחילוק פירות לנערים ונשים, כל אחד כפי מה ששמח בו, וחייב לשמח עניים, ומי שאינו משמח עניים אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו¹. ואף על פי שאכילה ושתייה כמועדים מצות עשה, לא ימשוך ביין ובשחוק ובקלות ראש כי זה הוללות, ולא נצטוינו אלא על שמחה של מצוה שיש בה עבודת ית"ש, ואי אפשר לעבוד ה' לא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שכרות, ומצוה לשמח הנפש ביו"ט בהרבה תורה ותפילה², ק"ו אם על הגוף נצטוינו לשמחו כל שכן הנפש, ואין שמחה

(תפח) גרדי המצוה בזמן הבית. מצות עשה מן התורה לשמוח ברגל, והוא שבעת ימי הפסח, יום א' עצרת, ושמונת ימי חג הסוכות, ובזמן שבית המקדש קיים אדם עולה לירושלים לחוג³, אם היו בידו קרבנות הראייה יביאם או יעלה עמו כסף לקנות הקרבן, ומביא שלמי שמחה כלומר קרבן אחד יתר על שלמי ראייה ותגיגה, שמביא בכל יו"ט ולא נתנו חכמים שיעור בכמה⁴.

נשים ושאר פרטים בזמן הבית. ונשים גם כן חייבות בשמחה זול, ונחלקו הראשונים ז"ל אם החיוב עליה להביא קרבן כאנשים או דרק בעלה משמחה משלו⁵. וכתב הרמב"ם פ"ב דתגיגה⁶ לא יביא אדם קרבן תודה כיום י"ד, ואם הביא יוצא בה ידי חובת שמחה, ותמה מהר"י קורקוס כיון דאין תורה נאכלת אלא ליום ולילה האיך יוצא בה ידי שמחה, ועיין לח"מ שם

תפח. א) ר"מ פ"א מהל' תענית ה"א. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"א. ד) ע"י ראב"ד ולה"מ שם שאנ"א סי' ס"ז מצ"ח. ה) ה"ג. ו) פסחים דף ק"ט ע"א. ז) מצ"ח. ח) ע"י ט"ב סי' תקכ"ט ס"ק י"ו. ט) ר"מ פ"ז מהל' יום טוב ה"כ אר"ח שם ג'.

סדר מצות היום

רמה

עיניהם תלויים בו. ולפי שכרבות המובה תבא השמחה לפעמים שלא לשם שמים, כי כן דרך העשירים לעשות סעודה ולתת לחם לכל אדם בהיותם מצליחים ומתברכים בתרומותיהם, ולכן בא הציווי שיהא הכל לשם שמים, החג לה' תחוג לה' אלקיך. והבטיח והיית אך שמח, שאם ישמח ויגל בחג יהיה שמח וטוב לב בכל השנה, כי כן מבקע המציאות השמח בחלקו ששון ישוג והנאנח בלי סיבה יאנק דום כל הימים (ועיין אברבנאל).

פסחים ק"ט חגיגה י' קדושין ל"ד, ר"ט פ"א מחגיגה ופ"ו משבתת י"ב, פ"ח ט"ע נ"ד, פ"ג ע"ג ע"ג ר"כ"ב, אור"ח ט"ו תקכ"ב.

מצוה תפט

להראות כל זכר בירושלים ברגל (מ"ע ר"ב)

צוה הקב"ה להראות כל זכר הראוי לעלות בבית הכחירה בירושלים שלש פעמים בשנה, בפסח, שבועות, וסוכות, שנאמר (דברים מ"ז מ"ז) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

לנפש אלא בתורה, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ונהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ויהיה כל כוונתו לשם שמים.

תפט) גרדי המצוה. מצות עשה על כל זכר

מישראל שיעלה ויראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של שלש הרגלים, והם פסח, שבועות, סוכות*. לא בא ביום הראשון יש לו תשלומין כל שבעת ימי הפסח, וכן בעצרת יש לו תשלומין ז' ימים עם יום הרגל, ובסוכות יש לו תשלומין שמונה ימים, דשמיני עצרת תשלומין דראשון הוא לענין זה. עבר הרגל ולא בא, בטל מצות עשה זו, ועל זה נאמר

תפט. א) וזקן. ב) ר"ט פ"א טה"ל תענה ה"ד ו. ג) שם ה"ז. ד) שם ה"א. ה) מצ"ח. ו) ר"ט שם פ"ב ה"א. ז) תענה ב' ע"א ר"ה משנה ראשונה. ח) תענה ד' ע"א ר"ה לא מצרכה. ט) שם.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי הפשט כרי שיראו כל ישראל ענין העבודה לה' ומעלת עובדיה בונהי ה' הקדושים, וילמדו ליראה את השם. ועל דרך שאמרו רז"ל כמצות הקהל אם אנשים באים ללמוד נשים לשמוע וכו'. לכד כי כשהם נראים מאת פני ה' מקבלת נשמתן של ישראל שפע רב בתלמוד התורה, ונעשית נשמתן מעיין המתנבד, בסוד והיה עיניך רואות את מוריך. כי כשהאדם רואה את פני רבו שכלו ותבונתו מתנבדת, וכן מצינו במשה רבינו שזכה פה אל פה אדבר בו, וזה לכינה על הקודמים לפניו ולבאים אחריו, וכל התורה נקראת על שמו. ולפיכך כשיתראה שלש פעמים בשנה לקבל את פני האדון ה' יקבלו נשמתן תוספות חידוד להבין סודות התורה. ואם ביליד אשה אמר אלמלא ראיתיו מלפניו הייתי מחודד מפי, ק"ו בן בנו של ק"ו להזוכה לקבל פני השכינה שלש פעמים בשנה, וז"ש רצונינו לראות את מלכינו.

הגיגה פ"א, ר"ם פ"א סהגיגה, פה"ם ס"ע נ"ג ל"ת קנ"ז, ספ"ג עשין רביח לאון ש"פ

מצוה תצ

שלא לעלות לבית הבחירה בלי קרבן (ל"ת רפ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לעלות לבית הבחירה בלא קרבן והוא

משנה הלכות

חרש אפילו באזנו אחת, ושוטה וקטן שאינו יכול לעלות ברגליו, ואם יכול לעלות חייב מדרבנן^א. סומא אפילו בעין אחת פטור^ב. אירע בו אחד מן הפטורין ביום ראשון כגון ששבר רגלו או שניסמא עינו אע"פ שחזר ונתרפא בשני פטור כל התגף דכל התג תשלומין דראשון הוא^ג. היה חייב בראשון ונעשה חגר בשני, חייב לעלות או לשלוח קרבן^ד.

שאר פרטים. ונסתפקו רבותינו האחרונים ז"ל אי בזמן הזה חייב אדם לקבל פני רבו ברגל, ואשרי מי שזוכה לקבל פני רבו בכל יום כהאי תלמוד ירושלמי. ונוהג מצוה זו בזכרים בזמן שבית המקדש קיים. יה"ר שיבנה במהרה בימינו.

תצ) נדרי הלאו. קיום המצוה, העולה לרגל וכא לעזרה ביום ראשון מימי התג ולא הביא עמו קרבן

(י) שם. (יא) שם הל"ג. (יב) שם הל"א. (יג) שם הל"ה. (יד) תוס' תענה פי ע"א ר"ח כ"ח דלא חי בראשון, הובא במצ"ח. טו) גורע ביהודה מל"ח אר"ח פי צ"ד.

הנקרא עולת ראייה, שנאמר (דברים מ"ז מ"ז) ולא יראו פני דיקם.

משרשי המצוה שמן הכבוד, כיון שבאים להקביל פני השכינה, אין ראוי לדאות פניו דיקם. שכן דרך הנאים לראות פני המלך להביא עמהם דודן לשלחן המלך, והוא העולה, וגם למשרתי המלך, והם שלמי חגיגה ושלמי שמחה, שלא היה אוכל אותם לבדו. וכ"כ ז"ל כשיזבח אדם שלמי חגיגה ושלמי שמחה לא יהיה אוכל אותו הוא ובניו ואשתו בלבד וידמה שיעשה מצוה גמורה, אלא שחייב לשמח העניים והאומללים, שנאמר ובא הלוי והגר והיתום והאלמנה, ומאכיל את הכל ומשקם לפי עשרו. וגם יעקב אבינו אמר א"כ איפוא זאת עשו קחו וגו' מנחה - לארון הארץ. ועד"ה לא בכל פעם שיתראה בעזרה צריך לקרבן אלא כרגלים בלבד, שהוא זמן שמחת חתן וכלה, וחייב לבא לבית חתנות ולהראות במזמומי חתן וכלה, ולכן היתה המצוה בזכרים. (מצ"ד).

טראה מקומות עין מצה תפ"ט

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

דיני הפטורים. היה פטור ביום ראשון כגון שהיה חגר או סומא בעין אחת ונתרפא בשני פטור מן הקרבן כל שבעה, אבל נטמא ביום ראשון חייב להביא ראייתו כשיטהר (ועיין מצוה תפ"ט וכל הפטורין מלעלות פטורין גם מן הקרבן, קחם משם). נכנס כמה פעמים בעזרה אינו צריך להביא בכל פעם עולה, ואם הביא מקבלין הימנו. עולת ראייה אינה באה אלא מן החוליק כשאר קרבנות שאדם חייב בהן. נשים אע"פ שנכנסו אינם חייבין בעולת ראייה, ואם הביאו מקבלין מהם.^ט

עולת ראייה עובר בלאו זה^א. ועולת ראייה אין לה שיעור מן התורה, ומדברי סופרים שלא יפחות קרבן זה משהו מעה כסף ומצוה להביא כפי עשור^ב.
זמנו. והעובר בלאו זה ביום ראשון ולא הביא בין בשוגג ובין במזיד הרי זה מקריב בשאר ימות הרגל וכולן תשלומין דראשון הם, אלא שכל המאחר הרי זה מגונה^ג. עבר הרגל ולא הביא אינו חייב באחריותו ועל זה וכיוצא בזה נאמר מעוות אשר לא יוכל לתקן. עולת ראייה אינה רוחה שבת ולא את הטומאה, אבל רוחה את היו"ט שהרי חיובה ביו"ט ראשון^ד.

תצ. א) ר"מ פ"א מ"ח וצ"ח ה"א. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ד ה"ו. ד) שם ה"ז. ה) שם ה"ח. ו) שם פ"ב ה"ה. ז) שם ה"ז. ח) שם ה"ח. ט) ועי' בלח"ט שם פ"ב ה"א נבי אגרונונים שמשמע שאם הביאה הרי תלין

מצות המלך

פרשת שופטים יש בה י"ד עשין כ"ז לאוין

מצוה תצא

להעמיד שופטים ושומרים (מ"ע ר"ג)

צוה הקב"ה להעמיד שופטים לדין, ושומרים שיכריחו לעשות חקי התורה ומשפטיה, שנאמר (דברים מ"ז י"ח) שופטים ושומרים תתן לך בכל שעריך.

משרשי המצוה גלוי הוא לכל, כרי שלא יהיו עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה, וכל החוק מחבירו ירדוף אחריו ויעשה עמו כחפצו, וכמ"ש ז"ל שאלמלא מוראו איש את רעהו חיים בלעו. וגם במצות התורה שאם יהיו מסורים לכל אחד ואיש הישר בעיניו יעשה כפי רצונו הכל במל ח"ו, אבל

משנה הלכות

אי לוקה¹.

תצא) סנהדרי גדולה וקטנה. קיום המצוה. קובעין כ"ד הגדול של ע"א בלשכת הגזית שבמקדש, הגדול שבהן הוא הנשיא ואחריו יושבין לפי מעלתם כחצי גורן ונקראין סנהדרי גדולה, עוד מעמידין שני בתי דינין של כ"ג כ"ג על פתח העזרה ופתח הר הבית ונקראין סנהדרי קטנה, וכל עיר שיש בה מק"כ איש ויותר מעמידין בה סנהדרי קטנה². ועיר שאין בה ק"כ איש מעמידין בה כ"ד של ג' דינינים³.

הראוי להיות דיין. ואין מעמידין בסנהדרין אלא אנשים חכמים ונבונים בתורה, ויודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון תקופות ומזלות ואיצטגנינות, ואין מעמידין אלא מיוחסים הראוין להשיאן

יורשים ואבל. המפריש עולת ראייה ומת חייבים היורשים להביא, ואפילו עבר יו"ט מכיאים אותה לאחר יו"ט⁴. אבל ר"ל אינו משלח קרבנותיו תוך ז', וצריך לומר שנעשה אבל ביו"ט, דאם נעשה אבל מקודם יו"ט יו"ט מבטל גזירת ז', אלא דלפי"ז תקשה הא ביו"ט לא חל אבילות, וצ"ל דלענין קרבן שאני, עיין רמב"ם פ"ב מה' ביאת מקדש⁵.

שאר פרטים. המקריב עולת ראייה ביו"ט סומך עליו בכל כחו כדרך שעושה בחול, ולא גורו משום שבות דרוכב בעל חיי. שלח הקרבן על ידי שליח קודם שהתראה או לאחר שהתראה יצא ידי חובתו⁶. ונוהג בזמן הבית בזכרים הראויים לראייה, ואם עבר ונכנס בלא קרבן עבר בלאו ונחלקו הפוסקים

בעורה. (ז' שם פ"א ה"י. יא) מצ"ה. יב) ה"א, ועי' מצ"ה. יג) ר"מ פ"א מהל' תענה ה"פ. יד) מצ"ה. טו) ר"מ שם פ"א ה"א, מצ"ה. תצא. א) ר"מ פ"א מהל' סנהדרין ה"ז. ב) שם ה"ד.

בהמנות עלינו שופטים ושופרים על פיהם ישמרו כולם התורה כפי אשר יורו, הן במילי דשמיא והן במילי דארעא, בתחלה מצד אימת השופטים שיחזרו להנמיס מדרך האמת, בעל כרחם יכריחו לבחור בטוב ולמאוס ברע, ומתוך ההרגל בטוב וכיושר מחמת יראה ילמדו העם טבעם לעשות משפט וצדק מאהבה, בהכרתם דרך האמת. וכמאמר החכם כי התמדת ההרגל נעשה בו למטע, ויכריחו ללכת בדרך הטוב והישר ויהיו זרע ברך ה', ישראל אשר כך אתפאר.

סנהדרין פ"א סבות ז', ר"ס פ"א סנהדרין, פ"ה ט"ע קע"ז, ספ"ג ע"ש צ"א, ח"ט ס"א א'.

משנה הלכות

לכהונה. ואין מעמידין לא זקן מופלג ולא סריס ולא זקן ושלא ראה בניס. וצריכין להיות מנוקים מכל מום, ושיהיו בעלי שיבה, בעלי קומה, ונבוני לחש, ושידעו ברוב לשונות. ב"ד של שלשה אין צריכין בכל אלו, וצריכין אלו ואלו עכ"פ ז' דברים, חכמת התורה, ענוה, יראת השם, שנאת ממון, אהבת אמת, אהבת הבריות להן, בעלי שם טוב. וצריכין להיות סמוכין. יחיד מומחה לרבים או שנטל רשות מותר לדון, ואינו נקרא ב"ד, ואם קבלו עליהם אפילו כל דהו דן.

בוה"ז. ובזמן הזה אע"פ שאין לנו בעונ"ה ב"ד סמוכין, מכל מקום יש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם רבנים ודיינים תלמידי חכמים,

אמתים שיכריחו העם, הן בידי ממונות, הן במילי דשמיא כפי שיראה בעיניהם ע"פ התורה, ולמנוע מקרבם דבר מגונה, וישתדלו תמיד בתועלת חבריהם הסומכים עליהם ללמדם דרך האמת, ולתת שלום בכל כחם ביניהם, וישכיחו מלבם כל תענוגיהם, וכו' יהיה רוב מחשבותם ועסקיהם, ויתקיים בהם והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, יש לזהר בזה על ביהכנ"ס ומנהיגיהם, ובעונ"ה דוקא ביהכנ"ס החרדים עוברים על זה ואין מקבלים עליהם רבנים לומדי התורה, וכבר צוח על זה בעל חפץ חיים ז"ל והח"ס והשומע תבא עליו ברכת טוב. ונוהג בזמן הבית לענין סנהדרין ובכל מקום ובכל זמן לשאר ענינים.

(ג) שם פ"ב ה"א. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ז. (ו) שם ה"ז. (ז) שם פ"ד ה"א. (ח) שם פ"ב ה"א ח"ט ס"א ג' ס"ב. (ט) עיין שו"ת משנה הלכות ח"י ס"א קס"ג.

מצות המלך

מצוה תצב

שלא לנטוע אילן במקדש (ל"ח רפ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ליטע אילנות במקדש או אצל המזבח, שנאמר (דברים מ"ז כ"א) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך, ואסור ליטע אילנות אצל בית הכנסת. מן־רשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל שהיו עושין בן עובדי עבודה זרה בבתי עבודה זרה שלהם שהיו נוטעין שם אילנות יפות כדי להטעות בני אדם אחריה, וכדי להרחיק ממנה וכל הרומה ממחשבת בני אדם הכאים לעבודת הא-ל ב"ה במקום ההוא הנבחר נמנענו מלנטוע שם כל אילן. והרמב"ן ז"ל כ' כל אילן הנטוע על פתחי בית אלקים יקרא אשרה וכו', יזהיר הכתוב שלא יטע אילן אצל מזבח ה' לנוי ויחשוב שהוא כבוד

משנה הלכות

תצב גרדי האיסור נטיעה במקדש. הנוטע אילן אצל המזבח, או בכל העזרה, בין אילן סרק ובין אילן מאכל, אף על פי שעשאו לנוי למקדש ויופי לו, הרי הוא עובר בלאו זה ובעדים והתראה לוקה*. ונחלקו הפוסקים בהנוטע בהר הבית אי עובר בלאו, ועיין ספרי ויראים מצוה ס"ו. **בנין עץ במקדש.** ואסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע, הרחקה יתירה הוא, שנאמר כל עץ, ולכן כל האכסדראות והסככות היוצאות מהכתלים שהיו במקדש של אבן היו ולא של עץ. והא דאמרו לשכת העץ היתה שם, הכוונה שהיה שם בית, ולא אסרו בית של עץ אלא אכסדרה של עץ, ובימה של עץ שהיו עושין למלך בשעת

הקהל לשעה היתה, וכן גוזזטרא שהקיפו בעזרת נשים כשמחת בית השואבה לשעתה היתה.¹ דיני נטיעה. הנוטע אין חלוק בין נטעו גרעין או יחור או אילן, לעולם חייב על הנטיעה, ואפילו חזר ולקטו מן הארץ כיון שנטעו כבר נתחייב ואין צריך קליטה.² ויש להסתפק אי הרציאו בתוך כדי דבור אי חייב. ופשוט דאם נטע אילן יבש שאינו ראוי לקלוט שאינו חייב אבל אסור מדרבנן.³ איסורים דרבנן ושאר פרטים. הבונה בית בהר הבית נחלקו הראשונים ז"ל אי חייב דאורייתא. ופסק בשו"ת מהר"ם שי"ק או"ח סי' ע"ח וע"ט שאסור לנטוע אילנות אצל בית הכנסת והביאו שכן פסק גם הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, ופסק שאם עברו ונטעו חייבים לעקור אותם ע"ש, ויש

חצב. א) ר"מ פ"י מהל' עכ"ר"ם ה"ט. ב) ר"מ וכו"ם שם ראב"ד הל' בית הבחירה פ"א ה"ט מצ"ח. ג) ר"מ הל' עכ"ר"ם שם ה"י. ד) ראב"ד וכו"ם שם וע"י ראב"ד הל' בית הבחירה שם. ה) מצ"ח. ו) כמו כונה בית ברמב"ם שם. ז) ר"מ וראב"ד הל' בית הבחירה שם, ועיין מצ"ח.

והדר למזבח השם, ואסר אותו שהוא מנהג עכו"ם למעט אילנות בפתחי בתי עכו"ם שלהם. ומוזה המעם נמי אסור נטיעת האילן אצל בית הכנסת להרחיק מדומה להם בבית תפלתם. ודרשו חז"ל כל המעמיד דיון שאינו הגון כאלו נומע אשרה אצל המזבח. והביאור כי כאשר נומע אשרה היא הולכת וצומחת וגדלה ליום, בן רעת הדין בלתי הגון יהיה כן. כי מתחיל כמיעוט, ותהיה רעתו הולכת וגדלה. כי יתחיל מהכיר פנים ועוד מעט ימה משפט ויקח שוחד ויצדיק את החייב ויחייב את הזכאי, וגורם ח"ו רעה לישראל.

ע"ז מ"ח מס' תמיד פ"א, ספרי. ר"ט פ"ז מע"ז, פה"ט ל"ח י"א ר"ג פס"ג לאון ט"א מ"ה, ט"ק ט"ו קפ"ג, ח"ד ט"ו קפ"ה.

מצוה תצג

שלא להקים מצבה (ל"ח ר"צ)

הזהיר הקב"ה שלא להקים מצבה בשום מקום אפילו לה', שנאמר (דברים ט"ז כ"ב) ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלקיך.

משנה הלכות

להזהיר על זה בכתי כנסיות חרדים במדינה זו, בפרט שהרבה מתחדשים ובונים ונוטעים אילנות אצל הביה"כ שהוא אסור וחייב לעקור. ונוהג בזמן הבית, ובזמן הזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד אי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא במהרה בימינו, ולענין בתי כנסיות נוהג גם בזמן הזה בזכרים ונקבות. תצג) נדר האיסור. המקים מצבה אפילו לעבוד את ה' עליה, לוקה"א. מה הוא מצבה. ונחלקו הפוסקים בפירוש מצבה, דעת רש"י

בחומש פ' שופטים שהיא מצבת אבן אחת, וכפ' ראה בפסוק ונתצתם את מזבחותם פ"י מזבח של אבנים הרבה, מצבה של אבן אחת, וכן כתב היראים מצבה אבן אחת כדכתיב מצבת אבן, וכדבריהם מפורש בירושלמי ע"ז פ"ד ה"ז א"ר יוחנן מצבה כל שהיא יחידית, מזבח כל שאבניו מרובות, והרמב"ם כתב מצבה שאסרה תורה היא בנן שהכל מתקבצין אצלה ועיין לח"מ. והחינוך פ"י בדברי הרמב"ם שהיא בנן גבוה של אבנים או של עפר, ומשמע דס"ל מאבנים הרבה, והרמב"ן פ' ויצא כתב וישם אותה מצבה כבר פירשו

(ח) פ"ז מהל' בית הבחירה ח"ד. (א) ר"ט פ"ז מהל' עכ"ם ה"ו. (ב) שם.

מצות המלך

מזרשי המצוה לפי הפשט כתב הרמב"ם ז"ל שהיה מנהג העובדים ע"ז לבנות בנין גבוה של אבנים או של עפר ולהתקבץ עליו לעבודתם הרעה, ולכן הרחיקנו התורה שלא נעשה כמותו אנחנו אפילו לעבוד הא-ל ב"ה כדי להרחיק ולהשביית כל ענין עבודה זרה מכין עינינו וממחשבותינו, כמעט שכתבנו בסמוך בנטיעת האילן. ואף על פי שיעקב אבינו הקים מצבה כמ"ש וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה, כבר אמרו ז"ל אהובה היתה למקום בזמן האבות ובנואם לארץ נאסרה עליהם המצבה מפני ששמו אותה הכנענים להם לחק, והמזבחות לא החזיקו בהם כל כך ולכן לא אמר הכתוב, או שלא רצה לאסור הכל והשאיר המזבח שראוי לנסך ולקרבנות (הרמב"ן ז"ל).

מראה מקומות עיי' מצה תצ"ב

מצוה תצד

שלא נקריב קרבן בהמה בעל מום עובר (ל"ת רצ"א)

הזהיר הקב"ה שלא להקריב קרבן מבהמה שיש בה מום, ואפילו הוא מום עובר, שנאמר (דברים י"ז א') לא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום.

משנה הלכות

שהקב"ה השאיר המזבח שהוא צורך הקרבנות אשר הוא ית' צוה בהם והיו נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו ע"ש וכ"פ בפ' ויצא. ונוהג לאו זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר ומקים מצבה אפילו בזמן הזה ואפילו לעבוד עליה לה' חייב מלקות.

תצד גדרו האיסור. כהן המקריב בהמה בעלת מום על

המזבח לוקה, ואחד השוחט, ואחד הזורק, ואחד המקטיר אימורי בעל מום עובר על המזבח לוקה, נמצאת למד שאם הקדיש בעל מום עובר ושחטו וזרק דמו והקטיר אימוריו לוקה ארבע

רבותינו ההפרש שבין מצבה למזבח שהמצבה אבן אחת והמזבח אבנים הרבה, וכן פי' עוד בפ' שופטים כאן, והמניח עבר על כל זה בקיצור דהרמב"ם לא פי' כרש"י, ולא הרגיש דבאמת לאו רש"י הוא אלא דברי חז"ל הם. ובאמת כי לולי דמסתפינא בלשון הרמב"ם ז"ל היה אפשר לפרש דהיא אבן אחת, ונעשית כבנין שהכל מתקבצין אצלה, אבל לשון החינוך תמוה.

מעם היתר מזבח ושאר פרטים. והרמב"ן ז"ל הקשה להטעם שנאסרה המצבה משום דנעשית חוק לכנענים א"כ מזבח נמי ליחסר ותי'

משרשי המצוה כי הא-ל תמים דעות הוא, והארם אשר חטא נעשה בעל מום, שפגע בנשמתו, ויבא השלם ויכפר על הבעל מום. אבל איך יבא הבעל מום ויכפר על בעל מום, ולכן אין ראוי להקריבו. ומוזה ישא החוטא ק"ו בעצמו, אם על מום כל שהוא בגוף בהמה שהוא עובר והולך ונתרפא פסלה התורה להקרבה למעלה, אדם שחטא ופגם בנפשו ונעשה בעל מום ואינו עובר לעולם עד שישוב לה' על אחת כמה וכמה שידחה מלהתקרב לה'. ויתן אל לבו לתקן את אשר עוות וישתדל למצוא רפואה לאותו אבר שנפל בו מום החטא, להשיבו אל כנו בהתוודותו ברמעות שליש עד שישוב ה' וירחמהו ויחזור ויכניסוהו למחיצתו, ויתעלה במעלה כמו שאמרו במקום שבעל תשובה עומד אין צדיק גמור יכול לעמוד.

ספרי, ר"ם פ"א מאיסורי הסוכה, פה"ט ל"ח צ"ח, והספ"ג לאין שי"ג כלל שם, וכן בס"י שפ"ו.

משנה הלכות

מלקיות אם התרו אותו עליהם, ועיין לעיל (מצוה רפ"ה רפ"ז רפ"ח רפ"ט ר"צ).

מומין העוברים. ואלו הן מומין העוברים הפוסלים בכהמה, גרב לח, חזוית שאינה מצרית, מים היורדין בעין כהמה ואינם קבועין, סנורים שאינם קבועים. והרמב"ן ז"ל השיג על הרמב"ם גם בלאו זה ולא מנאה בלאו בפני עצמו, שהוא בכלל הלאוים שבפ' אמור לענין מום קבוע. והעובר על לאו זה עובר עוד על עשה דתמים יהיה.

בעלת מום עובר לענין פדיון. מה בין בעלת מום קבוע לבעלת מום עובר, שבעלת מום קבוע אם ילדה והיא קדש הולד יפדה ויצא לחולין,

אע"פ שהוא תמים כדי שלא יהא תפל חמור מן העיקר, ואם נתעברה קודם שנפדה וילדה אחר הפדיון הולד חולין, ואם מתה קודם שתפדה נפדית אחר שתמות שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה אלא על דמיה מפני שהיתה בעלת מום קבוע, אבל המקדיש בעלת מום עובר או תמימה שהקדישה ונולד לה מום קבוע, אם מתה קודם שתפדה תקבר כשאר קדשים התמימים מפני שהיא צריכה העמדה והערכה, ואם נשחטה קודם שתפדה נפדית כל זמן שהיא מפרכסת (לדעת הרמב"ם, והתוס"י חולקין) ותאכל, ואם ילדה יקריב ולדה. ונוהג בזמן הבית ובירושלים בזכרים ונקבות שהשחיטה כשרה בזרים ולענין זריקה והקטרה בזכרי כהונה.

חצד. א) ר"מ פ"א מהל' איסורי סוכה ה"ד ה'. ב) שם פ"ב ה"ו. ג) ר"מ שם פ"א היא מצ"ח. ד) ב"ק ע"ו ע"א ו"ה שחיטה שאינה ראויה, וחלף פ"ד ע"א ו"ה בענין העמדה והערכה, כבודות ל"ב ע"א ו"ה וא לאודי שחיטה נאל. ה) ר"מ שם פ"א ה"א.

מצות המלך

מצוה תצה

לשמוע לב"ד הגדול (מ"ע ר"ד)

צוה הקב"ה לשמוע לב"ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו, שנאמר (דברים י"ז י') ועשית על פי הדבר אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה.

מזרשי המצוה לפי שדעות בני אדם משונים כמו שאמרו כשם שפרצופיהם אינם שוות כך דעותיהם אינן שוות, ואם לא יהיה להם לישראל ב"ד אחד קבוע ומיוחד על מי לסמוך היתה נעשית תורתנו ח"ו כמה תורות ולא היה קיום למצוה מן המצוות, כי בכל זמן היו מתחדשים דברים משונים לפי הדעות המשוונות אשר היה נדמה לכל אחד לפרש לפי סכלו, בדברים אשר אינם מפורשים אפילו בתורה שבעל פה, ולא היינו יודעים אמיתותם וכן התקנות והגזירות. וזוה המעם חייבה תורה לזקן ממרא מיתה שלא יהיו נמשכין אחריו ויבאו לכפור בתורה, כאשר עשו שחיקי ממיא צדוק וביתום, וכאשר עשה הנוצרי שר"י אשר עדיין עונותיו גורמין כמה צרות לעם קדוש. ומי שאינו מודה בתורה שבעל פה הרי הוא מין, וכל

משנה הלכות

תצה) לסמוך על ב"ד הגדול דברים שהיו סייג לתורה, והתקנות והגזרות והמנהגים כפי צורך השעה שיורו בהן לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, מצות עשה לשמוע להם.^א דרך בירור מחלוקת בזמן ב"ד הגדול. כשהיה ב"ד הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, וכל דין שנולד בו ספק שואל אדם לב"ד שבעירו, אם לא ידעו אז הב"ד או שליח ב"ד עולים לירושלים ושואלין לב"ד שבהר הבית, אם לא ידעו הכל באו לב"ד שבפתח העזרה, ואם לא ידעו הכל באו ללשכת הגזית לב"ד הגדול, אם היה מקובל אצלם הלכה זו חותכין הדין, ואם לאו

לסמוך על ב"ד הגדול שבירושלים. קיום המצוה. בית דין הגדול שבירושלים היושבין בלשכת הגזית (עיין לעיל מצוה תצ"א) הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חוק ומשפט יוצא לכל בני ישראל, ועליהן הבטיחה התורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת בפירוש הקבלה עליהן ולישען עליהן^א. ואחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו אותן ממדות שהתורה נדרשת בהן, ואחד

תצה. א) ר"מ פ"א טהל' ממרים ה"א. ב) שם ה"ב.

החולק או הסותר דבר גדול או קטן או מלגלג על אות אחת מהתלמוד הרי הוא חולק על הקבלה ודינו כדין המינין שיצאו מכלל ישראל, ולכן חייבה התורה לשמוע אל הבית דין הגדול ולהם דבר המשפט.

מנהיגין פ"ו, ר"ס הל' מטרים, ס"ח ט"ז קע"ד לית ש"ב, מ"ג עש"ן ק"א לאון ר"י, ח"ט ט"ו י"ד.

מצוה תצו

שלא לחלוק על בעלי הקבלה (ל"ת רצ"ב)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא לחלוק על בעלי קבלה ולא לשנות את דבריהם בכל עניני התורה, שנאמר (י"ז י"א) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

משרשי המצוה כי קיום התורה תלוי בקבלה האמיתית, וזולת הקבלה אי אפשר לבא למכוון, ורוב מעשי בני אדם תלויים בקבלה מאבותיהם ורבותי, וכ"ש פירושי התורה

משנה הלכות

הלוה והולך עמו. וי"א דלטענת גילך אין חלוק בין לזה למלוא, מיהו בזמן הזה נהגו שכל זמן שיש כ"ד בעיר אין אחד יכול לכוף חבירו לילך לב"ד אחר. ונהג מצוה זו בזמן שב"ד הגדול בירושלים בזכרים ונקבות, ובכלל המצוה לשמוע בכל זמן אל חכמי האמת הגדולים בחכמת התורה וכיראת ה' טהורה.

תצו גדריו הלאו. כל מי שאינו עושה כהוראת הב"ד הגדול שכירושלים שלמדו דבר בפ"י התורה, או אפילו במילי דרבנן כגון גזירות ותקנות ומנהגות, ואומר שאין הוראתם אמיתית, עובר בלא תעשה, לבד העשה (מצ' תצ"ה), ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת כ"ד בזמן ממרא, וזולת כי הוא לאו שאין בו

דין בשעתו שם עד שיסכימו כולם או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב וכן ההלכה מהיום, והמיעוט מחויבים לעשות כהרוב, משבטלו כ"ד הגדול רבתה המחלוקת בישראל.

בזמן הזה. שני כתי דינין או שני חכמים שנחלקו בזמן הזה ואינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים הלך אחר המיקל, והוא ששויך בחכמה או בדומה לו, ואם לאו הולכין בתר הגדול בתורה. שנים שנחצצמו בדין ואחד אומר נעלה לב"ד הגדול כופין אותו ודין בעירי. אבל אם המלוה אמר נלך לב"ד הגדול כופין הלוה, וי"א רבית דין חשוב בכל דור ודור מקרי בית דין הגדול, ומקומות שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרכים אם אמר המלוה נלך למקום פלוני, כופין

(ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה. (ה) לח"ט שם, ולא ככ"מ. (ו) ר"ס הל' מנהיגין פ"ו ה"ו תר"ט ט"ו י"ד ס"א. (ז) ר"ט שם ה"ז תר"ט ש"ב. (ח) תר"ט ש"ב. (ט) שם כרמ"א. (י) חזקן. (יא) ר"ט פ"א ט"ז מט"ל מטרים ה"ב.

מצות המלך

והמצוות, שאם לא נסמוך על הקבלה שקבלנו, שבראשית פירושו בקדמין, נסכים לפרש בראשית לכסוף, וכן בכל התיבות ולשונות שבתורה והמעשים, נמצא מהפך הקערה על פיה ועוקר הכל. וכל הלכות למשה מסיני ותורה שבעל פה הכל תלוי בקבלה. והוציאו הכתוב בלשון לא תסור כי החולק על הקבלה מסיר עצמו ואחרים מהאמת המקובל לחכמינו הקדמונים ע"ה בחכמת אלקית השלמה, ויגעו לילות כימים להבין עומק פירושה ע"פ הקבלה האמיתית ורוח הקודש שהופיע עליהם, ואם נפתה אחד מחשבותינו ועניות דעתינו לא נצלח לכל. ובא הצווי אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל או להיפוך לא נסור מדבריהם, שלא יעשה כל אחד כפי דעתו ויגרום לחורבן הדת, ומיהו הבטיח לנו השם שישגיח על הב"ד ואור ה' חופף עליהם שלא ימעו במקום הקדוש.

מראה מקומות עיני מצוה תצ"ה

משנה הלכות

פטור ממיתה. מצאם חוץ ללשכת הגזית והמרה עליהם פטורי. זקן ממרא דנין אותו כבי"ד שבעירו, ואין צריך התראה אלא עדים שבאו ואמרו שראו שעשה כפי הוראתו או שהורה לעשות דנין אותו וממיתין אותו בירושלים בחוה"מ פסח או סוכות או ביום אחר עצרת, כדי שכל ישראל ישמעו ויראו. זקן ממרא מתודה בשעת מיתה ויש לו חלק לעולם הבא. הכופר בתושבע"פ. אבל מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הוא בכלל האפיקורסין המינים, והוא מן המורידין ולא מעלין, ואין לו חלק לעוה"ב. ונוהגת מצוה זו לענין זקן ממרא בזמן הבית, ולענין חיוב לשמוע ולא להסיר מדברי חכמי ישראל

מעשה. ודעת הרמב"ן בהשגות דעל מצות דרבנן ליכא לא תעשה דאורייתא, והדברים עתיקים, מיהו עובר מדרבנן. דיני זקן ממרא. העובר על לאו זה דלא תסור אין לו דין זקן ממרא עד שיהא חולק על הבי"ד הגדול, ויהיה חכם סמוך בסנהדרין והגיע להוראה, ויחלוק עליהם בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ובין שהוא מיקל והם מחמירין ובין שהוא מחמיר והם מקילין ויורה לעשות כהוראתו או יעשה בעצמו מעשה כפי הוראתו, ואפילו הוא גדול בחכמה מראש סנהדרין, ואפילו אמר כך קבלתי מרבותי, והם אומרים כך נראה בעינינו, ואינו חוזר, הרי זה זקן ממרא ומיתתו בחנק, אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה, ואפילו עשה מעשה,

(ב) למדע שורש הראשון, והוא בלח"ט שם. (ג) ר"ט שם פ"ג ה"ה. (ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ז. (ו) שם ה"ח. (ז) למדע שורש הראשון, והוא בלח"ט שם. (ח) ר"ט הל' תשובה פ"ג ה"ו ה'.

סדר מצות היום

רנז

מצוה תצז

למנות מלך מישראל (מ"ע ר"ה)

צוה הקב"ה לעם קדשו למנות מלך מישראל, שנאמר (דברים י"ז מ"ו) שום תשים עליך מלך מקרב אחיך.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

והתועלת הנמצא לעם בהיות עליהם איש אחד לראש וקצין ברור הוא, כי לא יתקיים קיום האומה זולת זה, וכל שכן מלך ישראל שנתמנה ברצון הבורא ית"ש. גם כי ביאר הכתוב

משנה הלכות

שבישראל, ומצוה לשנאוהו. ונחלקו הפוסקים אי בן יורש את אביו ברכנות, ועיין למן זקני בבית שערים יו"ד (סי' של"ד) כירור גדול ואמתי בזה, גם אי הבן יכול למחול על מיניו, ואי בן מלך אם לא רצו בו העם בוחרין בו בעל כרחך ועוד כמה ענינים. ואין מעמידין אשה למלך שנאמר מלך ולא מלכה, ובמג"ח נסתפק במלך שלא הניח רק בת אפשר דירשת המלוכה כדין שאר ירושה, ואישתמיטתיה במחכ"ת דברי הרמב"ם פ"א ממלכים ה"ז ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכו', כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם, ומפורש כתב לבניו הזכרים וכן כתב לענין שאר מינויין לבנו, ולא כתב לבניו זה פשוט. ולא זכה אלא לבניו הכשרים.¹

כבוד המלך. וכבוד גדול נוהגין במלך, אין משתמשין באחד מכלייה, ואין נושאין אלמנותו או גרושתו, ולא חולצין ולא מיבמין

הקודמים, וחכמי הדור וגדולינו ושופטינו בחכמת התורה ככל דור ודור, בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

תצז) מינוי המלך. מצוה עשה כשבני ישראל על אדמתן

למנות עלינו מלך מישראל, ואין מעמידין מלך בתחלה אלא ע"פ ב"ד של שבעים זקנים ועל פי נביא. מושחין אותו בשמן המשחה, עיין לעיל (מצוה ק"ז).

ירושת המלכות. והמלך מוריש ממשלתו לבניו אם יש לו, אין

לו בנים חוזר המלוכה לאחים אם יש לו ולמעלה ככל ירושת התורה (עיין לעיל מצוה ת'), הניח בן קטן משמרין לו המלוכה ולעולם הבן הגדול קודם לבן הקטן ממנו, וכן הדין בכל השררות שממנין בישראל שהמתמנה יזכה באחת מהן זכו בניו אחריו עד עולם, ובתנאי שיהיו בנו ממלא מקום אבותיו ביראת חטא, אף על פי שאינו גדול בחכמה, לא היה ירא חטא אפילו היה חכם גדול אין ממנין אותו בשום מינוי מן המנויין

תצז. א) ר"ט פ"א מהל' מלכים ה"ג. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"ה. ד) שם ה"ו. ה) שם פ"ב ה"א. ו) שם ה"ב.

מצות המלך

התועלת למען ילמד ליראה את ה' אלקיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם, וצריך להיות מוראו על כל ישראל. ולפי שהמלך יכול להעלות על דעתו שמאחר שזכה למלכות ומורם מכל עם במעלה וגדולה, ויתגאה ויטח מדרכי התורה כדן מלך פורץ גדר בחקי המדינה, בא הצווי עליו לבלתי רם לבנו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, כי משפטי ה' צדקו יחדיו כקטון כגדול אליו ישמעו, ועל ידי זה יזכה להאריך ימים על ממלכתו, ומכלל הן אתה שומע לאו.

שמה מנהדרין כי ע"ב ר"מ פ"א מסלטים, שהים מי"ע קע"ז ל"ת שפ"ב ספ"ג עשין קי"ד לאון רכ"א.

מצוה תצח

שלא להקים מלך שלא מישראל (ל"ח רצ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא למנות עלינו מלך איש אשר לא יהיה מזרע ישראל, שנאמר (דברים י"ז ט"ו) לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא.

משנה הלכות

לאשתו. אין רואין אותו ערום וכיוצא בזה, אם מחל על כבודו אין כבודו מחול¹. ומיהו צריך לכבד לומדי תורה ולא ינהג גסות². מלכי בית דוד יושבין בעזרה³, ועומד לפני כהן גדול⁴. ולעולם יתנהג בענוה לראות ביעקב עמו כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישאם⁵. ונהגת בזמן שישראל על אדמתם, ותחזינה עינינו במהרה בשוכן לציון ברחמים ויתגלה לנו מלך המשיח מזרע דוד המלך וימלוך עלינו ועל כל העולם עד עולם.

תצח) גרדי האיסור. אסור להעמיד מלך שאינו מזרע ישראל אפילו הוא גר לאחר כמה דורות, ואם היתה אמו מישראל מותר, ולא למלכות בלבד אמרו אלא לכל שררות שבישראל, לא שר צבא, לא שר חמשים, ולא שר עשרה, אפילו ממנה על אמת המים שמחלק ממנה מים לשדות, ואין צריך לומר דיין או נשיא שלא יהא אלא מזרע ישראל⁶.

באביו מישראל. וכתבו התוס' והכ"מ דכל שכן אם היה

(ז) רכ"ז שם ע"פ הש"ס מנהדרין י"ח ע"א. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ג. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ד. (יא) שם ה"ה. (יב) שם ה"ו. תצח. א) ר"מ פ"א טהלכות מלטים ה"ד. (ב) יבמות דף ק"ב ע"א ו"ה לענין חליצה.

משרשי המצוה גלוי לכל רואי שמש כי להיות מלך ראש האומה צריך להיות על כל פנים חלק מהם, וממוכחרים שבהם, ושיהיה אהבת האומה קבועה אצלו בעבותות של ברזל ולא ינתוק לעולם. וילחום מלחמותיהם ויסכן נפשו בשכילם אם יצטרך לזה, כי בו תלוי כל האומה. וירחם עליהם בכל עת שצריך לזה. ואיש נכרי, אפילו שנתגייר נפשו איננו קשורה בנפש ישראל, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל גיורא עד עשרה דרא לא תבוי ארמאי באפיה, ונאמר ויחד יתרו ודרשו ז"ל שנעשה בשרו חרודין חרודין על אבן המצרים, ואף שנתגייר נצטער על אבן הרשעים. ואיך יעמוד למחסה ולמסתור לעם ה' כאשר יהיה נכרי, מה קורכה יש לו עם היהודים, ולזר נחשב, ושמא יהפוך חרודף לבורח. ועוד שיסיתך לעבוד ע"ז. והכתוב מבשרך שלא תוכל לתת עליך איש נכרי, שנכרי אכזרי הוא ומנהגו לא תוכל לתת עליך.

טראה מקומות עיין מצוה (תצ"ו).

משנה הלכות

אביו מישראל דממנים אף על פי שאין אמו מישראל, ובזה ניחא האיך מלך רחבעם שהיה בן נעמה העמונית והנוכחי מה"ק ח"מ ס"א א' תי' דרק בתחלה אסור אבל כירושה שפיר דמי דלא הוה שימה. שאר מינויים. וכירושלמי אמרו עוד מנין לרבות שוטרי הרכים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכן ברצועות, ת"ל מקרב אחיך. ואסור להעמיד שום שררה בבית הכנסת, אפילו שמש, מן הגרים. אומנות מבוזה. ועוד אמרו אין מעמידין מלך למי שהוא קצב או ספר או בלן או בורסקי, לא מפני שהן פסולי מלכות אלא מפני שאומנותן קלה וכוויה ומזלזלין בהן העם לעולם, ומי שיעשה מלאכה זו אפילו יום א' נפסל לשררות אלו לעולם. כללים. וכבר זכה דוד חרעו הזכרים במלכות ישראל לעולם ואין בידינו לשנותה לעולם, כמו שזכה אהרן בכהונה ושכט לוי בלוויה, וכל המאמין בתורת משה יודה על זה. ונוהג איסור זה לענין הממונה בזמן שישראל על אדמתן ביישובן על הציבור, ולענין שאר השררות בישראל נוהג בכל מקום ובכל זמן שאסור מן התורה למנות על הציבור אדם שאינו מישראל, ואסור למנות על הציבור לשררה אנשים רשעים ואכזרים, והממנה אותם מפני קורכה או מפני יראתו להם להתניפם לא תסור רעה מכיתו, ועל קדקדו של אותו רשע ירד,

(ג) קדושין פ"ד ה"ה. (ד) ר"מ שם הלכה ו'. (ה) ר"מ שם ה"ו וזעק.

מצות המלך

מצוה תצט

שלא ירבה לו סוסים (ל"ת רצ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה לו המלך סוסים זולת מה שצריך למרכבתו, שנאמר (דברים י"ו מ"ז) ולא ירבה לו סוסים. מעם מצוה זו מפורש בקרא, כדי שלא ישוב העם מצרימה למען הרבות סוס, כלומר שלא ישלח מעמו שיקבעו ידתם במצרים לגדל לו שם סוסים, שהסוסים באים ממצרים שנאמר ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף, וה' אמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. ומיהו אסור להרבות לו סוסים אפילו ממקומות אחרים. ויתכן עוד שהזהיר הכתוב שלא ירבה לו סוסים אפילו מארצו, וארץ שנער, או ממצרים בדרך סתורה המותרת, כמבואר בירושלמי. והטעם כי גם באלו אסור כדי שלא יבטח על רכבו כי רב, ועל פרשיו כי עצמו

משנה הלכות

לקח סוסים הרבה בפעם אחת אינו לוקה אלא אחת, ואם לקח אותם בזה אחר זה לוקה על כל סוס וסוס, והוא שלקח להיות רץ לפניו כדרך שעושין שאר המלכים בלי צורך למרכבתו, וצריך התראה כל כל סוס^כ.

חייב על כל סוס וסוס. ובשור"ת אבני נור א"ח סי' שצ"א הק' למה צריך קרא לחייב על כל סוס וסוס, הרי הם גופין מחולקין, וכן הקשה בס' דברי אמת סי' ג', ועיין מרגליות הים סנהדרין הנ"ל, וכלהו לא הרגישו בדברי הרדב"ז על הרמב"ם שכתב וז"ל ומה שלא כתב רבינו וכו' א"נ נפקא מינה דאם לקח אותם זה אחר זה והתרו בו פשיטא שלוקה על כל סוס וסוס, ואם לקח הרבה סוסים ביחד פשיטא שאינו לוקה אלא אחת, ונהי דעבר על כל סוס וסוס בל"ת אבל מלקות ליכא, ע"כ. ומינה

ומי שלא ירא מכל אדם להועיל לרבים בכל כחו, שכרו יהיה אתו מאת השי"ת תמיד בעוה"ז, ונפשו בטוב תלין לעוה"ב וזרעו יירש ארץ (לשון החינוך). ועיין שם דברים כלהבות אש, ומי ירא ה' ולא יירא.

תצט מקורות הדינים. יתברך היוצר היודע לבות

האדם צוה למלך לא ירבה לו סוסים, ותנן בפרק כה"ג"א לא ירבה לו סוסים אבל מרבה הוא כדי מרכבתו. ותניא בספרי ובסנהדרין יכול אפילו כדי רכבו ופרשיו ת"ל לו, לו הוא דאינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו, הא מה אני מקיים סוסים, סוסים הבטלנין, מנין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה, ת"ל למען הרבות סוס, וכי מאחר דאפילו סוס אחד וכו' למה ליה למכתב סוסים, לעבור על כל סוס וסוס.

תצט. א) דף כ"א ע"ב. ב) ר"ט ה"ל מלכים פ"ג הל' ודב"ז שם.

סדר מצות היום

רסא

מאד. אבל יהיה מבטחו בשם אלקינו כמו שנאמר אלה ברכב
ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר, המה כרעו ונפלו
ואנחנו קמנו ונתעורר. גם שלא ידום לבנו בהרבות לו סוסים,
כי הסוסים לרוב יפים וקלותם יתגאו בהם אדוניהם.

סוטה פ"א יבמות פ"ה מנהדרין כ"א סויות ה', ר"ם פ"ג ספליים, סו"ט פ"ג קפ"ג-ד, ספ"ג לאוין רכב-ג, ד.
יראים צ"א צ"ב צ"ג

מצוה תק

שלא לשוב בדרך מצרים לעולם (ל"ת רצ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לשוב למצרים לקבוע דירתינו שם לעולם,
שנאמר (דברים י"ז ט"ז) וה' אמר לכם לא תוסיפון
לשוב בדרך הזה עוד.
משרשי המצוה מפני שהיו המצרים רעים וחמאים לה' מאד,

משנה הלכות

קשה גם כן מה שרצה האבני נזר שם
עוד לומר דאינו לוקה על כל סוס וסוס,
ע"ש.
כללים. ונוהג בזמן שיש מלך בישראל,
הוא מצוה שעל המלך כלבד,
ואם עבר ולקח עובר בלאו, וכיד דמ"ה
כתב עובר בעשה ולא תעשה.
תק) גדר האיסור. מצות עשה לבני
ישראל לדור
בארץ ישראל^א, ומוחר לשכון בכל העולם
אם אי אפשר לו לדור בארץ ישראל חוץ
מארץ מצרים לעולם, וארץ מצרים הוא
ארבע מאות פרסה על ארבע מאות
פרסה, כנגד ארץ כוש, וכנגד המדבר,
הכל אסור להתיישב בה, ואלכסנדרויה
בכללי^ב, וכתב הרב"ז דגם דמ"א^ט בכלל
לפי שהגבול הוא מנחל מצרים הנקרא
וא"ד א"ל ערי"ש, והדבר ברור כי

דמ"א^ט היא משוכה יותר לצד מצרים.
ואין אסור אלא להשתקע שם והיורד
לסחורה מותר.^ג
צדדי היתר בזה"ו. ויש מי שכתב
דלאחר שבא סנחריב
וכלכל את כל העולם מותר להתיישב גם
במצרים, וחלקו עליו שאין האיסור תלוי
אלא בארץ ולא ביושביה^ד, עוד כתבו
שאין האיסור לשוב אלא מארץ ישראל
למצרים, אבל משאר ארצות מותר^ה, ואין
ראוי לסמוך על היתר זה. וכתב הרב"ז
(מצ' תקצ"ב)^ו וגם אני הכותב שכתי שם
שנים רבות, אבל לא היה דעתי להשתקע
שם אלא ללמוד תורה וללמד, לפי
שישיבת ארץ ישראל קשה מאד, ומי
יוכל לעמוד בה ולא יצטרך לבריות ושוב
באתי לירושלים. וכתב הרמב"ם^ז ויראה
לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל

תק. א) רמב"ן סו"ט מצות ששכח אותן חרב עשין מצוה ר', ועי' שר"ת משנה הלכות ח"ג סי' קפ"ט קליב ח"ח
סי' י"א. ב) ר"ם פ"ה מהל' מלכים ח"ו. ג) ר"ם שם ח"ח. ד) סמ"ג וריב"א וסא ליח ע"א בשם יש אומרים,
עי' תגרות טיימני אות ב', ע"ח. ה) יראים, הובא בסמ"ג והג"מ ת"ל. ו) וכה' בביאורו לרמב"ם שם. ז) שם.

מצות המלך

כמו שנאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וגו', ורצה הקב"ה שלא ללמוד ממעשיהם הרעים, ולא נלך בדרכם. וידוע כי דרכם של בני אדם להמשך אחר השכנים הן לטוב והן לרע, ואם יצאו מבני ישראל לארץ מצרים ילמדו מהם לעבוד ע"ז, כדכתיב ויתערכו בגוים וילמדו ממעשיהם. ולכן הזהירה התורה שלא נוסף לשוב מצרימה עוד. ומה הטעם לא נאסרה רק רירת קבע להתיישב במצרים, אבל לסחורה מותר, כמבואר בירושלמי לישובה אי אתה חוזר, אבל אתה חוזר לפרקמטיא, כי בעברו דרך ארעי לא ילמוד מהם. גם כי דבר מושכל הוא, מאחר שהשם גואלם משם בשוכם לשם יחללו השם. ואוריה הנביא בסכנת נפש ברח לשם, וירמיה בעל כרחך הלך לשם.

מכה ג"א ע"ז דף י"ג כתובות ק"י ב"ב קפ"ט פנחות ק"ב, ר"ט פ"ה מפלטים, פה"ט ל"ח פ"ו, ספ"ג לאון רכ"ז.

מצוה תקא

ולא ירבה לו נשים (ל"ח רצ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה לו המלך נשים יותר על שמונה עשרה, שנאמר (דברים י"ז י"ז) ולא ירבה לו נשים.

משנה הלכות

ע"פ ב"ד שהיא מותרת, והכי משמע בירושלמי. ובס' כפתור ופרח^ט הביא בשם הר"ר שמואל מבני בניו של הרמב"ם, דהרמב"ם כשהיה חותם שמו באיגרת שלוחה היה מטיים הכותב העובר בכל יום ג' לאוין. מיהו הרדב"ז ז"ל בהלי' מלכים כתב וא"ת תקשה לרבינו שנשתקע במצרים י"ל דאנוס היה ע"פ המלכות, שהיה רופא למלך ושרים וא"כ אינו עובר. גם כי לכ"ע ליכא אלא לאו אחד, וכבר הקשו אבעל כפתור ופרח בזה.

מעלות הדר בא"י. ואע"פ שמתר לשכון בכל העולם מצות עשה לדור בארץ ישראל וכל השוכן בה עונותיו מחולין לו, ואפילו הלך בה ד' אמות וזכה לחיי העוה"ב, וכן הנקבר בה כאלו היה מזבח כפרה והוא שמאמין בתורת ה' כאמונה שלימה^א, ויה"ר שנוכה להתיישב בה כמהרה בבגצ"א.

תקא) גרדי הלאו. מי שהוא מלך בישראל אסור לו להרבות נשים, ומפי השמועה למדו

(ח) מנהיגין פ"י ה"ח, וטובא בתרבות מייטנות אות ג' בשם ירושלמי מסכת ד"ם. (ט) פרק ה'. (י) ר"ט שם ה"א. (יא) עין שילת משנה הלכות ה"ח סי' רצ"ו.

משרשי המצוה מבואר בקרא ולא יסוד לבנו, כלומר שלא ירבה לו נשים ועל ידם יסוד לבנו מה'. כי הרודף אחר תאות נשים מסירים את לבנו מן החכמה, כמו שאמרו אין מחשבת עריות אלא בלב פנוי מן החכמה. ולפי שדרכן של הנשים להסיר לב בעליהם אחר התיפלות, ומפתות אותם למה שאינו ראוי, בהתמדתן עליהם בתחרות וריבוי דברים ולשון חלקלקות, והחכם מכל אדם וגדול שבמלכים כתבה עליו התורה שנשיו המו את לבנו. ואמרו במדרש שהיו"ד קטרגה לפני הקב"ה על שרצה לבטלה, והקב"ה משיב לה יאברו אלף כמותו וקוצו של יו"ד לא ישתנה בתורה, ועליהם הזהיר בספר משלי. ויציר כפיו של הקב"ה מען האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, ובוה גרמה מיתה לכל העולם לדורות הבאים. ושמשון אבד עיניו וחיוו ומלכותו בעבור האשה. ולכן לא ירבה.

מראה מקומות עין מצוה תצ"ח.

משנה הלכות

דהשוה הכתוב אשה לאיש, ומיהו לא נפסלה האשה לכהונה משום דלא הוה לאו השוה בכלי.
בנשא מקודם שנמלך. ויש להסתפק במי שנשא נשים הרבה קודם שנעשה מלך ואחר כך מת אביו ונעשה מלך, אי חייב לגרש עד י"ח, או כיון שנשאן קודם אינו עובר בלא ירבה כיון דבשעה שנעשה מלך הרי לא רבה, ונראה כיון דהתורה נתנה טעם ולא יסוד לבנו א"כ אין נ"מ וחייב לגרשם.
אחת המסירה את לבו. ובגמ"ר יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו, ר"ש אומר אפי' אחת והיא מסירה את לבו לא ישאנה, א"כ למה נאמר לא ירבה אפילו כאביגיל. וכתב היראים

שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, ובין הנשים ובין הפלגשים הכל י"ח, ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה, ומותר לו לגרש ולישא אחרת תחת זו שגירש, ודעת הראב"ד דנושא י"ח לבד הפלגשים. ופלגשים דעת הר"מ ורמב"ן דהם בלא קדושין, ודעת רש"י דצריכין קדושין רק בלא כתובה, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"א סי' ג').
פתי לוקין. ופשוט דאם עבר ונשא לוקה על כל ביאה וביאה אם התרו בו, כמו שאר חייבי לאוין לדעת הרמב"ם דבעי דוקא שיבעול, ולדעת שאר הפוסקים אפשר דאינו לוקה רק בשעת קדושין, דהאיסור שלא ירבה ואז הוא דרבה וצ"ע. וכשם שהוא לוקה כך היא לוקה כמו בכל ביאות אסורות,

תקא. א) ר"מ פ"ג מהל' מלכים ה"ב. ב) שם. ג) שם פ"ק ר' ה"ד. ד) נפרדשו ע"ה"ת בראשית ב"ה ה. ה) שם. ו) מנ"ח. ז) שם. ח) ב"מ קמ"ז ע"ב.

מצות המלך

מצוה תקב

ולא ירבה לו כסף (ל"ח רצ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה המלך לעצמו ממון רב, שנאמר (דברים י"ז י"ז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד.

משרשי המצוה כי רבוי הכסף הוא הגורם והכנה לשוב מאחרי ה', כמו שאמר הכתוב השמר לך וגו' וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת. והכתוב ימנע המלך מנאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים, כי הנאות מדה מגונה ונמאסת מאד לפני אלקים אפילו במלך, כי לה' הגדולה והרוממות ולו לבדו התהלה כמבואר ע"י נביאים תועבת ה' כל גבה לב, וכאלו עובד ע"ז. גם כי ברבוי אוצרותיו יחשוב שינצח העולם, שיקבץ חיילות וגדודים לכבוש כל המדינות ויסמוך על רוב עשרו, וישכח כי יד ה' החזקה עושה חיל, ולא בכח ולא בחיל כי אם ברוחי אמר ה'. ומה גבורת אנשים אם לא בעזר

משנה הלכות

ומצוה להרבות לאוצר בית השם, ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם, וכן מצינו (בדברי הימים) שהכין דוד לבנין הבית שלשת אלפים ככרי זהב ושבעת אלפים ככר כסף. מביא את הכסף לאוצר בית ה' תחת ידי נאמני ישראל.

חיה לו מקודם. וגם כאן יש להסתפק במלך שהיה לו ממון רב קודם שנעשה מלך והיה עשיר גדול אם צריך ליתנו במתנה לאחרים או לבית האוצר, או כיון שהיה לו מקודם שנתמנה אינו בכלל לאו זה.

ביזה. כל הרוגי המלך ממונן למלך, וכל המלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך, ושאר הבזה שבחזון בחזון ונותנין לפניו והוא נוטל מחצה בראש, ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה². ומה שאמרו³ מחצה לו

וכר"ש קי"ל, נמצא דאפי" באשה אחת רשעה אסור, והרמב"ם ז"ל לא ביאר זה, וכתב הרמב"ם⁴ וכן לא יהיה שטוף בנשים, אפילו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר אל תתן לנשים חילך, ועל הסרת לבו הקפידה התורה שלבו הוא לב כל קהל ישראל, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שנאמר כל ימי חייו. ומצוה זו על מלך ישראל הוא.

תקב) גרדי האיסור. מלך ישראל אסור לו להרבות כסף וזהב להניח בבית גנזיו ולהתגאות בו, או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחיילותיו ולעבדיו ולמשמשיו, ואינו אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, אבל מרבה הוא לצורך ישראל ולתועלתם לשמור אותם ואת עריהם מאויבים, ומותר

(ט) שם ה"ו. תקב. א) ר"מ פ"ג מהל' מלכים ה"ד וכו"מ ורדב"ז שם. ב) שם פ"ד ה"ט. ג) מנח"מ דף כ' ע"ב.

ה'. גם כדי שלא יעניש את ישראל ברודפו אחר הכסף יטיל עליהם מסים וארנוניות בכח המשל, ולכן לא ירבה.

טראה מקומות עיין מצוה תצ"ט.

מצוה תקג

לכתוב המלך ס"ת (מ"ע ר"ו)

צוה הקב"ה על מלך ישראל שיכתוב לו ס"ת מיוחד ויקרא בו כל ימי חייו, שנאמר (דברים י"ז י"ח) וכתב לו את משנה התורה הזאת.

משנה הלכות

מלך שהגלה יש להסתפק אי פטור ממצות אלו.

תקג) מצוה בשני ספרים ושאהד יהיה עמו. מלך שנתמנה

וישב על כסא מלכותו מצות עשה שיכתוב לו ספר תורה לעצמו, וספר תורה זה הוא יתר על הס"ת שהניחו לו

אבותיו, ומגיהו על פי בית דין של שבעים ואחד, לא הניחו לו אבותיו ס"ת,

או הניחו לו ונאבד, כותב לו שני ספרי תורות, אחד מניח בבית גזויו שהוא

מצווה בו ככל אדם מישאל, והשני לא יזח מלפניו אלא בעת שיכנס לבית הכסא

או לבית המרחץ או לכל מקום שאינו ראוי לקריאה^א. כשהוא שוכב מניחו

כנגדו, רוצה לשמש מטתו מניחו בחדר אחר, או עושה לו מחיצה המועלת

המבואר בש"ע^ב.

כתיבתו. וצריך שתהא כתיבה לשמו, קנה ס"ת לא יצא בו ואפילו

הגיה בו אות אחת, ומיהו אם הניחו לו אבותיו ס"ת (שצריך לכתוב שנים, אחד

ככל ישראל) זו לא צריכה להיות לשמה ואם הגיה בה אות אחת יצא^ג. ודיני

אין כוונתו לו לעצמו, אלא לצרכי המלך לעבדיו, ובוזה מתרצים שנענש אחאב על שדה נבות. כל הארץ שכובש הרי הוא שלו, ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה^ה. והנה הכא משמע לעצמו ממש, ואולי בקרקע לא שייך ירבה שהוא שוה כסף. ובכל אלו הדברים דנו דין, ובכל דרכיו יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו.

השיעור ושאר פרטי דינים. ולא נתבאר השיעור של רבוי כמה

הוא, ואולי בפרוטה כדין כל ממון שהוא בפרוטה. ונראה דדוקא כסף וזהב אבל

שדות וכרמים ובתים וכלי תשמיש מרבה כרצונו, ואסור לו למלך לשתות יין דרך

שכרות, שנאמר אל למלכים שתו יין^ו. ונוהג במלך בזמן שישראל על אדמתן.

(ד) מ"ח (ועי' בקומץ המצוה שם בשם הדין מנהדין שם). (ה) ר"מ שם ה"י. (ו) שם. (ז) שם פ"ג ה"ח. (ח) ר"מ פ"ז מה"ל ס"ח ה"ב ג' ופ"ג מה"ל מלכים ה"א. (ט) אר"ח סי' ר"מ ס"ו. (י) מ"ח. (יא) חק.

מצות המלך

משרשי המצוה מבואר בתורה והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ולפי שהמלך ברשות עצמו הוא, לא יעציבהו אדם על מעשיו ולא יגער בו, ובשכט פיו יכה ארצו, וברוח שפתיו ימית מי שירצה, ולכן באמת צריך שמירה גדולה, וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט עליו תמיד כל ימי חייו למען יכבוש את יצרו הרע ויטה לבו אל יוצרו, ולא יסיח דעתו ממנו לעולם. ולכן אמרו ז"ל יוצא למלחמה ס"ת עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב לאכול והוא עמו. כלל הדברים לא היה זו מנגד עיניו אלא בעת שנצרך לנקבו או שנכנס לבית המרחץ, ולפי שהחיוב עליו כפלים משאר העם, הוציאה התורה החיוב כלשון משנה תורה, כלומר כפל. ועיני ישראל עליו וממנו יראו וכן יעשו, והוא גם הוא יבין וישביל שממקום שבאה לו המלוכה היא הרצועה שתייסרנו אם יעבור על גבולי התורה הזאת. וכאו אזהרות אל המלך שלא יעשה רודן כמושלי האומות, ולא כאלה חלק יעקב.

מנהדין כ"א, ר"ס פ"ו ספ"ת ופ"ג ממלכות, פה"ט פ"ג י"ו, ספ"ג עשין כ"ת

משנה הלכות

כתיבת ס"ת ככל כתיבת ס"ת של יחיד, עיין לקמן (מצוה תרי"ג). ועיין שו"ת בית שערים למרן זקנינו יו"ד (סי' שס"ו ושס"ז) דס"ת לא בעי לכתוב בידו ממש, אלא אחרים כותבים לו כשאר ס"ת, ולא בעי שליחות אלא שישכיר מי שיכתוב לו לשמו. ודו"ז הקשה למנ"ח דאם אשה פטורה מכתבת ס"ת למה לי קרא דמלך ולא מלכה שאין מושיבין אשה למלכות, תיפוק ליה דלא יכולה לכתוב ס"ת. ומרן תי' כי אין זה עיכוב בגוף המלכות אלא מצוה ממצות המלך, ע"ש.

שאר פרטי דינים. ואסור להדיוט לקרות בס"ת של מלך. ובגמ"ה אותה שיוצאה ונכנסת עמו, עושה אותה כמין קמיע ותולה אותה בזרועו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, והרמב"ם לא הביאו. ויש מפרשים משום שדבר רחוק הוא שיכתוב ס"ת לתלות בזרועו, וי"מ כתבו מטעם זה דכס"ת זו לא כתב רק משנה התורה ולא כל התורה, ואינו נראה. ונוהג במלך בזמן שיש מלך בישראל. ויש להסתפק אם היה לו כי ספרי תורות מקודם שנתמנה מלך אי צריך לכתוב אחרת?

(ר) לחם משנה הל' מלכות שם מהתוספתא מנהדין פ"ד ה"ד. (ה) מנהדין כ"ב ע"א. (ו) ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קפ"ד קפ"ה קפ"ו.

מצוה תקד

שלא ישול שבט לוי חלק בארץ (ל"ח רח"צ)

הזהיר הקב"ה שלא ישול כל שבט לוי חלק בארץ, שנאמר (דברים י"ח א') לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל.

משרשי המצוה מה שנתבאר במקומות שונים כי רצה הקב"ה שיהיה כל עסק השבט הזה בעבודת הא-ל ב"ה ולא יצטרכו לשוט אחר מוזנותם ולעבוד עבודת האדמה, אבל שאר השבטים יתנו להם חלק מכל אשר להם מבלי שייגעו הם בדבר כלל. ולפי שהאוכל משלחן חבירו בהית לאסתכולי באפיה, ונמצא ח"ו שבט לוי מתבזים שיצטרכו לקבץ נדבות ולצפות על נדבות לב כל ישראל, אמרה התורה אשי ה' ונחלתו יאכלון, כלומר כי כל מה שמקבלים הוא אשי ה' ומה' הוא דקוכי להו, כי ה' הוא נחלתם בתרומות ומעשרות. ואדרבה מכבודם הוא

משנה הלכות

תקד) כל שבטי לוי מזהרין שלא ינחלו בארץ כנען בתוך שאר ישראל, ובין לוי או כהן שנטל חלק בארץ ישראל מעבירין אותו הימנה וכתב הרמב"ם יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי' ברית לאברהם וליצחק וליעקב, וירשנה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל (ועי' מצו' שמ"א) ולוי שירש את אבי אמו ישראל כגון שלא היה לו בנים זכרים אלא בנות וירשנה הנחלה, והורישנה לבנה, הרי הוא שלו וכל דין קרקע ישראל עליו לענין גאולה, ולא כערי הלויים, ונהוג בזמן שישאל על אדמתן בלויים, והעובר על זה עובר בלאו ואינו לוקה. והב"ד

המחלקים שחלקו ללויים ג"כ עוברים. לעתיד לבא. ובגמ' ב"ב קכ"ב ע"א תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלשה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר בין רב למעט וכו', לעולם הבא אין לב כל אחד וכו' שנאמר שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד. ופסק הסמ"ג מצ' רע"ז דלעתיד לבא הלויים נוטלין חלק בארץ, והאחרונים הקשו עליו, והברית משה תי' ע"פ מה דאיתא עתידה א"י להיות ככל העולם כולו עיין פסיקתא רבתי אות ג' וברוקח הלי' ר"ח סי' רכ"ט ורמב"ם פ"א הל"ד מה' מלכים, וממילא יהיה כל העולם כא"י, וחזן מא"י שנכרתה עליה ברית הלויים נוטלים חלקי.

תקד. א) ר"מ פ"ג טול' שמיטה ה"י. ב) שם ה"א. ג) שם ה"ט. ד) מנ"ח. ה) ור"י פ"א. ו) עי' בשו"ת משנה הלכות ט"ח ח"ב סי' תל"ח.

מצות המלך

שבני ישראל אסורים בהם, ואפילו בשלהם, עד שלא הפרישו את שלהם ולא הותרה זו אלא ללגיונו של מלך המתפרנסים מבית המלך.

ספרי, ב"ב קכ"ב, ר"ם פ"ג משמיטה, פה"ם ל"ח קפ"ם ק"ט, סמ"ג לאוין רצ"ו רע"ו.

מצוה תקה

שלא ימול שבט לוי חלק בכיזה (ל"ח רצ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ימול כל שבט לוי חלק בכיזה, שנאמר (דברים י"ח א') לא יהיה לכהנים חלק ונחלה לא יהיה לו. משרשי המצוה כי היוצא למלחמה מסכן נפשו למות להרוג או ליהרג, וכשנצח והביא השלל בדמו הביאו וקנאו, וכן מצינו בדוד מלך ישראל (שמואל ב' כ"ג, מ"ו-י"ז) ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער, ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר בית לחם

משנה הלכות

תקה) גדרו הלאו. שבט לוי מזהרין שלא יטלו חלק בכיזה כשעה שכושין את הערים, ובין לוי ובין כהן שנטל חלק בכיזה לוקה". מלקות. ונראה דוקא בנטל ואכלו או ביערו מן העולם, אבל נטל והוא בעין יחזיר מה שנטל ולא ילקה, דומיא דמי שנטל נחלה בארץ דמעבירין אותו ממנה ואינו לוקה, ואפשר דלאו זה לא ניתן לתשלומין, ושאינו נחלה דרקע אינה נגזלת והוא לעולם כאילו לא נטל כלום במציאות, ולפיכך אינו לוקה, ועל כרחק צריך לומר כן דאי ניתן לתשלומין אין לוקין עליו אף על פי שלא שילם, אלא הנכון דלאו זה לא ניתן לתשלומין כך כתב הרדב"ז ז"ל, אבל החינוך כתב דניתן לתשלומין וצ"ע. ועיין ח"מ סי' צ"ז בסמ"ע ושי"ך שם מה שפירשו בדעת תקה. (א) ר"ם פ"ג מהל' שמיטה ה"י. (ב) ועי' מל"ט שם וע"ה. (ג) שם ה"א. (ד) שם ה"י הג"ל.

הרמב"ם שכתב באבד המשכון של אלמנה או נשרף קודם שהחזיר לוקה, ועיין לקמן מצוה (תקצ"א). ומדברי הרדב"ז ראי' לקצה"ח ח"מ הנ"ל, ע"ש ודו"ק כי קצרתי מאד.

שאר פרטים. ויש להסתפק בנטל חלק ונתנו מיד לישראל אי עובר בלאו. וכל אלו נאמרים בארץ ישראל אבל במלחמת שאר ארצות שכובש מלך ישראל הרי חלק הכהנים והלוים בבית אותן הארצות ככל ישראל. ולדעת הסמ"ג לעתיד לבא גם אלו יקחו חלק במלחמת הארץ אלא שלימות המשיח לא יהיו עוד מלחמות, ושולם וצדק יהיה בשערים. ונהוגת מצוה זו בזמן הבית בשבט הלוי והעובר ונטל חלק להרמב"ם לוקה ולהחניך ניתן לתשלומין ואינו לוקה.

אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה לשתותם וימך אותם לה, ויאמר חלילה לי ה' מעשתי זאת, הדם האנשים ההלכים בנפשותם ולא אבה לשתותם. ופירש מצודת דוד וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו במלחמה אין ראוי להם ליקח חלק במה לוי כיון שלא הלכו במלחמה אין ראוי להם ליקח חלק במה שקנו הם בנפשותם. גם כי שבט לוי צריכים להשים שלום ואין להם דבר שכא על ידי מלחמה.

טראה מקשות עין מצה תק"ד.

מצוה תקו

לתת זרוע ולחיים וקיבה (מ"ע ר"ז)

צוה הקב"ה ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה מכל בהמה

משנה הלכות

תקו) גרדי המצוה. אדם מישראל בין איש ובין אשה, חוץ מכהנים ולוים, שישחטו או אחרים ישחטו בשבילם אחד מג' מיני בהמה טהורה או שלשתן יחד, חייב ליתן מהם לכהן הזרוע והלחיים והקיבה, ואין בין שוחט לעצמו או לאחרים, ואפילו שוחט לרפואה או לכלבים חייב. נמצאת הבהמה טרפה פטור.

גרדי המתנות. והזרוע הוא של ימין מפרק הארכובה עד כף של יד, שהן כ' אברים זה מעורה בזה. והלחיים מן הפרק של לחי עד הפרק של גרגרת, טבעת גדולה, עם הלשון שביניהם, ונותן לכהן בעורן ובצמרן. והקיבה בחלב שעליה ובחלב שבתוכה, ונהגו הכהנים להניח החלב לבעלים.

והרי אלו נקראים מתנות כהונה. חיובי המתנות והזוכים בהן. אינו נוהג בחיה ועוף^פ. אוכל אדם מבהמה קודם שהורמו מתנותיה ולא הוי כאוכל טבלים. נוהגת בבהמה של חולין ולא במוקדשים^א. כהן קצב מוכר בשר חייב במתנות^ב. כהנת אף על פי שנשאת לישראל אוכלת המתנות ובעלה ישראל אוכל בשבילה^ג. אין שם כהן מעלה המתנות ברמים ואוכלן, ונותן הדמים לכהן כשימצא^ד. חללה אינה אוכלת, וכן כהן חללי^ה. ספק בכור חייב במתנות ממ"ג, שאם בכור הוא כולו לכהן, ואם לאו יש לו מתנות^ו. ועיין יו"ד סי' ס"א לענין כלאים מתיש וצביה, ולהיפוך וכן תיש ועז וכבש. כוי חייב במתנות^ז. בהמת שותפים חייב^ח.

תקו. א) ר"מ פ"ט מהל' בבורים ה"א יו"ד סי' ס"א סעי' א' מצ"ח. ב) ר"מ שם ה"ה. ג) שם ה"ו. ד) יו"ד שם ה"ז. ה) ר"מ שם ה"ח יו"ד שם ס"ב. ו) ר"מ שם ה"ח י"ט יו"ד שם ס"ג. ז) ר"מ שם ה"ח י"ט יו"ד שם ס"ד. ח) ר"מ שם ה"א. ט) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ו. י) ר"מ שם ה"ד יו"ד שם ס"ה. יא) ר"מ שם ה"א יו"ד שם ס"ט. יב) ר"מ שם ה"ט יו"ד שם ס"ז. יג) ר"מ שם ס"ב יו"ד שם ס"ח. יד) יו"ד שם ס"י. טו) ר"מ שם ה"כ. טז) ר"מ שם ה"ג. יז) ס"ח (ור"מ שם ה"ה). יח) ר"מ שם יו"ד שם ס"ו. יט) ר"מ שם ה"ז.

מצות המלך

מהורה שנשחמ, שנאמר (דברים י"ח ג') וזה יהיה משפט הכהנים וגו' ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה.
 משרשי המצוה לפי הפשט אמרו רבותינו ז"ל כי בזכות פנחס אבי אביהם שקינא לאלקים על דבר כזבי ומסר נפשו להרוג נשיא שבט מישראל על קדושת השם, זכה הוא ואחיו ובניו אחריו לעולם במתנה זו מאתו יתברך, בזרוע כנגד ויקח רומח בידו, הלחיים בזכות שהתפלל על צערן של ישראל, כדכתיב ויעמד פנחס ויפלל, והקיבה כנגד האשה אל קבתה. ומכאן למדים שכל המוסר נפשו ומקרש שם שמים בפרהסיא זוכה לו ולדורותיו אחריו, והקצן קיימת לו לעוה"ב. והרמב"ם כתב כי האברים האלו ראשית הם ולכן נתנו למשרתי ה' לכבוד, הלחיים הם ראשית הגוף, הזרוע ראשית האברים המשתרגים מן הגוף, הקיבה ראשית המעיים, ע"כ. ועד"ה שהאדם יתן אל לבו שאלו ג' אברים צריך לקדש ביותר באכילה, הזרוע שמביא המאכל לפה, הלחיים שהם לועסים המאכל, והקיבה שבו נעכל המאכל. ולתקן המעשה והדבור והמחשבה, והקיבה כנגד המחשבות.

הולין ק"ל, ר"ם פ"ט פטבורים, פה"ט מ"ג קמ"ג, ס"ג עשין קמ"ב, י"ד סי' פ"א.

מצוה תקז

להפריש תרומה (מ"ע ר"ח)

צוה הקב"ה להפריש מן הדגן ותירוש ויצהר תרומה גדולה וליתנה לכהן, שנאמר (דברים י"ח ד') ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו.

משנה הלכות

נתניתן ואכילתן. ונותן לכל כהן שירצה, והח"ס ז"ל"ג נהג בכל יו"ט שחט בהמה ואפילו לכהנת, ואפילו נשואה לישראל. כהן נותנה אפילו לכלבו, ואם אכלן צריך לאכלן צלי דרך גדולה^א. ונוהג בזמן הבית, ודעת הרבה גדולי הפוסקים שנוהג גם בזמן הזה^ב, והפריש מתנות כהונה ממנה ואשרי מי שיכול לקיימם, פרטי דינים עיין יו"ד סי' ס"א.

תקז) חיוב תרומה פת"ת. קיום המצוה. דעת הרמב"ם דכל

כ) ר"ם שם ה"ו כי י"ד שם ס"ו ה'. (א) ר"ם שם ה"כ כ"ב י"ד שם ס"ב י"ג. (ב) שם סכ"א. (ג) שרת ח"ט י"ד סימן שי"א.

משרשי המצוה לפי שהדגן ותירוש ויצהר הם עיקר מחיתם של בריות, והעולם כולו לקב"ה הוא, על כן ראוי לאדם לזכור את בוראו על הברכה אשר ברכו ויפריש קצת ממנו לשמו ב"ה, ויתננו למשרתיו הכהנים העוסקים תמיד במלאכת שמים מרם יגע בו יד האדם ויהנה ממנו כלל. ומן היסוד הזה חמה אחת פומרת כל הכרי, כי לזכירות האדנות אין הפרש בין רב למעט. אבל רבותינו ז"ל הוסיפו לתת בו שיעור שיתעורר בו לב האדם בענין יותר, כי לא ישית לבו על המעוט כמו על המרובה, כי זה מטבע האדם והרגלו שישמח במאכל רב, גם להורות בא כי עשיית מצות ית"ש פומר, ולא הנתינה, ולכן חמה אחת פומרת את הכרי, והבן.

מפי תרומות, ר"מ ה' תרומות, פ"ה פ"ע קכ"ו, פ"ג ע"ג קל"ג, י"ד סי' של"ד.

משנה הלכות

מחמשים, עין רעה אחד ממששים.^א
 תורמין מאומד, ומצוה להפריש מן היפה.^ב
 דברים הקובעים לתרומה. וששה דברים קובעים לתרומה ומעשר, (א) חצר, כלומר שיביא התבואה לחצירו או לכיתו אחר שנגמרה מלאכתה, (ב) המקח, ר"ל המוכר תבואה, (ג) האש, ר"ל שבשלן על האש, (ד) המלח, ר"ל כבשן במלח, (ה) התרומה, שהפריש מהן תרומה, (ו) השבת, שנכנס שבת עליהן.^ז קודם שנקבעו למעשר אוכל מהן ארעיי.^ח
 מין על שאינו מינו. אין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, ולא מן התלוש על המחובר, וכן להיפוך, ולא ממין על שאינו מינו.

אוכל אדם הנשמר וגידולו מן הארץ חייב בתרומה מן התורה, חוץ מן הירקות שהם מדרכנ^א, והראב"ד^ב והתוס'^ג ועוד ראשונים חולקים דאינו חייב מה"ת רק ה' מיני דגן ותירוש ויצהר בלבד, וכל שאר מינים חוץ מאלו, וכל פירות אילנות פטורין מן התורה וחייבים מדברי סופרים.^ד
 פירות הפטורים. מתנות עניים והפקד והקדש פטורין.^ה
 פירות שמיטה פטורין, לקח תבואה ממורחת פטורה מתרומה, אבל לקח קודם מירוח ומירח חייב.^ו ואין חלוק בין טבל טהור לטמא לענין תרומה.^ז
 הפרישות. מן התורה תרומה אין לה שיעור, ונתנו חכמים שיעור עין יפה נותן אחד מארבעים, בינוני אחד

חקו. (א) ר"מ פ"ב מהל' תרומות ה"א. (ב) פ"א מהל' מעשר ה"ט. (ג) בכורות נ"ד ע"א ר"ה ושני מינין בעלמא דרבנן, ושד. (ד) עיי' כ"ט ומ"ט ר"ש פרק ב' מהל' תרומות צ"ח. (ה) ר"מ הל' תרומות פ"ב ה"י י"א. (ו) ר"מ הל' מתנות עניים פ"ז ה"ה. (ז) ר"מ פ"ב מהל' מעשר ה"ב, ועיי' מ"ח שיש חולקים. (ח) ר"מ שם ה"ד. (ט) ר"מ שם פ"ג ה"א ב'. (י) ר"מ שם ה"ד. (יא) ר"מ שם פ"ח ה"א וי"ד שם ס"ג. (יב) ר"מ שם פ"ג מהל' מעשר ה"ז וי"ד סי' של"א ספ"א. (יג) ר"מ שם ה"א וי"ד שם ס"פ.

מצות המלך

מצוה תקח

מצות ראשית הגז (מ"ע ר"ט)

צוה הקב"ה ליתן ראשית גיזת הצאן לכהן, שנאמר (דברים י"ח ד') וראשית גז צאנך תתן לו.

משרשי המצוה מה שנתבאר במעשר בפרשת קרח (מצוה שצ"ה), שלפי שלא נתן להם נחלה בתוך ישראל בקרקעות ולא בביוה, זכה להם הקב"ה כל צורך מחייתם מאחיהם, ונתן להם תרומות ומעשרות שהם לחמם ויינם, וזרוע ולחיים וקיבה אכילת בשר, וחלקם בקדשי קדשים ובקדשים קלים, ראשית הגז לצורך מלבושיהם, שדה אחוזה וגזל הגר וחרמים ופדיון בכורות לשאר הוצאות וצרכים שצריך האדם. עוד כתבו שנאמר שמלתך לא בלתה, ואמרו רז"ל דעמוד הענן

משנה הלכות

ישראל על אדמתן דאורייתא בזכרים ונקבות, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי דאורייתא או דרבנן, ומפרישין לכתחלה כל שהוא, ומאבדין אותו.

תקח גררי החיוב. קיום המצוה. מי שיש לו חמש

כבשים או יותר בעדרו חייב בראשית הגז^א, כלומר כשגוזז הצמר של הרחלים נותן חלק ממנה לכהן. ומן התורה אין לה שיעור כתרומה, ומדברי סופרים שלא יפחות מאחד מששים^ב.

איזה צמר חייב. ואינו חייב אלא מכבשים בלבד, זכרים ונקבות^ג, ונוהג בכלאים ובכזי ובטרפה^ד. אינו חייב עד שיהא בגיזה שלהן לא פחות ממשקל ששים סלע, ושיהיה גיזת כל אחת מחמשתן לא פחות ממשקל י"ב סלעים, היתה אחת מהן גוזזת פחות

ולא מפירות חו"ל על פירות ארץ ישראל ולא מפירות ארץ ישראל על פירות חו"ל, לא מן הפטור על החיוב, ולא מן החיוב על הפטור, ואם תרם אין תרומתו תרומה, לא מן הרע על היפה, ולא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה, ולא מן הלח על היבש, ולא מן היבש על הלח ואם תרם תרומתו תרומה^ה.

שאר פרטי דינים. מפרישין על ידי שליח^ו, ובמחשבה^ז.

ומשלו על חבירו^ח, ואיתא בשאלה כהקדש^ט. שותפות עכו"ם חייב^י, פירות א"י שיצאו לחו"ל פטורין, והוא שמרחן בחו"ל, אבל מרחן בא"י ונתחייבו כבר לא נפטרו מפני שיצאו לחו"ל^כ. ויש להזהיר על הלוקחין פירות א"י שידעו בכיור שנופרש מהן ת"מ. ונוהג בזמן

(ד) ר"מ שם פ"ה טה"ל תרומות ה"ט י"א י"ב י"ד שם מ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו. (טו) ר"מ שם פ"ד ה"א י"ד שם ס"ז. (טז) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ז. (יז) מ"ה. (יח) מ"ה. (יט) שם פ"א ה"ב י"ד שם ס"א. (כ) ר"מ שם ה"ב ונ"י מ"ט י"ד שם ס"ב. תקח. (א) ר"מ פ"י טה"ל בבב"ב ה"ג י"ד סי' ש"ג שם ס"ט. (ב) ר"מ שם ה"א י"ד שם. (ג) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ב. (ד) ר"מ שם ה"ז.

היה מנהיג את מלבושיהם ועמוד הענן בא לישראל בשביל אהרן, ולכך ראשית גז צאנך תתן לו ולבניו הכהנים (ת"י). ועד"ה כי שה פזורה ישראל, ויבא הכהן ויקבל ראשית הגז ולכפר על שה פזורה, ותפלתו נשמעת להועיל ולהצליח.

חולץ קל"ה, ר"ט פ"ז סבסורים, פה"ס פ"ע קמ"ה, פמ"ג עשין קמ"ג, ח"ד סי' ש"א.

מצוה תקט

להיות כהנים ולוים עובדין במשמרות (מ"ע ר"י)

צוה הקב"ה שיהיו הכהנים והלוים עובדים במקדש למשמרות, שנאמר (דברים י"ח ז', ח') ושרת בשם ה' אלקיו ככל אחיו הלוים העומדים שם וגו', חלק כחלק יאכלו וגו'.

משנה הלכות

מ"ב סלע, אע"פ שחמשתן גחזות ששים סלע או יותר פטורין^ז. היה צמרן קשה ואינו ראוי ללבישה פטורין^ז. היה הצמר אדום או שחור או כל צבע חייב, גזו הצמר וצבעו קודם שנתן פטור, הלבינו קודם שנתנו חייב, התולש צמר רחלים בידו חייב^ז. הגדו המתה פטור^ח. בעלים החייבים. הפריש ואבד חייב באחריותו עד שיתן לכהן, העושה כל גזותיו ראשית דבריו קיימין^ט. שותפין שיש בחלק כל אחד כשיעור חייבין^י. אינו נוהג בעכו"ם, לקח צמר מעכו"ם פטור^{יא}. ואינו נוהג במקדשין, ואם הן קדשים שנפרד חייבין^{יב}. הפרשתה ושאר פרישים. ומצותה להפריש בתחלה, הפריש בין באמצע ובין בסוף יצא, גזו אחת ומכר גזתה ואחר כך גזו שניה ומכר, וכן כולהו הכל מצטרף לראשית

הגז וחייב אפילו לאחר כמה שנים, מפרישין מן החרש על הישן, היה לו רחל אחת וגזוה ואח"כ קנה עוד עד לשיעור אינן מצטרפות לשעבר^{יג}. נתן אדם גזתו לכהנים הרבה ובלבד שיתן לכל אחד לא פחות ממשקל חמש סלעים אחר שילבנו הכהן^{יד}. ונותנין אותו לכהנת, ואף על פי שנסואה לישראל, כמתנות בהמה^{טו}. ונוהג בזמן הבית, ובזמן הזה נהוג עלמא כר' אלעי דפטור. תקט) מספר המשמרות. משה רבינו ע"ה חלק הכהנים לח' משמרות, ד' מאלעזר וד' מאיתמר, שמואל הנביא ודוד המלך ע"ה חלקו עוד לעשרים וארבע משמרות, שיהיו עובדים במקדש כל שבוע משמר אחד, ובכל שבת מתחלפין משמר יוצא ומשמד נכנס עד שעברו כ"ד שבועות ואח"כ תורין חלילה^{טז}.

(ה) שם הי"ג ירד שם ס"ט. (ו) ר"ט שם הי"ד ירד שם ס"ב. (ז) ר"ט שם ה"ו ירד שם ס"ד כנה. (ח) שם ה"ז ירד שם ס"ד. (ט) ר"ט שם ה"ח ירד שם ס"ה ו. (י) ר"ט שם ה"ח ירד שם ס"ז. (יא) ר"ט שם ה"ט ירד שם ס"ז. (יב) ר"ט שם ה"א ב' ג'. (יג) שם ה"ט ירד שם ס"א יב. (יד) ר"ט שם ה"ט ירד שם ס"ג. (טו) ר"ט שם ה"ז ירד שם ס"ד. תקט. (א) ר"ט פ"ד טה"ל כ"ל המקדש ה"ג.

מצות המלך

משרשי המצוה כי מתכסיי מלכות להיות חילות המלך הממונים לשרתו יודעים כל אחד יומו וזמנו ומקומו הקבוע, ובכך תעשה כל המלאכה על מכוננו. ובאם לא יהיו משמרות ידועים לפעמים יבאו כולם וישרתוהו, ולפעמים יתעצלו מלבא ונמצאת עבודת המלך במלה ובלי סדר. גם כי מן הראוי למשרתי ה' המלך להנפש מזמן לזמן, ובאם יהיה להם משמרות קבועים יעברו יותר בזריזות כל אחד במשמרתו וינפש אחריו. לא כן אם לא יוכלו להנפש מחמת הכלבול. וזלת כי הוא גדר גדול שלא יתקוטטו הכהנים ביניהם, וכבר ידעת איך היו דוחפין זה את זה בעבודת המקדש עד הוכה אחד מהם, והיו מצטערין על מומאת סבין עד שידעו שעדיין מפרכם. וכדי לצאת כל אלו חלק כחלק יאכלו במשמרות.

סוכה דף ב', ר"ם פ"ד סכ"י המקדש, סח"ס מ"ע ל"ו, סמ"ג עשין קע"ב

משנה הלכות

ברגלים. ומשמרות אלו היו כל השנה, אבל ברגלים כל כהן שבא ברגל עובד וחולק עם אנשי המשמר יחדיו. ודוקא בקרבנות הבאים מחמת הרגל ובעבודת שתי הלחם ובחלוק שתי הלחם של עצרת ובחלוק לחם הפנים, אבל נדרים ונדבות ותמידין ועבודת לחם הפנים שייך למשמר שזמנו קבוע באותו רגל שנאמר חלק כחלק יאכלו לכד ממכריו על האבות.

כהן בקרבן עצמו. כל כהן שיש לו קרבן שלו להקריב הרי זה

כא למקדש בכל יום שירצה ומקריב לעצמו שנאמר וכן בכל אות נפשו ושרת, ואפילו חטאות ואשמות הוא מקריב ומכפר על ידי עצמו, והעור של קרבנו שלו הוא, ואוכלו לעצמו, ואם

(ב) שם ה"ד. (ג) שם ה"ה ו'. (ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ז. (ו) שם ה"ח ו"ט. (ז) שם פ"ז ה"א.

מצוה תקי

שלא לקסום (ל"ת ש')

הזהיר הקב"ה שלא לקסום, שנאמר (דברים י"ח י') ולא ימצא
בך קוסם קסמים.

משרשי המצוה כי נאלו דברים כולם שורש דבר נמצא בהם,
ולכן מנעה התורה שיש לחוש שמא ימעו בהם ההמון
ויחשבו בשביל שיבאו קצת מהדברים שיגידו להם בעלי הקסם
ויאמרו שכל הפעולות בעולם סיבתם הם הכחות והמזלות,
ויאמרו עזב ה' את הארץ ח"ו. אבל החיוב לדעת שיש כח ביד

משנה הלכות

ששואלין אותו ואומר כל, יהיה על ידי
השם או על ידי שדים או על ידי
השבעות. והסמ"ג" כתב קוסם קסמים
כשיוצאין לדרך בודקין בקסמים קודם
צאתם ולוקחין קסמים מעץ מקלפין
אותם מצד א', ומצד שני מניח הקליפה
וזורקו מיד, אם כשנפל נמצאת הקליפה
למעלה זהו איש, ואח"כ זורק עוד, אם
מחשוף הלבן עולה למעלה אומר זה
אשה, הרי איש ואח"כ אשה זהו סימן
טוב, ואם מחשוף הלבן נראה תחילה
ואח"כ הקליפה, אשה ואח"כ איש, וזה
רע, ואם הקליפה למעלה בשניהם זה
בינונית, ועדיין עושים כן באשקלונא,
והרי כתבתי לך כמה אופנים והכלל כל
אופן כזה וכיוצא בו אסור.

שאר פרטי דינים. ואסור לחולה
לשאול בקסמים היכא
דליכא סכנת נפשות. ועיין חכ"א כלל
פ"ד ובשורת טוטו"ד תליתאי ח"ב סי'
מ"ח באנשים הקוסמים שמניחים ידיהם
על שולחן וחלילה לעשות כן. וגוהג בכל
מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

בי' וגי' ודי' והי' ומרכים בתפלות להי' על
ישראל". ונוהג בזמן הבית בזכרי
הכהונה.

תקי) גררי הלאו. קוסם זה העושה
מעשה שמסיר

ומפנה מחשבתו מכל הדברים שיאמר
דברים העתידיים להיות, ויש שמשתמשים
בחול או באבנים, ויש שגוחה לארץ
וצועק בקול, ויש מסתכל במראה של
ברזל או של עששית ומדמה ואומר, ויש
מי שאוחז ומקבל בידו מקל ונשען עליו
ומדבר*. ואחר הקוסם ואחד השואלו
אסורים, אלא שהקוסם לוקה והשואל
מכין אותו מכות מרדות (טור)².

דרכי הקוסם. והעיד הרמב"ם ז"ל שהוא
ראה זה במערב פעם אחת.

ומהם מי שמיישר החול ויעשה בו
צורות, וזה יעשו הרבה בני אדם במערב,
ומהם מי שישליך אבנים דקים בתחיתות
עור ויאריך להביט בהם ואח"כ יספר
דברים וכו' זה מפורסם בינינו ועשו
אותם תמיד לעינינו הישמעאליים
והישמעליות, ע"כ והסמ"ק" כתב

(ח) שם ה"ג ד' ה'. תקי. (א) ר"מ פ"א מהל עכ"ם היו. (ב) ר"מ שם היו טורד סי' קע"ח. (ג) עי'
סה"מ, לשונו המדויק. (ד) סימן קמ"ג. (ה) לאון נ"ב, ש"ך ירד סימן קע"ט סי' א'. (ו) ש"ך ירד סי' קע"ט סי' א'.

מצות המלך

הצדיק לשנות המזל בזכותו. והרמב"ם ז"ל כתב ענין הקסמים הוא המניע כחו ומחשבתו לחשוב במין ממיני התנועה, כאשר יעשו בעלי הכחות כולם כדי שיגידו מה שיתחדש קודם היותו, ואמנם יתאמת להם זה בהיותו כח המחשבה והשיעור מהם חוק מאד, ע"כ. וכל זה מדרך התבודדות והמחשבה החזקה בדברים אשר הוא רוצה להגידו ידעו בהם מה שידעו, ומכל מקום ממשות ידיעה יש בהם אף כי לא ברורה הידיעה. ואפילו בשדים אין כח לדעת העתידות אלא שהוא דרך השמאלית, ולכן אמרה התורה הקדושה, וכל זה יש בו שמץ ע"ז.

מהנדרין פ"ה, ר"ט פ"א מע"ז, סה"ט ל"ח ל"א, ספ"ג לאוין ג"ב, י"ד ס"י קע"ט, ספ"ק ס"י קס"ג

מצוה תקיא

לא ימצא כך מעונן ומכשף (ל"ח ש"א)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות מעשה כשוף, שנאמר (דברים י"ח י') לא ימצא כך מעונן ומנחש ומכשף. משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל למה נקרא שמו כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. פירוש כי ענין הכישוף הוא שיעשו המכשפים תחבולות במיני עשבים ואבנים וחרבה

משנה הלכות

תקיא) נדרי הלאו. אסור לעשות שום מעשה כשוף. והעושה מעשה כשפים במזיד ובהתראה חייב סקילה, ובלא התראה במזיד חייב כרת, ובשוגג חטאת, אחיזת עינים שנראה כעושה מעשה ואינו עושה לוקין אותו מכת מדרות^א. דברים המותרים. מותר לעשות כשפים לחולה שיש בו סכנה, ואם יש בו סכנת אבר אחד הש"ך^ב בשם רש"ל וב"ח אסור ויש מתיירין, דכל שיש בו משום חולי מותר בכל ענין. ואפילו

לעשות כשוף להציל מן הכשוף שעשו לו מותר^ג. מותר לעיין בס' יצירה ולעשות מעשה^ד. ומיהו המשתמש בשמות הקדושים לא ינקה ח"ו מכל רע, שלא נמצא בדורות הללו מי שישתמש בקדושה ובטהרה^ה. שאר פרטי דינים. נעשה דבר על ידי כשוף, אם הוא דבר מאכל ונעשה על ידי מכשף ישראל אסור לאכלו, ואם המכשף עכו"ם מותר לאכלו, ומותר ללמוד ממכשף שאינו מין עניני כשוף להבין ולהורות, ודוקא

תקיא. א) ר"ט פ"א טה"ט סה"ט וזנך, אך בהל' שגגות משמע שאין בו כרת וחטאת, ועי' במצ"ח. ב) י"ד ס"י קע"ט סק"א. ג) שם. ד) י"ד שם ספ"ו. ה) מדרח"ז. ו) ש"ך שם סק"ח.

סדר מצות היום

רעז

דברים להכין האדם עצמו לקבל רושם ממלאכי חבלה שנבראו לחבל לרשעים. ולפעמים מכחיש סדר בראשית, כי הכל עשה הקב"ה יפה בעתו, וזה בכשפיו יכוין העתים ואומר שעה זו רעה, אפשר שהיא טובה לעולם וגם למעלה היא טובה והוא אמר שהיא רעה, וכן להיפוך, נמצא לפי טעותו מחליף עת רצון בעת רעה ומביא רעה לעולם. ועוד שמעכב הפעולות מלהיות על כל פנים בזמנם. וכבר העיד הרב ר' אברהם בן עזרא שהיא ידיעת השעות הראויות לעשות בהם מעשיהם, ועל ידי זה מסירים במחונם מיוצר כל ית"ש שהוא המשלים כל חפץ עמו לטוב כבוטחם על חסדיו הרבים, כדכתיב תמים תהיה עם ה' אלקיך.

מנהגותיו, ר"מ פירא מע"ו, סדרים ל"ח ל"ד, סמ"ג לאוין צ"ב, סמ"ק ס"ו קל"ח, י"ד ס"ו קע"ב.

מצוה תקיב

חומר חבר (ל"ח ש"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לחבור חבר, כלומר שלא לעשות השבעות בחיות שלא יזיקו, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא בך וגו' וחומר חבר.

משנה הלכות

שיודעין בו שאינו מין, אבל סתם מכשף מין הוא ואסור ללמוד ממנו אפילו להבין ולהורות^א. והסנהדרין חייבים להיות בקיאים בחכמת הכשופים, כדי לידע ולהבחין בהמכשף אם עשה על דרך האסור או המותר. ולשאל במכשפים לא נתבאר איסור בתורה, אבל אסור משום תמים תהיה^ב. ויש פוסקים דס"ל דאסור מדאורייתא ויש ס"ל דאינו אלא מדרבנן^ג. ומכל מקום אסור לומר לעכו"ם לכשף לו אפילו למ"ד שאינו אלא דרבנן.

אי הוי בכלל ע"ז. ובמצ"ד להרדב"ז כתב דכל אלו לאוין יש בהם שמץ עבודה זרה, וכן כתב החינוך, ואם כן בכלל יהרג ואל יעבור הוא. ואסור לתמוך המכשף ולעשות סחורה או ליתן לו צדקה ולעשות עמו גמילות חסדים, הכלל כל דבר תמיכה שמחייבו, כיון דבכלל יהרג הוא (מהר"ם שי"ק). ונראה דכל אלו שהם במיתה מן התורה אסור לתומכם. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקיב) פירוש חומר חבר. החומר חבר

(ז) י"ד שם ס"ט ועין ש"ך ס"ק כ"ג. (ח) מצות ודנוך. (ט) משנ"ה, ומר"ם שק אות ג. (י) מצ"ח מצוה ר"ג כשם משנת חכמים, תני דכ"ח י"ד שם ס"ק א'.

מצות המלך

משרשי המצוה כי חובר חבר הוא מי שמדבר דברים שאינם בלשון עם, ומעלה בדעתו שזה מועיל עד שאומר שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו מזיק, והאומר כך וכך על האדם אינו נזוק, ובכלל זה מי שעושה השבעות בשמות הקדושים, וחובר החיות או נחשים ועקרבים אל מקום אחר. וכן המחבר את השדים על ידי השבעות ושמות המזיקים. ואף שהנחש והעקרב אינם מבינים ויודעים ומכירים כח השם המשביעו, אבל השר הממונה עליהם בשמים הוא היודע והמבין ההשבעה, וכבר ידעת כי אין לך עשב למטה שאין לו שר למעלה. והמשביע בשם השם לעשות היפוך יצירתם נמצא גורם בהשבעתו לשנות תפקידם, ומשתמש בשרביטו של מלך יוצר כל להפך רצונו, ונעשה חבר לאיש משחית ולמלאכי

משנה הלכות

ורוקק ואחר כך אומר פסוק מן התורה אין לו חלק לעוה"ב, ואם אינו רוקק איסורא מיהו איכא, ובמקום סכנה מותר. תינוק שנפגע אין קורין עליו פסוק. הבריא מותר לקרוא פסוק להגן עליו מהמזיקין. ויש אומרים דבלשון לע"ז ליכא איסור, וברוקק טוב לזיזר אפילו בלשון לע"ז. למדוד האיזור וללחוש עליו מותר אפילו בשבת.

דיני קמיעות. מותר להתרפאות בקמיעות אפילו יש בהם שמות, ומותר לישא קמיעות שיש בהם פסוקים שלא יחלה, אבל לא להתרפאות^א, ומיהו אין לצאת בהן בשבת אם לא בכדוק ומנוסה^ב.

בללים. זה הכלל בכל שאר לחשים כל ישיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, ולא אסור ללחוש

יש מפרשים^א שהוא מדבר בלחש דברים אל הנחש או העקרב שלא זיקו, ויש מפרשים^ב שמחבר ומצרף נחשים ועקרבים או שאר חיות למקום אחד על ידי לחש, או שאוחז בידו שום דבר ועל ידי זה מלחש, ולענין דינא הכל בכללי. דיני לחשים. מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו אפילו בשבת, ואף על פי שאין הדבר מועיל כלום, הואיל ומסוכן הוא התיירו כדי שלא תטרוד דעתו עליו. מי שרודפים אחריו נחשים ועקרבים מותר לחבור כדי שלא יזיקוהו, ומיהו אסור לכתחילה לילך במקום נחשים ועקרבים ולהשתמש בזה, ואפילו בשמות הקדושים, ואם הלך מעצמו ונסתכן אסור להשתמש בהם ואם שמש א"ל חלעוה"ב, סמ"ק סי' ג' ר"י החסיד. הלוחש על המכה או על החולה

תקוב. (א) ר"מ פ"א מהל' עכרים ה"י. (ב) עין חנוך בשם נטרא מנהדין ס"ה ע"א ורש"י שם, י"ד סי' קע"ט ס"ה.

(ג) מוד י"ד שם מ"ח. (ד) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ז. (ה) י"ד שם ס"ז. (ו) שם ס"ח. (ז) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ט. (ח) ר"מ שם י"ד שם ס"י. (ט) רמ"א י"ד שם ס"ח. (י) י"ד שם ס"א א"ח סי' ש"ז ס"ז.

(יא) י"ד שם ס"ב. (יב) ר"מ הל' שבת פ"ט ה"ד א"ח סי' ש"א סכ"ה.

חבלת שמחבר המזיקים היפוך בוונה אלקית ולכן לוקה.

סנהדרין פ"ה ד"ם פ"א סע"ג, פה"ם ל"ח ל"ח, ספ"ג לאוין ג"ה, ספ"ג פ"י קמ"א, י"ד פ"י קע"ט.

מצוה תקיג

שלא לשאול באוב (ל"ח ש"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לשאול כבעל אוב, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא כך וגו' שואל אוב.

משרשי המצוה אמרו רז"ל שהאוב הוא מין כשוף הנקרא פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת מבית השחי אשר לו. וכתב האברבנא"ל ומאשר ראינו שהבעלת אוב אמרה לשאול (שמואל א' כ"ח) את מי אעלה לך, ידענו שהאובות הם המתים מבני אדם, שהיודע בזה מעלה אותם בחכמתו ונראה

משנה הלכות

ועשה כפי מאמין לוקה^א. ורש"י סנהדרין ס"ד כתב דהשואל עובר בלאו ולא תפנו, והתו"י השיג עליו וכ"כ הסמ"ג לאוין ל"ו, שהרי בפונה יש כרת שנאמר והנפש אשר תפנה אל האובות וגו' והכרת'י, והנשאל בהן באזהרה בלבד, אבל היראים סימן פ' כתב כרש"י וגדולה מזו, ע"ש.

מעשה שדיים. מעשה שדים אסור, ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגנבה, וכיוצא בהם, ועל ידי השבעה בשדים אף שיש מתירין, מכל מקום כבר כתבו דהעוסקין בה לא נפטרים מהם בשלום, ושומר נפשו ירחיק מהם^ב.

שאר פרטים. ורבים תמהו האיך היה בכח בעל אוב להכניס נשמת שמואל הנביא לגופו, וכתב הרדב"ז ז"ל לפני שראה הקב"ה שמוזמן היה רוח הטומאה ליכנס בגוף הצדיק

אלא באותם שבדקו ואינו מועיל^ג. ומיהו כתבו כל המקובלים שאין להשתמש בזמן הזה בקמיעין או בהשבעות של מלאכים ופסוקין וכיוצא ב"י, וכתב בספר חסידים דהעוסק בהם לא יהיה סופו טוב ח"ו או ברעו. אדם בריא מותר לומר פסוקים ומזמורים ותפלות שתגן עליו זכות קריאתם, וינצל מצרות ומזיקין, ואין בזה משום מתרפא בדברי תורה^ד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעושה מעשה לוקה והנשאל לוקין אותו מכת מרדות. תקיג) השואל באוב. דיני המצוה עיין לעיל מצוה

(רנ"ה רנ"ו) והתם מיירי שלא לעשות, וכאן הזהיר שלא לשאול בהם. והנה השואל כבעל אוב, אף על פי שבעל אוב עצמו כסקילה, השואל באזהרה ומכין אותו מכת מרדות, ואם כיון מעשיו

(ג) ר"מ י"ד שם אות ג'. (ד) רמ"א י"ד שם ספ"ג. (ט) ר"מ הל' עכ"מ שם ה"ב י"ד שם ס"י.

תקיג. א) ר"מ פ"א מהל' עכ"מ ה"ד. ב) ע"א ד"ה באזהרה. ג) שם ד"ה והנשאל בהן. ד) י"ד פ"י קע"ט ספ"ג.

מצות המלך

כאלו הוא מדבר מתחת לארץ, כמו שכתב (ישעיה כ"ט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף. והנה אין ספק כי העושה מעשה זה רוצה לשנות סדרי בראשית ולהפוך רצון ה' אשר הכדיל בין החיים ובין המתים ונתן להם מנוחה לעולם הבא, וזה בא ומרגיזם לחזור לעולם הזה (אפילו רק לשעה) ולהגיד לו עתידות הנסתרות מאתנו, כשמואל הנביא שהגיד לשאול כל מה שעתיד להיות למחר, ואין לך הכחשת פמליא של מעלה יותר מזו שהוצרך הקב"ה להשיב נשמת שמואל אל גופו, ולכן חייבו התורה מיתה.

סנהדרין פ"ה, ר"ט פ"א מ"ט. מה"מ ל"ת ל"ו ל"ו, ס"ג לאין ל"ו ל"ו, י"א פ"א פ"א, י"ד פ"א ק"פ.

מצוה תקיד

שלא לשאול בידעוני (ל"ת ש"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לשאול בידעוני, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא בך וגו' וידעוני.

משנה הלכות

ע"י שאלת חלום. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקיד) אם יש בו מלקות. קצת דיני קיום המצוה, עיין במצוה הקודמת והכל אחד הוא. ונחלקו האחרונים ז"ל"א אי לוקין על לאו זה. וכתב הרמב"ם ז"ל"ב דהשואל אין לוקה, ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמץ לוקה, ולא אמרין אפילו בלא עשה מעשה יהא חייב דהוי ליה כמו חסמה בקול דהוי ליה מעשה כיון דעל ידי דבורו איתעביד מעשה, דלא שייך רק גבי בהמה דלא הוי בעלת דעת אבל לא גבי אדם לומר דהשואל עושה מעשה דעל ידי גרמתו נעשה, כיון דהעושה אוב הוא בר דעת, כן כתבו המשנ"ח ומנ"ח. ולפי ענ"ד לא נראה, דאם כן שאל לחרש שוטה וקטן

שהוא כלי טהרה וקדושה, כי על כל פנים על ידי הקטרות האלו יש להם קצת כח לפעול להכניס אחת מהרוחות רעות שבטומאה בתוך גוף המת שמת בקרוב, כדי להודיע העתידות אשר כבר הכריזו ברקיע, לכך חס הקב"ה על הגוף הקדוש של שמואל ורמו לנשמתו שתכנס בגופו, כי מוטב היה לו לאותו צדיק להצטער מעט מבלי שיטמא גופו הטהור מאחת הרוחות החיצוניות. ובספר חסידים סימן ר"ה כתב שימנע משאלות חלום שידע איזה אשה יקח ובאיזה דבר יצליח, וזה שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך. ועי' ב"מ ק"ז ב' דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, ופרש"י יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזה מיתה מת, ובערוך פ"י עבד מאי דעבד

(א) עיין מ"ח כשם משנ"ח ולח"מ הל' סנהדרין פ"ה ה"ד. (ב) פרק י"א מהל' עכ"מ הל' י"ד.

משרשי המצוה פירשו לנו רז"ל כי הידעוני הוא ענין שמשים המכשף עצם היה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר את העצם על ידי כשוף. וגם בזה המעם שמכחיש סדר הכריאה שלא ברצון הכורא, אלא כמעשיו ופעולותיו יעשה העצם מדבר ע"י התקשרותו בכחות המומאה ומלאכי חבלה ובהשבעות, וידבר קצת עתידות, ובוטח בדברי הבאי בלחש וקישור ונותן לחם פנים, ומסיר במחוננו מיוצר כל ית"ש. כי הכל נגזר מאתו יתברך, ולפי הכשר מעשיו יתחדשו גזרותיו לטוב או להפכו, ולמה יפנה אחרי התהו לחשוב שהכל במקרה חלילה חלילה. ומחמת חומר העון נתחייב מיתה כמו המכשף. וע"ד הפשט כתב (במצ"ד) לפי שהיו העמים באותו זמן רגילים בשני ענינים אלו יותר משאר התועבות, החמיר הכתוב בהם כדי שלא ילמדו אותם ישראל.

מראה מקומות עיין פסחה תק"ג

משנה הלכות

אסור אלא לשאול, אבל אמרו לו בלי שאלה, או דבר שידוע ומפורסם שהוא כנגד המזל ימנע עצמו ולא יסמוך על הנס, ולכן נוהגין שלא להתחיל בשני וברביעי ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה, ונהגו להתחיל ללמוד בר"ח. והשואל עובר על לאו זה, ועובר עוד על תמים תהיה. ודע דהרמב"ם ז"ל כתב דבריים אלו כולן שקר והבל הם ואין בהם ממש ותועלת וכל המאמין בדבריים אלו אינו אלא מן הכסילים, אבל גדולי הראשונים ואחרונים^ג כולם חלקו עליו והסכימו שיש בהם ממש, ושאי אפשר להכחיש המציאות ודברי חז"ל שהעידו שהדבר כן הוא, והדברים עתיקים.

שאינם בעלי דעת הכי נמי דחייב, אבל לפי ענ"ד פשוט דכיון דאינו עושה מעשה אינו חייב, ולעולם לא מצינו מתחייב על ידי מעשה חבירו, אבל אם עשה כפי מאמרו לוקה. מיני ידעוני. ותרי מיני ידעוני הם: (א) דאית ביה מעשה העצם. (ב) דליכא ביה מעשה, דהיינו המדבר בעתידות בניחוש מבלי שימת עצם בפיו ונקרא ידעוני, ומפני שרוב המדברים צופים העתידות משימים עצם ולכן כל הצופים עתידות נקראים ידעוני שהוא שם הכולל, (עיין לח"מ רפ"י מע"ז). שאר פרטים. ואסור לשאול מידעוני גוי. ואין שואלין בכוכבים, ולצורך חולה מותר^ה. ואינו

ג) עי' מצ"ח לעיל מצוה ר"ג חזק"ת י"ד שם ס"ק א'. (ד) י"ד ס"י קט"ט ס"א. (ה) ש"ך שם ס"א ופ"ח שם ס"ק ב'. (ו) י"ד שם ס"ב. (ז) ש"ך שם. (ח) שם המ"ז. (ט) ש"ת הרדב"ז ח"ג סימן ת"ה ביאור ונ"א י"ד

מצות המלך

מצוה תקטו

שלא לדרוש אל המתים (ל"ת ש"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לדרוש אל המתים, שנאמר (דברים י"ח י'),
 "א) לא ימצא בך וגו' ודורש אל המתים.

משרשי המצוה כי ענין דדישה אל המתים אמרו רז"ל שזה
 המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שיבא המת
 להגיד לו מה שישאל, ויש שאומרים דברים ומקמדים קמורת
 ועושים השבעות למת שיבא המת בחלום ויגיד לו על שאלתו,
 וזה ענין כבעל האוב, אלא שזה בחלום וזה בהקיץ, וזה משביע
 המת, וזה השד. ומבואר הטעם על דרך הפשט כי הוא ממריח
 את נפש המת אם טוב ואם רע לבא להגיד לו, וחוא כבר
 נסתלק מבין החיים גם שנאתם וקנאתם כבר אכרה, וכ"ש אם
 הוא ממריחו להגיד לו עניני העולם הבא שזה גורם להיות הולך
 רכיל ומגלה סוד וכמופלא ממך על תדרוש. ועד"ה כי כל

משנה הלכות

<p>הם לא ספרו לחסיד כלום אלא החסיד שמע מה שספרו זה לזה, ופשוט. אלא דקצת צ"ע משמואל דאבוה הוה מפקיד זוזי דיתמי ונח נפשיה, ושמואל לא הוה גביה הוה קרי ליה בר אכיל זוזי דיתמי, אזל אכתרה לחצר מות ואמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה דשמואל, ושאלו זוזי דיתמי היכא והגיד לו, ואולי דהתם נמי לא עשה תחבולות, וגם היה לטובת היתומים ולטובת אבוה דשמואל שהפקיד זוזי דיתמי, וצ"ע. ובש"ע יו"ד פסק להשביע החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל מותר, ויש מתירין אפילו לאחר מותו אם אינו משביע גופו של מת אלא רוחו. ויש ליזהר כשהולכים על קברי אבות וצדיקים שלא יבקשו מהם שום דבר דהוה בכלל ודורש אל המתים, אבל</p>	<p>תקטו) גרדי האיסור. קיום המצוה, אסור להרעיב עצמו ולילך ללון לבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה, ולעשות תחבולות והשבעות להמת להגיד לו מה שישאל. וכתב הרדב"ז (מצוה ס"ד) וכן ראיתי לאחד מן החכמים שהיה משביע את החולה כשהוא גוסס לבא להגיד לו בחלום מה שהוא צריך, ואני אומר שגם זה בכלל אלא שאין לוקן עליו כיון שהוא משביע את החי ולא את המת, ע"כ. מעשים המותרים ושאר פרטים. ולא תקשה מהאי חסיד ברכות י"ח שהלך ולן בר"ה בבית הקברות ושמע שתי רוחות מספרות זו עם זו מה ששמעה מאחורי הפרגוד, דהתם החסיד לא עשה שום פעולה וגם</p>
---	---

המתים מסורים לשר ששמו דומה, והוא רועה אותם ופקיד עליהם כפי הזמן אשר גזרה חכמתו. וזה ע"י השבעותיו כופה לשר לתת רשות לנפש המת לבא להגיד לו, נמצא משנה את תפקידו של השר, וגם הוא במותו נפרע ממנו על רוע מעשיו. והכלל תמים תהיה עם ה' אלקיך.

מנהדרין ביה ר"ם פ"יא מע"ג. שה"ם ל"ח ל"ח. ס"ג לאון מ, ס"ק סי קט"ב. י"ד סי קע"ב.

מצוה תקטז

לשמוע בקול הנביא (מ"ע ר"א)

צוה הקב"ה לשמוע בקול כל נביא ה' ככל מה שיצוה אותנו לעשות חוץ מע"ז, שנאמר (דברים י"ח ט"ו) נביא מקרבך מאחך כמוני יקים לך ה' אלקיך אליו תשמעון. משרשי המצוה כי מאחר שנתחזק לנביא ה' ותמיד מגמתו לחזק התורה והמצות וכל מעשיו ע"פ ציווי ה' כי

משנה הלכות

מתור להתפלל אצל המתים שיבקשו עלינו רחמים כדאמרינן ריש פרק ב' דתענית, ועיין או"ח סימן תקפ"א בד"מ שם, ובמג"א שם ס"ק ט"ז, ובש"ת מהר"ם שי"ק או"ח סימן רצ"ג, וש"ת מנח"א ס"ח. ונהגה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר עליה ועשה מעשה לוקה. ומצוה לבקר קברי אבות וקברי צדיקים וליתן צדקה בעד גשמתם. תקטז) נדרי המצוה. נביא שנתאמת אצלינו שהוא נביא אמת, כגון אדם שהיינו יודעים בו מתחילתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהם על כל בני גילו, ומהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שהא-ל ב"ה שלחו ובא

האות והמופת, מצוה לשמוע ממנו". אפילו צוה לעבור על המצוה לפי שעה כאלוהו בהר הכרמל נשמע לו, והוא שהיה לפי שעה, חוץ מע"ז דאין שומעין לו כלל, והעובר על דברי נביא חייב מיתה. ודעת הרמב"ם דדוקא בעובר בדבר שאמר שכך נצטוה מפי הקב"ה, אבל דעת התוספות דמצוה לשמוע לו אפילו כשאומר דעת עצמו לעבור על מצוה ממצות התורה לשעה, נביא שאמר על מצוה שנעקרת לעולם, אפילו מצוה קלה, הרי זה חייב מיתה ומיתתו בחנק ואין שומעין לו". שאר דרכים לעבור על מצוה זו. וכן אם רצה לעקור דבר שלמדנו מפי השמועה, או שאמר בידי התורה שה' צוה לו שהדין כך הוא

תקטז. א) ר"ם פ"ז מהל' יסודות ה"ז. ב) שם פ"ט ה"ז. ג) שם. ד) מנהדרין דף פ"ט ע"כ ר"ה אלהו ברז הכרמל. ה) ר"ם שם.

מצות המלך

משחו לנביא, ואליו ידבר בחזיון למוכתנינו, ואשרי הרוד שזכה לכך, ומעטים מבני העולים זוכים בה ועולים אליה, כי הסולם גדול מאור, רגלו בארץ וראשו מגיע משמימה, וא' מאלפי אלפים ורכבות אנשים בכמה דורות הוא המשיג למעלה זו, ורק בדור שראוי לכך, ולכן צויתנו תורה כי בתגיע איש יחידי בדור אל המעלה הזאת, ויתברר אצלנו כי הוא נביא אמת, מצוה לשמוע לכל דבריו, ואפילו בביטול מצוה לפי שעה כאלהו בהר הכרמל, כי ה' צוה כן לחוק הדת. והחולק עליו כחולק על השכינה וחייב מיתה, וגם הנביא העובר על פי עצמו או כבש נבואתו חייב מיתה כיון שעבר על דבר ה'.

מנהדרין ק"ט. ר"מ פ"ז סי' ס"ה. פ"ח סי' ק"ב. ס"ג ע"ג. ה' ס"ק סי' כ"ח.

מצוה תקיז

שלא להתנבא לשקר (ל"ח ש"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להתנבאות בשם ה' לשקר, שנאמר (דברים י"ח כ') אך הנביא אשר יזיר לדבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר.

משרשי המצוה גלוי הוא, לפי שהיה בזה חורבן גדול ורעה

משנה הלכות

והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר, אף על פי שעשה אות, שהרי מכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא'. וכלל הלאו נביא שעבר על דברי עצמו, כגון עדו שנצטווה שלא לאכול וציית לנביא השקר ואכל, והכובש נבואתו שנאמרה לו ולא אמרה חייב גם כן מפסוק זה דקרינן לא ישמע, ומתרין בו חבריו הנביאים'.

תקיז) גרדי הלאו. נביא הראוי להתנבא

וניבא בדבר אשר לא צוהו ה', אפילו אמר על טהור טהור ועל טמא טמא, ואפילו נאמרה נבואה זו לנביא אחר והוא אמרה בשם עצמו, הרי

יונה הנביא ושאר פרמים. ויונה שכבש נבואתו לפי שרצה למסור נפשו לטובת ישראל כמפורש במכילתא ובחז"ל שעכו"ם קרובים לתשובה, אלא

(1) שם ה"ד. (2) שם ה"ג וע"י מצ"ח ע"פ הש"ס מנהדרין דף פ"ט. (ח) מצ"ח. (ט) רמב"ן שה"ס שורש כ' מצ"ח.

רבה, שהוא מטיל דופי בנביא ה' עד משה רבינו ע"ה, והרי הוא כופר ומין, שכפידוש אמרה תורה להאמין בנבואת משה רבינו ע"ה וכל הנביאים הבאים אחריו, וגם בעיקר הדת שנאמרה ע"פ נביא ה' והבאים אחריו, ובקום בליעל לאמר דברים אשר לא ציום השם ח"ו שמא יאמינו לדבריו, וימעה ההמון בדבריו, ויבא להוסיף או לגרוע ויהיו נגררים אחריו. וכמה רעה גרמה האומה הידועה מפני שהאמינו לכל מי שהוא נביא הא-ל, עד שעלה בדמיונם כי זה האחרון הפושע ישראל יש"ו הנוצרי ימ"ש ביטל דברי תורה הקדושה והחליפה באחרת החדשה, והוציא את עצמו והשומעין אליו מן הכלל. ותורתנו הקדושה לא נשתנה ולא ישתנה לעולם. ואף על פי שכתחילה צוה לבני נח ז' מצות ואח"כ צוה תרי"ג לישראל, אין זה שינוי רצון בו יתברך שהרי לא גרע ולא ביטל אלא הוסיף עליהן. וידע הקב"ה בידיעתו השלימה אשר ב"נ לא היו יכולים לקבל אפילו אלו, ולא העמים עליהם, ובנ"י יכולין לקבל ולסכול עול המצות ולפיכך הרבה להם כדי שיזכו בהם לחיי העולם הבא.

מהדרק פ"ט, ר"ט פ"ה מע"ז, ש"ס ל"ח כ"ז, ס"ג ל"אין ל"ה, ס"ק סי' קפ"ז.

משנה הלכות

זה בכלל נביא השקר ומיתתו בעדים ובהתראה כחנף. ואין מיתת נביא שקר אלא בבית דין של שבעים ואחד.^א אך מבירים בשקרו. ואם תאמר האיך נדע ששקר נבא, כגון שמתנבא לעבוד עבודה זרה אף לפי שעה, או שאמר עתידות ברבר הרשות, או שדבר טוב על ישראל או על יחיד, ולא בא הדבר הרי זה נביא שקר, דמעולם לא יצא דבר טוב מפי הקב"ה וחזר בו אלא אחת, ואפילו באה מחצה ומתחזה לא בא, כי לא יפול מדבר ה' ארצה, אבל דברי הפורעניות שיאמר הנביא שיבא לעולם, כגון שיאמר פלוני

ימות, או שנה זו יהיה רעב ומלחמה וכיוצא בזה ולא בא, אינו נביא שקר שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקיה, הא למדת שבדברי טובה לבד יבחן הנביא.^ב נביא שהעידו עליו חבריו הנביאים ששקר העיד ברבר נבואה שאי אפשר לברר זולתם ה"ז נביא שקר.^ג אם שאינו ראוי להיות נביא ואמר כך וכך נאמרה לי בנבואה אף על גב דאסור לומר כן, ואם אמר בשם הקב"ה עובר בלאו, מכל מקום לא נקרא נביא שקר לפי שאינו ראוי לכך.^ד

חקז א) ר"ט פ"ה מהל' ע"מ ה"ז ה'. ב) שם ה"ט. ג) ר"ט פ"י מהל' יסודות ה"ד. ד) ע"י מ"ח. ה) ע"י

מצות המלך

מצוה תקיח

שלא להתנבא בשם ע"ז (ל"ח ש"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להתנבאות בשם ע"ז, שנאמר (דברים י"ח ב') ואשר ידבר בשם אלהים אחרים.

משרשי המצוה שאפילו בא וניבא על היתר היתר, ועל איסור איסור, אלא שאמרו בשם ע"ז שכך צוהה הע"ז פלונית מיד חייב מיתה, דמאחר שנא בשם ע"ז מיד הוא כופר בעיקר וכיחוד שמו ית', והניח באר מים חיים לחצוב לו בורות נשברים. וירדה תורה לסוף דעתו, ובתחילה יגיד להם אסור ומותר, ואח"כ יתיר להם האיסור הקל ואחר כך החמור, ואח"כ יפתם לע"ז על ידי שתוף, כלומר שגם הע"ז ברצונה שיעבוד לה', אלא שיאמין שגם בה יש כח לפעול ח"ו, עד שיבא לכפור בה' לגמרי. כי כך הוא דרך היצר הרע, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר כך עד שאומר לך ועבוד ע"ז והולך ועוכד. ואך ידבר בשם אלהים אחרים, ופה להם ולא ידברו שהם גושים מתים וכמוהם יהיו עושיהם.

מנהדרין פ"ח, ר"ט פ"ה מע"ז, פה"ט ל"ח כ"ז, ספ"ג לאון ל"ה, ספ"ק סי' ק"יד.

משנה הלכות

דרך שחוק. ואסור לומר לחבירו כששאלו מנין לך ומשיב יודע אני כנבואה כי זה איסור דאורייתא, ח"ל הגהות מיימוניות' כתב רא"מ הלכך יזהר אדם שלא יאמר אפילו דרך חוכא ושחוק הקב"ה אמר לי כך, ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואין מרגישין שעון הדבר כתבתי, עכ"ל. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות הראוים להיות נביאים. תקיח) גרדי הלאו. נביא המתנבא בשם עבודה זרה כיצד, האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית, או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך,

ר"ט שם פ"ז ה"ו. (ו) פ"ה מהלכות עכ"מ ה"ח אות א'. תקיח. (א) ר"ט פ"ה טה"ל עכ"מ ה"ו. (ב) שם ה"ו.

מצוה תקיט

שלא נפחד מלהרוג נביא שקר (ל"ה ש"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לירא ולהתפחד מלהרוג נביא שקר, שנאמר (דברים י"ח כ"ב) בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו. משרשי המצוה על דרך הפשט הזהיר הקב"ה על זה שלא לומר איך נהרוג נביא שדבר עם השכינה, והתורה קראו נביא, והאיך נלמד עליו חובה שהרי כל ימיו אמת דבר ודבר ה' בפיו, נניח לו אותו הפעם לרוב חשיבותו וגדולתו כי שגגה הוא אצלו. אל תאמר כן, שכיון שבא בדעתו להכשיל הרבים במרמה, בראשונה התנבא בקיום המצות ואחר כך על ביטולם, ואפילו התנבא על קיומם אלא ששקר בפיו שלא נצטווה כן אלא חבירו אחר ששקר בפיו הוא, נמצא קיומו זה הוא ביטולה. דמאחר שהרהיב בנפשו להוציא דבר שקר בשם השם אשר לא שלחו רשע הוא וכל דרכיו בחזקת מקולקלים, כי יש בו חסרון באמונת ה' האמיתית. דמאחר שהרהיב בנפשו

משנה הלכות

עצמה כשריפה, והמתנבא בשמה בחנק. ובכלל זה האומר שהא-ל ב"ה צוה לעבור עבודה זרה פלונית. ולעיל כתבנו שנביא שקר מיתתו בכ"ד של ע"א, ואם מתנבא בע"ז דהו"ל נביא שקר ומסית צ"ע אי בעי בכ"ד של ע"א. וכי הסמ"ג ובכלל הלאו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית, והוא הדין שבכל ענין אסור להזכיר שם ע"ז אלא אם כן היא ע"ז שנכתבה בתורה שמותר להזכיר שמה, ומה שכתב שלא יאמר שמור לי דבר ההווה תפש, אבל ה"ה שלא להזכירה.

נודד או נשבע בשם ע"ז. ובכלל הלאו הנודד בשם ע"ז והנשבע בשמה לוקה. והוא דאמרינן אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם

(ג) ר"מ הל' יסודות פ"ט ה"ה. (ד) מ"ה. (ה) מנהיגין ס"ג ע"ב. (א) ר"מ פ"ה מהל' עכ"מ ה"ה.

לדבר בשקר בשם ה' נמצא מכחיש דבר אחד מתורתנו הקדושה, ושומר שנמצא בו דבר אחד פסול נפסל כולו, נמצא ח"ו פסול הכל. ואיננו ראוי לסמוך בו בכל אשר יעשה ויאמר. ואם התנהגותו נראה כאיש אלקים קדוש, צבוע הוא ומקצין בנטיעות טמא הוא ומצוה להורגו.

מנהרדק פ"ו, ר"ם פ"ה מע"ז, פה"ם ד"ת כ"ט, פ"ט"ג לאו"ן ד"ת פ"ק פ"ו ר"ג

מצוה תקב

להבדיל ערי מקלט (מ"ע רי"ב)

צוה הקב"ה להבדיל שש ערי מקלט מערי הלויים בארץ ישראל ולהכניס שמה מכה נפש בשגנה, שנאמר (דברים י"ט ב', ג') שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך וגו' תבין לך הדרך.

משנה הלכות

עובר בלא תעשה, והמונע עצמו מלמד עליו חובה, או הפוחד וירא מדבריו מחמת מעלתו, הרי הוא בכלל הלאו. הירא מפני היוזק. אבל הירא ממנו מפני סכנת נפשות, כגון שהוא באופן שיכול להרגו ולהזיקו בנפשו אינו עובר בלאו זה. ומיהו אם ליכא רק חשש היוזק ממנו ומונע כשבייל זה עובר בלאו זה, שהרי צריך לפזר כל ממונו שלא לעבור בלא תעשה. ואפשר לפי דעת החו"י סימן קל"ט דעל לאו שאין בו מעשה אין צריך לפזר כל ממונו, ועיין למרן בבית שערס יו"ד סימן י"ז, ולפי זה הכי נמי אין צריך לבזבז כל ממונו דהוה לאו שאין בו מעשה.

אזהרה. וכתב הרדב"ז ז"ל מצוה מ"ה ואיכא למידק שאין בזה אזהרה מפורשת, דקרא דאין הנביא לאו אזהרה משמע ואנן קיי"ל דאינו עונש אא"כ הזהיר, ושמעתי בטעמו של דבר שאם

לא כתב אלא העונש הוה משמע שיהיה רשות לאדם לעבור על מנת לקבל העונש, לפיכך בא הלאו למנוע אותו מזה, כי לא חפץ להמיתנו. אי"נ דאע"ג דלא הוה השמר פן ואל, אך מיעוטא הוא. אי"נ כיון דכתב אשר לא צויתיו הוה כאלו אמר אני מצוה שלא תדבר מה שלא צויתך. ונוהג בזמן הבית וישראל בישובן כי אז בידינו לרדוף דיני נפשות, ונביא שקר נידון ע"פ ב"ד של שבעים ואחד, ומיהו נוהג בזמן הזה בהמסיתים לעבור עכו"ם המייראים ישראל על אמנות אלקינו (סמ"ק).

תקב) הפרשת משה ויהושע ומשיח. שלש ערי מקלט הבדיל משה רבינו ע"ה בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע כנשכנסו ישראל לארץ והחזיקו בה, סך הכל שש ערי מקלט*. ואין אחת קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר שש ערי מקלט

(כ) שם הל"ט. (ג) יו"ד פ"ו ק"ז ס"א בתנ"ה. (ד) ע"י מ"ח מצוה תקפ"ז. (ה) תקב. (א) רמב"ם פ"ח מהל' רוצח הל"ב.

משרשי המצוה מה שביאר הכתוב לנוס שמה הורג נפש בשגגה והוא לא שנא לו מתמול שלשם אלא שה' אנה לידו, ראוי להשתדל בהצלתו שלא יהרגהו גואל הדם. ומיהו לפטרו אי אפשר אף שה' אנה לו, דסוף סוף עון גדול הוא למאד ומגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב ע"י חייב. וגם בלי דעת נפש לא טוב, ואם לא שהוא חייב לא היו מגלגלין חובו על ידו, וגלות מכפרת עון. ותלאו הכתוב במיתת הכהן גדול לפי שלא הועילה תפלתו להגן על מכשול כזה ואירע תקלה בימיו, ימתין על מיתתו של זה. ולכן אמותיהם של כהנים גדולים היו מספקות מים ומזון לכל הגולים שלא יתפללו על מיתת בניהם, ולפי שמיתת צדיקים מכפרת וכל שכן כהן גדול מאחיו, אוהב חסד והשלום מכפרת על כל הדור, ולכן במות הכהן הגדול יכפר גם לשונג הזה.

מכות ט', ר"ט פ"ח מוציא, שה"ט ט"ע קפ"ב, מ"ג ע"ח ע"ז.

משנה הלכות

ואדמת הקודש אינה מגדלת רוצחים.^א
מ"ב ערי הלויים. ועוד הוסיפו מ"ב עיר על אלו, והם ללוים ואותן ומגרשיהן גם כן קולטות.^ב ומה בין אלו לאלו, ערי מקלט קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת ורוצח אינו מעלה שכר דירה, מ"ב עיר אינן קולטות אלא לדעת ורוצח מעלה שכר דירה.^ג (ועיין לעיל מצוה ת"ח).
שאר פרטים. אין עושין אותן עירות לא גדולות ולא קטנות אלא בינונית, אין שם מים מכניסין לתוכן מים. ותחום העיר קולט כמורה. אילן העומד בתוך תחום ונופו נוטה חוץ לתחום, משיגיע תחת הנוף נקלט.^ד ונוהגת מצוה זו בזמן שישראל על אדמתן, והוא מצוה מוטלת על המלך והציבור והבי"ד שהם בידם לתקן, ואי"ה בימינו במלך המשיח שיתגלה לנו במהרה אמן.

תהיינה.^ה ובימי המלך המשיח יוסיפו עוד שלשה על אלו השש שנאמר ויספת, והיכן מוסיפין בקניי וקניזי וקדמוני.^ו
תקון הדרכים. חייבים בית דין להכין הדרכים לערי מקלט ולתקנם ולהרחיבן ל"ב אמות, ומסירין כל מכשול וכל תקלה, ואין מניחין בדרך לא תל גבוה ולא גיא ולא נהר, ועושין גשר כדי שלא לעכב הבורח.^ז ובט"ו באדר שולחין להכין דרכים, ואם נתרשלו כאלו שופכים דמים.^ח בפרשת דרכים היו כותבים מקלט מקלט, כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם.^ט

מקומות דשכיחי רוצחים. והנה בעבר הידון לבי שבטים ומחצה היו ג' ערי מקלט, ולכל ארץ ישדאל שהיו ט' שבטים ומחצה שלש, לפי שהיו בארץ גלעד דרוצחים הרבה,

ה"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"ו. (ו) שם ה"ז. (ז) שם ה"ח. (ח) שם ה"ט. (ט) שם ה"י. (י) שם ה"יא. (יא) שם ה"יב.

מצות המלך

מצוה תקכא

שלא לחום על הרוצח (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לחום ולרחם על מי שיהרוג את חבירו או יחמר אחר מאבריו, שנאמר (דברים י"ט כ"א) ולא תחום עיניך עליו.

משרשי המצוה שלא תאמר הואיל ונהרג זה כבר למה נהרג גם השני ונמצא שני נפשות נאבדו, שאם לא נסיר את המזיקים ונבער הדם הנקי מקרבינו, איש את רעהו חיים בלעו, ולא יתקיים הישוב ומלאה הארץ דמים. ולפי שקדמה התורה בהצלה לחום ולרחם על ההורג נפש בשגגה ולהשתדל בהצלתו מיד גואל הדם שלא יהרגנו, ולא נמעה לרחם גם על זה על כל פנים שלא להרגו, והגם שנצטוונו להצילו בדין שנאמר והצילו העדה, הזהירה תורה שאם נתחייב בדין לא נחום עליו, ומצוה להרגו ולענשו כי רחמי רשעים אכזרי, וכחולי המתפשט שנדבק באבר אחד מצוה לחתכו קודם שיתפשט בכל

משנה הלכות

יהרגוהו, אף שידע שחייב מיתה, או שלמד עליו חובה שיצא זכאי וכגון שהיו כולם מחייבין והוא ידע לו זכות ואם יאמר הזכות יהרג, דקיי"ל למדו כולם לחוב נפטר, והתחכם ולמד גם הוא חובה ופטרותו, לבד ממה שעובר על לא תטה משפט, עובר עוד משום לאו דלא תחוס. וקצת יש להסתפק אולי לא נאמר לאו זה אלא לאחר שכבר יצא חייב מב"ד, אבל קודם שנגמר דינו לחיוב אדרבה מצוה לרחם עליו ולהפך בזכותו, ולכן אמרו בגמרא^א שאין מעמידין בסנהדרין זקן ומי שלא ראה בניים וכדומה משום דהם אכזרים ואין מרחמין

תקכא) גרדי הלאו. אסור לב"ד לחוס על הורג נפש במזיד, ולא יאמרו הואיל וכבר נהרג הראשון ומה תועלת כי נהרוג את זה, ונמצאו מתרשלין בהריגתו, ובכלל הלאו שלא לחוס על מי שנתחייב קנס שלא יאמרו עני הוא זה שלא בכוונה עשה, אלא מגבין ממנו כל שיש לו בלא חנינה. ובית דין שהעלימו עין מלענוש המחויב כדי רשעתו עוברים בלאו זה, ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. לפני גמר דין. ונראה דאם אחד מן הסנהדרין בשעת הדין למד עליו זכות ונתכוין משום דחוס עליו שלא

תקכא. (א) רמב"ם פ"כ מהל' סנהדרין ה"ד. (ב) תעך. (ג) ר"ם שם פ"ט ה"א. (ד) סנהדרין ל"ו ע"ב.

הגוף, בן זה, שאם לא תהרגנו יהרוג הוא אחרים, ולכן ובערת הדע מקרבך.

ספרי, ר"ס פ"ב סנהדרין, סו"ט ר"ח, רע"ט, ס"ג לאוין ר"ב, ס"ק ס"ו ר"ח

מצוה תקכב

שלא להסיג גבול (ל"ח ש"י)

הזהיר הקב"ה שלא נשיג גבול ותחום הארץ שנהיה בינו ובין זולתינו, שנאמר (דברים י"ט י"ד) לא תסיג גבול רעד. משרשי המצוה שהמשיג גבול אחרים הרי הוא גוזל את נפשו ונפש אבותיו שהניחו לו שדה זו בגבוליו האלו אשר גבלו הראשונים, אלעזר הכהן ויהושע בן נון ונשיאי הממות, וגם בניו אחריו הוא גוזל שלא יירשו מאביהם מה שמגיע להם. וסמך זה אחר דינו של רוצח, שלא יאמר האדם רשע הוא זה אקח את ממונו ומצוה לגזול, ולכן הזהירה התורה שלא להסיג

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

תקכב) גרדי האיסור ואי עובר בשני לאוין. המסיג גבול רעהו, שהכניס מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו כמלא אצבע, אם בתזקה עשה הרי זה גזלן, ואם הסיג בסתר הרי זה גנב, ובארץ ישראל עובר כבי' לאוין, לאו דגזלה ולא תסיג*. ודעת הסמ"ע בדעת הטור דאינו עובר משום לאו דלא תגזול ולא תגנוב, דקרקע אינה נגזלת כמ"ש בחו"מ סימן שע"א אלא עבירה היא בידו וכמ"ש בס"י שני"ט, וכן נראה דעת התוספות ב"מ פ' אי"ג, אבל בספרי מפורש דעובר על לאו דלא תגזול, דתניא מה ת"ל אם בפרהסיא הרי כבר נאמר לא תגזול, ואם בסתר הרי כבר נאמר לא תגנוב, הא למדת שהעוקר תחומו של חבירו בארץ ישראל עובר

בדין, ואי נימא דגם קודם גמר דין איכא לאו דלא תחוס, א"כ אדרבה אסור לרחם עליו. ובזה יובן מה שאמרו"י ר' טרפון ור"ע אלו היינו בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם, וגם החולקים ואמרו אף אתם הייתם מרכים שופכי דמים, מיהו מודי דסנהדרין שהרגו אחת בשבוע נקראת חבלנית, ולר"א אחת בשבעים. ועל כרחך דקודם גמר דין ליכא משום לא תחוס, ולא ראיתי לפום ריהטא מי שהעיר בזה.

כללים. ונוהג בזמן שיש סנהדרין סמוכין בזכרים כי להם לעשות משפט, ואף בחו"ל שאין בנו כח לדון דיני נפשות חייבין כל ב"ד לענוש המתחייבים כפי שיראו שהשעה צריכה לכך.

(ה) סכות ו' ע"א. (ו) רמב"ם פ"ה מהסנהדרין ח"ט, ח"י ס' קמ"ו צ"צ ס' ק"א. (א) תקכב. (א) ר"ס פ"א מהל' עניבה ה"א ח"ט ס' שע"ז ס"א. (ב) ח"ט שם ס"ק ב'. (ג) ס"א ע"א ר"ה אלא לאו דגל, וע"י כנ"ח.

מצות המלך

גבול כי בניו ירשוהו. גם כי מהרוצח נקל להסיג גבולו, אם בשונג הרג וגם לערי מקלט אין מי שיערער על שדהו אם השיג, ורוצח במזיד שנהרג על פי ב"ד נשאר השדה ביד היתומים או יורשים אחרים רחוקים שאינם בקיאים בגבולי שדהו, ולכן ממכה התורה האזהרה כי הקב"ה עין רואה. ועד"ה כי הארץ עתה בלועה ונתכווצה מרוב דמינו שנשפכו בה, וכאשר עינינו רואות מהלך מ' יום לרחבה נעשה מהלך יום אחד, וכן לארכה, וזה לא תסיג גבול רעך ורע אביך (אלשי"ך).

ספרי, ר"ט פ"ז פנניבה, פה"ט ל"ח רס"ז, ספ"ג לאוין קנ"ג, ידאים פ"י רנ"ח, ח"ט פ"י שצ"ז.

מצוה תקכג

לא יקום עד אחד (ל"ח ש"א)

הזהיר הקב"ה שלא להעניש שום אדם עונש גוף או ממון על פי עד אחד אפילו הוא חכם ונביא ובתכלית הכשרות, שנאמר (דברים י"ט מ"ו) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת.

משנה הלכות

ישראל המסיג גבול חבירו אם עובר בלאו זה, לפי הפשט הפשוט, דמשמע לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים דוקא בנחלה אשר נחלו בחלקת הארץ ועל זה קפיד קרא, ועיין רמב"ן אזהרה שלא ישנו תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשכטים או ליחיד מהם על כן אמר אשר גבלו ראשונים וכו' וי"ל דבארץ אשר תנחל הוא העיקר וא"כ גם בזמן הזה עובר, ועיין רמב"ן שם.

תקכג) גרדי האיסור. אסור לדיין לחתוך דין על פי עד אחד, ואפילו יהיה מוחזק לכשר בתכלית הכשרות והחכמה, ואפילו יהיה נביא, כין שהוא דין מדיני נפשות

בשני לאוין, ומה שאמרו קרקע אינה נגזלת ר"ל שאינה נעקרת ממקומה וברשות בעלים הוא, אבל בלאו עובר, או דמה שאמרו קרקע אינה נגזלת היינו כשגזל קרקע כולה ויש להכיר מה שגזל, אבל העביר תחומו שאינו ניכר שגזל, כה"ג קרקע נמי נגזלת והבן, כי זה לפי ענ"ד נכון. חוץ מלאוין אלו עובר משום ארור מסיג גבול רעהו בין בארץ ובין בחו"ל.

שאר פרטים. ואסור להסיג פרנסת חבירו וליכנס בגבולו, וזה בכלל הלאו לבר מתקנת הקדמונים בזה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ולענין לא תסיג דוקא בארץ ישראל. ויש להסתפק בזמן הזה בארץ

סדר מצות היום

רצג

משרשי המצוה לפי שיצר לב אדם רע, ולפעמים עד זה יעלה טינא בלבו על חבירו, או יהיה אוהבו של חבירו השני, ואפילו יהיה אדם כשר לא ינצל מן החטא לפעמים וכדכתיב אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואפילו יעמוד ימים רבים בדרכי היושר איננו מן הנמנע להתהפך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכתונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. על כן הזהירה התורה שלא לסמוך על דעת שום אדם אחד לענוש חבירו, ואפילו יהיה הנענש רשע גמור והריוט שבהריוטות, והמעיד חכם גדול ואפילו נביא, אבל כהיות שני אנשים כשרים, חזקה בכל זרע ישראל שלא יסכימו שנים להעיד שקר אחד מפני חבירו שמא יגלה עליו או כי יתפסו בשקר בחקירות ודרישות שאין דעתן שוה להשיב כאחד ויתומו ויתברר האמת ויעשו להם כאשר זממו לעשות.

שבוטות מ' סמיה כי ל"א מ"ו, ר"ט פ"ה מעדות, פה"ט ל"ה רפ"ה, ספ"ג לאוין רי"ג, ח"ט ס"י ל"ה.

משנה הלכות

ובין דיני ממונות^א. ומיהו דוקא לענוש ממון או מיתה, אבל שומעין עדות אחד לחייב הנתבע שבועה דאורייתא להכחיש^ב.
עד אחד באיסורין, ועד אחד נאמן באיסורין, כגון שיעיד יין זה או כשר זה או טרפה^ג, והיכא דאיתחזק איסורא באיזה אופן ע"א נאמן נחלקו הפוסקים^ד, שוחט שנאמן אשחיטה נגד חזקת איסור שאינו זכות, מפני שבידו הוא, וי"א מפני חזקת כשרות דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם^ה. ואין ע"א נאמן להעיד ולאסור מה שאינו בידו, אבל מה שבידו נאמן, ואם

מאמינו אפילו מה שאינו בידו אסור לאכלו^ו, כתי הארכתי כנאמנות עד אחד באיזה אופן מהימן^ז.
עדות מיוחדת, עדות מיוחדת שהעיד אחד היום והשני למחר או אחד בב"ד זה והשני בב"ד אחר כשר בדיני ממונות ולא כנפשות^ח.
מקומות שנאמן עד אחד. וכבי מקומות התירה התורה עד אחד, על הסוטה שלא תשתה, ועל העגלה הערופה שלא תערף, ומדברי סופרים עד אחד כשר להעיד לאשה שמת בעלה^ט, ואפילו אשה ועבד, ואפילו עד מפי עד נאמנים ואפילו נכרי

חקבנ. (א) ר"ט פ"ה מהל' עדות ה"א. (ב) נשין דף ב' ע"ב ובתוספות שם, ר"ט הל' טוען פ"א ה"א. (ג) ר"ט פ"א מהל' עדות ה"ו י"ד סי' קכ"ו. (ד) תוספות ר"ש נשין, מדרכי ר"ש תולין, ה"א תולין ו, מושיע י"ד סימן א'. משנה הלכות תלק ר' סימן צ"ה. (ה) תוס' ומדרכי ר"ל. (ו) י"ד סי' קכ"ו ס"א ב' ג'. (ז) ש"ת משנה הלכות ח"ד סי' צ"ה ח"ה סי' ק"ה ק"ו ר"ס"ט. (ח) ר"ט הל' עדות פ"ד ה"א ב' הל' הוצח פ"ד הל' ח"ט סי' ל' סי'. (ט) ר"ט פרק ה' מהל' עדות ה"ב.

מצות המלך

מצוה תקכד

ועשיתם לו כאשר זמם (מ"ע ר"ג)

צוה הקב"ה לעשות לעדים אשר העידו שקר והוזמו כפי מה שבקשו להזיק בעדותם, שנאמר (דברים י"ט י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו.

משרשי המצוה מבואר בהצווי לעשות לו כאשר זמם לעשות לאחיו, לאחר שמילא לבו להמית הזכאי תן לו כמדתו ובערת הרע מקרבך שלא יוסיף לעשות כדבר הרע. וגם הנשואים ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה, כי כשיראו חומר העונש שהחמירה התורה לעד שקר יראו עוד מלהעיד שקר ויחושו לנפשם. והמעם דקיי"ל שאם הרנו אינם נהרגין, כי נחשוב שהיה אמת כל מה שהעידו עליו העדים הראשונים והשניים הם עידי שקר, כי הוא בעונו מת, ואלו היה צדיק לא יעזבונו ה' בידם ולא יתן לשופטים הצדיקים העומדים

משנה הלכות

מיהו בעי"ט.

כללים. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בכשרים להעיד ויש אומרים דהלאו קאי על היחיד שלא יעיד ולא על הב"ד^י.

תקכד) דין עדים זוממים. עדים שהעידו בדיני נפשות או ממונות ונגמר הדין על פיהם, ובאו עדים אחרים והוזמו (כלומר שהכת השניה אינם מעידים בגוף המעשה, ואפשר שאמת המעשה אלא שאתם עמנו הייתם באותו זמן ולא ראיתם המעשה והנכנס משקרים) עושים להם כל אשר יזמו לעשות, רצו להרוג נהרגין באותה מיתה, רצו לחייבו ממון משלמין למי שרצו לחייבו סכום ממון שרצו לחייבו,

מסיח לפי תומו, משום דאשה דייקא ומינסבא. כל מקום שעד אחד כשר אשה ושאר פסולי עדות כשרים, חוץ מעד אחד דשבועה^א. ונחלקו הפוסקים בטעם הפסול, יש אומרים דחיישין דילמא משקר, וי"א דגזירת הכתוב הוא, ועיין קצות החושן סימן ל' ס"ק ט'. עד אחד שידוע שיאמינו לו כגון תלמיד לרבו ועל ידי זה יפריש מאיסורא חייב לומר^ב. ורבא מרע שטרא אפומה דבת רב חסדא, שידע בה דלא משקרא^ג (ועיין משנה הלכות כתובות סימן ר"ד). ופעמים משלמין ממון על פי עד אחד, כגון שהיה לו עד אחד המחייבו שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם^ד. ודע דאף דאין מקבלין עדות אחד מכל מקום למיחש

(א) ר"מ הל' נדרשין פ"ב ה"טו אה"ע סי' י"ז ס"ג. (ב) ר"מ הל' עדות שם ה"ג ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ב ח"ט סי' שניה שג"ח. (ג) פסחים ק"ג ע"ב. (ד) כתובות פ"ה ע"א. (ה) ר"מ פ"ד מהל' מלוא ה"י י"א. (ו) נדה פ"א ע"א. (ז) מנ"ח בשם פירוש דרכים בשם סמ"ג.

לפניו לשפוך דם נקי כי בקרב אלקים ישפוט. וכל זה מעלה גדולה הוא בשופטי ישראל, והבטחה שהקב"ה מסכים על ידיהם. ומה שהאמינה התורה לכת העדים השניים הוא גזירת הכתוב, גם כי הם אינם מעידים על עצם הענין אם היה או לא היה, אלא על גוף העדים שהיו עמהם והמעשה ממילא נכחשת, והבן.

ב"ק ע"ב סבות ה' ר"ם פ"ח פ"ד, פ"ד פ"ד ק"ב, פ"ד ע"ג ק"י, ח"ט פ"י ד"ח.

מצוה תקכה

שלא לפחד במלחמה (ל"ח ש"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לערוץ ולא לפחד מן האויבים בשעת המלחמה ולא לברוח מפניהם, שנאמר (דברים כ' ג') ואל תערצו מפניהם.

משנה הלכות

חלקו, ונראה דפטור וכשיהיה לזה ישלם^ה. עוד נחלקו הראשונים ז"ל אי אמרינן שלמו אינן משלמין כמו בהרגו אין נהרגין, או דילמא כיון שהכסף בעין חייב להחזיר, ואין אני כדאי להכריע בזה.

שאר פרטי דינים. עדים זוממים אינם צריכין התראה^ה, ואין מזימין אלא בפניהם, הוזמו שלא בפניהם אינו אלא הכחשה^ה. העידו וחזרו והודו, אין משלמין ממון על פי עצמן^ה. ובדיני נפשות כיון שהגיד אין חוזר ומגיד ונהרגין. אחד מן העדים שנמצא פסול אפילו היו מאה בטלה כל העדות, ודין עדים זוממין דיני קנסות הוא ואין דיני אלא בב"ד סמוכין^ה.

תקכה דברי משיח המלחמה. משיח מלחמה מדבר אל העם שתי פעמים, א' על הספר בעת

רצו לחייבו מלקות מלקין אותן^ה, ואם רצו לחייבו בדבר שאי אפשר לעשות להם כאשר זממו לעשות, למשל העידו על כהן שהוא בן גרושה וכיוצא בהן, מלקין אותן^ה.

תשלומי ממון. ויש נפקא מינה בין מלקות ומיתה לממון, דבממון משלשים, כלומר אם היו ב' עדים רצו לחייבו מנה זה משלם חמשים, וזה חמשים, וכן אם היו מאה עדים כל אחד נותן חלקו, ובמלקות או מיתה, כל אחד לוקה ל"ט וכולן נהרגין^ה. והקשה הר"א ממיץ מנא לן שהממון שמשלמין העדים הוא למי שרצו לחייבו, למה לא יתנוהו ב"ד למי שירצו כיון שהוא קנס, ובתדושי אמרתי והוא כמו כפל שמשלם שנים לרעהו והכ"נ, ועיין שו"ת רבב"ז סימן תרכ"ד. וחכם אחד שאלני אם עד אחד אין לו לשלם אם השני חייב לשלם

תקבר. (א) ר"ם פ"ח מהל' ערות ה"א ב'. (ב) שם פ"ח ה"ח. (ג) שם פ"ח ה"א. (ד) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' רפ"ה ח"ו סי' רמ"ח. (ה) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' רפ"ז. (ו) עיין הערך ריטב"א סבות ב' ע"ב. (ז) ר"ם שם ה"ה. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ה. (י) ר"ם שם פ"ה ה"ג ת"מ סי' ל"ו ס"א. (יא) ר"ם שם פ"ח

מצות המלך

משרשי המצוה מה שמבואר בקרא כי ה' אלקיכם החלך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם, ואם הם באים במטחונו של סוס וחיל אשר שקך הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט, אנו באים בשם ה'. והיוצא למלחמה ומפחד לא שם במחונו בה' אשר לו התשועה ויושיענו נגד שונאינו. ואמרו ז"ל האי מאן דפחד חטאה הוא, דכתיב פחדו בציון חטאים. אלא יש לכל אחד לשים במחונו בהשי"ת ולא יירא על גופו במקום שיוכל לתת כבוד להשי"ת ולעמו. והזהיר בג' לשונות: אל תראו, ואל תחפזו, ואל תערצו, כי ג' סבות לכשלוך מלחמה:

משנה הלכות

צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל כחו ונפשו הרי זה כמו ששפך דמי הכל שנא' ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, ועליו מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' ברמיה וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי עולם הבא, שנאמר כי יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמת ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך. ונוהג בזכרים כי להם לצאת למלחמה.

שיוצאין, קודם שיערכו המלחמה אומר לעם מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו', ב' בעורכי המלחמה אומר אל תיראו ואל תחפזו^א. אחר שעורכין המערכה והם קרובים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה וכל המערכות לפניו ואומר להם בלשון הקודש דוקא, שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, עד להושיע אתכם, כהן אחר משמיע לעם בקול רם, אח"כ משוח מלחמה מדבר מי האיש אשר בנה בית חדש וגו' והשוטר משמיע לכל העם, אח"כ משמיע השוטר מי האיש הירא והרך הלבב ילך וישוב לביתו, ושוטר אחר משמיע לעם^ב. סדר המלחמה. אחר שחזרו כל החזריק מתקנין את המערכות, ופוקדין ראשי צבאות בראש העם, ומאחור כל מערכה מעמידין שוטרים חזקים, וכשיליך של ברזל בידיהם, הרוצה לחזור הרשות בידך לחתוך את שוקיך. כי מאחר שנכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיע בעת

ה"ח ה"ל סנהדרין פ"ה ה"ח ת"ט ס"א ה"א.

תקבה. (א) ר"ט פ"ז ט"ז מ"ב מ"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ז.

א) המורא ממות ולא ירצה לסכן עצמו, ב) ההסתכנות יותר מדאי, ר"ל הפחיתות, כי המהירות הרב במלחמות פעמים רבות יביא סכנה כשיתבלבל בחפזה בלתי התישבות, ג) רכות הלב כאדם שלא יוכל במנעו לראות מכת חרב ושפיכת דם. ולזה צוה שלש, אל תראו אימת מות, ואל תחפזו מהירות יותר מדאי, ואל תערצו מפני רך הלב כי ה' אלקיך הוא ילחם.

סנה פרק ה', רמב"ם פ"ז מסלטים, ס"ג לאוין ור"א.

מצוה תקכו

למשוח כהן בשעת המלחמה (מ"ע רי"ד)

צוה הקב"ה למשוח כהן אחד ולמנותו כדי להוכיח את העם בשעת המלחמה, שנאמר (דברים כ' ב') והיה כקרבתכם אל המלחמה ונגש הכהן.

משרשי המצוה ידוע כי לא כמלחמות אומות העולם מלחמת

משנה הלכות

תקכו) מצות כהן משיח למלחמות מצוה ורשות. אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן משיח מלחמה ומושחין אותו בשמן המשחה^א, אלא שבמלחמת הרשות הכהן קורא על הספר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ארש אשה ולא נשאה, נטע כרם ולא חללו וגו' עד ויספו השוטרים, וכל מי שיש לו אחת מכל אלו או מי שהוא ירא ורך הלבב חוזר, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין למלחמה אפילו תתן מתדרו וכלה מחופתה, ובשעת המלחמה הכהן קורא הפסוקים שמע ישראל אתם קרבים היום וגו'.^ב

החוזרים מעורכי המלחמה. כל החוזרים מעורכי המלחמה כששומעין דברי הכהן אינם חוזרים לביתם אלא מספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים לאחיהן שבצבא. כהן המשיח מדבר הכל בלשון קודש והשוטר החוזר דבריו אל העם גם כן בלשון הקודש, ואפשר דהוי כמתורגמן דבכל לשון כדי שיבינו כולם. המחזיר גרושתו, והבונה בית שנפל כמו שהיתה, וכן המוכר בית וחוזר ולקחו, אינו חוזר. והמל"מ מסופק בזה והניח בצ"ע. ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן מ"ג) הבאתי דאישתמיטתיה ז"ל דברי הראשונים, עי' גמ' ברכות נ"ט ע"ב בנה בית חדש וברא"ש ורשב"א שם, וטור אור"ח סי' רכ"ג, ע"ש. הלוקח בית ישן חוזר כיון שחדש הוא אצלו, וכן הנושא גרושת חבירו, בית שסדו בסיד ופתח

תקכו. א) ר"מ פ"ז מהל' מטלים ה"א. ב) ראב"ד וכו"מ שם ר"מ שם ה"ד. ג) ר"מ שם ה"ט. ד) ר"מ שם ה"ג מצ"ח. ה) ר"מ ומל"מ שם ה"ח. ו) ר"מ שם ה"ח. ז) שם ה"ח ורדכ"ז שם ע"פ סומה מ"ד ע"א.

עם ישראל, כי הם בומחים על כחם ועל חרכם, כברכתם ועל חרבך תחיה, לא בן בני ישראל אשר לא בחיל ולא בכח כי ה' הוא הנלחם להם. ולכן אותם אנשים שהם חטאים ולא חזרו בתשובה ואינם ראויים להיעשות נם על ידם, אינם ראויים למלחמה עד שישבו לה'. וכן אמרו רז"ל שח בין תפלה לתפלה עבירה הוא בידו וחוזר מעורכי המלחמה, פירוש מי שהפסיק בדיבור בין ברכה של תפלה של יד להנחת תפילין של ראש. ולכן צריך להעמיד כהן המשיח להוכיחם שיחזרו לביתם, או שישבו ולא ימס לבב אחיהם כלבבם. זולת כי מטכסיסי המלחמה להיות שר משוח מלחמה על כל החילות ואילו ישמעון ולחזקם בדברים ולהנהיגם באופני המלחמה.

סוטה פ"ח, ר"ם פ"ז פסל"ב, מה"ס ס"ע ק"צ, סמ"ג עשין ק"ג

מצוה תקכו

לקרות קודם המלחמה לשלום (מ"ע רמ"ו)

צוה הקב"ה לקרוא לשלום לעיר שנרצה להלחם בה מצד הרשות, שנאמר (דברים כ' י"א) והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה לך למס ועבדך.

משנה הלכות

בה חלונת אינו חזר". הבונה או נוטע בחרץ לארץ אינו חזר". ואלו שאין יוצאין למלחמה כלל ואין מטריחין אותם בשום דבר, הבונה בית וחנכו, הנושא ארוסתו או ייבם, מי שחלל כרמו, אין יוצאין שנה שלמה שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת, מפי הקבלה למדו שזה הכנה לכולהו הוא'. והירא והרך הלבב יש אומרים שהוא מעבירות שבידו ויש אומרים רך לבב ממש". ונהג בזמן שישראל על אדמתן בזכרים והמצוה מוטל על הציבור והמלך.

תקכו) גודרי המצוה. אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שיקראו לו לשלום קודם, אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, אם השלימו יקבלו עליהם שבע מצות בני נח, ואין הורגין מהם נשמה והרי הן למס ועבדים למלך, קבלו המס ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות ולא קבלו המס, אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם".

עבדות ומס. וכתב הרמב"ם והעבדות הוא שיהיו שפלים ונבזים

(ח) ירושלמי סוטה פ"ח ה"ז והובא בשו"ת משנה הלכות ת"ל. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ז. (יא) שם ה"ז וכ"מ. תקכו. (א) ר"ם פ"ז פסל"ב מל"ב ה"א. (ב) שם.

משרשי המצוה לפי שמדת הרחמנות היא מן המדות הטובות בעולם, וגדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכים שלום, ואף על פי שהעובדי ע"ז אינם ראויים לרחמים וחסד מכל מקום עם קדוש ראוי להתקרב אל החסד יותר משאר האומות שלא יאמרו ישראל שוים לאומות במדת האכזריות, ואם יקבלו עליהם שבע מצות שכן נח נתחייב בהן אין הורגין אותן אלא יהיו למס ועבדוך. ושלום שמו של הקב"ה, וכתיב והלכת בדרכיו. גם כי בחשלים אתנו יהיה בזה תועלת לנו להיות עבדים למלכנו לעשות מלאכתו אם יצטרך בלי שיוציא בהם הוצאה של כלום, ואחרי שהם רוצים לעמוד כבושים תחתינו אסור להראות מדת אכזריות, ואם לא ישלימו אז מחויבין להרגם.

סטה פ"ה, ר"ט פ"ז ממלכים, פ"ה פ"ע ק"ה, פ"ג ע"ג ע"ה ק"ה.

משנה הלכות

הורגין אשה וקטן.¹
 מלחמת הרשות. ודעת הראב"ד²
 דבמלחמת הרשות אין
 שואלין להן אלא שיהיו למס, ולא
 שיקבלו שבע מצות, אלא שאם ירצו
 אח"כ לדור בארץ ישראל אין מניחים
 אותם עד שיקבלו שבע מצות. ועיין
 נושאי כלי הרמב"ם.
 אומות שלא משלימים אתם. ד' אומות
 ועמלק שלא השלימו את
 ישראל אין מניחין מהם נשמה,³ לדעת
 הראב"ד אפילו השלימו אין מניחין מהם
 נשמה אלא אם כן השלימו להתגייר
 ולקבל כל המצות שכתורה, וכן דעת
 הרמב"ן ורש"י.⁴ עמק ומדאב אין שולחין
 להם לשלום ואין דורשין בטובתם, ומיהו
 אם השלימו מעצמן תחלה מקבלין
 אותן.⁵ ונוהג בזמן שישראל על אדמתן
 בראשי המלכות והעם.

למטה ולא ירימו ראש בישראל, אלא יהיו
 כבושים תחת ידם, ולא יתמנו על ישראל
 לשום דבר שבעולם, והמס שיקבלו הוא
 שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם
 וממונם אם יצטרך להם, שנאמר כל העם
 הנותר מן האמורי ויעלם שלמה למס
 עובד עד היום הזה, ומבני ישראל לא נתן
 שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו
 ושריו ושלישיו, ושרי רכבו ופרשיו.
 אך לחתנתה כחשלימו ובלא השלימו.
 אומה אחר שקבלו עליהם
 שבע מצות כ"נ והשלימו עם בני ישראל
 אסור לשקר בכריתם ולכזב להם, וכן
 עשו אבותינו לגבעונים אף שהטעו
 אותם, ואם משקר בהם יש בדבר חלול
 השם.⁶ ואם לא השלימו, או השלימו ולא
 קבלו עליהם שבע מצות, עושים עמהם
 מלחמה והורגין מהם כל הזכרים
 הגדולים, ובחזין כל ממונם וטפם, ואין

(ג) שם ה"ג ובדרכיו. (ד) שם ה"ד. (ה) שם ה"א. (ו) ר"ט שם ה"ד. (ז) ראב"ד שם וע"י לח"ט ה"א. (ח) ר"ט שם ה"ז.

מצות המלך

מצוה תקכח

שלא נחיה אחד משבעה אומות (ל"ה ש"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לתחיות אחד משבעה אומות, שנאמר (דברים כ' ט"ז) רק מערי העמים האלה וגו' לא תחיה כל נשמה.

מעם מצוה זו מבואר בקרא למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות כל תועבותם אשר עשו לאלהיהם וחמאתם לה' אלקיכם. והתועבות אשר עשו כשריפת בניהם ובנותיהם, ולעבוד ע"ז וכל תועבת ה' אשר שנא. ולכן הזהיר התורה שלא ישבו בארצך פן יחמיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ויהיה לך למוקש. ואם תכרות להם ברית ולאֵלהיהם ישבו בארצך ויפתוך לעבוד עכו"ם. והוסיף הכתוב להזהיר שלא

משנה הלכות

פרטי דינים. ועיין מצוה הקודמת דעת הרבה פוסקים דבמלחמת מצוה לא צריך להתחיל בשלום. אחד משבעה אומות או רבים שנתגיירו אסור להרגם, ועיין לעיל (מצוה צ"ג). עיר תערוכת של ז' עממים ושאר אומות. חיל ישראל שצרו על עיר משאר עממין במלחמת הרשות וכבשו אותה ומצאו בה משבעה עמין, או מזרע עמלק, הזכרים הורגין אותן, והנשים והטף ניצולין כיון שיושבין בין אומה אחרת (לח"מ" בשם הספרי). ומותרות הנשים ביפת תואר שדרשו ושכית שכיו לרבות כנעניות, עיר של ז' עממין שדינם להרוג כל נשמה ונמצאו בתוכה משאר עממין הנשים והטף אין נהרגין, ועד כמה נקרא טף זכרים עד כן י"ג שנים, ואף דקיי"ל לא נתנו שיעורין לבני נח, כיון דנוגע לדין כרדין פסקינן.

תקכח) גררי הלאו. אסור להחיות נשמה משבעה עממין, שהם הכנעני והחתי והפריזי והחוי והיבוכסי והגרנשי והאמורי, ומי שרואה אחד מהם ויש בידו להמיתו ולא הרגו הרי זה עובר בלאו ועשה שנתבאר במצוה (תכ"ה), מאחר שלא השלימו עם ישראל.

כיבוש יהושע. ושלשה מכתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ, הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח, חזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, חזר ושלח מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה, ומפני מה הערימו אנשי גבעון כיון דשלח להם לשלום, לפי ששלח להם בכלל ולא קבלו, וחשבו אלו שמא לא יקבלום עוד. ודעת הראב"ד ז"ל דלאחר שעברו ישראל את הירדן שוב אין מקבלין אותן לעולם.

תקכח. א) ר"מ פ"ה מהל' מלכים ה"ד. ב) ר"מ שם פ"ז ה"ה. ג) שם. ד) שם פ"ז ה"א. ה) מ"ח לעיל מ' תקכ"ז.

להחיות כל נשמה כי אפילו היחיד הנשאר, אפילו לעבוד לך, יזכיר פעמים דרך עבודתם לאלהיהם ואולי מתוך זה יתפתה נפש מישראל לעשות כן להשם הנכבד ותחטא לפניו ית"ש, כי שנא הוא התועבות האלו. ועד"ה כי כל אומה יש לה שר למעלה וכאשר תחרימם למטה יחרמו שר שלה למעלה.

סנה פ"ה, ר"ם פ"ו ממלכים, סה"ם ל"ח ס"ט, ס"ג לאין רכ"ה

מצוה תקכט

שלא נכרות אילנות כשנצוד על עיר (ל"ח ש"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לכרות ולהשחית אילני המאכל כשנצוד אחת הערים, שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה.

משרשי המצוה כי השי"ת ברא הארץ וכל אשר בה ליהנות בה בני האדם, וכל יציר נברא ועשב הארץ יש לו מלאך למעלה, והמשחית דבר מן הנבראים שלא לצורך מהפך רצון השם, שכראם להיות בעולם והוא משחיתו. וזה שנאמר כי האדם עץ השדה, ופי' רמב"ן כי נפש הוא חובל, ועל דרך הפשט הטעם כמו שכתבה התורה כי ממנו תאכל, ואותו לא תכרות, שאם תכריתנו ותשחיתנו אפילו כשתנצח המלחמה מה תאכל. וזו מדת החסידים שלא יאכרו אפילו גרניד של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אכרן והשחתה שיראו, ואם יכלו

משנה הלכות

תקכט) גדרי הלאו. אסור לקוץ אילני מאכל שחוץ למדינה כשנצוד על עיר, ואין מונעין מהם מים כדי שייכשו, וכל הקוצץ אילן לוקה, ולא במצור בלבד אמרו אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מויק לאילנות אחרים או שהיה מויק בשדה אחרים או שהיו דמיו יקרים יותר לדמי

שאר פרטים. כשצריך על עיר מקיפין אותה מג' רוחות ומניחים מקום לברוח מרוח ד', ובמלחמת מצוה מקיפין מד' רוחות'. ואף ע"פ שדוד המלך הרג מהם עד שכמעט כלה אותם ואבדו זכרם עדיין נשארו מהם מעט שטבעו בין האומות וכל מי שימצא מהם בכל מקום שהם חייב לאבדם בכל מקום ובכל זמן'.

(1) חנך מצוה תקכ"ו. (2) חנך כאן.

מצות המלך

להציל יצילו כל דבר המשחית. לא כן הרשעים אחיהם של מויקים שמחים בהשחתת העולם, והם משחיתים את עצמם בהכליהם ובחמאם, ולכן הזהירנו שלא נשחית עצנה.

ב"ק צ"א ב"ב כ"ה כ"ז קדושין ל"ב שבת ק"ח קכ"ט, ר"ט פ"ז ממלכים, פת"מ ל"ח נ"ז, ספ"ג לאון רכ"ט, ספ"ק סי' קע"ח, ח"ט שפ"ב.

מצוה תקל

דין עגלה ערופה (מ"ע רמ"ז)

צוה הקב"ה לערוף עגלה בנחל איתן כשימצא הרוג לא נודע מי הכהו, שנאמר (דברים כ"א א' ד') כי ימצא חלל וגו' והורידו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן.

משנה הלכות

עצים, ולא אסרה תורה אלא דרך השחתה^א. ואפי' אילני סרק לא יכרות דרך השחתה, אבל מותר לקוצצו אף על פי שאינו צריך לו, אילן מאכל שנוקן ואינו טוען פירות שראוי לטרוח בשבילן מותר לקרן, והשיעור בית פחות מרובע זיתים, ובדקל פחות מקב תמרים^ב.

פרטים בכריתת אילנות, ומאד החמירו רבותינו ז"ל בקציצת אילנות, ובגמרא ב"ק צ"א ע"ב א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקן תאינתא בלא זמנה. ועיין טו"ז יו"ד סימן קט"ז וטור חו"מ סימן שפ"ב. העוקר אילן עם שרשיו וקרקע בדרך שיכול לחיות ממנו ונוטעו במקום אחר יש להחיר לצורך גדול, עיין פ"ת יו"ד הנ"ל כמה פרטי דינים.

שאר עניני השחתה, היה צריך להשחית דבר כדי לעשות הנאה לגוף מותר דבל תשחית דגופא עדיף^ה.

תקכ"ט. (א) ר"ט פ"ז מהל מלכים ה"ח. (ב) שם ה"ט. (ג) ס"ק ה'. (ד) ס"ק ו'. (ה) שבת קכ"ט ע"א. (ו) שבת ק"ח ע"א הובא בתוך. (ז) שם. (ח) חרדים פכ"ט סי' מ"ה. (ט) ר"ט הל' רעות פ"ג ה"א. (י) ר"ט הל' אבל פ"ג ה"א פ"ד הביד.

משרשי המצוה כי הוא תחבולה למצוא הרוצח, בעבור שכרוב פעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויעידו לפני הכורא שלא התרשלו בו ויביאו העגלה, ויאספו בני אדם הרבה וידברו בו ומגודל העון על מי שלא יגלהו, וכל השומע שמץ בדבר יבא ויגיד ויתפרסם הדבר ויהרג על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם. וכאשר היה הדור זכאי היו נעשים תולעים מן העגלה ויוצאים והולכין לבית הרוצח ונתפרסם הרוצח בגלוי. והמעם שתהיה עגלה אשר לא עבד בה, ותערוף במקום שאינו עושה פירות, לכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות בעולם הזה תערוף העגלה במקום אשר לא עשה פירות זה תחת זה ונכפר להם הדם.

משה פ"ט כריתות כ"ז. ר"ם פ"ט טרצה, שה"ס פ"ט קפ"א, ספ"ג עשין ע"ח.

משנה הלכות

עגלה אחת, ואם לאו מביא כל עיר ועיר הקרובה, נמצאו זה על גב זה מודדין מן העליון ומן התחתון^א. נמצא צף על אינו מינו אינו מביא. ואם היה על מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע^ב. עיר רחוקה ואנשים בה מרובה מהקרובה, נחלקו הפוסקים איזה מהם מביאה, ואפשר דשניהם פטורים^ג.

איזו ערים מביאות. ירושלים אינה מביאה, ואם נמצא חלל קרוב לה אין מודדין ממנה אלא מעיירות אחרות הקרובות ביותר^ד. נמצאו שני עיירות מכוונות יקחו עגלה בשותפות ויביאו^ה. עיר שרובה עכו"ם אין מביאין^ו.

עריפת העגלה. לאחר המדידה זקני ירושלים תחזרין

במקומו, ויצאו ה' זקנים מב"ד הגדול שבירושלים^ז, ומדדו מחוטמו של החלל^ח, וכל עיר שהיא קרובה מביאה עגלה ערופה. ודוק חלול, אבל נמצא חנוק או מיתה אחרת אינו מביא עגלה^ט.

המדידה. והמדידה כשרה על ידי אחרים והבי"ד רואים^י. אפי'

נראה וידוע שהעיר הזאת קרובה מצוה למדוד^{יא}. ואין מקדיין במדידה זו, אלא מודדין הרים ובקעות והגאיות כקרקע חלקה^{יב}. נמצא הראש במקום אחד והגוף במקום אחר מוליכין הגוף אצל הראש ואחר כך מודדין^{יג}. מצאו מפרסם אינו מביא, נמצא טמון בגל או צף על פני המים אינו מביא^{יד}. נמצאו חללים הרבה מודדין מחוטמו של כל אחד ואחד, היו הרבה חללין ועיר א' קרובה להן מביא

תקל. א) ר"ם פ"ט מהל' רוצח ה"א. ב) שם ה"ט. ג) שם ה"א. ד) מנ"ח. ה) ר"ם שם ה"א. ו) שם ה"ד וע"י רש"י ע"דוכן ל"ה ע"ב ר"ה אין מקדיין. ז) ר"ם שם ה"ט. ח) ר"ם שם ה"א. ט) שם ה"י. י) שם כ"ט. יא) ע"ין ר"ם שם ה"ז וזוה"ק, וע"ין מנ"ח. יב) ר"ם שם ה"ד ה'. יג) שם ה"ז. יד) שם ה"ה וע"י

מצות המלך

מצוה תקלא

שלא לעבוד ולא לזרוע בנחל איתן (ל"ת שמי')

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן זה שעורפין בו העגלה, שנאמר (דברים כ"א ד') אשר לא יעבד בו ולא יזרע.

משרשי המצוה כי כפרת עגלה זו באה על הרציחה, והדם נשאר במקומו כמו דם הנרצח, והיו מניחין האדמה שממה על דרך קללה, דומיא דהרי גלבע שקללם דוד אל מל ואל ממר ואל שדי תרומות יען כי עליו נהרג שאול משיח ה' (שמואל ב' א'). ובהיות המקום חרב ושמים יתפרסם חומר הרציחה וישאו קל וחומר בעצמם אם המקום שלא חמא נענש בכך כל שכן הרוצח עצמו, אם המקום שלא המיתו המיתוהו

משנה הלכות

לירושלים, וב"ד העיר מביאין עגלה^י, תקלא) גרדי האיסור. אסור לעבוד ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה ביום^י, ועבודת קרקע ונקברת במקום עריפתה, ואסורה בהנאה משעת ירידתה לנחל איתן^י. וצריכה להיות לא יותר מב' שנים ויום אחד, ואין מומין פוסלין בה, היתה טרפה פסולה^י. נעשה בה עבודה או עלה עליה עול פסולה^י. עריפתה בנחל איתן, לא היה איתן כשרה^י. הב"ד רוחצין ידיהם במקום עריפה במים ואומרים בלשון הקודש ידינו לא שפכו וגו'^י.

שאר פרטים. ראו את ההורג אפילו עבד או שפחה אין עורפין^י, ואפי' אם ירדה כבר לנחל, ותצא ותרעה בעדר, לאחר שנערפה אסורה לעולם^י. ונוהג בזמן הבית בארץ ישראל ועבר הירדן.

מצ"ת. (טו) ר"מ שם ה"ב. (טז) שם ה"ג פ"י ה"ה. (יז) שם ה"כ (יח) שם ה"ג. (כ) שם פ"ט ה"כ וככ"ט ומצ"ת. (כא) שם פ"ט ה"ג. (כב) שם ה"כ. (כג) מצ"ת. תקלא. (א) ר"מ פ"י מהל רצח ה"ט. (ב) שם פ"ט ה"ב. (ג) פרשת שופטים דברים כ"ד, וסוטה מ"ו ע"א ר"ה במקום שאין עושה פירות. (ד) וזנך. (ה) ר"מ שם פ"י ה"ט. (ו) מצ"ת.

סדר מצות היום

שה

כל שכן שימית את הממית. גם כי כשישאר השדה שממה וישבו שם נשים המוזרות אולי יתפרסם ההורגו ויעשו לו מה שראוי לו, וכמו שלא הניחוחו לעבוד יוצר כל ית"ש לא יעבד, וכמו שלא הניחוחו להוליד בנים לכן לא יזרע.

משה סי', ר"ם פ"י מוצצת, פת"ם ל"ת ש"ט, מ"ג לאוין קמ"ג

פ' תצא יש בה כ"ז עשין ומ"ז לאוין

מצוה תקלב

יפת תואר (מ"ע רי"ז)

צוה הקב"ה להתנהג עם יפת תואר כמשפט הכתוב בתורה, שנאמר (דברים כ"א י"א) וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' וגלחתה את ראשה ועשתה את צפרניה. משרשי המצוה אמרו

משנה הלכות

דיאסר כל העולם בעבודת קרקע דלמא היה שם נחל איתן והוי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ותירץ כיון דלא ידעינן היכא הנחל איתן לא שייך קבוע והדברים עתיקים. ונפל מילתא בלכאי עוד לפי מה דקיי"ל ארץ צבי כתיב מה צבי עורו מכוון ונפשט כך ארץ ישראל, ובעו"ה כעת ארץ ישראל נתכרצה כידוע דמהלך עשרה פרסאות ביום לרחבו הולכין ביום אחד היום, וכיון דמתפשטת ומתכרצת אם כן לא הוה קבוע וכל דפריש מרובא פריש. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקלב (חלוצי צבא במאכלות אסורות. חלוצי

צבא שיכנסו בנכול עכו"ם מותרים לאכול מאכלות אסורות^א (לדעת

פרטי דינים. ונסתפקו האחרונים באיזה שיעור מחייב. עבר חרע נאסרו הגידולים^ב. אין חלוק מלאכות בזה ואם עשה כמה מלאכות אינו לוקה אלא אחת^ג. לא מצאו נחל איתן בארץ ישראל עורפין על נחל איתן שבחו"ל נמצאו העדים זוממין אחר שנערפה העגלה, אף על פי שאסורה בהנאה יש להסתפק אם הנחל נאסר בהנאה, ובעגלה כתב הרמב"ם ז"ל^ד דאם נמצאו קודם שנערפה תצא ותרעה בעדר, וכגון שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג וכאו שנים והכחישוהו והפרישו העגלה והורידה לנחל לעורפה על פיהם, ואחר כך החמו השנים הרי זו מותרת.

היתר עבודת קרקע בזה"ז. ומפורטמת קושית הר"ש מקינון

(ז) מ"ח בשם מנחם מאש ושעו"מ. (ח) מ"ח בשם פר"ח בשם כספי כריתות. (ט) מ"ח. (י) שם. (יא) שם פ"י ה"ז. תקלב. (א) ר"ם פ"ח מלכות מלכ"ה א.

מצות המלך

רו"ל לפי שלא התירה התורה יפת תואר כשביה אלא כנגד יצר הרע. שבשעה שאדם במלחמה הרחק מביתו ואשתו ובניו ימים רבים וחייו תלויים, פעמים יצרו מתגבר עליו ויחשוך באשה וזה ואם לא יתיר לו התורה ישאנה באיסור, וכדי לנעול דלת בפניו צוהו להביאה לביתו מקום שאשתו ובניו ומשפחתו הכבודה שם, ויעשה לה מעשה תורה שיגלת ראשה לאכר שערתיה הנאות ולגדל צפרניה לנוול תואר ידיה, וישבה בביתו שמשתמש בו, נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, וככתה את אביה ואמה רואה בכבייתה ורואה בנוולת, בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשמת וזו מתנוולת ותתגנה עליו וישלחנה, והכתוב מבשרו שסופו לשנאתה. ועיין אור החיים הקדוש שלפעמים יש נשמה קרושה שנאכרה בין האומות מחמא אדם הראשון ומתאוה לקרושה, כרות ושמעיה ואבמליון.

יבמות פ"ו קדושין כ"א. ר"ס פ"ח מסלטים, פה"ס ס"ע רכ"א, פ"ג עשין קכ"ב

משנה הלכות

הרמב"ם^א כשירעבו אפילו במלחמת הרשות, ולדעת הרמב"ן^ב דוקא במלחמת מצוה.^ג

גדרי היתר יפת תואר. ראה אשה וחשק בה בועל אותה אם תקפו יצרו, ואסור לו לבא עליה עוד שנית, ולא יבעלנה וילך לו אלא מכניסה לביתו ועושה לה ככל הכתוב בתורה^ד. ודעת קצת פוסקים^ה דאפילו ביאה ראשונה לא יבעול עד לאחר כל המעשה, וכן מבואר בירושלמי. אין אשת יפת תואר מותרת אלא בשביה, ובין בתולה בין אשת איש בין יפה ובין כעורה רק שיפה היא לו, ולא יבעול שתיים, ולא יקח אחת לו ואחת לאביו או לאחיו או לבנו^ו. כהן מותר ביפת תואר כביאה ראשונה ואח"כ

אסורה ליה.^ז

דינים אחר שבייתת. ישראל שהביאה לביתו אם קבלה עליה להתגייר מטבילה לשם גירות ומותרת לו מיד, ואם לא קבלה תשב בביתו ועושה לה ככל התורה כדי שיקרץ בה, ומגלגל עמה כדי שתתקבל עליה להתגייר. קבלה ורצה בה עוד הרי היא ככל הגרים^ח, וצריכה להמתין ג' חדשים להבתנה ונושאה ככתובה וקדושין^ט. לא רצתה להתגייר, לאחר שנים עשר חדש מקבלת ז' מצות בני נח ומשלחה לנפשה והרי היא ככל הגרים התושבים^י. נתעברה מביאה ראשונה הולד ב"ד מטבילין אותו על דעתן והרי הוא גר וכשגדל יכול למחות^{יא}.

(ב) שם ועי' רדב"ז. (ג) עה"ח דברים ר' י. (ד) ר"ס שם ה"ב. (ה) רש"י ותוס' קדושין דף כ"ב ע"א רמב"ן עה"ח כאן פסוק י"ג. (ו) מכות פרק ב' הלכה ו'. (ז) ר"ס שם ה"ג. (ח) שם ה"ד. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ו. (יא) שם ה"ז. (יב) ר"ס שם טן ה"ה עד ה"ח.

סדר מצות היום

מצוה תקלג

שלא למכור יפת תואר (ל"ח שמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא למכור אשת יפת תאר, שנאמר (דברים כ"א י"ד) והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף.

משרשי המצוה כי הוא ממדת הנבלים הפחותים והגרוועים, למכור האשה אשר השכינה בחיקו, ידוע הדבר לכל בעל דעת. וצוה התורה ללמוד בנפשינו מדות הטובות ולא להתאכזר ולהתנאל בכלי תשמישו, אחר שחשק בה ולקחה על ידי גירות וקדושת, אף על פי שמחמת יראה עשתה זאת, ולא נתכוונה לשם השם, וגם בשלחה לנפשה לא נכריחה לשמור דת משה ויהדות, כי המתגיירת ברצון טוב נכריח אותה ולא זו, מכל מקום לא תמכרנה. עוד מעם בדבר כי הדברים

משנה הלכות

תקלג) גרדי האיסור. יפת תאר לאחר שעשה לה כל המעשים ונתישבה דעתו עליו ולא חפץ בה משלחה לנפשה ואינה צריכה גט, ואסור למכרה, ואם מכרה אינה מכורה ומחזיר הדמים לבעלים*. ואינו יכול ליתנה במתנה². ואסור למכרה בין בכסף ובין בכל דבר הנמכר אלא שדבר הכתוב בהוה³.

לנפשה ולא לבית אביה. והרמב"ן ז"ל מסופק בפי הספרי ושלחה לנפשה ולא לבית אביה אם בא לומר שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעזוב תורת ישראל, או לומר שלא יסייע ידי עוברי עבירה, אבל אם הלכה מעצמה לית לן בה.

לא קבלה ו' מצוות. לא רצתה להניח ע"ז שעבדה לאחר שנים עשר חדש הורגין אותה, וכן עיר

למה נצרכה להיתר מה"ת. ואיחא במסכת דרך ארץ" הבא על הגויה חייב עליה משום י"ד לאוין, משום לא תזרע כרמך כלאים, משום לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, לא תלבש שעטנז, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, ולא תחמוד, משום שפחה, גויה, נדה, משום אשת איש, ואשת אב, ואשת אח, ואם היה ישראל שחלל עצמו ואת זרעו בגויה אל יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, ואם היה כהן לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. והמפרשים תמהו למה צריכה התורה להיתר יפת תואר כיון דכל שאינו דרך חתנות אינו אלא איסור דרבנן, ולהנ"ל אתי שפיר. ואפילו נימא דהני אסמכתא אבל על כל פנים קנאין פוגעין בו מן התורה, גם כי הכא ולקחת ובקדושתן מיירי, והבן. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן.

(י) פרק א'. תקלג. (א) ר"מ פ"ח מהל' מלכים ה"ו. (ב) ספרי טוכא במצ"ח. (ג) אבן עזרא. (ד) ערה"ח כאן.

מצות המלך

הראשונים וכל המעשה הוא להסיר חשקו מעליה ולשלחה לנפשה, וגם הדין האחרון מכון לזה, כי כשידע שאם יבא עליה שוב אינו יכול למכרה ולא להשתמש בה עבדות ושפחות יפרוש ממנה. כי יש כמה אנשים חביב עליהם ממנום יותר מהשלמת תאותם, לפי שתאותם אל ממון גוברת עליהם, וכיון שיאסר למוכרה יפרוש ממנה (אברבנאל"ל).

ספר, ר"מ פ"ח ממלכים ס"ה"ג ל"ת ר"פ"ג ר"פ"ד, ס"ג לאון ר"ל"ג, ירמיה ש"א ש"ב

מצוה תקלד

שלא לעבוד ביפת תאר (ל"ת ש"י)

הזהיר הקב"ה שלא להשתמש ביפת תואר כדרך שמשתמשין בשפחות, שנאמר (דברים כ"א י"ד) לא תתעמר בה תחת אשר עניתה.

משרשי המצוה שלא תאמר הואיל וכבר רחקה ממנו ואינו רוצה בה לאשה כי שנאה שנאת אמת ותהי לו שפחה

משנה הלכות

תחת ידינו. (ובה"י) שם, וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופף את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג, ואזדא לה נמי תירוץ ב' דרצו לומר דדעת הרמב"ם דוקא בארץ ישראל, והבן. ופשוט עכ"פ דהראב"ד והרמב"ם פליגי בזה. ולפי זה ביפת תאר אם לא רצתה לקבל עליה הו' מצות להרמב"ם נהרגת ולהראב"ד אינה נהרגת. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן. תקלד) גרדי הלאו. אסור לכבוש יפת תאר לעבודה

אחר שנבעלה, ואם כבשה לשם שפחה אחר שנבעלה משישתמש בה עובר בלא תעשה*. ולשון לא תתעמר פירושו לשון תשמיש, שכן בלשון פרסי קורין לעבודת שימוש עמרא (רש"י"ג). ואינו אסור אלא

שהשלימה אין כורתין לה ברית עד שיכפרו בע"ז ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נח, שכל עכו"ם שלא קבל ז' מצוות בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו. ודע דהרמב"ם פרק ו' ממלכים הל' א' כתב דעכו"ם אם השלימו וקבלו עליהם ז' מצוות בני נח אין הורגין מהן נשמה, והראב"ד השיגו דלמלחמת הרשות אין שואלין אלא שיהו למס (ועבדים) ולא לשבע מצוות, ובעל מגדל עוז כתב דזה ג"כ כוונת הרמב"ם ועיין רדב"ז, ופלא על המגדל עוז דלא זכר מדברי הרמב"ם פ"ח ממלכים ה"ט שכתב בכיאוור וכן עיר שהשלימה אין כורתין וכו' ויקבלו שאר המצוות שכל עכו"ם שלא קבל מצוות שנצטוו כ"נ הורגין אותו אם ישנו

(ה) ר"מ שם פ"ח ה"ט. תקלד. (א) ר"מ פ"ח מהל' מלכים ה"ו. (ב) עה"ת.

ותשמשנו כאחת השפחות הנבזות, כי באמת אם לא עשית לה כל הנוול והעינוי בגלוח ראשה ועשיית צפרנים וכביית אביה ואמה, אלא מתחילה היית לוקחה לך לשפחה או היית מותרת בה, אבל לא לאחר אשר עניתה. ואולי יאמר תחת אשר עניתה כביאה ראשונה בעל כרחך דעינוי שייך בה, וכמה שנאמר ויעניה, וכיון שעניתה שלא ברצונה ולכן לא תתעמר בה. וזאת כי אמרו רז"ל שאשה החשוד ממנה לא תדור בביתו, וגרושה שגרשה בעלה לא תדור עמו בשכנות ולא ישאו ויתנו יחדיו, וזו כיון שלא חפץ בה, מיד ושלחתה נפשה ולא ישתמש בה לשפחות שלא יבא לידי איסור כשתתיחד עמו בבית.

נראה מקומות עיין מצוה תקל"ג.

משנה הלכות

ישעבדנה לאחר. ובספרי לא תתעמר בה תחת אשר עניתה אפילו אחר מעשה יחידי, כלומר אחר שעניה אותה לא תמכרנה ולא תתעמר בה, ודעת הרמב"ן שהיא ביאה ראשונה, וי"א דהספרי ס"ל כירושלמי דאסור לבא עליה ביאה ראשונה במלחמה, ופי' אחר מעשה יחידי היינו אחר כל הדברים הנאמרים בפרשה.

מלקות. וכתב הרדב"ז ולוקין על שני לאוין אלו דיש בהם

מעשה, והסמ"ג כתב רק בלאו דלא תתעמר מלקות, וכן נראה דעת הרמב"ן, והרמב"ם והחינוך לא כתבו כלל מלקות בזה, ועיין באחרונים¹.

חולה. ודרשו בספרי עוד ושלחה גם אם הייתה חולה ממתין לה עד

שתבריא, ק"ו לבנות ישראל הקדושות. ואם עדיין לא קדשה ולא חפץ בה משלחה אפילו חולה, ונוהג כמצוה (תקל"ג).

שימוש דשפחה, אבל שימוש דאישות כגון כל שימוש שאשה עושה לבעלה מותר להשתמש בה.

שיעור השימוש. ולפום ריהטא נראה דשיעור שימוש

בפרוטה, אבל עיין רמב"ם סוף הלכות גניבה דעימור אף פחות משהו פרוטה, ואם כן הכי נמי כן² (ועיין צפנת פענח פ"ה ה"כ מאישות). ובגמ' סנהדרין פ"ה ע"ב מחלוקת עימור בפתות משהו פרוטה איכא בנייהו.

שאר פרטים. עוד שם בגמ' אוקמי באפי זיקא ונתכרין להגן מפני

הרוח וכל מה שהיא עבה יותר מועיל להגן והעימור היא בעיבור, ואם כן לא הוי העימור בה ולא עובר כה"ג, כלומר כיון דעיקר הגנה מהרוח בא ע"י העבור שנחעכה בטנה על ידו, אבל אנן קיי"ל עיבור ירך אמו הוא ואם כן המעמר כעיבורה עבר על לא תתעמר. ולא יעשנה בטובת הנאה, פירוש שלא

(ג) חנוך. (ד) פ"ט ה"ב. (ה) מצ"ת. (ו) ספרי. (ז) על הרמב"ם ה"ל מלכים שם. (ח) מצ"ח ומעין החכמה.

מצות המלך

מצוה תקלה

לתלות המתחייב תליה (מ"ע ר"ח)

צוה הקב"ה לתלות על העץ מי שמתחייב תליה כב"ה, שנאמר (דברים כ"א כ"ב) ותלית אותו על העץ.

משרשי המצוה כי הנתלין על העץ הם עובדי ע"ז ומגדף שתולים אותם אחר הסקילה, וצוה הקב"ה לפרסמו ברבים וכל העם ישמעו ויראו. הוא עבד עץ ואבן ולפיכך עץ ואבן ידונוהו. הוא מאם בעץ החיים, העץ מיתח יפרע ממנו. הוא מאם בתורה שנתנה בלוחות האבן האבן יפרע ממנו. כלל העולה החוטא במה שחטא הן הם התובעים עלכונם ממנו, על עסקי העץ ותלית אותו על העץ. ועד"ה כי היה כאיש חטא, ר"ל שהחטא נכתם באיש עצמו כגופו ושחת לו, אז משפמו

משנה הלכות

תקלה) גררי המצוה ודרך התליה. גרע מלכבודו דמשהינן אותו, ה"ה כדי מצות עשה לקיים מצות עשה וה"ה דיכולין להשהותו כמה ימים כדי לקיים המצוה כ"כ (המג"ח). ולפי ענ"ד לא ברור די"ל אדרבה כיון דהוא בזיון לו, ומאחר דאית לן מ"ע לקוברו בו ביום, והוא מכלל כל הרוגי ב"ד ואם הלינו עובר ג"כ בלאו, ואיכא עשה ול"ת, אין משהין אותו בשביל התליה. והבי"ד שפשעו או שגגו או נאנסו ולא תלו אותו בו ביום לא נבזהו בשביל זה, כנ"ל.

קוברין אותו עם העץ. קיברים אותו עם העץ שנתלה עליו ולא יהא לו זכרון רע ועאמרו זה העץ שנתלה עליו פלוני, וכן קוברין האבן שנסקל בו והסייף שנהרג בו, והסודרין שחונקין בו, הכל מטעם זה, ואין קוברין אותם בקברו ממש, אלא בתפישת שלו כלומר בתוך ד' אמות שלו. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית שהיה כת בידינו לדרך דיני נפשות בלי מלבושים.

שקוברין אותו מיד. וקוברים אותו מיד.

נתאחר הדבר עד אחר

שקיעת החמה נראה דתולין דהוא מ"ע

ולא אמרינן כיון דמצות עשה לקוברו בו

ביום אין לאחר כיון דמצוה לתלותו לא

תקלה. (א) ר"מ פפ"ז מהל' סנהדרין ה"ז. (ב) פרשת כי תצא. (ג) ר"מ שם. (ד) שם ה"ז. (ה) שם ה"ט מצות חנוך. (ו) מנ"ח ע"פ הש"ס סנהדרין מ"ז ע"א. (ז) ר"מ שם ה"ח (תני מצוה תקלו תקליו).

סדר מצות היום

שיא

להמית אותו ליתקן ולהסיר החטא ממנו, דמיתת ב"ד עם וידוי מכפרת, ולאחר שהומת בסקילה ונמחל עונו, אז ותלית אותו על עץ לרמוז כי שב אל עץ החיים אחר ענשו, כי שב צלם אלקים על פניו. והוא מה שאמרו ז"ל משל לשני אחים תאומים. זולת כי על ידי פרסומו רבים ישוּבו מעון ויהיה לנשמתו קצת זכות כחזקיה שגידר עצמות אביו, ועיין רש"י פסחים נ"ו שם.

מנהדרין מיה סיו, ר"ם פמ"ו מנהדרין ופירד מאכל, פחים מינע ר"ל רליא לית סיו, פמינ עשין קינ קיד לאין קציד ובסצה דרבנן מצה ב, ירד סי שניו שמי.

מצוה תקלו

שלא תלין נבלתו על העץ (ל"ח שי"ח)

הזהיר הקב"ה שלא נעזוב התלוי להלין על העץ, שנאמר (דברים כ"א כ"ג) לא תלין נבלתו על העץ. משרשי המצוה מה שמפורש בתורה כי קללת אלקים תלוי, ולזולו של מלך הוא כי יאמרו הרואים מפני מה זה תלוי שבירך ה' או שעבד ע"ז פלונית, וכך וכך מופתים ספר

משנה הלכות

ולייסר הרשעים בשבט פשעם ובזכרים דוקא כי להם לעשות משפט. תקלו) גדריו הלאו והעובר. אסור להלין נבלת התלוי על העץ, ואם לן עוברין עליו בלאו זה שלא תלין נבלתו, ונראה דב"ד עוברין וכן כל מי שבידו לקבור ולא קברו ואין לוקין עליו כיון דהוה לאו שאין בו מעשה.^א בשאר פתים. אמר אל תקברוני אין שומעין לוי. ולא זו כולל כל שאר המתים שמתו מאליהם שלא להלין, והמלין את המת עובר בלא

תעשה^ב, ובמת שמצוה על הקרובים לקברו הקרובים עוברים בלאו זה, אין ביד הקרובים לקברו, או שאין כאן קרובים נעשה כמת מצוה שאין לו קוברין והציבור וכל אדם מחויב לקברו, וכל מי שבידו לקברו ולא קברו עובר בלאו זה. מקומות שיש חברות המתעסקים בקבורת מתים עליהם מוטל המצוה יותר כיון דעליהם סומכין הציבור.^ג ומת אסור בהנאה^ד, ומיהו במקומות שיש חברות קדישות שמתעסקין בקבורת מתים ונוטלין שכר לזה שכן מותר ואין בזה משום משתכר

תקלו. (א) ר"ם פמ"ו מנהדרין ופירד מאכל. (ב) ע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ח. (ג) מצ"ח. (ד) ירד סי' שמי"ח סי' ג וע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' קנ"ג. (ה) ר"ם שם ה"ח ירד סי' שני' ס"א שרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ח. (ו) עיין תשו' ח"י סי' קל"ט שרית משנה הלכות שם. (ז) שרית משנה הלכות שם בשם שרית דברי חיים ירד סי' ס"ד. (ח) ע"י מצ"ח סי' קצ"ג ס"ק ס"א. (ט) ר"ם ה"ל אבל פיר' הכ"א ירד סי' שמי"ח ס"א.

מצות המלך

ממנה, וכל זה הוא זלוזל למלך. ואף על פי שראוי זה לנוול לגורל חטאו, כיון שנתלה לא תנוולתו יותר. כי האדם נברא ברמות ריוקנו של מלך וישראל הם בניו, ועל דרך המשל משני אחים. ומאחר שנתכפר חטאו בענשו, ורבים ישונו מעון בראותם תלוי שם, צלם אלקים על פניו אשר סר ממנו בעת רשעתו, ולכן לא תלין נבלתו. ומעתה אי אתה רשאי לבזותו יותר, מכיון שנקלה אחיך הוא. ור"א א"ע אמר כי הקללה תבא אל מקום קרוב מהתלוי, ויש לו סוד מורבק בנפש, על כן לא תטמא ארמתך. גם כי אינו מן הכבוד למלך להיות בראוי תלויים על שפגעו בכבודו, אף שאלף מיתות לא יספיקו לו אבל קללת אלקים תלוי, והכן.

טראה מקומות עיין מצוה (תקל"ה).

משנה הלכות

אלא ערום ממש בקרקע או כאכנים. וראה שם השמטות סוף הלכות תרומות (ס"ז ע"ג).
שאר פרטים. בן נח המגדף ועבר ע"ז נתלין כישראל, וצריך להורידו קודם בא השמש ואם לא הורידוהו עוברים בלאו זה, ומשה רבינו צוה ליהושע להוריד מלכי כנען מן העצים קודם בא השמש". וכני שאול שלא קברום מיד התם הוראת שעה היתה". ונחלקו הפוסקים מתי עובר המליך את המת, דעת הרדב"ז דל"ת דלא תלין אינו עובר עד עמוד השחר וכל הלילה אינו אפילו בעשה, ודעת קצת פוסקים" דעובר מתחלת הלילה ונוהג בכל מקום ובכל זמן לענין הלנת המת ולענין לא תלין בזמן שיש סנהדרין ודיני דיני נפשות.

באיסורי הנאה, ובחידושי הארכתי בס"ד. במקומות שהמלכות אינו מרשה לקבור עד זמן ידוע אינו עובר בלאו זה". ואסור לעשות נוחו למתים דאין לך ניוול גדול מזה".
 הלינו לכבודו. הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים כראוי או שיכואו גדולי משפחתו להספידו וכיוצא בו אינו עובר עליו". ונראה דבתלוי ליכא להלינו לכבודו, ואדרכה כבודו לקברו מהר שלא יתבוה שיאמרו עליו ארוור שגידף. לקבור דבר אחר עמו. ובצפנת פענח תרומות פ"א הביא מירושלמי נזיר פ"ז ה"א שאסור לקבור את עץ עמו ממש (עיין מצוה תקל"ה), משום דאסור לקבור עמו שום דבר, ולכן אסור לקבור בתכריכין רק קוברין אותו ערום, ולפי זה גם בארון אסור לקבור

(י) שרית משנה הלכות ח"ד סי' קפ"א. (יא) פ"ת ירד סי' שצ"ז ס"ק א' בשם שאלת יעב"ץ. (יב) עי' גיב' מצוה ירד סי' ר"י. (ג) ירד סי' שצ"ז ס"א. (ד) קומץ מצוה בשם רמב"ן ערוה"ת. (ו) קומץ מצוה מצוה תקל"ז. (ז) עיין ברכי יוסף וירד אברהם ירד שם ועי' מצ"ת.

סדר מצות היום

מצוה תקלז

לקבור הנתלה ביום ההוא (מ"ע רי"ט)

צוה הקב"ה לקבור הנתלה ביום ההוא שנאמר (דברים כ"א כ"ג) כי קבור תקברנו ביום ההוא. ובכלל המצוה לקבור כל המתים ביום מיתתם.

משרשי המצוה מה שנתבאר כי קללת אלקים תלוי, כלומר שהקללה והעונש אשר נוד השי"ת על החוטא הזה אינה תמידית ולא לזמן קצוב אבל היא התלויה בלבד וכיון שהוא יתברך נסתפק בתליה לבד ולא נוד שיהיה לזמן רב, למה תרבה אתה ותוסיף בענשו בהניחו על העץ מה שלא נצטווית. גם כי היות האדם תלוי ומגולה אם יניחו שם תלוי לזמן יעשה גופו עפוש גדול באויר ויגיע ממנו הפסד והשחתה לשאר אנשים

משנה הלכות

<p>אם קבורה דאורייתא. מי שצוה לפני מתו שלא יקברוהו אין שומעין לו שהקבורה מצוה עשה"י. ובת"ת פרשת תצא כתב דקבורת המת אינו אלא מדרבנן וכל הדרשות אינן אלא אסמכתות ואשתמיט' מיניה במחכ"ת כל הראשונים ואחרונים ע"ש. ובעי בגמרא' קבורה משום כפרה או משום בזיונה, למאי נפקא מינה אי אמר לא בעינא כפרה קוברין אותו ואין לו כפרה. וכיד רמ"ה כתב דאם אמר לא ניחא ליה בכפרה לא מופקדינן לקברו, ומיהו דעת הפוסקים לא נראה כן. ורבינו יונה" כתב דאפילו אינו רוצה בכפרה יש לו, שהרי אחז מתוך רשעו מת והיתה לו כפרה. ואסור לשמוע להמינין המצווין לשרוף עצמותם לאחר מיתתם"י</p> <p>פרטי דיני קבורה. מת אסור בהנאה'.</p>	<p>תקלז) גרדי המצוה. מצוה עשה לקבור הנתלה ביום שנתלה בו, וכן לקבור הרוגי כ"ד ביום שנהרגו, ואם נתרשלו הכ"ד ולא קברוהו בטלו עשה זו, ולא הרוגי כ"ד בלבד אמרו אלא כל המליץ את מתו ואינו קוברו ביום שמת בו אם היה יכול לו עובר בלא תעשה ועשה זו". מת שמת בלילה צריך לקברו בלילה, ומיהו אם הלינו לכבודו מותר^ב, ומה הטעם נהגו בזמנינו במדינות אלו שסומכים שלא לקבור בלילה, ואשריהם למנהג אנשי ירושלים עיה"ק שקוברים בלילה שמת בו. דעת הרדב"ז^ב דבשאר מתים ליכא עשה דקבור תקברנו ולא נאמרה אלא להרוגי כ"ד ובשאר מתים ליכא רק לא תעשה דלא תליץ, אבל דעת הרבה ראשונים דעבר גם בעשה"י.</p>
--	--

תקלז. (א) ר"מ פמ"ו מלה מנהדין ה"ו ו. (ב) ירד סי' שצ"ו ס"א ופ"ח שם ס"ק א'. (ג) שרת ח"א סי' ש"א, הובא בקומץ מנחה ובגליון מורשיא ירד שם. (ד) עיין בקומץ מנחה. (ה) ירד סי' שצ"ח ס"ג ועי' שרת משנה הלכות ח"ד סי' קנ"ו. (ו) עי' בשרת משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ב. (ז) מנהדין דף פ"ו ע"ב. (ח) בחידושו שם ועי' שרת משנה הלכות ח"ד סי' קנ"ו. (ט) עי' שרת משנה הלכות ח"א סי' ר"ב. (י) ר"מ הל' אבל פ"ד הכ"א

מצות המלך

החיים, וזו שומאה גדולה בארץ יען האדם יבאש יותר מחר מכל בעלי חיים, ומוה הטעם אמרו אף כל המלך מתו עובר בלאו. ועל ד"ה שכל זמן שלא נקבר אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה והקבורה מעכבת ומאחרת נזירותו של יוצר יתברך לא ימצא מנוח אשר ייטיב כי אם לאחר הקבורה.

מראה מקומות עיין מצוה (תקל"ה).

מצוה תקלה

להשיב אבידה לבעלים (מ"ע ר"ב)

צוה הקב"ה שהמוצא אבידה ישיבה לבעלים, שנאמר (דברים כ"ב א') השב תשיבם לאחיד.

משרשי המצוה דבר מושכל הוא שהוא גמילות חסד ותועלת גדולה לישוב העולם, שהשכחה בכל היא מצויה, גם

משנה הלכות

אות אל"ף אבר סי' ה', ומיהו נוהגין לקברו מפני הכבוד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות לענין קבורת שאר מתים, ולענין הנתלה בזמן שיש ב"ד דנין דיני נפשות.

מצות עשה להשיב אבידה (תקלה) לישראל, ואפילו היה בעל אבידה רשע ואוכל נבילות לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב לו, אבל אם היה אוכל נבלות להכעיס הרי הוא מין, והמינין והאפיקורסים ומחללי שבת בפרהסיא והעכו"ם אסור להחזיר להם אבידה.^א

אבידות שאינו חייב לחזויר. המוצא אבידה בזוטו של ים ובשיליותו של נהר שאינו שאינו פוסק הרי זו שלו. המאבד ממונו לרעת, כגון

והקברנים יכולים ליטול שכר קבורה.^א נפל חייב בקבורה, ועוברין עליו משום בל תלין,^ב וכזית מן המת צריך קבורה,^ג ומתקנת ר' גמליאל^ד שלא לקבור את המת בכבדים יקרים^ה וכל שכן ארונות היקרים, ומאד צריך להזהיר על זה, ובפרט במדינה זו שעשו מזה מסחר גדול ר"ל. ומצוה לטהר המת בתשעה קבין וללבושו בדרך כבוד בתכריכין הנוהגין בין זרע קודש, הכל כמנהג וותיקין, וכל המשנה עתיד ליתן את הדין.^ו הרוג ויולדת שמתה על המשכר קוברין אותם במלבושיהן,^ז ויעשה שאלת חכם.^ח אברי אדם שנחתכו מתים אינם צריכים קבורה, עיין תוספות יו"ט פ"י מ"ה דשבת, ומל"מ פ"ד מאבל, ונוב"י מה"ת סימן ר"ט, ומשמרת שלום

י"ד סי' שט"ט ס"א. (יא) שורת משנה הלכות ח"ד סי' קפ"א. (יב) מ"ח בשם מ"א סי' תקכ"ו ס"ק כ'. (יג) מ"ח. (יד) מ"ק כ"ז ע"ב. (טו) י"ד סי' שצ"ב ס"א. (טז) ע"י י"ד סי' שצ"ב ס"ב ופ"ח שם, וע"י שורת משנה הלכות ח"ג סי' קכ"ב. (יז) י"ד סי' שס"ד ס"ד. (יח) ע"י ש"ך ופ"ח שם. תקלה. (א) ר"מ פ"א מ"ה נ"ה ח"א כ' ח"מ סי' רמ"ז ס"ב. (ב) ר"מ שם ה"י ח"מ סי' רמ"ט ס"ז.

סדר מצות היום

שמו

בהמתם וחייתם וכל אשר להם בורחים תמיד אחת הנה ואחת הנה. והזהירה התורה שלא יהא כגנב להיותו זולל וסובא מה שמוצא, אבל יהיה לאחיו נאמן רוח עוזר ומושיע, וישתדל ללכת אחריהם ולהשיבם אליו. ולפי שלפעמים קשה הדבר בעיני בני אדם לייגע בעד זולתם ויניח כל עסקיו ויהיה מחמר אחד בהמת חבירו, שורו או שיו, לפיכך צוותה התורה בהכרח שיעשה כן. ולא תאמר דוקא בהמה וכיוצא בו שהפסידו מרובה, אבל דבר קמץ שאינו שוה אלא פרוטה לא, אלא כן תעשה לשמלתו וכל אשר לרעידך, כי רעך הוא ואהבת לו כמוך. ולכן אם היה זקן ואינו לפי כבודו, דגם בשלו לא היה עושה, פמור, דכמוך הוא דחייב ולא יותר.

ב"ס פ"ב ע"ז כ"ו. ר"מ פ"א מנזילה פה"ס מ"ט ר"ד ל"ח רפ"ט. מ"ג ע"ש ע"ד לאון ק"ט. ס"ק ר"ב ח"ט ס' ר"ט ע"ד ר"ט.

משנה הלכות

הניח פרתו ברפת שאין לה דלת ולא קשורה וכיוצא בו והלכה ואבדה, אף על פי שאסור לרואה ליטלה לעצמו מכל מקום אין זקוק להחזירה. ויש אומרים דאבדה מדעת הוה הפקר וכל הקודם בה זכה, וי"א דרפת לא הוי אבידה מדעת וחייב להחזירה. אבידה שאין בה שוה פרוטה אינו חייב לטפל בה. היה זקן או אדם מכובד שאין דרכו לטפל בכלים אלו אפילו שלו, אינו חייב לטפל בהן, כללו של דבר כל שבשלו מחזיר בשל חבירו חייב להחזיר.

התחיל בהשבת החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו אף פעמים חייב להחזיר עד שיתזרנה לרשות בעלים למקום המשתמר, ואין צריך דעת בעלים אלא כל שמשתמר בו

דיו, החזירה למקום שאינו משתמר כגון גינה או חורבה ואבדה משם חייב באחריות. מצא בהמה והכישה במקל חייב לטפל בה אפילו אינו לפי כבודו. פרטי דינים. הבן שאמר לו אביו אל תחזיר אינו שומע לו^א הרואה מים שוטפים ובאים בשדה חבירו הרי זה גודר בפניהם, ודבר זה בכלל השבת אבדה הוא.

קדימה בהשבת אבידה. אבדתו ואבדת אביו ואבדת רבו שלו קדמה ואחר כך של רבו ואחר כך של אביו, והוא שהיה רבו מובהק, היה אביו שקול כנגד רבו אביו קודם^ב. המניח את שלו והציל של חבירו אין לו אלא שכר הראוי לו, ואם התנה עמו לשלם לו את שלו הכל לפי התנאי^ג. ונוהג בכל מקום

ג) ר"מ שם ה"א ת"מ ס' רס"א ס"ד. (ד) רמ"א בת"מ שם. (ה) ר"מ שם ה"ב ת"מ ס' רס"ב ס"א.
ו) ר"מ שם ה"ג ת"מ ס' רס"ג ס"א ב'. (ז) ר"מ שם ה"ד ת"מ ס' רס"ד ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ה ת"מ ס'
רס"ג ס"ב. ט) ר"מ שם ה"ו ת"מ ס' רס"ו ס"ה. י) ר"מ שם ה"ז ת"מ ס' רס"ז ס"ט. יא) ר"מ שם פ"ב
ה"א ב' ת"מ ס' רס"ד ס"א ב'. יב) ר"מ שם ה"ז ת"מ שם ס"ג.

מצות המלך

מצוה תקלט

שלא נעלים עין מאבדה (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להעלים עין מאבדת אחינו בני ישראל, שנאמר (דברים כ"ב ג') לא תוכל להתעלם. משרשי המצוה לפי שהקב"ה חס על צער בעלי חיים, והאדם שאבדה לו בהמתו הוא מצמער וגם בהמתו בשדה ההפקר מצמערת ואיך תתעלם עיניך מצערם. וכתיב כן תעשה לחמורו שהוא בהמה ממאה, וכן תעשה לשמלתו אף על פי שאינה חביבה עליו כל כך ואינו מצמער בה הרבה כבעלי חיים שההפסד בה מצוי שאפשר שימותו, על כולם אתה חייב להשיב. ואתה הוי דן ק"ו אם על אבדת ממון של חבירך חייבך התורה להשיבו כל שכן אבדת נפשו שאתה ערב עליו, רצה מזה גובה ורצה מזה גובה, שאתה חייב להשיבו. ולהכי אפקיה קרא בלשון

משנה הלכות

ובכל זמן בזכרים ונקבות. הצלה. שיירא שהלכו במדבר ועמד עליה גיים, אם אינם יכולים להציל ועמד אחד והציל הרי אלו שלו, ואם יכולים להציל הציל לאמצע אף על פי שאמר לעצמו הוא מציל, היו יכולים להציל על ידי הדחק והציל הוא הציל לאמצע, ואם אמר הריני מציל לעצמי הרי אלו שלו דכיון שלא טרחו להציל קנאה לעצמו.¹ הכרזה וסימנים. מצא אבידה שיש לה סימנים חייב להכריז.² מזכיר שם האבידה ואינו חושש לרמאים שאינו מחזיר אלא בסימנים חשובים.³ ואיזהו סימן כגון מדה ומשקל ומנין או מקום האבידה.⁴ המוצא גט אינו מחזירו לשליח אלא בסימן מובהק כגון נקב בצד אות פלוני.⁵ באו שנים ונתנו סימן תהא

ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקלט) גרדי איסור וחחיובים. אסור להעלים עין מאבדת ישראל וכל המעלים עין כשרואה אבדת ישראל ולא מחזירה עובר עליו בלאו זה, ועשה ממצוה הקודמת,⁶ ואין לוקין עליו דאין בו מעשה. היה זקן או אינו לפי כבודו מותר להתעלם, וכן כהן והאבדה בבית הקברות, וכן בכל דבר עבירה כגון שמצאה בשבת וכיוצא בזה שאסור להביאה, שהרי מחוייב לפזר ממונו שלא לעבור על איסור וכ"ש בשביל ממון חבירו שלא יעבור.⁷ לקח האבידה ולא החזירה עובר על לא תוכל להתעלם, ועל לא תגזול, ובטל מ"ע,⁸ ואין לוקין עליו אפילו על לא תגזול דנתנה להשבון.

תקלט. (א) ר"ט פ"א מהל' גילה היא ת"מ סי' רנ"ט ס"א. (ב) ר"ט שם ה"ג י"ח ת"מ סי' רס"ג ס"א מ"ח סי' תקל"ח. (ג) ר"ט שם ה"ב. (ד) ר"ט שם פ"ב ה"ח ט' ת"מ סי' קפ"א ס"א. (ה) ר"ט שם פ"ג ה"א ת"מ סי' רס"ז ס"ג. (ו) ר"ט שם ה"ב ת"מ שם ס"ד. (ז) ר"ט שם ה"ה ת"מ שם ס"ז. (ח) ר"ט שם פ"ח ה"ז א"ע

השבה ולא חזרה, שצריך אתה לטרוח וליגע איך אחיך ישוב בתשובה, ולא תוכל להתעלם מפני הערכות שכן. ומשום מצות השבה מותר להכריז בשבת, דלאו הפצך הוא. ועוד שהגאולה מעוכבת בשביל התשובה. ולא תוכל להתעלם כי אם כהן והוא בבית הקברות, כלומר שלעולם את מחוייב להשיב אבידתו ולהשיבו לה', ואפילו מאה פעמים, כי אם ברשע להכעים ומין ואפיקורם שכבר יצא מן הכלל וכפר בעיקר ח"ו או לאחר מיתה או אתה פמור מלהשיבו.

טראה מקומות עיין מצה הקדמת.

מצוה תקמ

חמור שנאך רובין (ל"ת ש"כ)

הזהיר הקב"ה שלא להניח בהמתו של ישראל (וכל שכן ישראל עצמו) רובצת תחת משאו, שנאמר (דברים כ"ב ד') לא

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

שלו ושל בעלים בשותפות^א. פירות שהתחילו לרקוב וכיוצא בהם ימכרם בב"ד^ב, ומותר להשתמש במעות וחייב עליהם בגניבה ואבידה^ג. מצא מעות אסור להשתמש בהם^ד.

כללים. והמוצא מציאה אין צריך לישבע מפני תקון

העולם^ה. וקיי"ל כאבי דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש^ו. וכל דבר שיש בו סימן חזקה שלא נתיאשו הבעלים^ז. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקמ) גודי הלאו. מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה

מונחת האבידה עד שיפשרו ביניהם או יודה אחד לשני, הביא אחד עדים נותן לבעל העדים^ח. מצא שמלה ובאו שנים ונתנו סימנים, זה נתן עדי אריגה וזה נתן עדי נפילה, נותן למי שנפל ממנו, זה נתן מדת ארכה וזה נתן מדת רחבה נותנין למדת ארכה^ט.

שמירת האבידה מן ההפסד. וצריך לבקר שלא תפסיד

האבידה אצלו^י. מצא כלי זהב חזוכית ופשתן לא יגע בהן עד שיבאו הבעלים או יהא מונח בביתו עד שיבא אליה^{יא}. מצא דבר שיש בו רוח חיים אם הוא עושה ואוכל מטפל בה שנים עשר חדש, מכאן ואילך שם דמיהן עליו והרי הם

סי ק"ג ס"א. ט) ר"מ שם פ"ג היו ח"מ סי' רס"ז ס"ח מ'. י) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"א י"ב. יא) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ח. יב) ר"מ שם ה"ב ח"מ שם ס"ט. יג) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ב. יד) ר"מ שם ה"ז. טו) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ב. טז) ר"מ שם ה"ח ח"מ שם. יז) ר"מ שם ה"כ ח"מ ס"ז. יח) ר"מ שם פ"ד היה ח"מ סי' רס"ב ס"ג וסמ"ע שם ס"ק מ'. יט) ר"מ שם ה"ב.

מצות המלך

תראה את חמור אחיך או שיו נופלים בדרך והתעלמת מהם. משרשי המצוה יש ליתן מעם למה שנשמכה מצוה זו לאכידה, שלא תאמר אם צווננו הכורא ברוך הוא להחזיר אכידה שנאכרה מבעליה ואין מי שיטפל בה להשיבה ולהצילה, אבל זו הרי בעל הבהמה עומד עמה והוא יפרקנה ויטפל בה, לפי שאם תניחנו בדרך נבהל באין מושיע לו שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה. וזולת כי הקב"ה חס על צער בעלי החיים, ולכן ראוי לישראל הרחמנים ללמד בנפשנו מדת החמלה ולרחם אפילו על בעל חי שאינו בעל דעת להציל עצמו מן הצער, ואם כי בעליו שם מצוה לעזור לו. ואין צריך לומר שחובה עלינו לחמול על האיש המצטער בגופו, ותהיה אכזריות גדולה אם יראה רובצים תחת משאם ויניחם וילך. ואמרה תורה עמו דמדה כנגד מדה לא במלה לעולם, שכל המרחם מתרחם, שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך.

ב"מ ל"ב, ר"מ פ"ג מוצא, פ"ה"ס ס"ג ר"ג ל"ת ר"ע, ס"ג לאין ק"ס"ט עשין פ"א, ס"ק ס"טן נ"ד ע"ג, ח"ס ס"י ע"ב

משנה הלכות

משא הראוי לה, בין שהיה עליה יותר ממשאה, אסור להניחו בדרך ולילך אלא יעזוב לו במשאו, ואם הניחו עובר בלאו זה, ועשה^א. הפטורים. היה כהן, והבהמה רובצת בבית הקברות אינו מטמא. אם היה זקן ואין דרכו לפרוק ולטעון או שאינו לפי כבודו פטור. זה הכלל כל שאלו היתה שלו היה פורק וטוען הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין אפילו אינו לפי כבודו מותר. ויש חולקין. דאסור לבזות עצמו אלא ישכיר מי שהוא מכיסו אם יכול, ולא אמרו

אלא חכם שמחל על כבודו ולא שיבזה את נפשו. פרק וטען אפילו מאה פעמים ונפלה חייב פעם אחרת, לפיכך צריך ללוותו עד פרסה אלא אם כן אומר בעל המשא אינו צריך. ועיין לעיל מצוה (פ') קצת דינים הנוגעים כאן.

באיזו בהמה פטור. מצא בהמת חבירו רובצת, אף על פי שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק ולטעון, ואם בעל הבהמה שם ואמר לזה שפגע בו עליך המצוה פרוק לבדך או טעון פטור. בהמת עכו"ם אינו חייב להטפל בה אלא משום איבה^ב, וי"א דחייב בכל בהמה משום צער בעלי חיים, וכן בכל מקום

חקמ. (א) ר"מ פ"ג מהל' רוצח ה"א ב' ת"מ ס"י ע"ב ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ג ת"מ שם ס"ב. (ג) ר"מ שם ת"מ שם ס"ג. (ד) ר"מ שם ה"ד ת"מ שם. (ה) ר"מ שם וס"י רס"ג ס"ג. (ו) ר"מ שם ה"ה ת"מ ס"י ע"ב ס"ד. (ז) ר"מ שם ה"ה ת"מ שם ס"ו. (ח) ר"מ שם ה"ט ת"מ שם ס"ט.

מצוה תקמא

הקם תקים עמו (מ"א רכ"א)

צוה הקב"ה לעזור לאחינו בני ישראל להקים המשא על
הבהמה או האדם, שנאמר (דברים כ"ב ד') הקם תקים
עמו.

משרשי המצוה על דרך הפשט מצוה זו לתיקון הישוב הוא,
וירבה שלום בעולם. וכמו שאמרו ז"ל אוהב לפרוק
ושונא לטעון מצוה לטעון עם השונא תחלה כדי לכופ את יצרו
ולא לשנאת את ישראל אחיו, ואף על פי ששונאו בשביל
שראהו עובר עבירה (עיין לעיל במשנה הלכות בשם נמוקי
יוסף), אפילו הכי לא יניח ממונו לאבוד. ולמדך תורה שלא
תשנאהו אלא בשביל העבירה שבו חלק הרע. ואם לא תקים

משנה הלכות

תקמא) גרדי המצוה. מי שפוגע בחבירו
בדרך ובהמתו עומדת ומשאו
בדרך מצות עשה לעזור לו ולטעון עמו
במשאו על בהמתו, ואם הלך ועזבו בטל
עשה ז"א. טען ונפלה אפילו מאה פעמים
חוזר וטוען עד שילך לר. ועל הטענה
מותר ליטול שכר אם רוצה.¹

להמתין על שאר נוסעים. חמורים
שרגליו של אחד מהם
רעועות אינם רשאים חבירי להיקדם
ולעבור מעליו, נפל רשאי לעבור, ובאדם
אפילו נפל אינם רשאים לעבור אלא
מעמידין אותו ונוטלין אותו עמהם או
שעושין לו מה שצריך. בני העיר שנסעו
בעגלות ונצטרך לעגלון אחד לתקן דבר
בעגלה או בסוסים, אסור לעגלונים
אחרים להניחו אלא ישוה עמו.²

קרימה בדרך. היה אחד טעון ואחד
רכוב והדרך צר לעבור

שפטור לפרוק כגון רבצנית וכיוצא בזה
חייב משום צער בעלי חיים, ונ"מ שאם
חייב רק משום צער בעלי חיים יכול
לקבל שכר על עבודתו ועל מצוה אין
מקבל שכר.³ ודעת הרמב"ם ז"ל
רבשונא לטעון ואוהב לפרוק אפילו
שונא מחמת עבירה טוען עם השונא,
אבל הנמוקי יוסף, הביאו הרמב"ם,⁴ כתב
דאם עביד איסורא א"צ לטעון כדי לכופ
יצרו דהא יפה עושה ששנאו.

בשונא. ולדעת הרמב"ם צ"ל דודאי
מצוה לשנאתו, אבל

רק מה שנוגע לעבירה, והחלק הטוב
שבו צריך לאהוב, וכבר הבאתי כמה
פעמים⁵ דבר זה הוא מחלוקת הפוסקים
ברשע שמצוה לשנאתו דכתיב משנאיך
ה' אשנא אי מותר לאהוב החלק הטוב
שבו, על כל פנים ונוהג בכל מקום ובכל
זמן בזכרים ונקבות.

(ט) רמ"א ח"ט שם. (י) שם ה"ג י"ד. (יא) ח"ט שם ס"ז. (יב) עיי שורת משנה הלכות ח"ג ס"י כ"ט והלך
י ס"י קל"ח. תקמא. (א) ר"מ פ"ג מהל' רוצח ה"א כ' ח"ט ס"י ע"ב ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ה ח"ט שם
ס"ד. (ג) ר"מ שם ה"ז ח"ט שם ס"ז. (ד) ר"מ דאב"ד וכ"ט שם ה"י ח"ט שם ס"ב. (ה) סמ"ע שם ס"ק

מצות המלך

עמו אולי מתוך שנאת האמת תבא לשנאת חנם, וגם תגרום לו שישנאך. ועד"ה חמור אחיך, ובמקום אחר כתיב שונאך, רמו לאחיך שעבר עבירות שהוא שונאך והגיע למדת חמור, שנתגלגל בחמור, וזהו חמור אחיך ממש. עזוב תעזוב עמו, ועל זה אמרו צער בעלי חיים דאורייתא כי מי יודע מי יש בקרבה, ואפשר אחד מקרוביו שמתו נתגלגלו בחמור הזה, ואל תחדל מעזוב לו. וזה שאמר רוד הצילה מתרח נפשי מיד כלב יחידתי, שהתפלל שלא יתגלגל בכלב, ולכן עזוב תעזוב עמו (רדב"ז).

טראה סקמות עין מצוה הקדמת.

מצוה תקמב

לא תלבש אשה מלבושי אנשים (ל"ח שכ"א)

הזהיר הקב"ה שלא תלבש אשה מלבושים המיוחדים לאנשים

משנה הלכות

לשניהם, מעבירין הרכוב מפני הטעון, אחד טעון ואחד ריקם מעבירין הריקם מפני הטעון, שניהם טעונים, שניהם רוכבין, שניהם ריקנים, עושים פשרה ביניהם¹. וכן שתי ספינות ואין מקום לעבור לשתייהן כאחת, טעונה ושאינה טעונה, טעונה קודם קרובה ורחוקה ורחוקה קודמת, שתייהן שוין עושים פשרה ביניהם².

חיובי שיירא³. שיירא שחנתה כמדבר ועמד עליהם גייס לטרפה ופסקו ממון מחשבין לפי ממונם ולא לפי הנפשות, ואם שכרו תייר לפניהם להודיעם הדרך מחשבין לפי ממון ולפי נפשות, ואל ישנו ממנהג החמרים⁴. רשאים החמרים להתנות ביניהם כי מי שיאבד ממנו חמור מבני שיירא מעמידים לו אחרת⁵. נאכד חמורו

ואמר תנו לי דמיה ואיני רוצה בחמור והריני שומר עמכם אין שומעין לו, אלא מעמידין לו חמור אחרת כדי שידרו עצמו וישמר בהמתו, פשע ואכזרה אין מעמידין לו אחרת⁶.

צער של אדם. והקפידה התורה על נפשות ישראל בין צדיקים בין רשעים מאחר שהם נלוים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת שנאמר אמור להם חי אני נאם ה' אם אחפרן כמות הרשע כי אם בשוכו מדרכו ותיה⁷. ודע דיש מן הפוסקים⁸ דס"ל דבאדם לא אמרינן צער בעלי חיים דאורייתא, כיון שיש לו דעת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקמב) גדרי האיסור. לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע, או

כ. (ו) ר"מ שם היא חר"מ שם ס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ב חר"מ שם ס"ד. (ח) ר"מ פ"ב מהל גולה היא חר"מ שם ס"ו. (ט) ר"מ שם ה"ב חר"מ שם ס"ז. (י) ר"מ שם ה"ב חר"מ שם. (יא) ר"מ הל' הוצא שם ה"ד. (יב) תות יאיר סימן קצ"א הובא בשרת משנה הלכות חד ס' ר"מ, ע"ש, ועי' בחי' ס' רפ"ה מה"ל ח"ב ס' י

סדר מצות היום

שכא

ולא יודיינו בזיונם, שנאמר (דברים כ"ב ה') לא יהיה כלי גבר על אשה.

משרשי המצוה היות שהוזהר הכתוב פעמים רבות על איסור עריות ועדות אשת איש וכל מיני זימה, ורצה הקב"ה להרחיק מאומתינו הקדושה כל דרך ערוה וכל צד שמביא לזנות, הוזהר שלא יתחכמו בני אדם ללבוש האשה בגדי איש כדי שתלך אצלו ואיש לא יראנה. ואין ספק כי אם יהיו מלבושי הנשים והאנשים שוים יתערבו אלו עם אלו תמיד ומלאה הארץ זמה. וזה ימצא יותר בנשים הנשואות, כי כאשר ירצו ללכת לחשקיהם לבקשתם ילבשו בגדי בעליהן כדי שלא ידגישו בהן וילכו כאיש ההולך לבקש חבירו. והסמך מצוה זו למצות מעינה ופריקה שלא יצאו גם על הדרך חלופי מלבושים, כי שם הכשלוך מצוי יותר, ועל דרך שאמרו ילבש שחורין וילך למקום שאין מכירין, ולכן הוזהר שלא תלבש.

נזיר ג"ט מצות כ', ר"ט פ"ב מצוה, פה"ט פ"ח ל"ט ט', ספ"ג לאות ג"ט ט', ספ"ג ט' ל"ג י"ד ט' קפ"ב

משנה הלכות

תלבוש שריון וכיוצא בו ממלבושי האיש, לפי מנהג המקום ההוא, או שתגלח ראשה כאיש ואפילו באחד מן הבגדים אסור, אע"פ שניכרים בשאר בגדיהם שהוא איש או אשה. טומטום ואנדרוגינוס אסורים להתעטף כאשה. וכתב הבי"ח דאין איסור אלא בלבושת להתדמות ולנוי וקישוט, אבל אם לובשין מפני החמה או צנה או גשמים וכיוצא בזה מותר. ואם לובשת ממש בגדי איש עד שאינו ניכר שהיא אשה בכל אופן אסור. וכתב הר"א ממיץ כיראים דאסור ללבוש אפי' דרך עראי ושחוק, ולפי שראיתי בני אדם לובשין במלבושי אשה וגם אשה במלבושי איש בדרך עראי

במשתאות של חתן וכלה, וגם בענינים הרבה, כתבתי כן, עכ"ל.
בפורים. ולענין לבישת גבר שמלת אשה בפורים ג"כ יש למחותי, אבל העושים הצגות קודם פורים או לאחר פורים ומשנים מלבושיהם הרי זה איסור גמור, וצריך להזהיר על זה, ובפרט העושים "פורים פארטיס" בלע"ז ואפילו ישיבות ובתי ספר לבנות קודם פורים ולאחר פורים ועוברים ח"ו באיסור.
פרמי דינים. נשים שלובשות מכנסיים בחורף מפני הצנה תחת הבגד כיון שהם משונים מבגדי אנשים מותר, מיהו אותם שלובשים מכנסיים

חל"א. תקמב. א) ר"ט פ"ב טה"ל עכ"מ ה"י י"ד ט' קפ"ב פ"ה. ב) ש"ך שם סק"ו. ג) עין ארח ט' תרצ"ו ט"ח ברגה וע"י שר"ת משנה הלכות ח"ג ט' קפ"ח ומז"ל ח"א ט' תקס"ג. ד) ע"י שר"ת משנה הלכות ח"ג ט' קפ"ח.

מצות המלך

מצוה תקמג

לא ילכש גבר שמלת אשה (ל"ח שכ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא ילכשו האנשים מלבושי הנשים, שנאמר (דברים כ"ב ה') ולא ילכש גבר שמלת אשה. משרשי המצוה מה שכתבנו למעלה מצוה (תקמ"ב). ולפעמים גם האנשים המבקשים משכב זכור ילכשו בגדי אשה להדמות להם ולעורר לב הזונים (אברכנא"ל). ולמדה תורה דרך ארץ ריש נאה ללבושו ולבושו נאה לו, כדכתיב צדק לבשתי וילבשני. גם כי החלוף והשינוי במלבושים מורה על הטבע באנוש, שהמלבושים החצוניים צריכי להיות מתייחסים אל הקניינים הפנימים שבאדם. ומצאתי כתוב כשהולד יוצא לאויר העולם אם המילדת תקבל זכר בלבוש נקבה יהיה זנאי ביותר,

משנה הלכות

ועוברות עליהן בלאו. ונהג בכל מקום ובכל זמן בנשים.

תקמג) גדרי האיסור. אסור לאיש ללבוש ולתקן בתכשיטי נשים, וכל מה שאסור בנשים אסור באנשים להיפוך, עיין מצוה תקמ"ב.

המעביר שער גופו. והנה המעביר שער בית הערוה ובית השחי מכין אותו מכת מרדות (ועיין תרגום ירושלמי דס"ל שהוא דאורייתא), כמה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אלא נשים, אבל במקום שמעבירין אותן גם האנשים אם העביר אין מכין אותו, ואפילו לכתחילה שרי, אלא שהחכמים נמנעין בכל מקום. אסור לחוף בידו בית השחי ובית הערוה כדי להשיר שער, ולחוף בכגרו מותר. המגלח כל שער

כאנשים ולהתדמות להם או שלובשים מלבוש של גשמים של אנשים, או כובע אנשים, ונראה כדי להתדמות להם, לבר שהוא דרך שחץ וגאווה עוברים על לא תלבוש. ואסור לנשים לשום כלי זיין עליהם, ובתרגום יונתן כתב דגם ציצית ותפילין אינן תקוני גבר על איתתא. נשים הנודרות בנויר וצריכין לגלח כל שערות ראשן אינן עוברות בלאו כיון שמגלחות גם הפאות אין זה גילוח כאיש, וכזה מיושב מה שרצו לפקפק אנשים הצנועות שמגלחות ראשיהן, כיון שמגלחין לגמרי ליכא ח"ו שום איסור בזה, אלא שאותן שמניחין הנקרא ביי האר צריכין לחתכן לגמרי, שאם לא כן יתדמו לאנשים. וכלל גדול במצוה זו שתלוי במנהג המקום והזמן, מה שלובשין דוקא האנשים אסור לנשים

קמ"ח. ה) עיי' במשנה הלכות סמ' נידר סי' כ"ג. ו) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' ת"טס מה"ח ח"ג סי' קמ"ב. ז) ר"מ שם ה"י. תקמג. א) ר"מ סי' כ"ב מה"ל עכ"מ ה"י י"ד סי' קפ"ב סי"ה. ב) ר"מ שם ח"ט י"ד שם סי"א. ג) רמ"א שם. ד) י"ד שם ס"ג ועיי' במשנה הלכות הל' נידר אות כ"א.

ואם הנקבה בלבוש זכר תהיה זונה, אלא בלבוש חרש שהלבוש יביא כח האישה באשה וכח האשה באיש. ורמזו נמי שאין ראוי בענין יראת השם שילבש הנבר חולשת האשה ולמשוך ידו מלהשתדל מפני רכות הלב.

מראה מקומות עיין סגדה תקמ"ב

מצוה תקמד

מצות קן צפור (ל"ח שכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נקח קן צפור האם על הכנים, שנאמר (דברים כ"ב ו') לא תקח האם על הכנים.

משנה הלכות

שלובשים אותו אנשים ונשים ואין הפרש בו בין אנשים לנשים אין בו משום לא ילבש. יש אומרים^א שהמספרים שערות הזקן לגמרי עובר משום לא ילבש ואינו נראה (ועיין משנה הלכות נזיר סימן י"א). ומיהו המקיף פאות הראש עם כל שערות הראש אפשר עובר נמי משום לא ילבש, עיין לעיל (מצוה תקמ"ב) נשים המקיפות, והבן. כ' הרשב"א בתשו' ח"ה סימן קכ"א בשם רב שרירא גאון דהני מילי תלוי במנהג המקום והזמן, ובמקום שאין המנהג כן לנשים מותר לאנשים, ועיין יו"ד סימן קנ"ז ס"ב, וי"א"י הא דאסור לראות במראה היינו דוקא במקום שאין דרך לראות רק נשים וכו', כללא דמילתא כל דבר שהוא משום נוי לאשה והנשים נוהגות כן, אסור לאנשים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים והעובר ולבש בגדי אשה לוקה.

תקמד) גרדי החיוב. ההולך בדרך ומצא קן צפור לפניו ורוצה

גופו י"א שמותר לו לגלח גם בית השחי ובית הערוה^ה. מי שיש לו חטטין ומצטער מצד השער מותר לגלח^י. פרטי דינים. לא יעדה איש בגדי צבעונין, וחלי זהב, במקום שאין לובשין אותן אלא הנשים^י. ואסור ללקט אפילו שערה אחת לבן מתוך השחורות, וכן אסור לצבוע שערות לבנות מהראש או הזקן לשחור, ואפילו שערה אחת אסור^י. ועיין שו"ת בית שערים יו"ד למרן סימן י"ט ובמשנת העמרמי שם בשוחט שצבע שערותיו של זקנו אי נאסר לשחיטה. מי שגדל לו חצי זקנו לבן וחצי שחור אסור לצבוע לשחור^י. אסור לאיש להסתכל במראה^י, וכל דבר שהוא מנוי האשה אסור לעשותן לאנשים. והאחרונים כתבו דאסור ליקח כדורים ולאכלם ועל ידי זה יחזור להם צבע השערות כמו שהיו, ויש לפקפק בזה כיון דהכדורים נאכלין והוי דרך רפואה, אי יש בזה איסור. מלבוש

(ה) תגות מייטניות שם ה"ט שם ס"ב. (ו) שם ס"ד. (ז) ר"ט שם הי' ירד שם ס"ה. (ח) ר"ט שם יו"ד שם ס"ו. (ט) אחרונים. (י) ירד שם וס' קצ"ו ס"ב. (יא) צמח צדק ס' צ"ג. (יב) תשו' גת וחדים כלל ס' ס' י"ב, הובא בחי' רע"ק ירד ס' קפ"ב ס"ו.

מצות המלך

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שיש לבהמות דאגה גדולה בראותן צער בניהם כמו לבני אדם, כי אהבת האם לבניה איננו דבר נמשך אחר השכל, אבל הוא מפעולות כח המחשבות המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואמר הרמב"ם ז"ל ואל תשיב מלין ממאמר החכמים האומר על קן צפור וגו', כי זו היא סברת מי שיראה שאין מעם למצות אלא חפץ הכורא, וזהו המחזיקים בסברא השנית שהוא שיש בכל המצוה מעם. ועיין רמב"ן מה שמקל כל הקושיות שהקשו עליו ובירר הענין בירור שלם ונחמד. והרמב"ן פירש במצוה זו להשלים תכונת האדם ומצותיו ולהרחיק פעולת האכזריות ממנו. עוד מעם ברבך שלא להשחית הדבר המוליד ועושה פרי, וכמו שהותרה כריתת הפרי ונאסרה כריתת העץ ככה צוה

משנה הלכות

ליטלו אסור לו ליקח האם עם הבנים, ואם עבר ולקח האם על הבנים אינו לוקה ומצוה לשלחה לאחר מכן, שחטה או הרגה או מתה מאליה קודם ששלחה הרי זה ביטל הלאו ועבר בעשה וחייב מלקות כיון דאין בידו לתקן הלאו בקיום העשה ולשלחה.^א

מין העוף. היתה רובצת על ביצים שאינה מינה והם טהורים הרי זה משלח, ואם לא שלח אינו לוקה.^ב ואינו נוהג אלא בעוף טהור, ונוהג אפילו האם טרפה, אבל אם הבנים טרפות הן פטור משלוח.^ג ומשלח אפילו אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת.^ד

כאיוזה מקום. קן המזומן אצלו, כגון יונים שדרכן ליגדל עם בני אדם בביתם, ואווזים ותרנגולים

שקננו בבית פטור, יוני שובך ועלייה, וצפרים שקננו בקדירות המונחות בחומה אשר שם צפרים יקננו ובבורות, ואווזים ותרנגולים שקננו בפרדס, חייבים בשלוח, והוא שלא הגבהה האם מעל הביצים כלל משהטילים, אבל אם הגבהה מעליהם אם המקומות הללו שלו זכתה לו חצירו והוה ליה מזומן ופטורי (ועיין ש"ך).^ה וכל מקום שימצאנו, בין באילן ובין בארץ או בבורות שיחין ומערות או בים או בראשו של אדם או בראש שאר בעלי חי בין ברשות הרכים ובין ברשות היחיד חייב לשלח.^ו

עד כמה משלח. ואינו רשאי ליטול את האם ולשלח הבנים. שלחה וחזרה אפילו מאה פעמים אסור ללקחה וחייב חזור ולשלחה.^ז שלחה ונטל הבנים והחזירן לקן וחזרה האם עליהם

תקמר. (א) ר"מ פ"ג מהל' שחיטה ה"א י"ד ס"י ר"צ"ב ס"ו וש"ך שם ס"ק י"א. (ב) שם ה"א י"ד שם ס"ז.
 (ג) ר"מ שם ה"ח י"א י"ד שם ס"א. (ד) ר"מ שם ה"ט י"ד שם ס"ו. (ה) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"א. (ו) עיין
 ר"מ שם ה"ח י"ד שם ס"ב. (ז) ס"ק ה'. (ח) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ג. (ט) ר"מ שם ה"ה י"ד שם ס"ז.

סדר מצות היום

שכה

הקב"ה שנקח הכנים ונשלח האם שתתמיד ותעשה פרי אחר.

חולק פרק י"ב, ר"מ פ"ג משהימת, ה"ה"ם ל"ת ש"ז מ"ע קפ"ח, פ"ג ל"אין ק"ן עשין פ"ה, ס"ט"ק ע"י"ה ר"ג"א, ח"ד ס' רצ"ב

מצוה תקמה

מצות שלוח הקן (מ"ע רכ"ב)

צוה הקב"ה לשלח האם מן הקן קודם שנקח הכנים, שנאמר (דברים כ"ב ו') שלח תשלח את האם ואת הכנים תקח לך.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה (תקמ"ד), ועוד נראה במעם הדבר מה שסיים הכתוב למען ייטב לך והארכת ימים ומשמע שלא היתה המצוה הזוה לתועלת קן

משנה הלכות

ז"ל ביו"ד סימן שע"ג.
ברכת. עוד נחלקו האחרונים ז"ל אי מברכים על מצוה זו, ונכון לברך בלי שם ומלכות. ונראה לי סברא למה לא יברך, דהנה קיי"ל שלחה וחזרה חייב לשלחה אפילו מאה פעמים, ואולי לפעמים תחזור ותחזור ולא יוכל לשלחה לגמרי ונמצא בירך לבטלה, ולכן אין לברך, והכן. עוף טמא הרובץ על ביצי עוף טהור או להיפוך אינו חייב בשילוח^ה.

כמה פטורים. היו ביצים מחזרות פטור. היתה האם מעופפת עליהם ולא יושבת בזמן שהכנפים נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור. השילוח. עד כמה משלחה עד כדי שתצא מידו, לפיכך שלחה וחזר וצדה מותר, לא אסרה תורה

פטור מלשלח עוד. עוף שהרג את הנפש פטור מלשלח מפני שמצוה להביאו לבית דין ולדון אותו ולהרגו^א. ונוהג ככל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר ונטלה בטל לאו זה.
תקמה) גר"י המצוה. קיום המצוה. כי יקרא קן צפור לאדם בשדה והוא רוצה לזכות בו רובצת על הביצים או אפרוחים, מצות עשה לשלח את האם תחילה ויקח הכנים. ונסתפקו האחרונים ז"ל^א אם הוא אינו רוצה בקן אם מחויב מכל מקום לקיים המצוה ולשלח את האם, או דילמא המצוה דוקא כשרוצה לזכות בכנים. עוד נסתפקו אי צריך אדם לחזור אחר מצוה זו לקיימה כבכל שאר מצות, או דוקא כשיקרא לו במקרה חייב לקיים^ב, ועיי' בשו"ת בית שערים למרן

(א) ר"מ שם היו יורד שם ס"ה. (יא) ר"מ שם הכ"א. תקמה. (א) עיין חרי"ם סי' מ"ז תשו' ח"צ סי' ס"א, הובאו ברי' רע"ק ופ"ח יורד ריש סי' רצ"ב, ועי' בשו"ת משנה הלכות טר"ח ח"ב סי' רכ"ג רכ"ה. (ב) עי' ברכי יוסף יורד שם סי' כשם תות יאיר תצל' והארי' ול'. (ג) עיין בית לחם יהודה יורד סי' רצ"ב ס"א. (ד) ר"מ פרק י"ג טה"ל שחמה ה"ה יורד סי' רצ"ב ס"ה. (ה) ר"מ שם ה"י יורד שם ס"ז. (ו) ר"מ שם הי"ד יורד שם. (ז) ר"מ

מצות המלך

והצפור אלא לתועלת האדם, שרצה הא-ל ב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כשהוא כביתו מעומר במצות, אבל כשהוא תועה בדרך ואין לו שום מצוה לקיים ולרחם על הכריות ובמה זוכה שעל ידו ירחמו עליו מן השמים, נתן לו הקב"ה מצוה זו שעל ידה יתעוררו רחמי האב הגדול על בניו. ובמד"ר א"ר תנחום אם קיימת מצוה זו את ממחר יום בא אליהו. ובמד"ש של ר' נחוניא בן הקנה אם הבינה ואת הבנים תקח לך שבעת ימי הסוכות, ופירש האכרובנא"ל כי שהצפור מורה על נפשינו כצפור נמלטה משמי עליה והיא קשורה ביד זה העלם הפתי שהוא הגוף אשר הוא העבר המורד באדוניו ומשתמש בה שלא כדרכה, ולכן צריך להשתדל להוליד בנים ולשלח האם אל בית אביה. ע"ש מה שהאר"ך.

טראה מקשות עיין מצוה תקמ"ד.

מצוה תקמו

ועשית מעקה לנגך (מ"ע רכ"ג)

צוה הקב"ה לעשות מעקה ולהסיר כל המכשולים ממשכנותינו, שנאמר (דברים כ"ב ח') ועשית מעקה לנגך.

משנה הלכות

אלא לצוד והיא אינה יכולה לברוח בשביל הבנים^י. ומשלחה בגפה, כלומר בכנפיה^ט.
הפסק בין אם לבנים. היתה מטלית, או כנפי נוצה מעוף אחר, או ביצים מחרות, מפסיקין בינה לקן, או שהיו שני סדרי ביצים זה על זה וכנפיה נוגעות בסדר העליון, או שהיתה אם על גב אם, או שהיה הזכר על הקן והאם על הזכר, הרי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה^י.
שאר פרטי דינים. שחט מקצת סימני האפרוחים בקן קודם ששלחה לא יקחנה, ואם לא שלח אינו

לוקה^י. היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחים אפילו נוגעת בהן פטורה^י, יושבת על ענפי אילן והקן תחתיה, רואין שאם תשמט ונופלת עליהם חייב, ואם לאו פטור^י. כשנוטל האם לשלוח צריך לכוין שלא לזכות בה אלא לשלחה, דאז לא יעבור^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואם עבר ולקחה חייב לשלחה^ט, קצץ כנפיה כדי שלא תוכל לעוף ישלח ומכין אותו מדרות, ומשהה אותה עד שיגדלו כנפיה וישלחה^ט.

תקמו) גרדי המצוה. הבונה בית או קנה, או ירש,

ואם לא שלח אינו

שם ה"ג י"ד שם ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ד. (ט) ר"מ שם ה"ה. (י) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ט. (יא) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"י. (יב) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ב. (יג) ר"מ שם ה"ז י"ד ס"ג. (יד) ברכי יוסף י"ד שם ס"ו. (טז) ר"מ שם ה"א ב'. (טז) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ד.

משרשי המצוה כי חייב אדם להסיר מכשול מכני אדם, וכל שכן שלא לבנות ולעשות מכשול לבני אדם בממונו, כמו שאסור להכשיל אדם בנשמתו. ואם היות כי כל מקרה בני אדם משוב ועד רע בגזירותיו ית"ש הם, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, ואם יפול הנופל בגזירת עירין פתגמין הוא נפל, מכל מקום מגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב. ואם בר מות הוא לא ינקחו ה' ואתה וביתך תהיו נקיים, ומה גם כי הזהיר אותנו הקב"ה שלא נסמוך על הנם, וכל הסומך על הנם אין עושין לו נם, ונתחייבנו לשמור מן המקרים הנהוגין כי הוא ברא עולמו על יסודות עמודי הטבע, וגודר על האש שיהא שורף והמים מכבין הלהכה והאבן אשר יפול מגובה על ראש האיש שירצוין את מוחו, וחונן רעת באדם לשמור מאלו. ולא יהפך ה' הטבע לכל אדם כי אם לחסידים גדולים וקרושים לפעמים כרצונם, דע זה.

חולין קל"ז חמא י"א סוכה ג' ב"ק ס"ו נ"א. ר"מ פ"א מרדח. פ"ה ס"ע קפ"ד ל"ח רצ"ה. ס"ג עשין ע"ח. פ"ח קפ"ז. ס"ק קנ"ב קנ"א. ח"מ תכ"ז.

משנה הלכות

או ניתן לו במתנה, ואין לו מעקה חייב לעשות לו מעקה מיד^א, ומדרכנן השוכר בית ואין לו מעקה חייב לעשות ל^ב, וי"א מדאורייתא^א. היו שניהם רוצים לקיים המצוה להמשכיר נותנין, כי הוא חייב דאורייתא והשוכר דרבנן^ב. בתים החייבים וחפצמורים. כל דבר שאינו מיוחד לדירה פטור ממעקה^ה, ואינו חייב אלא דבר המיוחד לדירה לפיכך בתי כנסיות ובתי מדרשות שאין עשוין לדירה פטורין, ואם יש בהם בית דירה לחזן חייבים^ו. כל בית

שאינו בו ד' אמות על ד' אמות פטור ממעקה^ה. בית האוצר ובית הבקר וכיוצא בהן אין זקוק ל^ו. בית של שני שותפים חייב במעקה^ט, היתה ר"ה גבוה מגגו אינו זקוק, שנאמר כי יפול הנופל והאי לא יפול^ז. דיני המעקה. גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול ממנו הנופל, וצריך להיות מחיצה חזקה כדי שישען אדם עליו ולא תפול, וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל עשה זו ולא תעשה^י.

חקמו. (א) ספרי, הובא בנתיבות פרק י"א מהל' רצח ה"א אות א'. (ב) ת"מ שם. (ג) ארנא ודבנן, הובא בנ"ח ת"מ ס"י תכ"ז ס"ק ב', ועי' מצ"ח בשם פאה"ש, ועי' שרית משנה הלכות ח"ד ס"י רמ"ג רמ"ד. (ד) מצ"ח (ה) ר"מ שם ה"ב ת"מ ס"י תכ"ז ס"א. (ו) ר"מ שם ת"מ שם ס"ג משנה הלכות שם ס"י רמ"ג. (ז) ר"מ שם ה"א ת"מ שם ס"ב. (ח) ר"מ שם ת"מ שם ס"א. (ט) ר"מ שם ה"ב ת"מ שם ס"ג. (י) ר"מ שם ת"מ שם ס"ד. (יא) ר"מ שם ה"ג ת"מ שם ס"ה ו'.

מצות המלך

מצוה תקמו

לא תשים דמים בביתך (ל"ח שכ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא להשים דמים בבתינו בהניח מכשולות, שנאמר (דברים כ"ב ח') ולא תשים דמים בביתך. משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה (תקמ"ו) ולפי שהאדם עושה בית לו למחסה ולמסתוד מכל פגע דע ולהביא ברכה לעצמו האריך הפוך הברכה לקללה ח"ו לשפוך דם האדם בנופלו ממנו. ואין ראוי לבית ישראל שינחיל לבניו אחריו

משנה הלכות

תצוה בעבור שאמר במשכן ועשית והוא בציווי אמר כאן ואתה בעצמך וכו', נמצא דלשון ועשית אינו מוכרח דוק בעצמו.

כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ויש להזהיר מאד ליושבי מדינתנו לאנשים החרדים שיעשו מעקות לגנותיהם ופלא מאד שהוניחו מצוה. זו כי הגגים שוים פה ומחויבים במעקה¹⁷.

תקמ"ז גרדי הלאו. מי שיש לו בית והניח הגג בלי

מעקה הרי זה עובר בלאו דלא תשים דמים בכל רגע עד שיעשה¹⁸. ומיד שהשלים הבית נתחייב בלאו זה אם לא עשה מעקה, ואפילו לא דר בו עדיין¹⁹.

שאר מכשולים. ובכלל המצוה להסיר כל המכשולות כגון

המניח סולם רעוע או כלב רע²⁰, ואם אסור בשלשלת מותר, וקושרו ביום ומתירו בלילה²¹. היה לו באר או בור בחצירו, בין שיש בו מים בין שאין בו

החיות, ובכל רגע ורגע שלא עשה מעקה עובר על לאו ועשה, ואם

תקן אחר כך לא נתקן מה שעבר למפרע, כמו הלוכש בגד שאין בו ציצית ולאחר זמן הטיל עליו ציצית לא נתקן על למפרע כיון שבכל רגע מצוה אחרת הוא, ומה שהיה חייב אתמול חלף הלך לר²². נפל המעקה איכא עשה דועשית מעקה ואינו עובר בלא תעשה²³, ופעמים איכא לא תעשה בלא עשה כגון מעמיד סולם רעוע, לא תשים דמים איכא ועשית מעקה ליכא (סמ"ק). אין אדם מחויב לעשות מעקה בבית של אחרים אפילו אין הבעל הבית עושה²⁴. המוכר בית בלא מעקה אף שהמוכר עבר, מכל מקום חל על הלוקח משעת לקיחה²⁵. נשים חייבות לעשות מעקה בבתיהם²⁶.

עשה מעקה ע"י עכו"ם. ונחלקו האחרונים²⁷ העושה

מעקה על ידי עכו"ם אם קיים המצוה או בעינן דוקא על יד עצמו או שליח, ומיהו עיין רמב"ן עה"ת פרשת תצוה ואתה

(יב) גמ"ח. (יג) גמ"ח בשם תוס' קדושין ל"ד ע"א ר"ה מעשה. (יד) ע"י שרית משנה הלכות שם סי' רמ"ד. (טו) גמ"ח. (טז) חזקוני. (יז) עיין גמ"ח ומה שהביא בשם מרנ"א הל' שלוחין סי' י"א. (יח) ע"י שרית משנה הלכות תגיל סי' רמ"ג. תקמו. (א) ר"ם פ"א מהל' רוצח ה"ג. (ב) גמ"ח מצוה תקמ"ו. (ג) הנהגות טיימניות שם ה"ד אות ג'. (ד) ר"ם הל' נוקן ממון פ"ה ה"ט ח"ט סי' ת"ט ס"ג וע"י שרית משנה הלכות ח"ה סי' רצ"ו רצ"ז

ויאמרו כאן נפל פלוני ומת, ואף על פי שהיתה גזירת עליון, לא תהיה אתה וביתך הגורם הדמים, שישפכו ויבלעו בקידות ביתך ויהיו דמי הנופל ואשתו ובניו צועקים בביתך כל הימים. ומזה הטעם נצטוינו להסיר כל המכשולות ושלא לגדל כלב רע ולהעמיד סולם רעוע וכיוצא בו. ומכאן אמרו חכמים אם על מכשול הגוף הזהירה התורה בעשה ולא תעשה קל וחומר על מכשול הנשמה שכל מי שמששים דמים וחבירו נכשל על ידו בדבר איסור אפילו במקום שאינו עובר על לפני עור דליכא בתרי עיברי דנהרא עונשו גדול מאד שגדול המחטיאו מההודגו, נמצא אתה מביא לביתך כל אותם העונשים, וכל שכן מבני ביתו שצריך להסיר מכשול בכל אופן ולהסיר הרשעים מבין הצדיקים ואוהב שלום.

טראה מקסות: עיין סצה (תקפ"ז).

משנה הלכות

עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק ולא יראהו. ולא יאכל שום קלוף ובצלים וביצים קלופים שעבר עליהם הלילה, ויש בני אדם שאינם אוכלים שומים קלופים שתוקים בשבת שחרית מטעם זה, ויש שאינם חוששין מאחר שלחם מעורב בתוכם, ויש שמשמין קליפת השומין בתוכם (סמ"ק סי' קע"א). הישן בבית יחירי אוחזתו לילית, והירצא קודם קריאת הגבר דמו בראשו^א ואסור לעמוד תחת קיר נטוי^ב. ועיין יו"ד סימן קט"ז. עוד הרבה דברים משום סכנה, ובספרי שו"ת משנה הלכות ת"ג סי' ס"א הארכתי קצת בדברים אלו. ודעת קצת פוסקים דבקצת מהנהגו אמרינן נשתנו הטבעיות בזמן הזה לענין סכנה, ומיהו כל שומר נפשו ירחק את עצמו מהם^ג. וכל העובר ואמר הריני

מים, חייב לעשות לו חוליא גבוה י טפחים או לעשות לה כיסוי שלא יפול בה אדם^ד. שאר סכנות. עוד סמכו רז"ל על פסוק זה לאסור כל דבר שיש בו סכנה, כגון לשתות מים מן האגמים ומן הנהרות בפיו או ביד אחת, ולא ישתה מים מן הנהרות בלילה, ולא יניח פיו על הסילון וישתה, ולא ישתה מים מגולים^ה. ומיהו במים מגולים היום מותרים לפי שארס נחש אינו מצוי בנינינו^ו. ואסור ליתן פיתו תחת השחי משום זיעה, ולא יתן מעות לפיו שמא יש בהן רוק יבש של מצורע או מוכה שחין או זיעת אדם, שהוא סם המות חרץ מזיעת הפנים^ז. לא יתן תבשילין תחת המטה, ולא כל דבר מאכל, ואפילו מחופין בכלי ברזל, ואף על פי שהוא

רו"צ. (ה) ר"מ הל' רוצח שם ה"ד ת"מ סי' תכ"ז ס"ז. (ו) ר"מ שם ה"ה ו' ת"מ שם ס"ט. (ז) יו"ד סי' קפ"ז ס"א. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ד ה' יו"ד שם מ"ד ה' ושרע הרב הלכות שמירת הנפש. (ט) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ה. (י) מצ"א סי' רל"ט ס"ק ו'. (יא) מ"י דרך ארץ רבה פ"א. (יב) ר"מ שם ה"ז. (יג) ועיי' שו"ת

מצות המלך

מצוה תקמח

(לא תזריע כלאים (ל"ח שכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לזרוע שני מיני תבואה בכרם ולא קנבוס ולוף, שנאמר (דברים כ"ב ט') לא תזרע כרמך כלאים. משרשי המצוה כתבנו קצת בפרשת קדושים (מצוה רמ"ה). ולפי שכל מיני עשבים יש להם שר ממונה מלמעלה, וברדת המל יורד ניצוצין מאתו יתברך ומתברך ומתגדל ממנו, ועל דרך זה אמרו רז"ל מל יפה לעולם, והזרוע כלאים מערב הכחות והממונים כי יניקתם זה מזה מערב בהם הטעמים.

משנה הלכות

עושין אלא לשלש שנים, וכל שאר מיני זרעים אסורים מדבריהם^א. ואינו נוהג אלא בארץ ישראל, ומדבריהם שלא לזרוע כלאי הכרם בחוץ לארץ^ב. איסור דרבנן. אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים, או ליטע גפן בצד הירק או התבואה, ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה דאין לוקין אלא על שלשתן במפולת יד, הרי זה קידש הכרם ונאסרו שניהם בהנאה ושורפין את שניהם עם הקשים והעצים של הגפנים, כולם אסורים בהנאה^ג. בשדה שאינו שלו. אחד הנוטע ואחד המקיים כלאים, ר"ל שראה כלאים צמחו בכרמו והניחם, הרי זה קידש, ואין אדם מקדש דבר בשדה שאינו שלו, לפיכך המסכך גפנו על תבואת חבירו או להיפוך שלו אסור ושל חבירו מותר. הזורע כרמו בשביעית וכן הזורע בשדה הפקר לא קידש והוא שלא רצה להחזיק בו דהוי אינו שלו^ד. ועיין

מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי או איני מקפיד בכך, אם הוא דבר שנהגו בה כולי עלמא משום סכנה מכין אותו מכת מרדות, וי"א דעובר בלאו דושמרתם לנפשתיכם^ה, והזהיר בכלם יאריך ימים ולא יארע לו סכנה לעולם ותבא עליו ברכת טוב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות בארץ ובחוץ לארץ. תקמח) גרדי חלאו. הזורע שני מיני תבואות או שני מיני ירקות עם זרע הכרם בתוך שדהו במזיד ובהתראה הרי זה לוקה שתיים, אחת משום שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים, ואינו לוקה אלא שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, או חפה אותם בקרקע, זרע שני מיני ירק וחרצן, או ירק ותבואה וחרצן במפולת יד לוקה^ו. ועל שאר זרעים אינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עם תבואת הכרם, דהיינו שאין

משנה הלכות ח"י סי' ק"א. (ד) ע"י מצ"ח.

תקמח. (א) ר"מ פ"ה מהל' כלאים ה"א ב' י"ד סי' רצ"ו ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ג וכו"מ י"ד שם. (ג) ר"מ שם ה"ג ר' י"ד שם. (ד) ר"מ שם ה"ח וכו"מ י"ד שם ס"ד.

סדר מצות היום

שלא

ובגמרא ב"ק (צ"ב) שמואל אייתה ליה ארוסיה תמרי אכיל מעים בהו מעמא דחמרא, אמר ליה מאי האי, א"ל ביני גופני קיימי (פירוש גדילים בין הגפנים ומהם נתכשמו במעם יין), אמר מכחשי כולי האי, למחר אייתי לי מקורייהו וצוה לעוקרם, נמצא זה גוזל מעמו של זה ומשתנה מעמו, והתורה קפדה אמעמא כעיקר. ובפירוש אמרה עין עושה פרי, שיהיה מעם עצו ופריו שוה, וכיון דנשתנה מעמו אסור לזרעו יחד, ולא אסרו לבשל הרבה מינים יחד אף שמתערבים המעמים, כי לא קפדה לאחר שנעקרו מגדילתם אלא כל זמן שהם גדילים ומכריחים השך לשנות את דרכו, והבן.

מפי כלאים פסחים כ"ד. ר"מ פ"ה מכלאים ופ"י מסאבלות אסורות, פ"ה ל"ח קצ"ג רפ"ו. פ"ג לאון קמ"ה ר"מ, פ"ק סי' קמ"ה רפ"ו, ת"ד רצ"ו.

מצוה תקמט

שלא לאכול כלאי הכרם (ל"ח שכ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול כלאי הכרם, שנאמר (דברים כ"ב מ') פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. משרשי המצוה אחר שנעשה בה עבירה נתחייבה בשריפה, ולא

משנה הלכות

זרעים שנפלו בכרם ממילא צריך לעקן משיראה! ונהג בארץ ישראל מה"ת ובתו"ל מדרבנן בכל זמן בזכרים ונקבות. תקמט) גרדי האיסור. כלאי הכרם אסורים באכילה כיצד, היה מין ממיני התבואה או ממיני הירקות שנזרעו עם הגפן, בין שזרען ישראל, בין שזרען נכרי, ובין שעלו מעליהן, בין שנטע הגפן בתוך הירק, בין שנטע הירק בתוך הגפנים, שניהם אסורים באכילה ובהנאה, והאוכל מהם כזית בין מן הירק ובין מהענבים בעדים והתראה לוקה מן התורה, ומצטרפין זה

בציונים לתורה כלל ג' הקשה האיך לוקחן אכלאים דילמא הפקיר שדהו זרע בו ולא הוה שלו, ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן קפ"ה) הארכתי ליישב דבריו בס"ד. ולפי מה דקיי"ל זרען אין צריך להמתין עד שישירש ומיד חייב, אם כן כשהתרו בשעת זריעה ואמר אף על פי כן ולא אמר של הפקר הוא ממילא חייב, ועיין לעיל (מצוה רמ"ה). נעשה ממילא. רוח שעקר פארות גפן ושלחה אותן על התבואה יגדור אותם מיד, ואם אירע אונס ולא סילקן הרי אלו מותרים.

(1) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ו. (2) ר"מ שם ה"ו י"ד שם ס"ג.

מצות המלך

תאמר כיון שנעשה עבירה אחת האך נעבור עוד על כל תשחית, כי האמת אינו כן ואין בה שום ממון של כלום, דאסורה בהנאה ואין לה תקנה אחרת אלא שריפה שלא יבשלו בה בני אדם. והחמירה התורה בשרפה כי על התבואה והזרעים יהיה האדם, ולכן החמירה אפילו ליהנות שום הנאה אפילו בלי מאכל. והרדב"ז כתב דלכן נאסרה כאכילה לפי שהפרי מקבל מעם שאר הזרעים, שהוא נוח לקבל מעם יותר משאר אילנות, ונמצא יין של כלאי הכרם אין לו מעם יין לכדו ומכרך ברכה לבמלה. ועד"ה פן תוקדש תוקד אש, אם נתנה ממנו תוקד באש של גיהנם שידלקו בו אחר שעבר על דבר ה' ונתנה מן התערובות מתערבבים מעשיו לחובה וגרם לאור וחשך משתמשים בעדכוניא ויהי בחשך דרכו, וה' ציוה להבדיל בין האור ובין החשך.

טראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

משנה הלכות

ההרחקות שאמרו הם באמת בת ששה טפחים שוחקות, ואינם אלא בארץ ישראל או בסוריא, אבל בחוץ לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים ממש אפילו בתוך הכרם לכתחילה. (ועל גבי שורש הגפן אם אין עליו עפר שלשה טפחים לא יביא זרע גם בחוץ לארץ דהוי כהרכבה שנכנס השורש בגפן, סמ"ק). שאר דיני בלאי חו"ל. אמר לתינוק עכו"ם לזרוע לו בחו"ל אפילו במפולת יד מותר, ולא יאמר לעכו"ם גדול לזרוע שלא יתחלף בישראל. ונהגו לאכול בחו"ל כל ירקות הנמצאים זריעות בכרמים, כי לא שכיח שנזרעו באיסור כלל, ואין לחוש אלא במקום דאיכא למיחש שנזרעו בו ב' מינים ירק עם חרצן במפולת יד. ועיין

עם זה לשיעור כלומר הענבים והירק והתבואה. ואף על גב דאינו לוקה אלא אם כן זרע שני מינים בכרם, לענין חיוב אכילתן אפילו לא זרע אלא מין אחד בכרם לוקה, דאין אכילה תלוי בזריעה ואפילו עלו מעליהן לוקה. ספק בלאים. ספק כלאי הכרם בארץ ישראל אסור, בסוריא מותר, ובחוץ לארץ יורד ואוכל ובלבד שלא יראהו לוקט בידיים, אפילו ראה הענבים יוצאים מכרם אוכל, וזה הלכה למשה מסיני. והפירות נאסרים משעת השרשה ואילך, וקודם שנשרשו הוי כמאן דמנח בדיקולא אף דעבר על לאו דזריעה מותר ללקוט ואוכל. הרחקות ררבנן. ועשו רבנן סיג להרחיק הזרעים מן הכרם, וכל

תקנתו. (א) ר"ט פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ו ז' יור' ס"י רצ"ו ס"ג. (ב) מצ"ח. (ג) ר"ט שם ה"א יור' ס"י רצ"ד ס"ט ובמ"ז שם ס"ק ס"ו. (ד) מצ"ח. (ה) יור' ס"י רצ"ו סעי' ד"ד - ס"ט. (ו) יור' שם סעי' ס"ט. (ז) רמ"א שם.

סדר מצות היום

שלג

מצוה תקנ

שלא לתרוש בשוד ובחמור יחדיו (ל"ה שכ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לתרוש בשוד ובחמור יחדיו, שנאמר (דברים כ"ב י') לא תתרוש בשוד ובחמור יחדיו. משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל שהוא משורש איסור הרבעת בלאים בבהמה, כי מדרך עובדי האדמה להביא הצמד ברפת אחת ושמא ירכיב אותם. עוד כתבו היות דקיי"ל צער בעלי חיים דאורייתא, וכח השוד גדול מהחמור, ואם יזווגם בעבודה יצטער החמור הרבה. זולת כי ידוע שיש למיני בהמה חיה ועופות דאנה גדולה לשכון עם שאינו מינו. ואמרו דו"ל לא בחינם הולך זרזיר אצל עורב אלא מפני שמינו הוא. ועינינו רואות, כי כל עוף למינו ישכון והבהמה ברומה לו, וכל שאר המינין במיניהם ידבקון לעולם. וזה ידוע ומפורסם. אם כן כל

משנה הלכות

דוקא טהורה עם טמאה, וכל הפוסקים חולקים עליו. אחד החורש ואחד הזורע או מושך בהם בעגלה, ואפי' הנהיגם כאחד אפילו בקול גרידא לוקה.^א בן פקועה. בן פקועה שניתר בשחיטת אמו חי הוא לענין כלאים ולוקה עליו (חולין ע"ד, ע"ב).^ב ויש להסתפק בבהמה ששחט בה רוב שנים אי עובר עליה, די"ל דלא גרע מבן פקועה שבא מכחה וחייבת, וי"ל דבן פריייה עכ"פ חי הוא ולא ימות, אבל שחט בה רוב שנים תמות, וי"ל דתלוי במחלוקת הרמב"ם ותוס"י. אי נקרא חי לענין העמדה והערכה ודו"ק, וצ"ע. קדשים וחולין. שתי בהמות אחת קדשים ואחת חולין כלאים הם,^ג המנהיג שור פסולי המוקדשין לוקה

לעיל (מצוה רמ"ו) דכלאי הכרם מצותן בשריפה. ונהוג בארץ ישראל מדאורייתא, ובחזק לארץ מדרבנן בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקנ) גרדי חלאו. אסור לעשות מלאכה בשני מינין יחד, כגון לתרוש ולמשוך בקרון וכיוצא בזה, מכל מיני מלאכה כבדה או קלה, בין שאחד טמא ואחד טהור, ובין ששניהם טמאין ובין ששניהם טהורין, בין בהמה עם בהמה כגון חזיר עם כבש, ובין חיה עם חיה כיחמור עם הפיל, או חיה עם בהמה ככלב עם העז, או צבי עם החזיר, וכיוצא בהן, ושור וחמור דאמרה תורה לאו דוקא, עבר ועשה מלאכה לוקה.^ד ושיעור המלאכה אולי בפרוטה. דעת הרמב"ם דאינו לוקה מן התורה אלא

תקנ. (א) ר"מ פ"ט מהל' כלאים ה"ז ח' י"ד סי' רצ"ו סעי' י'. (ב) שם. (ג) תשובות הרא"ש כלל ב' סי' מ"ז מ"ג. (ד) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"א. (ה) ד"ר רע"א י"ד שם ס"י וע"י שרי"ת משנה הלכות מ"ג ח"ב סי' רכ"ה. (ו) הל' אימרים פ"א ה"א. (ז) ב"ק ע"ו ע"א ר"ה שו"ע שנינה ראויה. (ח) גליון סדרש"א י"ד

מצות המלך

שכן שצריך האדם שלא לצערם לחרוש עם מין ושאינו מינו, ומכאן יקחו מוסר שלא למנות ולהושיב שני אנשים רחוקים במבטעם ומשונים בהנהגותיהם על שום תפקיד מהדברים, וכל שכן צדיק ורשע, והנקלה בנכבד, שאם הקפידה תורה על צער בעלי חיים שאינם בעלי דעת כ"ש בני אדם שיש להם נפש משכלת, בינה זאת.

מכות כ"א כלאים פ"ה ב"ם צ', ר"ם פ"ם מכלאים, פ"ה ג'ית ר"ה, פ"ג לאון ר"ב, ס"ק ס"י ק"ע, י"ד רצ"ו.

מצוה תקנא

לא תלבש שעמנו (ל"ח שכ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא ללבוש שעמנו בגד מצמר ופשתים יחדיו, שנאמר (דברים כ"ב י"א) לא תלבש שעמנו צמר ופשתים יחדיו.

משנה הלכות

לילך אחר הקרון שלפעמים יצעק על הבהמות וינהיגם בכלאים, ובכל מקום שיש לחוש שהבהמות ילכו לקולו אסור לילך אחריהם^ט. וצריך לדקדק בפרדות שיהיו דומות זו לזו, ואם הם דומים באזנים חנכ וקול מותר^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. **תקנא** גדרו האיסור. הלובש בגד של צמר רחלים או אילים עם פשתן הרי זה לוקה^א, ואינו חייב מן התורה רק אם היה שוע טוי ונוז, ופר"ת נז היינו שזור ורוצה לומר כל אחד לבדו ואח"כ מחוברים יחד, ומדרבנן אסורים אפילו צד חבור בעולם משום כלאים^ב. וכל שאר מיני חוטין שאינם מצמר ופשתן מותרין זה בזה

משום כלאים^ט. (מכות כ"ב), היתה האם חולין ועובר שבמעיה הקדש, אי הוה כלאים נחלקו האחרונים^י. פרטי דינים. ואדם מותר לעשות מלאכה עם כולם^א. ואסור להנהיג בהמה מיבשה עם חיה שכים או עם דגים^ב. עגלה שמושכין אותה כלאים אסור לישיב עליה, אפילו אחר מנהיג, מאה שהנהיגו כאחד כולם לוקים^ב. קשר שני סוסים בקרון אסור לקשור עמהם חמור אצ"פ שהסוסים לעצמן יכולין למשוך הקרון^ג. וכן אסור לקשור מין אחר בצדי הקרון או אחר הקרון בחבל מפני שדוחה הקרון בהליכתה^ט. עכו"ם המוליך בכלאים מותר לישראל לפרוש בשלמו, ואם המשא של ישראל אסור

שם ס"י. ט) ר"ם הל' כלאים שם ה"א. י) עין גליון פירוש"א י"ד שם. יא) ר"ם שם ה"י י"ד שם ס"ז. יב) ר"ם שם ה"ח. יג) ר"ם שם ה"ט י"ד שם ס"ב י"ג. יד) י"ד שם ס"ד. טו) י"ד שם ס"ז. טז) ר"ם א שם ס"א. יז) י"ד שם ס"ט. תקנא. א) ר"ם פ"י מהל' כלאים הל' יחשמי כלאים פ"ם ה"א והובא בסמ"ג וע"י י"ד ס"י רצ"ח ס"א. ב) תוספות יבמות דף ר' ע"כ ר"ה רבנן. ג) י"ד ס"י ש"י ס"א ופר"י שם ס"א א'.

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שהיו כומרי עכו"ם לובשין בזמן ההוא כן, וכתב ועוד היום מפורסם הדבר אצל כומרים שיש במצרים. ולפי הדומה גם זה מהכלל הנזכר בלא תחרוש בשור ובחמור ובכלאים, שהם כולם ענין עירוב ב' כחות. ומעם שהפרדה אף שמעורבת מסוס וחמור מותר להרכיעה, וכן בלאי בהמה מותרים בהנאה, וחזק הפשתן שנתערב בכגד קנבוס אסור בהנאה לחברו עם צמר, לפי שפרדה אף שמעורבת מסוס וחמור ההרכבה היא הרכבה וחיבור מזני ונעשה בריה חדשה שאין בו שום טבע ממבע הנפרדים שהורכבה מהן, אבל פשתן עם הקנבוס אינו אלא הרכבה

משנה הלכות

בהמות מצמר ופשתים יחד אסור לרכס על ירד^ו ויש מתירים^ז. אב ובנו מצטרפים לכלאים, כיצד, היה תחיתת צמר באחד מהם ופשתים בשני, אם תפרן יחד היו כלאים^ח.

לבישה. ואינו חייב אלא דרך העלאה, ומדברי סופרים אפילו עשר מצעות והתחתון שבהם כלאים אסור לישוב עליהם^ט. ואסור ללבוש כלאים ארעי אפילו אינו מהנהו כלום, ואפילו לגנוב המכס^י, ויש מתירין כל שאינו מכוין להנאתו כלל ואינו נהנה^{יא}. שאר פרטים. תכריכי המת מותר לעשות מכלאים^{יב}, ומותר לצאת (בשירעם, אמברעלא בלע"ז) של כלאים מפני הגשמים, ובכגד גשם אסור^{יג}, ומותר לפשוט בגד של חברו בשוק, ואפילו היה רבו שלמדו תורה, אם הוא של כלאים, ואם היה כלאים דרבנן הולך לביתו ופושט^{יד}. כלאי בגדים מותר

ואפילו עם צמר ופשתן, ואסרו חכמים מפני מראית העין משי עם צמר שדומה לפשתן, וכך (היא מין שגדל בכרכי הים על האבנים שבים המלח) עם פשתן, והאידינא כיון שהכל מכירין משי, מותר עם הצמר או פשתן, וכן נוהגין^{טו}.

מה נקרא חיבור. חברו בתפירה אחת אינו חבור, בשתי תפירות, או שקבץ שני ראשי החוטים כאחד הרי זה חבור^{טז}. וי"א דלא הוה כלאים אלא בשתי תפירות וקשר ב' ראשי החוט. מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן, וכן מותר ליתן צמר בכר של פשתן אע"פ שתופר כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר, ויש אוסרים בחלוק אם קשר בקשר של קיימא ואי אפשר לפשוט החלוק התחתון בלי התרת הקשר^{טז}. רצועה אחת של צמר ואחת של פשתן אסור לחגור בה אע"פ שרצועה של עור באמצע^{טז}. הקושר חבלי כמה

(ו) ר"מ שם היא ירד סי רצ"ח ס"א. (ה) ר"מ שם הכ"ד ירד סי שי ס"ב. (ז) רמ"א שם. (ז) רמ"א שם. (ז) רמ"א שם. (ח) שם ס"ה. (ט) ר"מ שם הכ"א ירד שם ס"ו. (י) רמ"א ירד שם. (יא) רמ"א שם ס"ו. (יב) ר"מ שם הי"ב ירד סי ש"א ס"א כ'. (יג) ר"מ שם הי"ח ירד שם ס"ה. (יד) רמ"א ירד שם ס"ו. (טו) ר"מ שם הכ"ה ירד שם ס"ו. (טז) מ"ז ירד סי ש"א ס"ק ח' ועיי שירת משנה הלכות מ"ח ח"ב סי ס"ו. (ז) ר"מ

מצות המלך

שכונניית ושמו ראשון עליו, ולא נתערב בו להעשות גוש חדש, ולכן אסור עם הצמר (ועיין תשב"ץ ח"ב סימן ד', ושו"ת בית שערים או"ח סימן רנ"ז, ובמשנת העמרמי יו"ד סימן צ', ותבין יותר דברינו). ומוזה המעם נראה לחלק נמי בין כלאי בהמה לכלאי הכרם, שאלו מותרים ואלו אסורים בהנאה.

יבמות ד' מכות כ"א כלאים פ"ט נדה פ"א ד"ם פ"י סבלאים, שה"ם ל"ת ס"ב, ספ"ג לאוין רפ"ג, ספ"ק פ"י פ"ב, יו"ד פ"י רצ"ח עד ש"ה.

מצוה תקנב

דיני קידושין (מ"ע רכ"ד)

צוה תקנב"ה ליקח אשה ולקדשה באחת מג' דרכים קודם שישאנה, שנאמר (דברים כ"ב י"ג) כי יקח איש אשה וכא אליה.

משרשי המצוה שצריך לקדש אשה בפרהסיא, כי לולי זאת היה אדם מביא קדשה לביתו עד זמן המונבל בין

משנה הלכות

מקודשת, וכן בגדולה הרי את מקודשת לי בשטר זה^א. וגזרו חכמים שלא לקדש בביאה, והמקדש בביאה מכין אותו מכת מרדות משום פריצותא שצריך עדים לראות המעשה, ומיהו הקדושין הוי קדושין^ב. ודעת קצת ראשונים דהמקדש בביאה אסורה אינה מקודשת, עיין משנה הלכות (ח"ב סימן ל"ג)^ג.

עדות בקידושין. וצריך שני עדים כשרים שיראו מעשה הקדושין^ד. המקדש בפסולי עדות דרבנן דעת קצת ראשונים דאינה מקודשת, ולא קיי"ל הכי מכל מקום צריך לחזור ולקדשה לפני עדים כשרים^ה. המקדש

לעשותם ולקיימם, ואינו אסור אלא ללובשם^ו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והרבה יש להזהיר על זה, ובפרט במדינות אלו, כי הלובשו עובר בכל רגע איסור דאורייתא.

תקנב) ג' דרכי קידושין. מצות עשה לישא אשה בכסף או בשטר או בביאה^ז. שיעור הכסף בפרוטה ושוה פרוטה^ח, וביארו המפרשים מקבלה ששיעור פרוטה משקלו חצי שעורה מכסף נקי. בשטר כיצד כתב לה על הנניר או על התרס, אף על פי שאינו שוה פרוטה, בתך מקודשת לי בתך מאורסת לי בתך לי לאנתו הרי זו

שם הכ"ט יו"ד סי' ש"ג. (ח) ר"ם שם ה"ב יו"ד סי' ר"ש. תקנב. (א) שה"ם ספ"ג חזק, ועי' חרדש משנה הלכות גרולות על מס' קדושין סי' א'. (ב) ר"ם פ"ג טה"ל אישות היא אה"ע סי' כ"ז ס"א. (ג) רשב"א שוכנע ל"ח ע"כ רע"ב קדושין פ"א מ"א ספ"ג ר"ם הל' טוען פ"ג היא אה"ע שם ס"י. (ד) ר"ם הל' אישות שם הל"ג אה"ע סי' ל"ב ס"א. (ה) ר"ם שם הכ"א אה"ע סי' כ"ז ס"ד סי' ל"ג ס"א. (ו) ועי' גם בשו"ת ח"ג סי' קל"ב קל"ג ובחי' משנה הלכות גרולות למס' קדושין סי' פ"ה. (ז) ר"ם שם היא אה"ע סי' מ"ב ס"ב. (ח) אה"ע שם

שניהם ויאמר שהיא אשתו, ולכן צייתה התורה לקדש אשה בפרהסיא (רמב"ם). ותועלת גדולה היא להיות הדבר מפורסם לכל שהיא קנויה לו ולא לאחרים, ולא תבגוד בו לתת עיניה לאחרים, והוא לא יבגוד בה לתת עיניו באחרת דכתיב (משלי י"ד) מים גנובים ימתקו, אבל בידעם הכל שנשואים הם יעמדו בשלום ולא ישרידום אחרים. ומטעם זה נהגו לקדש במכעט לסימן ולזכרון שיש לה אדון ובעל. ונקראים קדושין, שעל ידם נאסרת לכל העולם כהקדש, ולא הותרה כי אם לבעלה לאחר הנישואין על ידי חופה. ואמרו בברכת אירוסין וציונו על העריות, כלומר שעל ידי הקדושין נעשית ערוה לכל העולם, ואמר לנו את הארוסות אפילו לחתן אמורה בעת ארוסתה, והתיר לנו הנשואות ע"י חופה וקדושין כלומר שאין איסור הארוסה אלא עד שיכניסנה לחופה.

קדושין פ"ק א', ר"מ פ"א ופ"ג מאישות, פ"ה"ס מ"ט ר"י"ג מ"ג ע"ג פ"ה, מ"ק ס"י קפ"ג אה"ע ס"י כ"ז.

משנה הלכות

בעד אחד אינה מקודשת, ואפילו היא הוא מודים^ב.
 שליחות בקידושין. האיש מקדש בו ובשלוחו, ומצוה בו יותר מבשלוחו, ואסור לקדש אשה עד שיראנה שמא ימצא בה דבר מגונה, ואם הבטיחו שלא יתגנה בה מותר^א. שליח ששינה מדעת המשלח, כגון שאמר לו לקדשה במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר וכיוצא בזה, אינו קדושין^ב. ואם אמר לשליח קדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם עד שיאמר לו איזה מהם קידש, ואם מת השליח אסור בכל נשים שתפטו בהם קדושין להמשלח בחיי השליח^ב, ועיין

שאלות ותשובות משנה הלכות (ח"ב סימן ל"ד).
 הנאה כשוה כסף. המקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת^א.
 ואפילו היא חולה שיש בה סכנה ומותרת ליהנות מהם^ב. המקדש במלוה אינה מקודשת^א, בהנאת מחילת מלוה מקודשת^א, המקדש במלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ומקודשת^א. המקדש אשה בהאי הנאה שידבר עליה לשלטון מקודשת, והוא שיכול ליקח פרוטה בהאי הנאה^ב. וצריך שיתן הוא ויאמר הוא, נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת, נתן הוא ואמרה היא אם אמר הן מקודשת, ואם היה אדם חשוב שנהנית בפרוטה מה

ס"ה וע"י אבני מילואים ס"י מ"ד ס"ק ב' וטו"ת משנה הלכות ח"ג ס"י קל"ג. (ט) אה"ע שם ס"ב. (ז) ר"מ שם המ"ו ר"מ אה"ע ס"י ל"ה ס"א. (יא) אחרונים. (יב) ר"מ שם פ"ו הכ"א אה"ע שם ס"ו. (יג) ר"מ שם פ"ט ה"ז אה"ע שם ס"א. (יד) ר"מ שם פ"ה ה"א אה"ע ס"י כ"ח סכ"א. (טו) עיין מ"מ שם. (טז) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם ס"ו. (יז) ר"מ שם המ"ו אה"ע שם ס"ו. (יח) ר"מ שם המ"ו אה"ע שם ס"ד. (יט) ר"מ שם פ"ה ה"ט

מצות המלך

מצוה תקנג

ולו תהיה לאשה (ט"ע רכ"ה)

צוה הקב"ה על המוציא שם רע על אשתו שתשב תחתיו לעולם, שנאמר (דברים כ"ב י"ט) ולו תהיה לאשה. משרשי המצוה דבר נאה ומקובל הוא על השכל שלא יהו בנות ישראל הפקר, וכל מי שירצה לבנותה עם אביה ואמה וכל משפחתה. ובמדה שמדר מודרין לו, בג' חמא בג' עונשים אותו. הוציא שם רע על אשתו ושלא תנשא לעולם, ולכן ישאנה הוא בעל כרחו ותהיה תחתיו לעולם. הוא חשב לעשות קלון לאבי הנערה ואמה, יהיה ענשו בב"ד במלקות

משנה הלכות

תקנג) גרדי המצוה. המוציא שם רע

על אשתו מבנות

ישראל שנתקדשה לו ע"י אביה או ע"י

עצמה והיא בבית אביה קודם הנישואין,

ובא לב"ד ואמר נערה זו ארוסתי בעלתי

כדרכה ולא מצאתי לה בתולים ונדע לי

בעדים שזנתה משנתארסה לי, ואלה הם

העדים שזנתה בפניהם, ונמצאו העדים

זוממין שהביא האב עדים אחרים

והחמו, העדים נסקלין והבעל לוקה

ומשלם לאביה קנס משקל מאה סלעים

כסף מזוקק, היתה יתומה הקנס לעצמה

ולו תהיה לאשה בעל כרחו כל ימיו,

אפילו היתה בעלת מום או מוכת שחין

שותה בעציצו^א.

חפזורים. המוציא שם רע על הקטנה או

על הבוגרת פטור מן הקנס

ומן המלקות דבנערה דבר הכתוב^ב. נמצא

בה דבר זימה או שנמצאת אסורה

שקבל ממנה מקודשת^ג.שאר פרטים. ואין מקדשין בעל כרחי^ד.

המקדש אחת מכל

העריות לא עשה כלום חרץ מנדה^ה.וקדושין תופסין בחייבי לאויב^ו. וצריך

עשרה זכרים לקדושין ובריעבר אינו

מעכב^ז. אסור לקדש מינקת חבירו עדכ"ד חדשי^ח. וגרושה או אלמנת חבירועד שיעברו צ"א יום^ט. קטן שקדש איןקדושו קדושין^י, ואם קדש לו אביובתור זכיה נחלקו בו אבות העולם^{יא},

ועיין משנה הלכות (ח"ג סימן קפ"ב-ה).

מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא

יהא לו עסק עמהם^{יב}, ובעו"ה פרצת

הדור רבה. ואסור לדור עם ארוסה עד

שישאנה בחופה לאחר הקדושין^{יג}. ודע

דדעת קצת פוסקים שאין זה בכלל מצות

עשה^{יד}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן

בזכרים.

א) ר"מ שם פ"ג ה"ב אה"ע סי' כ"ז ס"ז ח' ט'. (ב) ר"מ שם פ"ד ה"א אה"ע סי' מ"ב

ס"א. (בב) ר"מ שם ה"ב אה"ע סי' מ"ד ס"ז. (בג) ר"מ שם ה"ד אה"ע שם ס"ז. (כד) אה"ע סי' ל"ד ס"ד.

(כה) שם סי' י"ג ס"א. (כו) שם ס"א. (כז) ר"מ שם פ"ד ה"ז אה"ע סי' מ"ג ס"א. (כח) ע"י פ"ת שם ס"ק א'.

(כט) שם סי' מ"ט ס"ג. (ל) ר"מ שם פ"י ה"א אה"ע סי' נ"ה ס"א. (לא) ע"י חדושי משנה הלכות גולות על

מ"י קדושין סי' א'. תקנג. (א) ר"מ פ"ג מה"ל נערה בתולה ה"א ד' ו'. (ב) שם ה"ב.

כרצועה שיפחתו מעלתו וחדפתו לא תמחה. הוא חשב להפסידה מהר חבתולות שהם חמשים כסף ולגזלם ממנה, ויהיה ענשו מאה כסף שהוא כפל המוהר ויתנו אותם לאבי הנערה לפי שהיא ברשותו. כלל הדבר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וכשיראו הרשעים עונשם יתוסרו הנבלים וכל עושי רשעה ומעשה נבלות, ויגורו מלהוציא שם רע ולהטיל מום בבנות ישראל הכשרות והקדושות.

מנהדרין ח' כתובות פ"ד, ר"ס פ"ג מנערה בתולה ופ"א ופ"ג מא"ב, פ"ה פ"ע ר"פ ול"ח ש"מ, פ"ג ע"ח ע"ח ל"אין פ"ו, אה"ע ס"י פ"ח.

משנה הלכות

משנה הלכות ח"ב ס"י מ"ה) וקטנה ע"כ שנתקדשה ע"י אביה.

שאר פרטים. והמנ"ח הקשה להרמב"ם שכתב היכי דפטור

ממלקות וקנס אם רצה לגרשה, משמע דאם רוצה לקיימה מקיימה, וכיון דאינו

בעשה האיך רשאי לקיימה הא שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא. ולפענ"ד כיון

דהוא יודע בעצמו ששקר הדבר ומצא לה בתולים, א"כ אינה אסורה עליו כלל

וחה פשוט. עוד הביא קושית העולם האיך גורה תורה לו תהיה לאשה, הא

קיי"ל נמצא בה דבר זימה מגרשה אפילו הוזמו שוי' אנפשיה חד"א,

ולפענ"ד היכי דהוזמו העדים כיון דאמרינן כל הדבר שקר אין כאן חד"א

(ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ג ס"י קכ"ה קכ"ו). ונוהג בזמן שהב"ד לוקין

לענין עונשין ולענין שתשב תחתיו גם בזמן הזה.

עליו משום חייבי לאוין או עשה, ואפילו שנייה מדברי סופרים מגרשה בגט, ולא

אמרינן תבא עשה דולו תהיה וידחה לא תעשה. כל נערה שאין לה קנס אם

נאנסה או נתפתתה המוציא עליה שם רע פטור מן המלקות ותשלומין, ואינו חייב

אלא עד שתהא בת ישראל הורתה ולידתה בקדושה. אמרה זינתה והוא

אומר לא יודע והוזמו, העדים נהרגין והוא פטור.

סקילה. ואם אמת הדבר שזינתה היא והבועל נסקל. נסקלת

על פתח בית אביה. באו עדים אחר שבגרה או אחר שנבעלה לבעלה והעירו

שזנתה בעודה נערה נסקלת להרמב"ם בבית הסקילה, ולהראב"ד על פתח בית

אביה. היתה קטנה הבועל נסקל והיא פטורה, ואם זינתה ברצון נאסרה לבעלה

לדעת הרמב"ם והראב"ד חולק (עיין משנה הלכות כתובות ס"י רע"ח ושו"ת

(ג) שם ה"ח, (ד) שם ה"ח, (ה) פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ט, (ו) שם ה"י, (ז) שם ה"ב, (ח) הל' נערה שם ה"ט.

מצות המלך

מצוה תקנד

ולא יוכל לשלחה (ל"ה שכ"ט)

הזהיר הקב"ה שהמוציא שם רע על אשתו ונמצא שקרן שלא יוכל לגרשה כל ימיו, שנאמר (דברים כ"ב י"ט) לא יוכל לשלחה כל ימיו.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. ולפי שנתנה התורה רשות למי שאינו מתדייר עם אשתו לאחר כל האתאמצות מותר לו לגרשה, ולפעמים מצוה לגרשה כי אנחנו תולים ברשעתה דאין אדם שותה בכוסו אלא אם כן בודקו, ואיזה אשה כשרה שעושה רצון בעלה, וכיון שבא לגרשה מפני שאינה עושה רצונו נתנה לו התורה רשות לגרשה. לא כן המוציא שם רע שנתברר לנו על ידי שקריו ועלילות שהוא הוא הגורם למריבות וקטמות, לא יוכל לשלחה כל ימיו לאונסה.

משנה הלכות

המותרות לגרשן. אמרה היא להתגרש מותר לגרשה. קידש נערה וגירשה וחזר וקידשה והוציא עליה שם רע, היתה יבמתו שכנסה והוציא עליה שם רע והביא עדים והומו פטור מן המלקות וממון ומותר לגרשה. היתה אסורה עליו מצוה לגרשה. היתה גיורת או משוחררת מותר לגרשה. ואינו חייב עד שיבעול ויוציא שם רע בכדרכה, לפיכך בעלה שלא כדרכה ואמר לא מצאתיה בתולה פטור, ומכין אותו מכות מרדות, ומותר לגרשה. הוציא שם רע משבגרה ונמצא שקר אין לוקין ואין משלם קנס, וכן המוציא שם רע על קטנה, ואפילו היא עתה נערה והעדים מעידים שזנתה בקטנותה כיון דאינה נסקלת אין לוקין ומשלם. כללו כל דבר כל היכי דאינו לוקה ומשלם אינו בעשה

תקנד) גרדי הלאו ומלקות. המוציא שם רע על אשתו שלא מצא לה בתולים ונמצא שקרן שהוזמו או הוכחשו העדים, אסור לגרשה כל ימיו בעל כרחו, ואפילו היא גידמת או חיגרת או שאר מומין גדולים ומוכת שחין. ואפילו הכל ביחד ואם עבר וגירשה אינה לוקה, אלא לעולם הרי הוא בעמוד והחזר. היה כהן ואסור להחזירה, או אשת ישראל וקדם אחר וקדשה, הרי זה לוקה על גרושה. וקצת צ"ע בקדם אחר וקדשה אמאי לוקה, כיון שהיא נתרצית לשני הוה ליה כאלו אמרה לא בעינא ליה וליכא מצוה להחזירה, ולא קשה דמ"מ בשעה שגירשה עבר בלאו כבר, והמחזיר הוא רק לאו הניתק לעשה ואם לא קיים העשה והרי נשאר הלאו.

תקנד. א) ר"מ פ"ג מהל' נערה בתולה ה"ד. ב) עיי' כתובות מ' ע"א ואה"ע ס"ז קע"ז ס"ג לענין אנוסה.

ג) ר"מ שם ה"ט. ד) שם ה"ה. ה) שם ה"ה. ו) שם ה"ה. ז) שם ה"ב. ח) שם ה"ב.

ומיהו אם נתרצית האשה בנגמ מותר לגרשה כי אין אדם דר עם נחש, ולטובתה צותה התורה ולא יוכל לשלחה ולא לעונש לדור עם מי ששנאה נגד רצונה. והעונש עליו הוא שלא תהא קלה בעיניו ולא יוכל להוציאה לעולם, ודרכיה דרכי נועם.

מראה מקומות עיין סצה תקנ"ג

מצוה תקנה

לסקול נערה המאורסה ובוועלה (מ"ע רכ"ו)

צוה הקב"ה לסקול באכנים קצת מעוברי עבירה ואחת מהן נערה המאורסה ובוועלה, שנאמר (דברים כ"ב כ"ד) ומסקלתם אותם באכנים ומתו.

משרשי המצוה מה שאמרה תורה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה, ולכן נסקלת על פתח בית אביה

משנה הלכות

של ולא תהיה ובלאו דלא יוכל לשלחה. דין כתובתה. ואשה זו שאסור לגרשה יצא כסף קנסה בכתובתה כיון דאינו יכול לגרשה^א. ויש להסתפק מי מיחייב לקבורה, כיון דקיי"ל כתובה תחת קבורתה ומי שזכה בכתובתה חייב לקבורה, והכא כיון דאין לה כתובה א"כ אפשר שהאב חייב לקבורה דהוי כאלו גבה כתובתה, גם כמת בעלה דקיי"ל התוכעת כתובתה אבדה מזונותיה מתי אבדה זו שאין לה כתובה, ויש עוד הרבה ספקות כאלו שיש לעיין בהם. ונוהג לענין מלקות וקנס בזמן הבית, ולענין שלא יוכל לשלחה גם בזמן הזה. תקנה) גרדי נערה מאורסה ומסקלתה. נערה המאורסה שזנתה בעדים והתראה ודונה בבית דין של עשרים ושלושה ונמצאת חייבת מיתה, הרי היא, ובוועלה נסקליק^א. ואפילו היתה

בת כהן הרי זו בסקילה^ב. באו עליה עשרה בני אדם הראשון בסקילה וכולן בחנק, ואם באו עליה שלא כדרכה ועדיין היא בתולה כולן בסקילה^ג. והיכן סוקלין אותה, אם זנתה בבית אביה אע"פ שלא העידו העדים אלא לאחר שבאה לבית חמיה נסקלה על פתח בית אביה^ד. באו העדים אחר שבגרה או אחר שבעלה בעל, דעת הרמב"ם^ה דנסקלת בבית הסקילה, והראב"ד ס"ל על פתח בית אביה. היתה הורתה שלא בקדושה אפילו לידתה בקדושה נסקלת על פתח שער העיר, כל מי שמצותה לסקול על פתח שער העיר אם היתה עיר שרובה עכו"ם סוקלין על פתח כ"ד, לא היה לה אב, או שלא היה לאב בית, נסקלת בבית הסקילה, לא נאמר פתח בית אביה אלא למצוה^ו. והרמב"ם לא הביא היכן נסקל בוועלה.

ס) ר"מ שם פ"א ה"ד. תקנה. א) ר"מ פ"ג מה' איסורי ביאה ה"ד. ב) שם ה"ה. ג) שם ה"ז. ד) שם ה"ט. ה) שם ה"א. ו) שם ה"א.

אחר שעשתה נבלה לבית אביה ואומרים להם ראו גידולים שגדלתם, ולפי שגרמה קלון גם לכל ענשי עירה וסקלוה כל אנשי עירה ויבערו מקרבם ומקרב כל בית ישראל עם קדוש לה' האשה אשר לא חששה אל כבוד אביה ובעלה וכבוד עמה וזרעה ולא יראה למעול בה', והוציא הכתוב במקום אחד כלשון ורגמות, לרמוז שהיא גרמה לעצמה במעשיה המכוערים, והכועל שגרם לזה ימות גם הוא כמוה, מיתה שנתאווה לה, ששניהם חטאו, ולפי שלא חשו לשפיכת דמים של הבעל שאם יבא ויחס לבו על אשת בריתו שמעלה בו מעל וירצה לנקום נקמתו ויהרג או הוא או הם וישפכו דמים, גם כי אם יולד בן ממזר ויאסר לבא בקהל ולכן לא יהיה להם שם ושארית בתוך ישראל.

מנהדרין מ"ה, ר"מ פפ"ז ממנהדרין, שה"מ פ"ע ר"כ"ט, סמ"ג עשין ק"ב.

משנה הלכות

הרמב"ם דוחפו ונהפך על לבו, ובגמ' נהפך על לבו הופכו על מתניו, וכ"כ בסמ"ג.
שאר דיני סקילה. וכל הנסקלקן הכתובים בתורה י"ח הם', עיין לעיל מצוה (מ"ז). הנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה^א. חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה שבהם אם אינם ניכרים^ב. ונסתפקתי אם אחר אומר שמיתתו בחמורה ורוצה שתהיה לו כפרה אם שומעין לו, או דילמא אין אדם משים עצמו רשע ואינו מהימן גם לזה. ונוהג בזמן הכית כבי"ד, ואם עברו ולא סקלו המחויב סקילה^ג, ואפילו המיתיהו במיתה אחרת^ד, בטלו עשה זו.

סדר סקילה. זה סדר הנסקלין. בית הסקילה היה גבוה ב' קומות, רחוק מבית הסקילה ד' אמות מפשיטין המחויב סקילה בגדיו ומכסין ערותו מלפניו, ואין האשה נסקלת ערומה אלא בחלוק אחד, עולה לבית הסקילה הוא ועדיו וידיו אסורות, אחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו לארץ, מת בה יצא, לא מת מגביהין העדים אבן שהיתה מונחת שם משא שני בני אדם והשני דוחפה ככח ומשליכו עליו, אם מת יצא ואם לאו רגימתו ככל ישראל^ה. ועיין סמ"ג^ו דהראשון משליך האבן, ולהחנינוך שניהם משליכין. עובד ע"ז רגימתו בשער שעבר בו^ז. וכתב

(ו) שם פפ"ז מנהדרין ה"א. (ח) עשין ק"ב. (ט) ר"מ שם ה"ב. (י) שם ה"ג. (יא) שם פ"ד ה"ד. (יב) שם ה"ה. (יג) שם ה"ו. (יד) וזעך.

סדר מצות היום

מצוה תקנו

שלא לדון האונם (ל"ח ש"ל)

הזהיר הקב"ה שלא לענוש מי שעובר עבירה באונם, שנאמר (דברים כ"ב כ"ו) ולנערה לא תעשה דבר. משרשי המצוה לפי שלא חייבה התורה בעונש לאיש או אשה כי אם בעשותו הרע בכונה ורצון דעתו, אבל בהיות המעשה באונם הנה אם היות שם מעשה רשע אין שם עושה הרשע ואינו בר עונשין. וגם בשונג מהאי מעמא לא חייבה התורה בעונש, ומיהו השונג בעי כפרה ולהביא קרבן, דגם בלי דעת נפש לא טוב, היה לו ללמוד ולהזהר יותר שלא יבא לידי שגגה זו. אבל האונם גמור מה היה לו לעשות, אונם הוא וכאשר יקום איש על רעהו להרוג נפש יחלה פניו שיכהו ברצונו

משנה הלכות

תקנו) גדר אונם ודינו. מי שעבר עבירה שחייבין עליה מיתת בית דין כשעשאה במזיד ובהתראה, אם אנסוהו לעבוד אין ממתין אותו כ"ד על זה ואפילו היתה עבירה שעבר מן המצוה שצותה התורה ליהרג ולא יעבור והוא עבר באונם ולא נהרג, אף על פי שחילל השם ברכים הואיל ובאונם עשה אינו נהרג, שנאמר ולנערה לא תעשה דבר אזהרה לכ"ד שלא יענשו בדבר שנעשה באונם, ואין נפקא מינה אם התרו בו או לא, דאין התראה בדבר אונם, ופטור מן המלקות ומן הקרבן. הכלל הרי הוא כאלו לא עבר.^א אנסוהו לבא על הערות. הבא על הערה באונם כגון שאנסוהו עד שבא על הערה דעת הרמב"ם^ב דנהרג דאין קישוי אלא לדעת, ודעת הרבה ראשונים^ג דכיון דמחמת

אונם יב דעתיה אף הוא פטור בדיני אדם. נתכוין לבא על אשתו ונתקשה ותקפתו אחת מכל העריות, או שתקפוהו עכו"ם ודבקהו בערוה, פטור לכולי עלמא.^ד תחלתו באונם וסופו ברצון. אשה שנבעלה באונם אפילו אמרה באמצע הניתו לו פטורה, שיצרה תקפה בסוף הביאה ונתגבר עליה ואין בידה שלא תתרצה, והיא אונם גמור,^ה ובמנחת חינוך נסתפק לשיטת הראשונים דגם כבועל אינו חייב מיתה באונם אם היה באונם וסופו ברצון אם חייב מיתה, או נאמר דבאיש כיון דחייב למסור עצמו למיתה רק דאין עונשין אותו אם לא מסר עצמו ונהנה בסוף שמחייבין אותו על הסוף. ולפענ"ד פשוט דאין חלוק כיון דהטעם בזה שאין בידו להתגבר על הטבע א"כ הוא מוכרח ליהנות והוה

תקנו. א) ר"ם פ"ה מהל' יסורי התודה ה"ד וכ"ס ולח"ט שם הל' סנהדרין פ"כ ה"ב. ב) פ"א מהל' איסורי ביאה ה"ט. ג) עיי"ש במ"ט מצ"ח. ד) ראב"ד שם ועין מ"ט. ה) ר"ם שם.

מצות המלך

ולא ימיתהו, כן הדבר הזה שהיה רוצה להרגה ושתקה בעל כרחתה, ושכלה לא היה במעלה. ואף דיצרה אלבשה אחר כך ונתנית מן הביאה, ואפילו אמרה בסופה הניחו לו, לא תעשה לה דבר דבאונם בא לה. וידוע לכל בר דעת שאין ראוי לענוש לשום בריה מה שיעשה שלא בטובתו ורצונו.

ביק כ"ח ע"ז נ"ד יבמות נ"ג כתובות נ"א, ר"מ פ"ב סמנדרין, סו"מ ל"ח רצ"ד, ספ"ג לאין ר"א.

מצוה תקנו

ליתן האונם חמשים סלעים וישאנה (מ"ע רכ"ז)

צוה הקב"ה שישא האונם את אנוסתו ויתן לאביה חמשים כסף, שנאמר (כ"ב כ"ט) ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה.

משנה הלכות

אינה אסורה אלא מדברי סופרים. ואיזהו אונם הבא עליה בעל כרחתה, וכל הנבעלת בשדה הרי זו בחזקת אנוסה עד שיעידו עדים שהיתה ברצונה, וכל שנבעלה בעיר בחזקת מפתה, ועיין בהשגות הראב"ד שכתב חיי ראשי אם יש שם עדים יבואו ויעידו ואם אין שם עדים קנס אין שם, ובספרי משנה הלכות על בה"ג כתובות ס"י קכ"ד כתבתי דנ"מ כגון שבאו עדים והעידו על המעשה והלכו להם למדינת הים, ולא העידו אם באונם או ברצון, או שבאו בסוף ביאה, ע"ש.

דברים שבין אונם למפתה. דברים בין אונם למפתה, האונם נתן ד' רברים, והמפתה שלשה, המפתה נתן בושת ופגם וקנס, ומוסיף האונם את הצער. אונם נתן קנס מיד, מפתה לכשיוציא או שלא ירצו ליתנה ליה. אונם

אונם גמור ופטור גם על זה, והוה דומיא דפתוי קטנה אונם הוא, ובגדר זה הוא, וזה לפענ"ד פשוט. ועל כרחק כן הוא דאל"כ כיון דכל הבעל נהנה לבסוף בעל כרחו א"כ לא משכחת בעילה שיפטר, ויש לומר דתלוי בפלוגתא דתחילתו בפשיעה וסופו באונם ואינו כלום. והרמב"ן ז"ל חולק וס"ל דאין זה לאו בכלל, אלא שלילות לפטור הנערה וכל האונם. ונהג בכל מקום ובכל זמן שאנו מזהירים שלא לענוש האונם לדבר בשום עונש.

תקנו) גרדי החיובים. המאנס בתולה מצוה עשה שישאנה לאשה ויתן לאבי הנערה חמשים כסף, וחייב לישא אותה אפילו היא בעלת מום, או מוכת שחין, כללו של דבר שותה בעציצו שבחר ליה. מיהו אם אסורה עליו אינו רשאי לישאנה. ואפילו

(ו) ועי' שרש משנה הלכות ח"ט ס' נ"א. (ז) בספר המצות. תקנו. (א) ר"מ פ"א מהל' נעדה בתולה ה"א ג' אה"ע ס' קע"ז ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ה אה"ע שם ס"ד. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) ר"מ שם פ"ב ה"א ב' אה"ע שם ס"א. (ה) ר"מ שם ה"ז.

משרשי המצוה כדי לייסד את הנבלים מן המעשה הרע הזה, ולהרחיק את הזמה מבית ישראל ולא תהינה בנות ישראל הפקר. שאם האונם בתולה למלאות חפצו בה ילך לו, יקל בעיניו לעשות כן פעמים רבות. ולפי שהאיש המפתה בתולה יהיה פתויו אם בנגד ושכועה שישאנה לאשה ויאחבה, ובוה תתרצה אליו, שיתן לה מהר ומתן באופן שלאחבת ממון תתרצה בוה. אבל האנם לנוכה לכו ורשעו לא נרד אליה, ולא דבר שום דבר לא לישאנה לאשה וגם לא ליתן לה מתנות, אבל בחזקה בא והחזיק בה, ולכן מענישתו תורה כנגד שניהם, כנגד המתנות אמרה תורה שיתן לאבי הנערה חמשים כסף, ואם לא הכמיחה שישאנה ענשו שיקחנה לאשה (אכרבנא"ל). וזלת כי הזיק לאביה כסף הבתולות שהיה יכול לקדשה שברשותו היא, גם כי התורה אמרה לו תהיה לאשה תחת אשר עינה.

כתובות ל"ב, ר"ס פ"א מנערה, פה"פ ס"ג ר"ח ל"ת שנה, ס"ג עש"ק נ"ד, לאוין פ"ד, ס"כ ס"י קפ"ב קפ"ו, אה"ע ס"י קע"ו.

משנה הלכות

תהא קלה בעיניו להוציאה, וזה אסור להוציא"א. כהן גדול שאנס בתולה לא יכניס שהוא מצוה על הבתולה"ב. ולעולם אין אדם משלם קנס על פי הודאת פיו, אלא על פי עדים, ולכן אם הודה מעצמו פטור"ג. ונוהג בזמן שיש ב"ד סמוכין, ואע"פ שדיני קנסות אין נוהגין בינינו, מנדין אותו עד שיפייס התובעת"ד, ומחרימין את האונס גם עכשיו לקחת לאשה אם היא ואביה רוצים בו, ואם יש לו אשה ויש חרם שלא ליקח ב' נשים מנדין אותו עד שיתן לה נדוניא להשיאה להגון לה"ה.

שונה בעצמו אפילו חיגרת, אפילו סומא ומוכת שחין, מפתה אם רצה להוציא יוציא"א. ועיין בה"ג כתובות ובמשנה הלכות שם (ס"י רע"ד רע"ה). פרטי דיני קנסם. ואינו חייב עד שתהא נערה בתולה מכת ג' שנים עד י"ב שנים וחצי, פחות מזה או יותר פטור מקנס"ב. וקנס שוה בכל אדם, בושח ופגם צריך אומד ב"ד"ג. יתומה יש לה קנס וקנסה לעצמה כשנאנסה"ד. המאנס יתומה או כל אשה שנתארסה ונתגרשה חייב בקנס"ה. וכל אלו שיש להן קנס אין להן כתובה, שלא תקנו כתובה אלא שלא

(ו) שם פ"א ה"ג אה"ע שם ס"ג. (ז) שם ה"ח אה"ע שם ס"א. (ח) שם פ"ב ה"ג. (ט) שם ה"ד. (י) שם ה"ט"ו. (יא) שם פ"א ה"ד. (יב) שם ה"ו. (יג) שם פ"ב ה"ב. (יד) אה"ע שם ס"ב. (טו) שם ס"ק הובא בפ"ח אה"ע שם ס"ק ו'.

מצות המלך

מצוה תקנה

לא יוכל לשלחה כל ימיו (ל"ח של"א)

הזהיר הקב"ה על האונס שלא יוכל לנרש את אנוסתו לעולם, שנאמר (דברים כ"ב כ"ט) לא יוכל לשלחה כל ימיו. משרשי המצוה הכלל הגדול שמודרין לו במדה כנגד מדה, הוא אנס אותה בעל כרחה התורה אונסו בעל כרחו שיעמוד עמה לעולם לדעתה. וכבר אמרו רז"ל אונס שותה בעציצו, אפילו היא חיגרת ואפילו היא סומא ומוכת שחין לא יוכל לשלחה לעולם. ולפי שמדרך הרשעים למלאות תאותם במי שחלש ממנו ולאחר המעשה נבלה יניחנה ותהיה בוכה בצער על בתוליה כל ימי חייה, אבל אם יהיה בדעתו שתהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו, ויחייב בשאר כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא יוכל לשלחה ויכריחוהו ב"ד להתרייר עמה

משנה הלכות

תקנה) נדרי המצוה. המאנס בתולת ישראל ונשא אותה לאשה כמצותו הרי זה אסור לשלחה כל ימיו. ואם עבר וגרשה אחר שנשאה עובר בלאו ואינו לוקה עליו, דחייב להחזירה, היה כהן או שמתה קודם שהחזירה או קדם אחר וקרשה, הרי זה לוקה על שגרשה. נמצא בה דבר זמה או שאינה ראויה לכא בקהל או שאסורה דרבנן, מותר ומצוה לגרשה ואסור לקיימה. ומיהו אם עבר וגירש מגורשת לכולי עלמא, אפילו לרבא דס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הכא מהני דאתקש גירושין למיתה. (תוס' תמורה דף ה'). אלו שאין להן קנס. ועשר בנות הן שאין להן קנס, הבוגרת, הממאנת, המגורשת מן הנשואין, ונשאה ואח"כ גרשה בע"כ עובר בלאו,

תקנה. (א) ר"מ פ"א מ"ג נערה בתולה ה"ג אה"ע סי' קע"ז ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ז. (ג) שם ה"ה. (ד) ע"א ד"ה מתיב. (ה) ר"מ שם פ"א ה"ט פ"ב ה"ט. (ו) סמ"ג עשין נ"ה. (ז) ר"מ שם פ"א ה"י. (ח) שם ה"א. (ט) שם ה"ג.

כדרך כל הארץ, ויתחייב עוד ליתן חמשים כסף לקנס, באמת כי אין ספק שיכבוש תאותו ויצרו הרע מעשות נבלה. וזוה יש קצת תנחומין להענייה המבויישת שתשאיר עמו לעולם, פן יביישנה איש אחר בדבר הרע שאירע לה ופקודי ה' ישרים משמחי לב.

מראה מקומות עיין מצוה הקדומת.

מצוה תקנט

לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה (ל"ח של"ב)

הזהיר הקב"ה שלא ישא בת ישראל מי שנפסדו לו כלי המשגל עד שאינו ראוי להוליד, שנאמר (דברים כ"ג ב') לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.

משרשי המצוה כי רצה הא-ל ב"ה לשבת את הארץ, וזה כיון שאינו ראוי להוליד לא יתקיים בו רצון הבורא, ואשה

משנה הלכות

ומיהו לענין מלקות אפשר דאין לוקין אותו, ועיין א"ע סי' י"ט. רצתה היא להתגרש מותרת^א. ואינו חייב בקנס עד שיבא עליה כדרכה ובעדים ואין צריך התראה^ב. באו עליה עשרה בני אדם שלא כדרכה, למי שתרצה לינשא חייב האיש הזה לישא אותה ואסור לגרשה^ג. ויש להסתפק אם גירשה בעל כרחה או נתרצית ואחר כך רוצה בשני מהעשרה בני אדם אם חייב לישא אותה. קטן פטור מקנס וחייב לישא כשיגדל, אנדרוגינוס שאנס ספק אי חייב בקנס ואין מוציאין מספק, עבד שאנס חייב בקנס ואסור לישאנה^ד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן שאסור לגרש אנוסחה.

תקנט) גדרי האיסור. פצוע דכא הוא כל שנפצעו הביצים שלו, וכרות שפכה שנכרת הגיד שלו^א, והני מילי שנעשו בידי אדם^ב. ובג' אברים אפשר שיפסל הזכר בגיד, ובביצים, ובשכילים שבהם נתבשל שכבת זרע, וכיון שנפצע אחד מאלו הג' בידי אדם נפסל מלבא לקהל, ואסור בכח ישראל, ואם היה נשוי אשה אפילו יש לו בנים ממנה חייב לגרשה^ג.

נשים שמותר בהן. ומותר בגיורת ומשותרת ואפילו כהן שהוא פצ"ד מותר בגיורת ומשותרת ונתינה ובכל אחד מהספקות^ד. דעת קצת פוסקים דכהן פצ"ד מותר

י) מצ"ת (יא) ע"י אה"ע שם ס"ב (יב) ר"מ שם ה"ת (יג) ירושלמי מוכח במצ"ת (יד) נגרת חזקת. תקנט. (א) ר"מ פמ"ו מהל' איסורי ביאה ה"ג אה"ע סי' ה' ס"ב (ב) ר"מ שם ה"מ אה"ע שם ס"י. (ג) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם ס"ב ועיין חשוך ותם סופר סי' י"ט שר"ת משנה הלכות ה"ג סי' כ"ב ח"ד קס"ו. (ד) ר"מ שם

י) מצ"ת (יא) ע"י אה"ע שם ס"ב (יב) ר"מ שם ה"ת (יג) ירושלמי מוכח במצ"ת (יד) נגרת חזקת. תקנט. (א) ר"מ פמ"ו מהל' איסורי ביאה ה"ג אה"ע סי' ה' ס"ב (ב) ר"מ שם ה"מ אה"ע שם ס"י. (ג) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם ס"ב ועיין חשוך ותם סופר סי' י"ט שר"ת משנה הלכות ה"ג סי' כ"ב ח"ד קס"ו. (ד) ר"מ שם

זו אף שלא מפקדה מכל מקום תוכל לינשא לאיש אשר יוכל לבנות בית ולהוליד, ואם תנשא לו תפסיד ויהיו הנשואין לבטלה. גם כי רצה השם ב"ה להרחיק מעם קדשו כל מין השחתת זרע וכלי הזרע ולעשות פעולה שלא להוליד בשום צד ואופן. וידוע שהמלכים מסרסים הזכרים למנותם שומרי הנשים, ויש מן הזכרים הפחותים אשר רוצים שלא להוליד ומפסידים איברי הזרע, והזהירה התורה כי כל מיני סירוס בידי אדם והשחתת כלי זרע אסור לבא בקהל ה', וירחקו מאד מזה בידעם שיתרחקו אותם מקהל, ובוזה החילוק בין סרוס בידי אדם לירי שמים. זולת שקרוב הדבר שתזנה האשה תחתיו בהיותו אינו ראוי לתשמיש, ואפילו אמרה רוצה אני בו אין שומעין לה.

יבמות פ"ח, ר"ט פס"ו מא"ב, שה"ט ד"ת ש"פ, פס"ג ק"יח ק"ט"ט מנה אותם לשני לאות, פס"ק ס"י רצ"ו רצ"ח, אה"ע ס"י ה'.

משנה הלכות

בגרושה וחללה^ה ויש חולקים^י, ויש מתירין אפילו במזורת^י.
 בידי שמים. פצוע דכא בידי שמים כגון שנולד כן, הרי זה מותר, ואם בא לו על ידי חולי מחלוקת הפוסקים בזה^ה, ובירושלמי^י מחלק בין ביצה של ימין לשל שמאל, ויש להזהיר להרופאים שעושין נתוח שיחטכו ביצה השמאלית אם אפשר (עיין משנה הלכות כתובות ע"א). שאר פרטים. דעת הברכ"י דגם אם סרסה אשה בידי אדם הרי היא פצ"ד ואסורה לבא בקהל והבא עליה לשם אישות לוקה וחלקו עליו האחרונים^י. עבד ג"כ שייך בו פצ"ד, אנדרוגינוס פצ"ד ספק ואין לוקין עליו^א. נכרי פצ"ד אסור בבת ישראל מן התורה, ואם בא עליה האשה לוקה^ב. גוי פצ"ד שנתגייר אסור בבת ישראל ולא אמרינן כקטן שנולד דמי ונעשה בידי שמים^ג, כהן פצ"ד אינו בקדושתו דוקא לענין הזווג אבל לשאר דברים הרי הוא ככהונתו ואוכל בתרומה, ואסור לטמא למתים^ד. ספק פצ"ד נחלקו הפוסקים אי אסור בקהל, עיין אוצר הפוסקים מזה. נחתך הגיד למעלה מעטרה בשפוע כקולמוס כשר, ניקבה עטרה וכשיראה קרי יוצאת ע"י הנקב פסול. נסתם הנקב חזר להכשרו^ה. חזרה הסתימה ונסתרה בידי שמים נסתפק ביד דוד אם הוה כפצ"ד בידי שמים וכשר. פצ"ד שקידש בת ישראל כביאה יש להסתפק אי מקודשת כיון דהוי ביאת איסור ונראה דמקודשת כחייבי לאוין וחייב לגרשה. ונוהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים.

היא אה"ע שם ס"א. (ה) ח"ט אה"ע שם ס"ק א'. (ו) כ"ש שם ס"ק א'. (ז) רמ"א שם. (ח) אה"ע שם ס"י ועיין ב"ח ועי' שרית משנה הלכות ח"ד ס"י קס"ו. (ט) רובא בתום יבמות ע"ה ע"א ר"ה שאין לו, עיין בקמץ מצ"ה. (י) מצ"ח בקמץ מצ"ה. (יא) מצ"ח. (יב) ועי' מצ"ח. (יג) עיין ח"ט אה"ע שם ס"ק א'. (יד) עי' שרית משנה הלכות ח"ג ס"י כ"א כ"ב ח"ד ס"י קס"ו. (טו) ר"ט שם ח"ד ה' אה"ע שם ס"ג.

מצוה תקס

לא יבא ממזר בקהל ה' (ל"ח של"ג)

הזהיר הקדוש ברוך הוא שלא ישא ממזר בת ישראל הכשרה, שנאמר (דברים כ"ג ג') לא יבא ממזר בקהל ה'. משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל אל תקרא ממזר אלא מום זר, שכיון שבא מטיפה רעה חייבי כריתות ומיתות ב"ד תקנתו והרכבתו רעה הוא, כי טבע האדם צפון בבנו וחטאו יסכול, ולכן צוה הא-ל ב"ה להרחיקו מזרע הקודש, והתירו לו לישא בת מינו או ישא שפחה למהר את זרעו (חינוך ומצ"ד). ואני אדון בקרקע שאם מפני מעם זה שמבע האב צפון, תקשה והלא האב גופיה מותר בקהל וכן אמו והבנים שיוולדו עוד בהיתר גם כן יהיו מותרים, ואיך יהיה הפרי חמור מהעיקר.

משנה הלכות

נשתכח שם הממזרות מהם ולא יחיו עוד, ולכן כתבה התורה גם דור עשירי, והבן.

שאר דיני ממזר. אשת איש שנתעברה כאמבטי או באופן שלא ע"י ביאת איש, אפילו קלטה זרע מאיסורי ערוה אין הולד ממזר, ומיהו אסור להזריע אשה באופן זה"ל. אשה שבעלה במדינת הים ושהה יותר משנים עשר חדש וילדה אחר שנים עשר חדש הולד ממזר, ודעת רבינו בה"ג שאינו בחזקת ממזר דחיישינן שמא בא ע"י שם, ועכ"פ הוה ספק ממזר, ואם ניכר בה פריצות ממזר ודאי הוא. ממזר שנשא ישראלית או להיפך כיון שבעל אחר הקידושין לוקה (ועיין משנה הלכות ח"ג סי' קמ"ט), וממזר מותר בגרים והבנים ממזרים, ויכול לטהר בניו שישא שפחה

תקס) גדר ממזר ודינו. איהו ממזר, זה בהא מאחת מכל העריות, בין מחייבי כריתות ובין מחייבי מיתות ב"ד, חוץ מהבא על הנדה שאע"פ שהולד פגום אינו ממזר אפילו מדרבנן. (ופגום פירושו המפרשים דלא פגום לכהונה אלא שפגום ומקולקל בטבעו ואין משפחתו מיוחסת וראוי להרחיק ממנו למיחוס). וממזר אחד זכרים ואחד נקבות אסורים לבא בקהל לעולם. ויש לדייק דבעמון ומואב כתיב לא יבא עד עולם, ובממזר כתיב גם דור עשירי ולא כתיב עד עולם אף דאיסורו לעולם הוא, ופירשתי במקום אחר דקיי"ל ממזר דלא ידוע לא חי, וקיי"ל דעד דור עשירי מדכרי משפחתו וכדאמרו גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפי, נמצא דלאחר דור עשירי

תקס. (א) ר"מ פ"ו מהל' איסורי ביאה היא אה"ע סי' ר ס י"ג. (ב) עיין אה"ע שם בב"ש ס"ק פ"ו ועי' ח"י משנה הלכות יבמות הל' עריות סי' ע"ד תורת משנה הלכות ח"ז סי' ר"א-ר"ג. (ג) ר"מ שם אה"ע שם ס"א. (ד) עי' ח"י משנה הלכות יבמות הל' עריות סי' ע"ג. (ה) עיין בח"מ אה"ע סי' א' סק"ח ובב"ש שם ס"ק י' ועי' ש"ח משנה הלכות ח"ד סי' ק"ד י"ג ק"ס. (ו) ר"מ שם אה"ע סי' ר ס"ד. (ז) ר"מ שם ח"ז ח' אה"ע שם. סכ"ב.

מצות המלך

ולולא דכריהם הקדושים נראה עוד לפי שאמרו רז"ל אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל, והבא על הערוה והוליד ממנה ממזר דוחה רגלי השכינה מישראל, ולכן צותה התורה שלא לבא בקהל ישראל ושלא ירבה פסולים כמותו ומיהו כבת מינו או בשפחה מותר שהני ממילא פסולים הם ויבא הפסול ויזדווג עם הפסול, אבל לא יתערב בקהל הכשרים ומיוחסים לה'.

יבמות פ"ט ע"ה קדושין פ"ח, ר"ס פס"ז מא"ב, פ"ה ל"ג שניד, פ"ג לאין ק"ו, פ"ק סי' רצ"ה, אה"ע סי' ד'.

מצוה תקסא

לא יבא עמון ומואב בקהל ה' (ל"ת של"ד)

הזהיר הקב"ה שלא נתחתן בזכרי עמון ומואב לעולם ואפילו לאחר שיתגיירו, שנאמר (דברים כ"ג ו') לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'.

משנה הלכות

אמתלא לדבריו נאמן^ב. ועיין בה"ג הל' עריות ותוס' קדושין (ובספרי שו"ת ח"ב סי' כ"א) וא"ע סי' ד'. הולד מאשה פנויה ואומרת לכשר נבעלתי הולד כשר אף דהוה פגום^ג. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקסא) גרדי הלאו. כל זכר מזרע עמון ומואב אסורים לבא בקהל ישראל הם ובניהם עד עולם, ואפילו נתגיירו וקבלו עליהם תורת ה' אסורים לבא בקהל, אבל נקבותיהם מותרות לבא בקהל מיד אחר שנתגיירו, ודבר זה גזירת הכתוב הוא עמוני ולא עמונית^א. ספק עמוני נסתפקו האחרונים^ב אי מותרין כספק ממזר או

וישחרר הבנים^ג.

ממזר ספק ומד"ס. ספק ממזר כגון הבא על ספק אשת איש, וולד הנמצא בשוק, ואשה פנויה שילדה ולא אמרה ממי נתעברה, או שאמרה מפלוני נתין או ממזר, מן התורה מותרין לבא בקהל, וחכמים עשו מעלה ביוחסין בכל הספקות ואסורין לבא בקהל ואסורים בממזרים ובספק ממזרים^ב. ממזר מד"ס מותר בממזר מד"ס^ג.

נאמנות. נאמן האב לומר זה בני ממזר, או בן גרושה או בן חלוצה^א, ודוקא שלא הוחזק עדיין בכשרות על פי האב, ואם הוחזק אינו נאמן, ואם אמר עליו ממזר וחזר ונתן

(ח) ר"מ שם היג אה"ע שם סי' כ"ב ועי' ח' משנה הלכות יבמות הל' עריות סי' מ"ב. (ט) ר"מ שם הכ"א כ"ב כ"ג כ"ד אה"ע שם סל"ו. (י) אה"ע שם סמ"ו. (יא) ר"מ שם הפ"ו אה"ע שם סכ"ב. (יב) רמ"א שם. (יג) ר"מ שם פ"ח הי"ג י"ד מ"ו אה"ע סי' ו' סי' י"ח. תקסא. (א) ר"מ פ"ב מהל' איסורי ביאה הי"ח אה"ע סי' ד' סי' כ"ב. (ב) שער המלך פמ"ו מהל' איסורי ביאה הכ"א הובא בפ"ח אה"ע שם ס"ק ז', ואבני מלואים סי' ד' ס"ק כ"ו.

סדר מצות היום

שנא

משרשי המצוה מה שמפורש בפרשה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים כדרך נצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך, שתי מדות של אכזריות גדולה. ומכאן אמרו רז"ל גדולה לגימא שהרי שתי משפחות גדולות נתרחקו מעם ישראל על דבר אשר לא קדמו בלחם ובמים, לא כן מלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ומים, והודיענו הכתוב גדול מעלת גמילות חסדים והרחקת מדת ההיפוך שהראו רשעים ואכזריותם לבני אחי אביהם, קהל גדול עייפי הדרך העוברים בנכולם ולא יצאו להקדימם אפילו בפת לחם וחמת מים, ולא עוד אלא ששכרו את בלעם לקללם. ולכן קבלו שלהם ונתרחקו לעולם מהם, ושאר כל האומות מותרין מיד לכשיתגידו, אבל רשעים כאלו אין ראויים להתערב בעם קודש לעולם.

יבמות ע"ז קדושין ע"ד ברכות כ"ח ד"ה פ"ד, ר"מ פ"ב מא"ב פ"ה פ"ג, ספ"ג לאוין ק"ג ק"ד ומנאם דשני לאוין, וכן הרמב"ן ד"ל, יראים ר"ב, אה"ע ס' ד'.

משנה הלכות

מצר"י. גר מצרי שנשא כותית עמונית הבן עמוני, והבת מותרת, ויש גורסין הבת מצרית". גר מצרי שנשא גיורת עמונית הולד מצרי ואסור עד דור שלישי". גר עמוני שנשא שפחה הולדות משחררם ומותרין לבא בקהל, כן נראה ל"י.

בזה"ז. ועכשיו שבא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו, ועירב את האומות זה עם זה (לכד מאחינו בני ישראל שלא נתערבו שהם מצויינים במילה ובתורה הק') עמוני ומואבי שנתגידו מותרין לבא בקהל דכל דפרוש מרובא קפריש ואנו תולין שהוא מן הרוב". והיראים כתב במצוה ר"ב דמואב לא נתבלבל ע"י סנחריב

אסורין, ולפענ"ד נראה דספק מותר, דאי ספק אסור יאסרו כל האומות שמא עמוני הוא, ויש לומר דאולינן בתר רובא. גר עמוני או מואבי שבא על בת ישראל לוקה, ולדעת הרמב"ם בקדושין דוקא ולדעת הרמב"ן אפילו בלא קדושין.

ולד עמוני וא' משאר אומות. גר עמוני מותר בנתינה ובגיורת ובשפחה, והולד הולך אחר הפגום שבשניהם. כיצד, נשא אשה גיורת מצרית, הולד אם הוא זכר דינו כעמון ואסור לעולם, ואם היא נקבה דינה כמצרית, ובאומות העולם הולך הולך אחר הזכר כיצד עמוני שנשא מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד

(ג) ע"י חדושי משנה הלכות קדושין ס' ה' שרית משנה הלכות ח"ז ס' ק'. (ד) ר"מ שם פמ"ז ה"ב וע"י מ"ט שם בשם חשוכה הרמב"ם. (ה) עיי"ש במ"מ. (ו) מצ"ת. (ז) ר"מ שם פ"ב הכ"א אה"ע שם ס"ז. (ח) אה"ע שם ברמ"א. (ט) ר"מ שם אה"ע שם ס"ח. (י) ע"י שרית משנה הלכות ח"ז ס' כ"א. (יא) ר"מ שם הכ"ה אה"ע שם ס"י.

מצות המלך

מצוה תקסב

לא תדרוש בשלומם (ל"ח של"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לדרוש שלום עמו ומואב לעולם, שנאמר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם.

משרשי המצוה מאחר ששאר האומות, אפילו המצרים ששעבדו את ישראל בעבודת הפרך ד' מאות שנה עד שריחם עלינו ה' אלוקינו והוציאנו משם ביד חזקה, מכל מקום לא נתרחקו רק ג' דורות והני נתרחקו לעולם מלהתחתן בם, אבל נשלים עמהם ובצאת למלחמה עליהם נקרא להם לשלום, הזהירנו הא-ל ב"ה שלא לדרוש שלומם וטובתם כל

משנה הלכות

עניני גמילת חסדים, ואפילו גיירו ונעשו גרי צדק אסור לדרוש שלומם וטובתם (מנ"ח), וצ"ע.

נקבות. עוד כתב המנ"ח דלאו דלא תדרוש עובר גם בנקבות, ופלא שלא זכר השר דמבואר ביראים מצוה רצ"ו שלא ידרשו שלום בני עמון ומואב הזכרים. וכתב זכרים ולא נקבות. גם החינוך שם כתב ואיסור זה נהג בזכרים שהם בני מלחמה בזמן שהיו ישראל על אדמתן שהיו נלחמים עם עמון ומואב שהם באיסור זה מהשלים עמהם, וצ"ע ג.

להחזיר להם טובתם. עוד כתב הרא"מ נ"ל דאמר הכתוב שלא תקדים להם שלום וטובה, אבל אם עשו עמך טובה אתה רשאי לגמול להם ולדרוש להם שלום בתשלומין, שזה אינו נקרא דרישת שלום אלא תשלום שלום, וראיה מדרד כתיב וימת מלך בני עמון וימלוך חנון בנו תחתיו ויאמר דוד איך אעשה חסד עם בני עמון עם חנון בנו

כדאמרינן במגילה אמרו ליה לאחשורוש זיל לגבי מואב דלא גלו דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי עמד טעמו בו וריחו לא נמר, ועיין תוס' מגילה י"ב ב' ור"ש סוף ידים. ונוהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים אם נכירם.

תקסב) גרדי הלאו. אסור להשלים עם עמון ומואב ולדרוש בשלומם כל הימים, בין שהוא כשעת מלחמה שנצטוינו כשנצר על העיר שנשאל קודם המלחמה מאנשיהם שישלימו אתנו אם ירצו, ולעמון ומואב אסור לשאול לשלום, וכין בשאר אופני. ובספרי לפי שנאמר וקראת אליה לשלום יכול עמון ומואב כן ת"ל לא תדרוש שלומם, לפי שנאמר עמך ישב בטוב לו לא תננו, יכול עמון ומואב כן ת"ל וטובתם, ואף על פי שאין שואלים בשלומם אם הקדימו והשלימו מקבלין אותם. ואסור לעשות עמהם שום חסד כגון ביקור חולים, ולווית המת ושאר

חימים לעולם. ובספרי ר"ש אומר מצרים הללו טבעו ישראל בים ואדומים הם קדמו את ישראל בחרב לא אסרם הכתוב אלא ג' רורות, עמון ומואב שנמלו עצה להחטיא את ישראל אסרם הכתוב איסור לעולם, ללמדך שהמחטיא האדם קשה לן מן ההורגו וכו', שהמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא. ואמר כל ימך לעולם, כלומר ימי חיך תלויים בזה שלא תדרוש שלמם כדי שלא תלמוד ממעשיהם, ולא נאסרו הנשים מפני שדרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, ואיש נותן שכר ולא האשה. ובמדרש ר' נחמ"י וכי צדיקין היו לכך, והלא היה להם הבאר והמן והשליו וענני כבוד, אמר ר' אליעזר דרך ארץ הוא הבא מן הדרך מקרימין לו מאכל ומשתה.

ספרי, רמב"ם פ"י סמל"ט, פת"ם ל"ח נ"ה, ספ"ג לאוין רכ"ה, יראים רצ"ו.

מצוה תקסג

לא תתעב אדומי (ל"ח של"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להרחיק זרע עשו לאחרי שנכנסו לברית הדת ונתגייירו, שנאמר (דברים כ"ג ח') לא תתעב אדומי כי אחיך הוא.

משורשי המצוה מה שביאר הכתוב כי אחיך הוא, שהרי אח עשו ליעקב וכשחזר בתשובה תקבלהו, ולפי שהזהירה

משנה הלכות

תקסג) דיני חיתון באדומי וחשבון הדורות. כל הגוים כולם כשיתגייירו ויקבלו עליהם כל המצות שכתורה, וכן העבדים כשישתחררו הרי הן כישאל לכל דבר, שנאמר הקהל חקה אחת יהיה לכם, ומותרין להכנס בקהל ה' מיד, (חוץ מענין שררה וקצת ענינין שאין מעמידין מהם) ומותר לישא הגר ישראלית והמשוחררת או להיפוך, חוץ מר' עממין והם עמון ומואב המבוארים במצות

כאשר עשה אביו ואמו עמי חסד, וישלח דוד לנחמו, והביאו הסמ"ג והגמ"י, אבל הכ"מ פ"ו ממלכים תמה עליו ממה שמבואר במדרש פינחס פ' כ"ח דרוד חטא בזה ששלח לנחם את חנון אמר הקב"ה אני אמרתי לא תדרוש שלומם וגו' ואתה עברת על דברי ע"כ, ע"ש. ונוהג בזכרים, ובזמן הזה בלבל סנחריב מלך אשור כל העולם, ולדעת היראים מואב עדיין במקומם עומדים ע"ל מצוה תקס"א.

מצות המלך

התורה להרחיק את עמון ומואב בתכלית הריחוק לעולם צוה הקב"ה שלא נלמוד ק"ו לבני עשו מבני עמון ומואב שלא עשו שום מעשה רעה לישראל בפועל אלא בשלילות, ופעם אחת שלא קדמו נאסרו לעולם בקהל ישראל, ק"ו לעשו שצער את יעקב ובניו אחריו בני יעקב, כמה צער וצרות סבלנו מהם ועדיין לא עברנו, על אחת כמה וכמה להרחיקם לעולם, בא הציווי שלא להרחיקם כי לא מחשבותיו מחשבותינו ולא ידח ממנו נדח. והרכה שעשו לנו היה בשביל גזירתו ית"ש בברכה שברכו אבינו יצחק והיה כאשר תרד ופרקת, ואלולי שהקל קול יעקב לא היו ידי עשו, ועל דרך שאמרו אעמיד אליכם מלך קשה. אלא שמגלגלן זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב. מ"ם כיון שיש להם קורבה מחמת אחוות אביהם הראשון אם רוצים להתקרב ולהתגייר לא תתעב.

יבמות ע"ז קדושין ע"ת ר"ם פ"ב מא"ב פ"ה ל"ח ל"ח ג"ח, ס"ג לאין קפ"ז קפ"ו, יראים ס' ר"ג ר"ד, אה"ע ס' ד'.

משנה הלכות

גדרי הלאו. והמונע מהם מלהתחתן כדור שלישי מכת איסור שבו שהצר לישראל וכדומה עובר בלאו זה ואין לוקין עליו, ומיהו אין מצוה להתחתן במ לבני ישראל המיוחסין ח"י. בזה"ו. ובזמן הזה שעלה סנחריב ובלבל העולם כולו, גם הם מותרים אכל היראים מצוה ר"ד כתב וז"ל וספק בידי אם יותרו אדומים מבלבולו של סנחריב די"ל שלא נתבלבל מדאמר בע"ז פ"ק א"ל אנטונינוס לרבי אחינא לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב אדום וכל מלכיה וכל שריה וכו' אלמא לא נתבלבל, וי"ל שהבלבול אינו מועיל בזרע המלכים שהן מוכרין מתוך חשיבתן מי הם ומי תולדותם ומיהיכן

הקודמות, ואדום ומצרים*. אדומי אחד זכר ואחד נקבה שנתגיירו, דור ראשון ודור שני כלומר בנו ובן בנו אסורין לבא בקהל ישראל, ודור שלישי מותר לבא בקהל שנאמר בנים אשר יולדו להם*. אדומי שנשא אדומית ונתגיירו בעודה מעוברת הולד שני, שנאמר אשר יולדו, הכתוב תלאן בלידה. אדומי שלישי שנשא מצרית ראשונה הולד שני וכן לעולם הולד הולך אחר הפגום, וכל שאינו שלישי לאב ולאם שניהם אסורים לבא בקהל. גר עמוני שנשא אדומית הולד עמוני, ואם זכר אסור לבא בקהל, ואם נקבה אסורה עד דור שלישי. גר אדומי שנשא אדומית עובר בלאו הבא מכלל עשה.

חקמני. (א) ר"ם פ"ב מהל' איסורי ביאה הי"ז אה"ע ס' ר' ס"ב. (ב) ר"ם שם הי"ט אה"ע שם ס"ג.

(ג) ר"ם שם הי"ב אה"ע שם ס"ד. (ד) ר"ם שם אה"ע שם ס"ז. (ה) ר"ם שם הכ"א אה"ע שם ס"ז. (ו) חזקת מצוה תקס"ד. (ז) ר"ם שם הכ"ה אה"ע שם ס"ז.

מצוה תקסד

לא תתעב מצרי (ל"ח של"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להרחיק המצרי מהתחתן עמו בדור השלישי, שנאמר (דברים כ"ג ח') לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו.

משרשי המצוה גילתה התורה בפרשה כי גר היית בארצו, ואף על פי שזרקו הזכרים שלכם ליאור היו לכם אכסניא בשעת הדחק, ולא תלמוד ק"ו מעמון ומואב כמו שכתבתי במצוה הקודמת. מכל מקום לא הותרו מיר אלא לאחר ג' דורות אחר שיסוד מהם קצת זוהמתם ויקבלו קצת עונשם הראוי להם. וכתב החינוך ואל תשמע מדברינו שנהיה מצויים להתחתן עם האדומים והמצרים אחר ג' דורות, שאין כוונת הכתוב לצוותינו להתחתן עמם חלילה, והמשפחות המיוחסות שבישראל לא ירדו ממעלתן להתחתן עמם, אבל ימנענו הכתוב מהרחיק

משנה הלכות

הפגום שבשניהם, לפיכך גר עמוני שנשא גיורת מצרית הולד אם הוא זכר הרי הוא עמון, ואסור לעולם בקהל, ואם היא נקבה דינה כמצרית עד דור שלישי, וגר מצרי שנשא כותית עמונית הבן עמוני והבת מותרת וי"א הבת מצרית. גר מצרי שנשא גיורת עמונית, הולד מצרי. כללו של דבר אם נתגיירו לעולם הולד הולך אחר הפגום ומי שאינו רוצה להתחתן עם מצרי בדור שלישי מפני איסור עובר בלאו, ומיהו אינו מחויב להתחתן בהם וכמו שנתבאר בטעמי המצוה.

בזה"ל. והאידיגא שבא סנתריב ובלבל כל האומות נחלקו הראשונים ז"ל אי מצרים בכלל, דעת רבינו בה"ג והרא"ש מצרי באיסור עומד שנתן להם הכתוב

באו, ע"כ. ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' מ"ו נסתפק בזה מדעת עצמו ופסק להחמיר, ופלא שלא הרגיש בדברי היראים. וישראל בני מלכים הם ולא יתבללו לעולם וניכרים הם.

תקסד) דיני חיתון במצרי. גר מצרי, אחד זכר ואחד נקבה, אסורים לבא בקהל ישראל אחר שנתגיירו הוא ובניהם עד דור שלישי, והמתחתן בהם קודם זמן הזה עובר בעשה הבא מכלל לאו וי"א בלאו הבא מכלל עשה^א. ומצרית מעוברת שנתגיירה בנה מצרי שני^ב.

ולד מהם ושאר אומות. עמוני קודם שנתגייר שנשא אשה מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד מצרי, ואם יתגיירו הולד הולך אחר

תקסד. (א) ר"מ פ"ב טהל' אימורי ביאה הי"מ אה"ע סי' ר' ס"ג סמ"ג. (ב) ר"מ שם הי"כ אה"ע שם ס"ד. (ג) ר"מ שם הכ"א אה"ע שם ס"ו. (ד) אה"ע שם ברמ"א. (ה) ר"מ שם אה"ע שם ס"ח. (ו) חינוך. (ז) טור.

מצות המלך

חיתונם במענת איסור, ויודיענו שאין בהם איסור כלל במי שירצה להתחתן בהם, ושפתים ישק.

טראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקסה

שלא יבא ממא לתוך המחנה (ל"ה של"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יבנס כל ממא תוך מחנה לוייה, ולדורות להר הכית, שנאמר (דברים כ"ג י"א) כי יהיה בך איש אשר לא מהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה.

משרשי המצוה כדי שלא לממא מקום המקדש ולגרש משם הקדושה, שגבולות חלק הקב"ה בעולמו ואין כח בקדושה לחול אלא כשפנה משם הטומאה, ועל דרך שאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ומה שנאמר השוכן אתם בתוך מומאותם ביארנו במקום אחר דהתם בצבור מיירי, וטומאה

משנה הלכות

לשון לפסול את עצמך, והיל"ל נאמן אתה על עצמך ואי אתה נאמן על בניך, ולהג"ל י"ל דבאמת הוא פוסל עצמו בזה שהוא גר מצרי ופוסל בניו, ואינו נאמן, והבן כי קצתו כי הוא דבר חדש ונכון בס"ד.

תקסה) טומאות האסורות במחנה לוייה ודיניהם.

אדם טמא שנטמא על ידי שיצא ממנו טומאה מגופו, כבעל קרי חב וזכה, נדה ויולדת, מצורע, אסורים לבא למחנה לוייה, והוא הר הכית בירושלים, אבל הטמאים בטומאת מגע מותרין ליכנס להר הכית מן התורה. ובכלל בעל קרי הם איש ואשה ששמשו והוציאו זרע טמאים הם, וגם האשה טמאה כרואה ולא כנוגעת, וכן האשה שפלטה שכבת

קצבה לשוב אחר מ' שנה, ודעת הרמב"ם" דגם המצרים הותרו, ואפשר דהוה ספק מצרי.

ביאור דברי התוס' יבמות מ"ז. ההנה התוס' יבמות מ"ז הקשו

כהאי גיורא שאמר נתגירתי ביני ובין עצמי. ואמר ר"י נאמן אתה לפסול את בניך. והקשו התוס' מאי נ"מ הא נכרי ועבד שבא על בת ישראל הולד כשר, ומאי נ"מ בהימנותיה ומאי פסול בכנים איכא, והראשונים ז"ל האריכו, ובחידושי כתבתי ד"ל דנ"מ אי האי גיורא היה מצרי או אדומי או עמוני או מואבי, ואמר גיירתי ביני ובין עצמי, נמצא הולד הולך אחר הפסול ופוסל ממש בניו, ואתי שפיר נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך, וניחא נמי

(ה) שם הכ"ה. (ט) ע"א ד"ה נאמן אתה. תקסה. (א) ר"מ פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"כ ג'. (ב) שם פ"ה

דחיה היא בצבור. כלומר שהטומאה נדחית מפני הקדושה בצבור ואזלה לה הטומאה, ויש מקום לקדושה לחול. אבל ביחיד שנכנס בטומאה בכרת כיון שרוצה לדחוק הקדושה ולהכריתה ממקומה בטומאתו, ונענש מדה כנגד מדה שימיו נכרתים ר"ל. ובזהוהר כתיב מלין אלין גלי שלמה מלכא בספרא דאשמראי מלכא, ואשכחנא ביה אלף וארבע מאות וחמשים מיני מסאכא (טומאה) דמסכתא בהו בר נשא וכו', וויי לבני נשא דכלהו אטומין ויתומין עיינין ולא ידעין וכו' (זוהר אחרי מות).

מפנים ס"ח כלים פ"א מדות פ"ג, ר"ט פ"ג מביאת המקדש ופ"ז מבית הבחירה, סה"ט ל"ח ע"ח, ספ"ג כ"לז בלאוין ד"ש.

מצוה תקסו

ויד תהיה לך מחוץ למחנה (מ"ע רכ"ח)

צוה הקב"ה לתקן ולייחד לחיילותינו מקום קבוע לעשות משנה הלכות

ה"ד, א"א מפורש בתוספתא אימתי בזמן שנתגייר כשהוא מהול, אבל מל ואח"כ ראה תולין לו כל זמן שמצטער, והכ"מ כתב שם שגם דעת הרמב"ם כן. ועיין ר"ש זבים הג"ל ד"ה אינו, וברא"ש גזיר הג"ל, ועיין לעיל מצוה (שס"ג).

שאר דינים. טמא מת ואפילו מת עצמו מותר ליכנס במחנה לוייה שהוא הר הבית, שהרי משה הכניס עצמות יוסף עמו במחיצתו. ונוהגת מצוה זו בכל זמן בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה אם נכנס טמא בהר הבית בין איש ובין אשה עובר בלאו זה ובזמן הבית לוקה.

תקסו) גדר המצוה. מצוה עשה לתקן מקום מיוחד מחוץ למחנה להפנות בו אנשי המחנה כדי שיהיה המחנה נקי, ואף לקטנים צריך לתקן.

זרע תוך ג' ימים הו"ל כרואה והוה טומאה מגופה. המשמש אשה ולא הוציא ש"ז טהור וכן האשה טהורה עד שיוציא האיש, ועיין מל"מ פ"ג מביאת מקדש ובחדושי הארכת מדברי הרמב"ם פ"ה מה' אבות הטומאה שכתב מפורש דשניהם טהורים עד שיוציא, ועי' איגרות משה אה"ע סי' ע"ב, וע"ל מצוה ק"פ.

עכו"ם אם מטמא בקרי. עכו"ם אינו מטמא בקרי, ובשורת דוכב משרים ח"א סי' קל"ו נסתפק בעכו"ם שמל ולא טבל אם יהיה עליו טומאת זיבה, ובחדושי הקשיתי להגאון שליט"א והבאתי מתוספתא זבים פ"ב ה"ד וגמ' נזיר ס"ו גר שנתגייר מטמא מיד בזיבה, כמה דברים אמורין בזמן שנתגייר מהול, וכן כתב הראב"ד בפ"ב ממחוטרי כפרה

מהל אבות הטומאה ה"ט. ג) שם ה"א. ד) שם ה"י. ה) ה"ג. ו) עי' שרת משנה הלכות ח"ד סי' קע"ב. ז) ר"מ הל' ביאת מקדש שם ה"ד. ח) תקסו. א) ר"מ פ"ו מהל מלכים ה"ד. ב) מצ"ת.

מצות המלך

צרכיהם מחוץ למחנה, שנאמר (דברים כ"ג י"ג) ויד תהיה לך מחוץ למחנה.

משרשי המצוה מה שגילתה התורה כי ה' אלקים מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ומאחר שנפשותן של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי נפש וכל הירא מעבירות שבידו כבר חזר והלך לו לשוב אל הבית, ונשארו המובים והצדיקים שבהם אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מביאה לידי רוח הקודש, והצוואה שהיא מומאת הנוף ירחקו ממנה. גם כי כשהארם מסך רגליו מגלה את בשרו פניו של מטה ונראה בו הערוה ובשר התחתון, ואסור לומר דבר קדושה נגד הערוה, ולכן לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

ספרי ר"ט פ"ו סמ"ט, פ"ה ס"ג קצ"ב קצ"ג, ספ"ג עשן ק"ט, יראים רצ"ד.

משנה הלכות

בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו, ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול, וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה, ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק, עכ"ל. ויש לעיין קצת אם בשעת המלחמה שתקנו מקום היה להם מחיצות לכל אדם שיפנה, רגם זה הוא מדיני בית הכסא שיסגור בדלת בעדו ולא ישבו שני אנשים ביחד, ואולי רק על המקום הקפידו, כמ"ש בספרי ויד מקום. (עיין מצ' תקס"ו) ולא יפנה בעמידה שלא יחלוש גופו, ומגלה מלאחוריו טפח ומלפניו טפחיים דלקילות מי רגלים צריך יתרה, ואל ידחוק עצמו הרבה שלא ינתק שיני הכרכשתא, ולא ישב במהירות ובחזק

ולשון ספרי אין יד אלא מקום שנאמר והנה מציב לו יד וגוי ויצאת שמה חוץ ולא בעמידה, וגירסת הגר"א ולא במחנה, ולקמן והיה בשבתך חוץ גרם בישיבה ולא בעמידה. וגירסא זו נכונה מאד. ותקן זה כתבה תורה משום והיה מחנך קדוש.

דיני צניעות. וז"ל הרמב"ם כפ"ה מדעות, צניעות גדולה נוהגים ת"ח בעצמן, לא יתבוז ולא יגלו ראשן ולא גופן, ואפילו בשעה שיכנסו לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב, ולא יקנח בימן, ויתרחק מכל אדם, ויכנס לחדר לפניו מן החדר מערה לפניו מן המערה ונפנה, ואם נפנה אתורי הגדר יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש, ואם נפנה

מצוה תקסז

ויתר תהיה לך על אונך (מ"ע רכ"ט)

צוה הקב"ה להיות לכל אחד מהחיילים הישראלים יתר לחפור
בו מקום לפנות שם ולכסותו, שנאמר (דברים כ"ג י"ד)
ויתר תהיה לך על אונך.

משרשי המצוה כתבנו קצת במצוה הקודמת, תקחנו משם.
צוה הקב"ה שנאותו מקום הפנוי גם כן לא תהיה
צואתו גלויה, אבל יכסנה באמרו ויתר תהיה לך על אונך, ר"ל
שיהיה לו יתר על כלי מלחמתו לחפור ולכסות את צואתו וזה
כבוד לשם ושמירה מהעיפוש וההפסד, ושלא יתגנו חבריו
בצואתו. הלא תראה שספק הקב"ה במדבר מוזן הנבלע באברים
כדי שלא ישקצו את מחניהם בהוצאת המותרות, ולא יצמרכו

משנה הלכות

וחפרת בה, שומע אני יהא חופר באחת
ומכסה באחת (ת"ל ישבת וכסית) ר'
ישמעאל אומר מנין שלא יהא אדם הופך
מתניו כלפי דרום (ג' הגר"א כלפי
המחנה) ת"ל וישבת וכיסת את צאתך.
ומכאן יש לפשוט מה שנסתפקתי
בקודמת דלא עשו מחיצות (עיין מצוה
תקס"ו), דמקום מחיצות הרי נפנה לכל
צד ואין צריך לדקדק. ח"ל הטור
וכשיושב יכוין שיהא פניו לדרום
ואחוריו לצפון או איפכא, אבל לא ישב
בין מזרח למערב, ומיהו דוקא שנפנה
במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות
כגון בית הכסא שבבית א"צ לדקדק, וכן
מבואר.

שאר דיני צניעות. בירושלמי. ולא
ישתין מעומד מפני
הנציצות הנחזין על רגליו שיאמרו הרי
הוא כרות שפכה ויוציאו לעז על בניו,

שמנתק השני כרכשתאי, ולא יקנח
בתרס, ולא כעשבים יבשים ולא בצרור
שקנת בה חבריו, ובגמ"י אין מקנחין
בדבר שהאש שולט בו והשתא דדשו בו
רבים שומר פתאים ה"פ. ומקנחין בשמאל
ולא בימין, ולא יקנח באצבע האמצעי
שכורך בו הרצועה. ונוהג בזמן שישאל
על אדמתן עורכין מלחמה ובזמן הזה
שיבאו ישראל במלחמה עם משיח
מלכינו.

תקסז) גודי המצוה. מצות עשה להיות
לכל אחד ואחד
מחיילי ישראל יתר תלויה עם כלי
מלחמתו, וכשיצא יחפור בה ויפנה
ויכסה צאתו, ובין שיש עמהן ארון ובין
שאין עמהן ארון כך הם עושין תמיד,
שנאמר והיה מתנך קדוש. ולשון הספרי
ויתר תהיה לך על אונך אין אונך אלא
מקום זיינך, והיה כשבתך חוץ, בשיבה,

(ו) אר"ח שם ס"פ. (ז) אר"ח שם ס"א. (ח) שבת פ"ב ע"א. (ט) רמ"א אר"ח שם וצ"א ס"ק י"א. (י) אר"ח
שם ס"י ושר"י ס"ק פ' וצ"א ס"ק ח'. תקסז. (א) ר"מ פ"ז מהל' מלכים ה"פ"ו. (ב) ברכות פ"ט ה"ה.

מצות המלך

ליד ויתר לפי שאין הנשים יכולות לעמוד על הענין ההוא, מה שלא היה כן במחנה המלחמה כי כולם אנשים. וכתב הרמב"ן ז"ל בטעם כסוי הצואה כי אין הצואה כפומאה שתמא את מקומה ותהיה בוקעת ועולה, אבל אסור לראותה בעת התפילה ובהיות הלב רבוק בשם הנכבד מפני שהדברים הנמאסים יולידו גנאי בנפש, וישבשו כוונת לב המהור, וכאשר נעלמה מעיני רואה אין רע.

מראה מקומות עין מצוה תקס"ו. ורבינו הבה"ג יוראים ועוד מנא מצוה זו אחת עם מצוה הקודמת.

מצוה תקסח

לא תסגיר עבד אל אדוניו (ל"ת של"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להתחזיר עבד שברח מאדוניו מחוצה לארץ לארץ ישראל, שנאמר (דברים כ"ג ט"ז) לא תסגיר עבד אל אדוניו.

משרשי המצוה בטעם למה מקרא זה רבוק למעלה מיניה, שאם יכרח העבד מאדוניו אשר יצאת עליו ללחום וינצל אחר מחניך לא תסגירנו בממון אשר יתן, אלא יהא בן

משנה הלכות

וממקום גבוה מותר, ולעפר תיחוח דליכא ניצוצות מותר, ואם א"א לו משתיך כדרכו ויסייע קצת כבגדו להגביה האבר קצת שילכו המים למרחוק, ולא יגע באבר, נפלו מעט על רגליו ישפשיף. ולא יגע באבר וישתיך, ואפילו לנשוי מדת חסידות ליהרר בזה. אסור לחכך באבר, עקצו כנה מסירה ע"י בגד. המשהה נקביו עובר משום כל תשקצו, והמשהה לקטנים עובר גם משום לא יהיה בך עקרי. הנפנה ביהודה לא יפנה

אלא דרום צפון, ואפילו בחו"ל שלא יהא נפנה לצד השכינה ח"ו. וממחנה ישראל למדו לכל מקום שיהיו קדושים ולענין כל דבר שבקדושה, ונהג בזמן המלחמה שישראל על אדמתן. ולענין צניעות בכל מקום ובכל זמן.

תקסח דיני עבד שברח. עבד שברח מחוצה לארץ ישראל אין מחזירין אותו לעבדות, ואומר לרבו שיכתוב לו גט שחרור, ויכתוב לו שטר חוב בדמיו עד שתשיג

ג) אורח ט"ז ט"ז ומ"ו שם ס"ק י"ג ומצ"א שם ס"ק י"ג. ד) אורח שם ס"ד. ה) אורח שם סמ"ו. ו) אורח שם סמ"ו ומ"ו שם ס"ק י"ג (השני). ז) ברכות ס"א ע"כ הובא במ"ו שם ס"ק נ'. ח) מ"ו שם.

חורין ויעבוד את ה' במקום אשר יבחר באחד שעריך ולא נעבוד אנחנו בו, וכ"ש שאיננו הגון שנחזירנו אל אדוניו לעבוד ע"ו. מלבד שיתבן שילמד להם דרך מבוא העיר בחזרו אל אדוניו הראשון, כי בענין זה ילכדו מדינו רבות על ידי העבדים והבורחים. ורבותינו אמרו אפילו בעבד כנעני של ישראל שברח מחוץ לארץ לארץ לא תסגיר. והמעם בזה למעלת וכבוד ארצינו הקדושה, שחבורה לשם ינצל מעבדות להיות בן חורין, ולא נמסרהו לשוב לחו"ל לעבוד היושבים על הארמה הממאה, שאין כל המצות נוהגות שם. וכיון שנכנסם בבקעה מהורה נבחר לעבודת יוצר כל ית"ש, העומדים בה ראויים להיות עבדי השי"ת ולא עבדי בן אדם.

טראה מקומות גיטין פ"ה, ר"ס פ"ח מעבדים, פה"ס ל"ח רנ"ד רנ"ה, פ"ג לאוין ק"פ, י"ד פ"י ר"פ"ו.

משנה הלכות

וממילא הוה כמופקע לפי שהוא לא ירצה לעבד בארץ ישראל, ולמכרו לא ימצא אלא כפחות מדמיו שהכל יודעין שאינו יכול להוציא, לפיכך השיאו עצה לכתוב שטר על דמיו, אבל דעת הרמב"ם נראה דאין מחזירין אותו לעבדות כלל בין לאדון זה ובין לאדון אחר. וכן נראה דעת ר"ת. ולענין אם היה עבד כהן אי אוכל בתרומה ומותר בשפחה כנענית, עיין תוס' גיטין י"ב, מ"ב, ור"מ ה' תרומות, ונראה דתלוי במחלוקת הנ"ל, דאי יכול להשתעבד בו א"כ ה"ה עבד גמור, ואי נימא דאסור להשתעבד בו א"כ אסור בכל הנ"ל חזר העבד לחו"ל מעצמו, לדעת הרמב"ם הרי הוא בן חורין כיון דנשתחרר כבר בא"י, ולדעת התוס' ורא"ש האדון תופסו וחזרו ומשתעבד בו, ומותר להסגירו כשחזר

ידו ושלם, ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין ב"ד שיעבודו מעליו וילך לו בלי שטר חוב". לעלות לא"י. עבד שאמר לרבו לעלות לארץ ישראל, כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו לשם, רצה האדון לצאת מארץ ישראל לחו"ל והעבד אינו רוצה, אינו יכול להוציא עד שירצה מעצמו, ודין זה אפילו כשארץ ישראל ביד עכו"ם. ועבד זה שברח לא"י הרי הוא גר צדק. דעת שאר ראשונים אי הוי מופקע. וכתב הרא"ש, והר"ן, והתוס"י, דעבד שברח לא"י אם רצה האדון למכרו או להשתעבד בו עצמו בא"י רשאי, והא דאמרינן בגמ' (גיטין מ"ה) ואי לא מפקיענא מיניה לאו דוקא, אלא דלא יהיב לי רשות להשיבו לחו"ל

תקט"ו. א) ר"מ פ"ח מהל' עבדים ה"י י"ד פ"י ר"פ"ו. ב) ר"מ שם ה"ט י"ד שם ספ"ה. ג) ר"מ שם ה"א. ד) גיטין פ"י מ"ג. ה) כתובות ק"י ע"ב ר"ה ה"ג. ו) ע"א. ז) כתובות שם. ח) ע"ב ר"ה שבק ל"ה. ט) ע"ב ר"ה מעוקב גם שחרו. י) פ"ז ה"א ופ"ט ה"ה.

מצות המלך

מצוה תקסט
לא תונו (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להונות את העבד שברח מחו"ל, שנאמר (דברים כ"ג י"ז) עמך ישב וגו' ולא תוננו.

משדשי המצוה מה שביארנו מצוה (ס"ג-ס"ד), לפי שהוא חלוש הנפש יותר מהגר, ואדוניו רודף אחריו ואין לו מי שידחם עליו, על כן הוזהרה התורה עליו כיון שבא וטבל לשם עבדות, ועכשיו בא לחסות תחת כנפי השכינה לפי ערכו, אין ראוי לצערדו יותר ולדחותו מדחי אל דחי אלא לקרבו כיון שחוא עני ביותר, ויוצר כל ית"ש מביט אל עני ונכה רוח. ולכן הוזהרנו שלא להונות אפילו בדברים העבד והגר, מאחר שבחרו כך ולישב בארצך. וגם ליתן לדעתינו ולהבין ולראות מה בין יושב בארץ להיושב בחו"ל, שהרי העבד של ישראל שחייב רבו משנה הלכות

מעצמו לחו"ל לרבר". וגם נ"מ במחלוקתם לכל המצות דעבד מחויב כאשה ובן חורין חייב בכולם כגר צדק. ונהוג לאו זה בזכרים ונקבות בכל זמן כשיברח העבד מחו"ל לא"י שלא להסגירו.

תקסט) נדרי האיסור. עבד שברח מאדוניו מחו"ל לארץ ישראל הרי הוא נעשה גר צדק, ואסור להונו בדברים, או בממונו, ולא זו הוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת על מי שמענה אותו מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר, נמצאת למד שהמאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין, משום ולא תונו איש את עמיתו, ומשום וגר לא תונה, ומשום לא תוננו, ומשום לא תלחצנו. והלח"מ תמה על הרמב"ם ז"ל דהיל"ל עובר בד' לאוין, הג' שבגר והד' דלא תוננו, ע"ש.

על איזה עבד חל לדעת שאר

ראשונים. וכבר הבאנו מחלוקת התוס' והרא"ש על הרמב"ם דבארץ ישראל נמי אכתי עבד הוא עד שלא שחררו (עיין מצוה תקסט"ח), ולפי דבריהם אינו עובר בלאו דאונאת הגר דאינו גר כלל קודם שנשתחרר, רק התורה הוזהרה בלאו דלא תוננו על עבד זה. ולשיטתם אם אחר כך שחררו שוב אינו עבד ואין בו לאו זה דלא תוננו, דרק בעבד נאמרה וזה אינו אלא ככל גר צדק.

שאר פרטים. וראיתי מקשים האיך אמרינן ליה לאדון לכתוב לו גט שחרור ולעבור על לעולם בהם תעבודו, ולפענ"ד דבר זה שבוש הוא דכך צותה התורה לא תסגיר עבד אל אדוניו, וא"כ ממילא התורה חייבו להוציאו, ואפילו לא כתב לו שטר על דמיו מצוה לשחררו. שפחה שברחה או חציו עבד וחציו בן חורין בכלל הלאו הזה. וכל העבדים האמורים כאן מיירי

להשתעבד בו ואסור לשחררו לעולם, ואם שחררו עובר בעשה, מכל מקום אם ברח מרבו בחו"ל לארץ ישראל יצא לחירות, בזכות בואו לארץ נעשה חפשי מאדונו שהרי בא"י שם מושב אלקים. עוד יש בזה זכרון כי עבדים היינו במצרים ועשנו ה' בני חורין, וחדבק בדרכיו.

מראה מקומות עיין מצוה תקפ"ח.

מצוה תקע

לא תהיה קדשה מבנות ישראל (ל"ה שמ"א)

הזהיר הקב"ה שלא לבא על האשה בלא כתובה וקדושין, שנאמר (דברים כ"ג י"ח) לא תהיה קדשה מבנות ישראל.

משרשי המצוה כי ברכות הזנות רבת המהומה, ובהיות האשה מזומנת לכל באיה ומופקרת לכל יתערב זרע איש עם רעהו לא ניתן להבחין, והיו פרותיה מעורבים זה עם זה, ואיש

משנה הלכות

תקע) נדר קדשה. הבא על אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה, וזו קדישה האמורה בתורה לדעת הרמב"ם ז"ל, והרמב"ן ז"ל חולק ואמר דלאו זה דקדשה לא בא להזהיר שלא לבא על אשה בלא כתובה וקדושין, דאין בזה איסור תורה אבל איסור דרבנן הוא, והלאו בא שלא לבא על אשה שאין קדושין תופסין בה, והוא ערוה מן העריות. ולהרמב"ן ז"ל הבא על הערוה, לבד הלאו שבערוה, עובר עוד על הלאו דלא תהיה קדשה, והבא על אשה בלא קדושין להרמב"ן, אף שהיא מופקרת לזנות ולא הוה קדשה, מכל מקום עובר בעשה דכי יקח איש אשה לבד האיסור דרבנן, והוא

שמלו וטבלו לשם עבדות, וכך הם סתם עבדים שבתלמוד. ונוהג איסור זה שלא להונות עבד בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואין לוקין עליו. וכתב בגתיבות עולם על הסמ"ג ויש מזה אסמכתא לעשות הזכרה והספקה לאחינו אשר עזבו את מקומם וארצם, וסבלו יטורים וסכנות דרכים לגור בארץ ישראל, ולחסות תחת כנפי השכינה והם בעניותם עובדים את ה', ועיניהם כלות ומיחלות ומצפים לתשועת ה' ע"י אחיהם שבגולה, ושלא יצטרכו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, ויש מאנשי מעשה שקודם שישב לסעודה מפריש פרוטה לעניי ארץ הקדושה, וקורא אני עליהם זה השלחן אשר לפני ה', עכ"ל ודפח"ח.

מצות המלך

את אביו לא ידע, ואת אחיו לא יכיר. וקרובי האב ומשפחתו יהיו מכוסים ממנו, ומלאה הארץ זימה בנשאים לאנשים או אנשים ישאו נשים אשר לפעמים יהיו קרוביו בלי ידיעה, ויוליד ממזר והוא לא ידע ואשם. גם כי כשתהיה מופקרת מופה להבעל לאנשים שהיא בעצמה ערוה להם, שאין ספק כי המופקרת לדכים לא תקפיד אחד כן בין חתיכת שומן לחתיכת חלב, ותתחייב כרת בעצמה. וממעם זה הזהיר הכתוב על תחלל את בתך להזנותה, והזהיר על אבי הבת שלא תבעל למי שהיא ערוה עליו ותעשה זונה. ודעת הרמב"ן ז"ל דעיקר הלאו בא שלא לבא על אשה שאסורה לבעל בענין שאין קדושין תופסין בה, עיין שם.

קדושין ט' יבמות ט"ז פנהדרין כ"ח ע"ג. ר"מ פ"א סאישות ופ"ב מנערה בתולה ופ"ח סא"ב, פה"ט ל"ח שנית. סמ"ג לארן ט' ופ"ח, אור"ח ט"י קנ"ג בהג"ה א"ע ט"י כ"ז וקע"ז.

משנה הלכות

לעבד לאשה, וכן שפחה לבן ישראל לאשה, וכן פ"י התרגום.
פלגש. והנה הטור אה"ע ט"י כ"ז כתב אם בא עליה אדם בלא קדושין לשם זנות לוקה משום לא תהיה קדשה, והיא זונה האמורה בתורה, ותמהו עליו הפוסקים דלא קיי"ל כר"א דפנוי הבא על הפנויה הולד ממזר. ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב ט"י נ"ב) יישבתי דבריו דב' מיני זונות הן (א) זונה לענין פסול כהונה, (ב) בת הפנויה שהפקירה עצמה לכל, ובתורה הכוונה יעשו וגו' ותרגום הכנפקת ברא, והבא עליה במלקות, ועיין רשד"ם אה"ע ט"י רל"ג. ונחלקו הראשונים ז"ל אי מותר אדם בפלגש בזמן הזה, עיין בספרי הנ"ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובכלל הלאו שעל הב"ד לבער הנשים כאלו.

כשהפנויה טהורה היא. אבל הבא על הפנויה שכבר ראויה לראות, והוא לערך מבט י"ב והכל לפי טבע האשה, הרי הוא ככרת שהרי אורח בזמנו בא, ואין הנשים הפנויות טובלות לנדתן, ולאיסור נדה אין חלוק בין פנויה לא"א. ואף שהדבר פשוט מאד, כתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים טועים בזה.
שאר פרטים. והזהירה התורה על האב שלא לחלל את בתו להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה התורה אונס ומפתה אלא שיתן ממון לאב, הריני שוכר את בתי הבתולה לזה בכל ממון שארצה, או אניח לו לבא עליה בחנם והזהירה עליו בלאו שלא אמרה תורה באונס ומפתה קנס אלא במקרה ולהעניש הרשע. ודעת הרמב"ן דנכלל בזה הלאו תהא בת ישראל

(ר) עיין שו"ת משנה הלכות ת"ה ט"י קכ"ה קכ"ז קל"ד. (ה) ר"מ פ"ב מהל נערה בתולה ה"ז. (ו) פה"ט שם והובא בתנ"ך. (ז) רמ"א אור"ח ט"י כ"ז ס"א.

מצוה תקעא

לא תביא אתנן זונה (ל"ח שמ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להקריב על המזבח אתנן זונה ומחיר כלב, שנאמר (דברים כ"ג י"ט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך.

משרשי המצוה כי הקרבן בא לכפר על החטאים, ובהיות קרבנו בא מאתנן זונה שהוא עבירה מטונפת האידך יבא בזה לעמוד לפני הא-ל ב"ה ולבקש כפרה במצוה הבאה בעבירה הנמאסת לה', ויצעק הקרבן אתנן זונה ומחיר כלב אני, והוא חשב להביא קרבן לכפר עון, והוא קורא תגר ומוכיר עונותיו. ואין קטיגור נעשה סניגור. והרמב"ן ז"ל כתב כי הזונות יעשו באתנן שלהם מצות וחושבות בזה לכפר על חטאתן, כמו שיזכירו רבותינו במשל שלהם גיפא בחפוייא, ומפלגא

משנה הלכות

תקעא) גרדי אתנן האסור. האומר ועשאן סולת, זתים ועשאן שמן, ענבים ועשאן יין, מותר שכבר נשתנו'. בהמה מעוברת הולד כשר, הקנה לה העובר במעי אמו נאסר'. ואינו חל אלא על דבר הראוי להקרבה'. פסק עמה שתבעל לאתר, פסק ליתן טלה אחד ושלח הרבה, נתן אתנן לזכר כולן אסורים". בא עליה ואח"כ נתן לה, נתן לה דבר שאינו שלו, נתן לה בהמת הקדש, מנה אותה על פסחו ותגיגתו, נתנה האשה אתנן לבועל כולם אינם אתנן ומותרים למזבח". נתן לה עופות דעת הרמב"ם דהוי אתנן והראב"ד השיגו.

מחיר כלב. איזה מחיר כלב, האומר הילך טלה זה תחת כלב זה ואפילו כמה טלאים בשביל כלב אחד

לזונה האסורה באיסור לאו או כרת, אחד גויה או שפחה או ישראלית, הא לך דבר זה בשכרך, הרי זה אתנן האמור בתורה ואם הקריבה למזבח לוקה, ביאה דלית בה לאו או כרת, אפילו שכבר נבעלה אשה זו לחייבי לאוין או כריתות ונעשית זונה דאורייתא אין אתננה אסור לדעת הרמב"ם ז"ל ודעת התוס"י דכל שנעשית זונה פעם אחת הרי אתננה אסור בכל גווני. הנותן לפנויה אפילו היא קדשה והוא כהן אתננה מותר, וכן לאשתו נדה אע"פ שהם בכרת אתננה מותר'. נתן לה מעות ולקחה קרבן או שהחליפה השה באחר מותר'. חטים

תקעא. א) ר"מ פ"ד טה"ל איסורי מזבח ה"ח רמ"א סי' קצ"ג סכ"א וצ"א שם ס"ק מ"ח. ב) תמורה דף כ"ט ע"ב ד"ה נדמא ראשונה צ"א שם. ג) ר"מ שם רמ"א שם. ד) ר"מ שם ה"ד. ה) שם המ"ו צ"א שם ס"ק מ"ו. ו) עיין מצ"ח צ"א שם. ז) ר"מ שם ה"ד. ח) ר"מ שם ה"ט י"א צ"א שם ס"ק מ"ו. ט) שם ה"י י"ג מ"ו צ"א שם. י) שם המ"ו.

מצות המלך

לכאישׁיׁיא. ולכך אסרה תורה אתנן לכל נדר, כי עתה יוסיפו לחטוא. וכן מחיר כלב בעבור כי הציידן בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש מוזיקים את הרבים וידירו במחיריהם להיות כופר לנפשם, ועוד שהוא דרך בזיון. ורמו גדול מזה שלא לעשות צדקה במעות הבא באיסור, ומטעם זה אין מקבלים מעות צדקה ממחללי שבת בפרהסיא, שלא יחשבו כי הוא כופר בנפשם.

תסורה כ"ט, ר"ט פ"ד מאיפרי מזה. פה"ט ל"ת ק, ס"ג לאוין שפ"ו, א"ח ס"י קנ"ג.

מצוה תקעב

שלא ליתן ריבית (ל"ח שמ"ג)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא ללות ברבית מישראל, שנאמר (דברים כ"ג כ') לא תשיך לאחריך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר יושך, ובא הפירוש המקובל ממשו רבינו ע"ה לא תנשך מאחריך ולאסור על ההלוואה.

משנה הלכות

הרמב"ן ז"ל בשורש ט', הביאו החינוך מצוה ז', דאין לוקין עליהן אלא מלקות אחד, וצע"ג.

תקעב) העוברים בהלוואה ברבית. המלוה בריבית

המלוה עובר בששה לאוין והלוה עובר בג' לאוין ועשה, והערב והעדים כל אחד בלאו", ואם לא היה רוצה להלוות לו בלי העדים עוברים גם בלפני עור", עיין לעיל מצוה (ס"ח ומצוה שמ"ג). ואין נפקא מינה באיסור רבית בין מלוה לעני או לעשיר מופלג וכן בלוה.

במחל חלוה. ומאד מאד צריך לזהר באיסור רבית שהרי אם אדם רוצה להפקיר כל מעותיו וליתנו במתנה כל הוננו הרשות בידו, ובריבית

כולם נאסרו", ועיין חו"מ ס"י ר"ג. שאר צרכי מצוה. ואתנן ומחיר שוין בכל עניניהם. ואסור

לעשות מהם דבר של מצוה כגון שנתן לזונה או החליף בכלב אכנים יקרות או כלי בית הכנסת או קלף לס"ת ומפות לס"ת, גר ושמן למאור, וציצית לטלית מצוה, ודוקא מהן ואם נשתנו או שנתן לה מעות מותר לקנות בהם מצוה". פנויות הקדשות שמקדישות דבר מותר לקבל מהן (ר"יו נ"ג ח"א רמ"א) ועיין ביאור הלכה. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן הבית לענין קרבנות, ולענין דבר שבקדושה בכל זמן. ודע דהמניח כתב דלהרמב"ן אם הקריבו אתנן ומחיר יחד לוקה שנים, ושגגה הוא דמפורש כתב

(א) ר"ט שם המ"ז מצ"א שם ס"ק מ"ו. (ב) מצ"א שם ס"ק מ"ז. (ג) א"ח שם. (ד) תני סמ"ג שמנאם לשני לאוין. תקעב. א) ר"ט פ"ד מזה מלוה וזה י"ד ס"י ק"ט סעי' א. (ב) רגרות טימניות שם (ג) רמ"א שם.

משרשי המצוה באיסור רבית כבר כתבנו במצות (ס"ו, ס"ח, שמ"ג). ואמרו ז"ל שרכו בו אזהרות הרבה לפי שהם מעידים על עצמן שכפרו באלקי ישראל ח"ו וכיצאית מצרים ובתחיית המתים, ולפי שיכול אדם להזיק בנכסיו וליתנם לכל מי שירצה הוזהרה התורה אפילו הלוח רוצה ליתן לו ברצון הטוב עובר בלאו זה אלא יבטח בהשם ית"ש הטוב שיזמין לו פרנסתו בהיתר. ואמר נשך כסף נשך אוכל, שאפילו לאכול אסור להרויח כל שכן כסף, והוציאו הכתוב בלשון נשך שכמו שהנחש נושך והארס מתפשט ומגיע ללב, כך הוא אש אוכלה שנושך לו בשיניו ואוכל את בשרו ורובה לו בקשת להעבירו על לבו. עוד מעם שאסרה התורה הרבית אפילו ברצון שניהם, מצד האחזה שצותה התורה ואהבת לרעך כמוך, וכאשר ילוננו

משנה הלכות

ואני אלוך יותר מחודש או יותר ממנה על חודש אסור, וי"א אפילו אמר סתם הלוני על חודש ואני אלוך על חודש כיון שמתנה שרק בשביל זה מלוהו שילוהו גם כן מקבל שכר הוא ואסור. אסור ללוה ליהנות למלוה בכל דבר שלא היה מהנהו אם לא היה מלוה לו המעות, אבל מה שרגיל בו מקודם מותר ובלבד שלא יתכוין בשביל ההלוואה, ואפילו במה שזה נהנה וזה חסר אם היה רגיל בו מקודם מותר, ודבר של פרהסיא אסור בכל אופן כגון להשאיל לו בית לדור בו אפילו זה לא נהנה וזה לא חסר, וכן לכבודו כביהכ"ג במצוה כגון לקרותו לתורה או גלילה אם לא שידוע לכל שלא עשה בשביל שהלוהו^א. ואסור להנותו טובת הנאה שאינה ממוק^ב. מלמד או משרת או שכיר יום ושום אדם אסור ללוות מעות לבעל הבית כדי

הזהיר גם אפילו הלוח ברצונו הטוב נותן, ואסור אפילו בפחות משה פרוטה^ה, ואין מתנה מועלת בה להתייר, ואפילו רבית של דבריהם^ו, שכל רבית בעולם מחילה ומתנה הוא שהסותרים ועובדי האדמה שצריכים תדיר ללוות נותנים הרבית במתנה גמורה בלב שלם כדי שימצאו תמיד ללוות, אבל התורה לא מחלה ואסרה מתנה ומחילה זו^ז. ואפילו נתן ריבית במתנה על מנת להחזיר אסור^ח. ומיהו אם עבר ונטל מועלת מחילה אפילו כרבית של תורה שלא צריך להחזיר אף שעבר באיסור^ט.

רבית ע"י מלאכה ושאר הנאות. האומר לחבירו עשה עמי מלאכה קלה ואני אעשה עמך בכבדה, עשה עמי ביום קצר, ואני אעשה עמך ביום ארוך אסור, הלוני מנה על חודש

(ד) חתוך. (ה) ירד סי' קס"א ס"א. (ו) ירד סי' ק"ם ס"ה. (ז) ר"מ שם הי"ג ומ"ט שם. (ח) ירד שם ברה. (ט) ר"מ וירד שם. (י) ירד שם ס"ט. (יא) ירד שם ס"ז וסי' קס"ו ס"א ושך שם ס"ק א'. (יב) רמ"א

מצות המלך

בלי רבית תחשב לו צדקה ויזכה לברכת ה' כאשר יעדה התורה
למען יברכך ה' אלקיך בכל משלח ידך.

ב"מ ע"ה, ר"מ פ"ד מסלות, סו"מ ל"ח רצ"ו, סו"ג לאוין קצ"ב, סו"ק פ"י ר"מ, י"ד פ"י ק"מ

מצוה תקעג

לבקש ריבית מעכו"ם (מ"ע ר"ל)

צוה הקב"ה לבקש רבית מן האומות אם נרצה להלוות להם,
שנאמר (דברים כ"ג כ"א) לנכרי תשיך.

משרשי המצוה כי אין לגמול חסד כי אם לאנשי בריתנו
המחויקים בתורה, שכמו שהם לא יגמלו חסד עם
אחינו בני ישראל כן אנחנו עמהם מדה כנגד מדה. ורבים
שואלים שאם הרבית דבר מנונה ונמאם הוא אם כן האיך צונו

משנה הלכות

בהקדמה לתורה שבכתב ישוב לשיטת
הרמב"ם. ולדעת הרמב"ם אם הלוה
לעכו"ם בלא רבית עובר בעשה זו לבד
מהל"ת דלא תתנס', ומותר להלוות
ברבית לגר תושב".

פרטי דינים. מצוה להקדים הלוואת
ישראל בחנם להלוואת

עכו"ם בריבית. עכו"ם שלוה מישראל
ונתגייר גובה ממנו הריבית שעלה עד
שלא נתגייר, שלא יאמרו שבשביל שלא
יפרע הריבית נתגייר. ומותר לתת רבית
לעכו"ם". עכו"ם שלוה מישראל בריבית
ובקש לפרעו ומצאו ישראל אחר ואמר
תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה נותן
לישראל מותר, ואם העמידו אצל ישראל
אסור". וכן אם אמר לו הישראל הראשון
להלוותם לו הרי זה ריבית גמורה. נכרי
השוכר לישראל שילוה מעותיו לישראל

שישכירוהו לעבודה, ואם שכרו בשביל
כך הרי זה רבית גמור". כללו של דבר
כל הנאה שעושה זה לזה בשביל המעות
שהלוו זה לזה הרי זה אסור, ומאד יש
ליזהר שלא לחפש אחר צד היתר כי הוא
מושך לאדם, ונוהג בכל מקום ובכל זמן
בזכרים ונקבות. ועוברים על לאו משעת
כתיבה ואין לוקין עליו.

תקעג) גדר המצוה. מצות עשה מן
התורה להשיך

לעכו"ם, כלומר אם הלוה לו מעות מצות
עשה ליקח מאתו רבית, אבל אין מצוה
להלוותו, זה הוא דעת הרמב"ם ז"ל.
והראב"ד, והרמב"ן והרשב"א וה"ה,
ועוד גדולי הראשונים חולקים עליו דאין
זה מצות עשה רק היתר שהתירה תורה
ליקח רבית מעכו"ם, והר"ן ז"ל המליץ
בעד הרמב"ם ז"ל, ועיין שלי"ה הקדוש

י"ד פ"י ק"מ סכ"ג. (י) רמ"א י"ד פ"י קס"ו ס"ג. תקעג. (א) פ"ה מ"ח מ"ח מ"ח (ב) שם.
(ג) כ"מ ע"ג (ד) רמב"ן נם כה"מ שורש ר' ובפירושו ע"ה. (ד) מ"ח. (ה) מ"ח ופ"י ר"מ שם ומ"ו י"ד פ"י
ק"ט ס"ק א'. (ו) שם ה"ג. (ז) שם ה"ז י"ד פ"י קע"א. (ח) ר"מ שם ה"ב. (ט) ר"מ שם ה"ז י"ד פ"י קס"ט
ס"ו. (י) ע"י י"ד שם ס"ה ז'.

סדר מצות היום

שספ

הקב"ה לקחת מעכו"ם, הבל הוא כי לא מצינו בתורה גזל עכו"ם מותר, ואדרבה דעת הרבה מן הפוסקים גדולי הראשונים ואחרונים דגזל עכו"ם אסור מן התורה, אבל האמת כי הריבית שהיא נעשה לדעת הלוח וברצונו לא נאסר מצד המיאום או נימוס, כי הוא באמת כשאר מסחר דמה לי מלוהו קרדום ונוטל שכר או מלוהו מעות ונוטל שכר, אלא שהתורה אסרתו שאם יקחנו ישראל מישראל יהיה עון פלילי לשניהם, יען אשר לא זכר עשות חסד ולא הלוחו בחנם כמו שצוה ואהבת לרעך כמוך, ולכן כתיב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', ונאמר אם לא יקח למען יברכך ה' כי חסד ורחמים וצדקה הוא שעשה בישראל חבירו. אמנם כשיקחם מן הנכרי לא יהיה זה עון, אלא כשאר מסחר שאין חיוב החסד והלואה בחנם מוטל עליו, ועיין מצוה תע"ז.

ר"ם פ"ה ממלות שהם מי"ג קצ"ח

משנה הלכות

ריבית אסור, ואסור להלות להם מעות בלא רבית אם יכול להשתמט מהם^א. תינוק הנשבה בין העכו"ם דין ישראל גמור ליה, וכן כל מי שיש לחשבו לתינוק שנשבה^ב. הקראים בזמן הזה מותר להלוותם בריבית, וי"ח דהוה כתינוק שנשבה^ב. ונהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים ונקבות ועובר והלוחו מתורת חסד בלבד בלא ריבית עובר בלאו זה, אבל אם מקוה להרויח או שעשה לו טובה ומחזירהו מותר וחייב לעשות עמו חסד עיין רד"ק תהלים ט"ו כספו לא נתן בנשך.

אם לא שידוע ומפורסם לרבים שאז מותר, אם אין אחריותם עליו לענן פרעון^א. ומזה יש היתר לעובדים ישראלים בבאנק עכו"ם ומלוים בריבית לישראלים^ב.
להלוות למוטר בריבית. מומר להכעיס והכופר בתורה להנאה והמחלל שבת בפרהסיא ומומר לכל התורה כולה, נחלקו הפוסקים אי מותר להלוותו בריבית והלך אחר המתמיר, וללוות ממנו וליתן לו ריבית ודאי אסור לכ"ע, דאע"פ שחטא ישראל הוא, הרי הוא עושה איסור כמה שהוא לוקח

(א) י"ד שם סכ"ג. (ב) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קמ"ה. (ג) י"ד סי' קצ"ט ס"ב ועיי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קי"ב. (ד) י"ד שם ס"ג בדעה. (ה) י"ד שם ס"ג.

מצות המלך

מצוה תקעד
בל תאחר (ל"ח שמ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לאחר הנדרים והנדבות ושאר הקרבנות שנתחייבנו בהם, שנאמר (דברים כ"ג כ"ב) כי תדור נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו.

משרשי המצוה לפי שמהרוב דרכם של בני אדם לנדור בעת צרה כדכתיב וידר יעקב נדר לאמר (פרשת ויצא) וכן מצינו ביפתח (שופטים י"א), אבל לאחר שעברה הצרה לפעמים יתחרט מאשר נדר ואומר בלבו מי יודע את נדרי ומי בא לבקש ממני, הזהיר הכתוב שלא תאמר כן כי דרוש ידרשנו. כלומר שעל כל פנים ידרשהו ה' מעמו היודע מחשבות לבו ויפרע ממנו מדעתו ושלא מדעתו, וחמא איסור הנדר ישאר בהוייתו. ואמרו ז"ל בעון נדרים אשתו ובניו קמנים מתים ת"ו, וזה והיה כך

משנה הלכות

השלישי עובר בלאו דכל תאחר. שאל על ההקדש או על שאר התחייבות והתירו לו נפטר מהלאו. יורש שמביא קרבנות מורישו אינו עובר בכל תאחר. בצדקה ונדריים. צדקה בכלל נדרים היא, ואם פסק צדקה במקום שנמצאו עניים עובר בכל תאחר מיד שהיה יכול ליתנו לעניים, אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים, ובמקום שיש גבאי צדקה ופסק על דעת הגבאי אינו עובר עד שישאל הגבאי ממני. נזיר שאמר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר י"א" דעובר בכל תאחר מיד אם לא קבלו, ויש אומרים לאחר שלש רגלים. הנודר או נשבע לקיים המצוה דעת רמב"ן עה"ת פ' חקת ובמלחמות ספ"ג דשבעות ותוס' בשם מהרא"ם

תקעד) נדרי הלאו. אחד נדרים ונדבות ואחד שאר דברים שאדם חייב בהם מערכין ודמים ומעשרות ומתנות עניים, שעברו עליו שלשה רגלים משעה שנתחייב בהם ולא הביא קרבנותיו שנדר או התנדב, או שלא נתן הערכים והחרמים והדמים, הרי זה עבר בלא תעשה, ואין חילוק איזה רגל קודם, דקיי"ל דלא בעי כסדרן, ואין לוקה על לאו זה שאין בו מעשה, ואחר רגל אחד עובר בעשה*.

פרטי דינים בקרבנות. הקדיש בהמה ונפל בה מום לאחר שני רגלים ופדאה על בהמה אחרת, אינו עובר עד שיעבור ג' רגלים על השניה. והקרבנות לא נפסלו לאחר ג' רגלים, אלא מקריבן, ובכל יום ויום לאחר רגל

תקעד. (א) ר"מ פיר' מהל' מעותק ה"ג. (ב) שם ה"ד. (ג) שם ה"ו. (ד) ע"י ר"מ הל' נדרים פ"ג הכ"ד כ"ה ת"י לעיל מצוה ת"ז ובמ"ח שם. (ה) ר"מ הל' מעותק שם ה"ה. (ו) ר"מ פ"ח מהל' מתנות עניים היא יור' סי' ת"ז ס"ז. (ז) רמ"א שם. (ח) ר"מ פ"א מהל' נזירות ה"ד ר"ן נדרים ה"ג ע"ב ר"ל בה תאחר נזירות. (ט) רמ"ש

סדר מצות היום

שנא

חמא, רוצה לומר שיהיה לך חסרון ודופי, ושלא יחשוב החושב שהנדר נרצה לא-ל יתברך מפאת עצמו במחשבה טובה או דיבור, שגם זה הוא מצוה, אמר וכי תחדל לנדרור לא יהיה בך חמא כמו שיהיה באיחור הנדר. וכתוב מוצא שפתיך תשמור ועשית, לבאר שהנדר העיקר לשמור ולקיים, ועיין לעיל (מצוה ת"ו-ת"ז).

ר"ה ד' ה' ו', ר"ם פ"ד ממעשה ק"פ ופ"ח מ"ט, פ"ח ל"ח ק"ה, פ"ג לאין שלי"א, י"ד ס' ר"ז.

מצוה תקעה

מוצא שפתיך תשמור (מ"ע רל"א)

צוה הקב"ה לקיים כל מה שקבלנו עלינו ונתחייבנו על נפשותינו בדבור או שבועה, נדרים, וצדקה, וקרבנות,

משנה הלכות

בנה כמה והמקיים כאלו הקריב עליה קרבן, כלומר שאסור לנדרור וכ"ש לקיים, ואם נדר מצוה לשאול על נדרו שלא יכשול בהם, כמה דברים אמורים בנדרי איסור, אבל בנדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהם אלא מדוחק.

קיום המצוה, קרבנות שנדר כיון שעבר עליהם רגל אחד ולא

הביא עובר בעשה אם בא לירושלים, אבל אם לא עלה לרגל באונס או אפילו במזיד אינו עובר, חלה הקרבן אינו עובר, בין רגל לרגל אינו עובר רק ברגל עצמו. וכל אלו שאינם חייבים לעלות לרגל אע"ג דבאו לירושלים אינם עוברים. הנדרר בצדקה חייב ליתנה מיד, אין כאן עניים יפריש מיד ויתנה לעני הנמצא ראשון, ואם פירש לאיזה עני יתן אינו עובר עד שימצא אותו עני, ובמקום שיש גבאי צדקה נדרר על דעת

והריטב"א דאינו עובר, והבעה"מ ספ"ג דשבועות והר"ן נדרים ורבינו ירוחם ספר אדם נתיב י"ד ח"ג והנמק"י ס"ל דעובר בבל יחל, ועיין משנה הלכות נדרים (ס"ג). ולענין צדקה דעת הרמב"ן ז"ל דמותר לנדרור, דדוקא בקדשי מזבח חיישינן דילמא אתי לידי תקלה, אבל לצדקה ומעשר לעניים ולקיים מצות נשבעין ונודרין, וכ"כ הרשב"א ריש חולין, ורדב"ז ס"י תתפ"ב ורי"ו נ"ד ועוד חולקין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים נקבות.

תקעה) נדרי המצוה. מצות עשה של תורה שיקיים אדם שבועותיו או נדריו, שנאמר מוצא שפתיך תשמור, ונאמר ככל היוצא מפיו יעשה^א.

מצוה לשאול על נדרו. ומיהו אמרו ור"ל כל הנודר כאלו

נדרים שם. תקעה. א) ר"ם פ"א מהל' נדרים ה"ד. ב) נדרים דף כ"ב ע"א. ג) ר"ם שם פ"ג הכ"ה י"ד ס' ר"ג מ"ג. ד) מ"ח. ה) ע"י ראש השנה דף ו' ע"ב.

מצות המלך

וזולת זה, שנאמר (דברים כ"ג כ"ד) מוצא שפתיך תשמור. משרשי המצוה ממה שביאר הכתוב ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך, כלומר שהסכנה שישמור הנדרים תהא מב' צדדים. א) מצד השם כרוך הוא אשר נדר אליו, ואין ראוי שיכזב לו. והלא תראה כמה זהירין בני אדם להביא דורון המלך שהבטיח לו, וכל שכן מתנות מלכו של עולם, ב) מצד הנודר עצמו, שאין כבודו שלא ישמור את דברו, ועל זה אמר נדבה אשר דברת בפיד. ולאחר שהדבור באדם הוא יתונו על הבעלי חיים, ופיו הוא הכלי אשר בו ישבח לקונו, אין ראוי לחללו ולטנפו בנבלות פה ושקר חלילה. עוד דרשו מוצא שפתיך, כלומר אפילו הוצאת השפתים מן השפה ולחונן בלי כוונת הלב תשמור, כאשר נדרת לה', כי אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי, כל שכן נדבה אשר דברת בפיד בכוונת הלב שנתחייב לשמור ולקיים.

ר"ה ו' שבועות מינ' נדרים, ר"מ הל' נדרים, סה"מ פ"ע צ"ה, ספ"ק עש"ן קפ"ד, י"ד ס' ר"ד.

משנה הלכות

הגבאי כיון שתבעו עוברי'.
שני מיני נדרים. ושני מיני נדרים הם,
(א) שיאסור עליו דבר המותר
לו כגון פירות וכיוצא בו, ואומר הרי
עלי כקרבן או ככל דבר הנידור, ואינו
תופס אלא בדבר הנדור, אבל אמר הרי
זו כחזיר אינו נדר, שצריך לתלות הנדר
באיסור הנעשה ע"י אדם וחזיר איסורו
בידי שמים, וזה נקרא נדרי איסור'. מן
הב' המחייב עצמו בקרבן שאינו חייב
בו כנדריים ונדבות, האומר הרי עלי, הרי
זה נדר וחייב באחריותו, והאומר הרי זו,

הוא נקרא נדבה ואינו חייב באחריותו
אם מתה או נגבה". וצדקה בכלל זה,^ט
ועיין מצוה (תקע"ד).

פרטי דינים. הנודר בטעות וכן נדרי
אונסין נדרי הבאי אין
צריכין התרה ואינו עובר'. נדר חל
על נדר", וי"א דאינו חל". נזירות
חל על נזירות". ופרטי דינים רבים
הם המפורזים בש"ע ועיין בספרי
משנה הלכות נדרים ונזיר. ונוהג
בכל מקום ובכל זמן בזכרים
ונקבות.

(ו) י"ד ס' ר"ז ס"ג. (ז) ר"מ הל' נדרים פ"א ה"א י"ד ס' ר"ד ס"א ב'. (ח) ר"מ שם ה"ב פ"ד מהל' מעשה
הקרבנות ה"ד ה'. (ט) ר"מ הל' מתנות עניים פ"ח ה"א י"ד ס' ר"ז ס"ג. (י) ר"מ הל' נדרים פ"ד ה"א י"ד ס'
ר"ב ס"ה ז' י"ג. (יא) ר"מ שם פ"ג ה"א. (יב) י"ד ס' ר"ל"ט ס"ד ס"ז. (יג) ר"מ הל' נזירות פ"ד ה"ב י"ד
שם ס"ב.

מצוה תקעו

כי תנא בכרם רעך (מ"ע רל"ב)

צוה הקב"ה להיות השכיר אוכל בשעת עבודה ממה שעובד בו אם יהיה העבודה במחובר לקרקע, שנאמר (דברים כ"ג כ"ה) כי תנא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך.

מזרשי המצוה לפי שצער גדול הוא לאדם שנכנס בכרם חבירו העשיר ועושה בענבים והעין רואה והלב חומד ומתאוה לאכול מהם ואין לא-ל ידו, ויהיה לו צרת עין לבעל הבית ויכנים עין רעה בתבואתו. וכאשר יש לו רשות לאכול ממה שעמל ויגע בו יהיה שמח בברכת ה' שנתן לחבירו ולא יהיה לו צרת עין. ומותר לאכול בדינר, אפילו שאינו עושה אלא במעה כסף, אלא שמלמדין אותו שלא יהא רעבתן ביותר ויהא נועל דלת בפניו. זולת כי ודאי מאהבת הכורא אל עמו רצה ללמדם להיות להם נפש יפה ורצון טוב, ועל ידי זה תחול עליו ברכת השם עליהם, וכאם ידקדק הבעל הבית עם הפועל

משנה הלכות

תקעו) קיום המצוה השוכר את הפועל שיעבוד אצלו בגידולי קרקע, הן שכיר יום, הן קבלן, או שכרו לעשות עמו במחובר זכתה לו התורה לפועל ישראל שיאכל ממה שעבד, ואינו אוכל אלא בשעת גמר מלאכה כלומר קוצר או בוצר, דאו נותן לכליו של בעל הבית, זכתה לו התורה גם כן, וכן אם הפועל העושה בתלוש מן הקרקע קודם שיגמור סוף מלאכה המחייב אותו בחיוב האחרון שבו אוכל ממה שהוא עושה, ואם חסמו עובר ושלומי משלם מלקי לא לקי". פועל העושה שלא בשעת גמר מלאכה כגון העורך בגפנים או מכסה שרשי האילנות, ואפילו המנכש בצלים ושומים כגון שעוקר את הקטנים מן הגדולים לא יאכל מהם, אף ע"פ שהיא

גמר מלאכת הקטנים, שעיקר המלאכה לצורך הגדולים להרחיב להם מקום ועדיין לא נגמרו, העושה בכרם שאינו גדולי קרקע כגון, חולב, ומגבן, ומחבץ, אינו אוכל. העושה בתלוש לאחר שנגמרה מלאכתו למעשר כגון בודל בתמרים וגרוגרות, אינו אוכל, שכל דבר שאין אחר חיוב מעשר חיוב אחר אינו אוכל, בפת אוכל עד שיתחייב בחלה, היינו שיתן מים על הקמח, תבואה שאינה עומדת ללחם נגמרה מלאכתה מיד. היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, עושה בגפן זה לא יאכל בגפן אחר, גפן שמודלת אגב חברתה אוכל משניהם, ומתקנת חכמים שבשעה שהולך משורה לשורה אוכל, לא יאכל פת עם הענבים, ולא ימצוץ הענבים

תקעו. א) ר"מ פ"ב טה"ל שכירות היא כ' ת"מ ס"י של"ז ס"א ב'. ב) ר"מ שם ה"ד ת"מ שם ס"ב. ג) ר"מ שם ה"ד.

מצות המלך

על כל גרעין תבואה מורה בנפשו הכילות ומוזגו רע מאד אחר שהשי"ת ברכו בכל, והעני עובר אצלו למה לא יהנה מפרי מעללו. והרעה והמארה תדבק ברעים, והטובות בטובים מין במינו.

ב"מ פ"ו, ר"מ פ"ב משכירות, פה"מ פ"ע ר"א ל"ח רפ"ו רפ"ח, ספ"ג עש"ג צ"א לאוין קפ"ב קפ"ג, ספ"ק רע"ג רע"ד, ידאים קפ"ג קפ"ד, ה"מ פ"י של"ו של"ז.

מצוה תקעז

ואל בליך לא תתן (ל"ח שמ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יקח השכיר ממה שעובד בו יותר על אכילתו, שנאמר (דברים כ"ג כ"ה) ואכלת וגו' ואל בליך לא תתן.

משרשי המצוה כי הנוטל כל שהוא מבעל הבית שלא ברשות הרי זה גול מן התורה, ולא התירה התורה אלא כנגד נפש המתאוה, כיון שהוא מתעסק ומורה בפירותיו של חבירו

משנה הלכות

שמותר לו לאכול אוכל כדי שבעו, ויכול הפועל לאכול אפילו יותר על שכרו, כגון ששכרו אינו אלא דינר והוא אוכל שווה סלע עד כדי שבעו, ומיהו מלמדין אותו שלא יהא רעבתן לטובתו שלא יסגור הפתח לפניו וימנעו מלשכרו.

לאחר העבודה. ואסור לפועל לקחת ממה שיעבוד בו לביתו, ואפילו לאכול אחר העבודה, ולא אכל בתוך העבודה אסור. ודרשו רז"לי ואל בליך לא תתן בשעה שאתה נותן בכליו של בעל הבית אתה אוכל, אי אתה נותן בכליו של בעל הבית אי אתה אוכל. ולא יקח הפועל יתר על אכילתו ולא יאכל אכילה גסה.

וישליך הקליפה, ולא יאכל במלח, ולא יאכל אכילה גסה דשבעך כתיב. היה עושה הוא ואשתו ובניו ועבדיו והתנה עם הבעל הבית שלא יאכלו ממה שהם עושים אם הם גדולים ומדעתם התנה לא יאכלו, ואם הם קטנים יאכלו בעל כרחו. ורשאי בעל הבית להשקות הפועלים יין שלא יאכלו ענבים הרבה, והפועל רשאי להרעיב עצמו בבית כדי שיאכל הרבה אצל בעל הבית במלאכתו. האוכל בשעה שאין לו לאכול עובר בלאו, והעובר ולא הניח עובר בלאו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. (תקעז) כמה מותר לו לאכול. פועל שעשה מלאכה

(ד) ר"מ שם ה"י ח"מ שם ס"ט י"ב י"ג. (ה) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ד. (ו) ר"מ שם ה"ד ח"מ שם ס"ו. (ז) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"מ שם ס"ח. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"מ שם ס"ח. (ט) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"מ שם ס"ח. (י) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ו. (יא) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ו. (יב) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ו. (יג) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ו. (יד) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ו.

סדר מצות היום

שנה

אם לא יהיה לו אפשר לו לאכול בהיתר יאכל באיסור, והתירה התורה כנפשך שבעך כענין צדיק אוכל לשובע נפשו. אבל המשים בכליו מאינו שלו מראה בעצמו חסרון אמונה ובטחון בה, ורוצה לבטוח עצמו בשל חבירו. ולכן אפילו כדי שבעו לא היה ראוי לו, שלעולם לא ישבע, ועל דרך אוהב כסף לא ישבע כסף ומי שיש לו מנה רוצה מאתים. ואם תשאל למה היה צריך ללאו זה, והלא בכלל גזל הוא, התשובה לפי שידמה הפועל שלא יהא לו חטא בלקחו מנידולי קרקע בעת הקציר והבציר שאין דרך בני אדם להקפיד כל כך כמו שהם מקפידים במה שיש להם בבית, ולכן הקפידה התורה כדי שביעה ולא יותר, אחר שעשה מלאכתו מוונותיו על בעל הבית, ואל בליך לא תתן.

מראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

משנה הלכות

פרטי דינים. רשאי הפועל לטבל פתו בציר כדי שיאכל ענבים הרכה^ה. פועל שאמר לבעל הבית תן לאשתי ובני מה שהיה לי לאכול, או שאמר הריני נוטל מעט מזה שנטלתי לאכול לאשתי ובני אין שומעין לו, ואפילו נזיר שהיה עושה בענבים ואמר תנו לאשתי אין שומעין לו. היה משמר ה' ערמות של חמשה בני אדם לא ימלא כריסו מאחד, אלא אוכל מכולם לפי חשבון^ו. העושה בתאנים לא יאכל בענבים, ומונע עצמו מלאכול בענבים עד שיבא לתאנים ויאכל אם ירצה, וכן מהרעים להיפות^ז. העושה בגת עד שלא הלכו שתי וערב אוכל ענבים ואינו שותה

תירוש, מפני שאין מלאכתן ניכרת ביין, משהלכו שתי וערב אוכל בענבים ושותה בתירוש^ח. שכרו לעשות בנטע רבעי אינו אוכל, לא הודיעו שהוא נטע רבעי פודה ומאכילו.

בללים. פועל העובר ונוטל מפירות בעל הבית שלא בשעת עבודה לאכילה עובר בלאו, ואינו לוקה דניתן להשבון^ט. ובמנ"ח נסתפק כאן אי עובר גם משום לאו דגזל שהרי גזל מה שאינו שלו, ועיין מהר"ם ש"ק מה שכתב בזה. וצ"ע שלא זכרו השרים מדברי הסמ"ק מצוה רע"ג ח"ל ואין לוקח על לאו זה שהרי אם עשה כך חייב לשלם דגולן. הוא ע"כ ומפורש כתב דהוה גזלן.

(ה) ר"מ שם פ"ג ה"ז ח"מ שם סמ"ו. (ו) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"מ שם סמ"ו. (ז) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ח. (ח) שם ה"ז ח"מ שם ס"ט. (ט) ר"מ שם ה"ב ח"מ שם. (י) ר"מ שם ה"ז. (יא) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ח.

מצות המלך

מצוה תקעז
 וחרמש לא תניף (ל"ח ש"ו)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מה שמותר לו לאכול כדי שכעו שלא בשעת עבודה, והיינו בהליכתו מאומן לאומן, שנאמר (דברים כ"ג כ"ו) וחרמש לא תניף על קמת רעך.

מושרשי המצוה כי שכיר הוא ובא בשכרו, ואם יבטל זמן בשעת עבודתו לאכילה נמצא גוול את בעל הבית, אלא בהליכתו מאומן לאומן אוכל כיון שאז אינו מבטל מזמן בעל הבית. ואמר וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך, כי לעיל מיניה הזהיר שלא ליתן לכליו, אבל כאן מדבר בפועל שכל היום מניף החרמש על קמת בעל הבית מכל מקום כשהוא רוצה לאכול לא תניף חרמש דרך רעבתנות

משנה הלכות

תקעז) דעות הראשונים וגדר הלאו. לקטוף קמה ולאכול כי אם ביד, כך הזהיר בכרם שלא לבצור לצורך אכילתו בדבר שדרכו לבצור, שהרי סמוכים זה לזה. ואפילו רבי יהודה דלא דרש סמוכין (יבמות ד') במשנה תורה דרש סמוכין. ועוד דכתיב כי תבא בכרם רעך, וכתיב וכי תבא בקמת רעך, וי"ו מוסיף על ענין ראשון ולמדקן זה מזה, ע"כ לשון הסמ"ג. זה לשון הסמ"ק מצוה רע"ד וכמו שהזהיר הכתוב על הפועל שלא לקטוף קמה ולאכול כי אם ביד, כך הזהיר שלא לבצור בכרם, הרי הם סמוכים זה לזה וכו' ע"ש. ועיין בהשגות הראב"ד ובלח"מ פ"ב משכירות ה"ג. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר על זה בין איש ובין אשה והניף חרמש על קמת רעהו עבר על לאו זה ואינו לוקה עליו מפני שחייב לשלם.

דעות הראשונים בפ"י מצוה זו, דעת הרמב"ם ז"ל בפ"י המצוה שאסור לפועל לאכול בשעת מלאכה אלא בגמר מלאכה, שנאמר וחרמש וגו' ומפי השמועה למדו שכל זמן שהוא עוסק בקצירה לא יניף חרמש לאכילתו וכן כל כיוצא בזה, אלא ימתין עד גמר מלאכה. ואף על פי שמותר לאכול שלא בשעת עבודה, כלומר כשהולך מאומן לאומן או כשימלא הסל קודם תקנת חכמים מפני השבת אבידה לבעלים כדי שלא יבטלו ממלאכתן. אבל הסמ"ג והרמב"ן והחינוך והיראים ושאר ראשונים הביאו מספרי (תצא) כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך, ותניא בידך ולא במגל ולא בחרמש, וכאשר הזהיר לפועל שלא

כעושה בתוך שלו, אלא וקמפת מלילות בידך, פידוש לצורך
אכילתן לא תניף החרמש אלא וקמפת בידך. וכן דרשו בספרי
וחרמש לא תניף בשעה שאתה מניף החרמש על קמת בעל
הבית, ע"כ. והכוונה לדרידך לא תקמוף בחרמש אלא בידך
וקמפת לאכילתך.

מראה מקומות עיין מצוה תקע"ז.

מצוה תקעט

וכתב לה ספר כריתות (מ"ע רל"ג)

צוה הקב"ה שהרוצה לגרש אשתו יגרשנה בכתב הנקרא ספר,
שנאמר (דברים כ"ד א') וכתב לה ספר כריתות.

משרשי המצוה כי האשה נבראת לעזר לאדם ונתנה לו
למוכתו, לפי שאין האדם כשאר בעלי חיים המשיגים
כל צרכם כגון מלבושיהם ומונוותיהם כמבצע העולם, אבל האדם

משנה הלכות

תקעט) מפני מה מגרשין. קיום
המצוה, מדין
תורה שלא יגרש האיש אלא לרצונו
והאשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה^א.
ומגרש בין מחמת קטטה שלא מצאה
חן בעיניו ובין מחמת אהבה, וכגון שלא
תפול ליכום וכיוצא בזה^ב. ורבינו גרשום
מאה"ג החרים שלא לגרש אשה שלא
מרעתה, ובקצת נשים מתירין לו לישא
אחרת על אשתו ודבר זה לגדולי הדור
לפסוקי. ויש שכופין להוציא, מוכת
שחין, ובעל פיליפוס, וכופר באלקי
ישראל, ומי שהוא רועה זונות, ועוד
קצתם עיין בש"ע^ג. ובאשה מצוה לגרש
העוברת על דת משה, כגון מאכילתו
שאינו מעושר, ומשמשתו נדה, אינה
קוצה לו חלה, נודרת ואינה מקיימת,

עוברת על דת יהודית, כגון יוצאת כשוק
וראשה פרוע, אפילו קלתה על ראשה,
אם יוצאת לרשות הרבים בלי שכבה על
ראשה, ומשחקת עם בחורים ועוד כמה
דברים עיין בש"ע^ד.
כתיבת ומסירת הנפ. וי' דברים הם
עקרי הגט מה"ת.
א' שיגרש בכתב. ב' שלא יגרש הבעל
אלא מרצונו. ג' שיהא ענין הכתב ספר
כריתות דבר הכורת בינו לכינה. ד' שלא
ישאר לו עליה שום רשות והסירה
מקנינו. ה' שיהא נכתב לשמה. ו' שלא
יהא הגט מחוסר מעשה אחר כתיבה
אלא נתינה. ז' שיתננו לה או לשלוחה.
ח' שיתננו לה בפני עדים כשרים.
ט' שיתננו לה בתורת גירושין.
י' שיהא הבעל או שלוחו שיתננו לה.

תקעט. א) אה"ע סי' ק"ט ס"ו. ב) כ"ש אה"ע סי' ק"ט ס"ק ג' ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' ר"ט. ג) אה"ע סי'
ק"ט שם ברמ"א. ד) אה"ע סי' ק"ד ס"א ורמ"א שם. ה) שם סי' קפ"ו ס"א ג' ד'. ו) ר"מ הל' גירושין פ"א

יקנה אותם בזיעת אפן. והאשה תעזור לו מאד בדברים האלו ותעזור לו בכל עמלו ויגיע כפיו ותכון לו כל צרכו והנאת גופו. ותמנעהו מחטוא וללכת אחר תאוותיו, ויעמיד עמה בנים והיא תגדלם ותחנכם, וכמו שארז"ל יבמות (ס"ג) די לנו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא. וצוהה התורה האלקית על חברת האדם ואשתו, והזהיר אותה שלא תזנה תחת בעלה, ולאדם אמר שארה וכסותה ועונתה לא יגרע. אמנם כל אלו לא ימצאו כי אם בהיותם מסכימים במכע ובמוג, שזה יביא ביניהם אהבה והסכמה, ואם לא תסכים עמו אלא תהיה מתחלפת לא ימשוך לו שום תועלת. ומוב לאדם שיהיה יחידי ולא בחברת הנחש הצפעוני עד שאמר שלמה המלך (קהלת ז', כ"ו) ומוציא אני מר ממות את האשה, וארז"ל (יבמות שם)

משנה הלכות

ונהגו לכתוב ב"ב שיטין כמנין גט'. ולכתחילה בעי בית דין ליתן לה", ושינתן ביום, וכדיעבד נתנו ביחיד ובלילה כשרי'. והכל כשרין לכתוב הגט, אפילו חרש שוטה וקטן, אם אחרים עומדין על גבן ומלמדן, ויש פוסלים בהם'.
 מי ראוי לסדר גיטין. ודיני גיטין רבים הם כהררים התלויים על חוט השערה, והמשנה ח"ו מרבה ממזרים בישראל, ולכן אמרו ז"לי"א כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן, ומאד מאד יש להזהיר ולהזהר בזה, ובפרט במדינה זו אשר בעונתה הרבה חללים הפילה וכל הרוצה ליטול את השם נוטל, והרבה העוסקים ומיעוטא דמיעוטא היודעים, ובשורת הריב"ש כתב לו רבו הר"ן ז"ל על גט אחד שהיה נכתב כדינו אבל לשון

ה"א. (ז) אה"ע סי' קכ"ה ס"א. (ח) ע"י אה"ע סי' קכ"ב ס"ד ברמ"א וע"י נוב"ח סי' קיד וח"ס אה"ע ח"ב סי' ס"ד ס"ה ורמ"ה עורכן כ"ג וש"מ שם כמצוין בשורת משנה הלכות ח"ג סי' ק"ט וע"י בשורת משנה הלכות ח"ג סי' רס"ז ומה"ח ח"ב סי' שס"ד. (ט) ע"י אה"ע סי' קכ"ג ס"ה ברמ"א וח"מ שם סי' ק"ג י"ג ופ"ח ס"ק ר' וסי' קכ"ב ס"ה ברמ"א וע"י שורת משנה הלכות מה"ח ח"ד סי' ק"א. (י) ר"מ שם פ"ג ה"ח אה"ע סי' קכ"ג ס"ג. (יא) קדושין

אשה רעה היא מידי דקשה ממותא ואחר שהיא מורת רוח לו מגרשה, וצוה בספר כרי שיתפרסם הדבר אולי ישאנה אחר ולא יכשלו בה.

מפי גיטין, ר"מ הל' גירושין, פ"ה ס"ג ע"ב, ס"ג ע"ג, אה"ע ס"י ק"מ, ס"ק ס"י קפ"ד.

מצוה תקפ

לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה (ל"ת שמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להחזיר גרושתו אחר שנשאת או נתארסה לאחר, שנאמר (דברים כ"ד ד') לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה.

משרשי המצוה מה שביאר הקרא אחרי אשר הוטמאה, כי כל אשר ידעה איש אחר על ידי נישואין תחשב לו טמאה (ודברי רז"ל ידועין). והטעם כרי להרחיק כל מיני זימה ומיני נבלות ושלא יחליפו נשותיהן זה לזה, יכתוב לה גם בערב

משנה הלכות

מקום ובכל זמן בזכרים ועבר ולא גרש אשתו שצריך לגרשה בטל עשה זו והרי היא אשת איש ועונשו גדול מאד. (תקפ) גרדי האיסור. אדם מישאל שגירש את אשתו בין מן האירוסין, ובין מן הנישואין, והלכה ונשאת לאחר או נתארסה לאחר ונתגרשה או נתארמה ממנו, אשה זו אסורה על הראשון לישאנה לעולם, ואם עבר ונשאה עובר בלאו זה ולוקין שניהם ככל חייבי לאויז'. ואפילו לא נתגרשה אלא מחמת קול בעלמא ונשאת לאחר אסורה לראשון לעולם.^א המותרות לחזור. גרושה שזינתה מותרת לחזור לבעלה הראשון.^ב זינתה עם אחד ונשאת לשני ונתגרשה ממנו,

מותרת לחזור לראשון ואפילו היתה מיוחדת לו מתחלה.^ג חרש שגירש ברמיה והלכה ונתקדשה לחרש אחר, ואין צריך לומר לפקח, אסורה לחזור לבעלה החרש, אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה ונשאת לחרש ונתגרשה מותרת לחזור לבעלה הפקח.^ד וכתבו האחרונים^ה דבכל מקום שהנישואין הראשונים היו דאורייתא והשניים דרבנן וגירש השני אין אוסר על הראשון, היו שניהם דרבנן אוסר הב' על הראשון. מי שקדש אשה דרבנן ובא שני וקדשה דאורייתא והראשון לא גירש כלל אם גירש השני שקדשו דאורייתא מותרת לראשון, נשאת לעכו"ם כדיניהם הרי הוא כזנות בעלמא ולא נאסרה, (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב ס"י כ"ח).

רף י"ג ע"א. תקפ. (א) ר"מ פ"א מהל' גירושין ה"ב אה"ע ס"י י"א. (ב) אה"ע שם ברמ"א. (ג) ר"מ שם הי"ג אה"ע שם. (ד) שם ברמ"א. (ה) ר"מ שם המ"ו אה"ע שם ס"ב. (ו) עין ב"ש אה"ע שם ס"ק ר'.

מצות המלך

ובבקר היא שבה אליו ומחזירה לו בגמ'. ומוזה המעם ולא תחמיא את הארץ לתהוהי הב"ד על כך, והיה המעשה הזה כמעשה ארץ מצרים שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה. וכבר ידעת שהיו בקדמונים שחשבו בעניני הנשים שהטוב והנאות שתהיינה הנשים כולם משותפות לכל האנשים, ולא תהיה אשה מיועדת לאיש אחד, ולהוציא גם מזה, וגם בזה יסודו המריכות והקטמות מבין האנשים, והתורה אלקית הרחיקה מאד הדעת המפסדת והמגונה הזאת, וכמו שזכר הרב המורה (פ' מ"ט חלק ג'). והרלב"ג כתב מעם שלא יהיה סבה לעשוק וגזל, שזה יגרש אשתו שתנשא לאחר ותעשה פעולות רעות שיגרשנה, תקח כל אשר לו ותחזור לבעלה הא', וזה גזל וחמס מלכד הרופי הגדול שיוזכה האדם את אשתו לתכלית קנין הממון.

יבמות י"א, ר"ס פ"א מגירושין, פ"ה ל"ת שנינו, ס"ג לאין פ"ב, ס"ק פ"ב, אה"ע סי' י"ו קפ"ו קע"ח.

מצוה תקפא

שלא יצא החתן מביתו כל השנה (ל"ת שמ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא יצא החתן מביתו שנה ראשונה, שנאמר (דברים כ"ד ה') לא יצא לצבא ולא יעבוד עליו לכל דבר.

משנה הלכות

שאר פרטים. אשה שהלך בעלה למדינות הים ושמעה שמת ונשאת בעד אחד ואחר כך בא בעלה דאמרינן תצא מזה ומזה, או שנשאת על פי ב' עדים ונמצאו שקרנים, ככל אלו לא תחזורי. נשאת לקטן מותרת לחזור לראשון¹. גירש קטנה שהשיאה אמה ואחיה וחזר ונישאה ומיאנה בו, ונשאת לאחר מותרת לחזור לו, שהמאן אחר הגט עוקר הגט². ונהוג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, ואם קידש ובעל

לוקה, אבל בעל ולא קידש או קידש ולא בעל אינו לוקה³. ועיקר הלאו לאנשים נאמר, והנשים בכלל האיסור. ועיין שו"מ מהר"ק ח"ב סי' ע"ט. וגרושתו קודם שנתקדשה לאחר ראוי להחזירה אם אינה מרשעת, ובשלחן העזר סי' א' סל"ב אות א' הביא דבפי העולם שגור דמצוה להחזיר גרושתו, ע"ש.

תקפא) גרדי המצוה. הנושא אשה חדשה בין בתולה ובין אלמנה וגרושה, ובין המיבם

(1) עין אה"ע סוף סי' י"ז ס"ז ג"ז נ"ח ורמ"א וארונים שם. (ח) עי' ג"כ מה"ל אה"ע סי' ס"ב, ס"ג ס"ד, שלכ"ע קדוש קמן לאו דאורייתא, ולא כמ"ל. (ט) אה"ע סי' ר' ס"ב. (י) ר"ט שם ה"ב.

משרשי המצוה מבואר בקרא כדי שישמח את אשתו אשר לקח, כי רצה הנורא ב"ה לברוא העולם וליישבו כבריות טובות הנולדות בהכשר וצניעות, והיפך הזנות שהיא תועבה לפניו. ומאחר שדרכיה דרכי נועם צוה וגזר עלינו לישב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלימה מעת שנשאה כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה, כי כל טבע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, ומתוך שירגיל באשתו שנה שלמה באהבתו אותה ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו שהזמינו לו מן השמים ויסוד מחשבותיו אליה, ויובשרו התולדות שתלד לו, ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

דבהא תליא, וצריך עיון. מחנך בית. בנה בית והשכיר לאחרים והקדים לו שכרו הרי הוא כמי שתנכו, נתן לו שכרו לאחר שנים עשר חדש הרי כמי שלא תנכו עד עתה. בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם, אם היה צריך לבטל על שמירתן הרי זה כמי שתנכו והתחיל לישב בו, ואם אינן צריכין לישב ולשומן הרי זה כמי שלא תנכו. הבונה או נוטע כרם בחוצה לארץ אינו תחור עליהן.

אשה האסורה לו ושאר פרטיים. ותניא בספרי כי יקח איש וכו' לקח פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתן, ע"כ. ונראה דאף ראינו תחור משום אשה חרשה מ"מ תחור משום עבירה שבידו. ואפשר לרעת הרמב"ם דקרושין לתחור אינו עובר, וצ"ע. וכל אלו במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה ככל יוצאין אפילו תתן מחרו וכלה מחופתה! ונוהגת מצוה זו בזמן הבית

את יבמתו, והבונה בית חדש ותנכו, והנושא את ארוסתו, ומי שחלל כרמו, לא יצא בצבא כלל ולא יעבור עליו שום עול מצבא, לא לספק מים, ולא לתקן את הדרכים, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבור עליו דבר בעולם לא לצרכי העיר, ולא לצרכי הגרוד. עבר ויצא הרי זה עובר בשני לאוין, משום לא יצא, ומשום ולא יעבור, וכן מי שהכריחו לעבור באלו עבר בשני לאוין. המחזיר גרושתו אינו תחור מעורכי המלחמה.

מגרש ומחזיר אשתו תוך י"ב חודש. ויש להסתפק במגרש את אשתו בתוך שנתו והחזירה בתוך שנתו, אם ממתין על כל פנים עד תום שנתו מנשואין הראשונים ואינו יוצא, או כיון שגירשה נתחייב בכל, ועכשיו שהחזירה הרי הוא מחזיר גרושתו שפטר. ועי' ב"מ צ"ח ע"ב שכרה כבעלים ושאלה וחזר ושכרה מי אמרינן אתיא לה שכירות לדוכתיה או דילמא אפסיקא לה שאלה ביני וביני תיקו, ע"כ ואם כן אפשר

תקפא. (א) ר"מ פ"ז מהל' מלכים ה"ז י"א וזנך. (ב) ר"מ שם ה"ח. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) ר"מ שם ה"ח. (ז) שם ה"ד.

בונה בית חדש וראוי שיבקש צרכי ביתו, לכן אמר נקי לביתו, כלומר בעבוד צרכי ביתו. והסכה השנית מפאת אשתו כדי לשמחה, והגדיל הזמן לשנה כי בו תעברו כל חלקי השנה ואח"כ כבר הכל חוזר חלילה. גם כי היא כבר תלד בן או בת ותפסק שמחת החתונה ותתעסק בצרכי הבנים וגידולם. עוד אמרו שקודם שנשא אשה היה צריך לערוך מלחמה עם יצרו בכל עת, ועתה נח רוגזו שכבר יש לו פת בסלו, לפיכך לא יצא בצבא ולא יעבוד עליו לכל דבר. ואמר נקי יהיה לביתו שיהא נקי מן החטא ויהיה נזהר להתנהג בטהרה וקדושה ובדינים השייכים לחתן כלה ואיש ואשתו, וכשירגיל עצמו בקדושה י"ב חדש יהיה בטוח לעולם שנטהרה ישמח עם אשתו אשר לקח.

מראה מקומות עיני מצוה תקפ"א.

מצוה תקפג

לא יחבול רחיים ורכב (ל"ת שמ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא למשכן כל דבר שעושים בו אוכל נפש, שנאמר (דברים כ"ד ו') ולא יחבול רחיים ורכב. משרשי המצוה מה שמפורש בקרא כי נפש הוא חובל. והוא לתועלת הישוב, ולפי שכלי המזון הם הכנה לבריאות

משנה הלכות

ובמחכ"ת אישתמיטתיה דברי הרמב"ם והיראים הנ"ל, וכבר תמהו האחרונים למה השמיטו בעלי הש"ע להביא הלכה זו. (תקפג) גרדי האיפור. אסור למשכן ללוה כלים שעושה בהם אוכל נפש, והממשכן כלים אלו עובר בלאו ומחזיר אותן לב"ד, ואינו לוקה, ואם נאבדו או נשרפו עד שלא החזירו חייב מלקות*, (ועיין לקמן מצ' תקצ"א).

לעולם, ע"כ. והיראים מצוה ק"צ כתב ח"ל למדנו בשנה ראשונה שנושא אדם אשה חייב לשמחה שנאמר ושמח את אשתו בכל דבר שיודע שיש לה שמחה, ומצוה זו נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל שהוא חובת הגוף, ותנן בקידושין בפ"ק* כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל, הלכך אף בזמן הזה נוהגת מצוה זו, עכ"ל. והמנ"ח תמה מאד מנ"ל להחניוך דחתן אסור לצאת,

(ג) קדושין ל"ו ע"ב, ר"ט פ"א מהל' תרומות. תקפג. (א) ר"ט פ"ג מהל' מלוה וזהו ה"ב תרי"ט ס"י צ"ו ס"ו ה'.

מצות המלך

הגוף ולחיות נפשו ונפש אשתו וכניו אשר אליו תלויים להחיותם, ואם חבלם לא יחשוב שחבל הרחים והרכב שהם דמים, אלא חבל גם הגוף למזון כדי לקיים הנפש, לכן לא יחבול. ובא הקבלה האמתית שלא בלבר ריחים ורכב, אבל גם כל דבר שמשמש להכין מזון אנחנו מוזהרים מללקחו למשכון, אלא שדבר הכתוב בהווה. ובתרגום ירושלמי לא תהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אילין כפר בחיי עלמא דאתי, ע"כ. ופי' רבינו מנחם הכבלי שלא לעכב זמן הנישואין כי הנפש מושכנת ביניהון, אלא ינשאו מיד. ובפי' יונתן שלא יהא קושר חתנים וכלות בכשוף שימנעוהו מבא עליה, וכתב בחרדים מצוה מ"ב מעשה באדם אחד שעשה כן ומת בתוך שנתו, ואמר שאין לו חלק לעוה"ב.

ב"מ קפ"ו, ר"מ פ"ג ממלוה, שה"ס ד"ת רס"ב, ספ"ג קפ"ט ק"צ ומנאה לשני לאוין, ספ"ק ס"ו רפ"ט ר"ע, ה"מ ס"ז צ"ו.

משנה הלכות

איזה כלים בכלל האיסור. משכן כלים רבים, כל אחד מהם עושים בו אוכל נפש כגון כלי הטחינה וכלי הלחם וכלי הלישה, חייב על כל כלי וכלי, חבל שני כלים שעושים בהם מלאכה א', כגון רחיים ורכב, או זוג של מספרים שגוזזין בהם הירק, וצמד של פרות חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו, וכל כיוצא בזה^ב. אוכל נפש עצמו מותר למשכן ובלבד שישאיר לו הסידור שמסדרין לו^ג. ולא נאסרו אלא כלים שעושים בהם אוכל נפש ממש, הרחיים והערכות והיורות שמבשלין בהם, והסכין של שחיטה, אבל כלי אומנות כגון זוג של מספרים שמסירים בהם השער של ראש ושל זקן, ופרות החורשות מותר למשכן^ד. ורחיים ורכב

שאמרו היינו רחיים של יד, אבל רחיים של מים או קיטור הם כקרקע ולא שיין בהן משכון^ה.
 בשעת הלואה או מדעתו. ולא אסרה תורה אלא הבא למשכן שלא בשעת הלואה, אבל בשעת הלואה מותר למשכן כל כלים שבעולם דלא גרע ממכר שאין מונעין לו לאדם למכור כל מה שיש לו אם רוצה או ליתן הכל במתנה^ו. מסר לו מדעתו או לשליח ב"ד כלים שעושים בהם אוכל נפש מותר לקחתם^ז.
 שאר פריטים. היה לו חמשה כלי אוכל נפש ואינו עושה מלאכה אלא באחד מותר למשכן השאר, וכן לעולם בכל מה שאינו עושה מלאכה מותר למשכון, ואם עושה מלאכה בכלם

ב) ר"מ שם ה"ג ת"מ שם ס"ו. ג) ת"מ שם ס"א. ד) רמ"א ת"מ שם ס"ח. ה) שם ס"ו. ו) ראב"ד ומ"מ שם ה"א ב' ת"מ שם ס"ו וממ"ע שם ס"ק ה'. ז) ת"מ שם ס"א.

מצוה תקפד

שלא לקוץ סימני צרעת (ל"ת ש"נ)

הזהיר הקב"ה שלא לקוץ ולתלוש סימני טומאת הצרעת, שנאמר (דברים כ"ד ח') השמר בנגע הצרעת. משרשי המצוה דבר מושכל הוא שאין ראוי לאדם להעלים ולהסתיר משפטי ה', והקוצץ סימני צרעת רוצה להסתיר בשתו ועגשו, והתורה אמרה יפרסם צערו לרבים כדי שיבקשו עליו רחמים, שכן אילן שמשיד פירותיו סוקרין אותו בסיקרא ומוענין באבנים שיראו רבים ויבקשו עליו רחמים. וכאשר יקוץ בעונש יגדיל עליו העונש, אלא יקבל היסורים ויסבול הצער והכלימה לכפרה, ויתפלל ליוצר כל ית"ש לרפאותו מחץ מכתו. עוד יש בזה טעם שלא יחשוב האדם שיהא ענין הכהן כרין הרופאים, שאם היות שיהיה תועלת לבני

משנה הלכות

מבשרו או מבגדו או מביתו, בין קודם שבא הכהן לטמאו, בין בתוך ימי הסגירו, או בימי חלוטו, ואפילו לאחר הפיטור, הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה עליו עד שיועיל מעשיו, כיצד הרי שהיתה בהרת ובה שלש שערות לבנות ותלש אחת, כוה מקצת המכה ונשאר ממנה כעדשה, וכל כיוצא בזה שמיעט הצרעת אבל נשאר עליו עדיין שיעור טומאה, אינו לוקה מדאורייתא דהרי לא הועילו מעשיו לטהרו ומכין אותו מרדות^א.

אי הועיל. התולש את הנגע כל זמן שלא היה סימן טומאה דלא אהני מעשיו נמי אינו לוקה^ב. התולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן טהור, וכן אם תלש בימי הסגר, ועובר בלאו, ואם תלשן לאחר שהוחלט הרי זה מוחלט כשהיה ואין לו טהרה עד שתפרח

אסורים^ג. מי שהיה לו רחיים לחוד או רכב לחוד וכיוצא בזה אינו עובר בלאו זה, שהרי הלוח אינו עושה בו מלאכת אוכל נפש, והוה כמשכנו שברי כלי, ואפילו קנה אחר כך החלק השני אינו עובר אראשון שהרי כמשכנו לא היה כלי אוכל נפש ואינו מצטרף, ואם החזירו לו מכאן ואילך עובר^ד. ונחלקו הפוסקים אי בערב מותר למשכון כלי אוכל נפש, אף שמתר למשכנו אבל שמא דוקא שאר כלים ולא כלי אוכל נפש^ה. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקפד) גרדי הלאו. התולש סימני טומאה (מד' מראות נגעים או מבגדו או מביתו הראוי לסגור) כגון תולש שער לבן, בין שתלש כולו או מקצתו, או הכוה את המחיה כולה או מקצתה, וכן הקוצץ הנגע כולו

(ח) שם ס"ט. (ט) עי' מצ"ת. (י) מצ"ת. תקפד. (א) ר"מ פ"י מהל' טומאת צרעת ה"א. (ב) עי' מ"ט

מצות המלך

אדם בשמירת עצמם, לא יתחייבו בני אדם לשמוע עליהם ולעשות ככל אשר יורו אותם אם לא ירצו, ויהיה הכל תלוי ברצון המציד, ואם רוצה להפך עצתם הרשות בידו, ולא יהא מתוויב בעשייתו כחוב שאר המצות. ולפיכך באת האזהרה השמד בנגע הצרעת שהוא מחויב לבא אל הכהן ולגלותו אליו באמת ובתמים עד שירפאהו ח'.

מכות י"ג שבת קל"ב נגעים פ"ג. ר"ט פ"י מצרעת. פה"ס ל"ח ש"ח. פ"ג ז' לאין ש"ב

מצוה תקפה

לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו (ל"ח שני"א)

הזהיר הקב"ה שלא ימשכן הלוח את חבירו בביתו או בחוץ בזרוע אלא ע"י שליח בית דין, שנאמר (דברים כ"ד י') לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו.

משרשי המצוה כי התורה חסה על כשתו של לוח, וכשאחרים מתפשין בבלי ביתו הוא מתבייש בו. ועוד שלא יבא לירי מריבה ורציתה. ואף ע"פ שעבד לוח לאיש מלוה, לא יהיה

משנה הלכות

הצרעת בכלל, או עד שתתמעט בהרתו מכגריס"י. מי שנקצצה בהרתו שלא בכונה הרי הוא טהור, קצצה בכונה אין לו טהרה עולמית. התולש שערה אחת ונשרה השניה טהור, היו שלש תלש שנים ונשרה אחת הרי זה בטומאתו"י. שאר פרמ"ם. וכן המגלח הנתק לוקה, ומותר למצורע לישא

במוט על כתפו שיש בה צרעת ולקשור הסיב על רגלו, ואם הלכו סימני טומאה ילכו, והוא שלא נחכוון לכך. הקוצץ בהרתו של חבירו חייב, היו שניהם מזידים והקצץ סייע לוקין שניהם, אחד שוגג ואחד מזיד המזיד חייב והשוגג פטור, אחד מתכוין ואחד אינו מתכוין,

שם מצ"ח. (ג) ר"ט שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) שם ה"א. (ז) מ"ט שם ע"ין מצ"ח. (ח) ר"ט שם ה"ה. (ט) מצ"ח.

בני אדם כהפקד, וידכה החמס שהגדול יהיה בולע הקמן וימשכן אותו בזרוע מבלי פחד, והקמן לא יוכל לקחת דינו מהגדול מפחדו מאליו למעלתו, ועל כן השוה הכתוב ביניהם שיעשו הכל ע"פ בית דין וכזה יהיה מתוקן ישוב העולם. גם כי יראה דבר יקר אצל העני וילך וילונו ממון בשעת דחקו כדי שיקח ממנו הדבר. ומזה הטעם מותר לבא לבית הערב, הוא שאמר שלמה ע"ה (משלי כ"ז) לקח בגדו כי ערב זר והיה ראוי יותר למשכן הלוח שאכל וכזבו הכסף והערב לא באו לידו המעות. ורבינו בחיי כתב הטעם שהלוח לוח מתוך דוחק והערב נכנס מתוך השפע, לכך התורה התירה למשכן הערב ולא הלוח. עוד יש טעם שלא יבא אל בית הלוח כי אולי יקח ממנו הדבר היותר צריך אליו, וכשיעמוד בחוץ יוציא לו הישר בעיניו ויתנהו לו.

ב"מ ק"ג, ר"מ פ"ג ממלוה, מה"מ ל"ח ר"ל"ט, ס"ט"ג לאון קפ"ו, ס"ט"ק ס"י רפ"ו, ח"מ ס"י צ"ו.

משנה הלכות

לבית הלוח ולכתוב כל מה שבביתו אין בית דין נזקקין לו ליכנס כלל, אלא אם ימצא לו דבר בחוץ יקחנו, ויש לשליח ב"ד ליקח המשכון מיד הלוח בזרוע ונותנו למלוה.^א אופנים שמותר לכפותו. כמה דברים אמורים שאסור למשכנו וליכנס לביתו אפילו שליח בית דין ללוח, אבל מותר למשכן לערב וליכנס לבית הערב ליטול משכון בזרוע, ויש אומרים דבכלי אוכל אין חלוק בין ערב ללוח, וכן ערב קבלן הרי הוא כלוח, מי שיש לו שכר אצל חבירו בין שכר עצמו או בהמתו או כליו או שכר ביתו, מותר למשכנו, ואם זקפן עליו במלוה אסור.^ב יש מי שאומר דכל זה כשבא למשכנו להיות בטוח במעותיו, אבל כשהגיע זמן הפרעון ובא

לגבות חובו וזה אינו רוצה לפרעו והוא בחזקה שיש לו מטלטלין ומבריה, שליח ב"ד נכנס לביתו למשכנו ויפרע לזה חובו, שפריעת בעל חוב מצוה ומכין אותו עד שתצא נפשו כדי לקיימה, ואין כופין אותו להשכיר עצמו ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע, ואפילו כתב לו בשטר שיחפוש הלוח גופו אינו כלום.^ג נשבע להיות חבוש עד שישלם, י"א דצריך לקיים שבעתו.^ד פריעת בע"ח מצוה. ועיין גליוני הש"ס כתובות פ"ו דפשיטא ליה דפריעת בע"ח לא הוה אלא מצוה דרבנן, ופלא שלא הרגיש השר בדברי רש"י שם פ"ו ושאר פוסקים דהוה דאורייתא, ועיין משנה הלכות כתובות (סי' רכ"ב) מה שהארכתי בזה ופת"ש

תקפה. (א) ר"מ פ"ג מהל מלוה ולוה ה"ד תר"מ ס"י צ"ז ס"ו. (ב) ר"מ שם ה"ז תר"מ שם ס"ה. (ג) ח"מ שם ס"ו. (ד) שם ברמ"א. (ה) ע"א ר"ה פריעת בע"ח מצוה.

מצות המלך

מצוה תקפו

לא תשכב בעכומו (ל"ח ש"ב)

הזהיר הקב"ה שלא למנוע המשכון מבעליו בעת שהוא צריך אליו, שנאמר (דברים כ"ד י"ב) לא תשכב בעכומו. משרשי המצוה אמרה תורה כי איש עני הוא לא תשכב בעכומו, אלא השיב תשיב לו את העכוט כבא השמש ושכב בשמלתו, ואם לא תשיבנו לו כמה ישכב ואם תשיבנו לו יברכך ה' אלקיך, שכבר קנה המלוה המשכון, ולהכי מתברך. ורצה הקב"ה לזכות את ישראל על ידי מצוה זו כאמדם יותר ממה שהבעה"ב עושה עם העני עושה עמו. ונקרא עני לזה כשאין לו עבוט אחד כיוצא בו, הא אלו היו לו שני כלים מאותו מין נוטל אחד ומחזיר אחד, בין שהוא עני או עשיר בנכסים רבים. ואפילו עמד אצלו שנים רבות חייב הוא להחזיר לעולם, מחזיר ונוטל ומחזיר עד שיחלישיהו לו ב"ד. ואינו חייב

משנה הלכות

המשכון כדי שלא ישמט החוב בשביעת מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליו אין לוקין אותו מפני שניתן להשכון. (תקפו) גרדי הלאו. הממשכן את חבירו שלא בשעת הלואה, הן ע"פ ב"ד בהיתר המבואר (מצ' תקפ"ה) והן בזרוע, או שנתן לו הלואה מדעתו, כל שקבל המשכון שלא בשעת הלואה מצות עשה להחזיר המשכון ללוה אם עני הוא וצריך לו להשתמש בו, ואפילו עשיר בקרקעות ואין לו מטלטלין כאלו שמשכן וצריך להם מצוה להשיב לו, וכשיעבור זמן הצריך להם יחזירם למלוה, משכן לו כסות יום מחזיקו כל הלילה, וכן בכסות לילה, וכן המחרישה וכיוצא בו, לא החזיר לו עבר בלאו זה ועשה, א"כ מה מועיל לו

המשכון כדי שלא ישמט החוב בשביעת ולא יעשה מטלטלים אצל בניו, דמטלטלי דיתמי לא משעבדי למלוה, אלא יפרע מהמשכון אחר שמת הלוה, וכל זה כשמשכנו שלא בשעת הלואה, משכנו בשעת הלואה אינו חייב להחזיר לו^א. יורשים וערבים. מת הלוה והניח יורשים אינו חייב להחזיר להם המשכון דאמרינן לו ולא לירוש, מת המלוה הבנים חייבים להחזיר^ב. הממשכן לערב, והממשכן בשכר וכל אלו שממשכנין בעל כרחו של לווה ונכנסין לביתו, ע"י לעיל (מצוה תקפ"ה), יש אומרים דאינם עוברים, ויש חולקים^ג. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר וממשכן את העני דבר

תקפו. (א) ר"מ פ"ג מהל' מלוה וזהו ה"ה ח"מ סי' צ"ז סמ"ז ב'. (ב) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם סי' ומס' ט' ס"ק ל"ג. (ג) מנ"ח כשם מור.

להחזיר אלא כמות יום או כמות לילה או כלים שעושה בו אוכל נפש, ושאר כלים אינו צריך להחזיר אע"פ שצריך להם.

ב"מ ק"ג, ר"מ פ"ג ממלה, פה"מ ל"ח ר"מ מ"ע קצ"ט, ספ"ג לאוין קפ"ז עשן צ"ד, ספ"ק רס"ז, ח"ט ס"י צ"ז.

מצוה תקפז

להשיב המשכון לבעליו (מ"ע רל"ה)

צוה הקב"ה להשיב המשכון לבעלים בעת שיצמרכו אליו, שנאמר (דברים כ"ד י"ג) השב תשיב לו את העבט כבוא השמש.

משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. והתורה אמרה ושכב בשמלתו וברכך, ברכה זו למה אמר רבי יצחק מניין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר ולך תהיה צדקה, אם

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

פרטי דינים. ואפילו עשיר הרבה בקרקעות ושאר דברים אבל אין לו מטלטלין אלו מצוה להחזיר. היה לו מטלטלין הרבה כשמשכן והעני ועכשיו אין לו מאותן כלום וצריך להם חייב להחזיר, היה עני כשמשכנו והעשיר ויש לו עכשיו אינו חייב להחזיר, כללו של דבר הכל הולך אחר הנצרך. גיזבר של הקדש או של עניים הממשכן לצדקה או להקדש אין צריך להחזיר. כשמחזיר המשכון צריך להחזירו בעדים ולהתרות בו אל תחזירהו לי אלא בפני עדים, שאם לא כן היה נאמן לומר החזרתי או פרעתי במיגו דהחזרתיה.

סדר גביית החוב ממטלטלין. הגיע זמן פרעון ובא לגבות חובו אומרים ללוה הבא כל המטלטלים שיש לך ולא תניח אפילו מחט אחת ואפילו כלי אוכל נפש, ונותנין ללוה מהכל מזון

שהוא צריך לו ולא תחזירו לו בזמנו עובר בלאו זה, ואינו לוקה, ועובר עוד משום לא תבא אל ביתו, ומשום השב תשיבנו לו את העבט, ומשום לא תשכב בעבוטרי.

תקפז) גררי המצוה. מצות עשה על המלוה להשיב המשכון שמשכן את הלוה אחר הלוואתו כשאינו לו מטלטלין אחרים להשתמש בהם, ומשיב לו את הכר כלילה ואת המחרישה ביום, וכן מחזיר לו כלי אומנות ביום וכל כיוצא בזה, היה לו שנים נוטל אחד ומחזיר אחד, ומחזירו עד עולם, היה הכלי מדברים שאינו צריך להם ואין מניחים אותה ללוה הרי זה מניחו אצלו עד ל"י יום, ומל' יום ואילך מוכרו בכ"ד, מת הלוה אינו מחזיר עוד וגובה ממנו חוב ואם מת הלוה אחר שהשיב המשכון לבניו שומטו מהם ואינו מחזיר^א.

(ד) ר"מ שם היה חזק. תקפו. (א) ר"מ פ"ג מהל מלוה וזה היה ר' תר"מ ס"י צ"ז ספ"ז י"ז י"ח י"ט. (ב) תר"מ שם ס"ב. (ג) מצוה מצוה תקפ"ז. (ד) תר"מ שם ס"ב. (ה) שם סכ"א.

מצות הלך

אינו קונה משכון צדקה מנין, כלומר שהרי לא נתן לו כלום ואם כן למה חשבו הכתוב לצדקה שנתן לו, אלא מכאן שבעל חוב קונה משכון. וכיון שמיד שקבל המשכון קנאו והרי הוא שלו אלא שהתורה צותה לו להשיבו לו בתורת צדקה בדרך שנותן לעני שהרי אין לו במה לשכב, ולכן יש לו צדקה. ואמרה תורה וברכך, מלמד שמצווה לברכך, ואם לא ברכך יכול לא תהיה מבורך, ת"ל ולך תהיה צדקה מכל מקום. ועד"ה כי נפשו של אדם ממושכנת ביד ה' עיפה ויגעת, שנאמר בדרך אפקיד רוחי, ומחזירה בבוקר חדשה, וז"ש חדשים לבקרים רבה אמונתך, נאמן להשיבה. וכלי יום ביום וכלי לילה בלילה, וממעם זה אין לישן ביום כי אם להעוסק בתורה בלילה ומתפכין לילה ליום.

טראה מקומות עין מצוה הקדמת.

מצוה תקפה

ביומו תתן שכרו (מ"ע רל"ו)

צוה הקב"ה לתת שכר שכיר ביומו ולא יאחר אותו ליום אחר, שנאמר (דברים כ"ד מ"ו) ביומו תתן שכרו. משרשי המצוה שהתורה חסה על העני כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו, ואמרו רז"ל פקדונא דממונא לא

משנה הלכות

חוב, ואפילו אם הוא ת"ח אין מניחין לו ספריו ואפילו ס"ת שהם כשאר נכסיו שבעל חוב גובה מהם תוכו, וה"ה למקומות בית הכנסת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקפה) על איזה שכר עובר. מצוה עשה מן התורה לשלם שכר השכיר בזמנו, אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה או כלים". ובשכר קרקעות נחלקו הפוסקים אי בכלל

שלישים יום וכסות הראויה לו ליי"ב חדש ומטה לישיב עליה ומטה וצרכי המטה הראוים לו לישן עליהם, היה עני מטה ומפץ לישן עליו, ואין נותנין כלים כאלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים, וחייב הבעל לזונם, מכל מקום אין על הבעל חוב חיוב לפרנסם, ונותנין לו סנדליו ותפליו, היה אומן נותנין לו שני כלי אומנתו מכל מין ומין, וימכרו שאר המטלטלים כולם בבית דין וינתנו לבעל

(1) ר"מ שם פ"א ה"ו ת"מ שם סכ"ג. תקפה. (א) ר"מ פ"א מהל' שכירות ה"א ת"מ ס' שליט ס"א.

סדר מצות היום

שצא

בעינא וכל שכן פקדונא דנפשא, והאי שהשכיר עצמו סכן נפשו בעבור מזוננו, עלה בכבש ונתלה באילן, וכיוצא בזה ממלאכות, והמעכב שכירותו כמעכב נפשו, וכיון שמעכב נפשו מת הוא. ומכאן אמרו עני חשוב כמת. ואם לפעמים השכיר אכל כדי שבועו במלאכתו, מן השכר הזה יקנה מה שיאכלו אשתו ובניו בלילה, ואם לא יתן שכרו לא יאכלו ולא יתפרנסו, ואין להם במי לבטוח. והיה כי יחס לבו על אשתו כגופו ובניו יוצאי ירכו, וקרא עליך אל ה' והיה כך חטא, וסמוך ליה לא ימותו אבות על בנים, שעל ידי בנים של זה אם לא תתן לו שכרו נתחייבת מיתה בשביל בניו. ועד"ה כי מצות לא תעשה הם כמנין ימות החמה, ואדם שכיר יום צריך לתת בכל יום חוקו בתורה ומצות, ואם לאו יבא היום צועק לה' ותובע חוקו, ולכן ביומו תתן שכרו (ועיין לעיל מצוה ר"ל).

ב"מ ק"א. ר"מ פ"א משכירות, פ"ה ס"ג ר', ס"ג ע"ג צ', ס"ג ס"י ר"ג, י"א י"ד ר"ה ס"י ש"פ.

משנה הלכות

המצוה². וכן בשכר דירה כתבו הפוסקים דתלוי במחלוקת הפוסקים בתלוש ולבסוף חברו אי דינו כתלוש או כמחובר לענין שבועה, עיין חו"מ ס"י של"ט וקצה"ח שם.¹ זמן תשלומין. ואיזהו זמן התשלומין, שכיר יום גובה כל הלילה ובבוקר עובר ככל תלין, שכיר לילה זמנו ליתנו כל היום ובערב עובר משום ביומו תתן שכרו³. פועלים דידן שאין עושין מלאכה עד הלילה כיון ששקעה עליהם חמה עובר משום ביומו תתן שכרו⁴. שכר שעות אם כלו ביום תשלומיו כל היום, כלו בלילה תשלומו כל הלילה⁵. שכר שבת שכר חדש שכר

שנה שכר שבוע (שמיטה) יצא ביום גובה כל אותו היום, בלילה גובה כל אותו הלילה⁶. השוכר בערב שבת ונדרחה לפרוע עד לאחר השבת בשביל השבת אינו עובר עוד מדאורייתא שהרי נדחה ביומו משום שבת, ומיהו חייב מדבריהם משום אל תאמר לך ושוב למחר⁷. וקבלנות כשכירות לענין זה וחייב לשלמו ביומו, ומיהו כל זמן שהחפץ ביד האומן אינו עובר. נתנו לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה עליו החמה עבר⁸. גר תושב. גר תושב שקבל עליו ז' מצות בני נח יש בו משום ביומו תתן שכרו⁹, והטעם דתניא¹⁰ מאחך פרט לאחרים כלומר גוים, גר זה גר צדק,

(ב) ת"מ שם. (ג) ס"ק א'. (ד) ר"מ שם ה"ב ת"מ שם ס"ג. (ה) רמ"א שם. (ו) ר"מ שם ת"מ שם ס"ד.
(ז) ר"מ שם ת"מ שם ס"ה. (ח) חתוך כאן ועיין ג"ה סוף מצוה ר"ל. (ט) ר"מ שם ה"ג ת"מ שם ס"ו. (י) ר"מ שם ה"א. (יא) ב"מ דף ק"א סע"א רע"ב.

מצות המלך

מצוה תקפט

שלא לקבל עדות מקרובים (ל"ה שג"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לקבל עדות קרובים כלל בין לזכות ובין לחובה, שנאמר (דברים כ"ד ט"ז) לא יומתו אבות על בנים וגו'.

משרשי המצוה אמרו בנמ' ירושלמי דקרובין פסולין להעיד משום דאין יכולים להזימם ולחייב אחד בשביל קרובו, ובנמ' סנהדרין כ"ח אמרינן בנים לעלמא מנלן (דפסולין להעיד) אמר רמב"ח סברא הוא כדתניא אין העדים נעשים זוממין עד שיוזמו שניהם, ואי ס"ד בנים לעלמא כשרים נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו, דאי לא דאסתיד האי קרובו בהדיה לא הוה

משנה הלכות

בשערך זה אוכל נבילות. ועיין לעיל מצוה (ר"ל) קצת דינים השייכים לכאן ותלמדם משם.

במקום הפסד. מי שאינו יכול לפרוע בו ביום כי אם שיאבד ממון הרבה משלו אינו חייב לשלם ביומו. (חנוך) ולכאורה לפי מה דקיי"ל צריך לפזר כל ממונו שלא לעבור על לאו, וא"כ הכא אמאי בשביל שלא יאבד מעות שלו יכול לעבור, וי"ל לפי מש"כ החו"י סוף סי' קל"ט דבלאו שאין בו מעשה אינו מחויב לבזבו כל ממונו, וכ"כ הפמ"ג או"ח סי' תרנ"ו, וא"כ אתי שפיר דאינו צריך, שוב נזכרתי דקושיא זו הוקשה במוצל מאש סי' מ"ה, ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' י"ז שתי' כן ועוד תי' דלא אמרינן דצריך לפזר כל מעותיו בשביל ל"ת בשביל חוסר ממון חבירו, ורק באיסורים ע"ש, ודבריו הקדושים נכונים. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקפט. א) ר"מ הל' ערוה פ"ג הא תר"מ סי' ל"ג ס"א ב' י"ו. ב) שם. ג) ס"ב ברמ"א ושי"ך שם ס"ק א' ופ"ת ס"ק ג' ועיי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' ל"א. ד) ר"מ שם רמ"ז תר"מ שם ס"י. ה) מטהרין פ"ג הל'.

תקפט. א) ר"מ הל' ערוה פ"ג הא תר"מ סי' ל"ג ס"א ב' י"ו. ב) שם. ג) ס"ב ברמ"א ושי"ך שם ס"ק א' ופ"ת ס"ק ג' ועיי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' ל"א. ד) ר"מ שם רמ"ז תר"מ שם ס"י. ה) מטהרין פ"ג הל'.

סדר מצות היום

שצג

מקטל נמצא שני בנים מתים זה על עדות זה. ואפילו להני שימות דלא קיי"ל כירושלמי בזה וכש"ם דילן (ובחידושי הארכתי) יש לומר הטעם לפי שהקרוב הוא כגופו ממש ואין אדם מעיד על עצמו, ורצה הקב"ה לבלתי עשות דין רק בעדות שלא יפול שום חשד ונגיעה, לא כן קרוביו שהוא בשרו ונפשו. ועד"ה לא יומתו אבות על בנים, כלומר שלא יענשו בעולם הבא אם יש להם בנים צדיקים וברא מזכה אבא, ובנים לא יומתו על אבות אם הם צדיקים, דבעון אבות בנים קמנים מתים ובצדקתם לא יומתו.

ביק כ"ח פנחורין כ"ז, ר"ם פירו מצות, פ"ח ל"ח רפ"ז, פ"ג לאון רפ"ז, פ"ק סי' רל"ה, ת"מ סי' ג"ג

משנה הלכות

מדה"ת סי' פ"ו, ובחידושי הארכתי בס"ד.
קירבה הפוסלת. ואלו הן הפסולין להעיד. האחין זה עם זה בין מן האב ובין מן האם הם ראשון בראשון, ובניהם זה עם זה הם שני בשני, ובני בניהם זה עם זה הם שלישי בשלישי, ולעולם שלישי בראשון כשר, ואצ"ל שלישי בשני, האב עם בנו בראשון בראשון, לפיכך האב עם בן בן בנו כשר שהוא שלישי בראשון, וכן הדרך בנקבות לענין כל אשה שאתה פסול לה להעיד, וכל אשה שאתה פסול לה אתה פסול לבעלה, שתי נשים שהם זו בזו שני בשני, בעליהן מעידין זה לזה, אבל ראשון בראשון או ראשון בשני, אמרינן בהו תרי בעל כאשתו ואין מעידין, האיש עם אחותו ראשון

בראשון, ובניהם שני בשני. וכל הפסולים מחמת קירבת נשותיהם, מתו נשותיהם אפילו הניחו בנים הרי זה נתרחק וכשר".
שאר פרטים. גרים אין להם קירבה דקטן שנולד דמי".
קהל שמינו עדים ותיקנו שלא ישוה שום עדות זולתם כשרים להעיד אפילו לקרוביהם, כיון שקבלום עליהם. אבל מינוי סתם עדים בעיר אין כוונתם שיעידו לפסולים, וכן דיינים הממונים בעיר לא ידונו לקרוביהם, וכן נוהגין. ואפילו התחיל בכשרות ונתחתן עמו קודם גמר דין פסול לגמור". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים שעליהם לקבל עדות. ואין לוקין עליו שאין בו מעשה ויש לזוהר מאד תחת התופות להזמין עדים שאינם קרובים.

(ז) ע"י שות משנה הלכות ח"ה סי' רס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ז ד' ה' ו' ת"מ שם ס"ב ג' ד'. (ח) ר"מ שם פ"ד ה"א ת"מ שם ס"ב. (ט) ר"מ שם פ"ג ה"ב ת"מ שם ס"א. (י) ת"מ שם ס"ח. (יא) ר"מ שם פ"ד ה"ב ת"מ שם ס"ג ותשרי ת"מ סופר סימן י"ז.

מצות המלך

מצוה תקצ

לא תטה משפט גר (ל"ח שני"ד)

הזהיר הקב"ה שלא להטות משפט גר או יתום, שנאמר (דברים כ"ד י"ז) לא תטה משפט גר יתום.

משרשי המצוה בענין הטיית משפט גלוי הוא, וע"ל (רל"ג). וכאה האזהרה מכופלת בגר ויתום לפי שהם חלושי

כח מדוכים ומעונים יותר מאחרים, ואין מי שיריב את ריבם. ואל יחשוב השופט אחר שהשי"ת הוא פוקד עון אבות על בנים, ובעיד הנדחת צוה להמית הבנים על חטא אבותם, ויעשה כן גם הוא ויטה משפט היתום ויפקוד עון אבותיו עליו, וכך בגר שאבותיו עוכדי ע"ז וממשיכים בהכליהם, יטה משפט יוצאי חלציהם עליהם, בא הכתוב באזהרה מיוחדת שלא יעשו עול כמשפט אבל בצדק ישפוט את עמיתו. והטענה לענשם בשביל

משנה הלכות

תקצ) גרדי האיסורים. גר או יתום שבאו לדין עם בעל דין אחר, אסור לו לדין להטות דינו, ואם הטה את דינו עובר בשני לאוין, אחת משום לא תטה משפט גר ויתום ואחת מלא תעשו עול כמשפט שנאמר בכל ישראל וגם הם בכלל, ואם היה הגר יתום עובר בשלשה לאוין שנאמר משפט גר יתום^א, ואינו לוקה מפני שאין בהם מעשה.

גר יתום. וכתב הרדב"ז ז"ל וא"ת למה לא מנה להו בני לאוין במנין המצות, וי"ל דגר יתום מחזק קרא נפקא וא"ת א"כ לא יהא עובר אלא אם כן יהיה גר יתום אבל גר לבדו או יתום לבדו לא יעבור אלא כמה שהוא כולל בכל ישראל, וי"ל דגרסינן בספרי (תצא) לא תטה משפט גר יתום מה אני צריך והלא כבר נאמר לא תטה משפט, ולא

תכיר פנים, מלמד שכל המטה דינו של גר עובר בשני לאוין, משמע דדרוש קרא הכי לא תטה משפט גר אפילו שאינו יתום, ואם היה גר יתום עובר בג' לאוין, דמשמע גר ומשמע גר יתום, יתום ישראל אינו עובר אלא בלאו הכולל של כל ישראל. והמנ"ח תמה דכל גר יתום הוא שהרי כקטן שנולד דמי, ותי' דבקטנותו נקרא גר יתום, ובגדלותו נקרא גר. וצ"ע דנימא היכא דנתגייר הוא והוריו עמו דמקרי יתום בשביל זה, שהרי אינו חלש משאר בני אדם ולא גרע מגדול שנתגייר דלא אמרינן כקטן הוא כיון דבמציאות אינו חלש מאחרים אפילו לדעת המנ"ח. ויש להסתפק בקטן שנתגייר או שהטבילוהו בית דין, ולדעת הרכה שיטות אפילו נתגייר על ידי הוריו מכל מקום כשהגיע ליי"ג שנים יכול למחות, והטו ב"ד דינו ובשנת י"ג עשה

סדר מצות היום

שנה

האבות, אדרבה הקב"ה אוהבם כדכתיב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, וכן ביתום במבואר בקרא, ודמעתם מצויה ביותר וכשהם צועקים נענים על מעניהם. גם אמרו לא תמה משפט, בעת הריב הזהר באלו שלא יסתמו מענותיהם מפני שפלותם ופתח פיך לאלם במקום הראוי, וע"ז אמרו פוענין ליתומים.

ספרי תצא, ר"ס פ"ב ספנהדרין, שה"ס ל"ת ר"ס, ס"ג לאין ר"ז.

מצוה תקצא

ולא תחבול בגד אלמנה (ל"ת שנה)

הזהיר הקב"ה שלא למשכן אלמנה בין עניה ובין עשירה, שנאמר (דברים כ"ד י"ז) לא תחבול בגד אלמנה.

משרשי המצוה לפי שחם השי"ת על בריותיו וצונו לחוס ולרחם על האלמנה שלכה שכור בקרבה, דואגת על פרידת בעלה ומבכה על אברתה, שאם היה חי היה משמחה ומפרנסה ורב את ריבה. ובאלמנה כתיב ושמעתי כי חנון אני,

משנה הלכות

להגבות, כפרה בממון תשבע, אבד המשכון או נשרף קודם שהחזירו לוקה^א. מלקות. כך כתב הרמב"ם ז"ל, ותמהו עליו הראשונים והאחרונים ז"ל כיון דאיתא בתשלומין האיך לוקה ומשלם, עיין בהשגות^ב. ומיהו עיין סמ"ע^ג ושי"ך^ד חו"מ סי' צ"ז ובקצה"ח^ה מה שכתבו בשיטת הרמב"ם ז"ל ותמצית הדברים דהאי תשלומין לאו תיקון להלאו הוא, ועיין ביאור הגר"א שם^ו דו"ק. בשעת הלואה. ומותר למשכנה בשעת הלואה, ולרעת הרמב"ם^ז אפילו בשעת הלואה אסור ורבו עליו החולקים^ח. ומותר למשכן שלא ע"פ כ"ד מי שיש לו שכר אצלו בין שכר אדם או בהמה וכלים^ט.

מחאה ונעשה עכו"ם למפרע אי נעקר הלאו מהם, ואי נימא ראינם עוברים א"כ לאו זה ביתום הוה התראת ספק, וצ"ע ועיין סמ"ג מצוה ר"ה, ולעיל מצוה רל"ג, וכמה שכתבתי שם, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקצא) גרדי האיסור. אלמנה בין שהיא עניה ובין שהיא עשירה, אין ממשכנין אותה, ואם עבר ומשכנה עבר בלאו. ומה שאמרו בגד אלמנה לאו דוקא אלא הוא הדין כל דבר שבעולם אסור למשכנה אלא שדבר הכתוב בהווה. עבר וחבל חייב להחזיר, ואם תורה שחייבת, כ"ד מגביהין מכסותה אם יש לה דלא אמרו אלא שלא לחבול אבל לא אמרו שלא

תקצא. (א) ר"ס פ"ג טה"ל מלוא ולוה היא ת"מ סי' צ"ז ס"ד. (ב) שם. (ג) שם ה"ב. (ד) ס"ק כ"ה. (ה) ס"ק ר'. (ו) ס"ק ה'. (ז) ס"ק ל"ז. (ח) שם. (ט) ראב"ד שם. (י) ע"י ר"ס שם היו ת"מ שם וע"י מנ"ח

מצות המלך

שהנשמות באות לעולם זכר ונקבה וכשנפטר יושבים בנגן ערך של מטה, שהנשמה ממתנת לחברתה בנג"ע ומתענגת על פרידתה מחברתה בזה העולם, ומצטערת הנשמה בנגן ערך על צער חברתה בזה העולם, כי המתים מצטערים בצער החיים, כמ"ש וידעו לנו המצרים ולאבותינו, מכאן שהאבות מצטערים בקבר בצער החיים, והנשמה היא מתרעמת ליוצר כל ואומרת לפי שגורת דין אמת ביני ובין בת זוגי באים למשכנה ולגולה, מיד שומע. עוד מעם אמרו שלא להוציא עליה שם רע בשכונתה כבואו בקר וערב אחר המשכון ולהשיבו, זולת כי אפשר שיבוא לידי זנות כבואו לביתה יום יום פעמים, וסחור סחור אמרינן לנזירא.

ב"ם קפ"ו, ר"ס פ"ג פסוקה, פ"ה ל"ת רמ"א, פ"ג לאוין קפ"ה, פ"ק ס"ו רמ"ה, ח"ס ס"ו צ"ו.

מצוה תקצב

ושכחת עומר (מ"ע רל"ז)

צוה הקב"ה להניח עומר השכחה, שנאמר (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו.

משנה הלכות

באיוו אלמנה אסור. ודעת הסמ"ע^א משכון^ב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן דאלמנה לאו דוקא אלא ה"ה גרושה, והט"ז הוסיף אפילו בתולה, והש"ך^ב חולק דדוקא אלמנה וכ"כ התומים^ג, ועיין באחרונים. אלמנה מן האירוסין בכלל הלאר". אלמנה שנשאת לשני ואח"כ נתגרשה מן השני ויש לה דין גרושה, יש להסתפק אי עובר בה הפוסקים שאין גרושה בכלל. ספק אלמנה אסור למשכנה מספק, ואם היתה במקום שיש לה חזקת אשת איש וחזקת חי לבעל, כגון באופן שהבא עליה בחטאת, דין אשת איש לה גם לענין

משכון^ב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן זכרים ונקבות.
 (תקצב) גרדי ושיעור חמצוה. מצות עשה כשנשכח עומר בשדה בשעת הקצירה להניח לעניים^א. שיעור העומר כל זמן שאין בו סאתים תבואה, יש בו סאתים אינו שכחה דזה גדיש ולא עומר, שכח שני עומרים אף ע"פ שהיו סאתים או יותר הוי שכחה כל זמן שאין באחד סאתים^ב. שכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים

שך בזה. (א) שם ס"ק כ"ב. (ב) ס"ק א'. (ג) ס"ק ח'. (ד) מ"ח. (ה) שם. (ו) תקצב. (א) ר"ס פ"א מהל' מתנות עניים ה"ה. (ב) שם פ"ה ה"ה.

משרשי המצוה לפי שהעניים והאביונים בחמאם ועניותם המלקטים בשבלים אחר הקוצרים אחת ושתים, ותולין עיניהם על התבואות, כראותם בעלי השדות מאלמים אלומים בתוך השדה כברכת השי"ת אשר נתן להם חושבים בלבם לאמור מי יתן והיה לי בן לאסוף עומדים לכיתי ולשמח בו בני ביתי, וקוראים תגר על העשירים שפרצו בארץ, והם חסידים מכל טוב, רעים גם צמאים, היה מחסדי השי"ת על בריותיו למלאות תאותו זו כשיהיה מקרה מן השמים שישכחהו בעל השדה ויזכה בו העניים, ותתקדד דעתם שיהיה להם לאכול, ויעשו שלום ביניהם ולא יקראו תגר. ויהיה בזה תועלת לבעל השדה שיקנה בזה נפש מוכה ממדת הנדיבות, וברכה מהעני שהניח לו העומר, ועל בעלי הנפש טוב ינוח ברכת השי"ת לעולם.

פאה פ"ו ב"מ י"א, ר"מ פ"ה מסתנת עניים, שה"ס ל"ת ר"ד פ"ע קכ"ב, סמ"ג לאוין רפ"ח עשן קנ"ח, ח"ד סי' ש"ב

משנה הלכות

בכל תשוב שכחה וכל שאינו בכל תשוב אינו שכחה. שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה לדרום ושכתו לפניו ולאחריהן, שלפניהם שכחה מפני שכל אחד זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו.^א

באילנות, ויש ר"ן שכחה בקמה ובאילנות,^ב וקמה

שיש בה סאתים אינה שכחה פחות ממנה שכחה, אילן אחד או שנים אפילו היו בו כמה סאין פירות הרי זה שכחה, שכח שלשה אילנות אינו שכחה. אילן שהוא ידוע ומפורסם במקומו, או מצד פירותיו או בשמו אינו שכחה מפני שהוא ידוע ומפורסם,^ג ונהוג בזכרים ונקבות בזמן ומקום שתרותו ומעשרות נהגים, ועיין מצוה (תקצ"ג) לזמן הזה.

עוברים ורואין אותן בעת ששכחהו אינה שכחה, עד שישכח מכל האדם, עומר הטמון אם נשכח היה שכחה. היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שכחו עומר במקום פלוני ושכחהו הרי זה שכחה, ואם היה בשדה ואמר כן אינה שכחה, שכחה מעיקרו בשדה הוא שכחה, אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכח הרי זה שכחה.^ד

פרטי דינים. עמדו עניים בפניו או חיפיהו בקש, והוא זוכר

את הקש או שהחזיק בו להוליכו בעיר והניחו בשדה ושכתו אינו שכחה. הניח שלשה עמרים אינם שכחה. הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכת לפניו ולאחוריו, של אחוריו שכחה, ושלפניו אינו שכחה, זה הכלל כל שהוא

(ג) שם ה"א, (ד) שם ה"ב, (ה) שם ה"ג, (ו) ר"מ שם ח"ד סמ"ג לאוין רפ"ח, (ז) ר"מ שם ה"ד, (ח) שם ה"א, (ט) ר"מ שם פ"א ח"ו, (י) ר"מ שם פ"ה ח"ב, (יא) שם ח"ב.

מצות המלך

מצוה תקצג

שלא לקחת עומר השכחה (ל"ת שני')

הזהיר הקב"ה שלא לקחת עומר השכחה, שנאמר (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו. משרשי המצוה מה שנתבאר במצות עשה שלה. ולפי שהיצר הרע מעכב את האדם מלעשות חסד, והעומר אין מי שיוודע אם שכחו שם או הניחו בכיון שלא הוה שכחה, ויחשוב בלבו אחזור ואקחנו, והזהיר הכתוב בלאו לא תשוב לקחתו, כי מאת השי"ת היתה זאת לך לשכוח העומר למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך, ואם לא תניחנו אתה מחסר לך הברכה, לבד מהעונש על ביטול עשה ולא תעשה. וברור מן השכל שצריך האדם לקבוע בנפשו הנדיבות והרחמנות על

משנה הלכות

תקצג) גררי הלאו. השוכח עומר בשדה רס"ל דמקבל שדה לקצור יש לו חלק בקציר ונעשה שותף בהתבואה, ואפילו הכי חייבים כלקט שכחה ופאה וצ"ע. הפטורים. קצרוהו עכ"ם או ליטטים או קרסמה נמלים פטור מן השכחה. עפו עמריו ברות חזקה לתוך שדה חבירו ושכח שם אינו שכחה שנאמר בשדך. וכתב המנ"ח לפ"ז הקונה תבואה מחבירו אפילו במחוכר שיקצור מכ"ש בתלוש שאין לו בגוף הקרקע רק התבואה שלו, א"כ אין כאן דין שכחה כי לא הוי בשדך, ולפענ"ד זה אינו ממה שהכאתי לעיל דברי הרמב"ם בהמקבל שדה חבירו לקצור דכיון שיש לו חלק בקציר מזהיר על שלו, והתם הרי אין לו בשדה כלום, ואפ"ה חייב כלקט שכחה ופאה ומ"ע. עומר ששכח על אבן איבעיא דלא איפשיטא ולחומרא^א.

שדות. והמנ"ח נסתפק כאן בשדה השותפות אי שייך שכחה, וכתב והרמב"ם לא פי' דין זה, ולפענ"ד נראה לדייק ממה שכתב הרמב"ם פ"י ממתנות עניים (הט"ו) המקבל שדה לקצור אסור כלקט שכחה ופאה ומעשר עני, אימתי בזמן שקבלה ממנו ליקח בכל השדה כגון שנתן לו שלישה או רביעה בשכרו וכו', וכתב הרדב"ז שם והטעם כיון שיש לו חלק בקציר והעני מזהיר על שלו, ונראה

תקצג. א) ר"ם פ"א טה"ל מתנות עניים ה"ה. ב) שם פ"ב ה"ד. ג) שם פ"ה ה"ה. ד) מוסף דף מ"ה.

סדר מצות היום

שצמ

העניים ככל מקום אשר נפנה בקציר ובבציר, ואפילו בקערה אמרו חז"ל להניח פאה ולא יהיה רעבתן. וברש"י עה"ת למען יברכך אפילו שכא לידו שלא במתכוין אלא על ידי שכחה יועדה לו התורה ברכת, ק"ו לעושה במתכוין, אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בו הוא מתברך עליה.

טראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקצד

להלקות רשעים מלקות (מ"ע רל"ח)

צוה הקב"ה להלקות העוברים על קצת מצוות שכתורה כפי חמבואר בקרא, שנאמר (דברים כ"ה ב') והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים.

משרשי המצוה כי בחסדי השי"ת על נפשות מישראל שלא יכרות נשמתם וימותו ח"ו מיד שיעברו על מצות ה',

משנה הלכות

בפני כ"ד של שלשה וסמוכין, ולא בפני הדיוטות.^א

מי לוקה. חייבי מלקות הם העוברים על לא תעשה שיש בו מעשה, או

חייבי כריתות, אחר שהתרו בהם שני עדים כשרים. ודע דראיתי באמרי שפר להגרש"ק סוף פ' במדבר דחייבי כריתות שנלקו פטורין מכרת אבל חייבין עדיין במיתה בידי שמים, ע"ש ופלא פ"י שהרי להדיא אמרו בספרי על זה שאחר שנלקה אחיך הוא, ואי נשאר עליו מיתה בידי שמים אכתי רשע הוא, ועוד ראיות צ"ע.

דין מלקות. ובדוקים העדים בדרישה וחקירה כדרך שבדוקין

בדיני נפשות.^ב (עיין לעיל מצוה תס"ג) ולוקין ל"ט מכות, ומספר זה הוא אפילו גבור כשמשון, ומיהו לאדם חלש אומדין

בוה"ו. ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות כתרומות ומעשרות, ומיהו לא

נהגו בזמן הזה להניח שכחה אפילו בארץ ישראל, ורחקו האחרונים לחפש טעם לדבר מאחר שהאינדא כ"ה רוב ישראל הם וליכא משום טעמא שכתב הרמ"א יו"ד סי' של"א שיטלום עכו"ם, וקצת כתבו הטעם משום דהאינדא אין העניים מצוים בשדות כלל ואין העניים סומכין על זה כי אין שוה לכתות רגליהם בשדות, וכיון שאין עניים מצוים בשדות אין חיוב להניח, ולטעם זה אם ימצאו עניים או שיהיו הקוצרים עניים ודאי מחויב להניח העומר השכחה, ועוד נתנו טעמים בדבר.

תקצד) המצוה. מצות עשה מן התורה להלקות את המחויב

מלקות בכית דין^א. ואין מלקין אותו אלא

תקצד. א) ר"מ פפ"ו מלה מנהדרין ה"א. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ד פ"ח ה"א. ד) שם פפ"ו ה"ד.

מצות המלך

ולכן צוה הקב"ה לייסר העוברים בשבט לנו כסילים כדי שישונו אליו ויזכו באחרונה בעולם שכולו טוב, וכענין דכתיב יסר בנגד, ולא דרך נקמה ח"ו וראיה שאומדים אותו כמה יכול לסבול. ומאחר שקבלו עונשם פטרום מידי כרת, והם חיים כי יש תקוה שישונו. ואפילו אם כבר התחילו להכותו וראו שאינו יכול לסבול האומד מניחין אותו ונפטרו. וזוהי טעם נראה דמי שנלקה ג' פעמים על אותו עון מכניסין אותו לכיפה, דכבר הוחזק שלא ישוב עוד, ולכן מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכרסו נבקעת. והטעם שמלקין ברצועה של שור וחמור לרמוז לו כי ידע שור קונהו וחמור אכוס בעליו, יבוא אלו וייסרו את מי שלא ידע קונו.

מנהגין גיח מכות כ"ב בתובות ל"ה. ר"ם פס"ו מפנהדרק. שה"ם ט"ז רכ"ד. ספ"ג עשן ק"ה.

משנה הלכות

טפח וארכה כדי שתהא מגעת עד פי כריסו, יד של רצועות שאוחז בה ארכה טפח. האיש המכה צריך להיות יתר בדעה וחסר בכח, ומגביה הרצועות בשתי ידיו ומכה בידו אחת בכל כחו, מלקהו שליש מלפניו על חזהו בין דידו, ומאחוריו שליש על כתף זה ושליש על כתף זה. המוכה אינו עומד ואינו יושב אלא מוטה, הדין מביט בו וגדול שבדיינים קורא כל זמן שלוקה והפלא ה' את מכותך, והשני מונה והשלישי אומר לחזן הכה, וכל זמן שהוא מכה על פיו הוא מכה. ואין לוקין שניים כאחד. וכל המחויבים מלקות שבתורה הם ר"ז. ונוהג בבית דין של סמוכין בכל מקום ובכל זמן שיש סמוכין.

ואתו הב"ד כמה יכול לקבל שלא ימות מהכאה זו, ולהלקותו אמרו ולא להמיתו. ואומדין במנין הראוי להשתלש, כלומר אמדוהו לקבל עשרים מלקין אותו י"ח שהוא שלש פעמים ש"ש.

סדר המלקות. כיצד מלקין, כופין שתי ידיו על העמוד אילך ואילך וחזן הכנסת אוחז בכגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו, ואינו מכהו על כסותו שנאמר והכהו, עליו ולא על כסותו, אכן נתונה מאחוריו שהחזן עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו, ורוחב הרצועה

מצוה תקצה

לא יוסיף (ל"ת שני')

הזהיר הקב"ה שלא להוסיף להכות החוטא ממה שיוכל לסבול, ולא יותר מל"ט לעולם, שנאמר (דברים כ"ה ג') לא יוסיף.

משרשי המצוה כי היא מדת אכזריות גדולה שיכה אדם חבירו שאינו בדין להכותו, ואמרו רז"ל המגביה יד על חבירו להכותו אפילו לא הכהו נקרא רשע, דכתיב (שמות ב') ויאמר לרשע למה תכה רעך, וכל שכן להכותו מכה רבה למי שאינו בדין. ואין ראוי להכות בריה בעולם כי אם כדי רשעתו כדי לייסרו, כי המכה לייסרו מדת רחמנות הוא כמו שאמר שלמה ע"ה יסר בנך כי יש תקוה, והמוסיף להכות יותר מכפי יכולת

משנה הלכות

תקצה) גרדי האיסור. חוטא שמלקין אותו על רשעתו אסור להוסיף רצועה אחת על ל"ט או על האומד שאמדהו ב"ד, עיין מצוה (תקצ"ד), ואם הוסיף ברצועה אחת הרי החזן המכה עבר על לא תעשה ולא יוסיף, ואם מת ברצועה זו הרי החזן גולה". מי שאמדהו ללקות ונתקלקל ברעי לאחר שהתחילו להלקותו או במי רגלים, או שנפסקה הרצועה, או שנתק עצמו מן העמוד וברח, דהרין בכל אלו דנפטר מהכאה^ב ואם הוסיף בכל אלו ולקה עובר בלאו זה^ג. ובכלל הלאו כל מכה חבירו שהוא בלא תעשה, וישא אדם ק"ו ומה זה שנתנה תורה רשות להכותו צוה הכתוב שלא להוסיף להכותו על רשע, ק"ו לשאר כל האדם ולפיכך כל המכה את חבירו אפילו הכה עבד הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה,

תקצה. (א) ר"מ פמ"ז מה"ל סנהדרין ה"ב. (ב) שם פ"ז ה"ה. (ג) וזנך. (ד) שם פמ"ז ה"ב.
(ה) מכות ה' ע"ב. (ו) ה"ב.

מצות המלך

המוכה הרי זה כאלו הרנו. ומעם ארבעים כפי מדרשו לפי שעבר על התורה שנתנה בארבעים יום, וגרם מיתה לעצמו שנוצר לארבעים יום, ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו, ובצרו חכמינו ז"ל אחת מפני שהוא יתברך שמו אינו מעיד כל חמתו אפילו על הרשעים, ולכן לא ילקה רק ל"מ, רומז למל התחיה, שכיון שנקלה אחיך הוא.

מנהגין נ"ח כתובות ל"ב ל"ג, ר"מ פ"ד פ"ה ופ"ה פ"ה, פ"ה ל"ח ש', פ"ה ל"ח ק"מ, פ"ה ל"ח פ"ה, ח"מ פ"ח ת"ב.

מצוה תקצו

לא תחסום שור בדישו (ל"ח שנ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא נמנע הבהמה מלאכול מאותו דבר שתעבוד בו עבודתה, שנאמר (דברים כ"ה ר') לא תחסום שור בדישו.

משרשי המצוה לפי הנראה הוא משום צער בעלי חיים, כי אין לך צער גדול באשר השור עושה מלאכה קשה

משנה הלכות

ולענין איסור מוסיף במלקות בזמן שיש שכר בהמה. שכר בהמה וחסמה ודש כ"ד סמוכין הראוים להלקות. בה לוקה, ומשלם לבעלים ד' קבין לפרה, ומ' קבין לחמור ליום, שמשעה שמשכה נתחייב במזונותיה ואינו חייב מלקות עד שירוש בה והיא חסימה.^א

ע"י עכו"ם ושאר מניעות. ישראל הדש בפרתו של עכו"ם עובר ועכו"ם הדש בפרתו של ישראל אינו עובר, ואם עשה העכו"ם מעצמו ולא אמר ליה הישראל אפילו איסור אין בו, אמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה, ישב לה קוץ בפיה ודש בה, רבץ לה ארי מבחוץ, הרביץ בנה מבחוץ, היתה צמאה ואינו משקה אותה, פרס עור על הדיש שלא תאכל, וכיוצא בזה איסור ואינו

ב"ד סמוכין הראוים להלקות. בהמה שעושה בנידולי קרקע בין במחור ובין בתלוש אסור לחסום את פיה שלא תאכל ממה שהיא עוברת בה, וכל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה, ואחד שור, ואחד כל בהמה וחיה, בין טמאים בין טהורים, ואחד הדישה ואחד כל שאר מלאכות של גידולי קרקע, היתה נושאת משא אוכלת ממשא שעל גבה, ולא נאמר שור אלא שדבר הכתוב בהווה, ואחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה, ואפילו חסמה בקול לוקה.^ב

תקצו. (א) ר"מ פ"ד פ"ה ופ"ה פ"ה, פ"ה ל"ח ש', פ"ה ל"ח ק"מ, פ"ה ל"ח פ"ה, ח"מ פ"ח ת"ב. (ב) ר"מ שם ה"ב ח"מ שם פ"ד.

סדר מצות היום

תג

והמאכל לפניו ואינו יכול לאכול ממנו ומצטער מזה. וראיה לדבר משכיר יום שאוכל כדי שבועו, והגם שאם התנה שלא לאכול אינו אוכל התם לפי שיש בו דעת למחול ולא יצטער בזה, ולפיכך אם התנה על בניו הקטנים תנאו בטל לפי שאינו יכול להתנות ולמחול על צערם, וכן הדבר בבחמה העושה במלאכה. ועיין ב"מ צ' משום דמעלי לה וצוה הקב"ה ללמד נפשינו לרדוף אחר החסד והחמלה על כל בעלי חי, ולא דוקא עם בני אדם אלא גם על בהמות, שלא נבראו אלא לשמשנו ולחוס עליהם וליתן חלק מיגיעת בשרן להשביען מאשר מרחו, ותרגיל בזה הנפש להטיב אל בני אדם. וסמך הפרשה לבי ישבו אחים יחדיו, שאם יעבור מדה כנגד מדה נפרעין ממנו ויזרע ולא יהיה לו בנים ותפול אשתו ליבם ויקח השדה ולא יאכל מאותה תבואה.

ב"ק ג"ד ב"מ פ"ט, ר"מ פ"ג משכחות, פ"ח ל"ת ר"מ, פ"ג ל"אין קפ"ה, ח"מ ס' ל"ת.

מצוה תקצו

לא תהיה אשת המת החוצה (ל"ת שנ"ט)

תזהיר הקב"ה שלא תנשא היבמה לאיש זר ולא יבא זר עליה בעודה זקוקה ליבום, שנאמר (דברים כ"ה ה') לא תהיה אשת המת החוצה.

משנה הלכות

לוקה, היה המאכל שעושה בה רע לבני מעיה ומזיקה, או שהיתה חולה ואם תאכל תתריץ (שתעשה חולי מעים), או שאכלה הרבה ומתירא שלא תחלה מרוב מאכל מותר למונעה, שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי אינה נהנית. פרמי דינים. פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להם הדרך אין עובר על לא תחסום. ורשאי השוכר להאכילה אגודות קש

שלא תאכל הרבה, ורשאי בעל הפרה להרעיבה שתאכל הרבה מהדיש. פרות הדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום כל תחסום ומפני מראית העין תולה לה בטרסקלין שבפיה מאותה המין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקצו) גרדי הלוא. מי שמת וכן אין לו וכן אין לו שום זרע אחר. והנית אשה אחריו יש לו אחים מן האב שהיו בעולם בשעת מיתה

ג) ר"מ שם ה"ג ח"מ שם ס"ה ר' ו'. ד) ר"מ שם ח"ד ח"מ שם ס"ה. ה) ר"מ שם ה"ו ח"מ שם ס"ט. ו) ר"מ שם ה"ד.

מצות המלך

משרשי המצוה על דרך הפשט לפי שירדה התורה לסוף דעתו של אדם שמת בלא בנים מצמער הרבה בראותו אשת בריתו, וכל הונו ועמלו ימסר ביד זר, וימשול זר על אשתו כגופו ונכסיו אשר רכש בנפשו וכזיעת אפו, וימחה שמו מן העולם במסרו הכל על שם הבעל השני. ולכן צותה התורה להקים לו שם ולא יכרת שמו, וימסרו הכל לאחיו וימשול בנכסיו כיון שאין לו זרע, וירשנו הוא, ולא ימחה שמו מישראל. ועד"ה כי רצתה התורה לתת תקון לזה שמת בלא בנים לבלתי ידח ממנו נדח, והכבוד אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל, והאח הוא היותר קרוב כד"א ואח לצרה יולד, ונשמות שני אחים כאחד, וכן איתא במדרש שנפשות נדב ואביהו תלו שתיהם בפנחם בשעה שוהג את זמרי.

יבמות י"ג צ"ד. ר"ם פ"ב סיבום. שה"ם ל"ח שני"ז. ספ"ג לאוין פ"ג ספ"ק פ"י קפ"ח. אח"ע פ"י קנ"ט.

משנה הלכות

נתקדשה לזר. וזוקה ליכם שנתקדשה לאחר נותן לה הזר שקידשה גט, ויבמה מיכם או חולץ, אם היה היכם כהן שאסור לישא גרושה תצא מהזר בגט שלא יהא חוטא נשכר וחולץ לה יבמה ואם חזר הזר שגירשה מהאירוסין ונשאה אחר שחלץ לה יבמה אין מוציאין אותה מידו, וי"א דאפילו חזר ונשאה מוציאין כיון שנתקדשה לו במזיד באיסור, אבל קדשה בשוגג שלא ידעו שהיה לה יכם אם רוצה היכם ליבמה צריך המקדש לגרשה. ואם רוצה היכם לחלוץ חולץ לה ונשאת למקדש, וצריך לחזור ולקדש לאחר שחלץ להם יבמה^ה.

ספ"ק. ספ"ק יבמה שצריכה לחלוץ מספק ונתקדשה לאחר חולץ לה

(לאפוקי שנולדו לאחר שמת) אסורה אשתו להנשא לאיש זר אלא תתיבם לאחיו (עיין מצוה תקצ"ח) או שיחלוץ לה אם לא רצה ליבמה ואז מותרת לשוק^א.

נשאת לזר. נשאת לזר קודם שנתיבמה או חלץ לה אפילו בשוגג הרי זה מוציא בגט ואפילו היו לו בנים ממנה, ונאסרה עליו ועל יבמה, וי"ג דרכים שנתבארו באה"ע סי' י"ז כולן בה אלא שאין הולד ממזר, וי"א שהוא ממזר דרבנן, ויבמה חולץ לה ומותרת לאחריים^ב. היה ספק אם יש לה יכם אם נשאת לא תצא, ולכתחילה לא. שומרת יכם שזנתה לא נאסרה על יבמה אם הוא ישראל, וי"א שאסורה לבעול משום קנס^ג.

תקנו. (א) ר"ם פ"א מהל' יבום ה"א כ' אה"ע פ"י קצ"ו ס"א. (ב) ר"ם שם פ"ב ה"ח אה"ע פ"י קפ"ט ס"ב. (ג) בה"ג. (ד) ר"ם שם ה"כ אה"ע שם ס"ג. (ה) ר"ם שם ה"ם כ' אה"ע שם ס"א.

סדר מצות היום

תה

מצוה תקצח

מצות יבום (מ"ע רל"ט)

צוה הקב"ה להיות היבם נושא את אשת אחיו מאביו שמת ולא הניח בנים, שנאמר (כ"ה ה') וכן אין לו יבמה יבא עליה.

משרשי המצוה לפי שהאשה אחר שנשאת לאיש הרי היא כאחד מאבריו, שכן יחייב המבע מאדם הראשון שלוקחה אחר מצלעותיו וממנה באה האשה, וע"ז אמרו אשתו כגופו. והאיש הזה שמת בלא בנים אין זכר לו בעולם הגופני זולתי זאת האשה שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, והיה מחסרי הא-ל ב"ה שיהיה הזרע מאח החי יקרא על שמו, וגם לו חלק בו מצד האשה. וזהו שאמרו כל זמן שיש לאחיו שום זכר בעולם, בן או בת, אפילו ממזר או ממזרת, שפושדין אשתו מן היבום שכבר יש לו חלק וזכרון בעולם הגופני. ועל דעת המקובלים מפי משה רבינו ע"ה שנפשות בני ישראל יועתקו או

משנה הלכות

מאמר. והיבמה הולכת אחר היבם במקום שהוא שם, וב"ד נותנין להם עצה ההוגנת לשניהם אם ליבם או לחלוקי. מה"ת היבם אין צריך לקדשה, אלא בא עליה והיא אשתו לכל דבר, וחכמים תקנו שלא יבא עליה עד שיקדשה בכסף או בשטר כשאר נשים והוא נקרא מאמר כיבמה?

ברייעבר. הבא על יבמתו בין בשוגג, בין במזיד לשם זנות, בין שאנסוהו והרכיקוהו בעל כרחו על ידי קישור, בין שהיה הוא מזיד והיא שוגגת או אנוסה או להיפק, בין שהיא ערה או ישנה, כיון שהערה בה בפני עדים קנאה, כד"א שנתכוין לשום ביאה בעלמא, אבל לא נתכוין לכיאה כלל כגון שהוא ישן

יבמה ותישב עם בעלה, ואם נתקדשה לכהן אין חולצין לה כלל שלא לאסרה עליו, גרשה הכהן או מת חולצת ומותרת לאחרים. ונהוג בכל מקום ובכל זמן כנשים ואם עברה ונשאת קודם שנתיבמה או חלצו לה כעדים ובהתראה לוקין אותה ואותו.

תקצוח) גרדי המצוה. מי שמת והניח אשה, בין מן האירוסין ובין מן הנשואין, ובנים לא היו לו לא מאשה זו ולא מאחרת, בין בנים כשרים ובין פסולים, ואפילו בן או בת ממזר (חורן מן השפחה דאינו פוטר), ויש לו אח מן האב שהיה בעולם כשעה שמת זה האח, הרי זה מצוה ליבם את אשת המת לאחר צ"א יום למיתתו*.

(ו) ר"מ שם הכ"א אה"ע סי' קס"ד ס"ג. תקצוח. (א) ר"מ פ"א מהל' יבום ה"א ג' ד' ר"מ אה"ע סי' קצ"ו ס"א
ב' וסי' קס"ד ס"א. (ב) ר"מ שם פ"ד ה"א אה"ע סי' קס"ז ס"א. (ג) ר"מ שם פ"א ה"א פ"ב ה"א אה"ע שם ס"ב.

מצות המלך

תו

תאצלנה מגוף אל גוף, ולא תתגלגל הנפש כאיזה חומר שיודמן אלא ביותר קרוב לו, ויהיה הבן הנולד מיכם באמת עצם מעצמיו מאשתו ונשמתו היינו בעלה, וזה יקים על שם אחיו המת והוא הוא, והבן. ובא המצוה באחים בלבד שהם הכי דומים (ועיין אברכנא"ל פרשת תצא מה שהאריך בענין זה).

יבמות כ"ד ופרק י"ב, ר"ם ה' יבום וחליצה. שהם מ"ע ר"ו, ס"ג נשין נ"א נ"ב, ס"ז ס"י קפ"ה, אה"ע ס' קפ"ה קמ"ו קמ"ט.

מצוה תקצט

מצות חליצה (מ"ע ר"ט)

צוה הקב"ה להיות היבמה חולצת ליבם אם לא ישאנה, שנאמר (דברים כ"ה ט') וחליצה נעלו מעל רגלו. משרשי המצוה כתב רבינו בעל הלכות גדולות, הביאו

משנה הלכות

או שכור שאינו מכיר כלום, או שנתכוין להטיח בכותל, או שנתקשה לאשתו ונפל מן הגג ונתקע ביבמתו, וכן אם הדביקוהו באבר מת לא קנה.¹ פ"ט דינים. קטן פחות מבן ט' שנים אין ביאתו כלום, ובן ט' שנים ויום אחד קנה ביבמתו כמאמר בגדול, ותמתין עד שיגדל וכונסה.² היבם לאחר שכנס את היבמה הרי היא כאשתו לכל דבר, ויכול להוציאה בגט ולהחזירה כרצונו.³ כתובתה על נכסי בעלה הראשון, ואם לא היה לו נכסים כותב לה כתובה משלו.⁴ ואין צריך לקרות בנו על שם אחיו המת.⁵ י"א שהבא על יבמתו מברך אשר קב"ו על ביאת יבמה שאסורה לו אפילו מדברי

(ד) ר"מ שם פ"ב ה"ג ד' אה"ע שם ס"ז ח'. (ה) ר"מ שם פ"ה ה"ח אה"ע ס' קס"ז ס"א. (ו) ר"מ שם פ"א ה"טו אה"ע ס' קס"ח ס"א. (ז) ר"מ שם ה"א אה"ע שם ס"ג וס"י קס"ז ס"ד. (ח) אה"ע ס' קס"ז ס"ד. (ט) אה"ע ס' קס"ז ס"א. (י) ר"מ שם פ"ז ה"ז י' אה"ע ס' קע"ד ס"א. (יא) אה"ע ס' קע"ה ס"א. (יב) תוספות יבמות דף כ' ע"א אה"ע ס' קע"ג ס"א. (יג) אה"ע ס' קס"ה ס"א ברמ"א. תקצט. (א) ר"מ ה' יבום וחליצה פ"א הל' כ' אה"ע ס' קס"ה ס"א.

המהרי"ק, אמר הקב"ה למשה אמור אל היבם שלא רצה ליבם דעווע בגופך מאנת לקיים מצות ייבום, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה שדרכם להיות יחפים, ובטיפה סרוחה שכגופך יכולת לקיים לאחיד זרע לכך וירקה לפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונין חלוץ הנעל ג' פעמים חלוץ הנעל כמנודה, חלוץ הנעל כמורד במצות, ע"כ. ובשם רבינו יחיאל אמרו היבמה מקוננת בפני כ"ד לא אבה יבמי, והוא משיב לא חפצתי לקחתה ואינו חושש שאם יהיה אחיו בלא זרע, והיא חולצת נעלו לומר שיתאבל על אחיו, כי מעתה הרי הוא מת ונשכח אחרי שאינו מקים לו זרע, ורוקקת לפניו, כלומר לא מחמת יפיך חמדתך, ואומרת כן להלבינו, והעומדים שם אומרים ג"פ חלוץ הנעל לפרסם בושתו, גם להודיע שנפטר ממנו ואינה משועבדת לו לחלוק לו כבוד מעתה וירקה בפניו.

טראה מקומות עין מצדה הקדמת

משנה הלכות

סדר חליצה. סדר חליצה, כ"ד של שלשה (אפילו הדיטות ובלבד שידועים להקרות, ושלא יהיו בעלי מומין, ושיהיו מישראל מצד אביו ואמו, ולא יהיו קרובים), הולכים למקום שרוצים לחלוץ למחר ויושבים מעט וקובעים מקום לחליצה, ויאמרו כפה מלא למחר נחלוץ שם, ומוסיפין עוד שניים על השלשה, ואם לא היו בקביעות מקום לא מעכב. מזהירין היבמה שלא תאכל כלום ביום קודם החליצה, ולא תנקר שינייה קודם שתחלוץ, היבם ינקה רגליו. וחולצין ביום. הדיינים יושבין ומביאין מנעל של עור שיש לו עקב, ומקנין אותו ליבם שיהא שלו, לובשו בימין (איטר בימין שלו) קושר רצועות

על רגלו או שליח כ"ד קושרו ועומר הוא והיא". היבמה קורא בלשון הקדש מאין יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי (לא אבה צ"ל בנשימה אחת) והיבם קורא לא חפצתי לקחתה, לא היו יכולין לקרות מקרין אותו ומסבירין להם הדברים אם לא מבינים, היבם נועץ רגלו בארץ וסומך על דף. היבמה מוטה ומתרת בימינה רצועות המנעל מעל רגלו וחולצת המנעל ומשליכתו לארץ, צריכין לכוין שניהם להתירה לשוקל. אח"כ היבמה עומדת ויורקת בארץ כנגד פני היבם ורק הנראה לדיינים, וצריכין הדיינים לראות הרוק, מקרין לה בלשון הקדש ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ויקרא

(כ) ר"מ שם פ"ד ה"ב אה"ע סי' קס"ט מ"א ג' ר' סדר חליצה שאחר סי' קס"ט מ"א ה' ה' (ג) אה"ע שם סמ"א סדר חליצה סי' (ד) ר"מ שם ה"ה אה"ע שם סי' סדר חליצה שם סמ"א. (ה) ר"מ שם ה"ו אה"ע שם סמ"א סדר חליצה סמ"א. (ו) ר"מ שם ה"ז אה"ע סמ"א ל' מיד סדר חליצה סמ"א מ"ח מ"ט ג' נ"א ג"ב.

מצות המלך

מצוה תר

להציל הנרדף מיד הרודף (מ"ע רמ"א)

צוה הקב"ה להציל הנרדף אפילו כנפשו של רודף אם לא נוכל להצילו כאחד מאבריו, שנאמר (דברים כ"ה י"ב) וקצתה את כפה.

משרשי המצוה שהקב"ה ברא עולמו ישר, ולא יחשבו הרשעים שהותרה הרצועה וכל החוק בחכירו בכח יעשה כרצונו כשלא ימצא מי שהוא מושיע לחכירו החלש ומונע ומעכב ביד בעלי הזרוע ונמצא העולם חרב ואיש את רעהו חיים בלעו, צוה יוצר כל ית"ש להציל הנרדף. ואין העולם מתקיים כי אם בתשועת החלש מיד החזק ממנו, והנרדף לעולם עינו ולכו אל השי"ת להושיעו מיד רודפו, ואמרו רז"ל אלקים

משנה הלכות

יכול להצילו בכפה בלבד שיש להצילו כנפשה ת"ל לא תחוס עינך ודבר הכתוב בהווה. ומכאן למדו שכל הרודף אחר חכירו להרגו והזהירו (ובדיעבד אפילו לא הזהירו) והרי הוא רודף אחריו, בין שהיה הרודף גדול והנרדף קטן ובין שהיה הנרדף גדול והרודף קטן, מצות עשה על כל ישראל להצילו באחד מאברי הרודף, לא היה יכול לכיין ולהצילו באחד מאבריו אלא א"כ הורגו לרודף הרי אלו הורגים אותו אף על פי שלא הרג עדיין, והורגין אותו בלי ב"ד.^א בא במחתרת ומסכן את הרבים. הבא במחתרת דינו כרודף, ואם ידוע שלא בא אלא על עסקי ממון ולא יהרוג אף אם יעמוד בעל הממון נגדו אסור להרגו.^ב מי שמסכן את הרבים כגון שעוסק בזיופין במקום שהמלכות

שמו בישראל בית חלוץ הנעל, וכל היושבים עונים חלוץ הנעל ג' פעמים יכמה שאין לה יד חולצת בנייה". יבם שאין לו רגל אינו יכול לחלוץ.^ג לא רצה לחלוץ לה מטעין אותו שתתן לו מאתים זוז ולא תתן, ואם השלישה המעות אינה יכולה לחזור, יש לו אשה אחרת מנדן אותו לחלוץ.^ד וצריך לדקדק אם היבם גדול, ושהיא אשת המת, ושאינה מעוברת, ושלא ילדה ולד של קימא אחר שמת הבעל.^ה ואסור לדיין ליטול שכר על חליצה ועכ"פ לא יותר מכדי בטילה.^ו ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

תר) נרדף המצוה. גרסינן בספרי והחזיקה במבושיו, מה אותו מקום מיוחד שיש בו סכנת נפשות כך כל דבר שיש בו סכנת נפשות הרי היא בקצותה את כפה, ומנין שאם אינו

(ז) ר"מ שם היו אה"ע שם מליח מ"כ סדר חליצה שם מ"ג נ"ד. (ח) ר"מ שם ה"ח אה"ע שם מ"א. (ט) ר"מ שם ה"ז אה"ע שם מ"ה. (י) אה"ע סי' קמ"ה ס"א ברמ"א. (יא) אה"ע סי' קמ"ט ס"ח סדר חליצה שם סי' כ"א כ"ג. (יב) אה"ע שם סי' ברמ"א. תר. (א) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"ו ת"מ סי' תכ"ה ס"א. (ב) ר"מ הל' גיבוי פ"ט ה"ז ת"מ שם ברמ"א.

סדר מצות היום

תט

יבקש את הנרדף ואפילו הנרדף רשע והרודף צדיק אלקים יבקש הנרדף, וכ"ש הנרדף לאלקים ומתחנן לו ודאי יושיעו. ונילתה התורה בנערה המאורסה שאף ע"פ שלא בא אלא לפגמה ולא להרגה חייב להצילה ואפילו בנפשו של רודף הבא להורגו, מכ"ש שניתן להצילו בנפשו של רודף, וז"ש ואין מושיע לה מכלל דבעי תשועת, ומצוה להצילה מיד הרודף.

ספרי פנהדרין ע"ב פ"ג אהלות פ"ז, ר"מ פ"א מוציא, שה"ס פ"ע רמ"ז ל"ח רצ"ג, ספ"ג ע"ח ע"ז לאוין ספ"ד, ח"ט ס"י תכ"ה.

מצוה תרא

שלא לחוס על הרודף (ל"ח ש"ס)

הזהיר הקב"ה שלא לחוס על הרודף הנוכח במצוה הקודמת, שנאמר (דברים כ"ה י"ב) וקצתה את כפה לא תחוס עינך.

משנה הלכות

מקפדת דינו כרודף ומותר למסרו למלכות, ודוקא במקום שהמלכות מקפדת ויכול להזיק לרביס.^ג מקשה לילד. מעוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר שבמעיה בין ביד ובין כסם, אם אי אפשר שתלד, מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, ואם הוציא ראשו אין נוגעים בו דהוה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש, זהו טבע של עולם.^ד יצא דרך מרגלותיו עד שיצא רובו חותכו, היה בן שמנה ודאי שלא כלו חדשיו אפילו הוציא ראשו מותר לחתכו אבר אבר כנ"ל, ועי' נו"ב ת' ס"י ג"ט אבל הכא מיירי שודאי לא כלו לו חדשיו, והב"ה.

שאר פרטים. הרודף אחר עכו"ם וגר תושב אסור להרגו. וכמנ"ח נסתפק ברדף אחר הטריפה או גוסס בידי אדם שאין חייבין על רציחתו מיתה אי מותר להרגו, ויש עוד להסתפק ברודף אחר תינוק פחות מבן שלשים שלא יצא עדיין מתורת נפל אי מותר להורגו, ויש לפשוט ממעוברת דמניחין אותה למות כשהוציא ראשו, וא"כ פשוט דהורגין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תרא) באיזה עבירות מצילין מרודף. הרואה אחד רודף אחר אחד מאישי ישראל להורגו, או אחר אחת מכל העריות שיש בהן כרת לבעול (חוץ מהבהמה) מצילין אותן

(ג) רמ"א שם. (ד) ר"מ הל' רוצח שם הל"ט ח"ט שם ס"ב. (ה) פ"ח ח"ט שם ס"ק ב' ועי' שרית משנה הלכות ח"ט ס"י שלא ומ"ח ח"ד ס"י ע"ה. (ו) מצ"ח (ז) עי' במצוה הבאה.

מצות המלך

משרשי המצוה מבואר מן השכל, ודעת הכל מודים בו, כי אין לך דבר שהקפידה עליו התורה כשפיכת דמים, וכתוב ולא תחניפו את הארץ וגו', ונאמר קול דמי אחיד צועקים אלי מן האדמה. ובפירוש גילתה התורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך. ולפיכך זה הרוצח בר מות הוא לאחד שהפקיד דם חבירו להרגו, ומוטב שימות הוא יחידי משיהרגו את חבירו וימותו גם שניהם שימיתוהו כב"ד. גם כי מאחר שהרודף בדמו להרוג נפש מישראל נדבק בו רעה רבה, ומצוה לבעד הרעה הזאת מישראל בכל אופן. ולדעת קצת מהראשונים מצוה זו נכללת בלאו ולא תעמוד על דם רעד, והכא משמענו כאשר שאחזה במבושיו של איש אפילו להציל בעלה, כיון דכסופא מילתא ובזיון גדול שהחזיקה במקום ערוה וקצתה את

משנה הלכות

בנפשו של רודף אם א"א באחד מאבריו, וכן הרודף אחר הזכר, ואסור לחוס על הרודף, ורדף אחר הערוה ותפסה ושכב עמה, כיון שהעיר בה אפילו לא גמר, אין ממתין אותו אלא יבאהו לב"ד. ורדף אחר ערוה ואחרים רודפים אחריו להצילה ואמרה להם הניחוהו כדי שלא יהרגני אין שומעין לה, אלא מבהלין אותו ומונעין על ידי הכאת אחד מאבריו, ואם אינם יכולין באבריו הורגין אותו. והורגין את הרודף אפילו בשבת. כמה ספיקות. היה יכול להציל באחד מאבריו והרגו הרי זה שופך דמים וחייב, אבל ב"ד אין ממתין אותו, כ"כ הר"מ והטור השיגו. ועיין לעיל מצוה (ת"ר) הבאתי חקירה ממנ"ח אי הרודף אחר הטרופה מותר להרגו, ונראה לי דזה תלוי בטעם הריגת הרודף

פרטי דינים. הרודף לעבור על עבירה אפילו חמורה, כגון לחלל שבת או לעבוד ע"ז ח"ו, אף ע"פ שהם מעיקרי הדת אין ממתין אותו עד שיעשה מעשה ריומת ע"פ ב"ד. הרודף עצמו שקם והרג לרודף, אע"פ שהיה יכול להציל את עצמו באחד מאבריו אינו חייב מיתה. ועיין שו"ת רדב"ז ח"ב סי' רי"ח וכ"מ הל' רוצח ספ"א

ת"א. (א) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"י י"א י"ב ת"מ סי' חכ"ה ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ב ת"מ שם ס"ד. (ג) עיין מנ"ח מצוה ת"ד ועי' ש"ח משנה הלכות ח"ט סי' צ"א. (ד) ר"מ שם ה"ג. (ה) עיין מנ"ח שם ועי' ש"ח משנה הלכות ח"ט סי' צ"ג. (ו) מנ"ח. (ז) ר"מ שם ה"א. (ח) עיין מ"מ פ"ח מהל' תובל ה"י.

כפה ולא תחום עיניך עליה, והצילהו באחד מאבריה. ולא תחום עינך, אם העין אינו מתעלם מלהסתכל בעדרה תסמהו.

מראה מקומות עיני מצוה הקדמת.

מצוה תרב

לא יהיה בכיסך (ל"ת שם"א)

הזהיר הקב"ה שלא יהי אצלנו בכיס או בבית משקולות ומידות חסרות ויתרות, שנאמר (דברים כ"ה י"ג) לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקמנה.

משרשי המצוה מבואר בקרא כי תועבת ה' כל עושה אלה כל עושה עול, ואין חלוק בין עושה עול כפה או במעשה, בסתר או בגלוי, עול הוא. ועוד שכפר בא-ל כ"ה

משנה הלכות

ממונים שיהיו מכריזים על החנויות תדיר, וכל מי שנמצא אתו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים, רשאים להכותו ולקנסו כאשר יראה לב"ד לצורך לשעה.

שיעורי המדות. מדות יבש עושין מסאה וחצי סאה ורובע סאה,

וחצי קב ורובע הקב ושמינית הרובע, ולא יעשה קביים שלא יתחלף ברובע הסאה, ומדת הלח עושין הין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית הין, לוג וחצי לוג, ורביעית הלוג ושמינית ואחד משמונה שבשמינית. המשקולות עושין ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא, ולא יעשה שליש או חמישית ליטרא, אלא של רביעית, מפני שמטעים בהם.

דיני משקולות. משקולות כסף יכולים לעשות משל מתכת, משקולת קטנה ששוקלין בהן כסף וזהב

הגמ"י בשם הירושלמי, ובכ"י חר"מ סי' תכ"ו, וש"ך שם ס"ק ב' אי צריך המציל להעמיד עצמו בספק סכנה כדי להציל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תרב) חשיית ותחזקות מדות חסירות. אסור לו לאדם

להשהות בכיסו או בביתו מדה חסירה, אפילו שאינו מודד בה ואינו חושב למדוד בה, ואפילו עושה ממנה עביט של מי רגלים, שמא יבא מי שאינו יודע וימדוד בה, ובמקום שיש מנהג העיר שאין מודדין כי אם במדה הרשומה ברושם הידוע וזו אינה רשומה מותר להשהותה. וכל שכן שלא יהא בכיסו או בביתו מדה חסירה או יתירה למדוד ולשקול, וכשקונה מודד ביתירה וכשמוכר מודד בחסירה, ומי שיש לו עובר בלאו זה. וחייבים ב"ד להעמיד

תרב. א) ר"מ פ"ז מהל' גניבה ה"ג ד' תרי"ט ס"י ור"א פ"ג. ב) ע"י ר"מ שם ה"א כ' וחזקת ומצ"ה. ג) ר"מ שם פ"ה ה"כ תרי"ט שם ס"ב. ד) ר"מ שם פ"ז ה"ז תרי"ט שם ס"ד. ה) תרי"ט שם ס"ט.

מצות המלך

ואומר מי רואני בזה, והשם יודע ועד רואה הכל. ואמר לא יהיה לך בכיסך, שאם יהיה לך אבן ואבן ואתה רוצה להרויח הרבה על ידי עול התורה מבשרת שלא יהיה לך בכיסך ולא יהיה לך בביתך ברכה, שיתמעטו נכסיו. אבל אם אבן שלמה וצדק, אז יהיה לך ממון הרבה, כי המצדיק מדותיו שם הברכה, והחסרון יביא החסרון. ואמר בכיסך, כי דרך להסתיר בכיסו אבן חסד. וכתוב למען יאריכוני ימך על הארמה אשר ה' אלקיך נותן לך, כי זה ידוע אשר כל מלכות צדק תעמוד, כי הצדק כבנין והעיוות כהריסתו, כדנע יפול הקיר. ולפי שהמעוול חושב שיחיה לעולם ומלמסמם אחרים שיהיה לו, ולכן יקצרו ימיו, והבומח בה' יאריכו ימיו (ועיין מצוה רנ"ח רנ"ט).

כ"ב פ"ט, ר"ט פ"ז מנביה, פה"ט ל"ח ע"ב, ס"ג לאין קניב, ח"ט ס"י ר"א.

מצוה תרג

זכור את אשר עשה לך עמלק (מ"ע רמ"ב)

צוה הקב"ה לזכור בפה ובלב את הרע שעשה עמלק לנו בדרך

משנה הלכות

כרכום. מודד קרקע יקח חבל של חמשים אמה^א, לא ימוד לאחד בימות החמה, ולאחד בימות הגשמים, שהחבל מתקצר בימות החמה^ב. כללים. ועונש המדות והמשקלות קשה מאד שאי אפשר לשוב בתשובה הגונה^ג, ונהוג בכל מקום ובכל זמן בכל אישי ישראל, וגם בן נח אסור בזה משום גזל, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, ובן נח נהרג עליו אם שקל או מדר דבן נח נהרג על הגזל ואפילו פחות משו"פ. תרג) גרדי המצוה. מצות עשה לזכור

יש לחפותה בעור שמחיקה מועטת מביא היזק גדול. ואסור להטמין משקולות במלח מפני שמכביד או מקיל. כללו של דבר צריך לעשות באופן שלא יכול להטעות בני אדם. המאזנים צריכים להיות מיושבים כל אחד לפי מלאכתו^ד. מקום שנהגו להכריע יכריע, ושלא להכריע ישקול עין בעין, הכל כמנהג המדינה^ה. מדידת קרקע. מדידת קרקע צריך לדקדק בחשבון ע"פ עקרים המתבארים בתשבורת, שאפילו מלא אצבע רואים אותה כאלו מלאה

(א) שם ס"י. (ב) ר"ט שם פ"ח ה"ז ח"ט שם ס"א. (ג) ר"ט שם ה"ח ט"ו י"א ח"ט שם ס"ג. (ד) ר"ט שם ה"ב ח"ט שם ס"ד. (ה) ר"ט שם ה"ז ח"ט שם ס"ג. (ו) ע"י אר"ח ס"י שצ"ט ס"א. (ז) ר"ט שם ה"ז ח"ט שם ס"א. (ח) ר"ט שם ה"ז ח"ט שם ס"א. (ט) ר"ט שם ה"ז ח"ט שם ס"א.

בצאתנו ממצרים, שנאמר (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתם ממצרים.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מהו עמלק עם-לק עם שבא ללקק דמן של ישראל, אמר רבי חנינא משל למה הדבר דומה לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד לתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אע"פ שנכוה הקירה לפני אחרים, אף כאן שיצאו אבותינו ממצרים ה' קרע להם הים וכו' נפל פחזן על כל האומות שנאמר או נבהלו אלופי אדום וגו', כיון שבא עמלק ונודווג להם אע"פ שנטל את שלו מתחת ידיו, הקירם לפני אחרים. ולפי שמדרך בני אדם לשכות מעשה רשע שנעשה לו לפני זמן רב, והגם כי מה שעשו אבות אבותיהם ובנים לא יומתו על אבות, צוה התורה לדעת דשאני

משנה הלכות

אבל הרמב"ם כתב ומ"ע לזכור תמיד, משמע דהוא מצוה תמידית, ועיין מנ"ח. ולפענ"ד להשוותם דודאי מ"ע לזכור תמיד כל ימי חייו, אבל לזכור כפה סגי בפעם אחת מן התורה שלא ישכח. ועיין לקמן מצוה (תר"ה), מה שנוהגים בתפוצות ישראל לקרא פרשת זכור.

כללים. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים לדעת החינוך, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, וי"א דגם בנשים מצוה לזכור, ומי עמד בסוד ה' בטעם הזכירה ונוהגים אנשי מעשה להזכירו בכל יום עם שאר זכירות אחר התפילה ונכון הוא, והמנ"ח כתב ואולי אפילו לאחר ביאת המשיח נצטרך להזכירו ולזכרו מה שעשה לנו, ופלא שלא הרגיש הגאון דכן כתוב מפורש בתרגום יונתן, עיין לקמן מצוה (תר"ה).

כפה ובלב מה שעשה לנו עמלק ושנאתו לישראל בעת שיצאו אבותינו ממצרים, שנאמר אשר קרן בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אליקים. ובספרי וש"ס מגילה זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך.

שיעור הזכירה. וצריך לדקדק זכירה זו כמה הוא, ומפשטות הדברים נראה דהוא מצוה תמידית לזכור בכל עת וכל שעה, והחינוך כתב וז"ל ואל הזכירה זאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה אלא או ביום כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי הזכירה ההיא הוא עיקר הדת וכו' אבל זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבבינו, ודי לנו לזכור זה פעם אחת בשנה או בשתי שנים או בשלש.

תר. (א) דברים כ"ה י"ח. (ב) דף י"ח ע"א. (ג) פ"ה מהל' מלכים ה"ה. (ד) עין צ"ח.

מצות המלך

תד

עמלק כי כמה שנלחם עם אבותיך לך עשה ולא לאבותינו בלבד, והטעם אשר קרך בדרך, הקיר אותך לכל העמים, ומאו עד עתה אינם יראים מלהרע לך, וכל הצרות לך ממנו באים עד היום. ועוד שזינב כך כל הנחשלים אחריך, תותך מילות ישראל וזורק כלפי שמיא, ונידף וחידף כלפי מעלה, ולפיכך זכור את אשר עשה לך עמלק.

מגילה י"ח כ"ט מנהורין ב', ר"ט פ"ה מסלבים, סו"ט ס"ע קפ"ה קפ"ט ל"ח ג"ט, ס"ג עשין קט"ו לאוין רכ"ו, ס"ק ס"י קפ"ו, או"ח ס"י תרפ"ח.

מצוה תרד

תמחה את זכר עמלק (מ"ע רמ"ג)

צוה הקב"ה למחות זכר עמלק עד בלי השאיר לו שריד, שנאמר (דברים כ"ה י"ט) תמחה את זכר עמלק מתחת השמים.

משנה הלכות

יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכ"מ ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם, (ופלא על המדפיסים בנוא יארק שהשמיטו סיום זה, כי זה היתה השמטה מחמת הצענומר והיה להם להתזירו למקומם). עכ"פ ס"ל דגם בזמן הזה החיוב, ועל כל יחיד. אבל הסמ"ג לאוין רכ"ו כתב מצוה זו אינה נוהגת אלא לימות המשיח לאחר כיבוש הארץ שנאמר והיה בהניח לך ה' אלקיך מכל אויביך וגו' תמחה וגו', והביאו הגמ"י בפ"ה ממלכים. מפורש דדוקא לאחר ביאת המשיח, אבל מ"מ אפשר דעל כל יחיד יהיה או החיוב. והיראים מצוה רצ"ט כתב ר' יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך להכרית זרעו של עמלק

תוד) על איזה עמלקים מצווים. מצוה עשה מן התורה למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם, הן זכר והן נקבה, קטן וגדול, מעולל ועד יונק, משור ועד שה, שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על בהמה לומר בהמה זו של עמלק היתה^א. והמנ"ח תמה מנא ליה לרש"י דאפילו הבהמה צריכין להרוג, ובמחכ"ת אישתמיטתיה דברי המזרחי שכתב כי מלת זכר בצירי מורה שלא תשאר אחריו דבר שיהיה זכרו עליו, ע"ש.

זמן החיוב ועל מי מוטל. ונחלקו הראשונים ז"ל בזמן קיום המצוה ועל מי מוטל הקיום, החינוך כתב זאת המצוה מוטלת על הצבור כולן וכענין שאמרו שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, ובאמת כי על כל

תרד. א) רש"י בתומש, ועין ר"ט פ"ה מהל' מלכים היה. ב) היה אות א'.

משרשי המצוה כי כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, וראשית גוים עמלק ראשון ברשעתו ולכן אחריתו עדי אבד. וצוה הקב"ה לזכור את כל אשר עשה עמלק (עיין מצוה תר"ג) כדי למחות את שמו וזכרו. וצונו במצוה בעמלק יותר מכשאר אומות העולם מפני ג' מעמים. א) מפני שהוא היה הרשע הראשון, וכמו שנבא עליו משלהם ראשית גוים עמלק וגו'. ב) כי כבר נשבע השם ב"ה כי יד על כס י-ה מלחמה לה', שזוה הדים ידו בכסא המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בנפלו על ישראל, וגם בכריתת הערלות וזרקן כלפי מעלה. והשלישית) מה שממשלו משל לאדון שהיה לו כרם וגדרו והושיב בו כלב לשמרו, בא בנו של אדון ופרץ הגדר ובא הכלב ונשכו, כל זמן שרצה האדון להזכיר חמא בנו אמר לו זכור אתה שנשכך הכלב, כך כל זמן שהשם ית"ש רוצה להזכיר חמאן של ישראל שאמרו היש ה' בקרבינו אמר להם זכור את אשר עשה לך עמלק, ולכן תמחה את זכר עמלק.

פראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

מצוה תרה

לא תשכח (ל"ח שס"ב)

הזהיר הקב"ה שלא נשכח מה שעשה והרע לנו עמלק בצאתינו ממצרים, שנאמר (דברים כ"ה י"ט) לא תשכח.

משנה הלכות

במלחמות הקרובים להם אינם חייבים במלחמת עמלק. והרמב"ם לא ביאר בזה כלום, ועיין רמב"ם בספר המצות מצוה קפ"ט. ובחדושי הארכתי, ועיין מנ"ח שנסתפק למה לא נתחייבו הנשים בזה, ולפמ"ש פשוט דהנשים פטורים מזה, וק"ל.

תרה) גרדי חלאו. אסור לנו לשכוח אשר עשה לנו

ולבנות להם בית הבחירה וכו', הרי אומר להעמיד להם מלך תחילה, למדנו מכאן שמצות למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר אנשים, זה פי' הכתוב כי יד על כס י-ה, דהיינו המלכות, אז תתקיים מלחמה לה' בעמלק. והא"ע כתב אתר שירשו הארץ ושקטה ממלחמה מכל סביבותיה אז החיוב למחות, כי כל זמן שעוסקים

ג) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' ש"י.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שאמרו בספרי זכור בפה לא תשכח בלב, שהחיוב בזה לספר לבנים ענין עמלק. ורמז בזה משה רבינו ע"ה ענין עמלק לזמן הגלות, כי בהיותינו בארץ אמר זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' והיה בהניח אלקך תמחה את זכר עמלק, וכאשר לא תהיה בארץ רק תחת כל השמים מפורד ומפורד בין העמים בגלות או לא תוכל לזכור ענין עמלק בפועל ובמעשה, אבל לא תשכח עכ"פ בחו"ל לא תשכח מפיהם (אברבנאל). ולפי שעמלק ושרו הוא שרו של עשו, ואי אפשר ליפול שרו של עשו עד ביאת גואל צדק, מכח ברכת אבינו יצחק והיה כאשר תרד ופרקת וגו', והרי הוא הכלב הנושך, ושרו של עשו הוא סמאל, הוא השמן הוא היצר הרע, אבל לעתיד שתתקיים ברכת יצחק במלוואה יהיה כל בית ישראל יראי ה' תמחה שמו של עשו וימחה זרעו של עמלק. וזה הטעם

משנה הלכות

זכור פעם אחת בשנה, ויש אומרים דקריאתה דאורייתא^א, וצריכים כולם לשמוע הקריאה אנשים ונשים, ואם הוא במקום שאין שם מנין ילך למקום שיש מנין לשמוע. ולענ"ד דזה דוקא אם לא שמעו קריאתה בזמנה על הסדר, דאם שמעו על הסדר בשנה זו א"כ פ' זכור הוה כבר פעם שנית בשנה, ואולי משום רצריך כוונה למצוה ועל הסדר אינו מכיין למצות זכור. וקבעו שבת שלפני פורים כי דין הוא לקרותה בפורים מענינו דיומא, כי המן הרשע היה מזרע עמלק, אלא להודיע שנצטונו בזכירה זו עוד קודם נס זה שנעשה עם המן קבעו קודם פורים שלא יטעו שעל נס פורים נתקן. ובפורים קורין ויבא עמלק גם כן מטעם זה, בני הישוכים שלא שמעו הקריאה בפ' זכור בשבת עכ"פ ישמעו הקריאה בפורים ויצאו כדיעבד^ב, ויש

עמלק, והשוכח מה שעשה לנו עמלק עובר בלאו זה, לכד העשה שנתבאר לעיל^א. והנה החינוך מצוה (תר"ג) כתב דמצוה זו נוהגת בזכרים דלהם לעשות מלחמה, והמנ"ח תמה עליו דמנ"ל דהזכירה מטעם מלחמה, דילמא אף לאחר ביאת המשיח נצטרך לזכור, ע"ש. ופלא על הגאון ז"ל שלא זכר עת כתבו דכן הדבר מפורש בתרגום יונתן וז"ל, והיה כד ניח ה' אלקכון לכון מכל בעלי דבכיכון וכו' תמחון ית דוכרנא דעמלק מתחות שמיא ואפילו ליומי מלכא משיחא לא תתנשי ע"כ, וראיה ברורה להמנ"ח ז"ל. ועלה א"כ לפי סברא זו דגם על נשים איכא מצוה דזכירה, אף דלענין מלחמה אינה בנשים. ועיין לעיל מצוה (תר"ג) מתי זמן זכירה זו. קריאת פרשת זכור. והנה תקנו לנו חז"ל לקרוא פרשת

תרה. (א) ר"ט פ"ה מהל' טלמים היה. (ב) א"ח סי' תרפ"ה ס"ו. (ג) מ"א שם.

זכור וגו' ולא ירא אלקים והיה כהניח וגו' תמחה את זכר עמלק ומתחת השמים ימחה שמו מלהזכירו.

טראה מקומות עיין מצוה (תר"ג).

פ' תבא יש בה ג' עשין וג' לאוין

מצוה תרו

מצות קריאת פרשת ביכורים (מ"ע רמ"ד)

צוה הקב"ה לקרות פ' הביכורים מארמי עובד אבי עד אשר נתת לי ה' בעת שנביא ביכורים למקדש, שנאמר (דברים כ"ו ה') וענית ואמרת לפני ה' אלקיך.

משרשי המצוה שעיקר קבלת אלקות ויסוד השלמות הוא שנאמין כי לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, והוא

משנה הלכות

קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו, נמנעו אלו שאין יודעין לקרות מלהביא כדי שלא יכלמו, התקינו כ"ד שיהיו מקרין את מי שהוא יודע כמו שאינו יודע.^ד

המביאין ואין קורין. ואלו מביאין ולא קורין האשה והטומטום

והאנדרוגינוס והאפטרופין והעבד והשליח לפי שאינן יכולין לומר אשר נתת לני. הגר מביא וקורא כ"כ הרמב"ם ז"ל וחלקו עליו הפוסקים כיון דלא נחלו את הארץ.^ה הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו מביא ואינו קורא, קנה שלש מביא וקורא.^ו הפריש ביכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא.^ז המוכר שדהו לפירות הלוקח מביא ואינו קורא, בעל

חולקין והראשון נראה עיקר.^ח מי שהוא אנוס ואין לו מנין יקרא פ' זו בגינות וטעמים בס"ת בלא ברכה,^ט ואם אין לו ס"ת יקרא בחומש, קטן אינו עולה למפטיר בשבת זו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

תרו) סדר הקריאה. המביא בכורים לבית המקדש

משהו (עיין מצוה צ"א) משהגיע להר הבית נוטל סלו על כתיפו וקורא הפסוק הגדתי היום וגו' ואח"כ מוריד הסל וקורא מארמי עובד אבי וגו' עד גמר כל הפרשה.^י ומצוה לקרא בלשון קדש^{יא} ובקול רם,^{יב} חיסר תיבה אחת לא יצא וחוזר וקורא, ואסור להוסיף על הקריאה זו. בראשונה כל מי שהיה יודע לקרות

(ד) משנה ברורה שם ס"ק מ"ו. (ה) ועי' חכמת שלמה שם לרש"ק. (ו) רמ"א שם. (ז) מביא סי' רמ"ב ס"ק מ. (ח) רמ"א רמ"ב פ"ג מהל' בכורים ה"ב. (ט) שם ה"י. (י) מביא ע"פ סוטה ל"ב ע"א. (יא) מצוה. (יב) רמ"א שם ה"א. (יג) שם פ"ד ה"ב. (יד) שם ה"ג. (טו) עיין רמב"ם ומל"ם ומצ"ת. (טז) רמ"א שם ה"ד. (יז) שם ה"ה.

מצות המלך

אדונינו ואין עוד אחר, ושהוא המשגיח והמשפיע כל מובותיה. ולא יחשוב האדם שהארץ הוא שלו וכחו ועוצם ידו עשה לו כל חילו, כי זה פריקת עול ומורא שמים מעליו. ולזה והיה כי תבא אל הארץ, כלומר אחר שתנוח מכל האויבים ותבא אל הארץ בתתו ה' לך מתנת חנם ותשב בה השקט וכמח איש תחת גפנו ותחת תאנתו, צוה השי"ת שבכל שנה נעשה מעשה בדיבור ובמעשה שיתפרסם בו האמונה האמתית, ויודה בקול רם בפיו ובשפתיו יכבדו, ויזכיר הרעות שעברו עלינו מימות אבינו יעקב ועד עכשיו, והצילנו ה' ב"ה מכולם. ואחר השבח והתודה להשי"ת מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו ועל כל עם ישראל, וכזה כבר יצא כרי חובתו להורות שלח' הארץ והוא בעל השדה, והוא הנותן התבואה והזרע לזרוע, ונבנע לעבודתו ית"ש.

ביכורים פ"ג, ספח ל"ב, ר"ס פ"ג פניטורים, פ"ח ס"ע ק"ב, ספ"ג עשין ק"ג.

מצוה תרו

וידוי מעשר (מ"ע רמ"ה)

צוה הקב"ה להתודות לפניו ית"ש שעשינו כל מה שציונו בהוצאת המעשרות והתרומות ולא החזקנו בהם, שנאמר

משנה הלכות

וקרא וחזר והביא ממין אחר אינו קורא, מפעם אחת בשנה קורא^ט. ואינו קורא אלא מעצרת ועד אחר סוכות, הביא בכוריו לאתר חג הסוכות עד חנוכה, אע"פ שהפרישן קודם החג, מביא ואינו קורא שנאמר ושמתח ואין קריאה אלא בשעת שמחה, מחג השבועות עד לאתר חג הסוכות^ט. ונוהג בזמן שביהמ"ק קיים ובארץ ישראל י"ר שיבנה במהרה כימינו אמן.

תרז) גררי המצוה וסדר הוידוי. מצות עשה להתודות לפני

מביא בכסי אשתו וקורא^א. כהנים ולויים מביאים וקוראים שיש להם שדה מגרש^ב. אבדו בכוריו קודם שהביאן להר הבית והפריש אחרים מביא ואינו קורא^ג. שאר פרטיים. וכתב החינוך ומזה יש ללמוד בתפלוחנו ובתחנונינו לפני השם ב"ה לדקדק מאד להזהר בלשון שאין לומר לפני השי"ת כי אם בדקדוק גדול, ושי"ת הפריש ביכוריו ויבש המעיין או נקצץ האילן מביא ואינו קורא שהרי הוא כמי שאין לו קרקע^ד, וכן שטפה נהר שדהו. הביא בכוריו

(א) שם ה"ו. (ב) שם ה"ג. (ג) שם ה"ט. (ד) שם ה"ב. (ט) שם ה"א. (ז) שם ה"ז.

סדר מצות היום

תיב

(דברים כ"ו י"ג) ואמרת לפני ה' אלקיך בעדתי הקדש מן הבית וגו'.

משרשי המצוה היות כי ענין התרומות והמעשרות דבר גדול הוא, וגם כי בהם תלוי מחיית משרתי האל ב"ה ובהם תלוי הברכה בארץ ובפירות, וכמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר, צוה השי"ת להפרישם ולתתם לכל אחד חלקו הראוי לו עד שלא ישאר אצלו שום דבר מחלקי המתנות הראויות לתת לכתנים וללויים ולעניים. ולא היה מתודה אם נשאר משהו בחלקו, וכל ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית בערב יום טוב האחרון של פסח שנה השלישית שמפרישין בה מעשר עני, והיה מתודה ביו"ט אחרון של פסח במנחה. ולפי שאדם דעתו להוט אחר ממון, ואפילו הפריש המתנות לפעמים יעכבם בביתו ולא יתנם להראוי לו, ועל כל פנים יתראש משנה הלכות

ה' אחר שמוציאין כל המתנות שכורע הארץ, וזה הנקרא ידיו מעשר^א. וידוי זה מתודין לאחר שנת מעשר עני כלומר לאחר שנה השלישית ושנה השישית שבשמיטה^ב. זמן הודיו במנחה ביו"ט האחרון של פסח של רביעית ושביעית. ואין מתודין אלא ביום, וכל היום כשר לודיו אלא שנהגו במנחה^ג. ונאמר בכל לשון, רצו רבים להתודות כאחד מתוודים, ומיהו מצוה מן המובחר שכל אחד יתודה לעצמו^ד. קודם שיתודה צריך לקיים מצות ביעור, כלומר שיתן כל המתנות למי שמגיעין^ה. יש לו פירות טבל מפרישם, ותותן התרומה לכהן והמעשר ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני פודה ומאבד הפרוטה שחלל עליה, אין לו מטבע קטנה לחלל מחלל על פרי

תר. (א) ר"מ פ"א מהל' מעשר שני היא יוד סי' שלא סעי' קל"ח. (ב) ר"מ שם הי"ב יוד שם. (ג) ר"מ שם הי"ג יוד מקל"ט. (ד) ר"מ שם הי"ד יוד שם מק"ט. (ה) ר"מ שם הי"ה יוד שם מקמ"א. (ו) ר"מ שם הי"ז יוד שם מקמ"ב. (ז) ר"מ שם הי"ח. (ח) ר"מ שם הי"ח. (ט) ר"מ שם הי"ח יוד שם סעי' קמ"ב. (י) ר"מ שם הי"א יוד שם סעי' קמ"ג. (יא) ר"מ שם הי"ג מ"ו יוד שם סעי' קמ"ד. (יב) ר"מ שם הי"ז. (יג) שם הי"ז. (יד) יוד

מצות המלך

בנתינתם, צוה הכורא ב"ה במצות עשה שיבואו להתודות לפניו ית"ש שעשה ככל מה שנצטווה בביעוד הקדש ובמסירתו, ולא יוכל להתרשל יותר ולומר ביעדתי הקדש מן הבית וגם נתתיו וגו' שמעתי בקול ה' אלקי והוא לא עשה, אלא יקיים הכל ויתברך בברכת ה'.

מעשר שני פ"ה, פסח ל"ב, ר"ם פ"א ספ"ע"ש, פד"ם ט"ע ק"א, ספ"ג עש"ן ק"ח.

מצוה תרח

שלא לאכול מעשר שני באנינות (ל"ח שס"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני באנינות, שנאמר (דברים כ"ו י"ד) לא אכלתי באוני ממנו.

משרשי המצוה לפי שבקדשים שלחן גבוה הם, ואין ראוי למי שדואג וכואב לבבו מאד לקרב אל שלחן המלך, אולי יתנאל. ועל דרך משל אמרו כי אין לכא בשער המלך בלבוש

משנה הלכות

גדר אנינות. והנה אנינות דאורייתא הוא כל שיש לו מת שחייב להתאבל עליו מה"ת, ויום המיתה הוה אונן דאורייתא, ובלילה מותר מן התורה דכתיב ואכלתי חטאת היום, ודרשו' היום אסור ובלילה מותר, ומיהו מדרבנן אסור בלילה וכן כל הזמן שנשתהה המת לאתר יום המיתה בלא קבורה הוה אונן דרבנן^א, נשתהה המת זמן הרכה מחמת המלכות לאתר שנתיאשו מלקברו אינו אונן עוד^ב.

חוץ מירושלים. האוכל חוץ לירושלים לוקה מרדות מדרבנן^ג. פירות שהיו בירושלים ויצאו לוקין עליהם מן התורה מלאו דלא תוכל לאכול (עיין לעיל מצוה תמ"ב), וגם מרדות על אנינות, לא היו הפירות

כטמא כיון שכולנו טמאים, וראיתי לתרץ כיון שבזה"ז כל הפרשה היא בטומאה אין כאן עבירה וקפידה. ויש מהדרים אתר המצות, לומר ביו"ט שביעי של פסח בשלישית, וברביעית, בזמן הזה מן בערתי הקדש עד ארץ זבת חלב ודבש, וי"א לקרא בס"ת במנחה ביו"ט של פסח האחרון פרשת כי תכלה לעשר עד ארץ זבת חלב ודבש.

תרח) אי הוה לאו. דעת הרמב"ם^ד והחנוך ועוד, שהאוכל

מעשר שני באנינות דאורייתא בירושלים עובר בלאו ולוקה, ודעת הרמב"ן^ה והסמ"ג דאינו עובר בלאו ולא הוה אלא בעשה, וכן איפליגו נמי לענין אוכל בקדשים באנינות לדעת הרמב"ם וכו' בלאו ולדעת הרמב"ן וכו' בעשה^ו.

שם סעי' ק"ט. תרח. א) פ"ג מה' מעשר שני ה"ה. ב) סה"ם שורש ח'. ג) ר"ם שם ה"ו ועיין מצ"ח. ד) זכרים ק' ע"ב. ה) ר"ם שם ה"ו. ו) ירד סי' שט"א ס"ד. ז) ר"ם שם ה"ה.

סדר מצות היום

תכא

שק. גם כי באכילת קדשים תמצא כפרה על הבעלים, וכענין שאמרו כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, ואין ספק כי באכלם את קדשיהם היו אוכלים בכוונה נכונה וברעת שלם, וכל תנועותיהם נכונות להשי"ת. ובהיות האדם מצוער ודואג וחרד ביום מות קרובו שהוא אונן עליו, ומעיו חמרמרו עליו, אין דעתו מיושבת וכוונתו טרודה, ואין ראוי לאכול קדשי שמים. והאברבנא"ל פי' לא אכלתי באוני ממנו, כלומר עם היותו מעשר עני והיה לו עניות הרבה לא מצאתי היתר לאכלו ממנו לומר גם אני עני, ויהיה אוננו מענין דלות ועניות, כמו בן אוני פ' וישלח, ודבר פלא הוא ועיין אבן עזרא.

מע"ש פ"ה, יבמות ע"ג מסות י"ם פסחים צ"א זכחים צ"ב, ר"ם פ"ג סע"ש, פה"ס ד"ת ק"ג קנ"א קנ"ב, סס"ג זא"ן רס"ב רס"ג רס"ד.

מצוה תרט

שלא לאכול מעשר שני בטומאה (ל"ח שס"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני בטומאה אפילו בירושלים, שנאמר (דברים כ"ו י"ד) ולא בערתי ממנו בטמא.

משנה הלכות

בירושלים מעולם לוקים אותו ומדות על אכילת מעשר ומדות על אנינות". שאר פרטים. אבילות אשתו נשואה אינו אלא דרבנן, ולכן האוכל באנינות אשתו שמתה לוקה מרדות, ספק אונן אסור במעשר^ט, וספק אונן כגון שהיה ספק בן שבעה לראשון או בן תשעה לאחרון, וכיוצא בזה. מת לו תינוק בן יומו במנ"ח פשיטא ליה דלוקה מדאורייתא על אכילתו, ולפענ"ד דאין לוקין עליו כיון ולא יצא מדי ספק נפל, ואם ברור לו שכלו חדשיו לוקה. מת שמת בשבת או יו"ט, אף דאסור לנהוג

אבילות כפרהסיא אונן הוי לענין מעשר ואסור לאכול. והמנ"ח נסתפק בסיכה באנינות מה דינו, ועיין רמב"ן עה"ת לא אכלתי באוני ממנו. מעשר שני של דמאי מותר לאכול באנינות^א. ונהג איסור זה בזמן הבית בזכרים ונקבות, ובזמן הזה אין אוכלין מעשר שני בכלל כיון שכלנו טמאי מתים אנו, ה' יטהרנו ויקדשנו בקרשתו העליונה אמן.

תרט) גרדי איסור. האוכל מעשר שני בטומאה, בין שהמעשר שני טמא והאוכל טהור ובין שהאוכל טמא והמעשר טהור, במזיד

(ח) על מנ"ח. (ט) שם. (י) שם. (יא) ר"ם שם ה"ח.

מזרשי המצוה מה שביארנו כמה פעמים בענין הרחק הקדש מן הטומאה, ולפי שמעשד שני קדש הוא אסור לאכול בטומאה ככל שאר קדשים. ואמר בטמא ככל אופן, בין שאני טמא והוא מהור, ובין שאני מהור והוא טמא, כי צריך הכנת האיש לעשיית המצוה שעל ידו יבא השפע וישפיעו עליו מן השמים, והכנת הדבר המצוה שעל ידו יבא השפע, ועל זה אמר ולא ביערתי טמנו בטמא שהוא הכנת המקבל, אמר שלא אכלתי בהיותי טמא בלתי מוכן לקבל שפע קדושת ברכה, וגם לא בהיותו בלתי מוכן הדבר הנאכל לבא על ידו שפע שהוא בהיות המעשד טמא. וענין לא ביערתי לשון ביעור, לא ביערתי לעשותה שלחבת בכליון חרוץ לשורפה, שהקדושה כשחלה עליה הטומאה נשרפת. ולא תאמר האיד יכול להזיק הטומאה להקדש ה', כי באמת הקדושה בורחת ממקום הטומאה, דע זה.

טראה מקסות עיין מצוה הקדמת

משנה הלכות

ומעשר שני קרוי קדש.
 פדיונו ושאר פרטים. מעשר שני שנטמא מותר לפדאו, ופודים אותו אפילו בירושלים ואוכלין את דמיו בטהרה כמעשר שני בירושלים (עיין לעיל מצוה תמ"ב האיך פודין בזמן הזה והאיך נוהגין בה). לאחר שנפדה מותר לאכלו בטומאה כחולין. אין נותנין פירות מעשר שני לעם הארץ, ולא פירות הלוקחות במעות מעשר שני, ולא מעות מעשר בעין, מפני שהם בחזקת טומאה וחיישינן שיטמאו המעשר שני, מעשר שני של דמאי מותר ליתנו לע"ה ויאכלו כנגדו, אין מפקדין מע"ש אצל חבר שמא ימות, ונמצא המעשר ביד בנו עם הארץ, ומפקדיים מעשר שני של דמאי אצל ע"ה. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות ובזמן הזה מדרבנן.

ובהתראה לוקה, ואינו לוקה אלא האוכלו בירושלים וקודם שיפדה, אכלו בטומאה חוץ לירושלים לוקין אותו מכת מרדות. ואם נכנס לירושלים וחזרו והוציאו ואכלו בטומאה לוקה מדאורייתא על לא תוכל לאכול (עיין מצוה תמ"ב) ומכת מרדות אטומאה. ואפילו להדליק בו את הגר אחר שנטמא אסור עד שיפדה. טמא שטבל אע"פ שלא העריב שמשו אוכל מעשר שני, ואכילה ושחיה שוין הן. ולענין סיכה בגמ' יבמות ע"ד ארשב"ל משום ר' סימאי מגין למע"ש שנטמא שמותר לסוכו שנאמר וכו', והרמב"ם לא הביאו בספר היד משמע דלא קי"ל דמותר בסיכה, ועיין רמב"ן עה"ת פ' תבא לא אכלתי באוני. הערל כטמא, ואם אכל מע"ש לוקה מה"ת כדרך שלוקה על אכילת תרומה שהתרומה קרויה קדש,

הרמב. (א) ר"ם פ"ג מהל' מעשר שני ה"א. (ב) עיי' מנ"ח. (ג) ר"ם שם ה"ב. (ד) שם ה"ד. (ה) מנ"ח. (ו) ר"ם שם. (ז) שם ה"ג. (ח) עיי"ש ה"א וכו'. (ט) שם ה"ה.

מצוה תרי

ולא נתתי ממנו למת (ל"ח שם"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להוציא מעות מעשר שני לדברים שאינן לצורך אכילה ושתייה וסיכה, שנאמר (דברים כ"ו י"ד) לא נתתי ממנו למת.

מזרשי המצוה כי רצה הא-ל ב"ה שישמח הוא וביתו והלוי במעשר שני שלו שהביאו לירושלים, ואם יותר לו לעשות ממנו דברים אחרים, ואפילו לקנות דבר מצוה בו כגון תכריכין למת, ממילא תערב השמחה כי יהיה האיש הכילי יתננו לדברים אחרים ותתבטל הכוונה. גם כי אינו מן הראוי שמעשר שני, הקדש גבוה שנאמר בו שמחה, יתהפך משמחה משנה הלכות

הרמב"ן עליו"ה. אוכל דבר שדרכו לאכול שותה דבר שדרכו לשתות, סך דבר שדרכו לסוך, ולא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן, ולא יסחוט את הפירות להוציא מהן משקין חוץ מזיתים וענבים בלבד, ואין מפטמין את השמן אבל מפטמין את היין, אין מחייבין אותו לאכול פת שעפשה ושמן שנסרח וכיוצא בזה אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה מיניה". אע"פ שנתנה לסיכה אין נותנין אותו לא ע"ג צינית (פי' מכה שתחת פרסת הרגל) ולא ע"ג חזוית ואין עושין ממנו קמיע וכיוצא בו, שלא ניתן אלא לסיכה של תענוג שהוא צורך כל גופו של אדם ולא לסיכה של רפואה". ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות. בעל חי אם בולע, ודע דבמקום אחר הארכתי לישב דברי רבינו בעל הפלאה דס"ל דבעל חי בולע ופולט, והאחרונים ז"ל" הקיפו עליו תמיהות כתנור של עכנאי, והבאתי ראיה בס"ד

(תרי) גדרי האיסור. אסור להוציא מעות מעשר שני אלא לצורך אכילה ושתייה, וסיכה בכלל שתייה היא. ואסור לקנות בהם קרקע, או מטלטלים, או כלים, או בגדים ועבדים, ואסור להוציא ממנו אפילו לצורך מצוה, כגון לתכריכי המת, ולארון, ואם הוציא מעשר בשאר דברים עבר בלאו, ויאכל כנגדן ממועותיו בתורת מעשר". ואינו לוקה על לאו זה דכלל בידינו כל שיש בו תשלומין אין בו חיוב מלקוח". סיכה. והוא הדין אם סך משמן מעשר שני עצמו למת שיאכל כנגדו. ועיין רמב"ן עה"ת (תבא) לא אכלתי באוני בא"ד וראיתי בירושלמי רבי אליעזר בשם רבי סימאי אומר לא נתתי ממנו למת מה אנן קיימין אם להביא ארון ותכריכים דבר זה אסור לחי ולמת, איזה דבר שמתו לחי ואסור למת זו סיכה, ע"ש. ועיין כ"מ מה שכתב בישוב דברי הרמב"ם ז"ל מקושית

תרי. (א) ר"מ פ"ג מהל' מעשר שני ה"י וכו' ורדב"ז שם. (ב) חתוך וע"י צ"ח. (ג) צ"ח. (ד) מע"ש פ"ב ה"א. (ה) שם. (ו) ר"מ שם ה"א. (ז) שם רמ"ו. (ח) עיין תשובות ותם מושר סימן צ"ד ומשנה הלכות וחלק

מצות המלך

ליגון ויתננו למת. ומזה המעם אמר ר' עקיבא מה תלמוד לומר לא נתתי ממנו למת שלא החלפתי אפילו בדבר מהור, כלומר ר"ע דרש ולא נתתי ממנו שלא עשיתי ממנו חליפין אפילו בדבר מהור הראוי לאכילה, כענין ששינינו אין מוכרין ואין מחליפין אותו. ולא יאמר אדם לחבירו בירושלים הא לך יין ותן לי שמן ויהיה למת. ועוד שהממונה מתרצה ומתפיים באכילת הבעלים דוקא, ואפילו שישנה אותה בקדושה מעולה וגבוה כיון שאינו מקיים הגוף לא ניחא ליה אלא שיאכלוהו בשמחה של מצוה.

טראה מקומות עיין מצוה תרי"ח.

מצוה תרי"א

והלכת בדרכיו (מ"ע רמ"ו)

צוה הקב"ה לעם קדשו להשתדל ולעשות כל מעשינו להדמות וללכת בדרכי השי"ת בכל יכלתנו, שנאמר (דברים כ"ח ט"ז) והלכת בדרכיו.

משנה הלכות

לדעת ההפלאה מסיכה דבע"ח בולע ומגמ' חולין דף ח' שחט בסכין של איסור דבעל חי, ודו"ק כי קצתי מאד. (תרי"א) התנהגות בדרך הממוצע. קיום המצוה, רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם^א. ולפי שדעות הרבה יש בכני אדם זו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר, ויש מהן שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו שירש מאבותיו ויש מהן שטבעו של אדם זה מכוון ומקבל אותם מהרה יותר משאר הדעות, ויש מהם שלמד אותם מאחרים, או שהרגיל עצמו בהם לפי שעלתה בו, או ששמע שזו דעה טובה והרגיל עצמו עד שנראה

בלבו ובטבעו. ושתי קצוות הרחוקות זו מזו אינן טובות, ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או שכבר למד אחת מהן יחזור עצמו וילך בדרך הישרה היא המדה בינונית, רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה, כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס, ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני, לא יקפוץ ידו ולא יפור יותר מדאי, אלא נותן צדקה כפי מיסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. והמטה קצת מבינונית לצד החסד נקרא חסיד, ומגובה לב יתרחק עד קצה האחרון, ומצוה ללכת בדרכים הללו הבינונים שנאמר והלכת בדרכיך. וכיצד ירגיל אדם עצמו, יעשה וישנה וישלש במעשים על פי הדעות האמצעות, ויחזור בהם תמיד עד

ג' סימן נ"ו. תרי"א. (א) אבות פ"א מ"א. (ב) ר"ט פ"א מהל' רעות ה"א ב'. (ג) שם ה"ג ד'. (ד) שם ה"ה.

סדר מצות היום

תכה

משרשי המצוה מאחר כי בצלם אלקים עשה את האדם, וע"י עשיית המצוה ישלים אבריו הגשמיים שעל כל אבר מצוה מיוחדת לו, ונתן לנו את תורתו הק', צריך להשתדל בכל כחו ולעמוד בצלמו ובצלם דמות תבניתו במעשיו ופעולותיו ומחשבותיו, וכמו שאמרו רז"ל בפ"י המצוה הזאת מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקב"ה נקרא צדיק, אף אתה היה צדיק, מה הקב"ה נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. הכלל כי צריך ללמוד בנפשינו ולהתרגל בכל הדרכים שנשתבח בהם הא-ל ית"ש ואשר יחסו לו הנביאים משרתי השם. ובכלל המצוה שיבחר האדם המדות הממוצעות ויהיה שם כל מדותיו בדרך הממוצע, כדכתיב ושם דרך אראנו בישע אלקים אל, תקרא ושם אלא ושם, באופן שתהיו ראויים להקרא בנים למקום, וע"ז אמרו ברשעים סר צלם מעליהם, ובצדיקים כי קרן עור פניהם, וחכמת אדם תאיר פניו, כי בצלם דמות תבניתו נברא.

משה י"ד, ר"ס פ"א מדעות, סדרים מצ"ע ה', ספ"ג עש"ן ז'.

משנה הלכות

גודל הנחנה זו. ודע דמצוה זו האריכו בה בכל ספרי מוסר הקדושים, עיין עליהם. ומצוה זו תצוה אותנו לעשות דברים בכל ימי חיינו הכל לטובה, המדות שנקרא בהם הית"ש, כי זה מורה שהמדות האלו הם טובים. והיות כי יכול אדם לקיים התרי"ג מצות ולהיות נבל ע"פ התורה כאשר כתב הרמב"ן בפ' קושים, צוה לנו להלוך בדרכיו בקדושה וטהרה. ונהוג בכל מקום ובכל זמן ובכל עת בזכרים ונקבות.

שיהיו מעשיהם קלים עליו לעשותו, ולא יהיה בהם טורח עליו, ויקבעו הדעות הטובות בנפשו, כך למדנו בפ"י המצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון וכו', ולפי שהשמות האלו נקרא בהם יוצר כל, והם הדרך הבינונית שאנו מחוייבין ללכת בה, ולכן נקראת דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבנו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' דרך ה', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליי'.

מצות המלך

פ' וילך יש בה ב' מצות עשה

מצוה תריב

מצות הקהל (מ"ע רמ"ז)

צוה הקב"ה להקהל את כל עם בני ישראל, אנשים ונשים וטף, בכל מוצאי שביעית ביום השני מחג הסוכות של שנה השמינית בעזרה, שנאמר (דברים ל"א י"ב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו'.

משרשי המצוה לפי שעיקרן וקיומם של עם ישראל הוא התורה הקדושה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכים לחיי עד, תענוג נצחי שאין למעלה הימנו, ואין הפה יכול לדבר

משנה הלכות

והזמנים, כדרך שמכרכין בתפלה הרי ג', ד) מתפלל על המקדש שיעמוד וחותם בא"י השוכן בציון, ה) מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם וחותם הבחור בישראל, שית) מתפלל על הכהנים שתתקבל עבורתם וחותם מקדש הכהנים, שביעית) מתחנן ומתפלל כפי מה שיכול וחותם הושיעה את עמך ישראל, שעמך ישראל צריכין להושע וחותם בא"י שומע תפלה". הקריאה והברכות הכל בלשון הקודש.

המחויבים. וכולם חייבים במצות הקהל, האנשים ונשים וטף, וכל הפטורים מן הראייה פטורין מן הקהל חוץ מנשים, וטף וערל שחייבים בהקלה. לזעזע או גרים שאינם מבינים לשון הקדש חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה וביראה וגילה, ברעדה כיום שנתנה בו תורה בסיני, אפילו חכמים גדולים שירעים כל

תריב) גרדי המצוה והקריאת. קיום המצוה. מוצאי שמיטה במוצאי יו"ט הראשון של סוכות, שהוא תחילת חלו של מועד של שנה השמינית, וכל ישראל בירושלים שעלו לרגל, היו תוקעין בחצוצרות בירושלים להקהיל את כל העם לעזרה, מביאין בימה של עץ לעזרת נשים והמלך יושב עליה, (היה עומד הרי זה משובח), נותנין לו ספר תורה ומתחיל לקרות בו מתחילת אלה הדברים עד סוף פרשת שמע, ומדלג עד לז' אם שמוע וגו', ומדלג עד לעשר תעשר, וקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקלות, עד מלבד הברית אשר כרת אתם מתורב ופוסק, והקורא מברך לפניו ולאחריה ככל קורא בתורה, וכל הקהל מתקבצין סביביו ושומעין, גמר הקריאה מתפלל שבע ברכות, ואלו הן רצה, ומודים, אתה בחרתנו עד מקדש ישראל

תריב. א) ר"ט פ"ג מהל' תענה היא ג' ר'. ב) שם היה. ג) שם היא ב'.

סדר מצות היום

תכז

והאזון לשמוע, ולכן ראוי הוא ונכון שיקהלו הקהל הקדוש הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים ללמוד ולשמוע דברי התורה הזאת מפי המלך. ועל זה אמרו רז"ל אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע מן למה באים ליתן שכר למביאייהם, והפי' דהכינום הגדול הזה ללמוד ולשמוע וללמד, ומתוך הכינוס הגדול הזה יספרו הכל ממה ששמעו בדברי התורה ויספרו בשבחה והוד ערכה, ויכנס בליבם חשקה, וילמדו לדעת את השם ולידאה אותו כל הימים. והיתה הקדיאה במוצאי שביעית, התחלת השמינית לפי הדומה לפי ששנת הו' כולה קודש, כולם עוסקים בתורה, שאין בו עבודת הארץ, ובשמינית כל אחד חווד לעבודתו ויהיה זה פונה לכרמו וכו', צוה הקב"ה להקהיל כלם וללמדם חוקי תורה ולהזהירם על המצות שלא תשתכח מפיהם ומפי זרעם לעולם.

ספח ס"א, ר"ס פ"ג סחגנת, סדרים ס"ע ס"ז, ספ"ג עשן ר"ל.

מצוה תריג

לכתוב ס"ת (מ"ע רמ"ח)

צוה הקב"ה לכל אחד מישראל לכתוב לו ספר תורה, שנאמר (דברים ל"א י"ט) כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל.

משנה הלכות

תריג) גרדי המצוה. מצות עשה לכל אדם מישראל לכתוב לו ספר תורה מבראשית עד לעיני כל ישראל וללמוד בה, ואפילו הניחו לו אבותיו או יש לו הרבה ספרי תורות מאחרים, חייב לכתוב ס"ת לעצמו, ואם לקח ס"ת מן השוק דומה כאילו גזל מצוה מהשוק, אבל אם לקח ס"ת פסול והגיה בו אפילו אות אחת והכשירו מעלה עליו כאלו כתבו כולו, כתבו בידו

התורה כולה חייבים לשמוע בכונה גדולה ויתירה, ונקבעה קריאה זו לחזק דת האמת, אשר בו תלוי קיום האומה וקיום כל העולם כולו. חל להיות בשבת דוחץ אותו לאחר השבת, שאינו דוחה לא את השבת ולא את היר"ט. ונוהג בזמן שישראל על ארמתן, והמצוה על המלך לקרות ועל העם לשמוע, י"ד שנזכה להקהל במהרה בימינו ולשמוע מפי משיח צדקינו אמן.

(ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ז והאב"ד שם.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שמפורש ולמדה את בני ישראל, ואמרו רז"ל גדול הלימוד שמביא לידי מעשה עד שאמרו ותלמוד תורה כנגד כולם, וגזרה חכמתו ית"ש להנות בה יומם ולילה. ואם לא יהיה לו ספר תורה משלו אפילו אם יקבל בהשאלה לא ימלץ בזמן מן הזמנים שלא ימצא מי שישאלנו ספר תורה, כי לעצמו יצטרך או לסיכה אחרת, ונמצא מתכמל מתורת ה'. ואפילו יקבל ספר תורה בירושה לפעמים יתרכו היורשים וכל אחד יסמוך אס"ת זו ולא יכתבו לעצמם, ואולי לא יכתוב לעצמו מקודם על סמך שיירש מאבותיו לאחר מיתתם ונמצא דבר ה' מתכמל קודם שירשנו. לכך כי אם יסמוך על זה לפעמים יירש ס"ת ישן נושן מאבותיו ואבות אבותיו שגם הם סמכו על ירושת אבות, וימנע מלקרות בו לרוב ישנו ויחשוש שלא יפסיד והוא אצלו חשיבות גדולה, כדרך העולם שמתחשבים מאד מה שבא בירושה מאבות אבותיו. לכך כי מה שמרח ועמל בו חביב אצלו, ולפיכך כל אחד מחויב לכתוב לעצמו וקרא בו כל ימי חייו. ורמז גדול יש בדבר שאל יסמוך על תורת אבותיו שיבא לו בירושה, שאינה ירושה לך אלא כל

משנה הלכות

הרי הוא כאלו קבלה מהר סיני.^א ועיין ספר האשכול דף ל"ו ה' ס"ת, ע"י שליח. ואם עשה שליח שיכתוב לו בשכר או צוה לאחרים שיכתבו לו וכ"ש מי שאינו יודע לכתוב בעצמו יצא דשלוחו של אדם כמותו.^ב ונחלקו האחרונים ז"ל אי בעי שליחות לכתוב לו ס"ת, דעת מרן זקני בבית שערין יו"ד סי' שס"ה-ו-ז, שכתובת ס"ת לא בעי שליחות אלא שוכרו כפועל ומשלם לו שיכתוב לו, ויש חולקים, ובקריית ספר למאירי מ"ד קדושת הספר כתב, וז"ל וכתבו הגאונים שאם צוה לכתוב בשכר שלוחו של אדם כמותו

ועיין ספר האשכול דף ל"ו ה' ס"ת, ולפענ"ד ראייה מוכרחת דלא בעי שליחות דוקא שהרי קי"ל קנה ס"ת מן השוק והגיה בו אות אחת הרי הוא כאלו כתבה כולה, והרי התם ע"כ שלא נכתבה כל התורה לשמו בתור שליחות, והב"י. ס"ת של שותפים יש סוברים דיצא בו ידי כתיבת ס"ת ויש חולקים והכי נראה.^ג **אשה.** אשה דעת התנוך, וכן נראה דעת הרמב"ם ועוד, דפטורה ממצוה זו, והשג"א הרבה לחלוק וס"ל דחייבת, ועיין ב"ק פ"ז ע"ב מאי מגילה רב חסדא אמר ס"ת והתם לאשה מיירי

חרי"ג. (א) ר"ט פ"ו מהל' ספר תורה היא ירד סי' ע"ד ס"א. (ב) ר"ט וירד שם ועיין מצות חנוך. (ג) עי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קפ"ט וחי' סי' קפ"ג. (ד) עיין מצ"ח. (ה) ספר המצות מצוה י"ח. (ו) סי' ל"ה.

סדר מצות היום

תכמ

אחד מחויב לעמל ולחדש בתורת ה' ע"ד שאמרו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ולא יאמר איני ראוי לכתוב תורת ה' ולא הגיעו מעשי למעשי אבותי אלא כתבו לכם, בא החיוב לכל אחד כפי אשר חננו ה'.

מנהגיהן כ"א ב"ב י"ג י"ד מנחות ל', ר"ם הל' ס"ח, פ"ח"ט פ"ע י"ח, ס"ט"ז ע"ש כ"ד, ס"ט"ז פ"י ק"ג"ה י"ד פ"י ע"ה.

משנה הלכות

וא"כ נראה דגם אשה מקיימת המצוה וצ"ע.
הקדיש צריך לכתוב לו אחר, ואם קנה מן השוק האחר נראה דיצא דכבר כתב לו הראשון ויצא ידי כתיבה. ואסור למכור ס"ת כי אם לישא אשה בת בניס"א, ועיין משנה הלכות כתובות (סי' ע"ד) ואינו יוצא במצוה זו אלא בכתיבת לשון הקודש (ט"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

ותודה אקריב לה' בדברים, שזכני לסיים ספר דברים, ועוד אדבר תשבויות, לאדון ההשגחות, ששם זכני מעמלים בתורה, ולא מן הכנענים המרבים בסחורה, וברוך הוונן לאדם דעת, לאפר ועפר זבוע מדעת, הנני העני ממעש, זוחל עפר כתולעת, שסייעני להוציא לאור גם ספר הקטן הזה, תרי"ג מצות שזעלתינו ע"י מזה בן מזה, מצות המלך מלכו של עולם נאמנים וקיימים עד העולם ובה נשלמו תרי"ג מצות המלך, ע"י מנשה הקטן. עבד המלך, בהקדוש ר' אביעזר ז"ל בן המלך, נכד לגאונים הקדושים צדיקים מלכים ושרים עד דוד המלך, ואנא ה' הושיעה נא, כשם שעזרתני לסיים ספר זה כן תזכני להתחיל ולסיים עוד ספרים אחרים ולהוציא לאור כת"י זדושי תורה אשר ישלם תחת ידי, ויהי זועם ה' אלוקינו עכינו ומעשה ידינו כוננה עכינו ומעשה ידינו כוננהו.

(ז) ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קכ"ז. (ח) ס"ב. ט) מ"ח ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קפ"ב. י) עיין פת"ש שם סק"ג. יא) י"ד שם אד"ע סי' א' ס"ח ועי' שרית משנה הלכות ח"ה סי' ר"י.

מצות המלך

ראיתי לקצת סוגי המצות שכדי להשלים מצות למנין כת"ר תצינו ו מצות דרבנן ופאהר שנשאר נייר חלק גם אני אלך בעקבותיהם. דע דבוי מצות אלו לאו כל פוסקים שוים בהם ועיין סמ"ג שחשב אבלות ותשעה באב ותענית סוי מצות ולא כאתי להכריע בזה וד"ל.

(א) לקרוא את ההלל

מצות עשה מדברי סופרים לקרוא את ההלל שמנה עשר יום בשנה ולגמור אותו, ובמקומות שעושים יו"ט ב' ימים גומרים אותו כ"א יום בשנה. ודעת רבינו בה"ג ודעימיה דהלל ומנילה מ"ע דאורייתא.

טעם תקנת המצוה אמרינן בגמ' פסחים דף (קי"ז) אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שכתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל

משנה הלכות

(א) באיזה ימים קוראים. קיום המצוה. שמונה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן, שמונת ימי חג הסוכות, ראשון של פסח, ויום עצרת, ומקומות שעושים יום טוב שני גומרים תשעה ימי חג, וח' ימי חנוכה ושני ימים של פסח, ושני ימים של עצרת, סך הכל כ"א יום^א. ובירושלמי סוכה פ"ד גרסינן ב"י יום ולילה אחת קורין את ההלל ומונה ליל פסח ויומו, ויש נוהגין בליל פסח לאומרו בציבור לאחר תפילת ערבית לבד ממה שאומרים בהגדה ומנהג יפה הוא^ב. אבל בראשי חדשים וכן בשאר הימים שקוראין אותו, קריאת ההלל מנהג ואינו מצוה ולפיכך קוראין אותו בדילוג^ג. כל היום כשר לקריאת

ההלל^ד. והקורא הלל בכל יום הרי זה כמחרף ומגדף^ה, והאומר תהלים בכל יום אין זה בכלל כי הוא דרך בקשה^ו. הפסק. אין מפסיקין בקריאתו, ואפילו בימים שאין גומרין אותו שואל באמצע בשלום אדם שהוא צריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובענין אחר לא יפסיק, ובימים שגומרין אותו דינו כבקריאת שמע לענין הפסק^ז. הלל קריאתו מעומד. יש מקומות שנהגו לכפול פסוקים מאדוך כי עניתני עד סוף ההלל כל דבר ב' פעמים, ומקום שנהגו לכפול יכפול מקום שנהגו שלא לכפול לא יכפול, הכל כמנהג^ח. ברכתו. ימים שגומרין בהן את ההלל מברך לפניו לקרוא את ההלל

א. (א) ר"מ פרק ג' טה"ל תענה ה"ל ו. (ב) ה"ה ג' א"ח סי' תמ"ז ס"ד. (ד) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' תכ"ב ס"ב (ה) ר"מ שם ה"ט. (ו) שבת ק"ח ע"ב (ז) ע"י מ"א סי' תקפ"ד ס"ק א' וע"י שרת משנה הלכות ה"ה סי' ע"ג. (ח) ר"מ שם ודגרות סיימניות שם אות ו' א"ח סי' תכ"ב ס"ד. (ט) ר"מ שם ה"א א"ח שם ס"ג.

צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשננאלין אומרים אותו על גאולתן. עוד שם ת"ד הלל זה מי אמרו, ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים וכו', ר' יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו להם מלכי כנען וכו', ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא וכו', ר' עקיבא אומר חנניא מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע וכו', ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע, הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואמרה להם למעני למעני אעשה, וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנו להם וכו', והעיקר שנתקן לאמרו על גאולתינו ועל פדות נפשינו בב"א.

ערכין י' תענית כ"ח פסחים ק"ז, ר"ם פ"ג סנהדרין, פ"ח שו"ע א', פ"ג עשין דרבנן ס' ה', פ"ק ס' קפ"ז ספר שו"ע דאורייתא כדעת רבינו בח"ג, א"ח ס' תכ"ב תפ"ח ת"צ תרפ"ד תרפ"ג.

ב) מקרא מגילה

מצות עשה מדברי סופרים לקרות המגילה ביום י"ד באדר בכל שנה, ובערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון ביום מ"ו בו.

משנה הלכות

ולאחריו מלך מהולל כתשבחות'. וימים שאין גומרין בו את ההלל נחלקו בו הראשונים ז"ל אי מברכין ואנו בני אשכנז נמשכין אחר פסק הרמ"א ז"ל ומברכין לעולם ומיהו טוב להדר לאמרו בציבור עכ"פ בימים שאין גומרין אותה, ובני ספרד הנמשכין אחר הב"י אין מברכין עליו וכל אחד יחזיק מנהגו". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

ב) חיוב שמיעת קריאתה. הכל חייבים בקריאת המגילה

אנשים ונשים גרים ועבדים משוחררים ומחנכין את הקטנים לקרותה, ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, וכן מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה, ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואח"כ קורא", ופשוט דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש. ודעת רבינו הבה"ג דנשים ועבדים וקטנים פטורין

י' ר"מ שם ה"י. (א) א"ח ס' תכ"ב ס"ב. ב. א) ר"מ פרק א' מהל מגילה הל' א' א"ח ס' תרפ"ז סעי' ב' ס' תרפ"ט סעי' א'.

מעם מצוה זו אמרינן בגמ' מגילה י"ד ע"א מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש א"ר חייא בר אבין אמר ר' יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כ"ש. ועוד שם דף ז' ע"ב שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה וכו' עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה. וכירושלמי שם כתוב שהאיד הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה. וצ"ל דהמקרא והק"ו אסמכתא בעלמא הוא. וז"ל הרמב"ם קריאת המגילה בזמנה מ"ע מדברי סופרים והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והדבר מבואר שהוא כדי לתת תודה להקב"ה ולהודות לפניו על הנסים שעשה עמנו בימי

משנה הלכות

מקרא מגילה אלא שחייבין בשמיעה מקורא מגילה^ב. וצריך השומע והמשמיע לכוין לצאת. ואין יוצאין מקרא מגילה על הראריא או טעלעפאן דחסר כוונת המשמיע. אשה וקטן שאחד מהן צריך להיות בכית תלך האשה לשמוע המגילה והקטן ישב בכיתו ויקרא לעצמו^ה. זמן קריאתה. מצוה לקרותה בלילה וביום, וכל היום וכל הלילה כשר לקריאה, מברך ג' ברכות לפניה ואחת לאחריה. זמן קריאתה, מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע בן נון בין בארץ ובין בחו"ל אף ע"פ שאין לה עכשיו חומה קוראין בט"ו באדר, ושאינה מוקפת חומה כו"ל. בני

הכפרים שמתקבצים בבתי כנסיות בעירות בשני ובחמישי, קורין להם מיום הכניסה היינו מי"א באדר ואילך, ומגילה נקראת בעיקר התקנה כ"א, וכ"ב, כ"ג, כ"ד בט"ו, ומיהו בזמן הזה אין קורין רק כ"ד או בט"ו. ואין קוראין המגילה בשבת גזירה דרבה שמא יעבורנה ד' אמות כו"ל.

קריאתה ובתיבתה. וצריך לקראתה את כולה, ואסור לקראתה בעל פה. כתיבתה כספר תורה בכל ענינים, וי"א דאינו צריך עיבוד לשמה בעור^א. ועיין ש"ע או"ח סי' תרפ"ו-תרצ"ד פרטי דינים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בכל אישי ישראל.

(ב) אר"ח סי' תרפ"ט ס"ב. (ג) אר"ח סי' תרצ"ט ס"ד. (ד) ע"י שרת משנה הלכות ח"ד סי' פ"ה. (ה) ע"י שרת משנה הלכות ח"ד סי' פ"ב. (ו) ר"ט שם ה"ג אר"ח סי' תרפ"ז ס"א סי' תרצ"ב ס"א. (ז) ר"ט שם ה"ד אר"ח סי' תרפ"ח ס"א. (ח) ר"ט שם ה"ז ו' ח' ס'. (ט) ר"ט שם ה"ג אר"ח סי' תרפ"ח ס"ז. (י) ר"ט שם ה"ג פ"ב ה"ג אר"ח סי' תרצ"ט ס"א. (יא) ר"ט שם פ"ב ה"ט והנהו מייטנויות שם אות ל' אר"ח סי' תרצ"א ס"א.

סדר מצות היום

תלג

אסתר ומרדכי בשושן הכירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיד את כל היהודים ותלו אותו ואת בניו על העץ, ועל הנם הוזה נתקן.

ס"א מניחה, ר"מ הל' מניחה, ס"ח"ס שורש א', ס"ג עשין דרבנן ס" ד', ס"ק ס" קמ"ח, אר"ח תרפ"ו.

ג) מצות נר חנוכה

מצות עשה מדברי סופרים להדליק נר חנוכה מכ"ה בכסלו שמנה ימים, בכל שנה ושנה.

מצוה זו תקנו בבית שני בימי מתתיהו כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עם ישראל וגזרו עליהם גזירות להשכיחם תורה ומצות ולהעבירם על דת ישראל, ופשטו ידם בממונם ובכנותיהם וצר להם לישראל מאד מפניהם עד שריחם עליהם אלהי-אבותינו והושיעם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם

משנה הלכות

ג) כל אחד מישראל. אחד אנשים ואחד נשים ואפילו קטנים חייבים בנר חנוכה^א. ומצות נר חנוכה, מעיקר התקנה נר איש וביתו כלומר נר אחד לאיש וכל ביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד מבני הבית, והמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והוליק, וראוי לתנך הבנים שידליקו כל אחד לעצמו וכמהדרין מן המהדרין^ב מיהו מעולם לא ראינו נשים שידליקו לעצמן אלא יוצאין בנר בעליהם וכן בתולות בנר אביהם^ג. מצוה להדליק בשמן זית, לא היה לו שמן זית מדליק בנר של שעה

ג. א) אר"ח ס" תרע"ה סעי' ג'. ב) ר"מ הל' תנוכה פ"ד הל"א ב' ג' אר"ח ס" תרע"א ס"ב.
ג) תת"ס בח' שבת כ"א ע"ב ר"ה והמהדרין, ועי' ערוך השולחן ס" תרע"א אות ט, משמרת שלום ס" מ"ח אות ב'. ד) אר"ח ס" תרע"ג ס"א ברמ"א. ה) מ"א ס" תרע"א ס"ק א'. ו) ס"ג. ז) ר"מ שם הל' ח' אר"ח ס" תרע"א ס"ה ז'.

והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני. והנצחון בהם בכ"ה בכסלו היה. וכשנכנסו הכהנים בהיכל לא מצאו שמן מהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד ונעשה בו גם והדליקו ממנו נרות המערכה שמנה ימים, עד שהיה להם שמן מהור אחד להדליק. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו דור שיהיו שמונת ימים האלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן נרות על פתחי הבתים לפרסם הנם ולגלותו לעין כל, ובוה תתחוק האמונה הקדושה בו יתברך שמו המושיע לעמו ישראל בעת צרה ויתגדל ויתקדש שמו הגדול.

שבת כ"א, ר"מ הלכות חנוכה, פ"ח"ט שורש א', ס"ג ע"ג דרבנן ס' ה', ס"ק ס' רע"ט, א"ח ס' תרע"א.

(ד) נר שבת

מצות עשה מדברי סופרים להדליק נר בשבת, ומצוה זו אינה רשות, כלומר שאם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק,

משנה הלכות

ואם הניחם למעלה מי' עד עשרים אמה יצא"י. עיקר זמןן משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק^ט. והדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם הדליק ואח"כ הניחן על מקומן צריך לכבותן ולחזור ולהדליקן^י. ושדילקו חצי שעה או יותר, ולדין שמדליקין בפנים אם לא הדליק בתחלת הלילה כדיעבד מדליק והולך כל זמן שבני ביתו נעורים, עברה הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין ואכד המצווה^{יא}. ואסור להשתמש לאורן^{יב} ולפיכך יש מתירין להדליק בשמן של איסורי הנאה

דמצות לאו ליהנות ניתנו ויש חולקין, י" וכדיעבד יצא נ"ל. ונוהגים להדליק נרות בבתי כנסיות בשעת תפלה ואינו יוצא בהם אפילו המדליק אלא צריך לחזור ולהדליק בביתו^{יג}. ועיין ש"ע א"ח ס' תר"ע עד תרפ"ד פרטי דינים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ככל אישי ישראל.

(ד) החוב. מצות נר שבת חובה על כל אחד להדליק כנר חנוכה, ומיהו על הנשים מוטלת מצוה זו ביותר מפני שהן מצויות בבית תמיד ועוסקות בצרכי הבית^{יד}. ובמדרש איתא לפי שחיה

(ח) א"ח שם ס"ו. (ט) ר"מ שם ה"ה א"ח ס' תרע"ב ס"א. (י) ר"מ שם ה"ט א"ח ס' תרע"ה ס"א.
 (יא) ר"מ שם ה"ה א"ח ס' תרע"ב ס"ב. (יב) ר"מ שם ה"ו א"ח ס' תרע"ג ס"א. (יג) שיע"ת שם
 ס"ק א'. (יד) א"ח ס' תרע"א ס"ו. ד. (א) ר"מ פרק ה' מהל' שבת הל' א' א"ח ס' רס"ג סעי' ב' ג.

סדר מצות היום

תלה

ואינה מצוה שאינו חייב לדרוף אחריה, אלא זה חובה. מעם מצוה זו ותקנתה היתה א' מפני שלום בית, ודרשו רז"ל ותזנח משלום נפשי זה הדלקת נר בשבת, כי כשיש נר דולק בבית ולא יכשלו ליפול הנא בתוכה ויאכל סעודתו נגד האור וממילא יש שלום בית ולא יבא לידי קטטה, ואם יבקש דבר ימצאה ולא יתקוטט בביתו. אבל במקום שאין נר שבת אין שלום, שהולך ונכשל והולך באפלה, עיין רש"י. ועוד יש בזה משום כבוד ועונג שבת, שיהא ביתו מכבוד ומעונג כבית הגדולים המתענגים בהרכה אור. ותרווייהו איתניהו, ולכן צריך להדליק בכל החדרים שהוא דר בהם אף שאין אוכלים שם, ובמקום שאוכלין הסעודה הוה מכבוד שבת, ובשאר חדרים הוה מעונג שבת. וממעם זה אשה המדלקת אם יכולה לברך במקום

משנה הלכות

אכסניא. מי שהוא כאכסניא אם יש לו חדר צריך להדליק ולברך. בתורים ההולכין ללמוד צריכים להדליק, ומיהו נהגו להשתתף עם הבעל הבית שהם גרים בפרוטה, ואם גרים בפני עצמן צריכין להדליק. ואמר רב הונא^א הרגיל בנר של שבת הוויין ליה בנים תלמידי חכמים. לפיכך יהא נזהר לעשות נר יפה. אשה ששכחה פעם אחת להדליק תוסיף תמיד נר אחד על מה שהיתה רגילה עד עכשיו, שכחה שתי פעמים תוסיף שתי נרות, ואם היתה אנוסה אינה צריכה להוסיף^ב. הברכת. ונהגו לברך לאחר ההדלקה, וקצת נשים נוהגין להעביר ידיהם על פניהן ומברכות ואחר כך מגלות פניהם כדי שתהא נראה כעובר

ככתה נרו של עולם שנתנה לאדם מעץ הדעת ונקנסה מיתה בעולם, לפיכך מצוותה בנר שבת לכפר על האור שככתה^ג. מי שאין לו מה יאכל ולא נר להדליק ישאל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק^ד. איזה וכמה נרות. ומצוה מן המוכחר בשמן זית, והעולם נהגו בנרות, והמדקדקין מדליקין גם משמן^ה. יש אומרים דמותו להדליק נרות של שבת בנר של חשמל ויש חולקין^ו. ונהגו להדליק ב' נרות לכל הפחות אחת נגד זכור ונגד שמור, ויש מדליקין ד' או י' נרות^ז. מצוה להדליק בכל החדרים שמשתמשין בהן בשבת, ואין צריך לברך בכל חדר אלא סומך על הברכה שברכה אשתו ובברכתה נכללו כל הנרות^ח.

(ב) עיי' ב"ד פרשה י"ג. (ג) אריח שם ס"ב. (ד) אריח סי' רס"ד ס"ו. (ה) עיי' שרית משנה הלכות ח"ה סי' מ"א. (ו) אריח סי' רס"ג ס"א. (ז) עיי' ס"ב שם ס"ב. (ח) אריח שם ס"ו. (ט) שבת כ"ג ע"ב. (י) אריח שם ס"א. (יא) שם ברמ"א ומצ"א שם ס"ב ג'.

מצות המלך

שאוכלין יותר טוב, אבל אם אוכלין כחצר או כבית אחר, ואין הנר במקום שמדלקת אלא משום עונג ושלום בית, אפילו הכי צריכה לברך, ומ"מ צריך שידליקו הנרות עכ"פ קצת כשנתמעט האור שיהיה תועלת בנר ולא הוה ברכה לבטלה.

שבת כ"ה, ר"ס פ"ה משבת, פ"ג ע"ג ע"ג, ס"ק ס"י ר"ע"א, א"ח ס"י ר"ס"ד.

ה) נטילת ידים

מצות עשה מדברי סופרים ליטול הידים במים בשיעור כשרוצה לאכול לחם, כדתנן בחגיגה (י"ז ע"ב) נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה. ועיקר נטילת ידים שלמה המלך תיקן. תיקון מצוה זו יש בה שני מעמים, א) משום סרך תרומה, פירוש כי סתם ידים קודם נטילתם יש להם תורת שני לטומאה ופוסלת את התרומה, ותקנו נטילה לכל ישראל לפת

משנה הלכות

להם טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו במים^א.

דיני המים והנטילה. ולא יהיה במים שינוי מראה^ב, ולא נעשה

בהם מלאכה^ג, ולא יהיו נפסלין משתיית בהמה^ד, ולא יהיו נפסלין בגלוי האוסר

אותן משתייה^ה. וצריך שיהיה בהם רביעית מים^ו, וצריך ליטול מכלי^ז,

וצריך שיבאו המים לידי מכת גברא^ח, וצריך שלא יהא חציצה על ידו כמו

בטבילה^ט, ואם הטביל ידיו במקוה כשר יצא^י.

ואח"כ יאכל, והאוכל בלי נגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא^{יא}, וכל המזלזל

לעשייתן ונכון הוא^{יב}. וכתב רבינו בה"ג דקבלת שבת תלוי בהדלקת הנר, כלומר

דכיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת מיד, ויש חולקין, ונוהגין שהאשה

מקבלת שבת מיד בהדלקה ולא האיש, ומיהו אם התנה בהדלקה בפירוש הכל

לפי התנאי^{יג}. ויתר פרטי דינים עיין ש"ע א"ח ס"י רס"ג-רס"ה. ונוהג בכל מקום

ובכל זמן.

ה) גדריו המצוה. כל האוכל פת שמברכין עליו

המוציא צריך נטילת ידים עד הפרק תחלה וסוף אע"פ שהיא פת חולין

ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע

(יב) א"ח שם פ"ה ברמ"א. (יג) א"ח שם פ"י. ה. א) ר"מ פרק ו' מהל' ברכות הל' א' א"ח

ס"י ק"ח מע"י א'. ב) ר"מ שם הל' א"ח ס"י ק"ם ס"א. ג) ר"מ שם הל' א"ח שם ס"ב נ"ו.

ד) ר"מ שם הל' א"ח שם ס"ג. ה) ר"מ שם הל' א"ח שם ס"ד. ו) ר"מ שם הל' א"ח ס"י ק"ם ס"ג.

ז) ר"מ שם הל' א"ח ס"י ק"ט ס"א. ח) ר"מ שם א"ח שם ס"ו. ט) א"ח ס"י קס"א ס"א.

י) ר"מ שם הל' א"ח ס"י ק"ט ס"ד. יא) ר"מ שם הל' א"ח ס"י ק"ח ס"ב.

שמתוך שיהיו רגילים ליטול ידיהם לחולץ יהיו רגילים אוכלי תרומה ליטול ידיהם לתרומה ושם הוא חובה, וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלים תרומה מפני הטומאה בכולנו בעונ"ה, לא במלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בשמהרה יבנה בית המקדש לאכול במהרה. ולפי שרוב התרומות הן בפת, שמן התורה אין תרומה נוחגת אלא ברגן תירוש ויצהר, והפת שבא ממיני רגן דרך אכילתו ביד, ותירוש ויצהר דרך שתייתו בכלי, לפיכך לא תקנו נט"י אלא בפת. ועיין סמ"ג מ"ע כ"ז ובש"ע או"ח סי' קנ"ח-קס"ה. (ב) מפני נקיות ואסמכותו אקרא כגמ' ברכות (ג"ה) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קרושים אלו מים אחרונים, כי קרוש זה שמן, שהיו סכין ידיהם בשמן קודם מים אחרונים להעביר חוהמת, אני ה' אלקיכם זו ברכה.

חולץ ק"ו חנוכה י"א ספח ד'. ר"מ פ"ז מברכות, סמ"ג עשן כ"ז, סמ"ק סי' קפ"א, או"ח סי' קנ"ח.

(ו) ברכת הנהנין

מצוה עשה מדברי סופרים לברך ברכת הנהנין על כל הנאה שיש לו, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. ומצוה לברך מאה ברכות בכל יום.

משנה הלכות

בנטילת ידים בא לידי עניות ונעקר מן העולם.^י
 שאר דינים. ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו ואע"פ שהוא נותן לתוך פיו (שאין האוכל נוגע בפת בידיו אפ"ה אסור)^י, אפילו אין לאדם מים אלא כדי שתייה נוטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל ושותה מקצתן.

(ו) כללי ברכות. מ"ע מד"ס לברך על כל הנאה תחלה ואחר כך יהנה ממנו, אפילו על אכילה כל שהוא, וכן על שתייה וכן על ריח, והנהנה מעה"ז בלא ברכה מעל, וכן צריך לברך אחר אכילת כזית ואחר שתיית. רביעית.^א וכן מברכין על כל מצוה קודם שיעשה אותה,^ב ואפילו על

(י) או"ח שם ס"ט. (י) ר"מ שם ה"מ או"ח סי' קס"ז ס"א. (ו) א' ר"מ פ"ק א' מהל' ברכות הל' ב'. (ב) ר"מ שם הל' ג'.

מעם המצוה מבואר בנמ' ברכות ל"ה, ת"ד אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל, מאי תקנתיה ילך אצל חכם וילמדנו ברכות כרי שלא יבא לידי מעילה, אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה, ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, אמר ר' חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית,

משנה הלכות

הברכות אע"פ שהוא בירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו להוציאן ידי חובתן חוץ מברכת הנאה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן הוא נהנה מהן.¹ עניינת אמן. כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן. כל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך, והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה" (אע"פ שעונה אמן אם רוצה לצאת באותה ברכה צריך לשמוע הברכה מתחלתה עד סופה) היה המברך חייב מד"ס והשומע חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב מן התורה כמוהו.² כל השומע ברכה מישראל אע"פ שלא שמע כל הברכה ואע"פ שאינו חייב באותה

מצוה דרבנן מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו, אבל על דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו. ויום טוב שני אע"פ שלא נתקן אלא מפני הספק מברכין כרי שלא יזלזלו בו. וכן תקנו חז"ל ברכות רבות דרך שבח והודאה ודרך בקשה.³ נמצא ג' מיני ברכות הם, ברכת הנהנין, וברכת המצות, וברכת שבח והודאה ובקשה. וכל הברכות אסור לשנות ממטבע שתקנו חז"ל.⁴

להוציא אחרים. וצריך להשמיע לאזניו מה שהוא אומר, ולא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שהוא מברך עליו,⁵ ולא יברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו.⁶ וצריך להרחיק מצוה ומי רגלים וריח רע (וכן בכל לימוד ודבר שבקדושה צריך להרחיק מהם).⁷ ומותר לברך בכל לשון שהוא מבין.⁸ כל

1) ר"מ שם. 2) ר"מ שם ה"ה. 3) א"ר ח' ר"ו ס"ג. 4) א"ר ח' ר"ו ס"ג. 5) ר"מ הל' ברכות שם ה"ו ועי' א"ר ח' ס"ה פ"א. 6) ר"מ שם ה"י א"ר ח' ר"ז ס"ב. 7) ר"מ שם ה"א א"ר ח' שם ס"ג. 8) ר"מ שם ה"ג א"ר ח' ר"ז ס"ב ועי' ברכות נ"ג ע"ב. 9) א"ר ח' ס"ה פ"א.

ע"ש. וקראי כולוהו אסמכתא הם דאין זה מן התורה אלא סברא
הוא דאסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה ואסמכתוהו
אקרא.

ברכות פרק ביצה, ר"ם הל' ברכות, ס"ג ע"ג ע"ג כ"ו. ס"ק סי' ק"ג קנ"א, או"ח סי' ר"ב, סעודות סי' ר"ם פ"ו
מתפלה, ס"ג ע"ג ע"ג י"ב, או"ח סי' פ"ו.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

מברכין על של ראש) הרי ל"ב, ג"ז
ברכות של ג' תפלות עם ברכת המינים
הרי פ"ט, י"ד ברכות שבשתי סעודות עם
כוס ברכת המזון חוץ מברכת הטוב
והמטיב הרי ק"ג, ועם ב' ברכות הטוב
והמטיב הרי ק"ה, נמצא חמשה ברכות
נוספים על מאה. וכתב המג"א" לדין
שמברכין גם ברכת הנותן ליעף כח ועל
תפילין ב' ברכות גם ברכת יראו עינינו
הרי מאה. גם ביום תענית שנתסר בו ח'
ברכות מסעודה א'. ומי שמפסיק מבעוד
יום יוצא בחזרת דש"ץ. ובשבת חסר בג'
תפלות ל"ו ושני ברכות מתפילין ויראו
עינינו, חשבינן ג' ברכות. דקידוש וז'
דמוסף וט"ז ברכות דשני סעודות דהא
גם ביום התענית יש מאה ברכות לדין
הרי כ"ו חסרו י"ג ברכות ממלא להו
בפירות ואם אין לו פירות יכוין שומע
ומשמיע בכרכות התורה והפטורה לצאת
ולהוציא, וביום כפור חסר מ"ז ברכות
מוטב לצאת בעניית אמן מלהריח ולברך
ברכת הריח בכל פעם כדי להשלים
המאה ברכות".

ברכה חייב לענות אמן, ואם היה המברך
גוי או כותי או תנוק המתלמד או שהיה
גדול ושינה ממטבע שטבעו חכמים
בברכה אין עונין אחריהן אמן". והעונה
אמן לא יענה אמן חטופה ולא אמן
קטופה ולא קצרה ולא ארוכה אלא
בינונית, ולא יגביה קולו יותר מן
המברך". המברך ברכה שאינה צריכה
הרי זה נושא שם שמים לבטלה והוא
כנשבע לשוא וגדול עונו ואסור לענות
אחריו אמן".

מאה ברכות. חייב אדם לברך מאה
ברכות בכל יום". ואלו
הן ברכת המפיל קודם שינה, וכשקם
ממטתו על נטילת ידים ואשר יצר
ואלה-י נשמה, וי"ד ברכות מן הנותן
לשכוי בינה עד הגומל חסדים טובים
(הרמב"ם אינו מונה ברכת הנותן ליעף
כח), וג' ברכות התורה (הרמב"ם מונה
הערב נא לברכה בפ"ע) וברוך שאמר
וישתבח הרי כ"ג, ושבע ברכות ק"ש
שחרית וערבית הרי שלשים, ולהתעטף
בציצית ולהניח תפילין (להרמב"ם אין

(ג) ר"ם שם הי"ג או"ח סי' רמ"ז ס"ב. (ד) ר"ם שם הי"ד או"ח סי' קכ"ד ס"ח. (ט) ר"ם שם הי"ז
או"ח סי' רמ"ז ס"ה. (ז) ר"ם הל' תפלה פ"ו הי"ד או"ח סי' מ"ז ס"ג. (ח) שם ס"ק ח'.
(יח) ר"ם שם הי"ח.

מצות המלך

(ז) מצות עירובין.

מצות עשה מדברי סופרים לתקן עירובין למי שצריך לזה, ושלמה המלך ע"ה תיקן עירובין לכל ישראל. וגרסינן בגמ' עירובין כ"א א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה המלך עירובין ורחיצת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני.

מעם מצוה זו ותיקונה שכשעמד שלמה המלך ובית דינו וראו כי היו בני אדם אומרים כיון שהבית מיוחד לאדם אחד והחצר מיוחדת לרבים ואף על פי כן מותר להוציא מן הבית לחצר שהיא מיוחדת לרבים, או חצר שהיא של אדם מותר להוציא ממנה למבוי שהוא מיוחד לרבים, וכן הבתים לרחובות

משנה הלכות

(ז) עירובי חצרות ושיתופי מבואות. בדירורין ויאחו כל א' בה רשות לעצמו וישאר ממנה מקום ברשות כולם כגון חצר לבתים שנחשוב אותו מקום שרשות לכולן שוין בה כאלו הוא רשות הרבים ויהיה אסור להוציא מרשות שכל אחד ואחד לעצמו לרשות שיד כולן שוה בו עד שיערבו. ומה הוא העירוב הזה, שיערכו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד חולק רשות לעצמו, אלא כשם שיד כולנו שוה במקום הזה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שאחו כל אחד לעצמו והרי כולנו רשות אחד במעשה הזה ולא יבאו לטעות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים. העירוב שעושיין בני החצר זה עם זה נקרא עירובי חצרות, ושעושיין אנשי המבוי או המדינה נקרא שיתופי מבואות. ועירובי

(ז) עירובי חצרות ושיתופי מבואות. מ"ע מד"ס לעשות עירוב. בחצר שיש בו שכנים הרבה כל אחד מהן בבית לעצמו דין תורה הוא שיהיו כולן מותרין לטלטל בכל החצר מבתים לחצר ומחצר לבתים מפני שכל החצר רשות אחת ומותר לטלטל בכלה, וכן הדין במבוי שיש לו לחי או קורה שיהיה מותר לטלטל ממבוי לחצרות ומחצרות למבוי, וכן הדין במדינה שהיא מוקפת חומה גבוה עשרה טפחים שיש לה דלתות ונגעלות כלילה שכולה רשות היחיד*. וכדי שלא יטעה העולם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקים ולהכניס מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ומן השדה למדינה וירמו שאין ההוצאה מלאכה, לפיכך תקן שלמה ובית דינו שכל רשות היחיד שנתחלק

ז. א) ר"מ טיק א' טהל עירובין הל' א'. ב) שם הל' ה. ג) שם הל' ו. ד) שם הל' ז.

סדר מצות היום

תמא

העיד שרבים בוקעים בהם, ובוה היו מועין לומר דאין ההוצאה מלאכה ומותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים גמורה, עמד שלמה ותיקן שלא ימלטלו מן הבית לחצר שיש בתוכו בעלי בתים אחרים אלא על ידי עירוב, ומן הבית למבוי לא ימלטלו אלא ע"י שיתוף שישתתפו כולם באותו מבוי, ויעשה העירוב הכל רשות אחד. וזהו לשון עירוב שמערב הרשויות של כמה בני אדם להיות רשות אחד לכולם, ומעתה לא ימעו לומר שמותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים.

עירובין, ר"מ הל' עירובין פ"א, סמ"ג מצות דרבנן סי' א', סמ"ק סי' רפ"ב, אריח סי' שס"ו - שע"ב אריח סי' תי"ח, סמ"ג לאוין ע"ה, סמ"ק סי' קצ"ד, אריח סי' תקכ"ז, ביצה פרק ב'.

משנה הלכות

אז חבירו שבת מן הדרך וכיוצא באלו, או מפני היראה שהיה רוצה לברוח מן העכו"ם או מן הלסטים וכיוצא בזה.^ה מזון שמשתתפין בו מערבין בו עירובי תחומין,^ו וצריך שיניח העירוב במקום שיוכל לאכלו בין השמשות, לפיכך אם נתכוין לשבות ברשות היחיד והניח עירובו ברשות הרבים אינו עירוב.^ז עירובי תבשילין, עירוב תבשילין. י"ט שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשילין בי"ט לצורך שבת מד"ס כדי שלא יבא לבשל מי"ט לחול, לפיכך אם עשה תבשיל מערב י"ט שיהיה סומך עליו ואופה בי"ט לצורך שבת הרי זה מותר, וזהו נקרא עירוב תבשילין, כמו שעירובי חצירות נקרא עירוב שנעשה להיכר שלא יבא לטעות שמותר להוציא מרשות לרשות כנ"ל, כך זה התבשיל נקרא עירוב שלא יבא לטעות שמותר לאפות ולבשל מה שאינו חצרות צריך דוקא פת שלם השווה איסור מפת תבואה או אורז ועדשים אבל לא מפת דוחן, ושתופי מבואות מותר בין כפת בין בשאר אוכלין כגרוגרות לכל א', ואם היה י"ח גרוגרות די אפילו הן מרובים מאד, ואין משתתפין במים או מלח או כמיהין ופטירות.^ח עירובי תחומין. עירובי תחומין. תקנו חז"ל מי שיצא מעירו בערב שבת והניח מזון שתי סעודות רחוק מעירו בתוך אלפים אמה וקבע שבתתו שם, אעפ"י שחזר לביתו ולן שם יש לו להלך אלפים אמה ממקום שהניח השתי סעודות, וזה נקרא עירובי תחומין שנחשב כאלו הוא דר במקום עירובו ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח ולא מביתו שהוא דר שם.^ט אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כגון שהיה רוצה לילך לבית אבל או למשתה של נשואין או להקביל פני רבו

(ה) שם הל' מ'. (ו) ר"מ שם פ"ו ה"א ב' אריח סי' ת"ח ס"א. (ז) ר"מ שם הל' אריח סי' תמ"ו ס"א. (ח) ר"מ שם הל' אריח סי' ת"ח ס"ב. (ט) ר"מ הל' אריח סי' פ"ו ה"א.

מצות המלך

משנה הלכות

נאכל בו ביום^א. ושיעור עירוב תבשילין העירוב בעין עד שיאפה ויבשל כל מה
 אין פחות מכזית מתבשיל שהוא פרפרת שהוא צריך לשבת, ואם נעדר העירוב
 ואפילו צלי או שלוק^ב, וצריך שיהיה קודם שיאפה ויבשל אסור^ג.

(א) שם ה"ב (ב) ר"מ שם ה"ג ר' אריח ס' תקכ"ז ס"ג ה'. (ג) ר"מ שם ה"ה שם סמ"ו.

התודה והברכה

לידידנו הרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א

מראשי המכון בארצה"ק

על מאמציו המיוחדים והשקעת עבודה רבה בהגהה מדוקדקת
 של הספר כולו עבור מהדורתו הנוכחית.

תרי"ג מצות לבעל הלכות גדולות *

דרש ר' שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצות נצטוו ישראל, אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה תורה בגמטריא הכי הוי, שש מאות ואחת עשרה הווי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שס"ה מל"ת ורמ"ח מ"ע כל המקיימם זוכה לעוה"ב וכל העובר עליהן נדון בשבעה עונשים, סקילה, שריפה, הרג, וחנוק, מיתה, כרת, מלקות.

אלו הן הנסקלין: הבא על האם, ועל אשת אב, ועל הכלה, והבא על הזכר, ועל הבהמה, ואשה הנרבעת לבהמה, והמגדף, והעובר ע"ז, והנותן מזרעו למולך, ובעל אוב, וידעוני, והמחלל את השבת, והמקלל אביו ואמו, והבא על נערה המאורסה, ומסית, והמדית, ומכשף, ובן סורר ומורה. אלו י"ח בסקילה.

אלו הן הנשרפין: הבא על אשה ובתה, ובת כהן כי תזנה, ויש בכלל אשה ובתה הבא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בנה, ועל בת בתה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו. אלו ט' בשריפה.

אלו הן הנהרגין: רוצח, ואנשי עיר הנדחת. שטים.

אלו הן הנחנקין: מכה אביו ואמו, וגונב נפש מישראל, וזקן ממרא ע"פ בית דין, ונביא שקר, המתנבא בשם ע"ז, והבא על אשת איש, והיא עמו, וזוממי בת כהן, וכוזבה. אלו ט' בחנק.

אלו שנכרת: הבא על אחותו, ועל אחות אביו, ועל אחות אמו, ועל אחות אשתו, ועל אשת אחי אביו, ועל הנדה, וטמא שאכל קדש, והבא למקדש טמא, והאוכל חלב, ודם, ונותר, ופגול, והמפטם את השמן, והמפטם את הקטורת, והסך שמן המשחה, והשוחט, והמעלה עולה בחורץ, והאוכל, והעושה מלאכה ביום כפור, והאוכל חמץ בפסח, ושלא עשה פסח, ושלא מל. אלו כ"ב בכרת.

אלו שנבמיתה: האוכל את הטבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, וזר שאכל תרומה, וזר ששימש במקדש, וטמא ששימש, ומחוסר [בגדים]

* היות והבה"ג הוא הראשון ממוני המצוות, על כן ראינו לנכון להדפיסו בספרנו. כידוע כבר נחקשו האחרונים לבאר את שיטתו ודרכו, במנין המצוות, ולא באנו כאן לפיטוש וללבן את דרכו במנין המצוות, אלא רק להאיר את עיני הלומד בלבד.

ששימש, ומחוסר כפורים, וטבול יום ששימש, ולא רחץ ידיים ורגלים, ושתוי יין, ופרוע ראש ששמשו במקדש. אלו י"א במיתה, — הרי אלו ע"א מצות שבמיתות ששה עונשין.

אלו לאוין שבמלקות ארבעים: לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, פסח כל ערל לא יאכל בו, כל בן נכר לא יאכל בו, תושב ושכיר לא יאכל בו, אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, לא תשחט על חמץ דם זבחי, לא יליץ חלב חגי עד בקר, לא יליץ לבקר זבח חג הפסח, לא יליץ מן הבשר אשר תזבח בערב, לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ועצם לא תשברו בו, לא תותירו ממנו עד בקר, שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, לא יראה לך חמץ, לא יראה לך שאור, ולא תעשה מלאכה דלאו מאבות מלאכות בשבת, ומלאכת עבודה כדאשון, ובשביעי של פסח, ושל עצרת, וביום הזכרון, וביום הכפורים, ובראשון, ושמיני של חג הסוכות, לא יראו פני ריקם, לא תוסיף לראותם עוד עד עולם, לא יהיה לך, לא תשא, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד, לא תתאווה, לא תבנה אתהן גזית, לא תעלה במעלות, לא ימשול למכרה, שארה כסותה ועונתה לא יגרע, וגר לא תונה ולא תלחצנו, כל אלמנה ויתום לא תענון, לא תהיה לו כנושה, לא תשימון עליו נשך, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אלקים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאור, מלאתך ודמעך לא תאחר, טריפה לא תאכלו, לא תשא שמע שוא, אל תשת ירך עם רשע, לא תהיה אחרי רבים לרעות, לא תענה על ריב לנטות, ורל לא תהדר בריבו, לא תטה משפט אביונך בריבו, ונקי וצדיק אל תהרוג, ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ולא ישמע על פיך, לא תבשל גדי בחלב אמו, לא תעשה כמעשיהם, ובחוקותיהם לא תלכו, לא תתחתן כס בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך, ולא תכרות להם ולאליהם ברית, ולא תחנם, לא ישבו בארצך, לא יסורו ממנו, ואל יזח החושן, לא תבערו אש, בכנפיו לא יכדיל, כל שאור וכל דבש לא תקטירו, מנחת כהן לא תאכל, ראשיכם אל תפרעו, ובגדיכם לא תפרומו, לנפש לא יטמא בעמיו, לא יטמא בעל בעמיו להחלו, לא יקרחו קרחה, ופאת זקנם לא יגלחו, לא ישרטו שרטה, לא יחללו שם אלהיהם, אשה זונה וחללה לא יקחו, גרושה מאישה לא יקחו, וכהן גדול אלמנה לא יקח, לא יפרע, ולא יפרום, מן המקדש לא יצא, ולא יחלל (שם) [את מקדש] אלקיו, ולא יחלל זרעו בעמיו, לחם אלהיו לא יגש להקריב, אל הפרוכת לא יבא, ואל המזבח לא יגש, בקדשים לא יאכל, היא בתרומת קדשים לא תאכל, ולא יחללו

סדר מצות היום

תמה

את קדשי בני ישראל, גבלה וטרפה לא יאכל, לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה, תשקצו מן העוף לא יאכלו, כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו, וכל אשר אין לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסוליו וכנפיו חופין את רובו לא תאכלו, שרץ העוף, שרץ המים, שרץ ארץ לא תאכלו, (לא) [אל] תשקצו את נפשותיכם ולא תטמאו את נפשותיכם, אשר יגע בכל טמא לא יאכל, לא תכלה פאת שרץ, ולקט קצירך לא תלקט, לא תגנובו, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו, לא תשבעו בשמי לשקר, לא תעשוק, לא תגזול, לא תלין פעולת שכיר, לא תקלל חרש, לא תתן מכשול, לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול, לא תלך רכיל, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, ולא תשא עליו חטא, לא תקום, ולא תטור את בני עמך, בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים, ובגד כלאים שטטנו לא יעלה עליך, ערלים לא יאכל, לא תאכלו על הדם, לא תנחשו, ולא תעוננו, לא תקיפו פאת ראשיכם, לא תשחית פאת זקנך, ושרט לא תתנו בבשרכם, וכתובת קעקע לא תתנו בכם, אל תחלל את בתך להזנותה, ולא תזנה הארץ, לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ולא תחללו את שם קדשי, עורת או שבור לא תקריבו, ומעוך וכתית ונתוק וכרות לא תקריבו, בארצכם לא תעשו, ומיד בן נכר לא תקריבו, כל מום לא יהיה בו, ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, בשביעית שדך לא תזרע, וכרמך לא תזמור, ספיח קצירך לא תקצור, ענבי נזיריך לא תבצור, ביובל לא תזרעו, ולא תקצרו את ספיחייה, ולא תבצרו את נזיריה, לא תונו איש את עמיתו, לא תרדה בו בפרך, לא ימכרו ממכרת עבד, לא תעבוד בו עבודת עבד, אבן משכית לא תתנו בארצכם, לא יבאו לראות כבלע, נזיר יין ושכר וחומץ יין לא ישתה, וכל משרת ענבים לא ישתה, לחים ויבשים לא יאכל, מחרצנים ועד זג לא יאכל, תער לא יעבוד על ראשו, על נפש מת לא יבא, לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם, לוי לא יעבוד עוד, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ולא יהיה כקרח, לא תחניפו את הארץ, ולא תטמאו את הארץ, לא תגורו מפני איש, פן תשכח את הדברים, פן תשכח את ה', לא תנסו את ה', לא תחוס עינך עליהם, לא תחמוד כסף וזהב עליהם, ולא תביא תועבה, אל תאמר בלבבך בהדוף, וערפכם לא תקשו עוד, לא תעשון כן לה' אלהיכם, לא תאכל הנפש עם הבשר, לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים, לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, לא תוכל לאכול בשערך, והלוי לא תעזבנו, לא תתגודדו, ולא תשימו קרח, לא

תאכל כל תועבה, לא תוסיף עליו, ולא תגרע ממנו, לא יגוש את רעהו, לא תאמץ, לא תקפרץ, ולא ירע לבבך, לא תשלחנו ריקם, לא יקשה בעיניך, לא תעבוד בכבוד שורך, ולא תגזו בכור צאנך, לא תבנה עוד, ולא ידבק בידך מאומה, לא תוכל לזכות את הפסח, לא תטה משפט, ולא תכיר פנים, לא תקח שוחד, ולא תטע לך אשרה, לא תקים לך מצבה, לא תזבח לה' אלהיך, לא תסור מן הדבר, לא יזידון עוד, לא ירבה לו סוסים, ולא ישיב את העם, לא תוסיפון לשוב, לא ירבה לו נשים, וכסף זהב לא ירבה לו מאור, לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, לא תשיג גבול, לא יקום עד אחד באיש, לא תגור ממנו, לא תחיה כל נשמה, לא תשחית את עצה, ואותו לא תכרות, לא יעבוד בו, ולא יזרע, לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה, לא תלין נבלתו, לא תראה שור נדחים, לא תראה חמור נופלים, וכל אבדה לא תוכל להתעלם, לא יהיה כלי גבר, ולא ילבש גבר, לא תקח האם, לא תשים דמים, לא תחרוש בשור [ובחמור], לא תזרע כרמך, לא תלבש שעטנז, מוציא שם רע, (וענשו אותו מאה כסף) לא יוכל לשלחה, ואונס לא יוכל לשלחה, לא יגלה כנף אביו, לא יבא פצוע דכא, לא יבא ממזר, לא יבא עמוני, לא יבא להם עד עולם, לא תדרוש שלומם וטובתם, לא תתעב אדומי, לא תתעב מצרי, לא יבא בעל קרי אל תוך המחנה, לא יראה בך ערות דבר, לא תסגיר עבד, לא תוננו, לא תהיה קדשה, ולא יהיה קדש, לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב, לא תשיך לאחיך, לא תאחר לשלמו, ואל כליך לא תתן, וחרמש לא תניף, לא יוכל בעלה הראשון, ולא תחטיא את הארץ, ולא יצא בצבא, ולא יעבור עליו לכל דבר, לא יחבול רחים, לא ימס את לבב אחיו, לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, לא תשכב בעבוטו, לא תעשוק שכיר, לא תבא עליו השמש, לא יומתו אבות, לא תטה משפט גר יתום, לא תחבול בגד [אלמנה], לא תשוב לקחתו, ארבעים יכנו לא יוסיף, וזיתך לא תפאר, כרמך לא תעולל, לא תחטום שור, לא תהיה אשת המת, וקצותה את כפה לא תחוס עינך, לא יהיה לך בכיסך, לא יהיה לך בכיתך איפה, לא אכלתי באוני ממנו, ולא בערתי ממנו בטמא, ולא נתתי ממנו למת, לא תניף עליהן ברזל, לא תסור מכל הדברים.

— אלו רע"ז לאוין, ושבעים ואחת עבירות שבמיתות ששה עונשין, הרי אלו שלש מאות וארבעים ושמונה מצות לא תעשה.

ואלו מצות קום ועשה: קריאת שמע, ותפילין, ומזוזה, ציצית, ומילה, פדיון הבן, ופדיון פטר חמור, והפרשת בכורות שור וכשב ועז, ופריה ורביה, תרומה גדולה, ומעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני, ומעשר עני, ראשית הגז, והמתנות, חלה, ביכורים, שקלים, עורות קדשים, והמורם תרומה מתודה, וחזה ושוק, וברכת המזון, ותלמוד תורה, מאה כרכות בכל יום, קדוש השם, ואהבת השם, ויראת השם, לעבוד השם, להשבע בשם, ולדבק בשם, וללכת בדרכיו, להלביש ערומים, לקבור מתים, לנחם אבלים, ביקור חולים, ואהבת שלום וצדק אמת, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, מוצא שפתין תשמור ועשית, מורא, וכיבוד אב ואם, מורא מקדש, ושמור שבת, ושמחת שבת, ועינוג. וחי אחיך, והלוואת אביו, והשבת עבוט, ושכחה, ופאה בכרם, הפקר שביעית דייש, ושביעית לעניים, ולקט, שכחה, ופאה כתבואה, ושכחה באילן, ופרט, ועוללות, ומתנה במתנת ידך, הוכח תוכית, השמטת כספים, ושילוח עבדים, ואהבת לרעך כמוך, הענק תעניק, פתוח תפתח, נתון נתן, העבט תעביטנו, למד בנך תורה ומצות, ושננתם, ושמתם את דברי קביעות ראשי חדשים, וחישוב תקופות, וספירת העומר, לעשות הפסח, לשמרו שבעת ימים, לאכול פסח צלי, לאכלו על מצות ומרורים, קדוש שמונה ימים, שבות שמונה ימים ראשון, ושביעי של פסח, ועצרת, ויום זכרון, ויו"כ, וא', וח' של חג הסוכות, תקיעה בר"ה, וענני ביום כפורים, וסוכה, ולולב, וימים שמונה עשר ולילה א' לגמור בהן את הלל, לעבוד בעבד כענני לעולם, מעשר בהמה, ראה, וחגיגה, ושמחת ג' רגלים, לשרוף ולגדע עבודה זרה, לאכול קדשים, ומעשר שני בירושלים, לשבות עבדך ואמתך ובהמתך כמוך, לשמח לוי גר יתום ואלמנה בשלש רגלים, השב אבדה, ושילום גזל, וחמשה חומשין, נר שבת, נר חנוכה, נבלה לגר תושב, לאהוב גר צדק, אהוב משפט, צדוק הדין, להיות תמים, לעשות צדקה, לרדוף צדק, לגמול חסד, שמחת כלה, שכר שכיר ביומו, לטעון, ולפרוק עם חברך, שלוח הקן, והכן יתד אל אונך, לירא מן החכמים, מצות חליצה, ויבום, צדק הינין, ושילום מדות, ביעור שביעית, ודוי מעשר, מקרא בכורים, ומצות הקהל, והתקדשתם והייתם קדושים, והוי שפל רוח, למחות זרעו של עמלק, לשרוף נותר באש, לקום מפני שיבה, ולהדר פני זקן, ביעור חמץ, וכסוי דם, טבילה בזמנה, ומצות נדרים ונדבות ועולות ושלמים, וחטא להתכפר בתחנונים ובקרבן, טמאים לטהר בהזאות וטבילה וקרבן אחד כראוי, מצות מלך להביא פר' לכתוב לו ספר תורה לשמו, מצות כה"ג ליקח בתולה, להביא פר'

הבא על כל המצות, ופר יום הכפורים, ועשירית האיפה, חבית כהנים, כל מעשה יום הכפורים, מצות כהנים ללמוד לעשות יציקות, ובלילות, ופתיתות, מליחות, תנופות, הגשות, קמיצות, הקטרות, שחיטות, ומליקות, קבלות, והזאות, השקיית סוטה, ועריפת עגלה, טהרת מצורע אדם ובגדים ובתים, ונשיאת כפיים, ועשיית מעקה, ומקרא מגילה.

— הרי אלו רמ"ח מצות ועל כל אחת ואחת קום ועשה.

אלו פרשיות חוקים ומשפטים המסורים לצבור: פרשת סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה דיני נפשות ודיני ממונות עבד עברי ומוכר עצמו ומכרוהו ב"ד ונמכר לגוי ואמה עבריה, פרשת שש ערי מקלט ארבעים ושתים עיר, פרשת נזיקין החובל בחבירו ונוגח ונוגף וגונב (נפשות) וממונות, פרשת משכן וכל כליו ושמן המאור ובגדי השרד קדוש כהנים וחנוך מזבח, פרשת שמן המשחה וקטורת הסמים, פרשת תחנונים, פרשת עולות מנחות ושלמים, פרשת חוטא וחטאת עולה ויורד, פרשת אשם ודאי אשם תלוי, פרשת מעילות, פרשת טומאת נבילות וטהרת נבילות טומאת שרץ וטהרת שרץ וטומאת כלים ואדם ואוכלין ומשקין, פרשת יולדת, פרשת נגעים, פרשת זב וזבה נדה ובעל נדה שכבת זרע, פרשת יום הכפורים, פרשת נחופה, פרשת ערלה, פרשת מומי בהמה, פרשת נדרים ונדרות, פרשת שתי הלחם, פרשת לחם הפנים, פרשת נותן מום בחבירו, פרשת שביעית, פרשת יובל, פרשת ממכר ובתי ערי חומה ובתי החצורים גר ותושב, פרשת ערכין, פרשת מקדיש וחרמים, פרשת כהנים ומנחת ישראל, פרשת שלוח טמאים, פרשת סוטה, פרשת נזיר, פרשת ברכת כהנים, פרשת חנוכת המזבח, פרשת פסח שני, פרשת חצוצרות, פרשת נסכים, פרשת העלם דבר, פרשת מתנות כהונה, פרשת פרה אדומה, פרשת נחלות ובת יורשת נחלה, פרשת תמידין, פרשת עשרים מוספין, פרשת נדרים ושבועות, פרשת תרומת המכס, פרשת הלוקח כלי תשמיש מן הגויים, פרשת קדוש הארץ לתת ללוים ערי מקלט, פרשת נביא השקר, פרשת עיר הנדחת, פרשת המלך, פרשת עדים זוממין, פרשת משוח מלחמה, פרשת עיר משלמת ועיר שאינה משלמת, פרשת עגלה ערופה, פרשת יפת תואר, פרשת משפט הבכורה, פרשת בן סורר ומורה, פרשת מוציא שם רע, פרשת אונס ומפתה, פרשת לקוחין, פרשת גרושין, פרשת יבמין, פרשת שולחת יד במבושיו, פרשת ביכורים, פרשת אבנים גדולות, פרשת ברכות וקללות, פרשת הקהל. אלו ששים וחמש פרשיות:

הרי כאן שש מאות וי"ג מצות שקבלו בנינו,

יה"ר שנוכה לקיימן כהלכה.